II 9086
Biblioteca „ASTRA" – SIBIU –
12 IUL. 2005
1 SEP. 2014
2002

1

2002

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE FILOLOGICE DIN ROMÂNIA

62027

COLEGIUL DE REDACȚIE

SILVIU ANGELESCU, GHEORGHE ANTONESCU (Slobozia), MIRCEA BREAZ (Cluj-Napoca), ION BUZAȘI (Blaj), TEODOR CAPOTĂ (Cluj-Napoca), MIHAI FLOAREA, ION HANGIU (redactor fondator), MARIN IANCU, FLORIN IONIȚĂ, NICOLAE MĂTCAȘ, NICOLAE I. NICOLAE, TUDOR OPRIȘ (membru fondator), GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, LIVIU PAPADIMA, GH. PIȚIGOI (Rm.-Vîlcea), GEORGE ȘOVU (membru fondator), AL. TUDORICĂ

REDACȚIA

FLORENTINA SÂMIHĂIAN — redactor, MIRCEA FRÂNCULESCU — redactor-șef

Secretariat — difuzare: MARIUS IONESCU, telefon (01) 312.31.48; 094.844.762

Revista LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ este editată de Societatea de Științe Filologice, cod 848 866. Redacția: str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector I, București, cont B.C.R. nr. 2511.1—570.1/ROL, Filiala sector V, București.

Culegere și tehnoredactare computerizată: CARMEN BÎTLAN

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ PENTRU ELEVI

ANUL XXXI, NR. 1 (IANUARIE — MARTIE), BUCUREŞTI, 2002

2002

Sumar

Gramatică, vocabular

CONSTANTIN DOMINTE — Analiza gramaticală integrală — etape, principii şi criterii (II) 3
ELEONORA ZAMŞA — Accidente sintactice: incidenţa 9
HELGA BOGDAN-OPREA — Tipuri de arhaisme în limba română (I) 13
CONSTANTIN MITREA — Prefixoidele şi sufixoidele în limba română contemporană 19

Stil, compoziţie

SILVIU ANGELESCU — De la persoană la personaj 26
CĂTĂLINA OLARU — Paralela: „Riga Crypto şi lapona Enigel" — „Luceafăr întors" 28

Analize, sinteze

IVANA IANCU — Balada „Constantin Brîncoveanul" 30
ADRIAN SĂVOIU — Analiza textului literar: „Scrisoarea I" de Mihai Eminescu 33
CARMEN NEDELEA — I. L. Caragiale: „Conul Leonida faţă cu Reacţiunea" 38

Concursuri, examene

Simularea examenului de Capacitate, martie 2002. Proba scrisă de limba şi literatura română 42
Concursul naţional de limba şi literatura română „Mihai Eminescu", etapa judeţeană, clasele a IX-a — a XII-a 44
ADRIAN COSTACHE — Olimpiada de limba română faţă cu... noile programe şi manuale 49
NARCISA FORĂSCU — Subiectele la concursul de admitere la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, Departamentul de Studii Culturale Europene. Proba de limba română, sesiunea 2001 50
CEZAR TABARCEA — Subiectele la concursul de admitere la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, Secţia de Comunicare şi Relaţii Publice. Proba de limba română, sesiunea septembrie 2001 53

62.027

De la corespondenții noștri 56

Debut

IULIANA DUMITRU — Ce văd..., Clopoțel, Oriunde 57

Tinere talente

ALEXANDRA GHENGHEA — Intimitatea astrelor 58

Însemnări pe marginea cărților

MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU, *Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic* (Adriana Stoichițoiu Ichim); MIRCEA ANGHELESCU, *Cămașa lui Nessus* (Florin Mihăilescu); SERGIU PAVEL DAN, *Povestirile în ramă. Ipostaze universale și românești ale unei structuri* (Francisc Bajkó) 59

Analiza gramaticală integrală — etape, principii şi criterii (II)

CONSTANTIN DOMINTE
Universitatea din Bucureşti

(b) Analiza gramaticală a propoziţiei implică în acelaşi timp o analiză *sintactică* şi una *morfologică*. Prin analiza sintactică se identifică *părţile de propoziţie*, iar prin aşa-numita analiză morfologică — *mijloacele de exprimare* a acestora. În această etapă sînt posibile două ordonări ale analizei:

(a) se poate începe cu „analiza" morfologică, adică se arată căror părţi de vorbire aparţin cuvintele alcătuitoare ale propoziţiei şi care sînt caracteristicile gramaticale ale acestora, încheindu-se cu analiza sintactică, adică cu precizarea funcţiilor pe care cuvintele le îndeplinesc în propoziţie;

(b) se poate începe cu analiza sintactică (precizarea funcţiei părţilor de propoziţie), încheindu-se cu „analiza" morfologică (precizarea părţilor de vorbire în care se încadrează cuvintele cu rol de părţi de propoziţie şi a caracteristicilor lor gramaticale).

Cea de a doua ordonare este recomandabilă din mai multe motive. Mai întîi, pentru a se respecta o anumită continuitate între analiza sintactică a frazei şi analiza gramaticală a propoziţiilor: se trece *de la sintaxa frazei la sintaxa propoziţiei şi de la aceasta la morfologie*. Apoi, pentru că îndeobşte cuvintele înşirate într-o propoziţie, chiar aparţinînd unor anumite părţi de vorbire, nu îndeplinesc toate funcţii sintactice, ci numai pe acelea autonome semantic (cu sens lexical deplin) şi sintactic (capabile de a funcţiona şi singure ca părţi de propoziţie); cuvintele nonautonome semantic şi sintactic, numite şi instrumente gramaticale sau cuvinte ajutătoare, sînt considerate ca făcînd parte integrantă din „formele" gramaticale ale celor autonome semantic şi sintactic, vorbindu-se în astfel de cazuri de „forme gramaticale compuse" sau „analitice". Instrumentele gramaticale sau cuvintele ajutătoare sînt: *articolele* (hotărît proclitic, nehotărît, genitival-posesiv, adjectival-demonstrativ), *verbele auxiliare* (dar şi *cele copulative*), *adverbul* „nu" *în flexiunea verbală*, *adverbele prin care se exprimă gradele de comparaţie*, *prepoziţiile*, *conjuncţiile*. Nefiind caracterizate în mod distinct, referiri la acestea din urmă se fac, atunci cînd este cazul sau cînd se exprimă o cerinţă distinctă în privinţa lor, în cadrul „analizei" morfologice a cuvintelor autonome semantic şi sintactic, cu care se încheie analiza gramaticală a părţilor de propoziţie (numai verbele copulative impunînd precizări distincte).

Şi analiza sintactică a părţilor de propoziţie se poate face în două feluri:

(a) fie începînd cu părţile *principale* de propoziţie (*subiectul* şi *predicatul*) şi continuînd cu cele *secundare (atribut, complemente necircumstanţiale* — respectiv *direct, indirect* sau *de agent* — şi *circumstanţiale — de loc, de timp, de mod, de cauză, de scop, condiţional, concesiv, consecutiv)*;

(b) fie *în ordinea în care se înşiră părţile de propoziţie* în structura propoziţiei de analizat.

Ordinea a doua urmăreşte în mod curent modelul analizei propoziţiilor din structura unei fraze. Prima ordine capătă importanţă din momentul în care se cere şi realizarea schemei propoziţiei, pe al cărei prim „palier", superior, sînt de plasat părţile principale de propoziţie, cele secundare urmînd a fi plasate pe „palierele" inferioare.

După precizarea *părții de propoziție,* se arată dacă ea este *simplă* sau *multiplă;* în privința *predicatului* se precizează dacă este *verbal* sau *nominal,* despre cel dintîi arătîndu-se prin ce este exprimat, iar despre celălalt — din ce este format: *verbul copulativ* (cu toate caracteristicile lui gramaticale) și *numele predicativ* (cu caracteristicile gramaticale ale cuvîntului prin care acesta este exprimat).

(c) În privința „analizei" morfologice sînt de făcut cîteva precizări referitoare la mijloacele de exprimare a părților de propoziție:

— aceasta se începe cu *precizarea părții de vorbire* în care se încadrează cuvîntul autonom, cu rol de parte de propoziție: substantiv, adjectiv, numeral, pronume, verb, adverb, interjecție;

— se continuă cu *precizarea caracteristicilor privind clasificarea structurală* și *gramaticală* a primelor cinci (substantiv, adjectiv, numeral, pronume, verb), *clasificarea stucturală* și *semantică* a ultimelor două (adverb, interjecție);

— se încheie cu *precizarea categoriilor gramaticale* exprimate prin formele cuvintelor flexibile din text (gen, număr, caz, persoană, diateză, mod, timp, grad de comparație), adăugîndu-se *caracterizări ale unora dintre cuvintele ajutătoare* (cu deosebire, prepoziții) participante la eventualele forme gramaticale compuse din text.

Urmează explicitarea detaliată a acestor precizări:

• Dacă partea de propoziție este exprimată prin substantiv, se precizează dacă acesta este *comun* sau *propriu, simplu* sau *compus* ori dacă este vorba de o *locuțiune substantivală;* în situația numelor de ființe se precizează dacă substantivul este *mobil* sau *epicen;* se menționează categoriile gramaticale, în ordinea următoare: *gen, număr* (cu specificarea dacă substantivul este *defectiv* de unul dintre numere), *caz* (cu precizări privind eventuala *prepoziție — simplă* sau *compusă* — ori *locuțiune prepozițională,* ca și prezența *articolului genitival)* și *articulare (cu articol hotărît* sau *nehotărît).*

• Dacă partea de propoziție este exprimată prin adjectiv, se precizează dacă acesta este *calificativ* sau *determinativ* („provenit" dintr-un pronume *de întărire, posesiv, demonstrativ — de apropiere, de depărtare, de identitate, de diferențiere —, relativ, interogativ, nehotărît* sau *negativ), simplu* sau *compus* ori dacă este vorba de o *locuțiune adjectivală, invariabil* sau *variabil (cu patru, trei* sau *două forme* de bază); urmează referirea la categoriile gramaticale: *gen, număr, caz* (comune, prin acord, cu substantivul sau pronumele regent) și *grad de comparație* (sau, în situația unor adjective calificative, cu specificarea: *defectiv* de grade de comparație).

• Dacă partea de propoziție este exprimată prin numeral, se precizează dacă acesta este *cardinal, colectiv, fracționar, multiplicativ, distributiv, adverbial* sau *ordinal,* dacă numeralul cardinal ori colectiv este *simplu* (*doi, amîndoi, ambii*) sau *compus* (*doisprezece, douăzeci, două sute...; toți trei, toate trei...);* urmează referirea la categoriile gramaticale: *gen* (pentru numeralele cardinale *unu, una, doi, două, doisprezece, douăsprezece* și celelalte compuse cu acestea, pentru cele colective, cele multiplicative cu rol de atribute, cele distributive și cele ordinale) și *caz* (în forme simple pentru cardinalele *unu, una* și ordinalele *primul, prima, întîiul, întîia,* dar compuse cu *prepoziții — a* pentru genitiv, *la* pentru dativ — eventual și cu *articole demonstrative* pentru celelalte cardinale și ordinale).

• Dacă partea de propoziție este exprimată prin pronume, se precizează dacă acesta este *personal propriu-zis, personal de politețe, de întărire, reflexiv, posesiv* sau *interogativ, relativ, demonstrativ — de apropiere, de depărtare, de identitate, de diferențiere —, nehotărît, negativ,* dacă este *simplu* (ex.: *tu, cine, nimeni...*) sau *compus*

(ex.: *dumneata, dumneavoastră; cineva; nici unul / una...)* ori dacă este vorba de o *locuțiune pronominală* (ex.: *domnia ta, măria sa, sfințiile lor...);* urmează referirea la categoriile gramaticale: *persoană* (pentru cele personale propriu-zise, de politețe, de întărire, reflexiv), *număr* (pentru cele personale, de politețe, de întărire, reflexive, interogativul și relativul *care,* pentru demonstrative, unele nehotărîte și negativul *nici unul, nici una), gen* (pentru cele personale propriu-zise și de politețe de persoana a III-a: *el, ea; dînsul, dînsa; dumnealui, dumneaei,* de întărire de toate persoanele, relativul și interogativul *care,* demonstrative, unele nehotărîte, ca *altul, alta* și negativul *nici unul, nici una*), *caz* (pentru toate pronumele, cu observația că dintre pronumele personale propriu-zise *eu, tu, noi* și *voi* nu dispun de forme pentru genitiv, *eu, el, ea, noi, ei, ele* nu dispun de forme pentru vocativ, dar toate pronumele personale propriu-zise, ca și cele reflexive, dispun de *cîte două serii de forme — accentuate și neaccentuate — pentru cazurile dativ și acuzativ,* și forma unuia sau altuia dintre aceste două cazuri este de precizat în „analiza" morfologică; pronumele relativ-interogativ *ce (?),* cele nehotărîte compuse cu el: *ceva, orice,* și pronumele relativ compus *ceea ce* sînt invariabile în număr și caz). Se cere atenție deosebită în situațiile în care pronumele substituie substantive de genul neutru, cînd apar „sub forma" de gen masculin la numărul singular și „sub forma" de gen feminin la numărul plural.

Atenție aparte impune p r o n u m e l e (ca și a d j e c t i v u l) p o s e s i v, care se referă în același timp la două lucruri din realitate: la „posesor" — în privința căruia exprimă categoriile gramaticale de *număr* și *persoană,* și la „obiectul posedat" — în privința căruia exprimă categoriile gramaticale de *număr* (care poate fi identic cu sau, dimpotrivă, distinct de numărul „posesorului") și *gen,* toate aceste detalii fiind de precizat într-o „analiză" morfologică autentică, la ele adăugîndu-se precizarea *cazului.*

• Dacă partea de propoziție este exprimată prin v e r b, se precizează că este *verb autonom* (în școală se numește, în mod nu tocmai potrivit, *predicativ)* sau dacă este vorba de o *locuțiune verbală,* dacă verbul (sau locuțiunea verbală) este *tranzitiv(ă)* sau *intranzitiv(ă),* dacă verbul este *personal, unipersonal* sau *impersonal,* dacă verbul este *regulat* sau *neregulat* și cărei *conjugări* îi aparține (*I, a II-a, a III-a* ori *a IV-a, în -i* sau *în -î),* toate acestea — indiferent dacă verbul este predicat (implicit, dacă se află la un mod predicativ) sau îndeplinește rolul altei părți de propoziție (aflîndu-se la un mod nepredicativ).

Urmează referirea la categoriile gramaticale, dar în acest punct se deschid două posibilități: (a) dacă verbul e s t e p r e d i c a t, se precizează *un număr mai mare de categorii gramaticale,* (b) dacă verbul n u e s t e p r e d i c a t, se precizează *un număr relativ mai mic de categorii gramaticale.*

— Dacă verbul e s t e p r e d i c a t, se precizează *diateza, modul, timpul, persoana* (numai dacă verbul este p e r s o n a l: *persoana I, a II-a* sau *a III-a,* sau u n i p e r s o n a l: *persoana a III-a)* și *numărul* (ultimele două categorii gramaticale, persoana și numărul, nu este obligatoriu să fie precizate în cazul verbelor impersonale, deși acestea au formă, exclusivă, de persoana a III-a și de numărul singular). Numai dacă verbul se află la forma d i a t e z e i p a s i v e, se poate preciza și *genul* (ex.: *Ești lăudat / sînteți lăudați* — genul *masculin; ești lăudată / sînteți lăudate* — genul *feminin).* Dacă verbul se află la forma m o d u l u i i m p e r a t i v, după precizarea *persoanei* (care poate fi *numai a II-a)* și a *numărului (singular* sau *plural)* se adaugă precizarea privind *forma: afirmativă* sau *negativă.* Dacă verbul-predicat se află la forma m o d u l u i i n f i n i t i v cu valoare de m o d i m p e r a t i v, se adaugă numai referirea la *timp (prezent)* și la *formă (afirmativă* sau *negativă).*

— Dacă verbul nu este predicat, se precizează, în toate împrejurările, *diateza* şi *modul*, în anumite împrejurări adăugîndu-se precizări privind şi alte categorii gramaticale (uneori privind genul şi numărul, alteori privind timpul, cîteodată privind chiar persoana şi numărul).

— Dacă forma verbului este de diateză pasivă şi de mod gerunziu, la precizarea diatezei şi a modului se adaugă precizarea *genului* şi a *numărului* (*fiind văzut — masculin* sau *neutru singular, fiind văzuţi — masculin plural, fiind văzută — feminin singular, fiind văzute — feminin* sau *neutru plural*).

— Dacă forma verbului este de diateză activă şi de mod infinitiv, la precizarea diatezei şi a modului se adaugă precizarea *timpului* (*a vedea — activ, infinitiv, prezent; a fi văzut — activ, infinitiv, perfect*), iar dacă forma este de diateză pasivă şi de mod infinitiv, la precizarea diatezei şi a modului se adaugă precizarea *timpului*, a *genului* şi a *numărului* (*a fi* văzut — *pasiv, infinitiv, prezent, masculin* sau *neutru, a fi văzută — pasiv, infinitiv, prezent, feminin, singular, a fi văzuţi — pasiv, infinitiv, prezent, masculin, plural, a fi văzute — pasiv, infinitiv, prezent, feminin* sau *neutru, plural; a fi fost văzut — pasiv, infinitiv, perfect, masculin* sau *neutru, singular, a fi fost văzută — pasiv, infinitiv, perfect, feminin, singular, a fi fost văzuţi — pasiv, infinitiv, perfect, masculin, plural, a fi fost văzute — pasiv, infinitiv, perfect, feminin* sau *neutru, plural*).

— Dacă forma verbului este de diateză reflexivă cu valoare dinamică şi de mod gerunziu, la precizarea diatezei şi a modului se adaugă precizări privind *persoana* şi *numărul* (*gîndindu-mă — reflexiv, gerunziu, persoana I, singular, gîndindu-te — reflexiv, gerunziu, persoana a II-a, singular, gîndindu-ne — reflexiv, gerunziu, persoana I, plural, gîndindu-vă — reflexiv, gerunziu, persoana a II-a, plural, gîndindu-se — reflexiv, gerunziu, persoana a III-a, singular* sau *plural*), iar dacă forma este de diateza reflexivă cu valoare dinamică şi de mod infinitiv, la precizarea diatezei şi a modului se adaugă precizări privind *timpul, persoana şi numărul* (*a mă gîndi — reflexiv, infinitiv, prezent, persoana I, singular, a te gîndi — reflexiv, infinitiv, prezent, persoana a II-a, singular, a ne gîndi — reflexiv, infinitiv, prezent, persoana I, plural, a vă gîndi — reflexiv, infinitiv, prezent, persoana a II-a, plural, a se gîndi — reflexiv, infinitiv, prezent, persoana a III-a, singular* sau *plural; a mă fi gîndit — reflexiv, infinitiv, perfect, persoana I, singular, a te fi gîndit — reflexiv, infinitiv, perfect, persoana a II-a, singular, a ne fi gîndit — reflexiv, infinitiv, perfect, persoana I, plural, a vă fi gîndit — reflexiv, infinitiv, perfect, persoana a II-a, plural, a se fi gîndit — reflexiv, infinitiv, perfect, persoana a III-a, singular* sau *plural*).

• Dacă partea de propoziţie este exprimată prin adverb, se precizează dacă acesta este *simplu* sau *compus* ori dacă este vorba de o *locuţiune adverbială*, dacă adverbul sau locuţiunea este *de loc, de timp* sau *de mod*, dacă adverbul este *precedat de prepoziţie (simplă* sau *compusă)* ori *de locuţiune prepoziţională*; în privinţa categoriilor gramaticale, este vorba numai de *gradul de comparaţie* (propriu în special adverbelor de mod şi cîtorva dintre cele de loc şi de timp).

• Dacă partea de propoziţie este exprimată prin interjecţie, se precizează dacă aceasta este *interjecţie propriu-zisă (simplă* sau *compusă), locuţiune interjecţională* sau *onomatopee (simplă* sau *compusă)*.

Prepoziţiile se caracterizează numai după structură *(simple, compuse* sau *locuţiuni)* în cuprinsul „analizei" morfologice a cuvintelor autonome pe care le precedă, iar conjuncţiile se caracterizează — numai ca elemente de relaţie, în special în

frază — după structură *(simple, compuse* sau *locuțiuni)*, după raportul sintactic pe care îl realizează *(coordonatoare* sau *subordonatoare)*, în privința celor c o o r d o n a t o a r e precizîndu-se dacă sînt *copulative, adversative, disjunctive* sau *conclusive,* iar în privința celor s u b o r d o n a t o a r e — dacă sînt *generale* sau *plurivalente* (adică avînd capacitatea de a introduce diferite feluri de propoziții subordonate), respectiv *special(izat)e* (în introducerea cîte unui fel anumit de propoziție subordonată). Atenție specială reclamă conjuncția *să* (ca și locuțiunile conjuncționale în structura cărora ea figurează), pentru că, pe de o parte, este element de relație sintactică subordonator în frază (trebuind să fie marcat ca atare, prin încercuire sau înscriere într-un patrulater) și, pe de altă parte, face parte din structura verbului-predicat, exprimînd modul conjunctiv (și ca atare se subliniază împreună cu ceea ce-i urmează în structura predicatului); în plus, rămînînd marcă a modului conjunctiv și, prin urmare, făcînd parte din predicat, conjuncția *să* nu mai funcționează ca element de relație în frază în două împrejurări: (1) atunci cînd forma verbală de mod conjunctiv are valoare de mod imperativ și constituie predicat al unei propoziții principale: „*Să facă* așa [1]/ cum i-am spus! [2]/", (2) în forme verbale compuse, cu valoare de viitor imediat: *am să cînt, ai să cînți, are să cînte* etc. — în exprimarea literară, *o să cînt, o să cînți, o să cînte* etc. — regionalisme muntene, sau *a sî cînt, a sî cînț, a sî cînți* etc. — regionalisme moldovene, sau cu valoare de „viitor în trecut": *aveam să cînt, aveai să cînți, avea să cînte* — forme folosite în exprimarea literară etc.

În continuare, iată aplicarea acestor principii la analiza gramaticală a propozițiilor din fraza analizată în prima parte a acestui articol.

Elevul — subiect simplu exprimat prin substantivul comun, simplu *elev,* mobil, de genul masculin, la numărul singular, cazul nominativ, articulat cu articolul hotărît enclitic *-(u)l;*

nu se mulțumește — predicat verbal exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a se mulțumi,* intranzitiv, personal, regulat, de conjugarea a IV-a în *-i,* la diateza reflexivă cu valoare dinamică, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, numărul singular, forma negativă;

cu cititul — complement indirect simplu exprimat prin substantivul comun, simplu *citit,* de genul neutru, numărul singular (defectiv de plural), cazul acuzativ cu prepoziția simplă *cu,* articulat cu articolul hotărît enclitic *-(u)l;*

lecției — atribut substantival genitival simplu exprimat prin substantivul comun, simplu *lecție,* de genul feminin, la numărul singular, cazul genitiv, articulat cu articolul hotărît enclitic *-i;*

care — element de relație sintactică subordonator în frază, introduce o propoziție subordonată atributivă, exprimat prin pronume relativ simplu, de genul masculin, numărul singular, cazul nominativ, cu funcție sintactică de subiect simplu în propoziția pe care o introduce;

vrea — predicat verbal exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a vrea,* tranzitiv, personal, neregulat, de conjugarea a II-a, la diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, numărul singular, forma afirmativă;

să — element de relație sintactică subordonator în frază, introduce o propoziție subordonată completivă directă, exprimat prin conjuncție subordonatoare simplă generală (plurivalentă), fără funcție sintactică în propoziția pe care o introduce, dar cu rol de marcă a modului conjunctiv în structura verbului-predicat;

să învețe — predicat verbal exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a învăța,* tranzitiv (absolut: cu complement direct neexprimat, dar posibil în text), personal, regulat, de conjungarea I, la diateza activă, modul conjunctiv, timpul prezent, persoana a III-a, numărul singular, forma afirmativă;

bine — complement circumstanțial de mod simplu exprimat prin adverb simplu de mod, la gradul de comparație pozitiv;

ci — element de relație sintactică coordonator în frază, leagă două propoziții principale (numărul 1 cu numărul 4), exprimat prin conjuncție coordonatoare simplă, adversativă, fără funcție sintactică în vreuna din cele două propoziții pe care le leagă;

face — predicat verbal exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a face,* tranzitiv (relativ: cu complement direct exprimat în text), personal, parțial neregulat (la imperativ, afirmativ, singular), de conjugarea a III-a, la diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, numărul singular, forma afirmativă;

efortul — complement direct simplu exprimat prin substantivul comun, simplu *efort,* de genul neutru, la numărul singular, cazul acuzativ, articulat cu articolul hotărît enclitic *-(u)l;*

de a (...) înțelege — atribut verbal infinitival exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a înțelege,* tranzitiv (relativ: are complement direct în text), personal, regulat, de conjugarea a III-a, la diateza activă, modul infinitiv precedat de prepoziția simplă *de,* timpul prezent;

(î)i — atribut pronominal în dativ exprimat prin pronumele personal propriu-zis *ea* (= lecția), de persoana a III-a, numărul singular, genul feminin, cazul dativ cu valoare posesivă („conținutul *ei*"), forma neaccentuată;

conținutul — complement direct simplu exprimat prin substantivul comun, simplu *conținut,* de genul neutru, la numărul singular, cazul acuzativ, articulat cu articolul hotărît enclitic *-(u)l;*

apoi — complement circumstanțial de timp simplu exprimat prin adverb de timp, simplu, la gradul de comparație pozitiv;

repetă — predicat verbal exprimat prin verbul autonom (predicativ) *a repeta,* tranzitiv (relativ), personal, regulat, de conjugarea I, la diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, numărul singular, forma afirmativă;

cele învățate — complement direct simplu exprimat prin substantivul comun, simplu, *învățate,* de genul neutru, la numărul plural, cazul acuzativ, precedat de articolul demonstrativ *cele.*

Schemele propozițiilor din fraza constituind modelul de exercițiu sînt următoarele (abrevierile cu litere mici se referă la terminologia părților de propoziție):

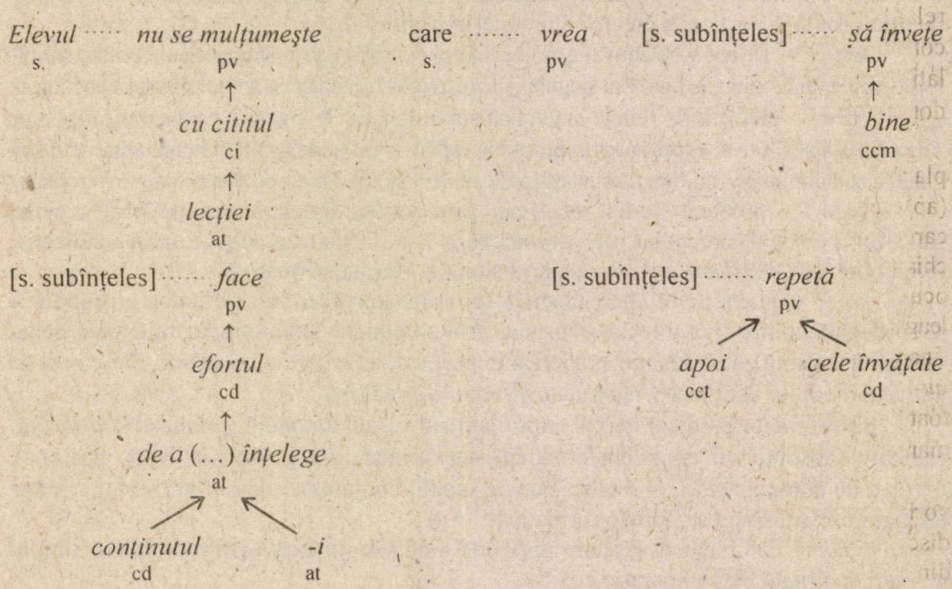

Încheiem această expunere foarte sintetică cu o observație privind „analiza" morfologică. În numeroase manuale, ghiduri și culegeri de exerciții, în subcapitolele privitoare la subclasificarea cuvintelor se include și o rubrică privind formarea unora dintre ele pe căile și prin mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului, dintre acele căi privilegiindu-se conversiunea (schimbarea valorii gramaticale), pentru că aceasta implică nu numai lexicul, ci și gramatica. Se atrage astfel atenția asupra faptului că unele substantive provin din adjective (prin articulare definită: *bătrînul,* sau cu articol adjectival: *cel nou),* din verbe (la gerunziu: *intrîndul,* participiu: *rănitul,* sau supin: *cititul),* din pronume (*eul)* sau din adverbe *(binele),* că unele adjective provin din verbe (la participiu: [roman] *citit,* [nuvelă] *citită,* sau gerunziu „acordat": [rană] *sîngerîndă),* că unele adverbe provin din substantive (articulate hotărît: *luneа, dimineața,* sau nearticulate: [frumoasă] *foc,* [singur] *cuc)* etc. Astfel de precizări, care privesc dinamica lexicului românesc, nu sînt obligatorii în efectuarea unei analize gramaticale, fiind suficientă precizarea părții de vorbire căreia îi aparțin cuvintele corespunzătoare în contextul exercițiului dat spre analiză. Astfel, despre cuvîntul *cititul,* din excercițiul propus mai sus, este suficient să specificăm că este substantiv, fără a face precizarea că provine dintr-un verb la modul supin, și la fel despre cuvîntul *cele învățate,* este de ajuns să-l identificăm ca substantiv, fără a mai aminti originea lui într-un adjectiv provenit din verb la modul participiu. Evident, nu este vorba de greșeli, în cazurile în care se dau și astfel de detalii, dar detaliile acestea nu aparțin în sens strict analizei gramaticale, ci — de fapt — unei analize lexicale și, ca atare, încarcă de prisos analiza propriu-zis gramaticală.

Accidente sintactice: incidența

Prof. ELEONORA ZAMȘA
București

Ca accident gramatical, incidența (numită și supraordonare) vizează domeniul relațiilor sintactice, definindu-se ca o absență a lor sau ca o relație de grad zero. Ea constă în faptul că două componente alăturate ale unui enunț se pot afla în anumite relații semantice, fără ca acestea să fie dublate și de o relație de ordin sintactic: coordonare, subordonare, apoziționare sau interdependență.

Fenomenul se produce datorită întîlnirii / intersectării / interferenței a două planuri: autor (narator) — personaj (locutor); obiectiv (constatativ) — subiectiv (apreciativ). Din această interferență rezultă structuri sintactice neintegrate în enunțul în care figurează, numite *construcții incidente.* Ele pot fi cuvinte izolate, propoziții sau chiar fraze întregi, depășind uneori, în dimensiuni, enunțul pe care sînt „grefate" și în care ocupă, de obicei, o poziție mediană: „Rădăcinile care te leagă de-un anume pămînt te leagă indirect, *ce-i drept,* dar inevitabil și de-un anume meridian ceresc" (L. Blaga) sau finală: „I-ai spus lui tata [...] *se rugă el sfios și înspăimîntat că mama s-ar fi putut să nu-i fi ascultat ruga"* (M. Preda) și, mai rar, inițială: *„În sfîrșit, ca să nu-mi uit vorba,* toată noaptea [...] m-am frămîntat cu gîndul, feliu și chip, cum aș putea îndupleca pe mama să mă deie mai bine la mînăstire" (I. Creangă).

Sînt incidente, prin urmare, cuvintele autorului / naratorului, care întrerup fluxul vorbirii unui personaj / locutor (vezi citatul din M. Preda) sau care întrerup propriul discurs, pentru a exprima o reacție / apreciere personală față de faptul enunțat (citatele din L. Blaga, I. Creangă).

Construcțiile incidente din prima categorie au *caracter referențial*, indicînd sursa / emițătorul / autorul informației din enunțul de bază și configurîndu-se ca niște propoziții sau fraze care conțin un verb de declarație / interogație: *a declara, a zice, a spune, a răspunde, a întreba.* Ele sînt ușor de recunoscut, întrucît presupun alternarea a două „voci" distincte, care pot fi sesizate fără dificultate: cea a personajului, în enunțul de bază, și cea a naratorului, în propoziția / fraza incidentă: „Las' mamă, că lumea asta nu-i numai cît se vede cu ochii, *zicea bădița Vasile mîngîind-o*" (I. Creangă).

Chiar și atunci cînd, prin autocitare, cele două „voci" se suprapun, ipostazele narator — personaj rămîn, în continuare, ușor de reperat: „Măi! anapoda lucru ș-aista! *zic eu înciudat, scoțînd căciula din cap și tuflind-o în gura scorburei*" (I. Creangă).

După cum se poate observa din exemplele citate, construcțiile incidente cu caracter referențial apar în enunțuri care conțin redarea în vorbire directă a spuselor cuiva și rezultă din reunirea într-un singur enunț a două enunțuri independente, care pot fi propoziții: *Ion zise: — Pleacă de aici! > Pleacă de aici, zise Ion,* sau fraze: *Cînd mă văzu, Ion zise: — Pleacă de aici, că mă incomodezi. > Pleacă de aici, că mă incomodezi, zise Ion cînd mă văzu. / Pleacă de aici, zise Ion cînd mă văzu, că mă incomodezi.* Reunirea celor două unități independente într-un singur enunț nu atrage însă după sine subordonarea uneia față de cealaltă, atîta timp cît se păstrează intactă redarea în vorbire directă. Sînt deci total nejustificate frecventele greșeli în analiza frazei, de tipul: *Pleacă de aici* (CD) / *zise Ion* (R).

Abia prin transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă, aceste construcții incidente se integrează în enunț, căpătînd statut de regent și poziție anterioară față de enunțul de bază. Subordonarea se realizează prin relatorii *că, să, dacă,* selectați în funcție de caracterul enunțiativ / imperativ / interogativ al enunțului de bază:

Plec astăzi, zise el. > El zise *că* pleacă astăzi.
Pleacă de aici, zise el. > El îi zise *să* plece de aici.
Pleci astăzi? o întrebă el. > El o întrebă *dacă* pleacă astăzi.

În cazul interogațiilor parțiale, realizate cu ajutorul pronumelor / adverbelor interogative, acestea se mențin ca formă, dar își schimbă funcția: din mărci interogative în mărci relative:

Ce mai faci? o întrebă el. > El o întrebă *ce* mai face.
Cînd pleci? o întrebă el. > El o întrebă *cînd* pleacă.

Indiferent de relatorul selectat, subordonata rezultată din enunțul de bază este o completivă directă dependentă de verbul de declarație / interogație, dacă acesta face parte din categoria celor autentice, enumerate mai sus. În cazul unor substitute: *a se gîndi, a se mira, a se frămînta, a se ruga, a insista,* subordonata poate fi indirectă sau de relație.

Cînd relatorul este omis, apare o reproducere în stil indirect liber: *El o întrebă: pleacă astăzi?*, diferit de stilul direct legat, care presupune prezența relatorilor subordonatori într-o redare în vorbire directă: *El o întrebă că pleci astăzi?* Ambele cazuri sînt abateri de la normă, specifice oralității.

Cînd propoziția care indică sursa unei informații are aspectul unei subordonate de tipul *cum zicea (și) X,* iar informația este preluată de narator sau se reține din ea doar un rudiment inserat în declarația naratorului, situația devine ambiguă, ca în fraza: „Luca Moșneagu, însă, mîna cum știa el, căci smîrtoagele lui de cai erau vlăguiți din cale-afară, și slabi și ogîrjiți ca niște mîți de cei leșinați, nu z m e i, *cum zicea mama...*" (I. Creangă), în care propoziția *cum zicea mama,* indicîndu-l pe emițătorul calificativului *zmei,* poate fi considerată o incidentă de tip special, care se abate de la incidența prototipică.

Spre deosebire de construcțiile incidente cu caracter referențial, care presupun neapărat un al doilea vorbitor, diferit de cel din enunțul de bază, sau măcar o a doua ipostază a acestuia, toate celelalte tipuri de incidente provin de la același vorbitor ca și enunțul de bază. Acest motiv, ca și marea lor varietate structurală (fraze, propoziții, cuvinte izolate) și funcțională le face mai greu de sesizat și de analizat.

Dintre multiplele funcții ale acestor construcții incidente, sînt de semnalat: *funcția de modalizare,* vizînd valoarea de adevăr a enunțului în care sînt inserate, realizată mai ales prin adverbe de mod neintegrate (afuncționale): *desigur, firește, probabil, pesemne, negreșit* ș.a., dar și prin propoziții ca: *dacă nu mă înșel, mi se pare, așa cred* ș.a.; *de evaluare,* exprimînd o apreciere, un punct de vedere, o atitudine față de conținutul comunicării, realizată prin expresii ca: *din păcate, din (ne)fericire, ce-i drept, mai cu seamă, vorbă să fie* ș.a.; *de adresare directă,* realizată prin vocative, construcții vocative sau prin interjecțiile de adresare: *bre, măi; funcția persuasivă,* de convingere a interlocutorului: *zău (așa), zău că da / nu, pe cuvînt, pe onoarea mea;* cea *exclamativă / afectivă,* de manifestare, prin interjecții, a reacției emoționale generate de faptul enunțat; cea *jonctivă,* de înlănțuire a ideilor realizată prin expresii ca: *de altminteri, în fine, ca să nu-mi uit vorba, după cum spuneam mai înainte* ș.a.; cea *explicativă* aducînd o lămurire suplimentară, o indicație utilă pentru interpretarea corectă a enunțului de bază, din această categorie făcînd parte și indicațiile de regie inserate în replicile textelor dramatice.

Unele structuri sintactice (mai ales dintre cele cu caracter modalizator) pot avea uneori un statut ambiguu: incidente (neintegrate) / integrate (neincidente), în funcție de caracterul subiectiv / apreciativ sau obiectiv / constatativ care i se atribuie. În enunțul: „Aici e, *fără îndoială,* paradisul pămîntesc al vremurilor noastre" (C. Hogaș), formula modalizatoare este neintegrată sintactic.

Grupurile modalizatoare devin, însă, în mod cert, unități sintactice integrate, prin utilizarea unor relatori subordonatori. Statutul lor de unitate regentă sau subordonată în raport cu cea în care au fost inserate depinde de modul în care se face legătura / joncțiunea. Cu legătură de stînga, unitatea integrată capătă statut de subordonată: „Amicul nostru *(mărturisesc astăzi că acela eram eu însumi)* [...] s-a grăbit a schimba vorba" (Al. Odobescu) > „Amicul nostru, *despre care mărturisesc astăzi [...],* s-a grăbit a schimba vorba". Cu legătură de dreapta, ea capătă statut de regentă, adverbele afuncționale, ca și interjecțiile, devenind, în această situație, predicative: „Ar priimi, *desigur,* să-ți fie editor" (Al. Odobescu) > „*Desigur că* ar priimi să-ți fie editor".

Cînd unitatea integrată prin legătură de dreapta ocupă o poziție mediană în enunțul de bază, apare fenomenul împletirii dintre regentă și subordonată, întrucît unitățile sintactice din stînga celei integrate se vor raporta la cele din dreapta ei: „Aici, *fără îndoială că* e paradisul pămîntesc al vremurilor noastre". Același lucru se întîmplă cînd integrarea cu legătură de dreapta se face într-o propoziție secundară introdusă printr-un pronume / adverb relativ, întrucît acesta, păstrîndu-și funcția sintactică inițială, asigură acum și legătura de stînga a unității integrate: *Nu aprob acest comportament care,* firește, *îmi repugnă.* > *Nu aprob acest comportament, care* firește *că îmi repugnă.* În exemplul dat, pronumele *care* devine relatorul unității integrate, rămînînd totuși subiectul verbului-predicat *repugnă.*

Problema incidenței vocativelor, deși bine cunoscută și simplă în aparență, creează totuși dificultăți deloc neglijabile în analiza de text. În *Gramatica pentru toți* (Humanitas, 2001, p. 68), Mioara Avram face o distincție clară între: 1. vocativul independent, cu valoare de propoziție neanalizabilă: *Ioane!,* 2. vocativul incident față de o

propoziție pe care o însoțește fără a se raporta direct la vreuna dintre componentele ei: *Ce înseamnă asta, Ioane? / Nu așa se vorbește, Ioane!* și 3. vocativul integrat, cu funcție de apoziție pe lîngă un pronume / adjectiv pronominal de persoana a II-a, sg. sau pl., indiferent dacă acesta este subiect exprimat: *Ai și tu, Ioane, o scrisoare* sau inclus: *Ce faci (tu), Ioane? Stați (voi), frații lor!*, atribut: *Asta e cartea ta, Ioane?* sau complement de orice fel (direct, în exemplul dat de autoare): *Te ascult, Ioane!* și, s-ar putea adăuga, nume predicativ: *Vinovatul ești tu, Ioane!*

Distincția cel mai greu de realizat este cea dintre vocativul incident și vocativul integrat, majoritatea greșelilor de analiză producîndu-se atunci cînd vocativul este „grefat" pe o propoziție al cărei predicat este la persoana a II-a, mai ales dacă subiectul (tu, voi) este inclus în forma verbului-predicat.

Caracterul de adresare directă, comun atît vocativului, cît și persoanei a II-a (mai ales dacă este a unui imperativ), precum și faptul că vocativul este simțit ca un subiect logic (el indicînd de fapt aceeași persoană ca și pronumele-subiect) generează greșeala considerării vocativului drept subiect. Este evident că în exemplul: *Mario, tu vii cu noi sau rămîi aici?* cuvintele *Mario* și *tu* indică aceeași persoană, dar tot atît de evident este (sau ar trebui să fie) și faptul că numai cuvîntul în nominativ *(tu)* poate fi subiect, nu și cel în vocativ *(Mario)*.

Problema devine încă și mai delicată în exemple ca: *Ai reușit, tu?* (care e altceva decît *Tu ai reușit?)* sau: *Am / Au reușit, tu!* În primul exemplu, subiectul este *tu,* dar nu cel exprimat, care, fiind un vocativ, are doar calitatea de adresant al mesajului, ci un alt *tu,* inclus în forma verbului-predicat și avînd calitatea de autor al acțiunii acestuia. În asemenea cazuri, prezența sau absența virgulei între predicat și pronumele *tu* este decisivă pentru stabilirea statutului sintactic al acestuia: apoziție de identificare a autorului-subiect în adresant — în prezența virgulei, subiect — în absența ei. În celălalt caz (o exprimare familiară, nerecomandabilă în limba literară), în care vocativul *tu* nu mai coincide cu subiectul și nici cu vreo altă parte de propoziție, el este incident, iar virgula nu mai poate lipsi. În ambele cazuri, pronumele în vocativ este totdeauna *tu,* niciodată *voi.* În mod paradoxal se poate spune: *Ce mai faceți, tu?,* nu și: *Ce mai faceți, voi?*

Din categoria construcțiilor incidente fac parte și *cuvintele de umplutură* (devenite uneori, prin repetare mecanică, ticuri verbale), care întrerup fluxul comunicării fără să aducă vreo informație de ordin referențial, modalizator, explicativ sau de altă natură, rostul lor fiind doar acela de a acoperi un gol de inspirație: „Omul cu bine și cu pace, *mă-nțelegi,* devine că poate pentru ca să, *mă-nțelegi,* să... cum să zic?... să... în sfîrșit, să fie toate cu bine și cu pace" (I. L. Caragiale).

Neintegrîndu-se în enunț, termenii incidenți se izolează prin virgule sau paranteze, iar în schemă apar nelegați de ceilalți termeni ai enunțului.

Incidența nu trebuie confundată cu intercalarea, care se produce în limitele aceluiași plan al comunicării, prin derogări de la topica standard, cu scopul de a obține efecte stilistice deosebite sau de a plasa o subordonată cît mai aproape de regentul său: „Nu cratima pusă greșit, ci lipsa lecturilor *pe care această greșeală o dovedește* nu se poate scuza..." (Ana Blandiana).

La rîndul ei, intercalarea (care este, de regulă, a subordonatei în regenta sa, și nu invers) nu trebuie confundată cu împletirea dintre regentă și subordonată, caz în care relatorul regentei este parte de propoziție în subordonată (ex.: *Nu aprob acest comportament care* firește *că îmi repugnă;* vezi situația lui *care)* sau în care inserția este a regentei în subordonata sa, ca în fraza: „Aici, *fără îndoială* că e paradisul pămîntesc al vremurilor noastre", în care propoziția principală și regentă este reprezentată de locuțiunea adverbială predicativă reliefată prin cursive.

Tipuri de arhaisme în limba română (I)

HELGA BOGDAN-OPREA
Universitatea din Bucureşti

1. Conceptul de arhaism

Spre deosebire de unele lucrări teoretice de lexicologie sau de stilistică, în care arhaismul este prezentat exclusiv ca tip lexical, în tratatele cu profil predominant istoric şi în lucrările de sinteză, sferei conceptului de *arhaism* i se subsumează o multitudine de alte fapte lingvistice[1].

În această manieră foarte largă ar trebui să fie prezentat acest concept şi în şcoală, mai ales că elevii se întîlnesc în cadrul orelor de literatură română cu o serie de opere artistice în care există, pe lîngă numeroase arhaisme lexicale, şi anumite fonetisme, forme gramaticale, structuri sintactice sau locuţiuni şi expresii cu un pronunţat iz arhaic. Privit astfel, arhaismul apare ca o categorie ce depăşeşte limitele lexicului, extinzîndu-se la toate celelalte niveluri ale limbii: fonetic (sau grafic), morfologic, sintactic şi frazeologic.

După modelul din literatura străină de specialitate[2], s-a încercat şi în lingvistica românească delimitarea a două clase de fenomene, în funcţie de aria de întrebuinţare a arhaismului şi de valoarea lui stilistico-funcţională. Au fost separate astfel arhaismele lingvistice (din sistemul limbii) şi cele stilistice, proprii limbajului artistic[3].

Deoarece articolul de faţă se adresează cu predilecţie elevilor din învăţămîntul gimnazial şi liceal, ne vom opri, în mod deosebit, asupra celei de-a doua categorii de fapte, aşa cum apar ele valorificate în textele beletristice cu conţinut istoric studiate în şcoală.

2. Tipuri de arhaisme

Conceput în sensul cel mai larg cu putinţă, arhaismul include totalitatea cuvintelor, expresiilor, fonetismelor, formelor gramaticale şi construcţiilor sintactice dispărute definitiv din limba comună sau care au încetat de a mai fi uzuale[4]. De aceea o clasificare unitară a acestor fapte trebuie să ţină seama în primul rînd de nivelul limbii la care ele se întîlnesc sau se produc.

Din punctul de vedere al dinamicii semnului lingvistic, se cuvine subliniat faptul că în unele situaţii avem de-a face cu o învechire atît a formei (semnificantului), cît şi a conţinutului (semnificatului), în timp ce în alte cazuri se constată modificări de acest gen exclusiv la nivelul sensului unor unităţi lexicale şi frazeologice. Vom distinge aşadar o grupă mare de fenomene incluse în seria arhaismelor de formă (variantele fonetice şi cele gramaticale, adică forme nominale şi verbale ieşite din uz sau construcţii sintactice învechite). Acestea se opun aşa-ziselor arhaisme de sens ori semantice, prin care înţelegem toate semnificaţiile care au încetat să se mai actualizeze în limba română contemporană şi care sînt valorificate în textele beletristice prin utilizarea unor cuvinte şi locuţiuni cu certă funcţie stilistică.

---

[1] Vezi în acest sens Al. Rosetti, Boris Cazacu şi Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, vol. I, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, unde sînt considerate arhaice pînă şi unele grafii sau variante de scriere, şi Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, revăzută şi din nou îmbogăţită, Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 122 — 128, care distinge o tipologie foarte bogată a acestor fapte de limbă. După modelul din *Sinteze de limba română* este prezentat conceptul de *arhaism* şi în *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997, s.v. *arhaism*.

[2] Cf. M. Riffaterre, *Critères pour analyse du style*, din vol. *Essais de stylistique structurale*, Présentation et traductions par Daniel Delas, Paris, Flammarion, 1971, p. 39, care consideră arhaismul un procedeu stilistic rezultat din relaţia diacronie — sincronie în interiorul textului, din raportul dintre cadrul autorului şi cel al receptorului textului literar.

[3] Vezi în această direcţie Carmen Vlad, *Conceptul de arhaism*, în *Limba română*, 1973, nr. 3, p. 184.

[4] Cf. Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 122.

(a) Arhaisme de formă

Fonetisme arhaice

Se încadrează în această serie toate variantele fonetice învechite, înregistrate în operele literare în versuri sau în proză, din raţiuni cu totul diferite (necesităţi de versificaţie, zugrăvirea unor perioade istorice de mult apuse sau caracterizarea personajelor încadrate în tabloul epocilor respective).

Ilustrăm în continuare această serie de fapte cu exemple întîlnite în poezia eminesciană[1] şi în scrierile istorice ale lui C. Negruzzi.

Mihai Eminescu a valorificat un material extrem de bogat din fonetica limbii vechi, optînd atît pentru formele arhaice, cît şi pentru accentuarea unor cuvinte în conformitate cu textele de început ale românei standard: „Şi alături călăresc / Fără grija nimănuia, / Şi de dragi unul *altúia* / Ei din ochi se prăpădesc" sau: „Dar ea seamănă *celóra,* îndrăgiţi de singuri eişi".

În privinţa fonetismelor arhaice se observă următoarele trăsături specifice din domeniul vocalismului şi al consonantismului:

• Prezenţa variantelor învechite astăzi, dar justificate etimologic *a îmbla* (în loc de *a umbla)* < lat. *ambulare, a împle* (în loc de *a umple)* < lat. *implere* şi *a îmfla* (în loc de *a umfla)* < lat. *inflare.*

Aceeaşi modificare fonetică atrage şi derivatele verbale create pe baza acestor cuvinte (cf. *a preîmbla,* cu sensul de „a se plimba", justificat etimologic prin forma latinească *perambulare):* „Un băiet *îmblînd* desculţ"; „Că de cînd m-am depărtat / Multă vreme am *îmblat*" sau: „Noaptea zeii se *preîmblă* în vestmintele lor dalbe"; „Şi al mierlei dulce şuer / *Împle* codrul de viaţă"; „Iară sufletu-i *se împle* / De-un farmec dureros"; „*Împlîndu-şi* cofeile... / Mi-o cîntă femeile" sau: „Veacul nostru ni-l *împlură* saltimbancii şi irozii"; „Şi prostatecele nări / Şi le *îmflă* fiecare cu-o familiară mină...".

• Varianta fonetică învechită a substantivului *inimă* cu *e* în poziţie medială (cf. lat *anima,* din care a fost moştenit în limba română): „Pe-atunci erai tu singur, încît mă-ntreb în sine-mi: / Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre *inemi?*"

• Apariţia unei forme vechi de felul *atunce* în locul lui *atunci* (< lat. **ad-tuncce):* „Străin şi făr-de lege de voi muri-*atunce* / Nevrednicu-mi cadavru în uliţă l-arunce".

• Păstrarea consoanei *r* în cuprinsul prepoziţiilor *pre* < lat. *per* şi *preste,* compusă din două elemente (*pre* — variantă arhaică a lui *pe* — şi *spre):* „Chipul sfînt / Al celei mai frumoase femei de *pre* pămînt"; „Acela care iubeşte *pre* o fată" sau: „Am jurat că *preste* dînşii să trec falnic...".

• Conservarea grupului consonantic *mp* în corpul sonor al verbului *a rupe* (cf. *rumpe,* în loc de *rupe* < lat. *rumpere):* „Să mă *rump* în două"; „Voi *rumpe* din inimă acest amor"; „Un paingăn prins de vraje *se rumpe*"; „... *rumpe* coarde de aramă" sau: „Tremurînd ea licureşte şi se pare *a se rumpe*".

• Menţinerea vocalei *e* în cuvîntul *derept* (drept) < lat. *directus,* dubletul etimologic al neologismului latino-romanic *direct:* „Ici mormîntul, colo-ospiţul de nebuni... / Foamea cruntă şi *dereptul* care-n lumea...".

• Forma sincopată *frumseţe,* în loc de *frumuseţe,* un derivat substantival cu sufixul abstract *-eţe* de la adjectivul *frumos:* „Pipăit-am eu cu dînşii / A *frumseţii* tale idol" sau: „*Frumseţile*-ne tineri bătrînii lor distrug".

---

[1] Toate exemplele citate din poezia eminesciană, indiferent de felul arhaismului înregistrat, sînt reproduse după studiul Floricăi Dimitrescu intitulat *Mihai Eminescu şi limba veche* şi publicat în vol. *Contribuţii la istoria limbii române vechi,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 246 — 266.

• Varianta *direge* a verbului *a drege* < lat. *dirigere*, justificată etimologic în urma acțiunii legilor fonetice în trecerea de la latină la română: „(Ei) pretind ca pana s-o *direg* politicoasă".

• Forma arhaică *a cure*, în loc de *a curge* < lat. *currere*, verb modificat ulterior analogic sub influența unităților cu structură fonetică similară: *a șterge*, și, mai ales, *a merge*, sinonim parțial cu *a curge* „a se deplasa, a aluneca": „Și cînd gîndesc la viața-mi îmi pare că ea *cură* / Încet repovestită de o străină gură".

Forma învechită de persoana a III-a singular a verbului în discuție realizează, alături de substantivul *gură* din versul următor, o rimă imperecheată. În plus, la Eminescu, prezența arhaismelor, indiferent de natura lor, reprezintă o modalitate sui-generis de a crea mult dorita antiteză între trecut și prezent, specifică *Scrisorilor* și altor poeme istorice sau sociale.

Cu totul alte funcții stilistice au aceste variante fonetice arhaice în textele literare scrise în proză — nuvele și romane cu conținut istoric. Alături de cuvinte, locuțiuni și expresii sau fapte gramaticale, fonetismele contribuie la încadrarea operei pe axa temporală, imprimîndu-i o culoare locală specifică și caracterizînd eroii în privința modului lor de a se exprima.

Iată cîteva exemple sugestive din nuvela *Alexandru Lăpușneanul* de C. Negruzzi, unde caracterul istoric al scrierii impune folosirea unor particularități vechi pentru a obține o culoare de epocă medievală: *sănge*, în loc de *sînge* < lat. *sanguis* sau gerunziile învechite *vănzăndu*-(mi) pentru *vînzîndu*-(mi) < lat. *vendere*, *lăsăndu*-(mă) pentru *lăsîndu*-(mă) < lat. *laxare* și *trecănd*, în loc de *trecînd* < lat. *traicere*: „— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu *sănge* rece... Sînt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut *vănzăndu*-mi oastea lui Anton Sechele și mai pe urmă *lăsăndu*-mă și *trecănd* în partea Tomșii".

Aceeași modificare fonetică prezintă și adverbul *cînd*, actualizat sub forma veche *cănd* < lat. *quando*. Aceste variante susțin teza formulată în tratatele de istorie a limbii române privind evoluția lui *î* dintr-un *a* latinesc prin intermediul unei faze care-l înregistrează pe *ă*, și nu în mod direct.

Din seria arhaismelor fonetice întîlnite în textele beletristice mai citățm, fără a le ilustra cu exemple, variantele *priimi* în loc de *primi* < sl. *priimati*, *samă* < magh. *szam*, în loc de *seamă*, folosit mai ales în locuțiunea verbală *a da seamă* (cf. și moto-ul „Ai să dai *samă*, doamnă!" din aceeași nuvelă a lui Negruzzi), *se sparie*, în loc de *se sperie*, *di*, în locul lui *de*, *perea* în loc de *pierea*, *a rădica*, pentru a *ridica* etc.

Arhaisme morfologice

Înțelegem prin arhaisme morfologice o serie de forme gramaticale nominale sau verbale ieșite din uz.

În poezia eminesciană se întîlnesc numeroase fapte de morfologie prezentînd trăsături arhaice. Menționăm dintre acestea:

• Forma etimologică *sor*, în loc de *soră*, întîlnită într-o variantă a poemului *Luceafărul* și în poezia *Mortua est*: „E neființa, ce din ea / Puterea ei și-o soarbe / E muma morții / Și *sor* uitării oarbe" sau „Să caut icoana-ți, o galbenă *sor*".

• Pluralul arhaic *mînule* a femininului *mînă*: „Cu *mînule*-amîndouă / De gîtu-mi te anini".

• Vechile forme gramaticale de plural în *e*, în loc de actualele plurale în *i* pentru o serie de substantive feminine (cf. *inime*, *aripe*, *grădine*, *barbe*, *gure* etc.): „Fă ca dulce să răsune... / Pentru *inime* nebune / Dulce vocea ta"; „Ca printre ochi de nor / Trece-o suflare sfîntă / Cu *aripe* recori" sau: „Zburînd luceafărul trecea / Purtat de-a lui

aripe / Şi căi de mii de ani trecea / În tot atîtea clipe"; „Rîul sfînt ne povesteşte cu-ale undelor lui *gure*"; „Nilu-n fund *grădine* are" şi „(Monarhii) cu *barbele* lor albe".

• Pluralul vechi în *e* al neutrului *umăr* (cf. *umerele*, în locul lui *umeri*, corespunzînd unui substantiv de gen masculin): „Un giulgiu albastru face nod / Pe *umerele*-i goale" sau: „Gît şi *umere* frumoase... / El le ţine-mbrăţoşate".

• Variantele învechite de plural în *-ure* pentru substantivele neutre din seria *cer, cînt, vînt, vin, dor*. Fenomenul antrenează chiar şi un neologism, pe *mister* < fr. *mystère* (cf. *misterure*, pentru actualul *mistere*): „În tine vede-se că e *ceriure* / Un Dumnezeu / Purtînd simetria şi-a ei *misterure* / În gîndul tău"; „Pe rîul dorului mînat de *vînture* / Veni odat' / P-un vas cu vîsle muiate-n *cînture* / Un împărat"; „Să vă admir curajul în *vinure* vărsat?" sau: „Cîntu-ţi de *dorure* plin".

• Genitiv-dativul articolului demonstrativ-adjectival feminin *cei* sau *ce(a)ia*, corespunzînd actualului *celei(a)*: „Umbra pădurii *cei* dese"; „... Măgulite toate sînt / De-a fi umbra frumuseţii *cei* eterne pe pămînt".

• Apariţia variantei arhaice *şie* a pronumelui reflexiv în dativ, formă accentuată *sieşi*: „Şi fiindu-şi *şie* dragă cum nu-i este nime-n lume / Atunci el cu o privire nălucirea i-ar discoasă".

• Forma accentuată *eişi* a pronumelui personal de persoana a III-a plural *ei*: „Fiecine cum i-e vrerea, despre fete seamă deie-şi / Dar ea seamănă celora îndrăgiţi de singuri *eişi*".

• Variantele vechi de indicativ prezent şi conjunctiv, cu prezent tare, *luce* şi *străluce*, în locul actualelor forme sufixate *luceşte*, respectiv *străluceşte*: „Privirea ta eu n-o suport / Ea *luce* fără-de viaţă"; „... El urmează chiar în vis / Şi-i *luce* în oglindă"; „... privea cum vîntul duce / Corăbii negre, cînd pe mări / Luceafărul *străluce*" sau: „Albul braţ / *Străluce* peste haina cea neagră".

• Vechea formă de auxiliar *au* în loc de *a* la persoana a III-a singular a perfectului compus, omonimă în trecut cu persoana a III-a plural: „Printre gratii luna moale / Sfiicioasă şi smerită *şi-au* vărsat razele sale"; „(Bianca) *au* rămas pierdută-n lume" sau: „Mii de războinici mor pe cîmp, / Dar n-au murit războiul".

Această formă nu trebuie considerată o greşeală gramaticală, după cum nu trebuie privită ca dezacord nici omonimia dintre persoanele a III-a singular şi plural, de la modul imperfect (ei, ele *cînta, lăuda*, în loc de *cîntau*, respectiv *lăudau*). În plus, acestea nu sînt nişte veritabile arhaisme, din moment ce, la vremea cînd îşi redactau lucrările, scriitorii noştri nu făceau altceva decît să respecte o normă gramaticală întemeiată pe evoluţia limbii române din latina dunăreană vulgară sau populară (cf. *cantabant* > (ei) *cînta* sau *laudabant* > (ei) *lăuda*)[1].

• O formă arhaică de mai mult ca perfect analitic din binecunoscuta poezie *Melancolie*, care cumulează valenţe stilistice excepţionale: „Părea că printre nouri s-*a fost deschis* o poartă, / Prin care trece albă regina nopţii moartă", contribuie la „închegarea şi întocmirea atmosferei auguste şi solemne în care se desfăşoară imaginea"[2].

• Varianta morfologică învechită, fără marca de plural *-ră*, analogică, la persoanele I şi a II-a ale perfectului simplu: *văzum, făcum* în loc de *văzurăm, făcurăm*: „M-a fermecat cu vr-o scînteie / Din clipa-n care ne *văzum?*" sau: „Căci din voi *făcum* cetate".

---

[1] Vezi mai multe exemple de această factură la Theodor Hristea, *op. cit.*, p. 123.

[2] Gh. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965, p. 140.

• Forma de infinitiv lung nesubstantivizat din structura optativului: „Aş *zburare* / Pe-al tău sîn gemînd de dor"[1].

• Participii arhaice de tipul *stătut*, în loc de *stat*, *smult* pentru *smuls* ori *murit* în loc de *mort*, utilizate şi cu valoare verbală în structura unor forme compuse, şi cu valoare nominală ca adjective la masculin şi feminin, singular sau plural: „El singur zeu *stătut-a* nainte de-a fi zeii" / „Să uit cum dup-o clipă, din braţele-mi te-ai *smult*" sau: „Nimic n-are dincolo, căci morţi sînt cei *muriţi*".

Acestor participii verbale arhaice li se adaugă şi mult citata formă originară sau etimologică *fapt* (< lat. *factus)* în loc de *făcut*, creat prin analogie cu verbele avînd participiul dublu sufixat: *bătut, plăcut, tăcut, priceput, cusut, ţinut, zăcut* etc.

• Conjunctivul prezent învechit la persoana a II-a, singular *să aibi*, negativ — *n-aibi*, fără morfemul liber *să*, în locul formei contemporane literare *să ai*, de la verbul *a avea*, omonimă cu persoana a II-a a indicativului prezent *(tu ai)*: „Pe Christos să-l *aibi* de mire". Acest tipar uşor modificat în sensul elidării mărcii de conjunctiv *să*, apare şi la Creangă („n-*aibi* grijă"). Forma *aibi* este înregistrată şi în conjunctivul prohibitiv *să n-aibi milă*, care constituie moto-ul primei scene din *Mihnea-Vodă cel Rău* de Al. Odobescu.

Prin acest exemplu am făcut trecerea spre categoria arhaismelor morfologice întîlnite în proză, în cuprinsul unor nuvele şi romane istorice scrise de Negruzzi, Odobescu ori Sadoveanu, pentru a-i cita pe cei mai reprezentativi.

În nuvela *Alexandru Lăpuşneanul*, de exemplu, Costache Negruzzi apelează la cîteva aspecte importante din domeniul structurii gramaticale, reuşind să creeze impresia de limbă veche fără a recurge la prea multe şi stridente arhaisme. Un loc aparte îl ocupă modificările care afectează numele proprii de persoane, şi anume varianta articulată a antroponimului *Lăpuşneanul* sau declinarea substantivului Tomşa în genitiv cu articol hotărît enclitic, la fel ca substantivele feminine cu aceeaşi structură (*florii, serii, verii, mării, zării, iernii* etc.): „... şi mai pe urmă lăsăndu-mă şi trecând în partea *Tomşii*".

Forme gramaticale arhaice întîlnite într-o fază mai veche din evoluţia limbii române şi în textele beletristice scrise în versuri sau în proză sînt şi pluralele în *-uri* ale neutrelor *palaturi, documenturi, complimenturi, diamanturi* sau pluralul în *-uri* al femininului *ruină*, pentru care vezi, în special, titlul poeziei lui Vasile Cîrlova *Ruinurile Tîrgovişteі*.

Arhaisme sintactice

Deşi de multe ori nu este uşor de realizat o delimitare tranşantă între faptele arhaice de morfologie şi cele de sintaxă, vom încerca în cele ce urmează să extragem, din textele beletristice versificate sau scrise în proză, acele construcţii cu caracter învechit, în care se remarcă fie utilizarea unor forme cazuale analitice, a unor procedee de marcare a superlativului absolut şi de realizare a negaţiei predicatului dintr-un enunţ, fie selectarea, din tezaurul de structuri puse la dispoziţie prin textele vechi, a unor fapte de topică relevante.

Citǎm în acest sens cîteva particularităţi sintactice de această factură întîlnite în poezia eminesciană:

• Forma de genitiv analitic, reprezentată de prepoziţia simplă *de* urmată de un substantiv în cazul acuzativ, cu funcţie de atribut: „O dalbă fecioară adoarme pe sînul / *De-un june* frumos"; „Braţul ei atîrnă leneş peste margine *de pat*" sau: „O urmăreşte pas cu pas / În umbra *de odaie*".

---

[1] Acelaşi infinitiv lung arhaic se întîlneşte şi la Ion Creangă, însă cu altă distribuţie, şi anume după verbul *a fi* cu valoare impersonală şi cu funcţie predicativă: „Îmi era acum *a scăpare* de dînsul", în *Poveşti, amintiri, povestiri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965, p. 216. Tiparul este discutat de Gabriela Pană-Dindelegan în *Teorie şi analiză gramaticală*, Bucureşti, Editura „Coresi", 1994, p. 62.

Același tipar este actualizat și în condițiile apariției unei prepoziții sau locuțiuni prepoziționale care impune cazul genitiv: „Pe *de*-a lung de maluri" sau: „Pe deasupra *de* prăpăstii". Construcția este atît de puternic valorificată, încît se poate întîlni chiar și de mai multe ori în interiorul uneia și aceleiași strofe, cum se întîmplă în poezia *La mijloc de codru:* „La mijloc *de* codru des / Toate păsările ies / Din hugeac *de* alunîș / La voiosul luminiș".

Prepoziția *de* aduce, alături de substantivul nearticulat pe care îl precedă, o nuanță poetică imprecisă, nedefinită. În opoziție cu acest context tiparul se regăsește într-un cadru de o cu totul altă factură, și anume în titlul primului ziar politic și informativ al românilor de peste munți, *Gazeta de Transilvania.* Această titulatură a funcționat între 1838 și 1849, apoi denumirea s-a modificat în *Gazeta Transilvaniei,* de îndată ce norma a impus un genitiv cu structură sintetică.

• Apariția articolului genitival după un substantiv articulat hotărît: „Inima-i creștea de dorul / *Al străinului* frumos"; „Ajuns-a el la poala *a unui munte* vechi" sau: „E-amantul *a stelei* ce palidă trece...".

• Folosirea unei construcții arhaice conținînd un verb la infinitiv precedat de prepoziția simplă *de* după modalul *a avea:* „Nimeni *de-a plînge* n-are".

• Superlativul absolut marcat prin adverbul *mult* în locul actualului morfem liber *foarte: „Mult bogat* ai fost odată, *mult* rămas-ai tu *sărac",* cu elementele dislocate de verbul la perfect compus avînd participiul antepus auxiliarului, și de subiectul acestuia, ceea ce face și mai puternică opoziția poetică dintre prezent și trecut.

• Modificări de topică ce păstrează tiparul textelor vechi, realizînd efecte stilistice profunde: „*Alungat-o-ai* pe dînsa ca departe de părinți / ... Ea să nasc-un pui de prinț" sau: „Mi-ai da drept chiar dacă pana de mult *o aș fi rupt",* cu pronumele personal *o,* formă neaccentuată așezată înaintea perfectului perifrastic.

• Construcția cu așa-numitul dativ adnominal, reprezentat de un substantiv în dativ cu funcție de atribut, avînd ca regent un substantiv nearticulat, cu trăsături semantice distincte: nume de rudenie, titluri sau funcții de tot felul: „Scris în cartea vieții este și de veacuri și de stele / Eu să fiu a ta stăpînă, tu *stăpîn vieții* mele"; „*Preot deșteptării* noastre, *semnelor* vremii *profet"* sau: „Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă, / Și somnul, *vameș vieții,* nu vrea să-mi ieie vamă".

Aceeași structură cu dativ adnominal a folosit și C. Negruzzi în *Păcatele tinerețelor...:* „Să știți, feții mei, că eu sînt *fecior vestitului Strîmbă-Lemne,* care lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mîinile și-l făcea obadă de roată" sau „Tatăl meu era *nepot viteazului Sfarmă-Piatră"*[1].

• Suprimarea adverbului de negație *nu,* atunci cînd enunțul conține o altă marcă de acest tip, de exemplu pe *nici* antepus verbului: „Nici se uită îndărăpt, / Nici privește înainte"; „Tu-ți arzi ochii și frumsețea / Și nici știi ce pierde lumea" sau: „Și poate că nici este loc / Pe-o lume de mizerii / Pentr-un atît de sfînt amor".

Ulterior norma a selectat ca literară forma cu dublă negație, în care apare expletivul *nu* între *nici* și verb.

Această construcție veche cu simplă negație este valorificată și în proză pentru zugrăvirea cadrului și caracterizarea personajelor: „îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubește țara" (C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul).*

Folosirea adverbului sau a semiadverbului de negație *nu* în propoziția negativă, alături de marca suplimentară *nici* este o inovație a limbii române, așa cum este și re-

[1] În vol. C. Negruzzi, *Păcatele tinerețelor și alte scrieri,* București, E.S.P.L.A., 1959, p. 177, respectiv 178, apud Theodor Hristea, *op. cit.,* p. 124.

luarea prin formă neaccentuată de pronume personal a complementului direct în acuzativ exprimat prin substantiv sau prin pronume: „Sînt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut...".

În fine, o altă trăsătură arhaică de la nivelul sintactic întîlnită în proza românească de factură istorică este reprezentată de prezenţa pronumelui de întărire din seria *însuţi, însuşi* în imediata vecinătate a unui verb, fără un substantiv sau un pronume personal suport: „Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai *însuţi*... ".

*

În numărul viitor al revistei *Limba şi literatura română* vom continua prezentarea tipurilor de arhaisme, discutînd mai pe larg despre specificul arhaismelor lexicale şi frazeologice şi despre arhaismele de sens, pe care le vom ilustra cu cele mai semnificative exemple excerptate din textele literare în versuri sau în proză.

Prefixoidele şi sufixoidele în limba română contemporană

Prof. CONSTANTIN MITREA
Şcoala Nr. 18, Brăila

0. Limba română este o limbă romanică derivativă. În funcţie de elementele formative folosite, derivarea se realizează cu *sufixe* (sufixaţie), cu *prefixe* (prefixaţie) sau cu ambii formanţi, *parasintetic*[1]. Derivarea *regresivă,* constînd în suprimarea sufixelor de la cuvîntul de bază, este un alt mijloc de îmbogăţire a vocabularului, mai puţin productiv.

R (rădăcină) + S (sufix) > CD (cuvînt derivat): *lucr + (u)-şor > lucruşor;*
frumos + -eţe > frumuseţe;
tînăr.+ -ime > tinerime;

P (prefix) + R + S > CD: *în- + nebun + i > înnebuni;*
ne- + locui + -bil > nelocuibil.

Tema lexicală (TL) este constituită dintr-o rădăcină şi cel puţin un sufix sau prefix. La tema lexicală se pot adăuga alte afixe formînd derivate noi.

De exemplu: *muncă* (R) + *-itor* (S) > *muncitor* (CD)
muncitor (TL) + *-ime* (S) > *muncitorime* (CD)
muncitor (TL) + *-eşte* (S) > *muncitoreşte* (CD)
muncitor (TL) + *-esc* (S) > *muncitoresc* (CD)

Derivarea regresivă (inversă), definită de Theodor Hristea drept „procedeul analogic de creare a noi cuvinte, unităţi frazeologice şi forme gramaticale prin suprimarea unor afixe reale sau aparente de la cuvinte ori forme flexionare deja existente în limbă" (*Sinteze de limba română* — în continuare, *Sinteze* —, 1984, p. 74), constă în reducerea formei cuvîntului după modelul altui cuvînt preexistent.

Dacă, de exemplu, *dirijor (dirija + -or)* s-a format prin derivare progresivă, *(a) regiza* (< *regizor)* s-a format regresiv, prin eliminarea sufixului *-or, alint* (< *alinta); auz* (< *auzi); cînt* (< *cînta); (a) ferici* (< *fericire); portocal* (< *portocală); rîşni* (< *rîşniţă); şofa* (< *şofer),* cf. Th. Hristea, *Sinteze,* 1984, p. 78.

[1] Se cunosc peste 600 de sufixe şi în jur de 80 de prefixe (vezi *Formarea cuvintelor în limba română,* II, *Prefixele,* Bucureşti, Editura Academiei, 1978, şi vol. III, *Sufixele,* 1989).

0.1. În structura morfematică a unui derivat, vom distinge *rădăcina / radicalul* ca element stabil, autonom din punct de vedere semantic şi *afixele* (prefixele sau sufixele) ca particule ataşabile, neautonome.

Rădăcina (R) se constituie, deci, ca morfem independent (*car, corp, dor, vînt*), iar afixele lexicale, ca morfeme dependente, ataşate morfemelor independente (*căr-uţ, anti-corpi, dor-uleţ, vînt-işor*), formînd cuvinte noi.

Sufixele gramaticale (Sgram.) nu formează cuvinte noi, ci exprimă categorii gramaticale (modul şi timpul verbelor personale: *(a) cînt-a, (a) ved-ea, (a) spun-e, cite-ea-u, văz-u-se, vorb-esc)* şi modul verbelor nepersonale: *cit-ind, cînt-înd.*

Desinenţele (D), în flexiunea nominală, exprimă genul, numărul şi cazul, iar în cea verbală, persoana şi numărul:

casă (sg., fem., N / Ac) / *căse* (pl., fem., N / Ac)
pom (sg., m., N / Ac) / *pomi* (pl., m., N / Ac)
R + Sgram. + D: *lucr* + *a* + *m* (pers. I, sg. / pl., imperfect)
R + $Sgram_1$ + $Sgram_2$ + D: *lucr* + *a* + *se* + *m* (pers. I, sg., m.m.c.p.).

1. Compunerea cuvintelor este un alt procedeu intern de îmbogăţire a vocabularului. Un concept nou introdus în fluxul cunoştinţelor de gimnaziu este acela de *prefixoid,* respectiv *sufixoid,* cu variantele *false prefixe / false sufixe* sau *elemente de compunere savantă.*

Afixoidele au în comun cu afixele poziţia enclitică sau proclitică faţă de cuvîntul de bază şi o anume lipsă de autonomie funcţională (nu funcţionează independent într-un enunţ)[1].

Mult mai relevante sînt deosebirile. Astfel, afixoidele provin din cuvinte vechi de origine greacă sau latină (substantive, adjective, verbe), au un sens denotativ, referenţial, reactualizînd sensul lor primar:

-manie (gr. *mania,* „obsesie patologică") — *piromanie, procesomanie;*
aero- (gr. *aer, -os,* „aer, atmosferă") — *aerogară, aeroplan;*
crom/o/-, -cromie (gr. *khroma, -tos,* „culoare") — *cromosferă, policromie.*

Afixele sînt asemantice şi provin, în cazul prefixelor, din prepoziţii. Păstrîndu-şi sensul primar, afixoidele se pot combina pentru a forma un alt termen, receptat de limba română ca neologism:

xil/o/- (gr. *xilon,* „lemn") + *-fag* (gr. *phagein,* „mîncător de") > *xilofag,* „care roade lemnul, care se hrăneşte cu lemn";

xeno- (gr. *xenos,* „străin") + *-fob* (gr. *phobos,* „ură, aversiune") > *xenofob,* „care are ură, aversiune faţă de persoanele de altă naţionalitate".

Afixoidele, deşi sînt la origine cuvinte greceşti sau latineşti, n-au intrat în limba română direct, ci sînt împrumutate, o dată cu acele cuvinte care le conţin, din limbile de circulaţie internaţională, în special din franceză, unde funcţionează tot ca false prefixe sau sufixe: *bibliofil,* „colecţionar / iubitor de cărţi rare", este împrumutat din fr. *biblio-*

[1] Pentru unele elemente, lucrările de lingvistică propun soluţii diferite. Astfel, *hiper-, hipo-* sînt tratate în *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), 1975, p. 401, drept elemente de compunere ce formează substantive şi adjective, ca şi în *Dicţionarul de neologisme* (DN), 1978, p. 531 şi 534, în timp ce Florin Marcu, *Neologisme,* 1995, p. 161 — 162, le consideră prefixe. La fel, *para-* în DEX, p. 651, este element de compunere (= „apără", „contra"), iar în Marcu, *Neologisme,* p. 236, e tratat drept prefix („pe lîngă", „contra"). Tot aşa, *meta-* (DEX, p. 542), *peri-* (DEX, p. 646), *retro-* (DEX, *Supliment,* 1998, p. 160, adjectiv), apar drept elemente de compunere, iar în *Neologisme,* p. 205, 243, 280 ca prefixe.

phille care, la rîndul lui, provine din compunerea cuvintelor *biblio-* (gr. *biblion*, „carte") şi *-fil* (gr. *philos*, „prieten").

Cele mai multe cuvinte compuse prin acest procedeu aparţin unor domenii strict specializate (medicină, astronomie, biologie etc.), dar pătrund tot mai mult în lexicul cultural general datorită creşterii nivelului de instruire şi educare a vorbitorilor prin şcoală şi influenţei mass-media. Marea majoritate a compuselor cu afixoide sînt termeni internaţionali, noi şi noi cuvinte din sfera tehnicii şi ştiinţei pătrund în română o dată cu noile descoperiri în aceste domenii. Numărul mare de elemente de compunere savantă (peste 700) demonstrează capacitatea de sincronizare a limbii noastre cu celelalte limbi moderne.

Aşadar, compusele cu afixoide aparţin, în general, limbajului tehnico-ştiinţific, au sens denotativ, nu sînt productive, dar înţelegerea sensului lor condiţionează înţelegerea terminologiei diferitelor domenii de activitate din lumea de azi.

Dintre numeroasele elemente de compunere savantă, le-am selectat pe cele care compun cuvinte cu mai mare circulaţie în limbajul contemporan. Am precizat în paranteză atît limba din care provin, cît şi filiera prin care a fost împrumutat cuvîntul ca neologism (mai ales din limba franceză).

1.1. Prefixoide

acva- (< fr. *aqua-*, lat. *aqua)* „apă": *acvacultură, acvanaut, acvaplan;*

aero- (< fr. *aero-*, gr. *aer, -os)* „aer": *aerodinamic, aerogară, aerosoli, aerotransport;*

agro- (< fr. *agro-*, gr. *agros)* „cîmp", „ogor": *agrobiologie, agronomie, agrotehnică, agroturism;*

andro- (< fr. *adro-*, gr. *aner, -dros)* „bărbat": *androfobie, androgin, andropauză;*

antrop/o/- (< fr. *anthrop/o/-*, gr. *anthropos)* „om", „fiinţă umană": *antropofag, antropologie, antroponimic;*

api- (< fr. *api-*, lat. *apis)* „albină": *apicol, apicultură, apiterapie;*

arier- (< fr. *arrière)* „înapoi, în urmă": *ariergardă, arierplajă;*

astro- (< fr. *astro-*, lat. *astrum)* „stea": *astrobiologie, astrologie, astronaut;*

auto- (< fr. *auto-*, gr. *autos)* „însuşi, singur": *autobiografie, autoconducere, autodidact;*

avan- (< fr. *avant-)* „înainte": *avancronică, anvangardă, avanpost, avanpremieră;*

avi- (< lat. *avis)* „pasăre": *avicol, avicultură, avifaună;*

bacteri/o/- (< fr. *bactéri/o/-*, gr. *bakteria)* „bacterie": *bactericid, bacteriofag, bacteriologie;*

balne/o/- (< fr. *balné/o/-*, lat. *balneum)* „referitor la baie, balnear": *balneoclimateric, balneologie, balneoterapie;*

bi- (< fr. *bi-*, lat. *bis)* „doi, de două ori": *bicolor, biped, bilingv;*

biblio- (< fr. *biblio-*, gr. *biblion)* „carte": *bibliofag, bibliofil, bibliografie;*

bio- (< fr. *bio-*, gr. *bios)* „viaţă": *bioenergie, biografie, biosferă, biospeologie;*

bronh/o/- (< fr. *bronch/o/-*, gr. *bronches)* „bronhie": *bronhografie, bronhopatie, bronhopneumonie, bronhoscopie;*

caco- (< fr. *caco-*, gr. *kakos)* „urît", „rău mirositor", „greşit": *cacofonie, cacografie;*

cali- / calo- (< fr. *calli-, callo-*, gr. *kallos)* „frumos": *caligrafie, calofil, calofilie;*

cardi/o/- (< fr. *cardi/o/-*, gr. *kardia)* „inimă": *cardiopatie,cardiograf, cardiovascular;*

centi- (< fr. *centi-*, lat. *centum)* „a suta parte": *centigram, centilitru, centimetru;*

cine- / cinemat/o/- (< fr. *ciné-, cinémat/o/-*, gr. *kinesis, kinemat, -tos)* „mişcare": *cineclub, cinefil, cinemascop, cinematecă, cinematograf;*

cosmo- (< fr. *cosmo*, gr. *kosmos)* „univers": *cosmodrom, cosmogonie, cosmonaut;*

cript/o/- (< fr. *crypt/o/*, gr. *kryptos)* „ascuns", „secret": *criptografie, criptogramă, criptologie;*

crono- (< fr. *chrono-*, gr. *khronos)* „timp": *cronofag, cronologie, cronometru;*

dactilo- (< fr. *dactylo-*, gr. *daktylos)* „deget": *dactilograf(ă), dactilogramă, dactilosopie;*

deca- (< fr. *déca-*, gr. *deka)* „zece": *decaedru, decalitru, decasilab;*

dem/o/- (< fr. *dém/o/-*, gr. *demos)* „referitor la popor": *democrație, demografie;*

echi- (< fr. *équi-*, lat. *aequus)* „egal": *echidistant, echinocțiu, echivalență;*

eco- (< fr. *éco-*, gr. *oikia)* „casă", „mediu înconjurător": *ecologie, ecometru, ecosistem;*

electro- (< fr. *électro-*, gr. *elektron, chihlimbar)* „electricitate": *electrocardiogramă, electroforeză, electrostatic;*

eti- (< fr. *éty-*, gr. *etymos)* „origine": *etimologie, etiologie, etiopatie;*

etn/o/- (< fr. *ethn/o/-*, gr. *ethnos)* „popor": *etnogeneză, etnografie, etnologie, etnonim;*

fago- (< fr. *phag/o/-*, gr. *phagein)* „mîncător de": *fagocit, fagocitoză, fagoterapie;*

fil/o/- (< fr. *phil/o/-*, gr. *philos)* „prieten", „persoană care iubește": *filantrop, filarmonic(ă), filologie, filozofie;*

flori- (< fr. *flori-*, lat. *flos, -ris)* „floare": *floricultură, florifer, florilegiu;*

fono- (< fr. *phon/o/-*, gr. *phone)* „sunet, voce": *fonograf, fonologie, fonotecă;*

foto- (< fr. *photo-*, gr. *phos, -tos)* „lumină": *fotocopie, fotofobie, fotografie, fotoreportaj, fototecă;*

frigo- (< fr. *frigo-*, lat. *frigus)* „frig": *frigorific, frigotehnică, frigotehnist;*

geo- (< fr. *géo-*, gr. *ge)* „pămînt": *geografie, geotermal, geotropism;*

gir/o/- (< fr. *gyr/o/-*, gr. *gyros)* „cerc": *girofar, giroscop, giratoriu;*

graf/o/- (< fr. graph/*o/-*, gr. *graphein)* „scriere": *grafologie, grafolog, grafomanie;*

hagio- (< fr. *hagio*, gr. *hagios)* „sfînt": *hagiograf, hagiografie, hagiologie;*

helio- (< fr. *hélios-*, gr. *helioa)* „soare": *heliocentrism, heliograf, helioterapie;*

hema/o/- (< fr. *héma/o/-*, gr. *haima)* „referitor la sînge": *hematologie,hemofilie, hemogramă;*

hidr/o/- (< fr. *hydr/o/-*, gr. *hydor)* „apă": *hidroavion, hidrofobie, hidrofil, hidrotehnică;*

(h)omo- (< fr. *homéo-*, gr. *homoios, homos)* „asemănător": *omofon, omograf, homosexual;*

horti- (< fr. *horti-*, lat. *hortus)* „grădină": *horticol, horticultură, horticultor;*

icon/o/- (< fr. *icon/o/-*, gr. *eikon)* „icoană", „imagine": *iconoclast, iconografie, iconologie;*

ideo- (< fr. *idéo-*, gr. *idea)* „idee": *ideografie, ideogramă, ideologie;*

izo- (< fr. *iso-*, gr. *isos)* „egal": *izobar, izomorf, izoterm, izotop, izotrop;*

kilo- (< fr. *kilo-*, gr. *khilioi)* „o mie": *kilogram, kilometru, kilovolt, kilowatt;*

labi/o/- (< fr. *labi/o/-*, lat. *labium)* „buză": *labiodental, labiovelar;*

lact/o/- (< fr. *lact/o/-*, lat. *lac, -tis)* „referitor la lapte": *lactoalbumină, lactoferment, lactometru, lacto-vegetarian;*

lexico- (< fr. *lexico-*, gr. *lexicon)* „lexic", „dicționar": *lexicograf, lexicografie, lexicolog, lexicologie;*

log/o/- (< fr. *logo-*, gr. *logos)* „cuvînt", „vorbire": *logopatie, logoped, logopedie, logoree;*

macro- (< fr. *macro-*, gr. *makros)* „mare": *macrocefal, macrocosmos, macroeconomic;*

mega- (< fr. *méga-*, gr. *megas)* „un milion": *megafon, megahertz, megawatt;*

melo- (< fr. *mélo-*, gr. *melos)* „muzică": *meloman, melopee;*

micro- (< fr. *micro-*, gr. *mikros)* „mic", „a milioana parte": *microbiologie, microcentrală, microorganism;*

mini- (< fr. *mini-*, lat. *mini/mum/)* „foarte mic": *minicalculator, minijupă, minitelevizor;*

mon/o/- (< fr. *mon/o/-*, gr. *monos)* „singur", „unic": *monocelular, monofazic, monosemantic;*

moto- (< fr. *moto-*, lat. *motum < movere, a mişca)* „pus în mişcare de un motor": *motocicletă, motonavă, motopompă;*

neo- (< fr. *néo-*, gr. *neos)* „nou": *neoclasicism, neogreacă, neologism, neonazism;*

neur/o/- (< fr. *neur/o/-*, gr. *neuron)* „nerv": *neurochirurgie, neurologie, neurovegetativ;*

oct/o/-/octa- (< fr. *oct/o/-*, *octa-*, lat. *octo-*, gr. *okto)* „opt": *octaedru, octogenar, octogon, octopode;*

omni- (< fr. *omni-*, lat. *omnis)* „tot": *omnibuz, omniscient, omnivor;*

onoma- (< fr. *onoma-*, gr. *onoma)* „nume": *onomastic(ă), onomasiologie, onomatopee;*

orto- (< fr. *ortho-*, gr. *orthos)* „corect", „drept": *ortocentru, ortoepie, ortografie, ortopedic;*

paleo- (< fr. *paléo-*, gr. *palaios)* „vechi": *paleografie, paleoslav, paleozoologie;*

para- (< fr. *para-*, gr. *para)* „contra", „pe lîngă": *paramilitar, parataxă, parasolar;*

piro- (< fr. *pyro-*, gr. *pyr, -os)* „foc", „prin căldură": *pirogravură, piroman, pirotehnie;*

pluri- (< fr. *pluri-*, lat. *plures)* „mai mulţi": *pluricelular, plurivalent, plurivoc;*

pneum/o/- (< fr. *pneum/o/-*, gr. *pneumon)* „respiraţie", „aer", „plămîn": *pneumococ, pneumograf, pneumotorax, pneumopatie;*

pseud/o/- (< fr. *pseud/o/-*, gr. *pseudos)* „fals": *pseudoartist, pseudonim, pseudoştiinţă;*

psih/o/- (< fr. *psych/o/-*, gr. *psyche)* „suflet": *psihologie, psiholog, psiholingvistică, psihoterapie;*

radio- (< fr. *radio-*, lat. *radius)* „relativ la energia radiantă şi la radiaţii de diferite naturi": *radioactivitate, radiologie, radiofonie, radiografie;*

retro- (< fr. *rétro-*, gr. *retro)* „în (din) urmă, înapoi": *retroactiv, retrocedare, retrovizor, retrograd;*

semi- (< fr. *sémi-*, gr. *semeion)* „jumătate": *semiautomat, semicerc, semidoct, semivocală;*

silv/i/- / silvo- (< fr. *sylv/i/-*, *sylvo-*, lat. *silva)* „pădure": *silvicol, silvicultură, silvostepă;*

socio- (< fr. *socio-*, lat. *socius, tovarăş)* „referitor la societate": *sociolog, sociolingvistică, sociometrie;*

stereo- (< fr. *stéréo*, gr. *stereos)* „în relief": *stereocinematografie, stereofonie, stereoscop;*

tahi- (< fr. *tachy-*, gr. *takhys)* „rapid": *tahicardie, tahigrafie;*

tele- (< fr. *télé-*, gr. *tele)* „departe": *telecomandă, telepatie, telescop, televizor;*

top/o/- (< fr. *top/o/-*, gr. *topos)* „loc": *topografie, topometrie, toponimie;*

uni- (< fr. *uni-*, lat. *unus)* „unul singur": *unicelular, uniform, unilateral, unison;*

uro- (< fr. *uro-*, gr. *ouron)* „referitor la urină": *urolog, urologie, urografie, uroscopie;*

vas/o/- (< fr. *vas/o/-*, lat. *vas)* „vas", „canal": *vasoconstrictor, vasodilatator, vasomotor;*

vice- (< fr. *vice-*, lat. *vice)* „locțiitor", „în loc de": *viceamiral, viceconsul, vicepreședinte, vicerege;*

video- (< fr. *vidéo-*, lat. *video, văd)* „referitor la imagine, care se poate vedea": *videocasetă, videoclip, videotecă;*

xen/o/- (< fr. *xén/o/-*, gr. *xenos)* „străin": *xenofil, xenofob, xenomorf;*

xil/o/- (< fr. *xyl/o/-*, gr. *xylon)* „lemn": *xilofon, xilografie, xilogravură;*

zoo- (< fr. *zoo-*, gr. *zoon)* „animal": *zoofil, zoologie, zoomorf, zootehnic.*

1.2. Sufixoide

-algie (< fr. *-algie*, gr. *algos)* „durere": *adenalgie, urialgie, nevralgie;*

-antrop (< fr. *-anthrop*, gr. *anthropos)* „referitor la om": *mizantrop, pitecantrop;*

-cefal (< fr. *-céphale*, gr. *kephale)* „cap": *autocefal, bicefal, hidrocefal;*

-cid (< fr. *-cide*, lat. *caedere)* „care ucide": *bactericid, fungicid, genocid, patricid;*

-crație (< fr. *-cratie*, gr. *kratos)* „putere": *birocrație, democrație, plutocrație;*

-drom (< fr. *-drome*, gr. *dromos)* „drum": *cosmodrom, hipodrom, velodrom;*

-edru (< fr. *-èdre*, gr. *hedra)* „față", „latură": *octaedru, poliedru, tetraedru;*

-fer (< fr. *-fère*, lat. *ferre)* „care poartă, care produce": *aurifer, carbonifer, somnifer;*

-fil (< fr. *phile*, gr. *philos)* „prieten", „persoană care iubește": *anglofil, bibliofil, calofil;*

-fon / -fonie (< fr. *-phone, -phonie*, gr. *phone)* „referitor la sunet", „voce": *afon, francofon, telefon, eufonie, cacofonie, metafonie, microfonie, radiofonie;*

-ftong (< gr. *phthongos)* „sunet": *diftong, monoftong, triftong;*

-gám (< fr. *-game*, gr. *gamos)* „căsătorie": *bigam, monogam, poligam;*

-gen (< fr. *-gène*, gr. *genos)* „naștere", „origine": *alogen, biogen, eugen(ie), hidrogen, oxigen;*

-grafie (< fr. *-graphie*, gr. *graphein)* „scriere": *biografie, caligrafie, ortografie;*

-gramă (< fr. *-gramme*, it. *gramma*, gr. *gramma)* „înregistrare, scriere": *cablogramă, fotogramă, ortogramă, scintigramă;*

-latrie/-latru (< fr. *-latrie*, gr. *latreia)* „adorație", „cult": *egolatrie, idolatrie;*

-log (< fr. *-loque*, gr. *logos)* „specialist", „cuvînt", „vorbire": *dialog, filolog, grafolog, ornitolog, speolog;*

-logie (<fr. *-logie*, gr. *logia* < *logos)* „știință", „cercetare": *arheologie, cardiologie, oftalmologie, teatrologie;*

-manie (< fr. *-manie*, gr. *mania)* „obsesie patologică": *cleptomanie, mitomanie, piromanie, telemanie;*

-man (< gr. *manes, mania)* „amator", „pasionat", „obsedat": *meloman, procesoman;*

-metrie (< fr. *-métrie*, gr. *metron)* „măsură", „evaluare": *geometrie, sociometrie, trigonometrie;*

-morf (< fr. *-morphe*, gr. *morfe)* „referitor la formă": *amorf, polimorf, zoomorf;*

-onim (< fr. *-onyme*, gr. *-onymos)* „nume", „termen", „denumire": *autonim, antroponim, pseudonim, toponim;*

-pat / -patie (< fr. *-pathie*, gr. *pathos / patheia)* „boală", „suferință": *alopat(ie), homeopat(ie), psihopat(ie), nevropat(ie);*

-ped (< fr. *-pède*, lat. *pes, pedis)* „referitor la picior": *biped, patruped;*

-pedie (< gr. *paideia)* „referitor la educație": *logopedie;*

-plastie (< fr. *-plastie*, gr. *plastos)* „refacere, modelare a unui țesut": *metaloplastie, orteoplastie;*

-scop / -scopie (< fr. *-scopie*, gr. *skopia* < *skopein, a privi)* „examinare", „observare": *caleidoscop, microscop, telescop;*

-semie (< fr. *-sémie*, gr. *semeion)* „semn": *monosemie, polisemie;*

-stat (< fr., it. *-state*, gr. *status)* „stabilitate", „care menține staționar": *hidrostat, reostat, termostat;*

-tecă (< fr. *thèque*, gr. *theke)* „depozit, colecție": *bibliotecă, discotecă, fonotecă, pinacotecă;*

-tehnie (< fr. *-technie*, gr. *tekhne)* „meserie", „tehnică": *agrotehnie, frigotehnie, zootehnie;*

-terapie (< fr. *-thérapie*, gr. *therapeia)* „îngrijire medicală": *chimioterapie, fizioterapie, psihoterapie;*

-úrg (< fr. *-urge*, gr. *-ourgus)* „care face", „creator": *chirurg, demiurg;*

-vor (< fr. *-vore*, lat. *vorare)* „care mănîncă": *carnivor, ierbivor, insectivor, omnivor;*

-zofie (< fr. *-sophie*, gr. *sophia)* „știință, doctrină despre înțelepciune": *filozofie, noozofie, teozofie.*

În concluzie, cuvintele formate cu afixoide, în majoritate, nu sînt creații românești, ci sînt preluate din alte limbi europene, mai cu seamă din franceză, accentuînd tendința de relatinizare a limbii noastre.

Cu privire la clasele lexico-gramticale formate cu afixoide, observăm faptul că predomină substantivele și adjectivele feminine sau neutre. Verbele sînt obținute prin derivare cu sufixe lexico-gramaticale și aparțin, de regulă conjugării I, astfel încît se poate vorbi, aici, de o derivare afixoidă verbală: *caligrafie — (a) caligrafia; cronometru — (a) cronometra; diftong — (a) diftonga; fotografie — (a) fotografia; pirogravură — (a) pirograva.*

Unele formații rezultă din combinarea calcului lingvistic cu forme împrumutate. De exemplu, primul element este împrumutat, iar al doilea este tradus (*triunghi*, fr. *triangle)*, sau invers, primul element al modelului este calchiat, iar cel de-al doilea împrumutat: *patruped*, fr. *quadrupède.*

Cînd se traduc toate elementele componente ale unui termen străin, respectîndu-se ordinea acestora, calcul lingvistic este total: *dreptunghi*, fr. *rectangle* (cf. lat. *rectus* „drept" și *angulus* „unghi")[1].

[1] Th. Hristea, *loc. cit.*, p. 106 — 110.

De la persoană la personaj

SILVIU ANGELESCU
Universitatea din București

În operele literare, existența umană este ilustrată prin intermediul *personajelor*. Spre deosebire de *persoană*, concept cu care operăm în ordinea imediată a vieții pentru a numi o manifestare a naturii, o valoare ce aparține universului real, o existență concretă, spontană, cu statut de accident, materializată într-un individ, purtător al unui adevăr particular, *personajul* nu este mai mult decît un artificiu, o valoare ce aparține universului ideal, al literaturii, o existență abstractă, dar intențională, cu statut de elaborat, destinat să ilustreze un tip uman, purtător al unui adevăr general.

Personajul, s-a spus, este, într-o operă literară, principalul factor de ordine, care face posibilă organizarea construcției epice sau dramatice prin ordonarea *motivelor* corelate spre a compune *subiectul*. Existența personajului devine semnificativă prin ceea ce *face*, fie în ordinea exterioară a vieții, în existența socială, fie în ordinea interioară, a vieții sufletești. Atunci cînd îi sînt urmărite relațiile cu alte personaje se conturează, ca regulă generală, o conflictualitate a vieții. Efectul, în acest caz, este o imagine a lumii ca realitate conflictuală, scindată, măcinată de tensiuni — morale, sociale, erotice, politice etc. Dar, cum se întîmplă în literatura modernă, personajul poate fi urmărit și în relație cu sine însuși, prin consemnarea aspectelor ce țin de viața sa interioară. Este înregistrat astfel spectacolul oferit de o entitate scindată, contradictorie, construită din tensiuni ce fac evidentă o viață interioară, și ea conflictuală, a personajului.

Ca și opera literară, personajul poate fi construit prin *asemănare* cu realul vieții, atunci cînd este, de fapt, *proiecția unei persoane* ce-i servește drept model, cum se întîmplă, spre exemplu, în literatura memorialistică. Dar mult mai frecvent este cazul personajului construit prin *analogie* cu realul vieții, imagine de sinteză ce are la bază un model difuz — ale cărui componente, în cazul literaturii de ficțiune, nu aparțin numai realului.

Toate aceste distincții pot deveni mai clare dacă ne oprim și asupra unui exemplu. Am putea urmări, de pildă, procesul de conversiune a unei *persoane* într-un *personaj* literar spre a reține modalitatea prin care între cele două realități desemnate cu ajutorul conceptelor în discuție intervine un spațiu separator, care ascunde și un avertisment: *nu trebuie să le confundăm*.

Prima noastră nuvelă de inspirație istorică, *Alexandru Lăpușneanul*, de C. Negruzzi, este, cum susținea G. Călinescu, o capodoperă. Autorul își construia subiectul pornind de la un episod istoric real — cea de a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu. Sursa nuvelei se află în cronica lui Grigore Ureche, situația fiind de natură să ne atragă atenția că sîngerosul domnitor a fost o *persoană*, o ființă reală care a jucat un rol important în evul mediu românesc. Totuși, atunci cînd vorbim despre eroul nuvelei lui Negruzzi, recurgem la conceptul de *personaj*, cu precizarea că ar ilustra tipul tiranului sîngeros, de voință inflexibilă. Dar atît uciderea celor 47 de boieri, cît și otrăvirea lui Lăpușneanu sînt crime politice, în spiritul epocii, consemnate, nu fără oroare, și de Ureche. Lăpușneanu nu pare să fie mai mult decît expresia particulară a unei umanități ce aparține unui *loc* și unui *timp*. O lectură paralelă a cronicii și a nuvelei ne atrage atenția că eroul lui Negruzzi, deși seamănă cu domnitorul evocat de cronicar, este *altfel*. Negruzzi nu *transcrie*, pur și simplu, episo-

dul ales, ci, asemenea copiştilor infideli ai cronicarului, „interpolează", introduce elemente noi: îşi prezintă eroul preocupat să aranjeze în piramidă capetele tăiate ale boierilor ucişi, îşi pofteşte soţia să-i arate ce-a făptuit etc. Deşi „dezvoltă" în spiritul cronicii, elementele introduse de Negruzzi îndepărtează de adevărul istoric. Toate aceste „interpolări" nu sînt altceva decît *licenţe istorice* la care Negruzzi recurge sistematic, urmărind o *intenţie* — aceea de a trăda natura demonică şi factorul patologic care pot explica plăcerea crimei. Imaginea domnitorului, împinsă astfel în monstruos, se îndepărtează de modelul ei, dar şi de adevărul particular al *persoanei,* pentru a ajunge la adevărul general al *personajului.*

Această distorsiune a adevărului-etimon ne previne, totodată, că, într-o operă literară, ierarhiile de importanţă se schimbă, sarcina simbolică a imaginii fiind resimţită a fi mai importantă decît fidelitatea faţă de real, în aspectele lui particulare.

Licenţa istorică, şi în cazul altor personaje ale nuvelei, atestă intuiţia lui Negruzzi de a se îndepărta de realul vieţii şi de a converti *persoana* în *personaj.* Exemplul cel mai spectaculos este legat de figura vornicului Moţoc, pe care Negruzzi o reface printr-o grefă în care, în egală măsură, îl implică şi pe domnitor, căruia îi atribuie, fără temei istoric, o sentinţă de moarte. Este vorba despre episodul morţii lui Moţoc. Adevărul istoric este că Moţoc a murit în exil, în Polonia, şi nu ucis de mulţimea răzvrătită. Sfîrşitul vornicului, aşa cum apare în nuvelă, este „împrumutat" de autor de la o altă victimă a istoriei — Batişte Veveli. Rostul grefei şi, implicit, al licenţei este uşor de înţeles: trădătorul are parte de moartea potrivită felului său de a fi. Şi în acest caz, *persoana* este redimensionată, convertită într-un *personaj* în care detectăm nu semnificaţia restrînsă şi accidentală a individului real, ci semnificaţiile mai grave şi mai ample ce se ascund în tipul moral al versatilului pe care-l propune *personajul.*

Exemplele amintite fac evident faptul că între *persoană* şi *personaj* apare o distanţă, chiar şi atunci cînd *personajul* pare a rămîne legat de o *persoană,* deci de ordinea reală a vieţii pe care, cum s-a spus, literatura o imită. Nu trebuie să uităm, însă, că, în egală măsură, literatura imită şi... literatura. Orice operă literară concretă este conectată, prin instituţiile literaturii, la universul ideal al acestei arte. *Genul, specia, tema, tipul* sînt, în cazul nostru, instituţiile prin care nuvela lui Negruzzi participă la universul literaturii, dar, mai ales în cazul personajului, poate fi probată această participare?

În mod obişnuit, răspunsul la o astfel de întrebare ne antrenează într-o zonă a ipoteticului deoarece, pe lîngă faptul că, de cele mai multe ori, lipsesc probele, chiar atunci cînd dispunem de mărturiile autorilor, nu trebuie să uităm că poate interveni şi aşa-numita „eroare a intenţionalităţii". Legat însă de exemplul la care ne-am oprit există, totuşi, un început de probă: cu trei ani înainte de publicarea nuvelei *Alexandru Lăpuşneanul,* în 1837, Negruzzi, cunoscut şi ca traducător, publica la tipografia Eliade o traducere din V. Hugo — *Angelo, tiranul Padovei.* Traducerea este o dovadă a faptului că, anterior nuvelei, a existat un model literar bine cunoscut autorului. Influenţa exercitată asupra autorului de literatura romantică — pe care a cunoscut-o şi din care a tradus — nu poate face obiectul unei cuantificări. Dar nu lipseşte argumentul pentru a susţine ipoteza că există şi un al doilea factor, identificabil, pe seama căruia putem explica cel puţin atracţia lui Negruzzi pentru un anume *tip de personaj.* Valori duale, personajele nuvelei istorice pe care i-o datorăm lui C. Negruzzi sînt conectate, simultan, atît la realul vieţii, întreţinînd — şi nu numai prin onomastică — legături puternice cu modele reale, cît şi la ordinea ideală a literaturii, de care se lasă *modelate* şi pe care, ulterior, au modelat-o. Este suficient, spre a susţine ultima afirmaţie, să amintim rolul jucat de opera lui Negruzzi asupra continuatorului său imediat — Alexandru Odobescu.

Paralela: „Riga Crypto şi lapona Enigel" — „Luceafăr întors"

Prof. CĂTĂLINA OLARU
Liceul Teoretic „Ion Neculce", Bucureşti

Formula compoziţională a baladei *Riga Crypto şi lapona Enigel,* extrem de subtilă, este aceea a poveştii în ramă — structură medievală pe care Ion Barbu o utilizează pentru a crea, într-o primă parte, atmosfera „lumească". La o nuntă, un menestrel spune povestea altei nunţi, imaginare, cu ecouri triste. Anecdoticul devine însă o aventură spirituală, „balada" transfigurîndu-se într-o exprimare simbolică a unei aspiraţii umane. Formula introductivă a cîntecului menestrelului are rezonanţă de basm: „În pat de rîu şi-n humă unsă / Împărăţea peste bureţi / Crai Crypto, inimă ascunsă", aşezînd totul într-un timp nedeterminat, etern.

Forma poemului *Luceafărul* de Mihai Eminescu este narativ-dramatică. În genul epic se încadrează prezenţa naratorului, povestirea la persoana a III-a, existenţa personajelor, construcţia gradată a subiectului şi abundenţa verbelor: formula introductivă „a fost odată" este de asemenea specifică basmului. În acelaşi timp, prezenţa dialogului, cu formulele specifice de adresare, transformă cadrul într-o scenă pe care evoluează personajele. Prin dialog se relevă şi esenţa ideatică a poemului: sintetizarea ideilor filozofice, a atitudinilor morale, a stărilor de sensibilitate, a viziunii poetice în general. Personajele sînt metafore, simboluri lirice, astfel că poemul oferă posibilităţi multiple de interpretare, prin diferitele niveluri de accesibilitate: o poveste fantastică de iubire, o alegorie pe tema geniului sau o poezie de viziune simbolică.

Ambele poezii prezintă o dramă a incompatibilităţii, însă în vreme ce Barbu aşază pe teapta superioară fiinţa umană, activă, feminină, la polul opus aflîndu-se planul *abstract* al Increatului reprezentat de o fiinţă inferioară, pasivă, masculină, Eminescu asimilează antinomii din filozofia lui Schopenhauer, afirmînd superioritatea geniului (personajul este masculin) capabil de a se sacrifica pentru atingerea scopului obiectiv, faţă de omul comun (personaj feminin), limitat şi subiectiv, *concret.* Interesantă este însă asemănarea dintre concluziile derivate din acţiunile personajelor: în ambele cazuri, fiinţele superioare, aspirînd spre absolut, rămîn credincioase idealului. Deşi au momente de ezitare şi conflict interior cu privire la propriul destin („Rigă Crypto, rigă Crypto, / Ca o lamă de blestem / Vorba-n inimă-ai înfipt-o!" — „Cu vecinicia sunt legat / Ci voi să mă dezlege"), ajung să ocolească această „capcană" cu luciditate şi să vadă iubirea ca pe o cale de acces spre înţelegerea sensului mai adînc al lumii.

Între cele două opere nu există însă o opoziţie „în oglindă", ci una „simetrică", deoarece asistăm la o serie de schimburi de rol între personaje.

Riga Crypto este stăpînul unei lumi vegetale, însă suferă de singurătate pentru că aspiraţiile sale nu sînt înţelese: „Sterp îl făceau şi nărăvaş, / Că nu voia să înflorească". În acelaşi mod, Cătălina are o condiţie privilegiată în lumea ei şi îl refuză la început pe Cătălin, pentru că aspiraţiile ei au ca obiect Luceafărul ce „-n veci va rămînea departe". Lapona Enigel este, ca şi Hyperion, o fiinţă a ciclului prestabilit: „De la iernat, la păşunat, / În noul an, să-şi ducă renii" — el „Răsare şi străluce / Pe mişcătoarele cărări / Corăbii negre duce". Stăpîna renilor şi steaua călăuzitoare întîlnesc în drumul lor fiinţe care îi îmbie să „coboare-n jos"; contactul poate avea loc numai în vis: în baladă, visul fiinţei superioare; în *Luceafărul,* visul fiinţei inferioare. „Mică, liniştită", deci întruchipare a unei lumi superioare şi echilibrate, lapona îmbiată cu „dulceaţă" recunoaşte şi reprimă tentaţia care o stinghereşte în călătoria spre soare. Luceafărul însă acceptă două

metamorfoze pentru a fi alături de fată, apoi îi cere demiurgului să-l dezlege de nemurire, pentru a primi o structură compatibilă cu ideea de dragoste. Enigel este pusă într-o situație dilematică, fiindcă o preocupă soarta lui Crypto („Teamă mi-e, te frîngi curînd"), pentru care ieșirea din „cercul strîmt", din lumea umbrei, înseamnă moartea, el nefiind compatibil cu spațiul nelimitat al luminii. La fel, fata de împărat refuză neantul din cauza incapacității de a-și depăși condiția. Aici intervine o breșă în sistemul de opoziție a celor două opere, căci dacă în *Luceafărul* geniul este cel care ar fi gata să se sacrifice pentru a cunoaște ce înseamnă iubirea, în balada lui Barbu „nebunul rigă Crypto" intră în spațiul ucigător al soarelui, devenind o ciupercă otrăvitoare și însoțindu-se cu semenele ei, întocmai precum Cătălina acceptă iubirea telurică a lui Cătălin.

Pentru Enigel, aspirația spre spiritualitate este o firească evoluție spre un țel mai înalt a chiar ființei umane, pentru că numai ea are „fîntînă-n piept", adică posibilitatea de reflectare, conștiința prin care omul își depășește limitele zidirii fizice; Hyperion revine și el la starea pură de contemplație. Însă dacă ea este solară și respinge țara gheților, el devine „nemuritor și *rece*", astfel că și contrariile lor se deosebesc ca destin: finalul baladei este o subtilă așezare în legendă a destinului ființelor alienate, „nebune", doborîte de o aspirație mult prea mare, pe cînd idila pămînteană este o împlinire a aspirației spre fericire, posibilă datorită înțelepciunii intuitive a Cătălinei, care a fost avertizată de propriile senzații de frig și ardere — revelații ale deosebirii de structură față de Luceafăr.

Poemul *Luceafărul* apare deci ca o meditație filozofică asupra dramei omului ca ființă dual, prinsă între viață și moarte, între faptă și conștiință, între pasiune și renunțare, între soartă și nemurire; este deci poemul contrariilor ca semn al universalității.

La același nivel, balada *Riga Crypto și lapona Enigel* cuprinde povestea eternă a omului aflat într-o veșnică oscilație între material și ideal, între instinctual și rațional.

„Eminesciană e și tema din *Riga Crypto și lapona Enigel*, care e un *Luceafăr* cu rolurile inversate și într-un decor de-o nebănuită noutate. [...] Chemarea lui Crypto (*Cobori în jos, luceafăr blînd*) străpunge sufletul laponei, dar spaima de umbră e mai mare: *Rigă Crypto, rigă Crypto, / Ca o lamă de blestem / Vorba-n inimă-ai înfipt-o!* «Nunta» nu e cu putință. [...] Muzicii de sfere din *Luceafărul, Riga Crypto și lapona Enigel* îi răspunde cu ingenuități de descîntec popular." (Nicolae Manolescu, *Poetica lui Ion Barbu*, reluat în *Lecturi infidele*, București, Editura pentru Literatură, 1966)

„S-a spus că Ion Barbu ne-a dat o variantă întoarsă a *Luceafărului eminescian*. Într-adevăr, și aici, o făptură, de astă dată inferioară ca esență, rîvnește la unirea cu o ființă omenească. Dar alt paralelism între cele două poeme nu există, faptele relatate de ele avînd sensuri total diferite." (Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. II, București, Editura Minerva, 1974)

„Luceafărul poate fi Riga Crypto, împietrit parcă de un ascuns blestem (sugerat chiar de numele său) în condiția eternă de «rege-ciupearcă» [...]. Și Riga Crypto, asemeni Luceafărului eminescian, promite visatei sale mirese o împărăție, împărăția bureților. [...]. În mod egal (ca aparență), lapona Enigel poate fi considerată ca purtătoare a simbolului Luceafărului. Ea vine din «țări de ghiață urgisită», din tărîmul înghețat al ideilor, al echilibrului absolut și se închină Demiurgului-Soare. [...] Mai este posibilă o a treia și ultimă interpretare, pe care o credem a fi singura apropiată simbolurilor întregii cosmologii barbiene. Luceafărul barbian este Soarele. Dacă Luceafărul eminescian era Domnul nopții, Soarele reprezintă «dominația triumfală» a luminii. Cătălina barbiană, Enigel, este posedată de o mistuitoare aspirație către «soarele-nțelept». (Basarab Nicolescu, *Sensul barbian al Luceafărului*, în *Ion Barbu. Cosmologia „Jocului secund"*, București, Editura Minerva, 1974)

„În *Luceafărul*, sacrificiul nebunesc e menit a se împlini în vis. În fapt, Cătălina preferă lumescul și poetul însuși condamnă nesăbuința lui Hyperion, trimis în tării. Dar o face spre a-l «salva». Nebunia rigăi spîn este condamnarea barbiană a aspirațiilor nejustificate." (Mircea Scarlat, *Ion Barbu — poezie și deziderat*, București, Editura Albatros, 1981)

Balada „Constantin Brîncovanul"

Prof. IVANA IANCU
Colegiul Dobrogean „Spiru Haret", Tulcea

Cîntecul epic ocupă un spațiu important atît în economia creației folclorice, cît și în domeniul cercetării de specialitate. El propune modele de comportament în situații tipice sau excepționale. Subsumată acestui conținut, balada (cîntecul bătrînesc) are o funcție social-educativă. Coordonata istoricității (raportul realitate istorică — reprezentare artistică) a impus tipologii uneori contradictorii. G. Dem. Teodorescu[1] distinge în colecția sa: balade solare și superstițioase, istorice, haiducești și domestice. Al. Amzulescu[2] delimitează tematic balada în următoarele categorii: fantastice, vitejești (ciclul cotropitorilor / haiducii), păstorești; despre curtea feudală; familiale; jurnale orale. Gheorghe Vrabie[3] impune o altă tipologie: balada legendară; balada păstorească; cîntecul istoric sau de curte; balada antiotomană; balada antifeudală; balada familială.

Clasificările cîntecului epic se bazează pe criterii multiple: determinare istorică, tematică, mod de realizare. Am amintit aceste tipologii tocmai pentru a putea încadra balada *Constantin Brîncovanul* într-o anumită clasă. Potrivit conținutului, acest cîntec epic se situează în categoria „cîntecului istoric sau de curte".

De altfel, trebuie precizat că domnia lui Constantin Brîncoveanu a avut parte de multe cronici. Anton Maria del Chiaro, secretarul lui Brîncoveanu, publica în 1718 *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia.* Referiri la această perioadă descoperim în cronicile lui Radu Popescu și ale logofătului Radu Greceanu, cel din urmă scriind chiar sub ochii domnitorului. „Cea mai obiectivă ca ținută și cea mai frumoasă ca factură literară este însă o cronică pe care unii au atribuit-o lui Radu Popescu", dar pe care N. Cartojan[4] o socotește anonimă.

Cea mai cunoscută dintre scrierile pe această temă este *Cronica rimată asupra morții lui Constantin Brîncoveanu (Cîntecul lui Constantin-Vodă),* al cărei autor este, de asemenea, anonim. Nicolae Cartojan[5] susține că acest text, pus întîia oară pe muzică de Anton Pann, „a intrat în domeniul colindelor populare".

Susținerea sau negarea acestei afirmații nu constituie însă obiectul studiului nostru. Cert este că există șapte — opt texte populare cu acest subiect: moartea lui Constantin Brîncoveanu, cel mai cunoscut fiind reprezentat de varianta lui Vasile Alecsandri.

În *Catalogul subiectelor narative* Al. Amzulescu include balada în grupa IV, *Despre curtea feudală.* „Voievodul călătorește mult în caicu-i minunat pe Dunăre și pe mare, spre Țarigrad, împreună cu sfetnicii săi devotați și cu cei trei fii, pe care-i îngrijește slujnica țigancă. Ajungînd la Țarigrad, aprind rogojini, după obiceiul supușilor sultanului, pentru a atrage atenția că se înfățișează cu plîngeri. Sultanul poruncește ca Brîncoveanu să fie legat și-i cere țara, avuția și trecerea la legea

[1] G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, Editura Minerva, [1885].
[2] Al. Amzulescu, *Balade populare românești*, București, Editura pentru Literatură, 1964.
[3] Gheorghe Vrabie, *Balada populară românească*, București, Editura Academiei, 1966.
[4] Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Minerva, 1980, p. 460.
[5] *Ibidem*, p. 478.

turcească. Brîncoveanu nu se supune. Capetele celor doi fii mai mari cad sub securea călăului. Uneori, pe al treilea îl salvează slujnica, înlocuindu-l cu propriul ei fiu. În cele din urmă, Brîncoveanu e jupuit de piele, iar trupul lui ciopîrțit e pus într-un coș și aruncat în mare. Trei zile marea arde în flăcări, primind jertfa voievodului martir. Rugăciunile soborului preoțesc potolesc focul miraculos, care a speriat pe sultan."[1]

Narațiunea este complexă, accentul fiind deplasat către spectaculos. Varianta Alecsandri[2] este simplificată, insistîndu-se asupra factorului afectiv.

Narațiunea comportă următoarele secvențe[3]. Situația inițială, descrisă pe un spațiu restrîns, arată *bunăstarea materială* a domnitorului, care constituie sursa nenorocirii ce se apropie: „Brîncovanul Constantin, / Boier vechi și domn creștin / De averi ce tot strîngea / Sultanul se îngrija / Și de moarte-l hotăra...". Clișeul introductiv, care va deveni refren în economia baladei, cuprinde într-o formulă simplă, elementele ce vor genera „pierzania" eroului — bogăția, noblețea și apartenența la creștinism. În aceeași secvență este motivată și hotărîrea sultanului, generată de *divulgarea* domnitorului de către vizir: „Căci vizirul îl pîra / Într-o gioi de dimineața / Zi scurtării lui de viață...".

Chipul și gesturile lui Brîncoveanu pot fi incluse în seria toposurilor[4]-embleme ale regalității; aici descoperim arhetipul înțeleptului: „Fața blîndă el spăla, / Barba albă-și pieptăna / La icoane se-nchina".

Momentul despărțirii este realizat prin sugerarea stării de groază: „și amar se spăimînta", în contrast cu tonul adresării directe, blînd, condescendent, către fiii săi: „Dragii mei, coconi iubiți / Lăsați somnul, vă treziți / Că pe noi ne-a-nconjurat / Pașa cel neîmpăcat / Cu ieniceri, cu tunuri mari / Ce sparg ziduri cît de tari".

Dacă în alte variante *drumul* este descris în detaliu, fiind marcat și momentul acțiunii (înaintea Paștilor), secvența, în această variantă, este redusă la două versuri: „Pe tuspatru mi-i prindea / Și-i ducea de-i închidea / La Stambul, în turnul mare / Ce se-nalță lîngă mare".

Naratorul folosește o structură de maximă simplitate. Sînt evidențiate prin intermediul dialogului două atitudini, două moduri contrastante de comportament. Antiteza sultan — domnitor, care impune dihotomia creștin — necreștin duce la o maximă încordare dramatică, declanșînd un complex efect psihologic pentru ascultător (cititor).

Confruntarea dintre cele două personaje subliniază cu subtilitate trăsături de caracter ce au devenit motivul pedepsei: „Brîncovene Constantin, / Boier vechi, ghiaur hain! / Adevăr e c-ai chitit / Pîn-a nu fi mazilit / Să desparți a ta domnie / De a noastră împărăție?" sau „Constantine Brîncovene! nu-mi grăi vorbe viclene...". Sultanul este conștient de forța adversarului său, care intenționa să cîștige autonomia Țării Românești și care era un bun diplomat. Tocmai de aceea *secvența probelor* în care frica și mila se confruntă cu demnitatea este descrisă în detaliu. Sacrificiul inocenților — aici al fiilor domnitorului — este proba cea mai dificilă. Viclean, sultanul îi propune: „De ți-e milă de copii / Și de vrei ca să mai fii, / Lasă legea creștinească / Și te dă-n legea turcească".

---

[1] Al. I. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic*. Tipologie și corpus de texte poetice, București, Editura Academiei, 1981, p. 159.

[2] Vezi *Poezii populare ale românilor* adunate și întocmite de Vasile Alecsandri [1886], București, Editura pentru Literatură, vol. I, p. 279 — 283.

[3] Utilizăm (tipologia) [stabilită] de V. I. Propp, *Morfologia basmului*, București, Editura Univers, 1970, p. 32.

[4] Silviu Angelescu, *Portretul literar*, Editura Univers, 1985, p. 158.

Refuzul, formulat simplu, subliniază credința creștinească și prefigurează martirizarea întru credință: „Facă Dumnezeu ce-a vrea! / Iar pe toți de ne-ați tăia, / Nu mă las de legea mea".

Răul pare că triumfă, după fiecare decapitare a unuia dintre fiii săi. Naratorul notează aceeași replică: „Doamne, fie-n voia ta!". Stăpînirea de sine, autocontrolul domnitorului îl uimesc chiar și pe sultan, care este dispus să-l ierte pe mezin, impunînd doar trecerea la „legea turcească". Fiind un moment de maximă tensiune psihologică, naratorul popular trece în registrul liric în care, în mod direct, Brîncoveanu-tatăl și creștinul își exprimă durerea: „Taci, drăguță, nu mai plînge / Că-n piept inima-mi se frînge, / Taci și mori în legea ta / Că tu ceriu-i căpăta".

E de remarcat folosirea diminutivului „drăguță" și a verbului „taci" (în anaforă — repetiție la început de vers), elemente ce sugerează afecțiunea dublată de disperare. Interesantă este maniera simplă de a transcrie vorbele personajului care nu ripostează, nu se apără, nu se sprijină decît pe credința sa.

Bocetul lui Brîncoveanu se transformă în blestem ce anulează existența însăși a dușmanilor: „Să vă ștergeți pre pămînt / Cum se șterg norii la vînt / Să n-aveți loc de-ngropat / Nici copii de sărutat!", ceea ce înseamnă a trăi fără urmași. Proiecția trecut — prezent — viitor în istoria unui popor își găsește metafora în aceste versuri. Mesajul blestemului lui Brîncoveanu este înțeles de adversarii săi și domnitorul va fi martirizat într-un mod care i-a stupefiat pe contemporanii săi. Evul mediu are o mulțime de exemple în care cruzimea a fost dusă la paroxism. Cele pătimite de domnitorul muntean au depășit „normalitatea", șocînd o epocă oarecum familiarizată cu evenimente de acest tip: „Trupu-i de piele jupea, / Pielea cu paie o împlea / Prin noroi o tăvălea...".

În pasajul martirizării lui Brîncoveanu și a fiilor săi, această frază are rostul de a realiza gradația progresivă, generînd groaza ascultătorului (cititorului). Unitățile poetice interogative creează atmosfera psihologică propice transmiterii stărilor prin care trece protagonistul.

De obicei, finalul baladei cuprinde o secvență a remedierii care, aici, este substituită de un blestem. Sfîrșitul tragic al Brîncovenilor, în circumstanțe care au uluit Europa vremii, nu putea să nu genereze totuși măcar remediul demnității care se materializează în refuzul de a trece la mahomedanism: „Să știți c-au murit creștin / Brîncovanul Constantin!".

Balada *Constantin Brîncoveanul* îmbină epicul, liricul și dramaticul într-un flux gradat, sugerînd stări psihologice în situații excepționale.

Naratorul însuși își exprimă respectul pios pentru erou — care jertfește tot, precum martirii Bibliei, pentru a-și apăra credința. Cu toate că este o narațiune, textul are virtuți lirice comparabile cu ale doinei. Subiectul tratat nu a necesitat utilizarea hiperbolei. Durerea eroului este sugerată prin descrierea gesturilor și în mod direct prin intermediul dialogului.

Un asemenea destin cum a fost cel al lui Brîncoveanu, care a cunoscut gloria, puterea, bogăția, dar și căderea și o moarte cumplită, a impresionat și a generat o baladă ce l-a transformat pe domnitor într-un erou exemplar, arhetipul apărătorului credinței.

Analiza textului literar: „Scrisoarea I“ de Mihai Eminescu

Prof. ADRIAN SĂVOIU
Liceul Teoretic „Alexandru Ioan Cuza“, Bucureşti

Îţi propun să analizezi o capodoperă a creaţiei eminesciene prin următorii „paşi“:

I. *Înainte de text* (redactarea unui răspuns la o întrebare care să te apropie de textul poeziei *Scrisoarea I*, pornind de la informaţii pe care deja le ai).

II. *Repere privind structura textului* (sugerarea unei posibile structuri a poeziei *Scrisoarea I*).

III. *Cerinţe privind înţelegerea şi interpretarea textului* (vizează competenţe din noua programă şcolară pentru clasa a XI-a cu privire la: utilizarea corectă şi adecvată a limbii române în producerea şi receptarea mesajelor în diferite situaţii de comunicare; folosirea instrumentelor de analiză stilistică şi structurală a diferitelor texte literare; argumentarea în scris a propriilor opinii asupra unui text literar. Toate cerinţele sînt însoţite de sugestii pentru un răspuns prin care te poţi verifica singur).

IV. *Dincolo de text* (stabilirea unor corelaţii între *Scrisoarea I* şi alte creaţii din literatura română şi universală).

*

I. *Înainte de text*

Înainte de a începe discutarea poeziei *Scrisoarea I* de Mihai Eminescu, încearcă să dai o explicaţie la o întrebare care l-a preocupat dintotdeauna pe om: „Cum a luat naştere universul?“ Folosindu-te de informaţiile pe care le ai, prezintă-ţi punctul de vedere prin redactarea unui text de circa o jumătate de pagină.

II. *Repere privind structura textului*

Cele cinci *Scrisori* ale lui Mihai Eminescu, creaţii ale maturităţii sale artistice, au ca model îndepărtat *Epistolele* poetului latin Horaţiu. Acestea sînt poeme adresate unui prieten, unui apropiat sau unui protector, dar nu depăşesc sfera unei dedicaţii amicale sau omagiale. Pornind de la „tiparul“ horaţian, Eminescu nu-şi alege un destinatar identificabil, ci, la modul general, cel căruia i se adresează este chiar cititorul.

Toate *Scrisorile* eminesciene au ca temă problematica geniului, fiind construite pe principiul antitezei, procedeu tipic romantic. Fascinat încă din timpul studenţiei de cosmogonie, cunoscător al imnului vedic al creaţiei (prin traducerea germană), Eminescu a scris ulterior o poezie considerată a fi un fel de profesiune de credinţă cu privire la soarta geniului în posteritate: *Scrisoarea I*. În ansamblul său, textul are o structură circulară, fiind alcătuit din şase părţi, care se urmează în cerc, pînă la întoarcerea în punctul iniţial.

În prima parte (versurile 1 — 6), dominată de o atmosferă romantică, se creează un cadru prielnic meditaţiei, prin ieşirea din timpul concret, simbolizat de bătăile ceasornicului, singurul care îşi continuă calea pe „lung-a timpului cărare“.

Partea a doua (versurile 7 — 38) se deschide cu o invocaţie către lună, astrul care din înălţime este martor al spendorilor lumii. „Ochiul“ lunar, asemenea unei puteri suverane, prinde în raza sa codri, valuri, ţărmuri, cetăţi, dar şi diversitatea tipurilor umane. Dintre oameni, „fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi“, poetul individualizează figura bătrînului dascăl, a cărui sărăcie şi precaritate fizică sînt în contrast cu mintea lui genială, cea care a putut dezlega misterul genezei universului.

Partea a treia (versurile 39 — 86) prezintă, într-o descrie antologică, „facerea lumii" (cosmogonia) şi apoi stingerea universului (escatologia), o proiecţie a imaginaţiei ieşite din comun a bătrînului dascăl (omul de geniu). În haosul primordial şi în perfecta lui omogenitate, graţie unui „primum movens" (o primă mişcare), se stabileşte un raport între doi termeni („muma" şi „Tatăl"). Elementele se desprind din nebuloasa primară, atrase în viaţă de „un dor nemărginit", care este — în termeni schopenhauerieni — „voinţa de a trăi", necurmata aspiraţie prin care lumea persistă.

Mintea genială a bătrînului dascăl poate „privi" şi în viitor. Avînd capacităţi vizionare, gîndul îl duce cu „mii de veacuri înainte", cînd soarele, epuizat, se va stinge şi cînd planetele vor ieşi de pe orbite. Cosmosul îşi va pierde ordinea şi armonia şi va recădea în „noaptea nefiinţei", peste care se va lăsa „eterna pace" de dinaintea facerii. Ciclul poate fi reluat, căci după Apocalipsă este posibilă o nouă Geneză.

Partea a patra (versurile 87 — 96) reprezintă un interludiu: în timp ce oamenii sînt preocupaţi de căutarea unui sens al existenţei, soarta oarbă trece peste ei, peste muritori, ca vîntul peste valuri.

Acest pasaj realizează trecerea spre partea a cincea (versurile 97 — 144), în care se descrie soarta bătrînului dascăl, cel care îşi face iluzii că numele său, după dispariţia sa fizică, va dăinui secole de-a rîndul. Opera sa de savant, prin „recunoştinţa" posterităţii, va ajunge să fie citată „în vro notă prizărită sub o pagină neroadă". Demolarea creaţiei izvorîte dintr-o minte genială se va desăvîrşi prin atacul la biografie, acolo unde oricine poate fi vulnerabil. Măreţia şi gloria bătrînului dascăl stau nu numai sub semnul neînţelegerii iremediabile din partea posterităţii, ci şi sub acela al morţii depline.

În ultima parte, a şasea (versurile 145 — 156), se revine la cadrul romantic iniţial, printr-o replică dată începutului. Luna este un martor al soartei lumii şi al soartei noastre; toţi oamenii, indiferent de locul pe care îl ocupă fiecare într-o ierarhie socială, sînt egali în faţa naturii şi a morţii.

III. *Cerinţe privind înţelegerea şi interpretarea textului*[1]

Competenţa generală 1. Utilizarea corectă şi adecvată a limbii române în producerea şi receptarea mesajelor în diferite situaţii de comunicare.

Competenţa specifică 1.3. Aplicarea cunoştinţelor de limbă în studiul şi interpretarea textelor poetice.

1. Explică procedeul prin care s-au format următoarele cuvinte (prezente în fragmentul care înfăţişează haosul primordial): *străluceşte, fiinţă, nefiinţă, totul, voinţă, nimica, cel nepătruns.*

2. Stabileşte semnificaţia locuţiunii adverbiale *la-nceput* din pasajul în care se prezintă haosul primordial.

Competenţa specifică: 1.4. Identificarea expresivităţii şi a subiectivităţii în limbajul poetic.

3. Identifică, prin extragere din text, imagini poetice în care autorul înfăţişează ceea ce era înainte de geneză.

[1] Competenţele generale şi specifice apar cu numerotarea lor din programă, cf. *Curriculum naţional. Seria liceu. Programe şcolare. 1, Aria curriculară „Limbă şi comunicare"*, Bucureşti, 2001, p. 14 — 15.

4. Transcrie imagini poetice prin care Eminescu, prin intermediul cugetătorului (omul de geniu), își închipuie sfîrșitul lumii.

Competența specifică: 1.1. Redactarea unor compoziții referitoare la texte poetice.

5. Scrie un eseu structurat în care să prezinți viziunea bătrînului dascăl cu privire la nașterea și stingerea lumii.

În redactarea eseului tău vei respecta următoarele repere:

- portretul bătrînului dascăl (antiteza);
- imaginea poetică a haosului primordial;
- organizarea haosului și transformarea lui în cosmos;
- închipuirea sfîrșitului lumii.

6. Redactează un eseu în care să realizezi o paralelă între imaginea biblică a „facerii lumii" prezentată în *Vechiul Testament (Facerea)* și viziunea poetică eminesciană din *Scrisoarea I.*

Competența generală: 2. Folosirea instrumentelor de analiză stilistică și structurală a diferitelor texte literare.

Competența specifică: 2.2. Identificarea și analiza elementelor de compoziție în textul poetic.

7. Identifică o temă comună, de natură romantică, prezentă în ciclul *Scrisorilor* lui Mihai Eminescu.

8. Stabilește structura poeziei, prin identificarea părților componente.

9. Explică modalitatea specifică de construcție a textului, rezultată în urma identificării structurii poeziei.

10. Identifică motive poetice de factură romantică.

Competența specifică: 2.5. Analiza limbajului poetic sub aspectul particularităților stilistice.

11. Numește pauza ritmică din primele versuri, explicînd totodată rolul ei.

12. Explică procedeul aliterației din versul *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci.*

13. Extrage comparații din text.

14. Precizează rolul ironiei (figură retorică) în partea finală a poeziei.

15. Comentează rolul antitezei ca procedeu tipic romantic, prin identificarea cîtorva exemple (inclusiv la nivelul vocabularului).

Competența generală: 3. Argumentarea în scris a propriilor opinii asupra unui text literar.

Competența specifică: 3.3. Încadrarea unei poezii într-o tipologie pe bază identificării caracteristicilor acesteia.

16. Argumentează valoarea aforistică a versurilor:

Şi cînd propria ta viaţă singur n-o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s-o pătrunză cum a fost?

17. Demonstrează că *Scrisoarea I* este o satiră.

18. Încadrează poezia într-un curent literar, identificînd caracteristicile oferite de acest text.

Sugestii de răspuns

1. *străluceşte* — de la verbul „a luci", prin derivare cu prefixul „stră-"; *fiinţă* — de la verbul „a fi", prin derivare cu sufixul „-inţă"; *nefiinţă* — de la verbul „a fi", prin derivare cu sufixul „-inţă", apoi cu prefixul negativ „ne-"; *totul* — de la pronumele nehotărît „tot", prin articulare (schimbarea valorii gramaticale); *voinţă* — de la verbul a „voi", prin derivare cu sufixul „-inţă"; *nimica* — de la pronumele negativ „nimic", prin articulare (schimbarea valorii gramaticale); *cel nepătruns* — participiul „pătruns", prin derivare cu prefixul negativ „ne-", formează cuvîntul „nepătruns", apoi, prin articularea cu articolul demonstrativ (adjectival) „cel", se substantivizează (schimbarea valorii gramaticale).

2. Locuţiunea adverbială *la-nceput* (echivalenta latinescului „ab initio") exprimă noţiunea temporală de dinainte de „facerea lumii" (geneză).

3. *pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă; pe cînd totul era lipsă de viaţă şi voinţă; cînd nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns; cînd pătruns de sine însuşi odihnea cel nepătruns* etc.

4. *planeţii toţi îngheaţă şi s-azvîrl rebeli în spaţi; iar catapeteasma lumii în adînc s-au înnegrit; ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au pierit; timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie* etc.

5. Repere de evaluare a eseului structurat:

— reliefarea constrastului dintre aspectul exterior sărăcăcios al bătrînului dascăl şi mintea sa genială;

— relevarea unor imagini poetice bazate pe tehnica antonimică *(fiinţă — nefiinţă, nimic — tot)* şi pe definirea prin negaţie;

— reliefarea modului cum a luat naştere lumea, organizarea ei prin dezagregarea perfectei omogenităţi a haosului primordial şi constituirea elementelor alcătuitoare;

— prezentarea sfîrşitului lumii ca viziune a omului de geniu, care îşi închipuie stingerea soarelui, îngheţarea „planeţilor", recăderea în „noaptea nefiinţii", revenirea la „eterna pace" iniţială.

6. Eseul va reliefa, prin comparaţie, concepţia biblică din *Vechiul Testament* („facerea lumii" în şapte zile) şi viziunea eminesciană potrivit căreia, prin raportul stabilit între două elemente (punctul care devine *Tatăl* şi haosul transformat în *mumă),* ia naştere lumea.

În elaborarea răspunsului este bine să întrebuinţezi, cu precădere, mijloace lingvistice adecvate exprimării unei aprecieri (verbe de opinie: *a crede, a considera, a presupune* etc.; adverbe / locuţiuni adverbiale folosite ca indici ai subiectivităţii evaluative: *probabil, posibil, desigur, fără îndoială, cu siguranţă* etc.; conjuncţii / locuţiuni conjuncţionale cu rol argumentativ, folosite mai ales pentru exprimarea raporturilor de tip cauzal, consecutiv, final, conclusiv etc.: *deoarece, din cauză că, încît, ca să, aşadar* etc.). Trebuie să ai în vedere totodată şi organizarea ideilor, utilizarea limbii literare, probarea unor abilităţi analitice şi critice, respectarea normelor

de ortografie şi de punctuaţie, precum şi încadrarea în limita de spaţiu impusă, aşezarea în pagină (alineat, margine etc.), lizibilitatea.

7. Soarta omului de geniu.

8. I. Preludiul (versurile 1 — 6); II. Luna — martoră singuratică şi tăcută a lumii (versurile 7 — 38); III. Cosmogonia şi escatologia (versurile 39 — 86); IV. Interludiul — lumea în căutarea unui sens (versurile 87 — 96); V. Soarta bătrînului dascăl (versurile 97 — 144); VI. Nefiinţa — starea fundamentală a universului (versurile 145 — 156).

9. Caracterul ciclic al textului, simetria dintre început şi sfîrşit.

10. Luna, geniul, cosmogonia, deşertăciunea („vanitas vanitatum et omnia vanitas" — deşertăciunea deşertăciunilor şi totul e deşertăciune) etc.

11. Cezura împarte versul în două părţi egale, numite emistihuri; versul astfel organizat predispune spre meditaţie, melancolie, dă textului o notă solemnă, maiestuoasă.

12. Repetarea de trei ori a consoanei *l-* urmată de vocala închisă *u* de fiecare dată sub accent, de fiecare dată în poziţie nazală *(-un, -um-, -un-)* sugerează imaginea mişcării lente, dar neîntrerupte a lumii.

13. *Precum Atlas în vechime sprijinea ceriul pe umeri; Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoşi; Ca şi frunzele de toamnă toate stelele-au pierit; Este drept că viaţa-ntreagă, / Ca şi iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă* etc.

14. Ironia, de regulă, e un procedeu stilistic prin care se enunţă o apreciere sau o laudă, ambele simulate, pentru a se înţelege că este vorba de contrariul a ceea ce se comunică; bătrînul dascăl (geniul) îşi închipuie că numele său va înfrunta veacurile.

15. Antiteza dintre aspectul exterior sărăcăcios al bătrînului dascăl şi mintea sa genială, dintre naşterea şi stingerea lumii etc.; la nivelul vocabularului, antiteza se realizează prin antonime: *fiinţă — nefiinţă, totul — nimica, pătruns — cel nepătruns* etc.

16. Versurile exprimă aforistic soarta omului de valoare, a geniului, în posteritate.

17. Poezia este o satiră (specie lirică în care se ridiculizează sau se condamnă anumite aspecte negative ale unui individ sau ale societăţii în general) la adresa contemporaneităţii; idealurile contemporanilor nu corespund idealurilor de viaţă ale poetului.

18. Poezia aparţine curentului romantic prin motive (luna, geniul, cosmogonia, deşertăciunea etc.), prin cadrul meditaţiei, prin cultivarea antitezei, prin problematica geniului etc.

IV. Dincolo de text

1. Cosmicul a constituit pentru Mihai Eminescu o temă predilectă, pe care a tratat-o în diferite perioade ale creaţiei. Poeţii romantici, mînaţi de ambiţia de a cuprinde într-o viziune globală începutul şi sfîrşitul unui fenomen, cu atît mai mult naşterea şi pieirea lumii, au acordat un interes deosebit cosmogoniei. Romanticul era captivat de grandoarea temei şi de posibilitatea de a-şi lăsa imaginaţia să călătorească spre începuturile universului.

Primul poet român care a creat o epopee cu subiect cosmogonic a fost Ion Heliade Rădulescu. *Anatolida,* concepută în douăzeci de cînturi, din care nu a publicat decît cinci, urmează îndeaproape cele două modele: *Paradisul pierdut* de John Milton, poet englez din secolul al XVI-lea, şi *Biblia. Cartea Facerii* din *Vechiul Testament* începe astfel:

„1. La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul.
2. Şi pământul era netocmit şi gol. Întuneric era deasupra adîncului şi Duhul lui Dumnezeu se purta pe deasupra apelor.
3. Şi a zis Dumnezeu: «Să fie lumină!» Şi a fost lumină.
4. Şi a văzut Dumnezeu că e bună lumina, şi a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric.
5. Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte. Şi a fost seară şi a fost dimineaţă: ziua întîi".

Citeşte întreg capitol 1 din *Cartea Facerii* şi explică viziunea biblică despre „facerea lumii".

2. Cosmogonia apare şi în alte poezii eminesciene. Identifică şi comentează pasajele cosmogonice din *Rugăciunea unui dac, Demonism* şi *Luceafărul*.

3. În secolul al XX-lea, un alt mare poet — Tudor Arghezi — şi-a închipuit naşterea universului. Tema cosmogonică este tratată într-un mod cu totul diferit, opus mentalităţii grandios romantice. Explică diferenţa între viziunea eminesciană şi cea argheziană cuprinsă în poezia *Facerea lumii. Balet pe şapte silabe* (1931).

4. Epistola în versuri a fost introdusă în literatura română de Grigore Alexandrescu, poet cerebral şi interiorizat, lipsit însă de vocaţia de tribun a colegilor săi de generaţie. Genul epistolar a culminat în literatura noastră cu cele cinci *Scrisori* eminesciene. Prin articularea lor majoră, *Scrisorile* sînt satire; ele scot în relief invectiva şi antiteza. Demonstrează, pentru fiecare dintre ele, că e o satiră şi că modul în care este construit textul se bazează pe antiteză.

I. L. Caragiale: „Conul Leonida faţă cu Reacţiunea"

Prof. CARMEN NEDELEA
Colegiul Naţional „Mihai Viteazul", Bucureşti

În cadrul literaturii, teatrul are un statut aparte; relaţia lui cu realitatea, cu ficţiunea sau cu textul literar este una complicată tocmai de ceea ce oferă: lecţia spectacolului. Textul dramatic este destinat, prin excelenţă, reprezentaţiei scenice, iar întrebarea care se naşte vizează modul în care există lumea sau lumile proiectate de discursul dramatic. Notaţiile scenice, indicaţii ale autorului pentru transpunerea textului în spectacol, sînt reminiscenţe ale funcţiei interpretative pe care o are naratorul într-un text de proză. Construcţia sub forma schimbului de replici şi împărţirea textului în secvenţe specifice (acte, scene) conferă operei un caracter fragmentar. Transpunerea într-un spectacol creează simultaneitatea între lume şi scenă. Teatrul nu conţine lumea, nu înmagazinează, ci îşi răsfrînge imaginea asupra ei, influenţînd realitatea, creînd forme, tropi şi imagini. Teatralitatea se repercutează asupra existentului: în piesele lui Caragiale se insinuează permanent că nu există mimic altceva decît teatru. Teatrul a fost considerat un gen impur, denunţîndu-se falsitatea şi deturnarea nepermisă a comediantului de la condiţia sa autentică. Tocmai din această deriziune a teatrului se naşte teatrul, din nevoia artificiului de a se denunţa pe sine ca artificiu. Duplicitatea condiţiei actorului, oscilaţia sa permanentă între persoană şi personaj leagă teatrul lumii de teatrul-teatru. Lumea ca teatru explică existenţa ca o suită de roluri, iar ideea de rol o implică pe aceea de joc, de ordine suprapusă celei reale. Actorul este individul producător de sens, jucătorul dereglat al *aceluiaşi* şi al *celuilalt*, al similitudinii şi al diferenţei, al realităţii

şi al iluziei. Statutul actorului aduce în prim-plan chestiunea reprezentării, problematizînd-o. În teatru totul „este" şi în acelaşi timp „reprezintă" ceva, poartă o mască şi interpretează un rol. Ceea ce interesează aici este felul în care funcţionează această lume, întrucît modelul nu mai este existentul, ci se construieşte o realitate deschizînd noi posibilităţi de fiinţare în lume.

Piesa lui Caragiale *Conul Leonida faţă cu Reacţiunea* ascunde o morală despre circularitatea dintre ficţiune şi realitate; în buna tradiţie a farsei, se suprapun aici două lumi: „realul" scenei şi ficţiunea. Există un subtext tragic, pentru că situaţiile comice sînt generate de refuzul acceptării realităţii în numele unor criterii rigide, defuncte.

Doi bătrîni „şed de vorbă" la masă într-o odaie modestă de mahala, într-o seară de „lăsata secului". Statul de vorbă este asociat cu aşteptarea unui eveniment senzaţional, demn de *Aurora democratică* şi care le-ar putea schimba existenţa mediocră: „Efimiţa: Ce bine ar fi! Unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ş-asta, republica". În lipsa unui eveniment real, Leonida întemeiază cu mintea o republică ideală, iar Efimiţa şi, înaintea ei, „răposata" joacă rolul receptorului fascinat de cuvintele vorbitorului. Folosindu-se de autoritatea implicită a gazetei, Leonida construieşte o ficţiune coerentă avînd ca temă republica. Acestui joc îi cade pradă Efimiţa. O dată adormit, cuplul este trezit de un vacarm nocturn în care văd o ameninţare politică, deşi în realitate este un „chef de lăsata secului".

Esenţa textului presupune construirea unui univers fictiv, grefarea lui pe real şi, în cele din urmă, deconstruirea acestei confuzii întreţinute cu bună ştiinţă de Leonida. Piesa teatralizează relaţia dintre cititor şi text, I. L. Caragiale speculînd o particularitate a discursului fictiv: enunţurile ficţionale sînt aserţiuni „neserioase", acoperind sub forma actului de limbaj indirect declaraţii ficţionale explicite. În acest context, ficţiunea se defineşte funcţional (aceeaşi întîmplare îşi poate schimba statutul în funcţie de contextul cultural), iar cititorul acceptă tacit un pact cu autorul (el ştie că ceea ce i se povesteşte este o întîmplare imaginară, fără însă să considere că autorul spune o minciună). Această relaţie nu mai funcţionează în interiorul universului ficţional, unde discursul personajului este serios. Prefăcătoria constă numai într-o substituire de identitate. În text, Leonida este un producător de ficţiune care nu semnalează explicit acest lucru. Prezenţa unor indici iniţiali de ficţionalitate ar putea fi presupusă, întrucît discursul personajului este în desfăşurare atunci cînd se ridică cortina: „Aşa, cum îţi spusei, mă scol într-o dimineaţă...".

Cuvîntarea lui Leonida pleacă de la un articol de jurnal: „Pui mîna întîi şi întîi pe Aurora democratică, să văz cum mai merge ţara... şi ce citesc? Uite ţiu minte ca acuma: II/23 a căzut tirania! Vivat Republica!". Este evident impactul pe care jurnalul îl are asupra personajului: o dată pronunţat un cuvînt aparţinînd unei formule stereotipe, se declanşează ca prin minune un întreg mecanism, întreaga vorbărie fiind determinată de cuvîntul „republică".

Leonida este un creator de ficţiune şi exercită, în virtutea puterii cu care este învestit, o acţiune asupra realităţii, modificînd-o. Se impune stabilirea diferenţei între realul ca atare, pe care Toma Pavel îl numeşte „existent" şi realitatea personajelor care stau la masă: „Leonida e în halat, în papuci şi cu scufia de noapte, iar Efimiţa în camizol, fustă de flanelă roşie şi legată la cap cu turban alb". Leonida apare ca un om care a trăit o experienţă şi acum îşi construieşte povestea bazîndu-se pe această experienţă. Îşi construieşte însă şi o identitate şi se conformează ipostazei fictive alese, amintindu-şi faptul că îşi trezise răposata nevastă pentru a afla şi ea de proclamarea republicii şi de coaliţia care-l răsturnase pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza la 11 februarie. Motivul

pentru care îşi trezise soţia — „scoală c-a venit libertatea la putere“ — include două elemente esenţiale ale textului: libertatea individului manifestată la nivel de limbaj, înţeleasă aici ca putere de a construi lumi şi de a se instala în ele şi, pe de altă parte, relaţia de putere manifestată la nivelul textului: puterea pe care o are povestea asupra Efimiţei. Statul de vorbă este — aşa cum remarca Mircea Iorgulescu — „ocupaţia cea mai răspîndită în lumea lui Caragiale, pentru că vorbitul este o formă de viaţă, o mistificare a trăitului. Vorbind, ei uită de tot şi de toate, uită de sine, uită de lumea în care trăiesc, inventîndu-se şi inventîndu-şi un alt univers, compus exclusiv din cuvinte, creează o lume unde li se permite şi îşi permit aproape orice“.

Aplecat spre digresiune, Leonida construieşte un discurs cu intenţia de a fi rostit în faţa unui auditoriu, redus la condiţia pasivă de ascultător. Pofta de vorbă creşte dintr-un vid lăuntric, nu are nici o legătură cu individualitatea celuilalt, care este necesar numai ca decor uman. Partenerul ideal este cel care încuviinţează grav şi pătruns de respect tot ce rosteşte vorbitorul ori se uimeşte de profunzimea spuselor lui: „Ei! Cum le spui dumneata, să tot stai s-asculţi; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva!“. Important este aici nu ceea ce povesteşte Leonida, ci cum povesteşte, pentru că discursul lui fragmentar nu este un simplu comentariu naiv al unei ideologii, ci fundamentează o lume pe care ascultătorul, Efimiţa, o ia drept reală. În discursul lui Leonida se construieşte o lume fictivă în care se amestecă însă referiri exacte la lumea reală, astfel încît receptorul o judecă după principiul adevărului. Modelul ficţional este proiectat asupra realităţii: citatul din ziar, rememorarea unei întîmplări funcţionează ca indici ai veridicităţii, dar există şi indici ai ficţionalităţii pe care Efimiţa îi percepe deformat: definiţiile date de Leonida revoluţiei, republicii, iluziei, felul în care construieşte mitul politic al lui „Galibaldi“. Acesta din urmă este un personaj care migrează din istorie în realitate, eliberîndu-se însă de povestea care l-a creat. Metateza ce alterează numele eroului italian nu este întîmplătoare, ea funcţionează ca marcă a ficţionalităţii. „Galibardi“ este „un om şi jumătate“, „bagă la răcori pe toţi împăraţii şi pe papa de la Roma“, căruia „i-a tras un tighel, de i-a plăcut şi lui“. Într-un spectaculos *qui pro quo*, „Galibardi“ a botezat copilul papei şi se crede dator „ca un ce de politică“ să „firitisească“ naţiunea română. Pentru şi mai multă „veridicitate“, „Galibaldi“ trimite o scrisoare către naţiunea română. Scrisoarea de patru cuvinte a lui „Galibaldi“ pare să dea un suport ontologic lumii imaginate de Leonida. Efimiţa este la rîndul ei implicată în această poveste, cerîndu-i-se părerea: „Acu ia spune, cam cîţi oameni te bate gîndul că are Galibaldi“. Leonida povesteşte ca să-şi lumineze şi în acelaşi timp să-şi mistifice auditoriul. Efimiţa intră în joc, deşi iniţial preferă o decodare realistă a fabulaţiilor lui Leonida.

Leonida are şi o definiţie a revoluţiei, care este de fapt un carnaval numit „revuluţie“. Principiul deformator atinge cuvintele care se schimbă nu numai prin incultura celor care le mînuiesc, ci devierea are o motivaţie obiectivă, semnalîndu-se o deviere a înţelesului. Cuvintele sînt expresie a miturilor care populează aceste lumi: „revuluţia“ nu este revoluţie, ci imaginea care trăieşte în minţile înfierbîntate de discursuri politice: „steaguri, muzică, chiote, tămbălău, lucru mare şi lume, lume... de-ţi venea ameţeală nu altceva“; „ne îmbrăcăm, domnule, frumos şi o luăm repede pe jos pînă la teatru“.

Povestea lui Leonida pare a se încheia, pentru că după o scurtă pauză, orele fiind înaintate, cei doi hotărăsc să se culce. Vorbele au umplut un gol temporal: „Vezi dumneata cum trece vremea cu vorba?“. Leonida uitase însă tocmai elementul care declanşase discursul: republica, de aceea construieşte o definiţie şi pentru aceasta. Republica

lui Leonida este o utopie: „dă-mi încă unul ca el şi pînă mîine — nu-mi trebuie mai mult — să-ţi fac republică". El proiectează o republică fictivă nu gata făcută, ci în curs de constituire şi urmăreşte gradual cum se dezvoltă şi cum se grefează ideile pe real. Construcţia lui este coerentă. Accentul nu cade pe organizarea statului, ci pe raporturile acestuia cu cetăţeanul: desfiinţarea impozitelor, adăugarea unor privilegii la cele vechi, „legea de murături". Efimiţa trivializează utopiile soţului său întrebîndu-se asupra funcţionalităţii acestora: „Eu, cu mintea mea de femeie, pardon să te întreb şi eu un lucru: ce procopseală ar fi şi cu republica?". Leonida trăieşte într-o permanentă stare de mistificare, el adaptează realitatea prozaică şi brutală la visul său, iar Efimiţa îi oferă antidotul bunului-simţ, solicitat cu deosebire de ceea ce este comun. Relaţia dintre personaje este una de putere; Efimiţa este sedusă de lumea fictivă a lui Leonida. El manipulează defectuos ficţiunea, speculînd logica anemică a interlocutorului, mediocritatea imaginaţiei, exploatîndu-i sentimentalitatea, dînd oricărei şiretenii banale iluzia unui joc al inteligenţei şi determinîndu-l în cele din urmă să trăiască insolitul. Captat de ficţiune, îşi pierde sentimentul propriei existenţe, încetează de a mai contempla ficţiunea din afară, pătrunde în interiorul ei „ca şi cînd" ar fi autentică. Actul de ficţiune al lui Leonida eşuează pentru că destinatarul nu i-a perceput ficţionalitatea. El dezvoltă o întreagă teorie a ficţiunii: „Omul... dintr-un nu-ştiu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata; ei! şi după aia, din fandacsie cade în ipohondrie. Pe urmă, fireşte şi nimica mişcă". De acestă dată însă nu reuşeşte să-şi scoată interlocutorul din lumea pe care o imaginase şi, paradoxal, aderă şi el la această lume despre care iniţial spunea: „unde am vorbit toată seara de politică, te-ai fi culcat şi cu faţa în sus şi ai visat cine ştie ce". Teama este surprinsă la nivelul indicaţiilor scenice: „aleargă repede la uşă şi o încearcă dacă e bine încuiată, asemenea la fereastră, şi se întoarce mai puţin îngrijată să se aşeze iar la loc...". Efimiţa este prima victimă a ficţiunii lui Leonida: „Scoal că-i revuluţie, bătălie mare afară", ea împrumută cuvintele soţului: „pistoale, puşti, lucru mare, de am sărit din somn". Cearta dintre Leonida şi Efimiţa vizează veridicitatea ficţiunii. Confirmarea utopiei pare a se găsi tot în gazeta care o declanşase: „dacă o fi să fie revuluţie, trebuie să spuie la Ultimele ştiri. Unde mi-e gazeta?". Jurnalul confirmă temerile: „nu e revuluţie, domnule, e reacţiune". Teama cu care strîng lucrurile şi se baricadează în casă, planul de fugă, toate sînt hilare pentru cititorul care ştie ceea ce personajele ignoră: enunţurile de ficţiune nu sînt serioase. Groaza care-i cuprinde deopotrivă pe ascultător şi pe emiţător împinge personajele spre grotesc. Sensul textului este evident: personajele vorbesc, dar le lipseşte certitudinea existenţei. Încercarea lor disperată de a transforma în realitate nişte semne lipsite de conţinut este justificată de nevoia de a da un sens existenţei. Omul este redus la cuvînt şi devine o imagine grotescă şi patetică a *logos*-ului întrupat. Personajele vorbesc şi argumentează în mod defectuos, erorile lor nu sînt simple greşeli de vorbire, ci sînt deficienţe de natură logică. Procedeul pe care se construieşte farsa este cel al „lumii răsturnate", ca metodă de descoperire a adevărului, presupunînd o instalare temporală în eroare cu scopul pulverizării ei nu dinlăuntru ca în dialogurile lui Platon, ci din afară. Sosirea Saftei explicitează eroarea: „adineaori au trecut pe aici vreo cîţiva, se ducea acasă pe două cărări; era Nae Ipingescu, ipistatul, beat frînt; chiuia şi trăgea la pistoale... obicei mitocănesc". Teatralizarea lumii este demascată, personajele se mişcaseră într-o lume de roluri şi de măşti şi, implicit, viaţa poate fi interpretată ca o ficţiune şi în interpretarea realităţii pot fi introduse elemente fictive.

Simularea examenului de Capacitate, martie 2002
Proba scrisă de limba şi literatura română*

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de 2 ore.**

Partea I (46 puncte)

Citeşte cu atenţie textul dat. Scrie, pe foaia de examen, răspunsul la fiecare dintre cerinţele de mai jos.

„Supărată-i pădurea,
C-a picat frunza din ea
Şi-a rămas pădurea rară,
De se vede pîn-afară.
— Nu te supăra, pădure,
C-a veni primăvara,
Iară ţi-a-nverzi frunza.
— Lasă să mă supăr rău,
Că, dacă-oi îmbătrîni,
Mai mult n-oi întineri."

(Doină din zona Argeşului)

A. Înţelegerea textului

1. Scrie numele anotimpului sugerat în prima secvenţă a textului (patru versuri). 2 p.
2. Transcrie, din text, un vers care să conţină o personificare. 2 p.
3. Precizează semnificaţia versului *„Şi-a rămas pădurea rară"*. 2 p.
4. Menţionează un motiv literar care stă la baza acestui text liric popular. 2 p.
5. Stabileşte două trăsături care să justifice faptul că textul este o doină populară. 2 p.

B. Limba română

6. Scrie separat vocalele şi semivocalele din cuvîntul *„pădurea"*. 4 p.
7. Transcrie, din text, două cuvinte derivate cu prefix. 4 p.
8. Menţionează doi termeni din familia lexicală a verbului *„a vedea"*. 4 p.
9. Precizează căror conjugări le aparţin verbele din prima secvenţă a textului (patru versuri). 4 p.
10. Stabileşte valoarea morfologică, din text, a cuvintelor *„de"* şi *„rău"*. 4 p.
11. Menţionează funcţia sintactică, din text, a adjectivului *„rară"*. 4 p.
12. Precizează funcţia sintactică a cuvintelor subliniate în versul *„Iară ţi-a-nverzi frunza"*. 4 p.
13. Transcrie, din text, propoziţia subordonată intercalată în regenta ei. 4 p.
14. Scrie o frază în care să existe o subordonată subiectivă, avînd ca regent un adverb predicativ. 4 p.

Partea a II-a (10 puncte)

Imaginează-ţi următoarea situaţie:

Te numeşti Florin / Florina Petrescu, locuieşti în oraşul Bucureşti şi ai citit în revista *Bravo* următorul anunţ: „Mă numesc Marin Alexandra, am 14 ani, sînt pasionată de creaţia populară şi doresc să corespondez cu cineva avînd aceeaşi pasiune. Adresa mea este: Bucureşti, strada Anton Pann, nr. 4, bis, sectorul 2."

Redactează, **pe o pagină distinctă**, o scrisoare de 10 — 20 de rînduri, prin care să răspunzi favorabil anunţului. În scrisoare, trebuie:

- să utilizezi formulele de adresare şi de încheiere, potrivite relaţiei cu destinatarul, precum şi celelalte convenţii ale acestui tip de compunere (data, locul, semnătura); 3 p.
- să foloseşti un stil şi un conţinut adecvate situaţiei imaginate; 4 p.
- să respecţi normele de ortografie, de punctuaţie şi de exprimare corectă. 3 p.

Atenţie! Nu folosi alte nume decît cele indicate în cerinţă! Data redactării scrisorii este 09.03.2002

Partea a III-a (34 de puncte)

Alege o **nuvelă** dintre cele studiate de tine la clasă. Motivează, într-o compunere de 1 — 2 pagini, că această operă literară este o nuvelă. În redactarea compunerii, vei avea în vedere:

- precizarea a patru caracteristici ale nuvelei, ca specie literară;
- exemplificarea acestor caracteristici, pe baza operei alese / a fragmentelor studiate;
- prezentarea, pe scurt, a subiectului (referire la momentele subiectului sau la secvenţe reprezentative);

* Proba a fost concepută de specialiştii Serviciului Naţional de Evaluare şi Examinare.

• prezentarea unui personaj, prin raportare la două întâmplări / la două situații semnificative.

Notă! Respectarea, în lucrare, a ordinii cerințelor nu este obligatorie. Vei primi **16 puncte** pentru conținut (câte 4 puncte pentru fiecare cerință rezolvată) și **18 puncte** pentru redactare (*unitatea compoziției* — 3 p.; *coerența textului* — 3 p.; *registrul de comunicare, stilul și vocabularul adecvate conținutului* — 3 p.; *ortografia* — 4 p.; *punctuația* — 3 p.; *așezarea corectă a textului în pagină, lizibilitatea* — 2 p.) **În vederea acordării punctajului pentru redactare, compunerea trebuie să aibă cel puțin o pagină.**

Barem de corectare și de notare

Notă! Se acordă același punctaj pentru răspunsurile redactate în spiritul soluțiilor din barem.

Partea I (46 de puncte)

A. Înțelegerea textului

1. Exemplu de răspuns: toamna / sfârșitul toamnei / începutul iernii. (2 p.)

2. Exemplu de răspuns: *„Supărată-i pădurea"; „Nu te supăra, pădure"; „Lasă să mă supăr rău"* etc. (2 p.)

3. Se acordă punctajul pentru oricare răspuns ce se referă la imaginea pădurii desfrunzite / fără verdeață (*răspuns nuanțat, corect alăcțuit logic și gramatical;* 2 p.; *răspuns parțial sau cu imperfecțiuni / greșeli de sens, de sintaxă, de ortografie:* 1 p.). (2 p.)

4. Exemple de răspuns: motivul comuniunii om — natură, motivul curgerii ireversibile a timpului, motivul îmbătrânirii iremediabile etc. (2 p.)

5. Exemple de răspuns: este o operă lirică, un cântec al omului însingurat; apare confesiunea / dezvăluirea nemijlocită a sentimentelor; natura este confident / partener; prezența unui sentiment și a unui motiv literar dominant; structură de mică întindere, simetrie; specificul versificației; evasiabsența mijloacelor figurative. (1 p. + 1 p. = 2 p.)

B. Limba română

6. Exemplu de răspuns: vocale (*ă, u, a*) și semivocală (*e*). (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = 4 p.)

7. Exemple de răspuns: *„-nverzi / va înverzi / a înverzi"*, *„oi îmbătrâni / voi îmbătrâni / a îmbătrâni"*, *„n-oi întineri / oi întineri / voi întineri / a întineri"*. (2 p. + 2 p. = 4 p.)

8. Exemple de răspuns: văzător, nevăzător, a prevedea, prevedere, vedenie etc. (2 p. + 2 p. = 4 p.)

9. Conjugarea a IV-a: *„a fi"*; conjugarea I: *„a pica"*, conjugarea a III-a: „a rămîne", conjugarea a II-a: „a se vedea". (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = 4 p.)

10. Valoarea morfologică: *„de"* — conjuncție subordonatoare. *„rău"* — adverb de mod (provenit din adjectiv). (2 p. + 2 p. = 4 p.)

11. Funcție sintactică — nume predicativ. (4 p.)

12. Funcția sintactică a cuvintelor subliniate: *„a înverzi"* — predicat verbal, *„frunza"* — subiect. (2 p. + 2 p. = 4 p.)

13. Transcrierea propoziției subordonate: *„dacă-oi îmbătrâni"*. (4 p.)

14. Exemplu de răspuns: Firește [1]/ că voi primi scrisoarea ta [2]/. (4 p.)

Partea a II-a (10 puncte)

1. Respectarea convențiilor specifice scrisorii — *formula de adresare:* 1 p.; *formula de încheiere:* 1 p.; *data, locul, semnătura* numai dacă apar toate elementele: 1 p.) (3 p.)

2. Redactarea scrisorii (*conținutul adecvat cerinței* — în totalitate: 2 p. / parțial: 1 p.; *folosirea unui registru stilistic adecvat* — în totalitate: 2 p. / parțial: 1 p.). (4 p.)

3. Corectitudinea limbii utilizate:

• *corectitudinea exprimării* (0 — 1 greșeli: 1 p.; 0 p. pentru două sau mai multe greșeli de lexic sau de sintaxă);

• *ortografia* (0 — 1 greșeli: 1 p.; pentru două sau mai multe greșeli: 0 p.);

• *punctuația* (0 — 2 greșeli: 1 p.; pentru trei sau mai multe greșeli: 0 p.). (3 p.)

Partea a III-a (34 de puncte)

A. Conținut

1. Prezentarea oricăror patru caracteristici ale speciei literare, de exemplu: specie a genului epic, în proză, de dimensiuni medii; acțiune complexă, eventual desfășurată pe mai multe planuri; cadrul temporal și spațial diversificat; episoade semnificative din viața unuia sau a mai multor personaje; personajul principal pornește de la o situație inițială și apare în final cu un alt statut / cu alte caracteristici etc. (1 p. + 1 p. + 1 p. 1 p. = 4 p.)

2. Exemplificarea caracteristicilor cu elemente din textul selectat (*alegerea adecvată a exemplelor pentru toate cele patru caracteristici, cu explicații logice, nuanțate:* 4 p.; *alegerea adecvată a exemplelor*

pentru toate cele patru caracteristici, cu explicații sumare sau alegerea adecvată a exemplelor pentru două-trei caracteristici, cu explicații logice, nuanțate: 3 p.; *alegerea adecvată a exemplelor pentru două-trei caracteristici, cu explicații sumare:* 2 p.; *alegerea adecvată a exemplelor pentru o caracteristică, indiferent de nivelul argumentării / al explicării:* 1 p.). **(4 p.)**

3. Prezentarea, pe scurt, a subiectului (*prezentarea însoțită de menționarea momentelor / a trei-patru momente ale subiectului sau a două-trei secvențe narative reprezentative:* 4 p.; *prezentarea însoțită de menționarea a unu-două momente ale subiectului sau a unei secvențe narative:* 2 p.; *prezentare ezitantă, fără sublinierea momentelor subiectului, cu insistență pe amănuntul nesemnificativ, cu improvizații* etc.: 1 p.). **(4 p.)**

4. Prezentarea unui personaj prin raportare la două întîmplări / situații semnificative: (*prezentarea sumară a personajului; alegerea adecvată a întîmplărilor; locul personajului în acțiune; precizarea unor trăsături de caracter ale personajului, prin raportarea la cele două întîmplări / situații semnificative:* 4 p.; *prezentarea sumară a personajului; precizarea unor trăsături de caracter, prin raportarea la o singură întîmplare / situație semnificativă:* 2 p.; *prezentarea sumară a personajului, fără precizarea trăsăturilor de caracter, cu tendința evidentă de expunere / de simplă prezentare a faptelor:* 1 p.). **(4 p.)**

B. Redactare (pentru acordarea punctajului, compunerea trebuie să aibă cel puțin o pagină)

5. Unitatea compoziției (*introductiv:* 1 p.; *cuprins:* 1 p.; *încheiere:* 1 p.) **(3 p.)**
6. Coerența textului (*claritatea enunțului:* 1 p.; *varietatea lexicului:* 1 p.; *sintaxa adecvată:* 1 p.) **(3 p.)**
7. Registrul de comunicare, stilul și vocabularul adecvate conținutului compunerii. (1 p. + 1 p. + 1p. = **3 p.**)
8. Ortografia (*0 greșeli:* 4 p.; *1 greșeală:* 3 p.; *2 greșeli:* 2 p.; *3 greșeli:* 1 p.; *4 sau mai multe greșeli:* 0 p.) **(4 p.)**
9. Punctuația (*0 — 1 greșeli:* 3 p.; *2 — 3 greșeli:* 2 p.; *4 — 5 greșeli:* 1 p.; *6 sau mai multe greșeli:* 0 p.) **(3 p.)**
10. Așezarea corectă a textului în pagină, lizibilitatea. (1 p. + 1 p. = **2 p.**)

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota finală se obține prin împărțirea la 10 a punctajului obținut de candiat.

Concursul național de limba și literatura română „Mihai Eminescu" — etapa județeană* —

Clasa a IX-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de trei ore.**

Subiectul I (50 puncte)

Realizează un eseu în care să susții atitudinile opuse a doi cititori față de aceeași creație literară, utilizînd cîte două argumente pentru fiecare tip de atitudine. În realizarea eseului, vei valorifica opera literară pe care o preferi și afirmația lui Marin Preda: *„Dacă cititorul nu admiră creația, nu sesizează nici morala"*.

Poți alege, pentru argumentare, aspecte privitoare la:

— structura operei literare (de exemplu: gen, specie, temă, motiv, viziune, relația autor — narator, compoziție, personajul principal ca purtător al mesajului / al „moralei", moduri de expunere, registrul stilistic, procedee artistice, expresivitatea limbajului etc.);

— receptarea operei literare (de exemplu: vîrsta receptării, educație, gust estetic în domeniul literaturii, epocă, mentalitate / reprezentări culturale etc.).

Subiectul al II-lea (40 puncte)

Se dă textul:

„Aseară, pe la 6 ore, un foc a izbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul Spirii. Mulțumită activității pompierilor și soldaților, focul, deși bătea un vînt puternic, a fost năbușit în cîteva minute. Pagubele nu prea sînt însemnate." (I. L. Caragiale — *Temă și variațiuni)*

(a) Demonstrează, cu ajutorul a cinci argumente, că scopul textului dat este acela de a informa.

(b) Compune, în 15 — 25 de rînduri, o „variațiune" subiectivă pe „tema" dată. Pornind de la informațiile inițiale, vei dezvolta componentele emoțională și imaginară, într-un text care urmărește să-l impresioneze pe cititor (de exemplu: reportaj de senzație, scrisoare etc.).

* Subiectele au fost elaborate de specialiștii Serviciului Național de Evaluare și Examinare.

Subiectul I (50 de puncte)

A. Respectarea structurii (6 puncte):

1. *Introducerea* conţine o examinare atentă a afirmaţiei puse în discuţie, pentru enunţarea clară a problematicii (identificarea temei de tratat). **(2 p.)**

2. *Cuprinsul* conţine între unul şi patru argumente pertinente şi dezvoltarea lor. (Punctajul se acordă numai dacă există cel puţin un argument corect.) **(2 p.)**

3. *Concluzia.* **(2 p.)**

B. Mijloacele de realizare (24 de puncte): Se punctează corectitudinea ideilor aduse în sprijinul afirmaţiei şi modul convingător de ilustrare (selecţia exemplelor, interpretarea lor).

1. Alegerea a patru argumente pertinente (câte două argumente pro şi două argumente contra). (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)

2. Susţinerea adecvată a celor patru argumente, prin valorificarea textului operei literare alese (patru argumente a câte 5 puncte, distribuite, în funcţie de calitatea argumentării, astfel: foarte bine — 5 p.; bine — 3 p.; satisfăcător — 1p.). **(20 p.)**

C. Redactare (20 de puncte):

1. Organizarea ideilor în scris. **(4 p.)**
2. Coerenţa argumentării, armonie între fond şi formă. **(4 p.)**
3. Originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie. **(4 p.)**
4. Stil şi vocabular adecvate conţinutului, exprimare corectă şi nuanţată. **(4 p.)**
5. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie, aşezarea în pagină. **(4 p.)**

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Cerinţa (a):

A. Prezentarea argumentelor. (2 p. + 2 p. + 2 p. + 2 p. + 2 p. = **10 p.**)

B. Redactare (organizarea ideilor: 2 p.; utilizarea limbii literare: 2 p.; coerenţa argumentării: 2 p.; abilităţi de analiză şi de interpretare: 2 p.; ortografie, punctuaţie: 2 p.). **(10 p.)**

Cerinţa (b):

A. Conţinut (detalierea şirului de evenimente; evidenţierea, eventual, a unei intrigi / a unui punct culminant; originalitatea prezentării faptelor, respectînd scopul precizat şi datele iniţiale). **(10 p.)**

B. Redactare (numai dacă se încadrează în limita minimă de rînduri stabilită): registru stilistic şi limbaj adecvate scopului urmărit: 6 p.; ortografie, punctuaţie, dispunere în pagină: 4 p. **(10 p.)**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărţirea punctajului obţinut la 10. Nu se acordă fracţiuni de punct.

Clasa a X-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**

◊ **Timpul efectiv de lucru este de trei ore.**

Subiectul I (50 puncte)

Realizează un eseu în care să prezinţi particularităţi ale discursului narativ în povestire şi în nuvelă, valorificînd câte un text literar studiat.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere, pentru fiecare dintre speciile literare propuse, următoarele aspecte:

— menţionarea particularităţilor celor două specii literare;
— prezentarea construcţiei epice;
— relevarea perspectivei narative;
— prezentarea relaţiei dintre narator şi personaje;
— evidenţierea modalităţilor narării şi a registrelor stilistice.

Subiectul al II-lea (40 puncte)

Se dă textul:

„Iaca, începu el [Ochilă] *a răcni ca un zmiit: toate lucrurile mi se arată găurite ca sitişca şi străvezii ca apa cea limpede. Deasupră capului meu* văd *o mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute: văd cum iarba creşte din pământ; văd cum se rostogoleşte soarele după deal, luna şi stelele cufundate în mare, copacii cu vîrful în jos, vitele cu picioarele în sus şi oamenii umblînd cu capul între umeri; văd, în sfîrşit ceea ce n-aş mai*

dori să vadă nimene, pentru a-şi osteni vederea: văd nişte guri căscate uitîndu-se la mine, şi nu-mi pot da seama de ce vă miraţi aşa, mira-v-aţi de... frumuseţe-vă!" (Ion Creangă — *Povestea lui Harap-Alb)*

Valorificînd fragmentul citat, realizează un eseu, de 2 — 3 pagini, în care să motivezi dimensionarea exagerată a trăsăturii fundamentale a personajului Ochilă.

• Vei avea în vedere: numele personajului, rolul său de ajutor al protagonistului, umorul, particularităţile de limbă şi de stil, care pun în evidenţă această trăsătură.

• Ştiind că personajul aparţine unui basm cult, atribuie afirmaţia „văd *o mulţime nenumărată de văzute şi nevăzute*", din monologul lui Ochilă, unei alte instanţe a comunicării narative (*autor, narator)* şi justifică-ţi punctul de vedere.

Barem de corectare şi de notare

Subiectul I (50 de puncte)

A. Conţinut — 30 de puncte:

1. Menţionarea particularităţilor fiecărei specii literare. (6 p.)
2. Prezentarea construcţiei epice. (6 p.)
3. Relevarea perspectivei narative. (6 p.)
4. Prezentarea relaţiei dintre narator şi personaje. (6 p.)
5. Evidenţierea modalităţilor narării şi a registrelor stilistice. (6 p.)

B. Redactare — 20 de puncte:

1. Organizarea ideilor în scris, echilibru între părţile eseului (introducere, cuprins, încheiere). (4 p.)
2. Coerenţa argumentării, armonie între fond şi formă. (4 p.)
3. Originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie. (4 p.)
4. Stil şi vocabular adecvate conţinutului, exprimare corectă şi nuanţată. (4 p.)
5. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie, aşezarea în pagină. (4 p.)

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

A. Conţinut — 25 de puncte:

1. Prezentarea trăsăturii fundamentale a personajului şi a proporţiilor acesteia (acuitatea vederii). (5 p.)
2. Evidenţierea relaţiei dintre numele personajului şi trăsătura sa; sublinierea rolului de ajutor al protagonistului etc. (5 p.)
3. Relevarea particularităţilor de limbă şi de stil; umorul. (5 p.)
4. Justificarea opţiunii pentru atribuirea monologului unei alte instanţe a comunicării narative. (10 p.)

B. Redactare – 15 puncte:

1. Organizarea ideilor în scris, echilibru între părţile eseului (introducere, cuprins, încheiere). (3 p.)
2. Coerenţa argumentării, armonie între fond şi formă. (3 p.)
3. Originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie. (3 p.)
4. Stil şi vocabular adecvate conţinutului eseului, exprimare corectă şi nuanţată. (3 p.)
5. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie. (3 p.)

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărţirea punctajului obţinut la 10. Nu se acordă fracţiuni de punct.

Clasa a XI-a

◊ Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.

◊ Timpul efectiv de lucru este de trei ore.

Subiectul I (50 puncte)

Realizează un eseu despre *lumea* comediei lui I. L. Caragiale, în care să argumentezi, cu ajutorul textelor / al operei pentru care ai optat, patru idei identificate de tine în textul următor:

„«Ce lume, ce lume!» zice prefectul Tipătescu, şi aşa zicem şi noi cînd prindem de veste că este în adevăr o parte a lumii reale ce ni se desfăşură astfel înaintea ochilor.

În acest caleidoscop de figuri, înlănţuite în vorbele şi faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoştinţă a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea în partea ei comică. Dar uşor se poate în-

trevedea prin această realitate elementul mai adînc și serios, care este nedezlipit de viața omenească în toată înfățișarea ei, precum în genere îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie. " (Titu Maiorescu — *Comediile d-lui I. L. Caragiale)*

Subiectul al II-lea (40 puncte)

Se dă textul:

„Nu știu dacă bătrînul domn care mă scosese lîngă uriașa hartă agățată într-un cui alături de catedră fusese vreodată măcar pînă colea în Grecia, leagănul civilizației noastre, dar era clar pentru mine că undeva pe pămînt tot dorise el să se ducă, altfel de ce și-ar fi ales, ca profesor, chiar geografia? S-o fi dus, nu s-o fi dus? Începe să mă sîcîie cu întrebările. Știam atît cît era necesar să fiu lăsat în pace. Dar nu mă lăsa și sîcîiala deveni chin. Că pe fluviul acela ce oraș se mai găsesc? Le spusesem pe toate. Și în orașele acelea ce fel de locuitori trăiesc? Îi spusesem pe toți. Mai erau orașe și locuitori pe care nu-i spusesem, să mă mai gîndesc. Se lăsă o tăcere nefirească în marea încăpere de clasă. Timpul trecea, profesorul stătea neclintit la catedră și aștepta. Totul parcă încremenise... " (Marin Preda — *Viața ca o pradă)*

(a) Transformă textul epic în text dramatic, pentru a realiza, în șase — zece replici, o scenă dialogată la care participă cele două personaje, totodată găsind și o rezolvare a situației date.

(b) Prezintă cinci particularități ale operei dramatice (eventual) utilizate și în textul pe care l-ai alcătuit.

Barem de corectare și de notare

Subiectul I (50 de puncte)

A. Respectarea structurii (6 puncte):

1. *Introducerea* conține o examinare atentă a afirmației puse în discuție și enunțarea clară a problematicii. (2 p.)
2. *Cuprinsul* conține între una și patru idei critice identificate și argumentarea lor. (Punctajul se acordă numai dacă există cel puțin o încercare de argumentare a unei idei critice identificate corect.) (2 p.)
3. *Concluzia* este o întărire a punctului de vedere pus în discuție. (2 p.)

B. Mijloacele de realizare (24 de puncte): Se evaluează corectitudinea argumentelor aduse în sprijinul ideilor din afirmația critică și modul convingător de ilustrare (selecția exemplelor, interpretarea lor).

1. Identificarea a patru idei critice, care vor fi susținute prin argumente. (1p.+ 1p.+ 1p.+ 1p. = 4 p.)
2. Argumentarea celor patru idei critice identificate, prin valorificarea textelor comediilor / unei comedii a lui I. L. Caragiale (patru argumente a cîte 5 puncte, distribuite, în funcție de calitatea argumentării, astfel: foarte bine: 5 p.; bine: 3 p.; satisfăcător: 1p.). (20 p.)

C. Redactare (20 de puncte):

1. Organizarea ideilor în scris. (4 p.)
2. Coerența argumentării, armonie între fond și formă. (4 p.)
3. Originalitate în valorificarea informației și în expresie. (4 p.)
4. Stil și vocabular adecvate conținutului, exprimare corectă și nuanțată. (4 p.)
5. Respectarea normelor de ortografie și de punctuație. (4 p.)

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Cerința (a):

A. Conținut (respectarea reperelor sarcinii de lucru, dezvoltarea creativă a elementelor textului inițial, originalitatea concepției și a rezolvării situației). (10 p.)

B. Redactare (numai dacă se încadrează în limita minimă de replici stabilită): registru stilistic și limbaj adecvate unui text dramatic: 6 p.; ortografie, punctuație, dispunere în pagină adecvată scopului urmărit: 4 p. (10 p.)

Cerința (b):

A. Conținut (prezentarea particularităților operei dramatice). (2 p. + 2 p. + 2 p. + 2 p.+ 2 p. = 10 p.)

B. Redactare (organizarea ideilor: 3 p.; utilizarea limbii literare: 3 p.; abilități de analiză și de interpretare: 2 p.; respectarea normelor de ortografie și de punctuație: 2 p.). (10 p.)

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Clasa a XII-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de trei ore.**

Subiectul I (50 puncte)

Realizează un eseu în care să prezinți evoluția cuplului protagonist în romanul *Maitreyi* de Mircea Eliade, din perspectiva relației evidențiate de triada verbelor *a iubi — a cunoaște — a comunica*.

În realizarea eseului, vei urmări:
— prezentarea / relevarea rolului pe care îl are cuplul de îndrăgostiți în romanul citat;
— relevarea legăturii dintre cele două personaje și mediul / mentalitatea pe care o reprezintă;
— comentarea evoluției cuplului, în cadrul paradigmei create de verbele propuse;
— explicarea semnificațiilor finalului romanului, din perspectiva procesului parcurs de cuplul protagonist;
— motivarea posturii narative, asumate de autor în roman.

Subiectul al II-lea (40 puncte)

Se dă textul:

„Clepsidra veche las-o nemișcată,
Atît întors, viața îți tocî —
Și dintr-un gol în altul vînturată
Cenușa lumii n-o mai pritoci.

Pustiul vremii nu mai scotoci.
Clepsidra noastră? Inima bogată,
În care vie, fără-a o smuci,
Iubirea pururi curge-nvolburată.

Nisipul sterp ți-a spus vremelnicia,
Măsoară-te pe tine: veșnicia
E, poate, doar un prețios fior.

Împărăția clipelor de clisă
N-o bîrui, numărîndu-i bobul, ci să
Trăiești eternul timp interior."

(Vasile Voiculescu — *Clepsidra)*

Realizează un eseu, de 2 — 3 pagini, în care să-ți exprimi opinia cu privire la *relația poet — timp*, așa cum aceasta este prezentată în poezia citată. În realizarea eseului, vei valorifica și cel puțin patru dintre următoarele concepte operaționale: *gen liric, sonet, meditație, compoziție, imagine artistică, epitet, metaforă, simbol.*

Barem de corectare și de notare

Subiectul I (50 de puncte)

A. Conținut — 30 de puncte:

1. Prezentarea rolului pe care îl are cuplul de îndrăgostiți în romanul citat (de exemplu, romanul se construiește în jurul evoluției cuplului prin observarea comportamentului celor doi etc.). **(6 p.)**
2. Relevarea legăturii dintre cele două personaje și mediul / mentalitatea pe care o reprezintă (de exemplu, legătura se stabilește pe baza apartenenței celor două personaje la două civilizații diferite). **(6 p.)**
3. Comentarea evoluției cuplului în cadrul paradigmei create de verbele propuse (relevarea componentelor: cognitivă, afectivă și relațională). **(6 p.)**
4. Explicarea semnificațiilor finalului romanului, din perspectiva procesului parcurs de cuplul protagonist (experiența eșuată propune o meditație asupra incompatibilității celor două personaje / celor două culturi / celor două moduri de a înțelege relația om — univers etc.). **(6 p.)**
5. Motivarea posturii narative inedite, asumate de autor în roman (de exemplu, prin referire la tehnica jurnalului comentat ca modalitate de retrăire / de înțelegere a experienței dintr-o altă perspectivă temporală etc.). **(6 p.)**

B. Redactare — 20 de puncte:

1. Organizarea ideilor în scris (text clar organizat, coerent, cu echilibru între cele trei componente, introducere — cuprins — încheiere; construcția paragrafelor subliniază ideile; ideile principale și secundare au o pondere echilibrată). **(5 p.)**

2. Utilizarea limbii literare (stil şi vocabular adecvate conţinutului eseului, claritatea enunţului, varietatea lexicului, sintaxa adecvată). (5 p.)

3. Abilităţile analitice şi critice (o foarte bună relaţie idee-argument; ideile urmează succesiunea logică; argumentele sunt prezentate într-un mod persuasiv; abilitatea de a formula judecăţi de valoare şi de interpretare critică). (5 p.)

4. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie; aşezarea textului în pagină. (5 p.)

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

A. Conţinut — 25 de puncte:

1. Încadrarea textului: repere urmărind formula estetică / genul / specia (de exemplu: *gen liric, sonet, meditaţie*). (5 p.)

2. Identificarea temei / motivelor / idei poetice / concepte filozofico-estetice etc. (5 p.)

3. Prezentarea elementelor de arhitectură poetică *(compoziţie)* etc. (5 p.)

4. Definirea discursului artistic / moduri de expunere / elemente de laborator poetic (de exemplu: *imagine artistică, metaforă*) etc. (5 p.)

5. Exprimarea propriei opinii privind relaţia poetică propusă. (5 p.)

B. Redactare — 15 puncte:

1. Organizarea ideilor în scris, echilibru între părţile eseului (introducere, cuprins, încheiere). (3 p.)

2. Coerenţa argumentării, armonie între idei şi formă. (3 p.)

3. Originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie. (3 p.)

4. Stil şi vocabular adecvate conţinutului, exprimare corectă şi nuanţată. (3 p.)

5. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie, aşezarea în pagină. (3 p.)

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărţirea punctajului obţinut la 10. Nu se acordă fracţiuni de punct.

Olimpiada de limba română faţă cu... noile programe şi manuale

Prof. ADRIAN COSTACHE
inspector general în Ministerul Educaţiei şi Cercetării

Nu ştiu dacă pentru olimpiadele de limba şi literatura română a sosit deja „ora adevărului". Cred însă că orice formă, în cazul de faţă „o formă de concurs şcolar" se confruntă la un moment dat cu o schimbare de fond. Şi este momentul să spunem că şi în cazul Concursului naţional de limba şi literatura română „Mihai Eminescu" imaginea unor schimbări — de fond sau nu — s-a conturat.

Recunoscut ca întrecere care angajează elevi doritori de performanţă, motivaţi cognitiv (dar şi social în ultimii ani: locuri la facultate, premii, excursii peste hotare — ultima facilitate nu a privit limba română!...), Concursul naţional „Mihai Eminescu" a avut în ultimii ani un traseu oarecum sinuos. S-a încercat, aşa cum am mai observat şi altădată, reducerea dimensiunii stresant pragmatice (şi didactice?!...) a acestuia, eventual transformarea concursului într-un moment mai complex, intelectual şi cultural, al cărui obiectiv fundamental depăşea cu siguranţă scopul consfinţit azi prin noul Regulament de organizare şi desfăşurare a concursurilor şcolare... Din nefericire / fericire, ideea nu a dobîndit suficientă susţinere, şi concursul de limba şi literatura română a revenit la o formulă verificată în timp, statornică în felul ei... Poate oarecum în concordanţă cu aceste reveniri, în reţeaua şcolară unele reflexe s-au trezit. Au reapărut solicitările privind *conţinuturile* ce trebuie pregătite pentru concurs la diverse faze, deşi între timp manualele au devenit alternative, iar programele au un caracter mai puţin normativ, esenţială fiind atingerea unor competenţe...

Lăsînd însă de o parte aceste stări noi ale limbii şi literaturii române, e de observat că în acest an şcolar, concursul a trebuit să se confrunte cu situaţia în care în cazul a trei ani de studiu liceal — clasele a IX-a, a X-a şi a XI-a — subiectele pentru olimpiadă au fost construite avîndu-se în vedere noile programe, ca şi un început de bibliografie obligatorie pentru diverşi ani de studiu sau pentru întregul ciclu gimnazial. Firesc, practicienii şcolii au încercat să acorde un anume rol şi manualelor alternative, realitate pe care însă autorii subiectelor au evitat-o cu grijă. În fapt, olimpiada — faza judeţeană, căci aceasta s-a desfăşurat pînă în momentul în care scriem aceste rînduri — a experimentat într-o manieră anticipativă, oricum mai mult decît anul trecut şi, păstrînd proporţiile, şi modul în care ar putea arăta examenul naţional de bacalaureat din 2003... Şi acest lucru se întîmplă pentru că o privire asupra subiectelor, deja cunoscute, deconspiră ceva din filozofia noii paradigme a predării-învăţării limbii şi literaturii române nu doar la nivelul unui concurs de excelenţă, ci şi în ceea ce priveşte demersul didactic cotidian al profesorului...

Aşadar... La clasa a IX-a s-a făcut cumva un pas important — prin modul de formulare a primului subiect — către valorizarea a două dintre obiectivele-cadru ale studiului literaturii în liceu: *plăcerea lecturii* şi *dezvoltarea competenţelor de argumentare şi gîndire critică*. Pe de altă parte, cel de al doilea subiect a verificat alte competenţe cu caracter de excelenţă, creativitatea în primul rînd şi abia în al doilea rînd schimbarea de registre stilistice. În acelaşi timp, faptul că în acest an conţinuturile orientative au fost formulate într-o manieră voit vagă, la clasa a IX-a, de exemplu, *„cel puţin două teme studiate, la alegere"*, a demonstrat cît de flexibilă este în fond actuala viziune asupra predării-învăţării limbii şi literaturii române în liceu.

În cazul clasei a X-a formularea subiectului (eseu structurat) a avut un caracter ceva mai tehnic — *problema particularităţilor discursului narativ în povestire şi nuvelă* — şi poate şi cu o circumscriere mai largă, înscrisă într-un canon oarecum previzibil, vag procustian: *particularităţile celor două specii, construcţia epică, perspectiva narativă* etc. Oarecum descriptiv la prima vedere, primul subiect pentru clasa a X-a a avut meritul incontestabil de a demonstra că ideea de judecată critică şi discriminatorie — în fond concurentul era cel care-şi alegea textul — devine, în sfîrşit, o caracteristică a modului în care se formulează subiectele la Concursul naţional de limba şi literatura română „Mihai Eminescu". Interesant formulat a fost şi cel de al doilea subiect, mai ales prin modul în care perspectiva, viziunea auctorială trebuia identificată şi reconfigurată.

La clasa a XI-a subiectele au fost formulate oarecum pe linia vechilor subiecte cu un subiect, iniţial, „de autor". Dar intrarea în lumea imaginarului caragialesc s-a făcut nu doar prin formularea subiectului: „lumea lui I. L. Caragiale", ci şi cu ajutorul unei opinii critice din Titu Maiorescu... S-a cerut, aşadar, realizarea unui text de factură argumentativă, cu cerinţe precise de identificare a mecanismului ideilor fragmentului şi apoi de argumentare a lor cu ajutorul textului / textelor dramaturgului. Cît priveşte al doilea subiect, el solicita concurentului să pătrundă în intimitatea genezei textului dramatic, ocazie ce putea fi valorificată pentru a descoperi particularităţi ale acestuia, între care, poate, şi pe aceea de a produce şi de a rezolva conflicte.

În sfîrşit, subiectele pentru clasa a XII-a au adus şi ele cîteva noutăţi, deşi aici studiul literaturii se face încă după vechea programă. Dacă cel dintîi dintre subiecte era formulat ca un eseu structurat oarecum previzibil, dar avînd ca merit raportarea temei la cîteva verbe esenţiale în ceea ce s-ar putea numi „ontologia" personajelor — şi aceasta era o noutate! —, cel de al doilea a venit şi el cu o cerinţă specifică privind valorificarea unor concepte operaţionale. Problemă doar de limbaj?... Da şi nu, în acelaşi timp... Problemă de limbaj în măsura în care limbajul de o anume factură îşi are relevanţa sa, în sensul că el fixează un domeniu anume, într-o manieră aproape ezoterică, dar şi problemă de conţinut în egală măsură...

Nu dorim să tragem concluzii. Mecanica oricăror însemnări de acest fel ar presupune poate ceva de genul acesta, dar concluziile ar putea fi considerate ca fiind o încercare de a pune punct acestui capitol... Şi nu asta intenţionăm să facem. Oricum, subiectele de la faza judeţeană, chiar dacă unora le-au părut a fi dificile, au avut darul de a fi incitante, interesante şi — de ce nu? — cu adevărat creative...

Subiectele la concursul de admitere la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Litere, Departamentul de Studii Culturale Europene. Proba de limba română, sesiunea 2001

NARCISA FORĂSCU
Universitatea din Bucureşti

Se dă textul:

„Cine trece înaintea clădirii impunătoare a şcolii de arhitectură trebuie să-şi aducă aminte că un român e acela care a avut curajul de a întreprinde o aşa de vastă lucrare şi, cînd, peste mulţi ani, se va vedea că nimic nu se clinteşte din piatra ei — *atunci cînd Palatul de Justiţie se dejghioacă lamentabil şi ca să ajungi la Cameră treci prin batjocura care sînt stîlpii triumfali cu cioare berce şi bouri fără bot* — se va înţelege cîtă ştiinţă a avut aceia care a predat atîta vreme normele construcţiilor."

(N. Iorga, *Oameni care au fost*, II, 1961, p. 233)

1. (a) Extrageţi din text propoziţia sau propoziţiile subiective (dacă există) şi arătaţi ce relaţii sintactice stabilesc şi prin ce elemente de relaţie.

(b) Selectaţi din text numele predicative şi analizaţi-le morfologic.

2. (a) Arătaţi ce valoare morfologică au formele *a* şi *şi* din text. Dacă vreunul dintre ele mai are şi o altă valoare în limba română, precizaţi-o şi exemplificaţi-o.

(b) Alegeți din text atributele (dacă sînt mai multe) exprimate prin pronume și analizați morfologic pronumele.

3. (a) Substituiți propoziția *... ca să ajungi la Cameră...* cu o parte de propoziție echivalentă și precizați funcția sintactică a acesteia.

(b) Alegeți cîte trei locuțiuni prepoziționale care să impună același caz cu cel pe care îl au substantivele *clădirii* și, respectiv, *batjocura*. Alcătuiți cu fiecare dintre acestea propoziții (în total șase) și precizați funcția sintactică a părților de propoziție introduse prin aceste locuțiuni prepoziționale.

4. Indicați cinci sensuri ale verbului *a ajunge* (altele decît cel din text), definiți-le și ilustrați-le prin cîte o propoziție.

5. (a) Precizați ce fel de formă este *cioatre* din punctul de vedere al evoluției limbii. Care este forma literară actuală?

(b) Ce sens are adjectivul *berce* din text?

6. (a) Indicați cîte un sinonim neologic și altul din fondul vechi al limbii pentru fiecare dintre următoarele cuvinte: *impunător, lamentabil, curaj*.

(b) Alegeți din text două cuvinte formate în limba română prin metode diferite și explicați cum s-au format.

7. Precizați în ce stil al limbii se încadrează textul de mai sus și caracterizați, pe baza fragmentului subliniat, atitudinea locutorului față de situația înfățișată. Motivați-vă opinia cu argumente lexicale din text. Comentariul nu trebuie să depășească o jumătate de pagină.

REZOLVARE ȘI PUNCTAJ

1. (a) *Cine trece înaintea clădirii impunătoare a școlii de arhitectură* — propoziție subiectivă, subordonată verbului regent *să-și aducă aminte*, introdusă prin pronumele relativ *cine*.

Să-și aducă aminte — propoziție subiectivă, subordonată verbului impersonal *a trebui*, introdusă prin conjuncția subordonatoare simplă *să*.

Că nimic nu se clintește din piatra ei — propoziție subiectivă, subordonată verbului impersonal *se va vedea*, introdusă prin conjuncția subordonatoare simplă *că*.

Cîtă știință a avut acela — propoziție subiectivă, subordonată verbului impersonal *se va înțelege*, introdusă prin adjectivul pronominal relativ *cîtă*.

Punctaj: Se acordă cîte **0,25 p.** pentru fiecare propoziție delimitată și descrisă corect: 4 x 0,25 = **1 p.**

(b) Numele predicative din text sînt următoarele:

un român — nume predicativ al verbului copulativ *e*, exprimat prin substantiv comun, simplu, masculin, singular, nominativ, articulat cu articolul nehotărît *un*.

care — nume predicativ al verbului *sînt*, exprimat prin pronume relativ, nominativ, fără caracteristici de gen și număr la acest caz.

Punctaj: Se acordă cîte **0,50 p.** pentru fiecare nume predicativ: 2 x 0,50 = **1 p.**

2. (a) Forma *a* are în text următoarele valori:

în *a (școlii)* — este articol posesiv genitival;

în *a (avut, predat)* — este forma verbului auxiliar *a avea* și marchează perfectul compus al verbelor *a avea* și *a preda*;

în *a întreprinde* este o prepoziție specifică, marcînd infinitivul verbelor.

Mai poate avea și alte valori în limba română:

Interjecție: *A, ce bine că mi-am adus aminte!*

Prepoziție neologică marcînd distribuția: *Am cumpărat două pachete a trei kg fiecare*.

Forma *și* are în text următoarele valori:

(să)-și (aducă aminte) — pronume reflexiv, persoana a III-a, singular, dativ, formă neaccentuată, aici fără funcție sintactică, este o marcă a diatezei reflexive;

și (cînd...) — conjuncție coordonatoare copulativă, coordonează două propoziții principale;

Aceeași formă mai poate fi adverb de întărire, de ex.: *La concurs s-au prezentat și elevii clasei a VII-a.*

Punctaj: 6 x 0,25 = **1,5 p.**

(b) În text există un singur atribut pronominal: *(din piatra) ei*, exprimat prin pronume personal de persoana a III-a, feminin, singular, genitiv.

Punctaj: Se acordă **0,25 p.** pentru identificarea și analiza corectă a atributului pronominal.

3. (a) Propoziția *ca să ajungă la Cameră* se poate substitui prin *pentru a ajunge la Cameră* —, complement circumstanțial de scop.

Punctaj: pentru contragerea și calificarea corectă se acordă **0,25 p.**

(b) Substantivul *clădirii* este în cazul genitiv cerut de prepoziția *înaintea* și este complement circumstanțial de loc. Cazul genitiv mai poate fi cerut și de locuțiuni prepoziționale ca următoarele (se pot alege trei dintre acestea):

din cauza, de ex.: *Peretele mucegăise* ***din cauza*** *umezelii* (complement circumstanțial de cauză);

din partea, de ex.: *Vă rog să-i transmiteți multă sănătate* ***din partea colegilor*** (complement indirect);

în timpul, de ex.: ***În timpul*** *discuțiilor a sunat telefonul de mai multe ori* (complement circumstanțial de timp);

cu ajutorul, de ex.: *Ajunsese într-un post important* ***cu ajutorul*** *socrului său* (complement indirect);

de-a lungul, de ex.: *Primăria plantase o mulțime de tei* ***de-a lungul*** *drumului* (complement circumstanțial de loc);

în preajma, de ex.: ***În preajma*** *Crăciunului ninsese mult* (complement circumstanțial de timp) sau ***În preajma*** *mănăstirii se aciuase o șatră de țigani* (complement circumstanțial de loc);

în scopul, de ex.: *Se vor lua noi măsuri* ***în scopul*** *îmbunătățirii condițiilor de trai* (complement circumstanțial de scop).

Substantivul *batjocura* este în cazul acuzativ, cerut de prepoziția simplă *prin* și este complement circumstanțial de loc. Acuzativul mai poate fi cerut și de locuțiuni prepoziționale ca următoarele (se pot alege trei dintre acestea):

împreună cu, de ex.: *Mîine plec la munte* ***împreună cu*** *prietenii mei* (complement indirect sau sociativ);

relativ la, de ex.: ***Relativ la*** *metodele folosite de infractori, avem toate informațiile* (complement indirect sau de relație);

privitor la, de ex.: ***Privitor la*** *legea pensiilor, cred că se vor mai face unele modificări* (complement indirect sau de relație);

din cauză de, de ex.: *Drumurile nu fuseseră reparate* ***din cauză de*** *lipsă de fonduri* (complement circumstanțial de cauză).

Punctaj: Se acordă câte **0,25 p.** pentru fiecare locuțiune prepozițională corect aleasă și exemplificată: 6 x 0,25 = **1,50 p.**

4. Verbul *a ajunge* mai poate avea următoarele sensuri:

„a se întinde în spațiu până la un anumit punct", de ex.: *Ramurile nucului au ajuns până la streașină;*

„a se întinde în timp până la un anumit moment", de ex.: *Dacă nu are grijă de sănătatea lui, nu mai ajunge să-și vadă copiii mari;*

„a fi suficient", de ex.: *Nu-ți ajunge materialul pentru o rochie lungă;*

„a reuși să...", de ex.: *N-am ajuns să trec astăzi pe la tine, pentru că am fost foarte ocupat;*

„a atinge un anumit stadiu, nivel, valoare...", de ex.: *Temperatura va ajunge mîine la 30 de grade C; Roșiile au ajuns 10.000 de lei kg.*

„a deveni", de ex.: *Fratele tău a ajuns un chirurg renumit.*

„a întîlni, venind din urmă, pe cineva sau ceva", de ex.: *Mergea repede, dar l-am ajuns în dreptul spitalului.*

Punctaj: Se acordă câte **0,10 p.** pentru fiecare sens corect definit și exemplificat: 5 x 0,10 = **0,50 p.**

5. (a) *Cioare* este forma învechită a formei literare actuale *ciori.*

Punctaj: **0,25 p.**

(b) *Berce* are sensul „fără coadă".

Punctaj: **0,25p.**

6. (a) Sinonime:

impunător = *impozant, grandios* (neologice), *măreț, falnic* (vechi);

lamentabil = *deplorabil* (neologic), *jalnic, mizer* (vechi);

curaj = *temeritate* (neologic), *îndrăzneală, cutezanță, vitejie* (vechi).

Punctaj: Se acordă **0,50 p.**

(b) Se pot indica două dintre următoarele cuvinte:

clădire — derivat de la verbul *a clădi* cu sufixul substantival abstract *-(i)re;*

impunător — derivat de la verbul *a impune* cu sufixul adjectival *-(ă)tor;*
aminte — compus din prepoziția *a* și substantivul *minte;*
un român — substantiv obținut prin conversiune de la adjectivul *român*, cu ajutorul articolului nehotărît;
lucrare — derivat de la verbul *a lucra* cu sufixul substantival abstract *-(a)re;*
batjocură — singular refăcut după pluralul *batjocuri*, compus din *a bate* + *joc;*
știință — derivat de la verbul *a ști*, cu sufixul substantival abstract *-ință;*
înainte — compus din elementele latinești *in* + *ab* + *ante.*
Punctaj: Se acordă cîte **0,25 p.** pentru fiecare cuvînt corect explicat: 2 x 0,25 = **0,50 p.**

7. Fragmentul face parte dintr-un text care se încadrează în stilul beletristic, cu accente retorice. Pentru aceasta pledează construcția elaborată a frazei, eleganța exprimării, frecvența neologismelor, logica argumentației etc.

Fragmentul subliniat lasă să se înțeleagă indignarea și dezamăgirea autorului față de aspectul deplorabil al Palatului de Justiție, prin comparație cu școala de arhitectură. Cel dintîi, construit de un arhitect fără har, este astăzi într-o stare jalnică, iar ornamentele închipuind păsări și animale sînt sparte, deteriorate. Ironia autorului se face simțită din felul în care combină termeni aparținînd registrului popular-familiar ca *dejghioacă* (în text se respectă chiar pronunția populară), *berce*, *batjocură* cu neologisme ca *lamentabil*, (stîlpi) *triumfali*, obținîndu-se un efect stilistic aparte. Păsările care ornează stîlpii sînt asemuite, ironic, unor ciori fără coadă, iar animalele, unor bouri fără bot.

Această imagine jalnică este subliniată prin contrast cu caracterul solid și peren al școlii de arhitectură, construită de un arhitect cu reală știință de carte.

Punctaj: Se acordă **1,50 p.** pentru caracterizarea corectă și logica demonstrației.

Se acordă **1 p.** din oficiu.
Se scade cîte un punct pentru fiecare greșeală de ortografie.

Subiectele la concursul de admitere la Universitatea din București, Facultatea de Litere, Secția de Comunicare și Relații Publice Proba de limba română, sesiunea septembrie 2001

CEZAR TABARCEA
Universitatea din București

I. Se dă textul:

Cum se vor petrece lucrurile în realitate, urma să se vadă, cînd planul va fi fost pus în aplicare. Deocamdată, totul părea perfect, dar proiectanții știau din experiență că pot să apară oricînd factori care n-au fost prevăzuți și care să dea totul peste cap.

1. Extrageți toate predicatele din text, arătați felul lor și prin ce sînt exprimate.
2. Arătați care sînt subiectele acestor predicate, indicați felul lor și prin ce sînt exprimate.

II. Rescrieți corect — dacă sînt greșite — următoarele enunțuri:

1. În pauză am mîncat cîte o pereche de crenvuși.
2. Legislatura țării trebuie respectată de toți cetățenii.
3. Gazele toxice atacă glandele lacrimale.
4. S-a rupt cureaua de transmisiune a mașinii.
5. Este un om foarte intravertit.

III. Identificați și explicați factorii comicului de limbaj din fragmentul de mai jos:

„Tatițo, unde nu e moral, acolo e corupție și o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are!"

IV. Scrieți formele de plural ale următoarelor substantive: *bisturiu, cîrlig, linx, maimuțoi, reazem.*

V. Arătați cele două sensuri ale fiecăruia din următoarele omonime: *arie, curs, a decora, doc, elan.*

VI. Explicați modul de formare a următoarelor cuvinte: *accept, asupritor, atoateștiutor, descumpănit, sărut.*

VII. Explicați sensul următoarelor cuvinte: *a audia, becher, coaliție, minoritar, moțiune.*

VIII. Formați verbe de la următoarele cuvinte: *actual, apel, copil, model, normal.*

IX. Formați zece verbe, pornind de la adjective.

X. Alcătuiți cîte cinci derivate cu sufixele *-ui* și *-ie.*

XI. Dați sinonime neologice pentru următoarele cuvinte: *cimitir, ctitor, fior, peșteră.*

REZOLVARE ȘI PUNCTAJ

I. 1 — **10 p.**

se vor petrece — predicat verbal, exprimat prin verb impersonal, conjugarea a III-a, diateza reflexivă, modul indicativ, timpul viitor I, persoana a III-a, numărul plural;

urma — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea I, diateza activă, modul indicativ, timpul imperfect, persoana a III-a, numărul singular;

să se vadă — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea a II-a, diateza activă pronominală, modul conjunctiv, timpul prezent, persoana a III-a, numărul plural;

va fi fost pus în aplicare — predicat verbal, exprimat prin locuțiune verbală, diateza pasivă, modul indicativ, timpul viitor II, persoana a III-a, numărul singular;

părea perfect — predicat nominal, exprimat prin verb personal, copulativ, conjugarea a II-a, modul indicativ, timpul imperfect, persoana a III-a, numărul singular, numele predicativ exprimat prin adjectiv, genul masculin, numărul singular;

știau — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea a IV-a, diateza activă, modul indicativ, timpul imperfect, persoana a III-a, numărul plural;

pot — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea a II-a, diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, numărul plural;

să apară — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea a II-a, diateza activă, modul conjunctiv, timpul prezent, persoana a III-a, numărul plural;

n-au fost prevăzuți — predicat verbal, exprimat prin verb personal, conjugarea a II-a, diateza pasivă, modul indicativ, timpul perfect compus, formă negativă, persoana a III-a, numărul plural;

să dea peste cap — predicat verbal, exprimat prin locuțiune verbală, diateza activă, modul conjunctiv, timpul prezent, persoana a III-a, numărul plural.

I. 2 — **10 p.**

lucrurile — subiect, exprimat prin substantiv articulat hotărît, genul neutru, numărul plural, cazul nominativ;

să se vadă — subiect, exprimat prin propoziție subordonată subiectivă;

(lucrurile) — subiect subînțeles pentru predicatul *să se vadă;*

planul — subiect, exprimat prin substantiv articulat hotărît, genul neutru, numărul singular, cazul nominativ;

totul — subiect, exprimat prin pronume nehotărît cu valoare substantivală datorită articulării hotărîte;

proiectanții — subiect, exprimat prin substantiv articulat hotărît, genul masculin, numărul plural, cazul nominativ;

factori — subiect, exprimat prin substantiv nearticulat, genul masculin, numărul plural, cazul nominativ;

(factori) — subiect subînțeles pentru predicatul *să apară;*

care (n-au fost prevăzuți) — subiect, exprimat prin pronume relativ, cazul nominativ;

care (să dea peste cap) — subiect, exprimat prin pronume relativ, cazul nominativ.

II. — **5 p.**

1. În pauză am mîncat cîte o pereche de *crenvurști.*
2. *Legislația* țării trebuie respectată de toți cetățenii.
3. Corect.
4. S-a rupt cureaua de *transmisie* a mașinii.
5. Este un om foarte *introvertit.*

III. — **5 p.**
Tatițo — vocativ feminin pentru un substantiv masculin;
moral — adjectiv în loc de substantiv (morală);
soțietate — pronunțare neliterară (societate);
printipuri — pronunțare neliterară și plural greșit (principii);
va să zică că nu le are — cacofonie și construcție greșită.

IV. — **5 p.**
bisturie, cîrlige, lințoi, maimuțoi, reazeme

V. — **10 p.**
N.B. Nu se dau definițiile din DEX, ci unele care pot fi la îndemîna tuturor.
arie — 1. suprafață de teren; 2. fragment dintr-o compoziție muzicală (mai ales operă);
curs — 1. scurgere a unui corp fluid; 2. prelegere universitară (carte conținînd prelegeri universitare);
a decora — 1. a orna; 2. a conferi o distincție (sub forma unei medalii);
doc — 1. instalație portuară (pentru repararea navelor); 2. specie de țesătură (rezistentă);
elan — 1. avînt; 2. animal nordic.

VI. — **10 p.**
accept: derivat regresiv de la verbul *a accepta;*
asupritor: a asupri — asupritor (sufix *-tor*)
atoateștiutor: a ști — știutor (sufix *-tor*) — a (prep.) + toate (pron. nehot.) + știutor
descumpănit: cumpănă — a cumpăni (sufix verbal *-i*) — cumpănit (sufix de participiu) — descumpănit (prefix *des-*);
sărut — derivat regresiv de la verbul *a săruta.*

VII. — **5 p.**
N.B. Nu se dau definițiile din DEX.
a audia — a asculta în condiții speciale (tribunal, sală de concert);
becher — bărbat necăsătorit; burlac;
coaliție — alianță temporară pentru atingerea unui scop;
minoritar — care se află în număr mai mic într-o comunitate oarecare;
moțiune — intervenție (în foruri oficiale) în urma hotărîrii unui grup.

VIII. — **5 p.**
a actualiza, a apela, a copilări, a modela, a normaliza

IX. — **10 p.**
De exemplu: a albi, a îngălbeni, a îngrășa, a înroși, a întări, a înfrumuseța, a înroși, a slăbi, a uriți.

X. — **10 p.**
De exemplu, pentru sufixul *-ui:*
Cu accentul pe *u* — adjective: *albăstrui, amărui, căprui, gălbui, verzui.*
Cu accentul pe *i* — verbe: *dăltui, drămui, glăsui, jindui, vămui.*
De exemplu, pentru sufixul *-ie:*
substantive abstracte sau care denumesc meserii: *actorie, blănărie* (meseria blănarului), *bucătărie, călărie, călătorie, cofetărie* (meseria cofetarului), *dogărie* (meseria dogarului), *fierărie, frăție, josnicie, tîlhărie, tîmplărie, topitorie, veșnicie.*

XI. — **5 p.**
cimitir (2 p.) = necropolă;
ctitor (1 p.) = fondator;
fior (1 p.) = emoție;
peșteră (1 p.) = cavernă.

Caracal

Sfîrșitul lui Gerar a prilejuit desfășurarea unei serii de manifestări dedicate sărbătoririi a 150 de ani de la nașterea celui ce a adus dramaturgiei și prozei românești o strălucire deosebită — I. L. Caragiale.

Colocviul „I. L. Caragiale — 150 de ani de la naștere" s-a desfășurat la biblioteca „N. B. Locusteanu" a Colegiului Național „Ioniță Asan", sub egida Societății Culturale „Haralamb G. Lecca", al cărei președinte este domnul profesor Ilie Corcoveanu. Programul deschiderii festive a manifestărilor dedicate „Anului 2002 — anul I. L. Caragiale" a fost variat, reunind aspecte din viața și opera marelui dramaturg, precum și multe momente artistice.

În deschiderea activității a luat cuvîntul prof. Violeta Constantinescu, director educativ la Colegiul Național „Ioniță Asan", care, cu emoție și sensibilitate, a subliniat importanța cunoașterii operei lui Caragiale pentru „marii consumatori de literatură".

Coordonatorul întregii activități, prof. Ilie Corcoveanu, a prezentat programul manifestărilor dedicate lui Caragiale pe parcursul anului 2002, care cuprinde excursii la casa memorială a dramaturgului, organizarea unui concurs de dramatizări la nivelul colegiului și municipiului, desfășurarea unor sesiuni de referate și comunicări vizînd opera lui Caragiale etc.

Medalionul literar „I. L. Caragiale — 150 de ani de la naștere", prezentat de elevele Alina Anghel și Dana Bondrescu, a fost urmat de prezentarea unor aprecieri critice selectate de elevele clasei a XI-a G (prof. Ilie Corcoveanu) și de expunerea unor păreri personale privind opera marelui dramaturg, aparținînd elevelor clasei a IX-a G (prof. Alexandra Ștefan). Nu puteau lipsi din programul manifestării dramatizările din opera lui I. L. Caragiale: *Petițiune* (clasa a VI-a A — prof. Iustina Smarandache), *Bubico* (clasele a VII-a B și C — prof. Claudia Vanea), *Justiție* (clasele a IX-a H și a X-a C — prof. Mariana Didu).

Ineditul acțiunii putem spune că l-a constituit contactul direct cu operele lui Caragiale, concretizat în ascultarea unor înregistrări din „Fonoteca de aur" a Radiodifuziunii Române.

Expoziția fotodocumentară „2002 — anul I. L. Caragiale" (din holul colegiului), amenajată de domnul profesor Ilie Corcoveanu, a stîrnit curiozitatea celor prezenți prin informațiile și imaginile inedite prezentate. Doamna bibliotecară Magdalena Sârbu a reunit, într-o expoziție de carte din fondul documentar al bibliotecii „N. B. Locusteanu", o serie de volume din creația marelui dramaturg.

*

După evenimentele culturale ale lunii ianuarie, care au avut în centru evocarea a două personalități deosebite ale literaturii române, Mihai Eminescu și I. L. Caragiale, Societatea Culturală „Haralamb G. Lecca" a organizat, în luna februarie, alte două activități meritorii, ce s-au desfășurat consecutiv, respectiv lansarea cărții *Mireasa din cer*, autor Mariana Didu, și matineul literar intitulat „Scriitori din Romanați: Tudor Măinescu și Haralamb G. Lecca". Tudor Măinescu (23 februarie 1873 — 9 martie 1920) și Haralamb G. Lecca (23 februarie 1892 — 27 martie 1977) sînt scriitori care au avut contribuții notabile în domeniul poeziei, epigramei și dramaturgiei românești.

Gazda acestui matineu literar a fost și de această dată Biblioteca „N. B. Locusteanu" a Colegiului Național „Ioniță Asan", loc îndrăgit atît de elevi, cît și de profesorii colegiului.

Programul a debutat cu vernisajul expoziției documentare „Scriitori și publiciști din Caracal și Romanați", expoziție unică prin materialele expuse (fotocopii ale cărților de poezii și epigrame aparținînd celor doi scriitori, cărți ce se găsesc într-un singur exemplar la Biblioteca Municipală „Virgil Carianopol", și xerocopii după afișele ce anunțau reprezentații ale pieselor de teatru, semnate de Haralamb G. Lecca). A urmat un dublu medalion literar „Tudor Măinescu și Haralamb G. Lecca", în cadrul căruia elevele Alina Anghel și Dana Bondrescu (din clasa a XI-a G) au citit cele mai reprezentative versuri și epigrame din creația scriitorilor, pe un fond muzical deosebit (*Donna Clara* de H. G. Lecca, interpret Tudor Gheorghe).

În finalul matineului literar, domnul profesor Ilie Corcoveanu a vorbit despre „H. G. Lecca în conștiința caracalenilor".

Ultimul punct al matineului literar l-a constituit pelerinajul la monumentul Haralamb G. Lecca din minunatul parc al Caracalului, „Constantin Poroineanu", monument realizat de sculptorul I. Dimitriu-Bârlad.

ALINA ANGHEL,
elevă la Colegiul Național „Ioniță Asan"

Iuliana Dumitru

S-a născut la 7 decembrie 1985, în Bucureşti. Este elevă în clasa a X-a D la Liceul Teoretic „Al. I. Cuza", profilul matematică-informatică.

Ce văd...

Ceea ce vede pasărea
Ce pluteşte pe nesfîrşitul
Cerului albastru
Este ceea ce vede
Sufletul meu.

Ceea ce simte fluturele
Ce zboară către lumina focului
Atunci cînd flăcările îi ating aripile
Este ceea ce simte
Sufletul meu.

Ceea ce aude salcia
Cînd frunzele îi ating apa rîului
Format din lacrimile ei
Este ceea ce aude
Sufletul meu.

Sufletul îmi este fereastra deschisă
Ce primeşte fericirea, durerea, iubirea,
Pe măsură ce devine
Tot mai puţin
Sufletul meu.

Clopoţel

Un clopoţel argintiu
Trezeşte în mine
Amintirea unei nopţi
Cu fulgi mari,
Pe care ţi-i trimiteam
Cu suflarea, în joc
După ce-i sărutasem
Tainic, mai înainte,
Albi paji ai albei iubiri
Ascunsă în sufletul meu.

Oriunde

Îi şoptesc cerului
Să te urmărească mereu
Oriunde ai fi.

Îi şoptesc ploii
Să-ţi amintească de mine
Oriunde ai fi.

Îi şoptesc vîntului
Să-ţi trimită sărutul meu
Oriunde ai fi.

Îi şoptesc pămîntului
Să-ţi spună că te iubesc
Oriunde ai fi.

Alexandra Ghenghea

S-a născut la 17 ianuarie 1986. Este elevă în clasa a X-a A la Liceul „Nicu Gane" din Fălticeni, județul Suceava. Scrie versuri și nuvele. A cîștigat premii la mai multe concursuri literare desfășurate pe plan local.

Intimitatea astrelor...

Să cadă luna
Printre stînci
Zăcînd grămadă la pămînt
Ca tu, nicicînd
Să nu-mi mai măcăi
Dulcețuri la urechi...
Să pice soarele
În mare
Înecîndu-se de dragul meu
Ca tu, mereu
Să-mi stai în urmă
Adulmecînd
Aceea ce-am fost eu...
Să ceară lunii
Să-l salveze
Zbătîndu-se în unde
Fierbinți
Dar ea, căzută
Printre stînci
Acum răzbună
Strabismul hîd pe care l-a avut
Și formele ideale,
Luminate
Ale soarelui...
Să se scufunde
Marea-n cer
Și stîncile în univers
Ca tu să nu-nțelgi nimic,
Nimic
Din al meu mers...
Și fiecare ucigaș să moară
Căzut sub altul,
Mult mai mare
Ca tu nicicînd
Să nu-mi mai sorbi
Vreun zîmbet de pe buze...

Și ploaia să străbată
Adînc,
Pînă-n pămînt,
În centru
Făcînd mocirlă peste terra
Ca tu s-aluneci
Dacă-ncerci
Din urmă să mă strigi...
Să îmi înting
Al meu picior desculț
În mare,
Să vatăm valuri care scad,
Să pun flamingo
Stînd de strajă
Ca tu din urmă
Să nu m-ajungi,
Să ucid
Gîndurile ce sînt atrase
Iar de tine
Cu săgeți din gheare
Îmuiate în plasma
Acestui soare mort...
Să mă ridic în sus
Pe aripi de albatroși
Ce cîntă
Chemări
Și cîntece de îngeri,
Îmbrăcîndu-mi pieptul
Cu penele lor lungi,
Cu fulgi
Și...
Văzînd un pegas
Care paște
Între noiane mari de astre
Mă urc pe el,
Ca să mă ducă
În cer...

MARIA CVASNÎI CĂTĂNESCU

Elemente de retorică românească. Poezie, proză, text dramatic

București, Editura All Educațional, 2001, 149 p.

În cele două secțiuni ale sale — *Retorica poeziei și a prozei românești* (p. 9 — 106); *Textul dramatic. Structuri și funcții specifice* (p. 109 — 148) — lucrarea pe care o vom prezenta în continuare include 18 studii, majoritatea publicate, într-o primă versiune, în reviste de lingvistică sau în volume colective din anii '80 și '90.

Într-o succintă *Notă introductivă*, autoarea își caracterizează studiile ca fiind „deopotrivă autonome și complementare" (p. 5), fiecare reprezentînd un moment dintr-o posibilă istorie a limbajului artistic românesc, urmărit din perioada medievală pînă în contemporaneitate.

Unitatea conceptuală și metodologică a volumului este asigurată de *neoretorica de orientare lingvistică*, în accepția impusă din al șaptelea deceniu al secolului XX în Franța (prin R. Barthes, G. Genette, T. Todorov) și în Belgia (prin Grupul μ din Liège).

Pentru a evita tehnicismul și excesul de formalizare care au fost reproșate noii retorici, Maria Cvasnîi Cătănescu asociază demersului neoretoric instrumente de analiză și evaluare a textului artistic preluate din stilistica literară tradițională, din Școala formală rusă și din structuralism, dar și altele din domenii de cercetare moderne ca poetica, pragmatica, semiotica, teoria textului.

I. Secțiunea consacrată *retoricii poeziei* cuprinde 9 studii referitoare la creația poetică a lui M. Eminescu, Al. Philippide, T. Arghezi și N. Stănescu.

Deși tipologia stilistică foarte variată a textelor analizate a obligat-o pe autoare la diversificarea tehnicilor de investigare, se pot recunoaște cîteva premise comune de sorginte neoretorică:

— Textul artistic trebuie privit de cercetător sub dubla sa ipostază: ca *obiect finit*, structurat într-un mod specific, dar și ca *proces* de constituire a semnificației poetice.

— Ca obiect semiotic, textul permite o triplă abordare: *formal-structurală* (sub aspect compozițional), *semantică* (în calitatea sa de obiect purtător de sens) și *pragmatică* (fiind obiect comunicativ).

— Procesul de „elaborare" stilistică a textului presupune examinarea stilului ca *alegere* (determinată de intenția Emițătorului) și ca *abatere / deviație* de la normele limbajului literar standard, percepută de Receptor.

— Posibilitatea „*lecturilor multiple*" ale textului poetic se bazează pe implicarea Receptorului, în calitate de coparticipant la crearea semnificației prin actul de lectură / interpretare.

— Dată fiind *relația de intercondiționare* dintre textul poetic și figura textuală (retorică), preponderența unei figuri poate circumscrie un anumit tip textual și, în același timp, o strategie de realizare a acestuia.

— Figura retorică trebuie examinată din perspectiva dublei sale funcții: de *constituent al textului* (cu rol în organizarea formală și codificarea mesajului) și de „*cheie*" necesară pentru dezambiguizarea limbajului poetic.

— Simbioza diverselor straturi ale limbajului figurativ permite interpretarea simultană a aceleiași figuri în mai multe planuri (respectiv, în structura de suprafață și în cea de adîncime).

Cele trei studii consacrate liricii eminesciene din perioada maturității artistice (1878 — 1883) — grupate sub titlul generic *Poezia eminesciană între variante și text definitiv — o posibilă lectură* (p. 9 — 33) — reconstituie laborioasa proces de geneză poetică, prin analiza comparativă a versiunilor succesive ale poemelor *Peste vîrfuri*, *S-a dus amorul* și *Sonetul III (Cînd însuși glasul...)*.

Variantele, relativ unitare sub aspect tematic și compozițional, pun în evidență evoluția limbajului figurativ prin „treptată decantare în manieră clasică a expresiei artistice" (p. 16). Eliberarea de structurile excesiv retorice și de unele stereotipii figurative are drept consecință abstractizarea și interiorizarea mesajului liric, caracterizat — în variantele finale — prin rafinament și sobrietate stilistică.

Tot o abordare comparativă stă la baza studiilor consacrate poemului eminescian *Pe lîngă plopii fără soț* (p. 34 — 37), psalmului X — *Ca să te-ating, tîrîș, pe rădăcină* din creația argheziană (p. 59 — 63) și celei de a cincea elegii — *Tentația realului* de Nichita Stănescu (p. 74 — 78).

În fiecare caz, textul examinat se raportează la canonul „clasic", impus de tradiția literară pentru romanță, psalm și elegie, urmărindu-se structura compozițională, tipologia motivelor și a figurilor retorice.

Analiza primului poem conduce la concluzia că „profunzimea mesajului poetic și forma savant elaborată a textului fac din *Pe lîngă plopii fără soț...* o piesă de virtuozitate pentru «mica poezie lirică» românească reprezentată de romanță" (p. 37).

Ca argumente sînt prezentate configurația retorică a textului (în deplin acord cu succesiunea motivelor poetice), restrîngerea utilizării tropilor în favoarea figurilor de construcție (antiteză, repetiție, gradație) și de sunet (bazate pe armonii vocalice).

În cazul psalmului arghezian, modernitatea rezidă în rafinamentul și caracterul extrem de elaborat al construcției, bazate pe corespondența dintre anumite tipare sintactice și nuclee de semnificație (tropi): „Modelul savant de organizare a textului — la diferitele sale niveluri — devine suport al mesajului deschis, fixînd astfel o normă retorică și un motiv poetic necunoscut vechilor psalmi biblici" (p. 63).

Analiza configurației retorice a poeziei lui Nichita Stănescu, caracterizată drept un tip de elegie modernă, necanonică, relevă abolirea regulilor formale tradiționale (strofă, rimă, ritm), în favoarea altor convenții: „o tehnică de comparație de tip ludic-narativ și aparent nepoetică, reprezentări simbolice reluate în laitmotiv, savanta structurare semantico-sintactică a textului" (p. 78).

Alte trei studii abordează — din perspectiva neoretoricii Grupului μ — sistemul figurilor (cu precădere, cele fonetice și sintactice), urmărindu-se structura și funcțiile lor în textul liric, ca și interdependența dintre diversele straturi ale limbajului figurativ.

Primul studiu — *Sistemul figurilor fonetice și relația cu textul poetic — în poezia lui Alexandru Philippide (p. 38 — 51)* — pune în evidență „o surprinzătoare mobilitate a tehnicii poetice", contrastînd cu stabilitatea și uniformitatea tematică (p. 38). Figurile fonetice (rima și aliterația) din ciclul *Aur sterp* apar într-o relație complexă atît cu figurile semantice și / sau de construcție, cît și cu textul în ansamblu: „Stilistic, randamentul aliterațiilor și, mai ales, al rimelor constă în convergența funcțiilor pe care le presupun, a căror manifestare este strict dependentă de context: funcție fonosimbolică, incantatorie, funcție metrică și organizatoare, dar și cea de participant la crearea și consolidarea rețelelor de semnificație ale textului" (p. 51).

Din seria figurilor sintactice, atenția Mariei Cvasnii Cătănescu se oprește asupra *enumerației* (cu referire la poezia lui Al. Philippide, p. 52 — 58) și asupra *paralelismului sintactic* (în poezia lui Nichita Stănescu, p. 64 — 73). Ambele figuri sînt examinate sub dubla lor ipostază de constituenți ai textului și de instrumente de dezambiguizare.

În cazul enumerației, se subliniază faptul că, în poezia lui Al. Philippide, ea „mediază jocul între explicit și implicit, prin calitatea sa paradoxală de a putea fi interpretată simultan ca figură sintactică, dar și semantică" (p. 58).

În ceea ce privește paralelismul sintactic — încadrat, de regulă, în seria procedeelor retorice stereotipe — analiza relevă ca o inovație a tehnicii poetice a lui Nichita Stănescu „complicarea progresivă și repetată prin înglobarea, în structura sa, a altor straturi de limbaj figurativ și utilizarea „ca mecanism de producere a textului și element care garantează coeziunea și coerența acestuia" (p. 65).

II. Studiile referitoare la *retorica prozei* examinează texte aparținînd lui Varlaam, I. L. Caragiale și L. Rebreanu.

Noutatea tipologică și retorică a *Răspunsului împotriva Catihismusului calvinesc* (p. 79 — 90) constă în impunerea, în cultura românească medievală, a unor structuri compoziționale și stilistice proprii textului religios și polemicii ecleziastice. Analiza relevă combinarea savantă a unor tehnici preluate din retorica antichității și din tradiția textelor religioase cu forme de expunere de tip dialogic, menite să „dramatizeze" textul, accentuîndu-i caracterul polemic.

Studiul *Note despre o particularitate a sintaxei dialogului — implicații în receptarea textului literar* (p. 91 — 97) abordează dintr-o dublă perspectivă (retorică și pragmatică) dialogurile „intenționat defectuoase sau aberante gramatical, lipsite de capacitate comunicativă coerentă" (p. 97) din proza scurtă a lui I. L. Caragiale, în care autoarea vede nu numai o sursă a comicului de limbaj, ci și procedee compoziționale și stilistice, bazate pe o subtilă exploatare a clasei deicticelor și anaforicelor.

În cazul romanului *Pădurea spînzuraților* (p. 98 — 106), sînt puse în evidență tehnici de construcție și procedee retorice proprii prozei moderne de investigație psihologică (contrastul, repetiția, alternanța dialog — monolog interior, respectiv, stil direct — stil indirect liber).

IV. Structurile și funcțiile specifice textului dramatic sînt analizate în șase studii, grupate în ultima secțiune a lucrării (p. 109 — 148). Premisa lor comună este că teatrul, ca act semiotic, este o artă de sinteză, bazată pe asocierea dintre două coduri — verbal și nonverbal —, inegale ca pondere cantitativă, dar complementare din punct de vedere funcțional și compozițional.

Cele două planuri ale textului dramatic (corespunzătoare codurilor menționate) sînt investigate din perspectivă *retorică* (urmărindu-se procedee stilistice și compoziționale specifice pentru un text, un autor sau o epocă) și *pragmatică* (vizînd funcția respectivelor procedee în comunicarea teatrală și efectul lor asupra Receptorului — spectator sau cititor).

Dintre componentele codului neverbal, înzestrate cu semnificație funcțională în teatru, o atenție specială se acordă *didascaliilor* (sistemul indicațiilor scenice).

Sub titlul *Indicația de regie și textul dramatic* (p. 109 — 111), se semnalează o sursă mai puțin comentată a comicului de situație din teatrul lui I. L. Caragiale — contradicția dintre elementele verbale și cele nonverbale (indicații scenice, de mimică, gestică etc.), asociate în ciuda incompatibilității lor în situațiile de comunicare respective (vezi de exemplu, triada cuprinzînd declarația de dragoste a lui Rică Venturiano, discursurile lui Cațavencu și Farfuridi).

Un alt aspect al comunicării nonverbale este investigat în studiul *Tăcere și „dialog mut" în textul dramatic* (p. 141 — 148).

Exploatarea scenică a semnificațiilor tăcerii „premeditate" și a valorilor ei expresiv-emotive este considerată o caracteristică a teatrului de factură psihologică sau poetică din secolul al XX-lea (H. Papadat-Bengescu, L. Blaga, Gib Mihăescu, M. Sorbul).

„Dialogul mut", ca mecanism de construcție a textului dramatic, a fost impus de I. L. Caragiale, I. Slavici și B. Ștefănescu Delavrancea. El devine „un element rafinat și esențial de compoziție a atmosferei specifice dramelor psihologice" (p. 146) în teatrul inter- și postbelic (Gib Mihăescu, I. Minulescu, T. Mușatescu, Camil Petrescu, G. M. Zamfirescu).

Tipologia și tehnicile de realizare în diverse epoci și la diverși autori a celor trei structuri textuale specifice genului dramatic — *dialogul, monologul* și *„aparte"*-ul — constituie domeniul studiilor intitulate *Dialogul cu replici narative* (p. 112 — 118), *„Aparte" și monolog dramatic* (p. 119 — 129), *Pseudoproză dramatică și pseudodialog în dramaturgia lui Lucian Blaga* (p. 130 — 133).

Includerea în schimbul de replici a unor secvențe textuale de dimensiuni ample, cu structură și funcție narativă, este prezentată ca o inovație introdusă de Caragiale, alături de tehnica „dialogului în dialog", privită ca o formă de intertextualitate *avant la lettre*.

„Aparte"-ul și monologul sînt examinate în relație cu dialogul, ca procedee compoziționale și strategii comunicative specifice teatrului, subliniindu-se diferențele funcționale și structurale dintre ele.

Definit ca „o reacție «autoconfidențială» de vorbire *cu* și *pentru sine*, în interiorul replicii sau al dialogului pe care îl întrerupe temporar" (p. 119), „aparte"-ul propriu-zis a fost consacrat ca procedeu dramatic în teatrul lui V. Alecsandri, fiind, de asemenea, utilizat de Caragiale și Delavrancea. La dramaturgii din secolul al XX-lea (V. Eftimiu, Al. Kiriței, H. Lovinescu, V. I. Popa, M. Sorbul, Al. Baranga, I. Băieșu), predomină o modalitate intertextuală, numită de autoare *dialog în „aparte"*.

Distincția între cele două modalități de realizare a monologului dramatic — *solilocviul* și *monologul propriu-zis* — se face în funcție de absența / prezența destinatarului. Utilizat frecvent ca tehnică de compoziție dramatică la autori din prima jumătate a secolului al XIX-lea (Gh. Asachi, I. H. Rădulescu, V. Alecsandri) și ulterior abandonat, monologul a fost valorificat (cu modificări structurale și funcționale) în teatrul poetic și de idei din secolul XX (H. Lovinescu, M. Sorescu).

Între tehnicile inovatoare, specifice dramaturgiei lui Lucian Blaga, se înscriu structurile textuale versificate (construcții rimate și ritmate, refrene, paralelisme sintactice) aparținînd *pseudoprozei dramatice* și *pseudodialogului* (caracterizat prin replici solidare tematic, dar autonome sintactic și semantic).

Comicul de limbaj și cultivarea limbii (p. 134 — 140) — studiu cu directă aplicabilitate în procesul de învățămînt — urmărește, din perspectivă retorică și normativă, modul cum asimilarea defectuoasă a neologismelor devine în teatrul lui V. Alecsandri, I. L. Caragiale și I. Băieșu atît procedeu compozițional, cît și factor de educație lingvistică și estetică.

La capătul acestei expuneri, inevitabil sumară și simplificatoare, se cuvin subliniate principalele merite ale lucrării semnate de Maria Cvasnîi Cătănescu: bogăția informației bibliografice (incluzînd numeroși autori străini), finețea analizelor și interpretărilor, rigoarea și pertinența argumentării, întotdeauna susținută de fapte, structura didactică (în sensul organizării și coerenței expunerii) și, nu în ultimul rînd, stilul elevat, dar întru totul accesibil.

Prin reperele teoretico-metodologice și prin modelele de analiză propuse, cartea reprezintă un instrument de lucru util pentru elevi, studenți și candidați la examenele de admitere de la facultăți cu profil filologic sau de teatrologie. Profesorii de limba și literatura română vor găsi în ea sugestii fertile pentru perfecționarea activității la catedră, în spiritul reformei curriculare sau pentru elaborarea lucrărilor necesare obținerii gradelor didactice.

ADRIANA STOICHIȚOIU ICHIM

MIRCEA ANGHELESCU

Cămașa lui Nessus

București, Editura Cartea Românească, Colecția „Eseuri / Critică", 2000, 160 p.

Mircea Anghelescu face parte în chip evident din acea categorie de cercetători literari, din păcate extrem de rarefiată în ultimii ani, de unde și creșterea cotei sale la bursa de valori intelectuale, categorie definită prin echilibru, seriozitate, temeinicie și supunere la obiect.

Educat la şcoala acribiei filologice şi a celei mai riguroase informaţii documentare şi arhivistice, autorul lucrării de referinţă despre *Preromantismul românesc* din 1971 a publicat de-a lungul celor patru decenii cîte au trecut de atunci o serie de volume foarte variate, care pun în lumină două caracteristici destul de puţin răspîndite, dată fiind dificultatea împlinirii lor, şi anume, pe de o parte, întinderea preocupărilor de la literatura veche pînă la cea de ultimă oră, iar, pe de altă parte, practicarea tuturor ţipurilor de demers exegetic, de la monografia de diverse dimensiuni, ca în cazul *Introducerii în opera lui Grigore Alexandrescu* şi al cărţii despre Ion Heliade Rădulescu, pînă la ediţia critică de cea mai exigentă ţinută, precum aceea închinată lui Dumitru Caracostea, ori de la prezenţa publicistică frecventă la culegerile de studii şi articole pe cele mai diferite teme şi adeseori mai îndepărtate unele de altele. Mircea Anghelescu scrie de pildă despre autori şi cărţi din toate epocile literaturii române, de la „idealul moral al omului" şi cronicarii munteni din secolul al XVII-lea pînă la... „satanismul bacovian", spre a nu cita decît amplitudinea de sumar a unui singur volum, *Scriitori şi curente*, din 1982.

Împrejurări biografice favorabile, mai exact activitatea din conducerea Fundaţiei Culturale Române şi, nu mai puţin, un stagiu de lectorat în Franţa, l-au pus într-o relaţie mai vie şi mai strînsă cu problematica exilului nostru intelectual şi l-au sensibilizat faţă de necesitatea, din ce în ce mai acut şi mai urgent resimţită astăzi, a reintegrării tuturor valorilor noastre naţionale în perimetrul apartenenţei lor firesti. Interesat şi înainte de 1990 de asemenea aspecte ale interferenţelor culturale româneşti, autorul a publicat în ultimul deceniu mai multe texte de această factură, din care au rezultat pînă acum două volume, unul de însemnări despre Paris, evocînd „oameni şi locuri" (Editura Univers Enciclopedic, 1999), în care e vorba însă, cu precădere, tot de cărţi şi cultură, şi, mai de curînd, un altul, *Cămaşa lui Nessus* (Editura Cartea Românească, 2000), care ne şi prilejuieşte rîndurile de faţă.

Semnificaţia titlului e deosebit de sugestivă spre a nu o reaminti încă din primul moment, mai ales că ea traversează ca un dureros laitmotiv toate paginile cărţii: „Aşa cum Heracle sfîrşeşte între imaginea Deianirei absente şi a prezentei Iola, sortită să nu-i aparţină vreodată, otrăvit de cămaşa muiată în sîngele centaurului [...], aşa şi exilatul se consumă între imaginea patriei de odinioară şi a ţării în care vieţuieşte, dar nu-i va fi patrie niciodată, oricît de aproape i-ar putea deveni aceasta printr-un proces care nu va înlocui naşterea, orice ar face; ars de cămaşa exilului, muiată în darul divin, dar ucigător al libertăţii, scriitorul din exil îşi caută vindecarea în scris. Şi o găseşte sau nu, după cum zeii îi îngăduie să le vadă faţa" (p. 6). Frumoasă metaforă a fracturii interioare, pe care o întîlnim impresionant ilustrată în destinul mai tuturor scriitorilor şi cărturarilor români care şi-au părăsit ţara din motive politice, mai ales după ultimul război mondial! Şi trebuie spus că suferinţa scindării sufleteşti şi creatoare a fost mai precis a acestora, aproape în exclusivitate. O atare dramă se regăseşte totuşi mai puţin la Panait Istrati sau Peter Neagoe, la Martha Bibescu sau Elena Văcărescu decît la Mircea Eliade, Aron Cotruş sau Petru Dumitriu. Ea este prin excelenţă drama scriitorilor, a artiştilor şi, în genere, a oamenilor de cultură, evident şi a celor politici, care au refuzat şi au contestat, cu o vehemenţă mai mare sau mai mică, de o manieră mai explicită sau numai implicită, regimul totalitar comunist instaurat în România după 1944, sub presiunea hotărîtoare a ocupantului sovietic.

Situaţia acestor figuri ale spiritualităţii noastre, cel mai adesea de cea mai înaltă clasă şi de cea mai prestigioasă anvergură creatoare, a intrat în modul cel mai natural şi mai uşor previzibil în atenţia criticii literare după 1989. Mircea Anghelescu se asociază şi el unor iniţiatori în materie, precum Cornel Ungureanu, Mircea Popa şi Nicolae Florescu, pentru a ne limita doar la trei dintre numele posibile, de bună seamă mult mai numeroase, întrucît tema exilului literar a devenit, în deceniul trecut, o adevărată modă, întru totul legitimă şi explicabilă, firesţe, dar nu totdeauna servită în felul cel mai potrivit şi nici totdeauna apreciată cu rigoarea corespunzătoare. Consecinţa extrem de înşelătoare a acestei împrejurări a fost printre altele transformarea condiţiei de exilat într-un titlu de onoare, conferindu-i celui în cauză un merit intrinsec şi sabotîndu-se astfel dreptul inalienabil al criticii de a judeca oamenii după fapte şi opere, iar nu după simple şi, uneori, întîmplătoare premise. Căci nu toţi exilaţii sînt exemplare de elită, după cum nu toţi cei rămaşi pe meleagurile de baştină s-au dovedit nişte rataţi ori s-au compromis irevocabil numai prin circumstanţa, impusă de istorie prin forţă, de a fi trăit în permanenţă sub apăsarea unei insolente şi discreţionare dictaturi. Este de altfel mult mai greu să ai tăria de a rămîne, sub teroare, *om*, decît într-un climat firesc de libertate.

Spre deosebire de înaintaşii săi, Mircea Anghelescu are în vedere în cartea pe care o discutăm o accepţie mai cuprinzătoare a exilului. El începe de fapt cu primul exil politic românesc, acela al romanticilor fruntaşi ai revoluţiei de la 1848, care, după vremelnica ei înfrîngere, au trebuit să se adăpostească de ameninţarea iminentelor represalii, stabilindu-se pentru un timp într-un Occident trecut şi el prin flacăra aceleiaşi revoluţii, dar mult mai tolerant în

general cu spiritele insurgente. Mircea Anghelescu îi evocă aici pe Bălcescu, Bolintineanu, C. A. Rosetti şi, mai ales, pe Ion Heliade Rădulescu, subiect de predilecţie din partea autorului uneia dintre cele mai bune biografii care i-au fost hărăzite pînă în prezent. Pe de altă parte, cum pe drept cuvînt observă exegetul său, „Heliade Rădulescu este şi acela dintre exilaţii de la 1848 care ne lasă cele mai numeroase şi mai interesante reflecţii asupra exilului" (p. 11). Aplecîndu-se asupra lor, Mircea Anghelescu aduce noi şi convingătoare argumente în dosarul excepţionalei importanţe a acestei mari figuri de „părinte-fondator" al culturii româneşti moderne. Pagini nu doar simpatice, dar şi revelatoare scrie autorul nostru şi despre amorul parizian puţin cunoscut al aceluiaşi Heliade pentru poetesa (şi contesa!) Ida del Carretto, care semna cu sugestivul pseudonim Grecca da Roma.

Un supliment de date deosebit de utile, peste acelea ale lui D. Popovici din 1945, aduce Mircea Anghelescu şi despre admiratorul lui Baudelaire, Ange Pechméja, exilat el însuşi de data aceasta, ca francez, la Bucureşti, pentru mai mult de cincisprezece ani, fără a ne fi transmis din păcate o mărturie mai concludentă pentru noi a trecerii sale pe pămîntul românesc de temporară adopţie.

Cît despre Bălcescu al nostru, el aparţine acelora dintre exilaţi care nu s-au mai întors niciodată în patrie decît, simbolic, după dispariţia lor, sub forma unor eventuale opere, adeseori înalt exemplare, de nu şi sub aceea a rămăşiţelor deopotrivă omeneşti şi trecătoare. Reamintindu-i martirajul, Mircea Anghelescu îi reconstituie acum avatarurile de imagine, într-o posteritate diversă şi accidentată, de la Odobescu la Iorga şi P. P. Panaitescu, dar mai cu seamă de la Lucreţiu Pătrăşcanu, cel din *Un veac de frămîntări sociale*, pînă la N. Popescu-Doreanu şi Eugen Jebeleanu, cu numeroase puneri la punct şi precizări documentare (cf. episodul catifelei smulse din tronul lui Louis Philippe de către Bălcescu însuşi).

Un amplu studiu retrasează destinul lui Peter Neagoe, „exilat român şi romancier american" (p. 51), pe care însă noi l-am caracteriza mai curînd drept un emigrant, întrucît plecarea lui din ţară nu a avut nici un motiv de desolidarizare de regimul ei politic, ci doar impulsul, poate cam aventuros, al unei cariere internaţionale. Textul este şi aici, ca pretutindeni, doldora de informaţii şi precizări documentare, a căror relevanţă nu comportă nici cel mai mic dubiu. La fel de preţioase pot fi socotite, în continuare, şi contribuţiile lui Mircea Anghelescu privindu-l pe Grigore Cugler, „un urmuzian disident" (p. 75), în legătură cu care criticul său ne propune din cînd în cînd unele remarci de reală fineţe interpretativă, precum aceea referitoare la dublul registru al textelor lui (p. 80 — 81), care subliniază caracterul lor „ostentativ autobiografic" (p. 82). Destinul postum al lui Grigore Cugler, reconstituit şi acesta în linii mari de către exegetul său, demonstrează prezenţa de proporţii apreciabile a unui adevărat personaj, pe nedrept neglijat, al literelor noastre interbelice.

Din la fel de substanţialele pagini consacrate exilului românesc din Germania şi, mai cu seamă, prestigiului bibliotecii din Freiburg, am reţine îndeosebi surpriza cu totul agreabilă a interesului unui ilustru romanist ca Hugo Friedrich, autorul bine cunoscutei cărţi despre *Structura liricii moderne*, pentru cultura românească (p. 97 — 98). Printre numele meritorii ale exilului nostru, pe lîngă cele menţionate pe bună dreptate de Mircea Anghelescu, l-am mai include şi pe acela al lui Ion Dumitru, editorul de la München, după cum am mai adăuga, obligatoriu, şi prezenţa foarte activă a revistei *Dialog*, recunoscînd însă că nici cu acestea spectrul valorilor româneşti din spaţiul germanic n-ar fi complet.

Deşi mărturisim că titlul ne-a derutat întrucîtva, textul *Lectura literară şi lectura literală*, neconducîndu-ne la o problemă de principiu, ne-a dăruit în schimb consideraţii oportune şi ne-a făcut să meditäm la meritele şi la limitele în raport cu istoria ale exilului nostru postbelic. Mircea Anghelescu are fără îndoială perfectă dreptate să scrie că o înţelegere şi o analiză corectă a trecutului „nu se pot construi însă într-un raport de adversitate cu istoria" (p. 128).

Dacă ar fi să ne exprimăm preferinţa, am zice că satisfacţia cea mai consistentă ne-a oferit-o studiul *„Vina" în literatură şi discursul autobiografic*, unde autorul nu-şi valorifică numai obişnuita lui solidă adecvare la obiect, dar şi o mai accentuată disponibilitate şi deschidere speculativă, pe marginea unei interogaţii de o fierbinte şi extrem de semnificativă actualitate, avansînd soluţii întru totul acceptabile şi ponderate.

Cartea se încheie cu o mică schiţă care nu ne mai surprinde despre Parisul şi parizienii văzuţi de exilaţii români. Ar fi putut fi pomeniţi aici şi Ioan Droc, şi Eminescu, dar e drept că articolul îi vizează numai pe exilaţi. Însă atunci de ce sînt totuşi discutaţi în context Ion Codru Drăguşanu şi Al. Macedonski?, chestiune de selecţie şi de tratament evident discutabilă. Indiscutabile sînt însă interesul şi calităţile contribuţiei lui Mircea Anghelescu, care o înscriu cu siguranţă în rîndul, să sperăm din ce în ce mai abundent, al premiselor sau, mai mult chiar, al unor fundamente, de la care se poate porni cu încredere, ale unei istorii şi sinteze a exilului nostru cultural, mai ales postbelic, atît de aşteptate şi atît de necesare pentru alcătuirea unei imagini autentice şi complete a prezenţei spiritualităţii româneşti în cultura universală.

FLORIN MIHĂILESCU

SERGIU PAVEL DAN

Povestirile în ramă. Ipostaze universale și românești ale unei structuri

Pitești, Editura Paralela 45, 2001, 175 p.

Sergiu Pavel Dan, care s-a impus prin volumul *Proza fantastică românească*, din 1975, premiat de Academia Română, publică un extrem de intresant studiu consacrat unei structuri arhetipale a literaturii române și universale: povestirile în ramă, procedeu epic narativ cunoscut și sub denumirea de „povestire în povestire".

Volumul se deschide cu o serie de disocieri, considerate de autor „inerente" pentru explicarea conotațiilor unor tipuri importante de „povestiri în ramă", înrudite tematic și transmise în timp grație funcționalității active a relației comunicative emițător — receptor — mesaj. Premisele istorico-literare ale cercetării sînt plasate între tipul oriental și cel occidental de povestire în ramă, cu fine legături cu tipul oriental de povestire în cadru (în *Sindipa*), bazat pe manevrarea narațiunilor și pe potențialul dramatic al succesiunii epice, pe vivacitatea sprintenă și savuroasă a snoavelor. Premisele fixate îi permit criticului să examineze în capitolul următor tribulațiile marilor povestitori ai lumii. Este examinat *Decameronul* lui Boccaccio, subliniindu-se apoi stilul „contagios de libertate" și, implicit, „voioșia neînfrînată a povestitorilor" din *Povestirile din Canterbury* ale lui G. Chaucer și din *Heptameronul* Margaretei de Navarra.

Un capitol extrem de dens este destinat considerațiilor despre *O mie și una de nopți*, clasificate drept ipostaza cea mai complexă și mai nuanțată a tipului oriental de convenție a povestirilor în ramă. În *O mie și una de nopți* asistăm la „aglutinarea povestirilor în povestire și implicita apariție a naratorilor intermediari".

Sergiu Pavel Dan își continuă investigația cu examinarea celebrului manuscris găsit la Saragosa, o carte a cărei redescoperire tardivă n-a împiedicat-o să facă postum epocă (p. 72 — 88). Este subliniat aici rolul preponderent al succesiunilor de contraste generatoare de fantastic, precum și faptul că *manuscrisul* „își dezvăluie destinul de creație de răspîntie între incitantele experiențe epice ale secolului al XVIII-lea și emancipatele modalități expresive ale viitorului". Urmează o subtilă incursiune în lumea basmelor lui Wilhelm Hauff, cu disocieri tranșante între basm și istorisire, între *povestiri (Erzählungen)*, *istorii (Geschichten)* și *basme (Märchen)*.

Sergiu Pavel Dan consideră că asistăm în basm la „europenizarea instinctivă, pe alocuri, a obiceiurilor și a conduitei personajelor orientale". Accentuarea acestei înclinații, după cum apreciază criticul, este rezultatul situării povestirilor, inclusiv a celor de sorginte răsăriteană, sub auspiciile ritualului narativ ca mijloc liber consimțit de delectare, procedeu eminamente occidental. Criticul remarcă, de asemenea, excelenta translație a cîte unui personaj din perimetrul narațiunilor în rîndul „părtașilor la festinul epic".

Aproape o treime din studiul lui Sergiu Pavel Dan este consacrat examinării procedeului povestirilor în ramă în spațiul literaturii române, la scriitori precum M. Sadoveanu și Mircea Eliade. Acesta începe cu examenul fazei experimentării genului de către Mihail Sadoveanu în „juvenila" *Crișmă a lui Moș Precu* din 1904, evoluînd pînă la *Ostrovul lupilor* din 1941. Fina interpretare a lui Sergiu Pavel Dan se extinde asupra volumelor *Țara de dincolo de negură* și *Împărăția apelor*, accentuîndu-se vocația fundamentală de povestitor a lui Mihail Sadoveanu, care îi permite acestuia dezvoltări narative destinate să alcătuiască materia epică a marilor sale romane.

Examenul critic este continuat cu *Hanu Ancuței*, din 1928, care reprezintă în ordine cronologică prima realizare clasică în materie de povestire în ramă. Subtile considerații găsim în subcapitolul referitor la implicațiile simbolice unificatoare ale *duratei* și *vechimii*: hanul nu primește doar o funcție „coagulantă de natură topologico-geografică, ci și o finalitate similară bizuită pe factorul *durată*". În opinia lui Sergiu Pavel Dan, finalitatea coagulantă, unificatoare, obținută prin atribuirea funcției de *răspîntie epică* a hanului este, paradoxal, rezultatul asemănărilor cu *Povestirile din Canterbury*. În aceeași arie determinativă este situată scrierea *Soarele în baltă sau aventurile șahului*, text sadovenian din 1933, unde se remarcă „farmecul tihnit al unei disertații istorice voioase" (p. 123) și finul comentariu despre „componentele pantagruelice" ale atmosferei de veche provincie moldovenească din *Divanul persian*. Comentariile despre *Poveștile de la Bradu Strîmb* încheie periplul criticului prin spațiul epic sadovenian.

Demn de reținut este și capitolul intitulat *Lungul drum al lui Mircea Eliade spre tărîmul poveștilor în ramă*, cu aplicație la nuvelele *La țigănci* și *Pe strada Mîntuleasa*, solid fundamentat pe datele cercetărilor lui Roger Caillois despre fantastic.

Studiul lui Sergiu Pavel Dan se încheie cu abordarea prozei lui Victor Papilian, *Decameronul românesc*, apărut în 1996 la Editura de Vest din Timișoara.

Reperele, clasificările și delimitările întreprinse de Sergiu Pavel Dan în acest studiu constituie o excelentă invitație la lectură, o ispită a curiozității noastre literare, o desfătare a spiritului.

FRANCISC BAJKÓ

Se mai pot comanda exemplare din următoarele titluri de cărți și reviste în limita stocurilor disponibile (la numere mai vechi — preț actualizat), în condițiile menționate pe coperta a IV-a:

• *Limba și literatura română,* nr. 1 / 1995; nr. 2, 3, 4 / 1997; nr. 1, 2, 4 / 1998 (5.000 de lei / exemplar); nr. 1, 2, 3, 4 / 1999 (7.000 de lei / exemplar); nr. 4 / 2000 (10.000 de lei / exemplar); nr. 1, 2, 4 / 2001 (15.000 de lei / exemplar).

• *Limbă și literatură,* vol. III — IV / 1994; vol. III — IV / 1995; vol. I, II, III — IV / 1996; vol. I, II, III — IV / 1997; vol. I, II, III — IV / 1998; vol. I, II / 1999 (10.000 de lei / exemplar); vol. I — II, III — IV / 2000 (20.000 de lei / exemplar); vol. III — IV / 2001 (40.000 de lei / exemplar).

• *Bacalaureat 2000. Limba și literatura română. Teste și bareme* (cartea cuprinde teste destinate atît elevilor care au studiat limba și literatura română 3 ore pe săptămînă, cît și celor care au studiat disciplina 4 ore pe săptămînă; testele propuse sînt în conformitate cu programa de bacalaureat valabilă și pentru sesiunea 2002), autori: Florin Ioniță, Adrian Săvoiu (40.000 de lei / exemplar)

În atenția profesorilor și a elevilor

Societatea de Științe Filologice va continua să editeze în 2002 revistele trimestriale *Limbă și literatură* (destinată profesorilor și altor specialiști în domeniu) și *Limba și literatura română* (destinată elevilor), străduindu-se să răspundă cît mai eficient exigențelor impuse de noua orientare a învățămîntului, solicitînd, în acest scop, cadrelor didactice articole și studii în strînsă concordanță cu obiectivele modernizării mijloacelor de predare-învățare, care să permită o corectă înțelegere și aplicare a cunoștințelor teoretice în raport de complexitatea fenomenelor lingvistice sau literare, adaptate la fiecare nivel de pregătire școlară. De aceea, vă rugăm ca articolele trimise spre publicare să fie adaptate spiritului noilor programe de gimnaziu și de liceu, astfel încît materialele să nu fie simple comentarii ale textelor din manuale, ci să vizeze în primul rînd strategii didactice diferite de abordare a acestora.

Pentru anul 2002, cititorii noștri se pot abona la revistele menționate mai jos, în scris (menționînd adresa exactă la care doresc să primească revistele, numărul de abonamente și modalitatea de plată: anticipat, prin mandat poștal sau ordin de plată în contul Societății de Științe Filologice, sau contraramburs) direct la sediul **Societății de Științe Filologice, str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector 1, București,** sau la telefoanele: **(01) 312.31.48, 094.844.762,** astfel:

1. *Limbă și literatură* (30.000 de lei exemplarul, 4 volume x 30.000 = 120.000 de lei abonamentul anual).
2. *Limba și literatura română* (25.000 de lei exemplarul, 4 numere x 25.000 = 100.000 de lei abonamentul anual).

Abonamente se pot face și la oficiile poștale; numere de catalog: 7057 — *Limbă și literatură* și 7058 — *Limba și literatura română.*

A apărut:

• *Gramatică, vocabular, teste și bareme pentru examenul de capacitate* (autori: Andra Șerbănescu, Florin Ioniță și Adrian Săvoiu) — 50.000 de lei

În pregătire:

• *Bacalaureat 2002. Limba și literatura română. Teste și bareme* (autori: Florin Ioniță și Adrian Săvoiu) — 50.000 de lei

Menționăm că revistele S.Ș.F. sînt cuprinse în lista publicațiilor recomandate de Ministerul Educației și Cercetării pentru a fi achiziționate de bibliotecile școlare.

Titularii de comenzi (abonamente) a căror valoare depășește 2.000.000 de lei beneficiază de o reducere a prețului de 15%, care se calculează de către S.Ș.F. la trimiterea coletului contraramburs sau de către titular la depunerea anticipată a sumei (mandat poștal sau ordin de plată) în contul S.Ș.F. nr. 2511.1—570.1/ROL, deschis la Banca Comercială Română, Filiala sector 5, București. Costurile de expediție sînt suportate de S.Ș.F.

I.S.S.N. 0254 — 4741

Biblioteca „ASTRA" — SIBIU —

Lei 25 000

Biblioteca ASTRA
- SIBIU -

2
2002

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE FILOLOGICE DIN ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

SILVIU ANGELESCU, GHEORGHE ANTONESCU (Slobozia), MIRCEA BREAZ (Cluj-Napoca), ION BUZAȘI (Blaj), TEODOR CAPOTĂ (Cluj-Napoca), MIHAI FLOAREA, ION HANGIU (redactor fondator), MARIN IANCU, FLORIN IONIȚĂ, NICOLAE MĂTCAȘ, NICOLAE I. NICOLAE, TUDOR OPRIȘ (membru fondator), GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, LIVIU PAPADIMA, GH. PIȚIGOI (Rm.-Vîlcea), GEORGE ȘOVU (membru fondator), AL. TUDORICĂ

REDACȚIA

FLORENTINA SÂMIHĂIAN — redactor, MIRCEA FRÂNCULESCU — redactor-șef

Secretariat — difuzare: MARIUS IONESCU, telefon (01) 312.31.48; 094.844.762

Revista LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ este editată de Societatea de Științe Filologice, cod 848 866. Redacția: str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector I, București, cont B.C.R. nr. 2511.1—570.1/ROL, Filiala sector V, București.

Culegere și tehnoredactare computerizată: CARMEN BÎTLAN

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ PENTRU ELEVI

ANUL XXXI, NR. 2 (APRILIE — IUNIE), BUCUREŞTI, 2002

Sumar

Gramatică, vocabular

MIHAI MARTA — Exprimarea gramaticală a concesiei şi a consecinţei 3
ANDREEA ENACHE — Construcţii cu pronume şi adjective posesive 5
HELGA BOGDAN-OPREA — Tipuri de arhaisme în limba română (II) 6

Stil, compoziţie

OANA ROŞU-STOICAN — Inovaţii lexicale în poezia lui Ion Barbu 14
ANCA VIERIU — Aforismul în opera lui Emil Cioran 17

Analize, sinteze

FLORIN IONIŢĂ — Nicolae Filimon: „Ciocoii vechi şi noi" 19
MARIA TOMA-DAMŞA — Octavian Goga: „Apostolul" 28
SILVIA CATARGIU — Lucian Blaga: „Sufletul satului" 29
CRENGUŢA NĂPRISTOC — Personaje 31

Miscellanea

I. HANGIU — Ion Heliade Rădulescu — 130 de ani de la moarte 34

Concursuri, examene

Simularea examenului de bacalaureat, martie 2002. Proba scrisă la limba şi literatura română 38
MARILENA LASCĂR — Observaţii privind simularea examenului de bacalaureat 41
Concursul naţional de limba şi literatura română „Mihai Eminescu", etapa naţională, 2002. Clasele a VII-a — a XII-a 42
ADRIAN COSTACHE — Subiecte şi structuri la etapa naţională a Olimpiadei de limba şi literatura română (sau despre un sentiment de frustrare...) 55

De la corespondenții noștri 57

Debut

CRISTINA NISTOR — Cunoaștere, Schiță, Sisifică 58
ALINA OCHEȘEL — Sss..., Ungerea luceferilor (apologie prea-plinului) 58

Tinere talente

RALUCA NANTU — Asturias (după muzica lui Isaac Albeniz) 59
CĂTĂLINA ENE — Filă de jurnal (Tumult în Prater — Viena), Meditație (München — No comment), Stea (Liniștea din Nordul Moldovei), Moștenire (Bruxelles & rememorări în noapte), Devenire (Reverie pe Valea Loarei) 60

Însemnări pe marginea cărților

ANDRA VASILESCU, MIOARA POPESCU, *Admiterea în liceu. Exerciții recapitulative de limba română* (Dana Niculescu); ELEONORA ZAMȘA, *Limba română — manual pregătitor, fără meditator, pentru gimnaziu* (Maria-Cornelia Iacob); PETRU MIHAI GORCEA, *Eminescu.* Ediția a III-a, vol. I (Mihai Floarea) 61

Exprimarea gramaticală a concesiei şi a consecinţei

MIHAI MARTA
Universitatea din Bucureşti

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CONCESIV este partea secundară de propoziţie care arată o împrejurare ce ar putea împiedica acţiunea exprimată de verbul regent, dar nu o împiedică: *În ciuda frigului,* a ieşit la plimbare.

Complementul circumstanţial concesiv se exprimă prin:

1. Substantive precedate de locuţiuni prepoziţionale care cer cazurile acuzativ sau genitiv: *cu tot, cu toată, cu toate; în ciuda, în pofida, în contra* ş.a.

Cu tot frigul, a ieşit la plimbare.

Cu toată silinţa, nu a reuşit la test.

Cu toate eforturile, n-a ajuns pînă pe creasta muntelui.

În ciuda oboselii, a mai rămas o oră.

În pofida condiţiilor nefavorabile, a reuşit să termine la timp.

2. Verbe la modul infinitiv precedate de prepoziţia *fără* şi la modul gerunziu precedate de adverbul *chiar* sau fără adverb:

Fără a învăţa prea mult, a răspuns destul de bine.

Chiar muncind şi noaptea, nu vei termina la timp.

„*Părînd* pe veci a răsări
Din urmă moartea-l paşte." (Eminescu)

Observaţie foarte importantă: un adjectiv precedat de conjuncţia *deşi* nu este complement circumstanţial concesiv. Avem de-a face cu o *propoziţie circumstanţială concesivă,* al cărei predicat nominal are verbul copulativ subînţeles, adjectivul fiind de fapt *nume predicativ: Deşi bolnav, a venit la şcoală,* înseamnă *Deşi este bolnav...*

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ este subordonata care arată o împrejurare care ar putea împiedica acţiunea din regentă, dar nu o împiedică: *Deşi a fost răcoare,* m-am dus la plajă.

După cum situaţia care ar împiedica acţiunea din regentă este reală sau doar presupusă, propoziţiile circumstanţiale concesive se împart în concesive propriu-zise (reale) şi concesive condiţionale (ireale, ipotetice).

1. Propoziţia concesivă propriu-zisă este introdusă prin conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale: *deşi, cu toate că, măcar că, chit că, fără (ca) să:*

Deşi ninge, nu e frig.

Cu toate că nu ştia mare lucru, s-a prezentat onorabil.

Măcar că nu era prea voinic, a cărat toţi sacii.

Chit că ar fi vrut să înveţe mai multe, s-a mărginit la o singură materie.

Fără să ştie exact itinerarul, a ajuns pînă la urmă unde trebuia.

În limba vorbită, au valoare concesivă şi conjuncţiile *că, de, dacă, să, cît de.* În această situaţie, propoziţiile concesive pot apărea frecvent intercalate în regentă:

„Cîinele, *c ă-i cîine,* şi tot cere pîine." (Folclor)

„Calul, *d e-i cu patru picioare,* şi tot se poticneşte." (Folclor)

„... boierul, *c î t era d e boier,* luase frica turbincăi." (Creangă)

„Sfîntul soare, *d a c ă-i soare,* / Şi tot după tine moare." (Folclor)

„... *s ă fi dat mii de mii de lei,* nu găseai fir de mac printre năsip..." (Creangă)

Propoziţia concesivă condiţională (ireală, ipotetică) arată că acţiunea din regentă s-ar realiza, chiar dacă ar exista piedica exprimată de propoziţia concesivă.

Elementele introductive sînt conjuncţiile *dacă, de, să* şi locuţiunile conjuncţionale *chiar dacă, chiar de, chiar să, măcar să, şi de, şi să, fără să, chiar fără să* ş.a.

„D a c ă voi nu mă vreţi, eu vă vreu." (Negruzzi)

D e i-aş repeta de o sută de ori, tot nu m-ar înţelege.

C h i a r d a c ă nu-mi răspunde, tot îl salut.

C h i a r s ă plouă, tot plec la mare.

M ă c a r d e s-ar pune tata chezaş, tot nu intru în afacerea asta.

„... nu mă duc la Socola, *m ă c a r s ă mă omori."* (Creangă)

C h i a r f ă r ă s ă înveţi, ai putea să te descurci la examen.

Propoziţiile concesive mai pot fi introduse prin pronumele şi adjectivele pronominale nehotărîte *oricare, orice, oricine, oricît (oricîtă, oricîţi, oricîte)* sau prin adverbele *cît, cum, oricît, oricum,* care, contextual, dobîndesc şi valoare relativă:

O r i c e ar spune, nu-l mai cred.

O r i c i n e s-ar prezenta, să fie bine pregătit.

O r i c î t ă carte ar şti, mai are nevoie şi de caracter.

O r i c î t de bogat să fie, tot nu-i ajunge.

O r i c u m o iei, tot aia e.

C î t d e învăţat să fie, tot nu se descurcă în viaţă.

De regulă, propoziţia concesivă are un corelativ în regentă, ceea ce întăreşte raportul dintre regentă şi subordonată, în special cînd subordonata este introdusă prin elemente de relaţie plurisemantice.

Corelativele cele mai frecvente sînt adverbele cu valoare concesivă *tot, totuşi* şi locuţiunea adverbială cu aceeaşi valoare *cu toate acestea.*

„Şi *dacă* luna bate-n lunci
Şi tremură pe lacuri,
T o t u ş i îmi pare că de-atunci
Sînt veacuri." *(Eminescu)*

Să fie ploaia potop, *t o t* mă duc.

O situaţie specială a propoziţiei concesive o constituie lipsa elementului introductiv, subordonarea realizîndu-se prin juxtapunere.

În acest caz, modul verbului din concesivă este conjunctivul fără conjuncţia *să* sau imperativul:

„Dar *piară* oamenii cu toţi,
S-ar naşte iarăşi oameni." (Eminescu)

Taie-mă, *omoară*-mă, tot nu mă duc!

COMPLEMENTUL CIRCUMSTANŢIAL CONSECUTIV arată urmarea, consecinţele pe care le pot avea o acţiune sau o însuşire.

Determină verbe şi adjective şi poate fi exprimat prin substantive precedate de prepoziţia *de* sau prepoziţia compusă *pînă la* sau de verbe la infinitiv cu prepoziţia *pentru* şi la supin.

Speriat *de moarte.*

Vorbeşte *de minune.*

Emoţionat *pînă la lacrimi.*

Prea ocupat *pentru a prelua* și sarcina asta.
Mănîncă *de speriat.*
De observat că cele mai multe complemente consecutive s-au cristalizat în expresii în care predomină ideea de superlativ al unei acțiuni sau al unei stări sau însușiri.

PROPOZIȚIA CIRCUMSTANȚIALĂ CONSECUTIVĂ arată rezultatul, consecințele unei acțiuni sau ale unei însușiri din propoziția regentă.
Conjuncția specifică este *încît.* Mai poate fi introdusă prin *de, cît, că, ca să.*
A vorbit așa de frumos, *încît i-a cucerit.*
Mințea *de stingea.*
„La steaua care-a răsărit
E-o cale-atît de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă." (Eminescu)
Era prea emoționat *ca să fie atent.*
Corelativele propoziției consecutive sînt *așa, așa de, astfel, astfel de, atît, atît de, într-atît, prea;* aceste adverbe 'anunță' subordonata consecutivă și apar aproape întotdeauna în regentă.
Ca și complementul circumstanțial consecutiv, propoziția consecutivă poate avea valoare de superlativ: „Au început a pișca din somn pe împăratul, *de-l frigeau,* nu altăceva." (Creangă)

Construcții cu pronume și adjective posesive

ANDREEA ENACHE
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan — Al. Rosetti". București

Construcții de tipul (1) *o rochie a mea / o rochie de-a mea / o rochie de-ale mele* sau (2) *unei rochii a mea / unei rochii a mele / unei rochii ale mele* pun probleme în ceea ce privește acordul corect al adjectivului posesiv, respectiv lipsa acordului în cazul pronumelui posesiv.
Dintre exemplele din prima situație (1), construcția foarte des întîlnită în limbajul familiar, dar neacceptată de limba literară, este *o rochie de-a mea.* În acest caz avem de-a face cu un hibrid, rezultatul contaminării între formulările corecte *o rochie a mea* și *o rochie de-ale mele.* Cele două construcții sînt echivalente din punct de vedere semantic, dar diferă din punctul de vedere al structurii sintactice. În timp ce prima situație presupune un adjectiv posesiv *(a mea)* care determină un substantiv articulat cu articolul nehotărît *(o rochie),* cea de-a doua reprezintă o construcție partitivă, unde prepoziția *de* are sensul *dintre.* Ca urmare, termenul pe care aceasta îl precedă este un pronume posesiv la plural *(ale mele),* cerut, în mod firesc, de sensul propoziției *(o rochie de-ale mele).* Cu forma de singular a pronumelui posesiv, construcția nu ar avea sens *(*o rochie dintre a mea).* Determinantul fiind așadar un pronume, nu se realizează acordul acestuia cu substantivul determinat. Existența construcției cu același sens și structură întrucîtva asemănătoare și teama de a nu greși în privința regulilor acordului conduc la formularea discutată mai sus, nerecomandată din punctul de vedere al limbii literare.
În mod similar, sînt incorecte și construcțiile cu pronumele posesiv la genul masculin *(un coleg de-al meu* pentru *un coleg de-ai mei)* sau cele în care atributul partitiv este exprimat prin pronume demonstrativ *(un exemplar dintr-ăsta / un exemplar din ăsta / un*

exemplar de-ăsta). Dacă în cazul pronumelui posesiv construcția are un echivalent semantic și poate fi evitată, în cazul pronumelui demonstrativ forma corectă, singura care poate și trebuie să fie folosită este: *un exemplar dintre acestea / un exemplar din acestea.*

Construcția partitivă rămîne invariabilă și atunci cînd substantivul determinat are forma de GD: *unei rochii de-ale mele.* În această situație însă, pune probleme acordul adjectivului posesiv cu substantivul în GD. Se ezită așadar între formulările: *unei rochii a mea / unei rochii a mele / unei rochii ale mele.*

Primul exemplu nu poate fi acceptat întrucît nu este realizat acordul în caz între substantiv și determinantul său, adjectivul posesiv, a cărui formă de GD este *mele.* În exemplul *unei rochii ale mele* greșeala constă în faptul că articolul posesiv care însoțește adjectivul posesiv are forme distincte de gen și număr (m., n. sg. *al,* sg. *a,* m. pl. *ai,* f., n. pl. *ale),* dar nu și de caz (forma de GD pl. *alor* intră numai în componența pronumelui posesiv, nu și a adjectivului). Ca urmare, selectînd forma corespunzătoare de gen și număr, rezultă varianta corectă *a mele.* Construcția corectă este deci *unei rochii a mele.*

Tendința de a folosi forma „acordată" a articolului posesiv este tot rezultatul hipercorectitudinii, știut fiind că acest articol este folosit invariabil de către vorbitorii din anumite regiuni ale țării. Mai mult, din nevoia de a completa paradigma articolului posesiv, se creează, prin analogie, forme de GD sg., m., n. *alui,* f. *alei,* de asemenea neacceptate în limba literară.

Pentru a evita greșelile de acest tip, este necesară cunoașterea aprofundată a relațiilor sintactice care intervin între determinant și regent, precum și a posibilităților morfologice de realizare a acestor relații.

Tipuri de arhaisme în limba română (II)

HELGA BOGDAN-OPREA
Universitatea din București

Reamintim faptul că prin *arhaism,* în sens larg, se înțelege orice fonetism, formă gramaticală, construcție sintactică, unitate lexicală sau frazeologică și orice semnificație care aparțin unei perioade depășite ori pe cale de dispariție din istoria unei limbi. Toate aceste elemente lingvistice arhaice au încetat complet a se mai folosi, s-au retras la nivel regional, în diverse varietăți dialectale, ori se utilizează încă în literatură cu vădite funcții stilistice, dintre care vom remarca, în special, configurarea climatului epocilor din trecut și caracterizarea modului de a vorbi al personajelor.

Arhaisme lexicale

Cele mai numeroase și mai variate dintre toate tipurile de unități lingvistice de acest fel, arhaismele lexicale sînt reprezentate prin cuvinte care prezintă un grad diferit de învechire, începînd cu cele total ieșite din uz, numite și *istorisme*[1], și terminînd cu acelea ușor învechite, care supraviețuiesc încă în graiuri.

Desemnînd diverse titluri administrative, funcții legate de viața militară (trupe, arme, titluri, obiecte de diverse feluri) sau de biserică, produse meșteșugărești, elemente vestimentare și țesături, pietre prețioase sau semiprețioase etc., acest tip de arhaism a ieșit complet din uz, de îndată ce s-a învechit și a dispărut însăși realitatea pe care o

[1] Vezi Th. Hristea, *Sinteze de limba română,* ediția a III-a, revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 125.

denumeau. Ele se menţin exclusiv ca nume de familie (cf. *Ciohodaru, Dragoman, Spătaru, Postelnicu, Vornicu, Viziru, Seraschieru, Şetraru, Logofătu, Pitaru, Mazilu, Cuparu* etc.).

Arhaismele de tip lexical sînt valorificate cu multiple funcţii artistice şi în textele beletristice scrise în versuri sau în proză.

Prezenţa cuvintelor învechite în poezia eminesciană, spre exemplu, serveşte unei game nuanţate de scopuri (versificaţie sau metrică, realizarea antitezei trecut — prezent, procedeu îndrăgit de romantici, şi zugrăvirea culorii locale în *Scrisori, Împărat şi proletar* etc.). Arhaismele constituie, alături de regionalisme şi de neologismele savante, modalitatea cea mai clară de ilustrare a ideilor poetice şi de evidenţiere a concepţiei lui Eminescu privind limba naţională.

Prezentăm în continuare cîteva exemple de asemenea unităţi lingvistice polifuncţionale, ilustrîndu-le cu cele mai semnificative versuri din poezia filozofică, socială şi istorică eminesciană:

• *armie,* cu sensul de „armată" < rus. *armiia:* „Şi în urma lor se-ntinde falnic *armia* română" sau *„armii* grele de furnici";

• *caraul,* cu varianta *caraulă,* avînd sensul de „santinelă" < bg. *karaul,* ngr. *karaúli:* „Sub fereşti în veci închise noaptea îmblă *caraul* / Recitind în amintire al poemurilor sul"[1];

• *crug,* cu semnificaţia de „cerc, firmament, orbită", cuvînt întîlnit mai ales în poezia de factură filozofică: „Şi mii de lumi în juru-i fug / Pe-a clipei val de-a-notul / Pîn' piere cel din urmă *crug"* (într-o variantă a *Luceafărului).* Acest lucru a determinat-o pe Carmen Vlad să atribuie arhaismelor din seria amintită o funcţie evocatoare nu atît cu valoare cognitiv-istorică, ci cu rol preponderent ontologic, conducînd spre zonele primare, originare ale existenţei[2]. Se mai află în aceeaşi postură de fundamentare a onticului şi arhaismele *slovă* „literă" < sl. *slovo,* din lirica argheziană (vezi în poezia *Umbre:* „În mine-i scris destinul cu *slove* nevăzute") şi *stihie* „element" < sl. *stihija,* din poemul *Strigoii: „Stihii* a lumei patru, supuse lui Arald, / Străbateţi voi pămîntul şi a lui măruntaie, / Faceţi din piatră — aur şi din îngheţ văpaie"[3].

• adjectivul *ferice* „fericit" < lat. *felicem,* acuzativul lui *felix, -icis:* „vecinic tînăr şi *ferice";* „De-om fi *ferice* şi cuminţi / Vom fi voioşi şi teferi" sau *„Ferice*-mi pare acela, pe sine care-i domn";

• *fiastru* „fiu vitreg" < lat. *filiaster:* „Nu-ţi mai scurge ochii tineri, dulcii cerului *fiaştri,* / Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaştri";

• *herb* „stemă", un împrumut din limba poloneză (cf. pol. *herb):* „Lună, soare şi luceferi / El le poartă-n a lui *herb";*

• adjectivul *împistrat,* însemnînd „împestriţat, zugrăvit, vopsit, pictat", pentru care vezi sl. *pistriti:* „Alungat-o-ai pe dînsa, ca departe de părinţi / În coliba *împistrată* ea să nasc-un pui de prinţ".

Cu totul alte funcţii stilistice dobîndeşte arhaismul lexical în proza de inspiraţie istorică (nuvele, romane, povestiri) şi în drama istorică, pe care le-au cultivat cu atîtea resurse expresive C. Negruzzi, întemeietorul nuvelei de acest tip în literatura română,

---

[1] Acelaşi arhaism apare ca parte componentă a unei locuţiuni verbale cu iz arhaic prezentă în opera lui Gala Galaction, *a face de caraul(ă)* „a supraveghea, a sta de pază sau de veghe": „Tocălie s-a legat că face de caraulă" (în Gala Galaction, *Opere,* vol. I, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959, p. 269).

[2] Cf. Carmen Vlad, *Conceptul de arhaism,* în *Limba română,* 1973, nr. 3, p. 189.

[3] Apud Carmen Vlad, *art. cit.,* p. 189 — 190.

Al. Odobescu, în *Scene istorice din cronicele românești*, în special în *Doamna Chiajna* și *Mihnea-Vodă cel Rău*, Mihail Sadoveanu, în romanele *Frații Jderi*, *Nicoară Potcoavă*, *Zodia Cancerului* etc., Al. Davila, în drama istorică versificată *Vlaicu-Vodă* sau Barbu Delavrancea, cu trilogia Moldovei, alcătuită din piesele *Apus de soare*, *Viforul* și *Luceafărul*.

La Costache Negruzzi arhaismele sînt menite a configura climatul epocii feudale și a caracteriza personajele care o populează.

Iată cîteva exemple semnificative din aceste două puncte de vedere[1]: *plăieș* „grănicer, străjer", derivat de la *plai* cu sufixul *-aș*, *lifta* (cea păgînă) „de altă religie, păgîn, neortodox" < sl. *Litva* „Lituania", substantivul *vornic*, denumind o funcție politico-administrativă specifică epocii medievale < sl. *dvorĭnikŭ* și verbul *a se înturna* „a se întoarce", derivat cu prefixul *în* de la verbul *turna*: „— Ei, *vornice* Moțoc, zise apoi *înturnîndu-se* spre acesta...", substantivul *logofăt* „mare dregător, membru al sfatului domnesc" < ngr. *logothétis* și verbul *a se închia* „a se termina, a se sfîrși": „vîrful piramidei de capete care *se închia* prin capul unui logofăt mare", *dăjdii* „impozite, dări, biruri" < sl. *dažda* sau verbul *a zapciui* „a jefui, a prăda": „Să micșureze *dăjdiile!* / Să nu ne *zapciască!*".

Bine dozate sînt și arhaismele prezente în scrierile istorice ale lui Al. Odobescu. Registrul lor stilistic este însă mult mai variat[2]:

• administrație, funcții, titluri și acte oficiale, instituții: *banovete* „membru al familiei banului Craiovei", *clucer* „comandant de ostași călări" sau „boier însărcinat cu aprovizionarea și cu supravegherea cămărilor și bucătăriei domnului", *cocon* „fiu al domnitorului sau al unui boier", *cocoană* „fiică de domn sau de boier", *comis* „boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domnești", *cupar* „servitor care aducea vinul la masă", *hatișerif* „ordin al sultanului", *hazna* „tezaur", *jupîn* și *jupîniță* „boier, boieroaică", *jurat* „consilier municipal", *logofăt* „secretar, președintele divanului", *mahzar* „jalbă, petiție", *medelnicer* „slujitor la masa domnească", *mesit* „emisar, mesager", *nemet* „neam, familie", *postelnic* „maestru de ceremonii", *pitac* „ordonanță, diplomă de nobleție", *raia* „supus turc de altă origine decît cea mahomedană" și „cetate ocupată de otomani", *spătar* „demnitar care ținea spada domnului", *visterie* „tezaurul public", *vornic* „ministru de interne", *zaherea* „provizii alimentare";

• armată (trupe, arme, obiecte și titluri militare): *armaș* „căpetenia poliției și a închisorilor", *fuște* „sulițâ", *fuștaș* „santinelă", *ferentari* „trupă de infanteriști", *hanger* „sabie scurtă, pumnal încovoiat", *lefegiu* „mercenar", *nizam* „soldat turc", *prapure* „steag", *serdat* „căpetenie de cavaleri", *tubalhana* „muzică militară turcească", *tui* „steag confecționat dintr-o coadă de cal";

• biserică și viață religioasă: *bărat* „preot catolic", *a bagonisi* „a spune rugăciuni în slavonește"; *otîrnie* „utrenie, serviciu religios de dimineață", *pogribanie* „îngropăciune, înmormîntare";

• obiecte și produse meșteșugărești: *cahal* „cupă emisferică, fără picior", *felegean* „ceașcă fără mîner", *ghiordane* „brățări, coliere, salbe din materiale prețioase", *pance* „timbal", *plioapă* sau *pleoapă* „capacul sicriului", *sipet* „ladă cu capacul boltit", *zarf* „un fel de pahar de dimensiuni mai mici";

---

[1] Toate cuvintele cu acest statut și fragmentele în care se utilizează sînt selectate din nuvela istorică *Alexandru Lăpușneanul*, publicată în C. Negruzzi, *Opere*, vol. II, București, Editura Minerva, 1984.

[2] Am realizat sinteza celor mai semnificative arhaisme lexicale întîlnite în opera lui Al. Odobescu pe baza studiului de stilistică lingvistică al lui Tudor Vianu, intitulat *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, publicat în *Contribuții la istoria limbii române literare*, București, Editura Academiei, 1956, vol. I, p. 115 — 120.

• veşminte, stofe, încălţăminte: *calpac* „căciulă înaltă şi dreaptă, purtată de domni şi de marii boieri", *chepeneag* „haină de gală, strînsă pe trup", *cucă*, un fel de căciulă dăruită domnitorilor de către sultan, *feregea* „haină de damă purtată în Orient", *filaliu* „pînză subţire, străvezie", *filendreş* „catifea flamandă", *gevrea* „batistă", *gugiuman* „căciulă domnească", *iminei* „pantofi cu moţ în vîrf", *sevai* „stofă grea de mătase", *tuzluci* „învelitori strîmte pentru picioare";

• pietre preţioase şi semipreţioase: *balaş* „piatră de culoare roşie vînătă", *iaspis* „piatră opacă asemănătoare agatei", *jezm* „iasp alb";

• vechi denumiri geografice: *Hegias* „provincie din Arabia", *Horasan* „provincie persană", *Misir* „Egipt", *Ţarigrad* „Constantinopol".

În clasele de liceu elevii fac cunoştinţă cu o serie de arhaisme lexicale şi prin intermediul romanelor istorice sadoveniene prevăzute în programa şcolară sau prezente în lecturile particulare: *Fraţii Jderi, Nicoară Potcoavă, Zodia Cancerului, Neamul Şoimăreştilor* etc.

Bun cunoscător al limbii române sub toate aspectele ei, Mihail Sadoveanu a reuşit să pună într-o concordanţă desăvîrşită forma şi conţinutul operelor sale, izbutind să facă din proză ceea ce realizase anterior Eminescu în domeniul liricii[1].

În privinţa ponderii arhaismelor în romanele istorice sadoveniene, criticii literari şi stilisticienii noştri au fost unanim de acord asupra lipsei abuzului de cuvinte şi forme vechi din paginile lucrărilor excerptate, zugrăvirea cadrului social şi politic al unor epoci îndepărtate fiind de multe ori posibilă nu atît prin prezenţa arhaismelor sau a regionalismelor, cît, mai ales, prin absenţa neologismelor şi a termenilor moderni de strictă specialitate.

O listă esenţială a celor cîteva unităţi arhaice valorificate stilistic în textele de inspiraţie istorică ar cuprinde, în mod necesar, termeni vechi (şi populari), precum *aburca, adăsta, au* „oare, însă", *contăş, dajdie, diată, dragoman, faur, feredeu, fiastru, flintă* „puşcă", *fur* „hoţ, tîlhar, pungaş", *genune, hotnog, iscoadă, judeţ*, cu sensul etimologic de „judecător", *poghiaz, a purcede, săneaţă, stolnic, a via* „a trăi" etc.

Lor li se adaugă vechile denumiri ale lunilor anului, moştenite din limba latină sau derivate pe teren românesc de la reflexele etimologice ale acestora: *brumar* „noiembrie", *brumărel* „octombrie", întîlnite şi sub denumirile de *brumar mare*, respectiv *brumaru mic, faur* „februarie", derivat regresiv din *făurar* < lat. *febr(u)arius, cireşar* „iunie", creat pe baza lui *cireaşă* + sufixul *-ar, florar* „mai", *mărţişor* „martie", *răpciune* „septembrie", precum şi cîteva perifraze apărute sub influenţa zodiacului european, cunoscut în epocă graţie unor almanahuri de popularizare: *luna Cumpenei* „septembrie", *luna Scorpiei* „octombrie" sau *luna Săgetătorului* „noiembrie". Unele au ieşit din uz, iar altele (cele mai numeroase) se menţin încă la nivel regional şi popular.

Nici în romanele istorice, al căror scop principal este reconstituirea unui climat de epocă feudală şi caracterizarea personajelor care populau un astfel de mediu, marele nostru povestitor nu face abuz de aceste resurse lingvistice, prezenţa unui număr mic de arhaisme, bine alese paradigmatic şi perfect relaţionate pe axa sintagmatică, fiind suficientă realizării obiectivului propus. Mai mult chiar, pentru uşurarea înţelegerii sensului unor arhaisme Sadoveanu a încercat să le explice el însuşi înţelesul, fie sub formă de paranteză, fie prin descrierea funcţiei obiectului sau agentului respectiv[2] (cf. „ca *spătar*, se

---

[1] Cf. Gavril Istrate, *Vocabularul operei lui M. Sadoveanu*, în vol. *Limba română literară*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 292, de unde provin şi cele mai multe dintre unităţile şi sensurile arhaice prezentate de noi.

[2] Vezi în acest sens A. Petrescu, *Despre lexicul arhaic în romanul istoric al lui Mihail Sadoveanu*, în *Limba română*, anul III (1954), nr. 6, p. 78 — 85, de unde provin şi exemplele date în această parte a articolului nostru.

va îngriji de arme şi cai pentru oamenii de la Moldova... ca *postelnic,* va umbla unde va fi de trebuinţă" sau „... iar bătrînul nostru Petre fi-va *armaş* mare — ţinînd asupra vinovaţilor paloşul judecăţii" — în *Nicoară Potcoavă*[1]). Explicaţia parantetică se remarcă deopotrivă prin caracterul ei exact şi complet şi prin excelenta plasare în cuprinsul frazei.

Arhaisme frazeologice

Înţelegem prin frazeologisme sau unităţi frazeologice grupuri alcătuite din cel puţin două cuvinte, care au un sens unitar, sînt consacrate de uzul general sau cvasigeneral şi funcţionează în limbă ca echivalente reale sau potenţiale ale unor simple unităţi lexicale (substantive, adjective, verbe, adverbe etc.).

Ca structuri sau combinaţii stabile de cuvinte, unităţile frazeologice se pot clasifica din diverse puncte de vedere. Ceea ce ne interesează însă în discuţia de faţă nu este diferenţa dintre locuţiuni, expresii, expresii idiomatice, formule şi clişee internaţionale, nici repartizarea acestora pe baza mai multor criterii, precum acela geografic, semantic sau stilistico-funcţional, ci exclusiv statutul de arhaism pe care îl au în limbă anumite combinaţii fixe de acest tip.

Frazeologismele sînt importante pentru noi şi dintr-un alt punct de vedere: nu puţine la număr păstrează în structura lor arhaisme lexicale deosebit de expresive: *ort* „monedă veche de mai mică valoare, cf. *a da ortul popii, sfară* < sl. *skvara* „miros de friptură arsă, fum înecăcios rezultat din topirea grăsimilor", cf. *a da sfară în ţară, iama* < tc. *yama,* cf. *a da iama (prin), habar* < tc. *haber,* cu sensul de „ştire, veste, informaţie", cf. *a (nu) avea habar, iacá* „guler de haină de damă", cf. *a feşteli cuiva iacaua* „a face de ruşine, a dezonora" sau *hac* < tc. *hak* „salariu, leafă", din expresia verbală *a veni (cuiva) de hac,* pentru a nu le cita decît pe cele mai cunoscute şi mai sugestive.

În comparaţie cu acestea, care trebuie considerate frazeologisme actuale conţinînd arhaisme lexicale sau cuvinte arhaice, exemplele care urmează constituie ele însele unităţi frazeologice arhaice ori numai învechite din perspectiva limbii vorbite în prezent.

Ele se întîlnesc şi în poezia eminesciană, dar într-o măsură mult mai mică în comparaţie cu arhaismele de alt tip, după cum o dovedesc şi formaţiile de mai jos:

- *cu asupra (de),* locuţiune prepoziţională avînd sensul de „mai mult decît era prevăzut sau decît era aşteptat" şi locuţiunea verbală *a lua cu asupră* „a lua camătă, dobîndă": „Cînd mi-ntinzi o gură / Fericit mă simt atuncea *cu asupră de măsură*"[2];
- locuţiunea adverbială *după vremuri* „de-a lungul timpului, în decursul veacurilor": „*După vremuri* mulţi veniră, începînd cu acel oaspe, / Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu a lui Istaspe". De remarcat prezenţa acestei locuţiuni arhaice alături de alte fapte cu acelaşi statut: *oaspe* „oaspete, musafir", *din vechi* „din vechime, de demult", folosirea articolului posesiv-genitival *a* în loc de *al,* identic ca gen şi număr cu substantivul propriu *Dariu.*

Mult mai bine sînt reprezentate frazeologismele arhaice în textele scrise în proză, unde servesc configurării epocii şi individualizării eroilor. Iată cîteva elemente de acest tip prezente la C. Negruzzi:

---

[1] Apud A. Petrescu, *art. cit.,* p. 80.

[2] Aceeaşi locuţiune apare puţin mai tîrziu şi în poezia lui Şt. O. Iosif, cf. „Duce-vă-ţi pe loc de-i spuneţi / Să le-aducă băutură / Şi-i plătesc eu cît o face *cu asupra de* măsură" (în vol. *Poezii,* 1901 — 1902, p. 63, apud Florica Dimitrescu, *Mihai Eminescu şi limba veche,* în vol. *Contribuţii la istoria limbii române vechi,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 262).

• *a fi în jac* (variantă pentru *jaf* < pol. *żak)* „a fi în mare primejdie, a fi prădat, asediat, distrus": „Tîrgul *îi în jac*";

• *a avea prepus* „a se îndoi, a fi împotrivă, a se opune": „Scotea ochi, tăia mîni, ciuntea şi seca pe care *avea prepus*... ";

• expresia substantivală *vărsătoriu de sînge* „războinic, sîngeros", întîlnită cu secole în urmă şi la Grigore Ureche, în cronica-i binecunoscută, fără a avea însă la acesta valoare de arhaism, şi locuţiunea verbală *a lua spaima cuiva* „a se teme, a-i fi frică de cineva": „Că cela ce-i este voia să se teamă de toţi, că tot *vărsătoriu de sînge* de frică face să-i *ia spaima* şi să se teamă toţi de dînsul";

• locuţiunea verbală *a trece în partea cuiva* „a se alia cu cine-va", care poate fi considerată şi o simplă variantă frazeologică arhaică pentru structura actuală cu elementul prepoziţional înlocuit prin *de:* „... sînt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut vănzîndu-mi oastea lui Anton Sechele şi mai pe urmă lăsându-mă şi *trecând în partea* Tomşii".

Cîteva frazeologisme arhaice sînt valorificate şi în scenele literare de inspiraţie istorică purtînd semnătura lui Al. Odobescu: *a cerca Porţile* „a cîştiga pe turci de partea sa", *a drege prin pahare* „a umple paharele cu vin", locuţiunea adverbială *de isnoavă,* cu sensul „din nou, iarăşi", *minte veghiată* „minte trează, conştiinţă, vigilenţă", *oştiri veghiete* „armate vigilente, gata de asalt" sau *voie veghiată,* adică „bunăvoinţă"[1], aflate într-un stadiu intermediar, la limita dintre simplele îmbinări libere de cuvinte şi frazeologismele propriu-zise. Ele pot fi socotite, de aceea, semifrazeologisme sau semilocuţiuni substantivale ori verbale.

Deosebit de expresive sînt, în schimb, veritabilele unităţi frazeologice, în special verbale sau substantivale, întîlnite în romanele istorice sadoveniene: *a se deşerta de viaţă* şi *a adormi de veci,* ambele valorificate în *Nicoară Potcoavă* cu sensul de „a muri": „C-un chelălăit răguşit [...] boierul s-a întins pe spate şi-a horcăit îndelung, deşărtîndu-se de viaţă", *a-i asfinţi ochii,* o expresie care poate fi socotită, deopotrivă, învechită, populară şi metaforică, *a scoate cuvînt* sau *a slobozi glas* „a vorbi", *a supune morţii* „a ucide, a omorî" ori semifrazeologismele conţinînd verbul *a da: a da făgăduinţă* „a promite", *a da vînt, a se da la brazdă,* în loc de actualul *pe brazdă* etc.

(b) Arhaisme de sens

Denumite şi arhaisme semantice, faptele din această categorie nu se referă la cuvintele ieşite din uz, ci exclusiv la sensurile pierdute din vorbirea curentă, ale unor elemente lexicale întrebuinţate încă.

Vom remarca de la început prezenţa lor masivă atît în poezie, cît şi în proză, indiferent de specificul ei (de inspiraţie istorică, romantică, de factură populară sau traduceri).

În ceea ce priveşte lirica românească se evidenţiază în special opera versificată eminesciană:

• *adevăr,* cu sensul adjectival de „adevărat, real, autentic": „Oare ochii ei o mint / Sau aievea-i *adevăru*-i?";

• *a cerşi,* cu vechea semnificaţie, neutră din punct de vedere stilistic „a cere, a solicita, a pretinde": „Au venit şi-n ţara noastră de-*au cerşit* pămînt şi apă";

• *a certa,* cu înţelesul ieşit din uz de multă vreme „a pedepsi": „Dar acu vei vrea cu oaste şi război ca *să ne certi*". Din sensul latinesc „a trage pe cineva la răs-

[1] Vezi la Tudor Vianu, *op. cit.,* p. 120.

pundere" (cf. *certare)* s-a dezvoltat, spune Florica Dimitrescu, semnificația de „a pedepsi", pedeapsa fiind exprimată la nivel sintactic cu ajutorul prepoziției *cu*[1]; cf. *a certa pe cineva cu bani,* „a-i da o amendă";

• *limbă,* în accepțiunea de „popor, națiune", adică de colectivitate umană caracterizată, înainte de toate, prin particularități de ordin lingvistic: „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vreo *limbă,* / Ce cu-a turmelor păşune a ei patrie şi-o schimbă". Deplasarea de sens este dublată de o intenție depreciativă, peiorativă, cuvîntul *limbă* asociindu-şi în acest context semnificația negativă de „popor păgîn, neortodox";

• adverbul *mai,* utilizat cu valoare de comparativ „mai mult, mai abitir": „Şi moartea n-o plîng, ci *mai* fericesc / O rază fugită din haos lumesc";

• *mişel* < lat. *misellus,* cu sensul originar de „sărac", ulterior cu sensuri peiorative — „nemernic, ticălos, nenorocit": „Să-i împarți în două cete: în smintiți şi în *mişei";*

• *carte,* cu unul dintre sensurile latinescului *charta, -ae* („scrisoare") care-i serveşte ca etimon: „De din vale de Rovine / Grăim, Doamnă, către tine / Nu din gură, ci din *carte,* / Că ne eşti aşa departe". Şi acest arhaism semantic s-a conservat pînă astăzi la nivel regional şi în vorbirea populară cu sensul de „scrisoare, document, act, dovadă, ordin scris sau emis de o autoritate": „La mîndra-i cale departe, / Nu pot merge făr' de *carte"* sau „Măi bădiță de departe / Mai trimete-mi cîte-o *carte,* / Dar nu o pecetlui, / Să o pot şi eu ceti"[2]. Această accepțiune primară se păstrează şi în expresia *ai carte, ai parte,* unde cuvîntul *carte* nu înseamnă nici pe departe „volum, tom, operă", ci „act de proprietate". Locuțiunea a ieşit ulterior din terminologia juridico-administrativă de strictă specialitate şi a pătruns definitiv în limba comună;

• *cuvînt* < lat. *conventus* „adunare", cu sensul de „motiv", în *Scrisoarea II:* „Dacă tu ştiai problema astei vieți cu care lupt, / Ai vedea că am *cuvinte* pana chiar să o fi rupt". Semnificația de „motiv, rațiune" se regăseşte şi în nuvela istorică *Alexandru Lăpuşneanul* de Costache Negruzzi: „Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari *cuvinte* a fi îngrijiți; ştiau că norodul îi urăşte şi pre domn că nu-i iubeşte"[3].

Același înțeles este actualizat şi la George Murnu, celebrul traducător al poemelor homerice, într-un fragment în care prezintă rațiunile ce l-au îndemnat să traducă în limba română *Iliada* şi *Odiseea:* „Un alt *cuvînt,* nu mai puțin hotărîtor, [...] era prilejul binevenit ce aveam de a contribui astfel din răsputeri la îmbogățirea şi lărgirea expresivității limbii româneşti"[4].

Alte sensuri vechi utilizate în scrierile de profil sau rămase simple arhaisme lingvistice de ordin semantic privesc substantivele *rost,* a cărui semnificație primară a fost aceea de „gură" (cf. lat. *rostrum* „cioc, gură"): „Ah, ce frumoase vorbe din *rostul* lui răsar" (George Coşbuc). O dovadă în această direcție este reprezentată de prezența cunoscutelor locuțiuni şi expresii *a spune pe de rost, a şti pe de rost, a învăța pe de rost, a lua pe cineva la rost* sau a derivatului *a rosti* „a spune". Alături de el menționăm adjectivul *mîndru,* care a însemnat la început „înțelept", şi nu „trufaş, fudul sau frumos", ca astăzi, şi adjectivul *nemernic,* sinonim în trecut cu „străin, pribeag, părăsit" (cf. la Ion Creangă, în *Povestea porcului):* „Mai stai şi nu te bucura aşa degrabă, că

[1] Vezi, în această direcție, Florica Dimitrescu, *loc. cit.,* p. 263.

[2] Apud Theodor Hristea, *op. cit.,* p. 127.

[3] Vezi prezența în același fragment a încă unui arhaism semantic, şi anume adjectivul participial *îngrijit* „îngrijorat, speriat", sensul punînd în lumină legătura cu baza derivativă *grijă,* de la care s-a obținut această formație parasintetică.

[4] Apud Theodor Hristea, *op. cit.,* p. 127.

încă eşti *nemernică* pe aceste locuri şi tot n-ai scăpat de primejdii"[1]. Acelaşi statut de arhaism semantic au şi verbele *a tăbărî* „a-şi instala, a pune tabăra", creat pe baza substantivului *tabără* şi actualizînd la început sensul propriu sau *a săruta* < lat. *salutare,* întrebuinţat în secolul al XIX-lea la Grigore Alexandrescu *(Umbra lui Mircea. La Cozia),* într-o formă de infinitiv lung substantivizat, cu accepţiunea de „saluta": *„Sărutare,* umbră veche! priimeşte-nchinăciune / De la fiii României care tu o ai cinstit"[2].

Valorificate în proza istorică, arhaismele semantice încadrează acţiunea pe axa temporală şi individualizează personajele prin limbaj. Exemplele care urmează, întîlnite la Costache Negruzzi, sînt elocvente din acest punct de vedere:

• *prost,* cu accepţiunea veche de „om simplu, obişnuit" < sl. *prostŭ* şi derivatul lui, *prostime* „ţărani, oameni de rînd": „— *Proşti,* dar mulţi" sau „Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în *prostimea* aceea"; *„Prostimea* rămasă cu gura căscată..."; • verbul *a socoti,* sinonim încă dintr-o fază mai veche, dar nu foarte îndepărtată, cu *a crede, a considera:* „— Ha, cum *socoţi* şi dumneata?"; • verbul *a împlini,* în accepţiunea veche de „a jefui, a prăda": „— Să nu ne mai *împlinească!* Să nu ne mai jăfuiască!"; • substantivul *moşie,* cu sensul de „pămînt strămoşesc, patrie", aşa cum apare şi la Eminescu în *Scrisoarea III:* „Căci iubirea de *moşie* e un zid / Care nu se-nfiorează de-a ta faimă, Baiazid" (cf. la Negruzzi „Du-te de mori pentru binele *moşiei* dumitale..."); • cuvîntul *slujbă,* cu semnificaţia învechită de „treabă" şi verbul *a vinde,* în forma de gerunziu cu fonetism arhaic, sinonim cu *a trăda:* „... pentru *slujba* ce mi-ai făcut *vănzăndu-mi* oastea lui Anţon Sechele...".

Mai puţin cunoscute, probabil chiar şi specialiştilor, sînt arhaismele semantice întîlnite în scenele istorice ale lui Odobescu. Ele surprind prin ineditul expresiei şi prin funcţia stilistică remarcabilă: *dispuiere,* cu sensul de „pradă" şi de „rămăşiţe pămînteşti", probabil sub influenţa franţuzescului *depouiller,* < lat. *despoliare*[3], *a dovedi,* cu accepţiunea „a birui, a învinge", adjectivele *frîncesc* şi *letinesc,* utilizate cu două semnificaţii generice: „apusean", respectiv „catolic", *împărechere,* însemnînd „conflict, vrajbă, confruntare, încăierare", *mohorît* „înroşit, pătat cu sînge" cu referire la aspectul cîmpului de luptă, *năpustit* „părăsit", *a pohti* „a privi cu jind", *a se răpune* „a muri, a deceda", *scumpete* „lipsă, penurie sau zgîrcenie, avariţie", *trunchiat,* în sensul de „ucis prin decapitare" etc.

*

Valorificate artistic în romane, nuvele sau povestiri istorice, arhaismele de felul celor descrise mai sus, indiferent de tipul lor, dezvăluie relaţiile socio-politice ale epocii vizate de autor. Prezenţa lor în context este cerută imperios de nevoia realizării culorii locale a faptelor reliefate şi de dorinţa evocării cît mai exact cu putinţă a realităţii obiective.

[1] *Ibidem,* p. 126.
[2] *Ibidem.*
[3] Cf. Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 120.

Inovații lexicale în poezia lui Ion Barbu

Prof. OANA ROȘU-STOICAN
Focșani

A înțelege poezia barbiană este poate unul din cele mai rîvnite scopuri pe care și le propune lectorul avizat sau mai puțin avizat. Și asta nu pentru că fascinația textului poetic ar fi atît de acaparatoare, cît pentru faptul că intelectualizarea voită a discursului liric incită curiozitatea, provocînd permanent spiritul receptorului.

Despre poetica acestui scriitor unic în literatura noastră, atît de eterogen prin tematică și totuși atît de omogen prin stil, s-au scris numeroase studii analitice sau generalizatoare, concepute aproape cu un fel de teamă și venerație, punîndu-se accent pe etape, teme, motive, principii poetice.

Procesul de acomodare a cititorului cu acest tip de poezie presupune un alt fel de lectură, o lectură care, într-o primă fază (sau chiar într-o a doua fază), e menită să demonstreze mecanismul formei pentru a ajunge la esență, la sens.

Efectul pe care poezia barbiană îl produce la impactul cu publicul cititor este acela al unei închideri, al unui ermetism realizat nu la întîmplare, ci după reguli stricte, demonstrînd rigoare și funcționînd ca un mecanism. Totul este bine pus la punct, calculat, fiecare cuvînt își are rolul strict în text, nimic nu este de prisos.

1. Între univoc și echivoc

Demonstrînd mai mult decît alți poeți convenționalitatea semnului lingvistic, distorsiunea suferită de semnificat în procesul poetizării, Ion Barbu recurge la mutații în planul semnificației cuvîntului, urmărind o rațiune proprie, un demers matematic, logic. Deși noutățile, substituțiile semice, împuternicirea cu sensuri nespecifice, necaracteristice, au condus la opinia aproape generală conform căreia, în cadrul acestei poezii, putem vorbi de ermetism, adică de o încifrare a sensului — care este univoc — putem afirma că problema ambiguității barbiene, a obscurității, e mult mai complexă, demonstrînd varietate. Doar într-o primă fază este vorba de ermetizarea discursului, de o codificare a mesajului poetic în scopul receptării lui doar de către o elită, de inițiați. Aplicînd principiile teoretice ale lui Paul Valéry[1], Ion Barbu scrie în spiritul unei „curățiri a situației verbale", a unei purificări a limbajului. Poezia nu se adresează simțirii, ci intelectului nostru. Ea este marcată puternic de o depersonalizare accentuată. Nu găsim prea multe indicii ale implicării persoanei întîi în discurs. Regulile construcției poetice coincid cu acelea ale unei structuri matematice, bine determinate. Cuvîntul reprezintă oglindirea propriei sale imagini, adîncirea în conținutul propriu inițial sau în trăsăturile semantice cele mai noi prin înlăturarea aspectelor generale. Cuvinte sărace semantic desemnează alte conținuturi, prin intermediul ridicării semelor nespecifice la un rang esențial. Astfel, *ceas* devine *timp,* iar verbul caracteristic limbajului științific: *a deduce* devine *a scoate* prin negarea celorlalte componente semantice aflate în afara celor care au ajutat această substituție: *Din ceas, dedus* înseamnă „scos din

[1] Paul Valéry, *Poezie și gîndire abstractă,* în *Poezii, dialoguri, poetică și estetică,* București, Editura Univers, 1989.

timp", „în afara timpului". Poetul face distincția între un plan al facilității lingvistice și cel al „ermetismului", ce reprezintă nu închiderea, ci esențializarea, purificarea discursului.

Trecînd prin etapa *mimesis*-ului, cititorul realizează o primă decriptare a sensului, recurgînd la *lectura euristică;* el urmărește astfel desfășurarea sintagmatică a textului. La acest nivel, poezia lui Ion Barbu înfățișează un prim obstacol în calea unei receptări adecvate. Și poate că, în ansamblul de procedee lingvistice caracteristic barbiene, transformările structurilor sintactice sînt cele mai spectaculoase și mai dificil de descris.

Foarte importantă este și capacitatea lectorului de a sesiza incompatibilitățile sau compatibilitățile între cuvinte; acesta trebuie să recurgă la metode adecvate pentru a restabili, pentru a completa schema gramaticală a frazei poetice.

Trecînd la un al doilea nivel al lecturii, cel *hermeneutic,* se modifică înțelegerea în funcție de ceea ce se decodează prin analiză structurală. Pentru a ajunge la semnificație, cititorul (luînd în considerare norma gramaticală) trebuie să realizeze transferul spre un simbolism evident: cuvintele conțin realități lingvistice sau extralingvistice, semnificațiile sînt constrînse să slujească semnele. Mesajul poetic, această esență a cuvîntului, rezidă în maniera în care se deformează codurile mimetice, substituindu-le cu o structură specifică.

În afară de această codificare a limbajului, care presupune univocitate, poezia lui Barbu oferă altă fațetă, diferită de cea dintîi, a liricii ermetice deschise, anticipînd „practica semnificantă" asupra textului, poezie ce însumează un număr mare de experiențe gramaticale, o gimnastică a limbajului. Datorită permanentei dualități a limbii, științifică și poetică, se descoperă o pendulare între echivoc și univoc, între misterul și inexplicabilul creat de onomatopeele inventate: *Cir-li-lai, Vir-o-con-go-eo-lig* și rigoarea matematică a expresiei. Ceea ce este foarte important în momentul contactului cu această poezie singulară în literatura noastră este informația științifică, matematică, pe care o posedă cititorul, dat fiind faptul că aceste noțiuni, organizate sistematic în poezie, pot aduce surprinzătoare echivalențe în plan liric. Astfel, găsim teoria grupului, noțiunea de fascicul de curbe — entități esențiale în geometria în spațiu etc.

Pentru a putea permite poeziei sale să-și purifice forma la un înalt grad, Ion Barbu a intervenit în manieră proprie la nivelul formei versurilor, obținînd spectaculoase efecte mai ales prin sintaxă și lexic.

2. Lexicul poetic

Cea mai obișnuită modalitate de creare a limbajului poetic constă în utilizarea cuvîntului în contexte neobișnuite, improprii. Transferul de materie semantică la construcția nou obținută se realizează pe baza înnoirii asociațiilor lexicale. Scriitorul transferă cuvinte din limbajul matematic, le asociază cu termeni poetici, sprijinindu-și demonstrația pe rațiuni matematice.

Sîntem surprinși de termeni științifici precum: *grupuri, însumare, triunghi, a diviza, pendul, fluid,* plasați în contexte nespecifice: *grupurile apei, însumarea de harfe răsfirate, ochi în virgin triunghi* etc. Oferindu-ne demonstrația supunerii limbajului, poetul îl contorsionează și îl disciplinează întocmai pentru a-și atinge scopurile. Termeni dintre cei mai lipsiți de vreo legătură semantică fuzionează, slujind ideea. Materialul terminologic abstract capătă concretețe și suferă transformări semantice. Deși sînt utilizate în construcții aparent improprii, cuvintele își modifică descrierea semică chiar în punctele esențiale: *stîngi* înseamnă *stîngaci; finul,* în contextul *finul razelor,* devine sinonim cu *clăile,* în sintagma *clăile de fire,* și desemnează nici mai mult, nici mai puțin decît *fascicul; oprimat* înlocuiește pe „copleșit", în *oprimat de umbră; a declina* e utilizat cu sens de „a coborî" prin intermediul cuvîntului *declin,* care înseamnă „coborîre", „cădere".

Ambiguitatea lexicală este produsă şi de crearea de noi cuvinte, nonreferenţiale sau cu referenţialitate relativă, cuvinte obţinute prin conversie de la un nume propriu sau comun, existent prealabil în limbă: *înzeuat* de la *zeu*, avînd sensul de „divinizat", *leteene*, de la Lethe (zeiţa uitării şi apa uitării, din Infern), cuvinte formate de la o rădăcină preexistentă: adjectivul *cefal* care se referă la *cap*, la funcţiile inteligenţei.

Cunoscut pentru dificultatea expresiei poetice, Ion Barbu impune cititorului obligaţia de a apela la izvoare de cunoştinţe culturale străvechi, fiind necesar un efort mai pronunţat, o lectură mai atentă pentru a recepta în profunzime şi nuanţat mesajul. În întreaga lirică, deşi în grade diferite, el uzează de nume proprii din mitologie, ridicate la rang de simbol: *Dionisos, Eumolpus, Misterele Eleusinii* etc., foloseşte noţiuni puţin accesibile nu numai cititorului oarecare. Poate că sînt destui cei care ştiu ce întruchipează zeiţele Persephona sau Demetra, însă puţini cei care, fără ajutorul unor instrumente de lucru adecvate, ştiu că Ofir este o ţară orientală antică a cărei situare nu este cunoscută azi, ţară unde, potrivit tradiţiei, flota regelui Solomon se ducea să caute aur, aventurîndu-se într-o călătorie ce dura trei ani. Nu sînt prea numeroşi cititorii care deţin cunoştinţe cu privire la termeni ca *tirs* („toiag simbolic împodobit cu viţă de vie şi avînd în vîrf un con de pin, prin care era înfăţişat zeul Dionisos şi cei care îl însoţeau"[1]) — cuvînt cu varianta considerată azi incorectă de plural *tirse*, în loc de *tirsuri* — ori *tiară* („mitră papală formată din trei coroane suprapuse, decorate cu flori de crin stilizate"[2]). Limbajul este saturat de termeni nefamiliari: *steiuri, ogive, numen, cnemidă* etc. sau chiar de termeni susceptibili de a nu avea vreo semnificaţie: *nebride, smilax, glauc, înzilizit* (să însemne oare popularul *înzilit?), oricalc, harlav* ş.a. Surprinde întrebuinţarea metonimică a unor termeni ştiinţifici accesibili doar cîtorva cititori: *afeliul* (cel mai îndepărtat punct de Soare) şi *periheliul* (cel mai apropiat punct de Soare). Prin acestea, poetul demonstrează o utilizare total individuală a instrumentului lingvistic, asumîndu-şi riscul (sau, dimpotrivă, intenţionînd acest lucru) de a fi mai puţin înţeles. Lirica lui este rezultatul unei răsturnări a valorilor semnelor lingvistice, care aici sînt mai mult sau mai puţin convenţionale. Spaţiul poetic se extinde anexînd domenii inaccesibile unor contemporani. Raportîndu-ne la limbaj, vom constata un proces dublu: destructiv-constructiv al semnificaţiei, prin care aceasta se abordează cu succes mai ales cu ajutorul categoriilor logico-matematice decît prin intermediul celor lingvistice.

Etalon al poeziei moderne, al înnoirii limbajului, al reorientării interesului spre formă, lirica barbiană însumează, poate mai mult decît orice alta, virtuţile tehnice ale expresiei, distorsionările structurale suferite de „noul limbaj". Începînd cu el, poezia românească îşi îndreaptă atenţia mult mai serios asupra semnificantului, distrage atenţia de la conţinuturi, teme, motive. Totuşi, la Ion Barbu se îmbină armonios ermetismul şi purismul, realizînd o sinteză a libertăţii semnificaţiei cuvîntului în formă. De aceea, pentru a vorbi de Ion Barbu, fără prea mare risc de a greşi, trebuie să ţinem cont întotdeauna de perfecta reflectare a conţinutului la expresie şi a expresiei la conţinut, de îmbinarea inedită între ermetism şi obscuritate, ceea ce îi asigură un loc unic în literatura noastră.

---

[1] *Dicţionar explicativ al limbii române*. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
[2] *Ibidem*.

Aforismul în opera lui Emil Cioran

Prof. ANCA VIERIU
Colegiul Național „Petru Rareș", Suceava

Dacă eseul, ca specie, semnifică o încercare de a descoperi adevărul, o *căutare* a lui, aforismul ar reprezenta momentul final, împlinirea acestei căutări, *aflarea* adevărului. El presupune, adesea, o sentință, deci o luare de poziție tranșantă, o angajare în numele unor valori, o ieșire din domeniul opinabilului. Aparent, asistăm la o înghețare a ideii într-o formă atrofiată a limbajului. Aforismul pare a-și ajunge sieși; el are autonomie și se manifestă ca o formă de închidere: „Cînd formulezi un aforism, trebuie să-l aduci în situația de a refuza orice adaos. Un aforism trebuie să fie ceva canonic, încheiat, ca *Biblia*"[1].

Emil Cioran, refractar tiparelor clasice, reformulează condiția speciei: în aforismele sale, închiderea e un pretext pentru un nou început. Pentru neodihnitul Cioran, „... nici aforismele nu cunosc odihna punctului final", afirmă Vlad Russo[2]. Se manifestă, astfel, o dinamică suplă a gîndului, o perpetuă renaștere a lui, cu momente de încremenire și de reluare a mișcării, un permanent refuz al definitivului. De aceea, aforismul lui Cioran își pierde, parțial, independența, încadrîndu-se într-o structură. La el nu există o succesiune de aforisme, ci un *discurs structurat aforistic.*

Ideea, afirmată ca atare, suferă un proces de recompunere, dînd naștere unui infinit joc de nuanțe: „Paloarea e culoarea ce-o ia gîndirea pe fața omenească" *(Amurgul gîndurilor,* p. 30) sau „Paloarea ne arată în ce măsură trupul poate înțelege sufletul" *(Silogismele amărăciunii,* p. 36) sau „Cînd sîntem palizi, sîngele s-a retras ca să nu se mai interpună între noi și cine știe ce..." *(ibidem,* p. 117).

Situîndu-se în același spațiu al „literaturii de frontieră" ca și fragmentul sau eseul, aforismul reprezintă, la Cioran, treapta cea mai înaltă a „agoniei" limbajului; după aforism nu mai poate urma decît tăcerea. Nu întîmplător, el e un semn de oboseală, de „lehamite" și disconfort; „Aforismele iau naștere cel mai adesea în timpul nopții; ele exprimă în mai mică măsură «inconfortul de ordin cultural», cît unul de ordinul existenței. Noaptea ești un alt om, ești omul suferind, adevăratul om"[3], dar mai cu seamă o modalitate de exteriorizare a spaimei față de incontinența cuvîntului: „Aforismul e cultivat numai de cei care au cunoscut frica *în mijlocul* cuvintelor, frica de a se nărui împreună cu *toate cuvintele" (Silogismele amărăciunii,* p. 9). Preferința pentru expresia lapidară este, deci, motivată prin dorința de salvgardare a ființei și explică libertățile pe care autorul și le ia față de cititor, căruia îi refuză explicațiile, oferindu-i doar concluzia: „De ce să explici, să demonstrezi — nu merită osteneala. Fac o afirmație și, dacă-ți place, cu atît mai bine, dacă nu, vezi-ți de treabă! Am scris aforisme dintr-o silă de toate. Eu sînt antipodul profesorului. Detest să explic și mai ales să mă explic"[4].

De fapt, povara cuvintelor e înlocuită cu povara unei ample elipse. Lipsesc premisele silogismului, lipsește eseul care susține formularea finală. Orice aforism este, din acest punct de vedere, *concluzia unui text absent:* „Nu pot reda decît rezultatele.

---

[1] Lucian Blaga, *Discobolul,* în *Elanul insulei. Aforisme și însemnări.* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 28.

[2] Vlad Russo, *Un martor printre poeți,* în *Secolul 20,* nr. 328 — 330, p. 159 — 160.

[3] *Convorbiri cu Emil Cioran,* București, Editura Humanitas, 1993, p. 110.

[4] *Ibidem,* p. 182 — 183.

Aforismele mele nu sînt aforisme adevărate, fiecare în parte este propoziția finală a unei pagini întregi, punctul final al unei mici epilepsii"[1].

Aforismul lui Cioran oscilează între gravitate și intemperanță, între agresivitatea paradoxului, calmul reflecției și tînguirea confesiunii, fiindcă și aici, ca mai peste tot în opera sa, prezența eului — intempestivă sau discretă — se face simțită. Nici de data aceasta scriitorul nu ține cont de particularitățile speciei. Maxima sa nu exprimă adevăruri general umane, anonime, ci concrete, individuale, pentru că ea e forma pe care o iau exploziile succesive ale stărilor eului. Avem din nou de a face cu o deviație a impersonalului spre personal, a literaturii gnomice spre cea confesivă, ceea ce solicită cititorului „traduceri" de tipul: „A suferi înseamnă a *medita* o senzație de durere" *(Amurgul gîndurilor,* p. 20) = „Eu meditez o senzație de durere, atunci cînd sufăr". Alteori, lectura presupune reconstituirea unuia sau chiar a doi dintre termenii silogismului eliptic, al cărui subiect e invariabil *eu.* „În pesimism coexistă o bunătate ineficace și o răutate nesatisfăcută" *(Silogismele amărăciunii,* p. 62) — iată prima premisă care ne lasă s-o bănuim pe a doua și să întrezărim concluzia: „*Eu* sînt pesimist, deci *în mine* coexistă o bunătate ineficace și o răutate nesatisfăcută".

Atunci cînd accidentalul devine pretext al teoretizării, aforismul îmbracă în majoritatea cazurilor forma *definiției* poetice: „Speranța e forma normală a delirului" *(Sfîrtecare,* p. 159). Natura obiectului e luminată pe calea *analogiei:* „Neurastenia-i la om ceea ce-i divinitatea la Dumnezeu" *(Amurgul gîndurilor,* p. 128) sau a *contrastului:* „Arta de a iubi? Să știi să îmbini un temperament de vampir cu discreția unei anemone" *(Silogismele amărăciunii,* p. 87). Se întîmplă — nu prea des — ca maxima să fie un comentariu al unui citat sau pseudo-citat: „Doar floarea care cade e desăvîrșită, a spus un japonez. Ești ispitit să spui același lucru despre o civilizație" *(Sfîrtecare,* p. 102).

Uneori, autorul părăsește tărîmul afirmației și apelează la *exclamația* și *interogația retorică,* menite să transmită nu numai un mesaj gnomic, ci și starea intimă de stupoare sau de revoltă în fața absurdului existenței: „Să-i aprofundezi pe Părinții Deșertului și totuși să te lași tulburat de ultimele știri" *(Mărturisiri și anateme,* p. 106) sau „Cum se face că faptul de a nu fi existat, că absența colosală ce precedă nașterea nu pare să deranjeze pe nimeni, și chiar dacă îl tulbură pe careva nu-l tulbură peste măsură?" *(Mărturisiri și anateme,* p. 103).

Prin cultivarea *paradoxului cinic,* scriitorul transferă cititorului starea de perplexitate: „Facerea a fost primul act de sabotaj" *(Silogismele amărăciunii,* p. 79).

Mult mai rar, expresia confesiunii aforistice este *pseudo-anecdota.* Rezultat al comprimării maxime a unui material epic, ea evocă un fapt din care nu se reține decît lecția morală: „Ajuns acasă, după o incinerare. Demonetizare instantanee a Veșniciei și a tuturor cuvintelor mari" *(Mărturisiri și anateme,* p. 176).

Pe alocuri, anecdotei i se preferă *dialogul (imaginar):* „Sînteți cumva *reacționar?* — Dacă vreți, numai că-n sensul în care e și Dumnezeu" *(Sfîrtecare,* p. 103).

Aforismul lui Cioran îmbină, în toate aceste variațiuni formale, gravitatea moralistului și febra afectivă a poetului. El este o „poezie a ideilor" pentru că „Mai mult decît în poem, cuvîntul este zeu în aforism"[2].

---

[1] *Ibidem,* p. 17.

[2] Emil Cioran, *Sfîrtecare,* traducere de Vlad Russo, București, Editura Humanitas, 1995, p. 157.

Nicolae Filimon: „Ciocoii vechi şi noi"

Prof. FLORIN IONIŢĂ
Colegiul Naţional „Iulia Hasdeu", Bucureşti

Programele de limba şi literatura română pentru clasele a IX-a — XII-a pun accent pe latura formativă a învăţării, pentru a permite elevilor „să se raporteze la cultură autonom, reflexiv, critic şi creativ". Desigur că şi evaluarea trebuie să ţină seama de această cerinţă, astfel încît să poată măsura cît mai fidel gradul în care a fost atinsă. Armonizarea evaluării la competenţele generale şi specifice ale disciplinei considerăm a fi astfel unul dintre ţelurile prioritare ale muncii profesorului în momentul de faţă. Reţete universal valabile pentru atingerea unui asemenea ţel nu există. Oferim totuşi cîteva modele care, desigur, se pot adapta sau îmbunătăţi în funcţie de clasă şi, evident, de obiectivele propuse. Este un mod nou de abordare a evaluării, dar, credem, absolut necesar în condiţiile existenţei manualelor alternative şi în perspectiva examenelor naţionale. Textul ales ca suport a fost romanul lui Nicolae Filimon, *Ciocoii vechi şi noi*. Am folosit itemi cît mai variaţi (cu alegere multiplă, de completare, întrebări structurate, eseuri libere şi eseuri structurate) din dorinţa de a arăta celor interesaţi ce posibilităţi oferă evaluarea curentă. Ei au fost grupaţi în ordinea *Competenţelor generale* şi a *Competenţelor specifice* enunţate în Programa şcolară de clasa a X-a şi nu după gradul de dificultate. De la caz la caz, itemii propuşi pot fi utilizaţi şi ca teme pentru proiecte ori ca material auxiliar de pregătire pentru examenul de bacalaureat sau în vederea participării la olimpiadele şcolare.

Cerinţe privind înţelegerea şi interpretarea textului

Competenţa generală: 1. Utilizarea corectă şi adecvată a limbii române în producerea şi receptarea mesajelor în diferite situaţii de comunicare.

Competenţa specifică: 1.1. Identificarea valorilor stilistice generate de folosirea registrelor limbii.

1. Motivează prezenţa în număr mare a cuvintelor de origine grecească în romanul lui Nicolae Filimon.

2. Folosind ca model *Foaia de socoteală a curţii marelui postelnic A. Tusluc*, din capitolul *Fă-te om de lume nouă să furi cloşca după ouă!*, scrie, în registru ironic-neologic, o *Listă de achiziţii şi cheltuieli necesare bunei funcţionări a „Băncii de Comerţ Rural"*.

Competenţa specifică: 1.2. Folosirea unor registre stilistice diferite în funcţie de situaţia de comunicare.

3. Compară cele două scrisori, a „treti-logofătului Ghinea Păturică ot Bucov sud Saac" şi a lui Dinu Păturică, din capitolul V, *Educaţiunea ciocoiului*, pentru a argumenta diferenţa de vîrstă şi de mentalitate dintre tată şi fiu. Vei avea în vedere coerenţa şi coeziunea textului, valenţele stilistice ale unor categorii morfosintactice, precum şi

valorile stilistice generate de folosirea registrelor limbii (arhaic, regional, familiar etc.). Pentru clarificarea sensului unor cuvinte, este recomandabil să utilizezi un dicționar explicativ.

❶ *Cu părintească dragoste mă închin dumitale, prea iubitul meu fiu!*

Iată doi ani în cap de cînd te-am dat pe procopseală la postelnicul și nu văz nici un spor de la tine; aceasta mă pune în aporie. Se vede că tu, în loc să te sileşti a ieşi la obraze, îmbli haimana pe poduri cu derbedeii. Bagă-ți mințile în cap, măi băiete, vezi că eu sînt bătrîn și sărac, să n-ai la mine nici o nădejde. Cum îți vei aşterne, aşa vei dormi, auzitu-m-ai? Scrisoarea ce-ți empericlisesc este către d-lui postelnicul; să i-o dai negreşit, căci într-însa îi vorbesc pentru tine și îl rog să te puie în vreun mansup.

Al tău prea doritor părinte,

treti-logofătului Ghinea Păturică ot Bucov sud Saac
1816, mai 17

❷ *Cu fiiască plecăciune!*

Părintească dumitale scrisoare de la 17 zile ale lunei lui mai am primit-o cu nespusă veselie și m-am bucurat din rărunchi că te afli sănătos, căci eu, din mila cerescului Părinte, mă aflu întru toată întregimea sănătății. Bucură-te, taică, și iarăși bucură-te, căci, deși am slujit doi ani la postelnicul pe îmbrăcăminte și mîncare și mi-am plecat capul la toți calicii fără osebire, dar acum, slavă Domnului, am pus mîna pe pîne și pe cuțit. Am oprit roata norocului: n-am să mă mai tem de nimic!

Postelnicul m-a ales sfetnic de taină al său și pe negîndite mi-a încredințat o taină prin care în puțin timp poci să ajung om mare. Atît deocamdată: îți voi mai scrie!

Prea plecat și dorit al domniei tale fiu.

Dinu Păturică

Competența specifică: 1.3. Receptarea adecvată a sensului unui mesaj transmis prin diferite tipuri de texte orale sau scrise.

4. Identifică în dialogul reprodus mai jos cuvinte sau forme învechite, folosite în limbajul actual cu o conotație ironică; explică, pentru fiecare caz în parte, în ce constă această conotație:

— *Ioane, am să te întreb ceva.*
— *Porunceşte, prea milostive cocoane, și sînt gata a răspunde.*
— *Cunoşti tu mahalaua Izvorului?*
— *O cunosc.*
— *Bine?*
— *Foarte bine.*
— *Dar pe ipochimenile ce locuiesc într-însa?*
— *Pe toți, milostive cocoane, pînă la cîrciumari și băcani.*
— *Dacă este aşa, spune-mi care este cea mai frumoasă cocoană din acea mahala?*

Competența specifică: 1.5. Redactarea unor texte funcționale în diferite contexte de comunicare.

5. Imaginează-ți următoarea situație: Ești avocatul / avocata lui Dinu Păturică și încerci să obții clemență de la Grigore Ghica-vodă. Redactează, în numele clientului tău, o cerere de grațiere respectînd convențiile unui asemenea tip de scriere și limbajul epocii istorice în care este plasată acțiunea romanului.

6. Imaginează-ți următoarea situație: Ești grămăticul (secretarul) lui Dinu Păturică și stăpînul, care vrea să obțină o slujbă de la Caragea-vodă, ți-a poruncit să-i

prezinți „parcursul vieții". Redactează, în manieră ironică, un *curriculum vitae*, respectînd toate convențiile unui asemenea tip de scriere.

Competența specifică: 1.6. Aplicarea în exprimarea proprie a normelor ortografice, ortoepice, de punctuație, morfosintactice și folosirea adecvată a unităților lexico-semantice.

7. Scrie două sinonime ale cuvîntului *ciocoi*.
8. Rezumă, în limbajul actual, *Prologul* romanului.

Competența generală: 2. Folosirea instrumentelor de analiză stilistică și structurală a diferitelor texte literare și nonliterare.

Competența specifică: 2.1. Recunoașterea și analiza principalelor componente de ordin structural, specifice textului narativ.

9. Scrie în spațiul liber din dreptul fiecărei cifre litera / literele corespunzătoare tipului de personaj:

❶ Andronache Tuzluc...	A. secundar-negativ
❷ Chir Costea Chiorul...	B. principal-negativ
❸ Dinu Păturică...	C. secundar-pozitiv
❹ Banul C....	D. istoric-negativ
❺ Ion Gheorghe Caragea...	E. secundar-pozitiv
❻ Gheorghe...	F. episodic-negativ
❼ Maria ...	G. istoric-pozitiv
❽ Tudor Vladimirescu...	H. principal-negativ
❾ Chera Duduca...	I. secundar-pozitiv
❿ Neagu Rupe-Piele...	J. principal-negativ

10. Selectează exemple care să justifice una dintre următoarele opțiuni.
Romanul *Ciocoii vechi și noi* este scris din perspectiva unui:
a. narator „martor";
b. narator omniscient;
c. narator-personaj.

11. Precizează *cine*, *din ce unghi* și *în ce fel* percepe și interpretează faptele povestite în romanul *Ciocoii vechi și noi*.

12. Indică patru modalități de caracterizare a personajului Dinu Păturică și ilustrează-le prin extrase din cuprinsul romanului.

13. Explică în ce constă conflictul romanului *Ciocoii vechi și noi*.

Competența specifică: 2.2. Recunoașterea și compararea diferitelor tipuri de proză și a particularităților acestora.

14. Numește două trăsături care să justifice încadrarea *Ciocoilor vechi și noi* în categoria romanelor de moravuri.

Competența specifică: 2.3. Identificarea particularităților specifice ale limbajului în textele epice studiate.

15. Identifică diferențele dintre „partitura" personajelor și aceea a naratorului în următorul fragment:

— Dumnezeule! cît eşti de frumoasă, Duduco! exclamă el cu ochii rătăciţi şi cercînd, cu mîna tremurătoare, să apuce pe a frumoasei cochete.

— Rîzi de mine, cocoane Andronache; eu nu sînt atît de frumoasă precum zici.

— Nu, Duduco, îţi spui adevărul!

Greaca se plecă şi-l sărută pe obraz cu un transport de amor prefăcut, luă mîna lui într-ale sale şi o acoperi de sărutări, apoi căzu în nişte meditaţiuni pe cari fanariotul le tălmăcea în multe chipuri, dar toate în favoarea amorului său.

Mai multe scene de un amor delicios se petrecură între dînşii, dar cînd greaca crezu că a sosit timpul să dea lovitura decisivă, se prefăcu că cade într-o adîncă întristare, oftă cu o prefăcătorie ce nu s-a văzut pîn-acum chiar la cei mai lăudaţi actori dramatici ai teatrului nostru şi vărsă cîteva lacrămi mincinoase. [...]

Aceste fine prefăcătorii puse pe fanariot într-o poziţiune foarte critică; el nu ştia la ce să atribuie lacrămile şi furiile de amor ale amantei sale.

Greaca începu iarăşi a ofta şi a lăcrăma.

— Ce ai, Duduco, de plîngi şi oftezi? o întrebă fanariotul cu un aer în care se vedea disperarea şi curiozitatea. Spune-mi, cine te-a supărat?

— N-am nimic, nu m-a supărat nimeni.

— De ce plîngi, dar?

— Plîng nenorocirile mele.

— Şi cari sînt acele nenorociri? Nu te îmbrac? Nu-ţi dau de mîncare şi casă? În sfîrşit, nu te iubesc mai mult decît pe mine? Nu vezi că amorul tău m-a zalisit, am ajuns ca Manea nebunul?...

— Prefăcătorii bărbăteşti şi nimic mai mult.

— Nu, Duduco, pe viul Dumnezeu, te iubesc din toată inima.

— Dacă m-ai iubi, m-ai lăsa şi pe mine să mă duc la plimbare, la teatrul nemţesc şi la comedie, nu m-ai ţine închisă în casă ca p-un papagal şi îmbrăcată în trenţele astea ca o preoteasă de mahala.

Competenţa specifică: 2.4. Aplicarea conceptelor operaţionale în analiza şi discutarea textelor narative.

16. Ilustrează conceptul operaţional de *prolog*, folosind ca suport exemple din romanul lui Nicolae Filimon.

17. Ilustrează conceptul operaţional de *epilog*, folosind ca suport exemple din romanul lui Nicolae Filimon.

Compentenţa generală: 3. Argumentarea în scris sau oral a propriilor opinii asupra unui text literar sau nonliterar.

Competenţa specifică: 3.1. Susţinerea argumentată a unui punct de vedere într-o discuţie.

18. Exprimă-ţi opinia, într-un text de maximum o pagină, despre relaţia autor, narator, personaj în romanul *Ciocoii vechi şi noi*.

19. Explică, într-un text de maximum o pagină, semnificaţia titlului *Ciocoii vechi şi noi*.

Competenţa specifică: 3.2. Elaborarea unei argumentări scrise pe o temă dată.

20. Argumentează apartenenţa la specie a romanului *Ciocoii vechi şi noi*.

21. Reconstituie, într-o lucrare de două-trei pagini, imaginea Bucureştiului şi a locuitorilor săi, de la începutul secolului al XIX-lea, folosind informaţiile oferite de capitolele documentare ale romanului.

22. Exprimă-ţi opinia faţă de afirmaţia lui Nicolae Manolescu, din *Arca lui Noe*, „Ficţiunea e situată în mijlocul unei istorii reale. *Ciocoii* e, din acest punct de vedere, nu numai întîiul nostru roman, dar şi întîiul roman istoric adevărat".

Sugestii de răspuns şi repere privind evaluarea

1. Acţiunea este plasată în epoca fanariotă şi o bună parte dintre personaje sînt de origine grecească.

2. De exemplu:

Listă de achiziţii şi cheltuieli necesare bunei funcţionări a „Băncii de Comerţ Rural"	**Socoteală dreaptă**	**Socoteală încărcată**
Luni, ianuarie în 8, 2002 (bunioară)	lei	lei
Treizeci de sticle de şampanie necesare pentru obţinerea unei atmosfere destinse la locul de muncă, după încheierea sărbătorilor de iarnă	30 x 100.000 = 3.000.000	30 x 130.000 = 3.900.000 (reprezentînd comisionul firmei „Amicul meu", care a achiziţionat bunurile) + 300.000 taxe + 100.000 asigurare pentru transport = 4.300.000

3. Tatăl este, evident, un om al altor timpuri, lucru demonstrat în primul rînd de limbajul care conţine un număr relativ mare de arhaisme (*mansup, obraze, empericlisesc, ot* etc.) şi de regionalisme fonetice (*îmbli*). Multe cuvinte sînt de origine grecească şi turcească (*aporie, empericlisesc, mansup*), fapt explicabil prin vîrsta personajului, care a trăit toată viaţa sub fanarioţi. Remarcă, de asemenea, felul de a gîndi: încerc să te ajut punînd o vorbă bună la cei mari (*Scrisoarea ce-ţi empericlisesc este către d-lui postelnicul; să i-o dai negreşit, căci într-însa îi vorbesc pentru tine şi îl rog să te puie în vreun mansup*), obicei prea bine cunoscut şi azi. Remarcă şi formula ceremonioasă de adresare către fiu (*Cu părintească dragoste mă închin dumitale, prea iubitul meu fiu!*), chiar dacă mai apoi acesta este certat aspru (*îmbli haimana pe poduri cu derbedeii*). Formula de încheiere trădează orgoliu (*treti-logofătului Ghinea Păturică ot Bucov sud Saac*), deşi, în fond, condiţia îi era umilă.

Fiul este un om al altui timp şi faptul se poate observa încă din formula de adresare, politicoasă, dar concisă (*Cu fiiască plecăciune!*). Este clar că avem de-a face cu un individ activ, pentru care faptele sînt mai importante decît vorbele. Limba este mai „modernă", fără arhaisme şi cu puţine regionalisme fonetice (*pîne, poci*). Ea trădează pe omul sigur de sine (*...am pus mîna pe pîne şi pe cuţit. Am oprit roata norocului: n-am să mă mai tem de nimic!*), dar care ştie că informaţiile nu trebuie să ajungă la urechile oricui (nici chiar ale propriului tată!), dacă vrei să le valorifici din plin (*Postelnicul m-a ales sfetnic de taină al său şi pe negîndite mi-a încredinţat o taină prin care în puţin timp poci să ajung om mare. Atît deocamdată: îţi voi mai scrie!*). Singura formulă familiară este una de adresare (*taică*), de altfel, ca şi în cazul părintelui (*măi, băiete*), ceea ce sugerează o anume sobrietate în relaţiile dintre tată şi fiu.

4. De exemplu: *mahala* — la origine însemna cartier al unui oraş. Ulterior cuvîntul s-a specializat pentru a desemna doar cartierele mărginaşe; prin extensie a căpătat conotaţia de „vulgar", „grosolan"; *ipochimen* — vine din neogreacă şi înseamnă „persoană", „ins", „individ". Azi se foloseşte numai cu sens ironic.

5. **Atenție!** — cererea ta, redactată pe o coală de hîrtie tip A4 trebuie să cuprindă:

— formula de adresare;
— datele personale ale petiționarului;
— motivul solicitării;
— semnătura, data, localitatea;
— funcția celui căruia i te adresezi, precum și instituția pe care o conduce.

6. *Curriculum vitae* se bazează pe următorul set de informații:

— nume și prenume;
— adresă (și telefonul, faxul, e-mail-ul; evident, aceste informații nu se referă la Dinu Păturică!);
— vîrstă, sex, stare civilă;
— studii;
— performanțe în activitatea școlară și / sau profesională;
— abilități, calități;
— obiective profesionale;
— pasiuni (hobby-uri);
— recomandări, referințe;
— semnătură și dată.

Atenție! *Curriculum vitae* (forma abreviată este CV) nu trebuie să depășească două pagini, format A4.

7. Parvenit, fecior în casă, servitor (la un boier) etc.

8. Rezumatul presupune relatarea obiectivă la persoana a III-a și eliminarea cuvintelor și a expresiilor din limbajul curent, precum și renunțarea la citate și eliminarea figurilor de stil, a descrierilor etc.

9. ❶ Andronache Tuzluc — B./ H./ J.
❷ Chir Costea Chiorul — A.
❸ Dinu Păturică — B./ H./ J.
❹ Banul C. — C./ E./ I.
❺ Ion Gheorghe Caragea — D.
❻ Gheorghe — C./ E.
❼ Maria — C./ E.
❽ Tudor Vladimirescu — G.
❾ Chera Duduca — B./ H./ J.
❿ Neagu Rupe-Piele — F.

10. Narator omniscient; exemple pot fi găsite mai ușor în primele cinci capitole.

11. Răspunsul este legat de *perspectiva narativă* (focalizare, viziune). Este vorba de poziția din care sînt prezentate situațiile narate (cine „privește", din ce unghi, ce interpretare dă faptelor narate etc.).

12. Caracterizare directă (de către autor, de către alte personaje, autocaracterizare) și indirectă (vestimentație, limbaj, comportament, mediul în care trăiește etc.): exemple se pot extrage, evident, din întregul roman, dar cel mai la îndemînă sînt cele oferite de capitolul I.

13. Conflictul trebuie legat de ambiția lui Dinu Păturică de a pune *mîna pe pîine și pe cuțit* și a face astfel ca *roata norocului* să se învîrtească în direcția dorită de el.

14. Descrierea unei epoci în special prin anumite tipuri umane care evoluează în cadrul respectiv, intervențiile moralizatoare ale autorului în caracterizarea personajelor și în cursul acțiunii etc.

15. Trebuie remarcate în limbajul personajelor mărcile oralității (exclamații, vocative, regionalisme fonetice specifice registrului familiar al comunicării: *cocoane Andronache, îți spui, cari* etc.); vocabularul conține un amestec strident de cuvinte vechi și neologice (*amorul tău m-a zalisit*) care sugerează un anume tip de educație; semnele de punctuație, mai ales, impun o intonație potrivită (o anume modulație a vorbirii, ritmul, intensitatea sonoră, pauze etc.). „Partitura" naratorului este sobră din punctul de vedere al intonației. Limbajul este mai „modern", predominant neologic (*un transport de amor prefăcut; amor delicios; aceste fine prefăcătorii puse pe fanariot într-o poziție foarte critică* etc.), mărcile oralității au dispărut.

16. *Prologul* este partea introductivă a unei opere literare care prezintă evenimentele premergătoare acțiunii sau elemente care îi înlesnesc înțelegerea. În cazul romanului în discuție, autorul prezintă în prolog „caracterul" ciocoiului, pe care îl va exemplifica apoi în detaliu prin intermediul unora dintre personaje.

17. *Epilogul* este partea finală a unei opere literare care constituie concluzia evenimentelor prezentate și / sau în care este evidențiată semnificația operei: căsătoria dintre fostul vătaf Gheorghe și Maria confirmă ceea ce autorul lăsase să se înțeleagă de la începutul romanului, și anume triumful virtuții.

18. Opera literară instituie o relație de comunicare specifică între autor și cititor. Sesizarea acestui fapt poate ușura mult înțelegerea textului, permițînd cititorului a se situa atît în lumea operei, înțeleasă ca univers „real", cît și în afara ei, facilitîndu-i astfel descifrarea elementelor din care este construită. Personajul este călăuza ideală pe drumul de acces spre universul operei literare, iar relația specială dintre autor și personaj este una dintre cheile înțelegerii textului ficțional și a granței nu totdeauna clare care desparte ficțiunea de realitate. În povestire, mai cu seamă, autorul se poate implica direct în întîmplările narate, astfel că linia care desparte cele două lumi, a „realității" povestirii și a existenței povestitorului, este mai dificil de trasat. Aceasta este și una dintre capcanele în care poate cădea cititorul „începător". Riscul scade în cazul narațiunii la persoana a treia, în care autorul se plasează mai evident în exteriorul universului creației literare. În cazul romanului *Ciocoii vechi și noi,* între autor și cititor se interpune naratorul, adică tocmai acela care conferă textului caracterul de ficțiune. Singurul exemplu de identitate între autor, narator și personaj este autobiografia, care este însă un text nonficțional.

19. După model balzacian, Filimon și-a plănuit romanul sub forma unui ciclu din două volume, care trebuia să urmărească existența acestui tip uman *de la ciocoiul cu anteriu și cu călămări la brîu al timpilor fanariotici pînă la ciocoiul cu frac și cu mănuși albe din zilele noastre.* Din plănuitul ciclu nu a realizat însă decît un volum, fapt confirmat și de formula finală: *Finele* [sfîrșitul] *„Ciocoilor vechi".*

20. Argumentarea trebuie să aibă în vedere caracterul realist (eseistul englez E. M. Forster, în *Aspecte ale romanului,* definea romanul realist drept *istoria unui eșec*), intenția de a contura o imagine completă a societății timpului (*o ficțiune mimînd adevărul*), de a crea tipuri umane; de asemenea trebuie evidențiată complexitatea intrigii care se desfășoară pe mai multe planuri, dimensiunea, numărul relativ mare de personaje etc. G. Călinescu, în *Principii de estetică,* privea romanul ca *o operă de știință sau, cu un termen mai potrivit cîmpului artei, un act de cunoaștere, metodic și liniștit ca o disecție sau, dacă vreți, pasionat rece, cu nervii supravegheați.*

21. În lucrarea ta poți folosi cel puțin informații furnizate de cap. XV — *Scene din viața socială*, cap. XVII — *Muzica și coregrafia în timpul lui Caragea*, cap. XX — *Teatrul în Țara Românească*, cap. XXII —„*Italiana în Algir*".

22. **Atenție!** Indiferent de părerea pe care o ai despre afirmația lui Nicolae Manolescu, în elaborarea răspunsului este util să întrebuințezi cu precădere mijloace lingvistice adecvate exprimării unei aprecieri (verbe de opinie: *a crede, a considera, a presupune* etc.; adverbe / locuțiuni adverbiale de mod folosite ca indici ai subiectivității evaluative: *probabil, posibil, desigur, fără îndoială, cu siguranță* etc.; conjuncții / locuțiuni conjuncționale cu rol argumentativ, folosite mai ales pentru exprimarea raporturilor de tip cauzal, consecutiv, final, conclusiv etc.: *deoarece, din cauză că, încît, ca să, așadar* etc.).

Test de cunoștințe

Răspunde la fiecare dintre următoarele cerințe, realizînd înțelegerea Capitolului I, *Dinu Păturică*.

1. Selectează pasajele în care autorul stabilește o echivalență între fizionomia și psihologia personajelor. **4 p.**

2. Motivează *poziția umilitoare* în care Dinu Păturică așteaptă sosirea boierului. **4 p.**

3. Identifică detalii legate de îmbrăcămintea personajelor, care să confirme afirmația din primul rînd al textului, că acțiunea debutează în anul 1814. **4 p.**

4. Argumentează, apelînd numai la particularități de limbaj, că acțiunea romanului este plasată în primele decenii ale secolului al XIX-lea. **4 p.**

5. Descrie „strategia" adoptată în scrisoare de Ghinea Păturică, tatăl lui Dinu, prin care acesta încearcă să cîștige bunăvoința postelnicului pentru fiul său. **4 p.**

6. Explică sensul afirmației: ... *prin admiterea lui în serviciul postelnicului devenise proprietar pe prima literă a alfabetului fortunei.* **4 p.**

7. Motivează privirea *repede și disprețuitoare* a lui Dinu Păturică în momentul în care rămîne singur în camera unde îi va fi dat să locuiască la curtea postelnicului. **4 p.**

8. Transcrie un fragment de maximum 15 cuvinte în care Păturică își afirmă țelul în viață. **4 p.**

9. Numește „calitățile" de care trebuie să uzeze Păturică pentru a-și atinge țelul. **4 p.**

10. Numește tipul uman înfățișat de autor prin Dinu Păturică. **4 p.**

Barem de corectare și de notare pentru testul de cunoștințe

Sînt vizate următoarele competențe specifice:
1.3. Receptarea adecvată a sensului unui mesaj transmis prin diferite tipuri de texte orale sau scrise.
3.2. Elaborarea unei argumentări scrise pe o temă dată.

1. ...*ochi negri plini de viclenie*; *un nas drept și cu vîrful cam ridicat în sus, ceea ce indică ambițiunea și mîndria grosolană*: (2 p. + 2 p.) **4 puncte**

2. Are nevoie de o slujbă, iar în fața celui puternic și de care depinde realizarea planurilor sale, trebuie să se arate umil; în acest moment nu este deloc sigur pe el (are

un aer în care se vedea foarte curat neliniștea...): (explicație logică, prezentată într-un text coerent, cu argumente suficiente și convingătoare — 4 p.; explicație logică, dar sumar argumentată — 2 p.; încercare de argumentare — 1 p.) **4 puncte**

3. Este vorba de epoca fanariotă, așadar de o perioadă în care domina un amestec de elemente orientale grecești și turcești: *în cap un cauc*; *iminei* (pantofi cu vîrful ascuțit, de modă turcească); *un arnăut îmbrăcat numai în fir...*; *antiriu* (haină lungă purtată de boieri) *de cutnie* (stofă fină) *ca gușa porumbului, încins peste mijloc cu un șal de Țarigrad*; *cu işlicul* (căciulă de blană scumpă sau de postav, de format mare, cilindrică sau cu fundul pătrat) *în cap și învelit pînă la ochi cu o giubea* (haină lungă și largă) *de postav albastru blănită cu blană de rîs*: (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p.) **4 puncte**

4. Este bine să te folosești și de informațiile oferite de sugestiile de răspuns de la exercițiile 3, 4, 19 (vezi p. 23 și p. 25) și, de asemenea, de acelea de la cerința nr. 3 a acestui test. În redactare trebuie să folosești mijloace lexicale adecvate exprimării unei aprecieri (verbe de opinie: *a crede, a considera, a presupune* etc.; adverbe / locuțiuni adverbiale de mod folosite ca indici ai subiectivității evaluative: *probabil, posibil, desigur, fără îndoială, cu siguranță* etc.; conjuncții / locuțiuni conjuncționale cu rol argumentativ, folosite mai ales pentru exprimarea raporturilor de tip cauzal, consecutiv, final, conclusiv etc.: *deoarece, din cauză că, încît, ca să, așadar* etc.), pentru că evaluarea răspunsului va avea în vedere și modul în care acestea sînt folosite: (explicație logică, prezentată într-un text coerent, cu argumente suficiente și convingătoare — 4 p.; explicație logică, dar sumar argumentată — 2 p.; încercare de argumentare — 1 p.) **4 puncte**

5. În elaborarea răspunsului trebuie evidențiate cel puțin următoarele aspecte: formula de adresare extrem de respectuoasă și descrierea în detaliu a felului în care logofătul și-a îndeplinit toate însărcinările date de postelnic; prezentarea calităților fiului care să justifice rugămintea pentru o slujbă, fie ea cît de umilă; afirmația linguşitoare că doar la curtea boierească Dinu poate să capete experiență într-ale vieții; informația despre peșcheșul de rigoare, oferit în schimbul îndeplinirii rugămintii: (descriere completă, prezentată într-un text coerent și argumentat logic — 4 p.; descriere completă, dar sumar argumentată, într-un text cu erori minore de redactare — 2 p.; descriere lacunară, fără explicații — 1 p.) **4 puncte**

6. *Fortuna* — noroc, soartă fericită; așadar acesta este momentul din care va începe drumul parvenirii: (explicație logică, prezentată într-un text coerent, cu argumente suficiente și convingătoare — 4 p.; explicație logică, dar sumar argumentată — 2 p.; încercare de argumentare — 1 p.) **4 puncte**

7. Răspunsul trebuie să conțină ideea că pe Dinu Păturică nu-l interesează deloc încăperea umilă în care este nevoit să trăiască acum, de vreme ce ambiția sa este mult mai înaltă: (explicație logică, prezentată într-un text coerent, cu argumente suficiente și convingătoare — 4 p.; explicație logică, dar sumar argumentată — 2 p.; încercare de argumentare — 1 p.) **4 puncte**

8. *...Ca mîne voi avea și eu case mari ca ale acestui fanariot*: **4 puncte**

9. *Curagiu, răbdare, prefăcătorie, iuşchiuzarlîc* (șiretenie): (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p.) **4 puncte**

10. Parvenit / arivist / ciocoi: **4 puncte**

Octavian Goga: „Apostolul"

Prof. MARIA TOMA-DAMŞA
Liceul Pedagogic „Sabin Drăgoi", Deva

La numai 24 de ani Octavian Goga, obţinea premiul Academiei pentru primul său volum, *Poezii,* apărut în 1905. Bucurîndu-se de aprecierea lui N. Iorga şi a lui Titu Maiorescu, O. Goga aduce în poezia noastră un timbru particular, marcat de mesianism. Între figurile reprezentative ale monografiei sale lirice — imagine a satului ardelenesc —, se numără şi preotul.

Aşa cum observa şi Sextil Puşcariu, poetul „înalţă un imn preotului, acestui «apostol» care în tinereţe a purtat sabie pentru libertatea naţiunii sale, iar la bătrîneţe face, prin vorbele sale, să alunece mîna flăcăilor la cuţitul din cingătoare".

A şasea poezie din volumul de debut este *Apostolul,* care deschide seria portretelor, fiind urmat de *Dascălul, Dăscăliţa, Bătrîni, Lăutarul.*

Acest portret în versuri are un caracter static, relevînd trăsături fizice şi morale ale personajului, surprins prin mijloace diverse: epitet, comparaţie, metaforă etc.

Titlul poeziei este metaforic, *Apostolul,* termen cu profunde semnificaţii — şi nu numai religioase —, poetul văzînd în preot un „Drept-vestitor apostol / Al unei vremi ce va să vie".

Autocaracterizîndu-se, în *Mărturisiri,* poetul însuşi se consideră un luptător, un deschizător de drumuri, un mare pedagog al neamului, element dinamic, instigator la revoltă, semănător de credinţe, şi rămîne fidel crezului său artistic.

Intrarea în atmosfera şi în substanţa poeziei se face prin realizarea unui tablou de natură în care „Ca o vecernie domoală / Se stinge zvonul din dumbravă", în amurgul molcom, liniştit. Acesta sugerează tihna şi reculegerea, chiar dacă viaţa Ardealului este „plasată sub zodia nenorocului, a unei sorţi damnate, blestemate", cum observa Mircea Popa.

În această atmosferă, cînd „Pleoapa soarele-şi închide", cînd „Norodul a cuprins podmolul / Lîngă frăgar...", la portiţă, „De cîrjă sprijinit *răsare* / Bătrînul preot...". Doi termeni de sorginte religioasă îşi fac loc în acest tablou al înserării, cu iz de pastel: „vecernie" şi „preot", în asociere cu un lexic metaforic menit să potenţeze solemnitatea aşteptării apostolului.

În altă secvenţă poetică se creionează portretul fizic al bătrînului „preot": „Moşneag albit de zile negre", cu „pieptărelul lui de lînă" (diminutivul sugerează că vîrsta şi-a pus amprenta asupra constituţiei preotului), „clipind din genele cărunte", „bătrînul mag".

„Sprijinind încet toiagul, [...] / Începe-*a povesti* moşneagul" o poveste „jalnică", după ce „Domol, în mijloc se aşază...". Din felul în care povesteşte, poate fi dedus portretul moral al „apostolului": curajos în tinereţe, participant direct la lupta împotriva asupririi naţionale, demn, model pentru tineri, prevestitor al unor vremi mai bune. În glasul lui „plîng patimi", pentru că „sfînt e graiul gurii sale" care „va lumina norocul / Acestui neam sfîrşit de jale". Glasul lui „strigător răsună", încît vîntul, personificat, va duce „cerului cuvîntul".

Portretul se încheie simetric în ultima strofă, simbolic chiar, preotul fiind considerat „drept-vestitor apostol", demn de a fi hirotonit „cu harul cerurilor", pentru că înseşi „razele de lună, / Pe-argintul frunţii lui boltite / Din aur împletesc cunună".

Reacţia auditoriului — oameni şi natură personificată — este pe măsura discursului său. Poporul „ia aminte, / Ascultă jalnica poveste"; nevestele înduioşate se opresc din tors („fusul se opreşte..."); „moşnegii [...] fărîmă lacrimi", retrăind cumplitele lupte la care au

participat. Numai tinerii — porniți spre acțiune — „Aprinși... strîng prăseaua / Cuțitului din cingătoare", pentru că ei trăiesc frenetic dorul „De clipa răzbunării sfinte". „Cînd glasul strigător răsună", în piepturile tinere „același dor tresare"...

Natura, personificată, nu mai păstrează atmosfera calmă de la început, ci se face ecou al sentimentelor de revoltă: *„geamăt înfioară* firea / Prelung și greu ca o furtună, / Frăgarul își îndoaie *coapsa"*, iar vîntul *„purcede...* / Să ducă cerului cuvîntul".

Lexicul obișnuit, din sfera vieții rurale, îmbracă o sărbătorească haină metaforică și se convertește în personificări *(„pleoapa* soarele-și *închide"*, „geamătul *înfioară* firea", „Frăgarul își îndoaie *coapsa"*, „vîntul [...] / *Să ducă* cerului *cuvîntul")* menite să surprindă comuniunea naturii cu omul în suferință, revoltă și luptă. Metaforele insolite, cu sugestii expresive (preotul „răsare", „norocul acestui neam...", „cetățuia strălucirii", „argintul frunții") arată rolul benefic al acțiunii preotului în marea luptă pentru libertate în Ardeal.

Comparațiile vizează natura („ca o vecernie [...] zvonul") și idealurile împărtășite de aceasta („geamăt [...] ca o furtună"), iar epitetele metaforice dobîndesc efecte sonore și nuanțări semantice prin antepunere („bătrînul preot", „jalnica poveste", „înduioșatelor neveste", „cuvîntătorului părinte"), prin dublare („geamăt... prelung și greu").

Impresionant este și modul ingenios de asociere a cuvintelor în imagini vizuale („moșnegii [...] fărîmă lacrimi", „va lumina norocul", „cetățuia strălucirii", „argintul frunții"), auditive („patimi plîng în glasul", „sfînt e graiul", „glasul strigător răsună") sau motorii („feciorii strîng prăseaua...", „înalță fruntea", „frăgarul... îndoaie coapsa", „purcede vîntul / Să ducă...", „coboară razele de lună").

Creînd o desăvîrșită unitate între arta cuvîntului și sentimentul exprimat, ca și între titlul și conținutul poeziei, Goga folosește în mod echilibrat termenii religioși *(apostol, vecernie, preot, părinte, sfînt, hirotonire, har, drept-vestitorule)* și pe cei prin care transcrie o meditație asupra destinului neamului, avînd caracter mesianic („a povesti", „jalnica poveste", „dor", „clipa răzbunării sfinte", „norocul", „glas strigător răsună", „vremi ce va să vie"). Versificația este specifică multor poezii ale lui Goga: strofe din opt versuri, cu o măsură de nouă silabe, ritm trohaic și iambic, în funcție de tumultul sentimentelor, rimă încrucișată.

Dăruirea de sine a apostolului consumată în relațiile cu poporul căruia îi aparține, indiferent de vîrstă, este în consonanță cu natura. Aceasta, personificată, se bucură, se întristează, se revoltă, fiind ecoul stărilor lui sufletești. În relația omului cu natura, aceasta, natura, este și un mijloc de comunicare cu divinitatea.

Invocînd forța morală și puterea exemplului ca argumente pentru speranța izbăvirii, mișcarea fiind dinspre trecut și prezent spre viitor, poetul relevă o viziune optimistă asupra destinului poporului, filtrată prin valorile codului moralei creștine.

Lucian Blaga: „Sufletul satului"

Prof. SILVIA CATARGIU
Liceul Teoretic „Alex. Ioan Cuza", București

Ion Breazu — întîiul important critic transilvănean al operei lui Lucian Blaga — remarca referitor la volumul *În marea trecere,* apărut în 1924: „Intrăm în altă lume... Rîul vieții, care se rostogolea spumos în «Pașii profetului», parcă a intrat undeva sub pămînt. Omul a rămas îngrozit de singur într-o imensă pustietate, sufletul lui e biciuit de îndoială și ars de setea neastîmpărată a cunoașterii".

Ca la orice mare creator, meditația lirică se constituie din motivul vieții ca destin pământean, supus legii implacabile a trecerii noastre prin lume sub imperiul timpului. Blaga însuși a denumit drumul vieții noastre pământene prin lume și timp, drept o *mare trecere*. La fel ca Mihai Eminescu, Tudor Arghezi sau George Bacovia, Lucian Blaga pune în versurile sale ceva din eterna aspirație spre frumos a *omului universal;* el hrănește spiritualitatea românească cu un val nou de cultură și aderă la efortul național de interpretare a genezei, a realității noastre etnice.

Copilăria petrecută în Lancrăm a rămas pentru totdeauna înscrisă în sufletul poetului, ca și imaginea satului ce apare în unele poezii din ciclul *În marea trecere.*

Pluguri sau *Sufletul satului* sînt creații ce evocă cu insistență satul. În *Sufletul satului* poetul afirmă:

Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.
Aici orice gînd e mai încet
Și inima-ți zvîcnește mai rar
Ca și cum nu ți-ar bate în piept
Ci adînc în pămînt undeva.

Să încercăm să analizăm funcția poetică a textului.

1. Nivelul lexico-semantic

Dacă ne uităm atent la cuvinte, observăm că ponderea e deținută de substantive: *veșnicia, sat, gînd, inima, piept, pămînt;* conceptul de existență e desemnat prin imaginile *veșnicia* și *pămînt,* ceea ce presupune un fapt de conștiință trăit dramatic și asociat cu ideea străbaterii drumului vieții pînă în pragul lui.

Poezia nu se naște din evocarea ca atare a unor realități materiale, ci din atmosfera pe care o generează și o promovează evocarea lor: poezia respiră un aer liniștitor al statorniciei, iar poetul se simte eliberat de sentimentul izolării: el este tulpina ce-și găsește miile de fire ascunse *adînc în pămînt,* care-i asigură continuitatea.

Neliniștea poetului, sentimentul dureros al trecerii și destrămării par a se liniști prin efectul binefăcător al permanenței pămîntului, al cărui simbol se regăsește în versul *un joc de iezi pe morminte; morminte* semnifică componenta ființei noastre telurice. *Timpul,* ca dimensiune universală, e parcă oprit: *orice gînd e mai încet, inima* [...] *zvîcnește mai rar;* cealaltă coordonată a existenței noastre — *spațiul* — e menționată de Blaga prin versul *Aici se vindecă setea de mîntuire,* imagine a imobilității prin care poetul aderă cu tot sufletul la substanța proprie a satului, căci nimic nu poate fi mai salvator decît *dacă ți-ai sîngerat picioarele, să te așezi pe un podmol de lut.*

Sîngele este imaginea vieții, fluviul prin care cu toții am pătruns din eternitate și pe care trebuie să-l reurcăm spre veșnicie.

Într-o lume prăbușită în dezolare, mitul satului este o poartă ce se deschide spre alte orizonturi; între poet și sat se naște o comuniune perfectă, căci *aici* aromele sale proaspete și mirosul sălbăticiunii îi dau senzația întăritoare a vieții perpetue, fiind ca și un izvor de apă vie ce-i dă putere:

Sufletul satului fîlfîie pe lîngă noi,
ca un miros sfios de iarbă tăiată
ca o cădere de fum din streșini de paie
ca un joc de iezi pe morminte înalte.

În *sufletul satului* poetului caută liniștea pămîntului și alege imagini artistice în care cuvintele sînt de factură populară: *podmol de lut, iarbă tăiată, streșini de paie. Aici* natura este eternă și misterioasă: din bucăți de lut, L. Blaga plămădește icoana unui univers care rezistă prin sfioșenia celor ce spun povești din neam în neam.

2. Caracterul aforistic al meditației poetului.

Lucian Blaga se adresează direct: *copilo;* cei tineri — în drumul lor pe un pămînt presărat cu opreliști și cu întrebări fără răspuns — trebuie să învețe marea lecție a înțelepciunii, pe care poetul o sugerează prin versul: *Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.* Această imagine de o pregnantă frumusețe vine din adîncurile fîntînilor, din cetinile de brazi, din cugetările înfiorate ale celor ce-și omagiază vatra strămoșească.

Substantivul *sat* își păstrează sensul denotativ, propriu, căruia i se adaugă și un sens conotativ, simbolic, ca spațiu al meditației poetice.

Glasul naturii este perceput prin epitetul *sfios* și prin zborul spre înălțimi: *sufletul satului filfîie;* natura vibrează tainic în fapt de seară, cînd din cauza fumului contururile devin evanescente.

Satul acesta este un spațiu fabulos, conceput de poet și necesar lui, către care migrează simțind nevoia să se salveze de oraș, ca o floare ce se ofilește la fereastră. Satul este un regenerator pentru ființa umană, fiind o lume a lui, un cosmos ideal, un univers poetic compus din elemente pe care și le subordonează și le difuzează spre a fi receptate de cititori. *Sufletul satului* mărturisește bucuria cu care Lucian Blaga străbate nu doar teritorii, ci și spații ale culturii europene din dorința de a se simți parte integrantă a acestei culturi.

Personaje

CRENGUȚA NĂPRISTOC
București

În destinul oricărui personaj pare a fi gravată o mască: în latină, *personna* însemna *mască, rol.* Destinul personajului literar, ca element al operei literare, nu se rezolvă în această etimologie: el este un construct ficțional care 'trăiește', adică acționează într-o lume de hîrtie și totuși este perceput ca o persoană, ca o ființă umană; nu e de găsit în realitatea imediată și totuși își construiește o realitate și o identitate proprii.

Dificultățile terminologice, imposibilitatea de a-l încadra în definiții exacte au marcat istoria acestui concept. Pentru adepții săi, el dobîndește consistența și realitatea ființei umane, a unui eu psihologic. Contestatarii săi sînt stimulați tocmai de acest exces de psihologism: formaliștii și structuraliștii preferă în locul *personajului* termeni ca *funcție* sau *rol* (Vladimir I. Propp, Étienne Souriau, Claude Bremond), *actant* (Algirdas Julien Greimas, Tzvetan Todorov), *actor* (Lubomir Dolezel și Jaap Lintvelt). Pentru ei, categoria de acțiune primează asupra celei de personaj în definirea specificului narațiunii: personajul definit ca persoană, ca eu psihologic, ar fi o iluzie periculoasă pentru că ar deforma percepția noastră despre ficțiune, ducînd la confuzia acesteia cu realitatea. Acțiunea și strategiile ei versus personaj? Nu poate exista narațiune fără acțiune și fără personaje, ele sînt două categorii indispensabile, însă istoria lor teoretică pare a fi marcată de o anume concurență.

În *Poétique de la prose,* Todorov definește categoria de personaj literar prin supunerea la categoria acțiunii, deci prin ieșirea din sfera *coerenței psihologice* și a *descrierii de caracter:* accentul cade, în opere reprezentative ca *Decameronul, Odiseea*

sau *O mie şi una de nopţi,* nu pe subiectul propoziţiei, ci pe predicatul său. Totul se petrece în interiorul propoziţiei narative, afirmă Todorov.

Aceste poziţii, care resping psihologismul în numele unei *cauzalităţi imediate* (Todorov), uită de componenta de *reprezentare* a operei de artă, adică de componenta prin excelenţă mediată. Graniţa dintre reprezentarea realităţii şi reprezentarea ficţională nu este un spaţiu labil şi confuz în care bietul cititor, adică persoana 'reală', zăpăcită de un exces de psihologism, ar risca să se piardă. Intrarea în spaţiul ficţiunii se face cu acordul celui care citeşte sau care asistă la un spectacol: se stabilesc, printr-o serie de convenţii, regulile unui joc. Este un pact care se stabileşte între lectori şi autor, între spectatori şi spaţiul scenei şi al actorilor.

În urma acestui pact, cititorul sau spectatorul construieşte 'persoana' fictivă a personajului pe baza indicaţiilor pe care le primeşte de la text. Şi pentru că un joc presupune o mişcare de du-te — vino, cititorul pleacă de la indicaţiile regizorale ale textului şi reinterpretează, reconstruind personajul pe baza propriilor coduri culturale pe care le aduce în joc. Este o acţiune continuă, care, am putea spune, ţine în viaţă 'persoana' fictivă. În *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului,* Jean-Marie Schaeffer vorbeşte în acest caz despre *activitatea proiectivă* a lectorului şi a spectatorului: prin conştientizarea faptului că personajul literar este doar o proiecţie imaginativă şi, respectiv, o încarnare ludică, el reafirmă faptul că *personajul* este o reprezentare fictivă a unei *persoane,* adică a acelei imagini psihice şi istorice a persoanei valabilă la un moment dat, diferită de la o epocă culturală la alta. Aşadar, consistenţa şi realitatea personajului este ficţională, el este o cvasi-persoană, în măsura în care, atrage atenţia Jean-Marie Schaeffer, realitatea factuală şi cea fictivă presupun un proces al înţelegerii ce se desfăşoară pe căi paralele. Şi realitatea factuală, mai bine zis istoria, este o sumă de povestiri: povestiri despre persoane şi acţiunile lor.

Pentru Vasile Popovici (*Lumea personajului,* Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1997), definitoriu pentru noţiunea de personaj literar este acelaşi proces de reprezentare ghidată de indicaţii implicite sau explicite ale textului, reprezentare care angrenează autorul, cititorul şi pe celelalte personaje într-un consens: personajul, obiectul reprezentării mentale, apare *ca un orizont de conştiinţă, ca un subiect.*

Personajul nu este deci un concept static, el apare simultan la două niveluri: o dată la interacţiunea textului cu cititorii şi spectatorii, iar a doua oară la interacţiunea cu celelalte personaje, în reţeaua pe care o dezvoltă acţiunea textului ficţional.

În cadrul acestei reţele pot fi identificate diferitele funcţii şi roluri ale personajului. Pe baza acestor funcţii, se pot stabili tipologii ale personajelor literare.

Tz. Todorov, în *Dicţionarul enciclopedic al ştiinţelor limbajului,* distinge între tipologiile care se sprijină pe relaţii strict formale şi tipologii substanţiale. Acestea din urmă sînt un fel de invariabile ale istoriei literare şi ilustrează personajele *exemplare.* Jean-Marie Schaeffer identifică o astfel de tipologie substanţială în *commedia dell'arte:* doar acţiunile personajelor se modifică, în funcţie de împrejurări, atributele lor rămînînd neschimbate, altfel spus nu există acea mobilitate a funcţiilor, prin care actanţii îşi puteau, de exemplu, schimba rolurile de-a lungul povestirii. În epoca clasicismului francez, există un număr fix de roluri, care îşi aveau originea în comedia latină.

Tipologiile formale sînt stabilite în funcţie de criterii diferite.

Astfel, în funcţie de capacitatea lor de transformare, de mobilitatea lor în raport cu mediul, putem distinge între personajele *statice* şi personajele *dinamice.* În terminologia lui Lotman, personajele dinamice ar fi actanţii, care se caracterizează prin mobilitate în raport cu mediul, iar cele statice ar fi caracterizate prin circumstanţa acţiunii.

Tzvetan Todorov identifică un caz particular de personaj static, şi anume *tipul,* care se caracterizează prin atribute puţine şi constante (în literatura franceză, la Molière, întîlnim un astfel de tip: avarul; în literatura română, un creator de tipuri este Caragiale în comedii şi în *Momente şi schiţe).* Pompiliu Constantinescu a identificat în comediile lui Caragiale următoarele tipuri de personaje: *tipul încornoratului* (Pampon, Crăcănel, Jupîn Dumitrache, Trahanache), *tipul primului-amorez şi al donjuanului* (Nae Girimea, Chiriac, Rică Venturiano, Tipătescu), *tipul cochetei şi al adulterinei* (Didina Mazu, Miţa Baston, Veta, Ziţa, Zoe), *tipul politic şi al demagogului* (Rică Venturiano, Tipătescu, Caţavencu, Farfuridi, Brînzovenescu, Trahanache, Dandanache), *tipul cetăţeanului* (Catindatul, Ipingescu, Jupîn Dumitrache, Conu Leonida, Cetăţeanul turmentat), *tipul funcţionarului* (Ipistatul, Ipingescu, Pristanda), *tipul raisonneur-ului* Spiridon, Pristanda). *Tipul* nu trebuie judecat ca fiind schematic şi marginalizat într-o naraţiune. El poate fi eroul sau protagonistul naraţiunii respective, după cum poate fi şi un personaj secundar.

Distincţia personaj *principal,* personaj *secundar* se face în funcţie de criteriul rolului pe care personajul şi-l asumă într-o povestire. Astfel, cel principal este *eroul* sau *protagonistul,* iar cel *secundar* are o funcţie episodică (cum ar fi cea de *adjuvant* sau *raisoneur*). În funcţie de valorile etice pe care le are în vedere autorul, personajele pot fi *negative* sau *pozitive,* iar în cazul celor principale, *protagonistul,* adică personajul pozitiv, poate avea un *antagonist* (sau mai mulţi), adică un personaj negativ, un anti-erou (este cazul basmelor).

În termenii lui E. M. Forster *(Aspecte ale romanului,* Editura pentru Literatură Universală, 1968), personajele pot fi caracterizate ca *rotunde (compacte)* şi *plate,* în funcţie de gradul lor de complexitate. Personajele *rotunde* sînt dinamice, ele evoluează, ne surprind într-un mod convingător, pot însuma calităţi contradictorii pe parcursul unei povestiri. Personajele *plate* nu ne surprind niciodată, sînt uşor recunoscute ori de cîte ori apar şi sînt memorate cu uşurinţă, fiind construite în jurul unei singure idei sau calităţi.

În studiul citat, Vasile Popovici distinge trei tipuri de personaje: personajul *trialogic* (identificat în opera lui Slavici, Sadoveanu, Rebreanu, în *Moromeţii* lui Preda), personajul *dialogic* (la André Gide) şi personajul *monologic* (la Balzac), în funcţie de relaţiile profunde pe care personajul le stabileşte cu celelalte personaje ale universului fictiv şi pe baza cărora îşi modelează propriul univers interior, precum şi în funcţie de relaţiile care se stabilesc între personaj şi cititor. V. Popovici vorbeşte despre *teatralizarea epicului* prin introducerea în interiorul naraţiunii a dimensiunii de *spectacol* (personajul trialogic e singurul capabil să înfăţişeze în naraţiune complexitatea persoanei ca întreg). Unul dintre scriitorii reprezentativi pentru acest tip de naraţiune este, spune V. Popovici, Ioan Slavici. Slavici este primul care introduce în literatura română această tehnică narativă: al treilea personaj, care îi „vede" pe „actorii" ficţiunii şi care este „văzut de ei", influenţîndu-le, în calitate de spectator, acţiunile. Evoluţia lor este modelată de presiunea privirii celui de-al treilea personaj. Astfel, în povestirea *La crucea din sat,* o ceartă între doi flăcăi, Bujor şi Ghiţă, ia proporţii de catastrofă pentru primul şi asta numai pentru că toată scena s-a desfăşurat, la o şezătoare, sub privirile Ilenei, fata gazdei: „Bujor s-a supărat pe Ileana pentru că ea a auzit această vorbă, Ileana îl mîhneşte: ea n-ar trebui să asculte la asemenea cuvinte".

Toate aceste tipologii şi ierarhizări sînt funcţionale, ţin de structura textului. Există însă şi criterii *metanarative* (J.-M. Schaeffer), ierarhii morale. Prin *caracterizare,* autorul atribuie un sistem de valori personajelor, care devin astfel *caractere.* Pe cînd personajul se impune prin trăsăturile individuale surprinse în dinamica lor, caracterul se limitează la însuşiri generale. F. Schiller remarca faptul că personajul are o devenire şi o complexitate ce vin din exteriorizarea lui, în timp ce caracterul rămîne o „simplă mască ideală".

Ion Heliade Rădulescu — 130 de ani de la moarte*

I. HANGIU
București

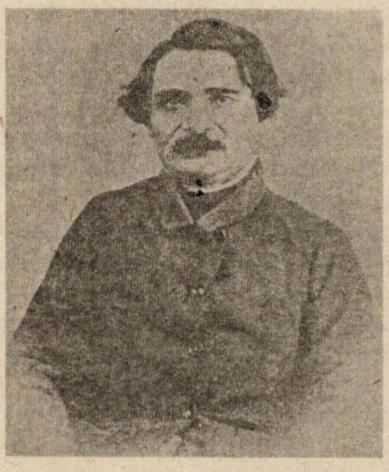

La 27 aprilie 1872 se stingea din viață, la București, scriitorul septuagenar Ion Heliade Rădulescu, numit de urmași „părintele literaturii române". Este, după Dimitrie Cantemir, a doua mare personalitate enciclopedică, cum l-a definit G. Călinescu, „scriitorul cel mai caracteristic pentru evoluția culturii române", în viziunea lui Dimitrie Popovici — cunoscutul editor al operei celui care avea să așeze la temelia culturii române moderne fundamente în domeniul învățământului, presei, teatrului, criticii și teoriei literare, dar mai ales al cultivării limbii române.

Născut la 6 ianuarie 1802, la Tîrgoviște, fiul polcovnicului Ilie Rădulescu și al Eufrosinei, probabil din familia Danielopol, își începe învățătura în limba greacă cu dascăli locali — mama lui vorbea curent această limbă și citea numai cărți în limba lui Homer. Continuă instruirea la Academia Domnească de la Schitul Măgureanu, cu predare în limbile greacă și franceză, după ce învățase să citească cărți populare în limba română, exersînd cititul din *Istoria românilor pentru începutul românilor din Dachia* de Petru Maior, carte apărută la Buda în 1812.

În martie 1818, cînd dascălul transilvănean Gheorghe Lazăr deschide tineretului larg porțile Școlii de la Sf. Sava, I. Eliad — așa a semnat prima sa lucrare — se înscrie între primii elevi, devenind ajutor al lui Lazăr și continuator al primei școli de grad mai înalt în limba română. Este sigur că *Înștiințarea* lui Lazăr din august 1818, prin care chema tineretul să urmeze cursurile, i-a insuflat lui Eliad dragostea și interesul pentru studiul limbii române.

După o întrerupere a cursurilor în timpul revoluției lui Tudor Vladimirescu din 1821, Ion Heliade Rădulescu redeschide școala de la Sf. Sava în 1822 și, timp de șase ani, ține lecții de un înflăcărat patriotism despre limba română.

Împreună cu Dinicu Golescu, autorul *Însemnărilor de călătorie* în țările civilizate ale Apusului, profesorul organizează prima grupare de cărturari români din Țara Românească, *Societatea literară*, din 1827. La ședințele Societății iau parte profesori și elevi ai Școlii de la Sf. Sava. În ședințe se discută lucrările de interes general, între care *Gramatica românească*, pe care Heliade o va publica la Sibiu un an mai tîrziu.

* Conferință rostită la Universitatea Radio în seara zilei de 29 aprilie 2002.

Programul Societății literare din 1827, considerat de D. Popovici „expresia cea mai înaltă a influenței luminilor în Țările Române[1], conține opt puncte, formulate de Heliade după anul 1859 în *Echilibru între antithesi sau spiritul și materia,* deoarece statutul din 1827, aflat în posesia lui Ion Cîmpineanu, se pierduse în timpul revoluției de la 1848.

Cele opt puncte erau: „I. Școala din St. Sava să se împlinească și să se înalțe la gradul de colegiu. După modelul acesteia să se creeze alta în Craiova; II. Crearea școalelor normali în capitala fiecăruia județ prin elevi ieșiți din colege; III. Crearea școalelor primare în fiecare sat; IV. Fondare de jurnale sau gazete în limba română; V. Aboliția monopolului tipografic; VI. Încurajarea spre traduțiuni în limba patriei și tipărirea acestora; VII. Formarea unui teatru național; VIII. Stăruire spre ieșirea din regimul fanariot prin reforme înțelepte sau renoirea primelor instituțiuni ale țării"[2]. Se poate aprecia că aproape toate instituțiile de cultură ale României moderne — școli și universități, presa românească, teatrul național, societăți literare și culturale, care au dat naștere Academiei Române, edituri, muzee și biblioteci — își au fundamentul în programul Societății literare din 1827. Din cele opt puncte, unul singur, ultimul, preconiza reforma instituțiilor statului, cele anterioare se refereau la instrucțiunea și educarea poporului prin școală, presă, literatură, teatru. Privit în totalitate, programul, după cum a precizat D. Popovici, „oglindește experiența europeană a lui Dinicu Golescu și pe cea locală, dar tot atît de variată, a lui Ion Heliade Rădulescu"[3].

Tînărul profesor Heliade a înțeles că ideile reprezentanților Școlii Ardelene despre originea latină a limbii române, unitatea și continuitatea poporului român pe vechiul teritoriu al Daciei nu pot deveni idei de forță în dezvoltarea conștiinței naționale a neamului său decît dacă acordă limbii române cea mai mare importanță. În acest scop, publică la Sibiu, în 1828, *Gramatica românească,* rod al lecțiilor de la Sf. Sava. În *Prefața Gramaticii,* semnată I. Eliad, autorul critică pe un ton glumeț scrierea limbii cu slove chirilice, greoaie și necorespunzătoare caracterului latin al limbii române.

Propune mai întîi reducerea literelor chirilice la 28 de semne, elogiind eforturile autorilor de gramatici dinaintea lui, între care Samuil Micu Klein, cu prima gramatică tipărită cu litere latine, gramatica marelui ban Ienăchiță Văcărescu, care „a deschis drumul românilor spre cultura limbii și pe urmă a lăsat ca o datorie fiilor și nepoților săi cercetarea și îndreptarea limbii" (aluzie la *Testament:* „Creșterea limbii românești ș-a patriei cinstire"), în fine, îl evocă pe Petru Maior, care „nimic n-a uitat din ortografia românească cu litere latinești, unde are și un dialog pentru începutul limbii rumânești". Heliade îl menționează și pe Gheorghe Lazăr, a cărui pomenire „trebuie să fie de mult preț la toți românii".

Ion Heliade Rădulescu se declară adeptul scrierii fonetice — „nu scriem pentru strămoșii noștri [...], ci pentru contemporanii noștri" și al împrumutării cu măsură a neologismelor, în special din limbile surori: franceză și italiană, contribuind astfel la reromanizarea limbii române. În tot ce a tipărit folosește un alfabet de tranziție, menit să obișnuiască opinia publică cu literele latine. Principiul fonetic este argumentat și impus definitiv de Titu Maiorescu în *Despre scrierea limbii române,* Iași, 1866.

---

[1] Vezi I. Heliade Rădulescu, *Opere,* ediție critică, cu *Introducere. Note și variante* de D. Popovici, București, 1939, tom. I, p. 21.

[2] I. Heliade Rădulescu, *Echilibru între antithesi sau spiritul și materia.* Publicat de la 1859 pînă la 1869, București, p. 77 — 78.

[3] D. Popovici, *Introducere,* ed. cit., tom. I, p. 21.

Gramatica lui Heliade a însemnat un moment hotărîtor în dezvoltarea culturii moderne, în cultivarea limbii prin scoaterea ei de sub influenţele slavonă şi grecească. În finalul *Prefeţei,* autorul propune: „dar ca să se desăvîrşească limba şi mai bine şi să se hotărască o dată cum să rămînă termenii cei noi, aceasta nu se va putea pînă cînd nu se va întocmi o Academie de cîţiva bărbaţi, a căror treabă să fie numai literatura românească, cari cu vremea vor pune în regulă şi vor desăvîrşi limba prin facerea unui dicsioner"[1].

Înzestrat cu un ascuţit spirit teoretic şi practic, Heliade şi-a dat seama că programul de modernizare a culturii române nu poate fi realizat fără fondarea de ziare în limba română, cu o putere de circulaţie în toate provinciile locuite de români. Părăsind cursurile de la Sf. Sava, care nu-i permiteau să-şi dezvolte cunoştinţele enciclopedice, el editează în 1829 primul ziar, denumit într-o *Înştiinţare,* tipărită anterior, *Curierul Bucureştilor.* Dîndu-şi seama de importanţa acestuia, titlul este schimbat în *Curierul românesc,* apărut la Bucureşti de la 8 aprilie 1829 pînă în aprilie 1848. În 1830, Heliade cumpără prima tipografie laică, pe care o modernizează doi ani mai tîrziu cu un teasc adus din Sibiu. În această tipografie, de la Cişmeaua lui Mavrogheni, tipăreşte *Curierul românesc* şi suplimentele literare: *Gazeta Teatrului naţional* (1835), *Muzeu naţional* (1836) şi *Curier de ambe sexe* (1837), precum şi volume ale tinerilor debutanţi şi un mare număr de traduceri din literatura universală.

Curierul românesc era difuzat în Bucureşti la „dătătorii gazetelor", la Craiova, în capitalele de judeţe, la Iaşi, Sibiu, Blaj, Pesta, Arad, în Bucovina şi în Basarabia. Încă din 1829 Heliade solicită compatrioţilor să se aboneze la „Biblioteca rumânească" şi să-şi „slobozească inima a da ajutor pentru folosul naţiei". Revoltat de afirmaţia consulului rus că limba română ar avea altă origine decît latină, Heliade afirmă în articolul *Repede aruncătură de ochi asupra limbii şi începuturile rumânilor:* „Noi avem limba noastră, religia noastră, obiceiurile noastre, legile noastre şi ne numim rumâni şi prin urmare oricare om va trăi în acest pămînt, cu aceste obiceiuri deprins, oriunde se va duce este străin, şi deprinderile lui îi dovedesc că este rumân"[2]. În 1836 Heliade editează revista *Muzeu naţional,* al cărei scop era „dezvoltarea limbii rumâneşti". Aici publică *Corespondenţă între doi rumâni, unul din Ţara Rumânească şi altul din Moldova.* C. Negruzzi îşi începe scrisoarea astfel: „Domnul meu! Literatura rumânească, atîta vreme înghetată de gerul barbarismului şi a căria abia o umbră mai rămăsese, disfigurată şi aceea, ciontită, a început a-şi lua fiinţa sa. Domnia ta ai deschis drumul regeneraţiei sale prin *Gramatica* d-t. Acum multe, frumoase alcătuiri şi traduceri s-au tipărit în Bucureşti. Un Teatru Naţional s-a urzit şi multe alte îmbunătăţiri s-au făcut, care-ţi fac multă cinste, domnule!"[3]. C. Negruzzi îl roagă pe Heliade să-l înscrie în Societatea filarmonică, ca „mădular [membru] ajutător şi conlucrător". În scrisoarea de răspuns, Heliade îi mărturiseşte că o limbă, cu cît se lucrează, cu atît se cultivă şi după ce şi-a format „limba ştiinţelor sau a duhului" a păşit şi „la limba inimii sau a sentimentului". Pentru îmbogăţirea limbii, şi-a propus la început să traducă din Lamartine şi Byron şi să vadă „pe cît se mlădie limba" şi „pe cît este destoinică să exprime idei atît de frumoase", apoi a întocmit un plan de traduceri din literatura universală. În *Gazeta Teatrului Naţional* din aprilie 1836 Heliade publică lista

[1] Ion Heliade Rădulescu, *Scrieri politice, sociale şi linguistice,* ediţie îngrijită de George Baiculescu, cu o *Prefaţă,* o *Introducere, Note şi comentarii,* Craiova, f.a., p. 26.

[2] *Ibidem,* p. 32.

[3] *Ibidem,* p. 41.

traducerilor: 40 de piese, unele tipărite, altele aflate sub tipar și cele mai multe care așteaptă să fie tipărite, între traducătorii pieselor de Voltaire, Molière, Goldoni aflîndu-se Heliade, Iancu Văcărescu, Ion Ghica, Constantin Aristia. Îndemnul „scriți, băieți, numai scriți românește" a fost interpretat în sensul că Heliade ar fi deschis cale liberă traducerilor, în dauna literaturii originale. D. Popovici precizează însă că autorul baladei *Sburătorul* avea drept criteriu „capodopera poetică, opera de mare putere educativă în ordinea morală"[1].

După apariția revistei *Dacia literară*, condusă de M. Kogălniceanu, al cărei scop era ca „românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți", rolul de îndrumător al limbii și literaturii — și al culturii moderne în general — îi revine lui Mihail Kogălniceanu, care, prin *Dacia literară* din 1840, urmărea ca românii trăitori de o parte și alta a Carpaților și de pe ambele maluri ale Prutului să aibă „o limbă și o literatură comună pentru toți".

Cu prilejul împlinirii celor două secole de la naștere, se cuvine să-i subliniem meritele și să nu-i ignorăm activitatea de după revoluția de la 1848, cînd devine, treptat, „om vechi în țară nouă"[2]. Ca o recunoaștere a contribuției sale la cultivarea limbii române și la modernizarea valorilor culturii naționale, este ales primul președinte al Societății Academice Române. D. Popovici, editorul operelor lui Ion Heliade Rădulescu, l-a considerat „una dintre marile personalități" ale culturii și literaturii române moderne.

„Programul Societății literare de la 1827 leagă pe Heliade de curentul anterior de cultură, dar îl aruncă în același timp în lupta culturală a secolului al XIX-lea. Scriitorul român a vorbit adeseori de activitatea lui de profesor și i-a plăcut totdeauna ca oamenii să vadă într-însul pe urmașul lui Lazăr. Lazăr însemna Școala latinistă, Ardealul, «luminarea» ardeleană. Atmosfera din care se desprindea el favoriza apariția unor opere în care oamenii erau lămuriți asupra îngrijirii stupilor, a viței de vie sau a gălbezii oilor; dar prin opera unor scriitori ca Micu sau Maior se da expresie și unor preocupări înalte de educație sufletească a poporului. Ei își articulau ideologia de filozofia «luminării» germane [...]. «Luminarea» ardeleană sublinia îndeosebi problemele de ordin educativ, ea crea educatori, ea crea apostoli.

Caracterul acesta educativ se desprinde din cea mai mare parte a activității desfășurate de Heliade. El nu este subliniat numai de cariera sa de profesor sau de diferitele propuneri incidentale sau proiecte de reformă a învățămîntului, ci și de o parte însemnată din opera sa literară. Heliade se arată preocupat de răspîndirea culturii, dar și de calitatea acestei culturi. Fundamentul ei trebuia să fie de ordin moral și religios, dar ea trebuia în același timp să deschidă perspective largi asupra problemei zilei. [...]

Heliade stabilește [...] că literatura trebuie să se predea precum urmează: «elemente de retorică, în românește; literatura antică, în grecește și latinește; literatura modernă, în frunțozește». [...]

Dar preocupările educative ale lui Heliade nu se îndreptează numai către tineret, ci către întreaga societate românească. Numeroasele sale proiecte de biblioteci tind să stabilească un fundament pentru această operație, deoarece în opera literară Heliade nu vede numai posibilitatea educației literare, ci și unul dintre mijloacele prin care cineva poate ajunge la consolidarea pozițiilor morale. Atunci cînd opera era împrumutată din literaturile străine, ea trebuia aleasă în așa fel încît să poată servi drept model literar scriitorilor români, dar o astfel de operă trebuia să răspundă și cerințelor morale ale societății românești. Un exemplu de alegere fericită vede Heliade în romanul *Bélisaire* al lui Marmontel, care nu era numai o scriere literară de valoare, ci și un «catehism» pentru bărbații de stat; dar un exemplu și mai strălucit este *Noua Eloisă* a lui Rousseau. Foloasele pe care traducerea unei scrieri de acest fel o poate aduce sînt numeroase; printre ele un loc de onoare ocupă «prefacerea moravurilor»".

(D. Popovici, *Introducere* la ed. cit., vol. I, p. 43 — 45)

---

[1] D. Popovici, ed. cit., tom. II, p. 104.

[2] Mircea Anghelescu, *Ion Heliade Rădulescu, o biografie a omului și a operei*, București, Editura Minerva, 1986, p. 333 și urm.

Simularea examenului de bacalaureat, martie 2002
Proba scrisă la limba şi literatura română*

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de trei ore.**

Subiectul I (20 de puncte)

Scrie, pe foaia de examen, răspunsul la fiecare dintre următoarele cerinţe, pentru a demonstra înţelegerea textului de mai jos:

„Mereu cerşim vieţii ani mulţi, aşa-n neştire,
Ne răzvrătim, ne plîngem de piericiunea noastră,
Şi încă nu-nţelegem că fără de iubire
Se veştejeşte Timpul în noi ca floarea-n glastră;
Rupt din eternitate, el vrea tărîm asemeni
Din care-altoiul şubred să-şi tragă seva nouă;
Noi îl primim cu gheaţă şi-l răsădim în cremeni
Cînd Dragostea-i unica vecie dată nouă.
Ci-n van acum te mînii pe mine şi m-arunci,
Minunile iubirii n-au stavile pe lume;
Ca Lazăr la auzul duioaselor porunci,
Oricînd şi ori de unde mă vei striga pe nume,
Chiar de-aş zăcea în groapă cu lespedea pe mine,
Tot m-aş scula din moarte ca să alerg la tine."

(Vasile Voiculescu, *Sonetul CLXXXIII*)

1. Menţionează două trăsături ale sonetului ca specie literară, care pot fi identificate în poezia lui Vasile Voiculescu. **4 p.**
2. Motivează scrierea cu majusculă a cuvintelor *Timp* şi *Dragoste*. **4 p.**
3. Transcrie, din text, două structuri lexicale care sugerează, prin asociere cu vegetalul, efemeritatea condiţiei umane. **4 p.**
4. Prezintă semnificaţia comparaţiei din finalul poeziei. **4 p.**
5. Comentează versul: *„... Dragostea-i unica vecie dată nouă"*, punîndu-l în relaţie cu ansamblul poeziei. **4 p.**

Subiectul al II-lea (10 puncte)

Te numeşti George / Georgeta Nicolaescu, eşti elev / elevă în clasa a XII-a, la Grupul Şcolar „Aurel Vlaicu" din Botoşani şi locuieşti pe strada Mihail Kogălniceanu, la numărul 22. Întocmeşte o cerere, **pe o pagină distinctă a foii de examen**, adresată direcţiunii *Bibliotecii Municipale*, prin care soliciţi eliberarea unui duplicat după permisul de împrumut, deoareçe ai pierdut originalul şi ai nevoie să consulţi cărţi. Data redactării cererii este 20. 03. 2002.

Notă! Înlocuirea numelor şi a datei atrage după sine neacordarea punctajului pentru subiectul al II-lea.

Atenţie! În cerere, trebuie:
— să utilizezi convenţiile specifice acestui tip de compunere; **4 p.**
— să ai conţinutul şi structura adecvate; **3 p.**
— să respecţi normele de exprimare, de ortografie şi de punctuaţie. **3 p.**

Subiectul al III-lea (20 de puncte)

A. Pentru profilurile (filologie, pedagogic etc.) la care se studiază limba română o oră săptămînal.

1. Scrie cîte un sinonim neologic pentru fiecare dintre următoarele cuvinte: *certat, lacom, adevărat, pămîntesc*. **4 p.**
2. Transcrie formele corecte ale verbelor următoare: *el aranjează / el aranjază; ei aşază / ei aşează; să sfîrşească / să sfîrşască; el se înşeală / el se înşală*. **4 p.**

* Proba a fost concepută de specialiştii Serviciului Naţional de Evaluare şi Examinare.

3. Construiește cîte un enunț în care cuvîntul *a* să aibă, pe rînd, valoare morfologică de articol posesiv genitival și de verb auxiliar. **4 p.**
4. Precizează felul predicatelor din enunțurile următoare:
   (a) *Lucrarea a fost terminată la timp.*
   (b) *Pomii aceștia sînt înfloriți de curînd.* **4 p.**
5. Construiește patru fraze în care să existe cîte o propoziție subiectivă introdusă prin: conjuncție subordonatoare, pronume relativ, adjectiv pronominal relativ, adverb relativ. **4 p.**

B. Pentru profilurile (real, tehnologic etc.) la care nu se studiază limba română o oră săptămînal.

1. Scrie denumirea locuitorilor din următoarele orașe: *Găiești, Focșani, Curtea de Argeș, Mangalia* (forma de singular, de exemplu: *Craiova — craiovean*). **4 p.**
2. Alcătuiește cîte un enunț din care să rezulte sensul următoarelor cuvinte: *alternativ, alternativă, energic, energetic.* **4 p.**
3. Scrie patru expresii / locuțiuni care să conțină cuvîntul *gură.* **4 p.**
4. Transcrie patru regionalisme din următorul text: *„— Măi! Mînă pruncu la mine, să-i dau zamă și pită".* **4 p.**
5. Rescrie enunțul următor, corectînd greșelile, indiferent de natura lor: *Vedea-l-a-ș mîine pe colegul meu, că mie mie tot una dacă îmi m-ai vorbește sau nu.* **4 p.**

Subiectul al IV-lea (40 de puncte)

Realizează un eseu în care să prezinți drumul inițiatic parcurs de Gavrilescu, personajul din nuvela fantastică *La țigănci*, de Mircea Eliade.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere următoarele repere:

— menționarea a două particularități ale prozei fantastice la Mircea Eliade, prezente în nuvela *La țigănci*;

— comentarea evenimentelor trăite de Gavrilescu, în patru dintre secvențele nuvelei;

— prezentarea trăsăturilor personajului, relevate în pendularea sa între profan și sacru;

— evidențierea semnificațiilor mitologice a două personaje (individuale sau colective) întîlnite de Gavrilescu în călătoria sa;

— relevarea semnificației finalului, în relație cu tema nuvelei.

Notă ! Se recomandă ca eseul să se încadreze în una — trei pagini. Ordinea integrării reperelor în cuprinsul lucrării este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, vei primi **20 de puncte** (cîte 4 puncte pentru fiecare cerință / reper); pentru **redactarea** eseului, vei primi **20 de puncte** (*organizarea ideilor în scris*: 4 puncte; *utilizarea limbii literare*: 4 puncte; *abilitățile de analiză și de interpretare*: 4 puncte; *ortografia*: 3 puncte; *punctuația*: 3 puncte; *așezarea în pagină, lizibilitatea*: 2 puncte).

În vederea acordării punctajului pentru redactare, eseul trebuie să aibă minimum o pagină.

Barem de corectare și de notare

Notă! Se acordă același punctaj pentru răspunsurile redactate în spiritul soluțiilor din barem.

Subiectul I (20 de puncte):

1. Două trăsături ale sonetului, de exemplu: poezie cu formă fixă, alcătuită din 14 versuri; sonetul englez, ilustrat de W. Shakespeare, reluat de V. Voiculescu, conține trei catrene (rimă încrucișată) și un distih final (rimă pereche), avînd rol conclusiv sau caracter de maximă; temele sonetului — iubirea, arta și timpul; ritmul iambic etc. (2 p. + 2 p.) **4 p.**
2. Motivarea scrierii cu majusculă a cuvintelor *Timp* și *Dragoste* (subliniază temele sonetului). **4 p.**
3. Transcrierea a două structuri lexicale, de exemplu: *„se vestejește Timpul (în noi ca) floarea-n glastră", „altoiul șubred", „sevă nouă"* etc. (2 p. + 2 p.) **4 p.**
4. Prezentarea semnificației comparației (de exemplu, sacralizarea iubirii, sugerată prin aluzia biblică; smulgerea omului din efemeritate etc.): **4 p.**
   — explicație argumentată, corectă și coerentă, respectînd normele de ortografie și de punctuație — 4 p.;
   — explicație aproximativă, cu ezitări în argumentare și în redactare; prezența unor abateri de la normele de ortografie și / sau de punctuație — 2 p.;
   — enunțarea unei idei corespunzătoare cerinței, fără încercare de argumentare; ezitări în redactare; prezența unor abateri de la normele de ortografie și / sau de punctuație — 1 p.
5. Comentarea versului prin sublinierea relației dintre fondul de idei și expresia artistică (de exemplu, versul formulează tema poeziei sub forma unui adevăr subiectiv, erosul transcende existența omenească; rolul inversiunii; semnificația formei de persoana I, plural a pronumelui etc.): **4 p.**
   — comentarea versurilor, prin sublinierea relației dintre fondul de idei și expresia artistică, respectînd normele de ortografie, de punctuație și de exprimare corectă — 4 p.;

— încercare de comentare, prin prezentarea fie doar a ideii, fie doar a expresiei artistice, fără sublinierea relației dintre fond și formă; ezitări în argumentare și în redactare; prezența unor abateri de la normele de ortografie, de punctuație și / sau de exprimare corectă — 2 p.;
— menționarea unui element corespunzător cerinței, fără încercare de argumentare; ezitări în redactare; prezența unor abateri de la normele de ortografie, de punctuație și / sau de exprimare corectă — 1 p.

Subiectul al II-lea (10 puncte):

Se vor puncta următoarele elemente:

(a) Convențiile specifice unei cereri: **4 p.**

— formula de adresare inițială (*Domnule Director, / director,*) — 1 p.;
— semnătura petiționarului, (locul), data — 1 p.;
— formula finală de adresare a cererii (*Domnului Director / director al... din...*) — 1 p.;
— dispunerea în pagină — 1 p.

(b) Conținutul și structura cererii: **3 p.**

— formula consacrată (*Subsemnatul,..., / Subsemnata,...,*); numele și prenumele petiționarului — 1 p.;
— calitatea petiționarului; adresa — 1 p.;
— precizarea succintă a motivului solicitării, prin utilizarea uneia dintre formulele consacrate (*...vă rog să-mi eliberați..., ...solicit eliberarea...* etc.) — 1 p.

(c) Corectitudinea limbii utilizate: **3 p.**

— exprimarea concisă și clară; corectitudinea exprimării — 1 p. (0 p. pentru două sau mai multe greșeli de lexic, de sintaxă sau de registru stilistic);
— ortografia — 1 p. (0 p. pentru una sau mai multe greșeli);
— punctuația — 1 p. (0 p. pentru două sau mai multe greșeli).

Subiectul al III-lea (20 de puncte):

A. Pentru profilurile (filologie, pedagogic etc.) la care se studiază limba română o oră săptămînal.

1. Sinonime: certat — *admonestat*, lacom — *avid*, adevărat — *real*, pămîntesc — *terestru* etc. (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
2. Formele corecte: *el aranjează, ei așază, să sfîrșească, el se înșală.* (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
3. Construirea corectă a enunțurilor. (2 + 2) **4 p.**
4. Felul predicatelor: a) predicat verbal; b) predicat nominal. (2 + 2) **4 p.**
5. Construirea corectă a frazelor. (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**

B. Pentru profilurile (real, tehnologic etc.) la care nu se studiază limba română o oră săptămînal.

1. Denumirea locuitorilor: *găieștean, focșănean, argeșean, mangaliot.* (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
2. Alcătuirea corectă a celor patru enunțuri. (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
3. Indicarea a patru expresii / locuțiuni care să conțină cuvîntul *gură* — de exemplu: *a pune ceva în gură, a da din gură, a face gură, a pune lacăt la gură, slobod la gură* etc. (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
4. Transcrierea regionalismelor: *mînă, pruncu, zamă, pită.* (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**
5. Rescrierea corectă a enunțului: *Vedea-l-aș mîine pe colegul meu, că mie mi-e totuna dacă îmi mai vorbește sau nu.* (1 + 1 + 1 + 1) **4 p.**

Subiectul al IV-lea (40 de puncte):

A. Conținut — 20 de puncte

1. Menționarea a două particularități ale prozei fantastice la Mircea Eliade, prezente în nuvela *La țigănci* (de exemplu: fantasticul erudit; tehnica epicului dublu; narațiunea desfășurată pe mai multe planuri: realul cotidian — irealul; „camuflarea sacrului în profan"; ambiguitatea textului; prezența miticului; personajul obișnuit, „trezit" din existența banală prin revelarea sacrului etc.). (2 + 2) **4 p.**
2. Comentarea evenimentelor trăite de Gavrilescu, în patru dintre secvențele nuvelei, prin relevarea planului denotativ și a celui conotativ al textului, urmărind etapele drumului inițiatic redate de structura nuvelei: **4 p.**
— comentarea evenimentelor trăite de Gavrilescu, în trei — patru secvențe ale nuvelei; explicații logice — 4 p.;
— comentarea evenimentelor trăite de Gavrilescu, în una — două secvențe ale nuvelei; explicații sporadice — 2 p.;
— tendința de povestire a nuvelei, fără încercare de comentare — 1 p.
3. Prezentarea trăsăturilor personajului, relevate în pendularea sa între profan și sacru (de exemplu: Gavrilescu, locvace, distrat, curios, de o politețe excesivă; „fire de artist", confundă lucrurile, trece inconștient dintr-un plan în altul; „banal profesor de pian", dar al cărui ideal a fost „de totdeauna, arta pură", pătrunde în spațiul fantastic al țigăncilor în încercarea de recuperare a unui timp afectiv fericit, a unei ipostaze ratate etc.): **4 p.**
— prezentarea trăsăturilor lui Gavrilescu, relevate în trecerile sale între profan și sacru, prin trimiteri la întîmplări potrivite — 4 p.;

— prezentarea unor trăsături ale lui Gavrilescu, relevate fie în planul profan, fie în cel sacru, prin trimiteri la întîmplări potrivite — 2 p.;
— simpla enumerare a unor trăsături ale personajului — 1 p.

4. Evidențierea semnificațiilor mitologice a două personaje (individuale sau colective) întîlnite de Gavrilescu în călătoria sa (de exemplu: baba — Cerberul, fetele — Parcele, vizitiul — luntrașul Charon, semnificații însoțite de argumentare etc.): **4 p.**
— evidențierea argumentată a semnificațiilor mitologice a două personaje (individuale sau colective) întîlnite de Gavrilescu în călătoria sa — 4 p.;
— evidențierea argumentată a semnificațiilor mitologice ale unui personaj (individual sau colectiv) întîlnit de Gavrilescu în călătoria sa — 2 p.;
— menționarea unei idei corespunzătoare cerinței, fără încercare de argumentare — 1 p.

5. Relevarea semnificației finalului, în relație cu tema nuvelei (de exemplu: fuziunea planurilor, real și ireal, ieșirea din timpul istoric, motivul visului, imaginea cuplului uman refăcut, nuvela — „alegorie a morții sau a trecerii spre moarte" etc.): **4 p.**
— relevarea argumentată a semnificației finalului, în relație cu tema nuvelei — 4 p.;
— relevarea temei nuvelei sau a semnificației finalului — 2 p.;
— menționarea unei idei corespunzătoare cerinței, fără încercare de argumentare — 1 p.

B. Redactare — 20 de puncte (punctele pentru redactare se acordă numai dacă răspunsul se încadrează în limita minimă de spațiu precizată).

1. Organizarea ideilor în scris: **4 p.**
— text clar organizat, coerent, cu echilibru între cele trei componente (introducere — cuprins — încheiere); construcția paragrafelor subliniază ideile; ideile principale și secundare au o pondere echilibrată — 4 p.;
— părțile componente ale textului pot fi recunoscute, dar nu există un echilibru între ele; ideile sînt, în general, subliniate prin paragrafe — 2 p.;
— plan vag de structurare a textului, în care părțile componente sînt marcate insuficient; trecerea de la o idee la alta nu este evidențiată în nici un fel — 1 p.

2. Utilizarea limbii literare: **4 p.**
— stil și vocabular adecvate conținutului eseului, claritatea enunțului, varietatea lexicului, sintaxa adecvată — 4 p.;
— vocabular critic limitat, cu ezitări în selectarea cuvintelor — 2 p.;
— vocabular restrîns, monoton, repetiții de cuvinte, inadecvare semantică — 1 p.

3. Abilitățile de analiză și de interpretare: **4 p.**
— foarte bună relație idee — argument; ideile au o succesiune logică; argumentele sînt prezentate într-un mod persuasiv; abilitatea de a formula judecăți de valoare și de interpretare critică și personală — 4 p.;
— încercări de a susține ideile prin argumente; elemente de interpretare, dar rezultat neconvingător — 2 p.;
— schematism în prezentarea ideilor; afirmații rareori susținute de argumente — 1 p.

4. Ortografia *(0 — 1 erori: 3 p.; 2 erori: 2 p.; 3 erori: 1 p.).* **3 p.**

5. Punctuația *(0 — 1 erori: 3 p.; 2 — 3 erori: 2 p.; 4 — 5 erori: 1 p.).* **3 p.**

6. Așezarea corectă a textului în pagină (1p.), lizibilitatea (1 p.). **2 p.**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Observații privind simularea examenului de bacalaureat

Prof. MARILENA LASCĂR
Serviciul Național de Evaluare și Examinare

Proba scrisă prezentată a constituit simularea examenului de bacalaureat în luna martie, în județele Vîlcea, Sibiu, Tulcea și a respectat atît structura probei din 2001, cît și prevederile programei de examen pentru anul școlar 2001 — 2002.

Scopul simulării a fost verificarea nivelului de pregătire a elevilor din clasa a XII-a la disciplina limba și literatura română. Conținutul verificat, în cazul subiectului I (*înțelegere de text*) și al IV-lea (*eseu structurat*), este materia clasei a XII-a, aplicată pe genuri literare diferite: liric și epic, urmărindu-se, în acest mod, o cît mai extinsă evaluare a cunoștințelor și a competențelor. Subiectul al II-lea a constituit o *redactare de text cu destinație funcțională* — cerere, iar subiectul al III-lea a fost alcătuit din *itemi cu răspuns scurt, vizînd practica limbii române funcționale*, diferențiat, în funcție de programa școlară și de profil.

Subiectul I (20 de puncte) valorifică *Sonetul CLXXXIII* de Vasile Voiculescu și conține itemi cu grad de dificultate diferit, adresîndu-se celor cinci niveluri ale învățării: cunoaștere (itemul 3), înțelegere (itemii 2 și 4), aplicare (itemul 1), analiză și sinteză (itemul 5).

Subiectul al IV-lea (40 de puncte), redactarea unui eseu structurat, cu cinci repere precizate, privitoare la nuvela fantastică *La ţigănci* de Mircea Eliade, valorifică nivelurile superioare ale învăţării: aplicare, analiză, sinteză şi evaluare, dar şi capacitatea de exprimare în scris (respectarea normelor de exprimare, de ortografie şi de punctuaţie, organizarea logică a ideilor şi susţinerea lor argumentată).

Subiectul al II-lea (10 puncte) urmăreşte utilizarea corectă a limbii române în diferite situaţii de exprimare scrisă, prin comunicarea unui mesaj coerent, într-un stil funcţional adecvat. În cerere, elevul trebuie să se conformeze celor trei precizări: utilizarea convenţiilor specifice acestui tip de compunere, conţinutul şi structura adecvate, respectarea normelor de exprimare, de ortografie şi de punctuaţie, dar şi a notei: *înlocuirea numelor şi a datei atrage după sine neacordarea punctajului pentru acest subiect.*

Subiectul al III-lea (20 de puncte) verifică, pentru profilurile filologie, pedagogic etc., la care se studiază limba română o oră săptămînal, capacitatea de aplicare a cunoştinţelor de vocabular (itemii 1 şi 2), de morfologie (itemul 3), de sintaxa propoziţiei şi a frazei (itemii 4 şi 5). În cazul profilurilor real, tehnologic etc., la care nu se studiază limba română o oră săptămînal, itemii conţin exerciţii de exprimare scrisă (itemul 2 şi 5) şi de aplicare a cunoştinţelor de limbă română contemporană (corectarea unor greşeli de exprimare, folosirea corectă a neologismelor, integrarea paronimelor în contexte adecvate, recunoaşterea unor cuvinte din masa vocabularului, cuvinte derivate).

Baremul a fost detaliat, explicit, pentru a uşura aprecierea şi notarea tezelor, dar şi pentru a determina obiectivitatea şi validitatea evaluării. El vine în sprijinul profesorilor-corectori, orientînd procesul de corectare. Aplicarea corectă a baremului ar putea asigura unificarea aprecierii, una dintre problemele cu care se confruntă procesul de evaluare a candidaţilor la examenele naţionale, în ultimii ani. Precizarea aşezată la început, *se acordă acelaşi punctaj pentru răspunsurile redactate în spiritul soluţiilor din barem*, nu este o invitaţie la aprecierea subiectivă, ci, dimpotrivă, la aplicarea cu discernămînt a baremului pentru itemii de tip calitativ. În acest caz, unii elevi pot interpreta original temele propuse, dar avînd o argumentare coerentă, bazată pe textul literar propus. Răspunsurile lor pot fi corecte, deşi nemenţionate în barem, dar anticipate prin precizarea *etc.* de la sfîrşitul listei cu sugestii de răspuns. Tot judecata expertă a corectorului departajează răspunsurile candidatului, distingînd între prezentarea argumentată a unui aspect indicat în cerinţă (4 puncte), prezentarea lui parţială (2 puncte) şi o încercare de prezentare, fără argumentare (1 punct). Itemii de tip cantitativ nu ridică probleme corectorului, deoarece nu există problema interpretării în notare. Baremul de corectare şi de notare la disciplina limba şi literatura română urmăreşte corectitudinea evaluării.

Simularea probei de bacalaureat la disciplina limba şi literatura română a oferit elevilor posibilitatea de a cunoaşte structura subiectului şi tipurile de itemi cerute în examen şi şansa unei autoevaluări corecte, reale, cu patru luni înaintea bacalaureatului, chiar dacă verificarea a vizat numai materia clasei a XII-a.

Concursul naţional de limba şi literatura română „Mihai Eminescu" — etapa naţională, 2002 —

Clasa a VII-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de două ore şi jumătate.**

Citeşte cu atenţie textul de mai jos:

„Ca-n basme-i a cuvîntului putere:
El lumi aievea-ţi face din păreri,
Şi chin etern din umbra care piere,
Şi iarăşi azi din ziua cea de ieri.
El poate morţii din mormînt să-i cheme;
Sub vraja lui atotputernic eşti,
Străbaţi în orice loc şi-n orice vreme,
Şi mii de feluri de vieţi trăieşti.

Te-atinge doar, şi tu — o biată clipă
Ce tremură-ntre două veşnicii —
Priveşti de sus a lumilor risipă,
Şi toat-a lor zădărnicie-o ştii.
Aprinde-n inimi ură sau iubire,
De moarte, de viaţă-i dătător,
Şi neamuri poate-mpinge la pieire,
Cum poate-aduce mîntuirea lor."

(Al. Vlahuţă, *Cuvîntul*)

Partea I

Scrie o compunere de 20 — 25 de rînduri, în care să comentezi fragmentul dat (Al. Vlahuţă, *Cuvîntul*), avînd în vedere următoarele repere:

- atitudinea poetului faţă de „cuvînt"; **(4 p.)**
- elementele universului poetic; **(4 p.)**
- semnificaţia a două imagini artistice. **(4 p.)**

Partea a II-a

Pornind de la ideile exprimate în fragmentul citat, scrie o compunere, de 30 — 35 de rînduri, cu titlul *Cuvîntul*, în care să prezinți impresia pe care au produs-o asupra ta, într-o anume împrejurare, cuvintele rostite de cineva. În redactarea compunerii, vei avea în vedere următoarele repere:

- viziunea / opinia personală asupra cadrului prezentat / împrejurării prezentate; (6 p.)
- înlănțuirea logică a ideilor; (6 p.)
- ordonarea detaliilor; (6 p.)
- folosirea adecvată a două planuri temporale și a cel puțin două moduri de expunere. (6 p.)

Notă! Respectarea, în cele **două compuneri**, a ordinii cerințelor nu este obligatorie. În afara punctajului acordat pentru ***conținut*** *(Partea I — 12 puncte; Partea a II-a — 24 de puncte)*, vei primi și *14 puncte* pentru ***redactarea*** celor două compuneri *(unitatea compoziției — 3 p.; registrul de comunicare, stilul și vocabularul adecvate conținutului — 3 p.; coerența textului — 3 p.; ortografia — 3 p.; punctuația — 2 p.)*

Partea a III-a

1. Scrie cîte două cuvinte derivate (substantive) cu fiecare dintre sufixele *-iș* și *-ar*. (4 p.)
2. Alcătuiește două enunțuri în care să ai cîte un adjectiv compus prin alăturare cu cratimă, dintr-un adverb și un adjectiv. (4 p.)
3. Scrie două enunțuri în care să ai cîte un adverb predicativ, respectiv un adverb relativ. (4 p.)
4. Precizează cîte două sinonime ale fiecăruia dintre cuvintele: *armonie, hărnicie.* (4 p.)
5. Stabilește cîte un antonim pentru fiecare dintre cuvintele subliniate: *„Ca-n basme-i a cuvîntului <u>putere</u>: / El lumi <u>aievea</u>-ți face din păreri."* (4 p.)
6. Scrie două enunțuri pentru exemplificarea polisemiei adjectivului *propriu*, precizîndu-i sensurile. (4 p.)
7. Rescrie verbele din enunțul *Îmi imaginez ce s-ar întîmpla dacă nu-ți cumperi cartea ce ți-a fost recomandată*, precizîndu-le diateza. (4 p.)
8. Exemplifică, prin două enunțuri, valoarea predicativă impersonală, respectiv, copulativă impersonală a verbului *a rămîne*. (4 p.)
9. Alcătuiește două enunțuri în care adjectivul posesiv *mea* să fie atribut în cazurile dativ, respectiv, în vocativ. (4 p.)
10. Precizează funcția sintactică a cuvintelor subliniate: *E <u>nevoie</u> <u>de</u> <u>aprobarea</u> ta, ca să-i dau cartea.* (4 p.)

Barem de corectare și de notare

Partea I (12 puncte)

A. Conținut

1. Atitudinea poetului față de cuvînt: (4 p.)

— sublinierea corectă, nuanțată, a atitudinii poetului față de cuvînt, exemplificată prin afirmația categorică inițială: *„Ca-n basme-i a cuvîntului putere"*, prin relevarea semnificațiilor multiple, acordate de poet sintagmei *„a cuvîntului putere"*, și a semnificației verbelor la persoana a II-a singular (valoare generică; profunzimea sentimentelor și a destăinuirilor; gradarea semnificațiilor etc. — „ești", „străbați", „trăiești", „privești", „știi") etc. (4 p.)

— precizarea atitudinii poetului față de cuvînt, fără exemplificare sau cu argumentare aproximativă / sumară (2 p.)

2. Elementele universului poetic: (4 p.)

— identificarea elementelor universului poetic, pe baza relațiilor antonimice *(ieri — azi, viață — moarte, ură — iubire, pieire — mîntuire* etc.), sugerînd atotputernicia / forța cuvîntului (4 p.)

— simpla identificare a unor elemente ale universului poetic, fără identificarea relației *viață — moarte* și / sau fără prezentarea atotputerniciei / forței cuvîntului (2 p.)

3. Semnificația a două imagini artistice: (4 p.)

— relevarea semnificației a două imagini artistice (4 p.)

— relevarea semnificației unei imagini artistice: (2 p.)

Partea a II-a (24 de puncte)

A. Conținut (punctajul se acordă independent de folosirea sau nu în compunere a unor sintagme preluate din textul citat).

1. *Viziunea / opinia personală asupra elementelor cadrului prezentat / împrejurării prezentate:* (6 p.)

— viziunea / opinia personală dominantă asupra elementelor cadrului prezentat / împrejurării prezentate (sublinierea aspectelor inedite sau în măsură să inducă ideea de revelație): (6 p.)

— intenția unei viziuni / a unei opinii personale asupra elementelor cadrului prezentat / împrejurării prezentate, dar rezultatul este o împletire de banalitate / platitudine și de inedit / subiectivitate: (3 p.)

— preponderența banalului / a platitudinii în prezentare: (1 p.)

2. *Înlănțuirea ideilor:* **(6 p.)**
— structură coerentă, bazată pe echilibrul între diferitele idei exprimate, în succesiune logică, sau axarea compoziției pe una-două idei centrale, subliniate ca atare / marcante în text: (6 p.)
— încercare de obținere a unei structuri coerente a compunerii, dar ideile exprimate creează impresia de amalgam: (3 p.)
— idei exprimate distinct, în absența unei structuri logice a compunerii sau structură logică parțial realizată: (1 p.)
3. *Ordonarea detaliilor:* **(6 p.)**
— ordonarea detaliilor după logica internă a respectivei compoziții: (6 p.)
— ordonarea detaliilor doar în cîteva paragrafe / pasaje ale compoziției: (3 p.)
— prezența detaliilor semnificative, dar absența ordonării după logica internă a compoziției: (1 p.)
4. *Folosirea adecvată a două planuri temporale și a cel puțin două moduri de expunere:* **(6 p.)**
— folosirea adecvată a două planuri temporale și a cel puțin două moduri de expunere, în concordanță cu ideile exprimate: (6 p.)
— folosirea artificială / forțată (în totalitate sau parțial) a planurilor temporale și a modurilor de expunere sau în dezacord cu ideile exprimate: (3 p.)
— încercarea de folosire a planurilor temporale și a modurilor de expunere, dar efectele obținute sînt comune (impresia de artificial, platitudini, clișee stilistice și constructive etc.) sau utilizarea unui singur plan temporal / a unui singur mod de expunere: (1 p.)

B. Redactare — 14 puncte (punctajul se acordă numai dacă cerințele de redactare sînt respectate în ambele compuneri)

5. *Unitatea compoziției* (introducerea: 1 p.; cuprinsul: 1 p.; încheierea: 1 p.). **(3 p.)**
6. *Coerența textului* (claritatea enunțului: 1 p.; varietatea lexicului: 1 p.; sintaxa adecvată: 1 p.) **(3 p.)**
7. *Registrul de comunicare, stilul și vocabularul adecvate conținutului.* (1 p. + 1 p. + 1 p. = **3 p.**)
8. *Ortografia* (0 greșeli: 3 p.; 1 greșeală: 2 p.; 2 greșeli: 1 p.; 3 și mai multe greșeli: 0 p.) **(3 p.)**
9. *Punctuația* (0-1 greșeli: 3 p.; 2-3 greșeli: 2 p.; 4 și mai multe greșeli: 0 p.) **(3 p.)**

Partea a III-a (40 de puncte)

1. Exemple de răspuns: *tufiș, frunziș..., lăptar, morar...* (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
2. Exemple de răspuns: *Așa-zisul* comentariu literar era mai puțin reușit. Exemplul *sus-citat* vine în sprijinul afirmației că opera literară este un pastel. (corectitudinea enunțurilor: 1 p. + 1 p.; folosirea adjectivelor compuse: 1 p. + 1 p.; nu se acordă punctajul necesar pentru corectitudinea enunțurilor, dacă adjectivele compuse nu sînt selectate în mod corespunzător). **(4 p.)**
3. Exemple de răspuns: — *Fireşte* că voi veni la spectacol! (adverb predicativ). Nu mi-a spus *unde* a plecat (adverb relativ). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
4. Exemple de răspuns: *armonie* — concordanță, potrivire...; acord, înțelegere, unire...; *hărnicie* — silință, sîrguință, vrednicie... etc. (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
5. Exemple de răspuns: *putere* — slăbiciune, neputință etc.; *aievea* — ireal(e), impalpabil(e) etc. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
6. Exemple de răspuns: Am realizat un substantiv *propriu* (scris cu majusculă, individualizat etc.). Și-a vîndut *propriul* apartament (personal, care aparține unei anumite persoane etc.) pentru o sumă considerabilă (corectitudinea enunțurilor: 1 p. + 1 p.; precizarea sensului din context: 1 p. + 1 p.) **(4 p.)**
7. *Îmi imaginez* — diateza reflexivă; *s-ar întîmpla* — diateza reflexivă; *nu* [...] *cumperi* — diateza activă; *a fost recomandată* — diateza pasivă (punctajul stabilit se acordă numai pentru scrierea corectă a formelor verbale și pentru menționarea diatezei). (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
8. Exemple de răspuns: *Rămîne* să ne vedem în curînd (valoare predicativă impersonală). *Rămîne stabilit* că vom avea aceeași poziție asupra acestei probleme (valoare copulativă impersonală). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
9. Exemple de răspuns: Colegei *mele* i-a plăcut foarte mult filmul acesta (dativ). — Draga *mea* colegă, de ce ai întîrziat? (vocativ). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
10. *Nevoie* — subiect, (de) *aprobarea* — complement indirect (2 p. + 2 p. = **4 p.**)

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota finală se obține prin împărțirea la 10 a punctajului obținut de candidat.

Clasa a VIII-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de două ore şi jumătate.**

Citeşte cu atenţie textul de mai jos:

1. *„O creangă de aur în curte avea*
   Şi Prinţul, vai, Prinţul nimic nu ştia.
2. *Dar omul cu ochii şireţi într-o zi*
   Trecu prin grădină pe-ascuns şi-o zări.
3. *A doua zi iată-l la prinţul tăcut.*
   «O creangă de aur îţi cer împrumut.»
4. *«— O creangă de aur? De unde să-ţi dau?*
   Aşa ceva n-am eu. Nici zeii nu au.
5. *Aşa ceva nu e decît uneori*
   În vrăjile goale şi-n visul din zori.»
6. *Dar omul răspunse: «De-o aflu cumva*
   Mi-o dai mie?» «— Bine, să fie a ta!»
7. *Nici nu sfîrşi vorba pe tron*
   Că omul ţîşni dintr-o dată spre pom,
8. *Urcă şerpuind pînă-n vîrful bătrîn*
   Şi vesel se-ntoarse cu creanga în sîn.
9. *O creangă de aur cu sunet vrăjit!*
   Stă prinţul sub pajură nedumerit,
10. *Se uită la omul ce trece prin gard,*
    Sprînceana-i se-ntunecă, braţele-i ard.
11. *Dar totu-i zadarnic, totu-i în van,*
    Totu-i de-acum nemernic alean.
12. *O creangă de aur în curte avea*
    Şi el, Prinţ nătîng, nu ştia, nu ştia...“

(Radu Stanca, *Comoara tîrzie)*

Partea I

Scrie o compunere, de 20-30 de rînduri, în care să comentezi poezia dată (Radu Stanca, *Comoara tîrzie),* avînd în vedere următoarele repere:

- atitudinea poetului faţă de „cuvînt“; **(4 p.)**
- elementele universului poetic; **(4 p.)**
- semnificaţia a două imagini artistice. **(4 p.)**

Partea a II-a

Pornind de la ideile exprimate în fragmentul citat, scrie o compunere, de 30-35 de rînduri, cu titlul *Creanga mea de aur...*, axată pe ideea de năzuinţă către ideal. În redactarea compunerii, vei avea în vedere următoarele repere:

- viziunea / opinia personală asupra problemei dezbătute; **(6 p.)**
- înlănţuirea logică a ideilor; **(6 p.)**
- ordonarea detaliilor; **(6 p.)**
- folosirea a două planuri temporale şi a modurilor de expunere: naraţiune, descriere, dialog. **(6 p.)**

Notă! Respectarea, în cele **două compuneri,** a ordinii cerinţelor nu este obligatorie. În afara punctajului acordat pentru ***conţinut*** *(Partea I — 12 puncte; Partea a II-a — 24 de puncte),* vei primi şi *14 puncte* pentru ***redactarea*** celor două compuneri *(unitatea compoziţiei — 3 p.; registrul de comunicare, stilul şi vocabularul adecvate conţinutului — 3 p.; coerenţa textului — 3 p.; ortografia — 3 p.; punctuaţia — 2 p.)*

Partea a III-a

1. Scrie cîte două cuvinte derivate cu fiecare dintre sufixele *-an* şi *-(i)ot.* **(4 p.)**
2. Alcătuieşte două enunţuri în care să ai cîte un substantiv compus prin contopire (unire, alipire...), dintr-un substantiv precedat sau urmat de un adjectiv. **(4 p.)**
3. Scrie două enunţuri în care să ai cîte un pronume substantivizat, respectiv, o interjecţie substantivizată (schimbarea valorii gramaticale sau conversiunea). **(4 p.)**
4. Precizează cîte două sinonime ale fiecăruia dintre cuvinte: *imaginar, verisic.* **(4 p.)**
5. Scrie forma perfectului simplu, la persoana I singular, a verbelor: *a înfige, a veni.* **(4 p.)**
6. Menţionează valoarea morfologică a cuvintelor subliniate: *Aşa ceva nu e decît uneori.* **(4 p.)**
7. Precizează funcţia sintactică a cuvintelor subliniate: *Totu-i de-acum nemernic alean.* **(4 p.)**
8. Alcătuieşte două enunţuri unde pronumele relativ *care* să fie subiect în cazul genitiv, respectiv, în acuzativ. **(4 p.)**
9. Rescrie propoziţiile subordonate din enunţul *„— Aproape că-mi vine să dansez de bucurie!“*, precizîndu-le felul. **(4 p.)**
10. Scrie un enunţ în care să fie şi o propoziţie subordonată predicativă ce are ca regent un verb copulativ la modul infinitiv. **(4 p.)**

Partea I (12 puncte)

A. Conţinut

1. Atitudinea poetului faţă de ideile exprimate în text: **(4 p.)**

— sublinierea corectă, nuanţată, a atitudinii poetului faţă de ideile exprimate în text, exemplificată prin organizarea conţinutului de idei — amestec de elemente specifice epicului (personaje cu un statut excepţional, conflict implicînd fabulosul / fantasticului, inserţia dialogului în relatare, final deschis etc.) cu elemente specifice liricului: individualizarea personajelor prin epitete calificative (*prinţul tăcut, prinţul nătîng, omul cu ochii şireţi*), afirmaţii lirice categorice *(nici zeii nu au, totu-i zadarnic, totu-i în van* etc.), semnificaţia corelării timpurilor verbale (imperfect: *avea, nu ştia...* — perfect simplu: *trecu, zări...* — prezent: *se-ntunecă, ard...)*, semnificaţia interjecţiilor: *vai, iată*, semnificaţia repetiţiei iniţiale *(Prinţul, vai Prinţul)* şi a repetiţiei din final *(nu ştia, nu ştia)* etc. (4 p.)

— precizarea atitudinii poetului faţă de ideile exprimate în text, fără exemplificare sau cu argumentare aproximativă (2 p.)

2. Elementele universului poetic: **(4 p.)**

— identificarea elementelor universului poetic, pe baza unor relaţii implicînd antiteza: *ignoranţă — cunoaştere, realitate — închipuire, nimic — totul* etc. (4 p.)

— simpla identificare a unor elemente ale universului poetic, fără precizarea unor relaţii implicînd antiteza (2 p.)

3. Semnificaţia a două imagini artistice: **(4 p.)**

— relevarea semnificaţiei a două imagini artistice (4 p.)

— relevarea semnificaţiei unei imagini artistice (2 p.)

Partea a II-a (24 de puncte)

A. Conţinut (punctajul se acordă independent de folosirea sau nu în compunere a unor sintagme preluate din textul citat).

1. *Viziunea / opinia personală asupra problemei dezbătute:* **(6 p.)**

— viziunea / opinia personală asupra problemei dezbătute (selectarea şi organizarea aspectelor semnificative pentru tema dată; sublinierea aspectelor inedite sau în măsură să inducă ideea de revelaţie): (6 p.)

— intenţia unei viziuni / a unei opinii personale asupra problemei dezbătute, dar rezultatul este o împletire de banalitate / platitudine şi de inedit / subiectivitate: (3 p.)

— preponderenţa banalului / a platitudinii în prezentare: (1 p.)

2. *Înlănţuirea ideilor:* **(6 p.)**

— structură coerentă, bazată pe echilibrul între diferitele idei exprimate, în succesiune logică, sau axarea compoziţiei pe una-două idei centrale, subliniate ca atare / marcante în text: (6 p.)

— încercare de obţinere a unei structuri coerente a compunerii, dar ideile exprimate creează impresia de amalgam: (3 p.)

— idei exprimate distinct, în absenţa unei structuri logice a compunerii sau structură logică parţial realizată: (1 p.)

3. *Ordonarea detaliilor:* **(6 p.)**

— ordonarea detaliilor după logica internă a respectivei compoziţii: (6 p.)

— ordonarea detaliilor doar în cîteva paragrafe / pasaje ale compoziţiei: (3 p.)

— prezenţa detaliilor semnificative, dar absenţa ordonării după logica internă a compoziţiei: (1 p.)

4. *Folosirea adecvată a două planuri temporale şi a modurilor de expunere (descriere, naraţiune, dialog):* **(6 p.)**

— folosirea adecvată a două planuri temporale şi a modurilor de expunere, în concordanţă cu ideile exprimate: (6 p.)

— folosirea artificială / forţată (în totalitate sau parţial) a planurilor temporale şi a modurilor de expunere sau în dezacord cu ideile exprimate: (3 p.)

— încercarea de folosire a planurilor temporale şi a modurilor de expunere, dar efectele obţinute sînt comune (impresia de artificial, platitudini, clişee stilistice şi constructive etc.) sau utilizarea unui singur plan temporal / a 1-2 moduri de expunere: (1 p.)

B. Redactare — 14 puncte (punctajul se acordă numai dacă cerinţele de redactare sînt respectate în ambele compuneri)

5. *Unitatea compoziţiei* (introducerea: 1 p.; cuprinsul: 1 p.; încheierea: 1 p.). **(3 p.)**

6. *Coerenţa textului* (claritatea enunţului: 1 p.; varietatea lexicului: 1 p.; sintaxa adecvată: 1 p.) **(3 p.)**

7. *Registrul de comunicare, stilul şi vocabularul adecvate conţinutului.* (1 p. + 1 p. + 1 p. = **3 p.**)

8. *Ortografia* (0 greşeli: 3 p.; 1 greşeală: 2 p.; 2 greşeli: 1 p.; 3 şi mai multe greşeli: 0 p.) **(3 p.)**

9. *Punctuaţia* (0-1 greşeli: 3 p.; 2-3 greşeli: 2 p.; 4 şi mai multe greşeli: 0 p.) **(3 p.)**

Partea a III-a (40 de puncte)

1. Exemple de răspuns: *gîscan, cicîrlan, ...budapestan, marocan...; mangaliot, sofiot, cipriot...*
(1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = 4 p.)

2. Exemple de răspuns: Omul dădea dovadă de *bună-credință*. Colega mea are mult *bun-simț* / multă *bunăvoință*. (corectitudinea enunțurilor: 1 p. + 1 p.; folosirea substantivelor compuse: 1 p. + 1 p.; nu se acordă punctajul necesar pentru corectitudinea enunțurilor, dacă substantivele compuse nu sînt selectate în mod corespunzător). **(4 p.)**
3. Exemple de răspuns: *Un altul* ca el nu mai întîlnești (pronume nehotărît substantivizat). *Oful* lui era să obțină premiul întîi (interjecție substantivizată). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
4. Exemple de răspuns: *imaginar* — fictiv, himeric, ireal, plăsmuit, scornit...; *veridic* — adevărat, autentic real etc. (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
5. Forma de perfect simplu, persoana I singular: *(eu) înfipsei, (eu) venii.* (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
6. Exemple de răspuns: *așa* — adjectiv invariabil, provenit din adverb; *ceva* — pronume nehotărît (compus). **(4 p.)**
7. *Nemernic* — atribut adjectival; *alean* — nume predicativ. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
8. Exemple de răspuns: Vor fi luate măsurile corespunzătoare *contra cărora* au copiat (subiect, cazul genitiv). Vorbeam *despre care* luase premiul întîi (subiect, cazul acuzativ). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
9. Exemple de răspuns: *că-mi vine* — propoziție subordonată subiectivă; *să dansez de bucurie* — propoziție subordonată subiectivă. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
10. Exemplu de răspuns: Înainte de a ajunge [1]/ *cum îl vezi,* [2]/ Vasile fusese campion la înot. [1]/ (Se admite și un alt tip de numerotare a propozițiilor). **(4 p.)**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota finală se obține prin împărțirea la 10 a punctajului obținut de candidat.

Clasa a IX-a

◊ Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.
◊ Timpul efectiv de lucru este de trei ore și jumătate.

Subiectul I (50 de puncte)

Scrie un eseu structurat, în care să prezinți modul în care se exprimă *raportul dintre ficțiune și realitate*, în două opere literare avînd aceeași temă. În realizarea eseului, vai avea în vedere următoarele repere:
— raportarea apariției operelor la diverse contexte (biografic, social, cultural);
— structura / arhitectura imaginarului în operele alese;
— relații în operă: autor — narator — personaj — persoană; reprezentări / ipostaze ale eului;
— alți indici semnificativi de diferențiere a operelor ca moduri de realizare a temei: mijloace ale expresivității, registru stilistic etc.;
— relația cititor-operă, ficțiune-realitate, realitate-ficțiune, din perspectiva următorului citat: *„Planul realității și planul ficțiunii se întrepătruns: realitatea se literaturizează, iar lumea reală își pierde calitățile ei imediate [...]"*. (Mirela Roznoveanu)

Notă! Ordinea integrării reperelor în cuprinsul lucrării este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, vei primi **30 de puncte** (cîte 6 puncte pentru prezentarea fiecărui aspect; pentru **redactarea** eseului, vei primi **20 de puncte** *(organizarea ideilor în scris; utilizarea limbii literare; abilitățile de analiză și de argumentare, originalitate în valorificarea informației și în expresie; respectarea normelor de ortografie și de punctuație; așezarea textului în pagină).*

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Se dă textul:

„Impegatul sună; un aprod se prezentă.
— Un pahar de apă...
Apoi, după o scurtă pauză, către domnul:
— Ați zis că aveți o afacere...
— Da, am o afacere...
— Aici la noi?
— Da, la d-voastră... o afacere... Pesemne că acum s-a dus s-o scoată din puț...
— Cum s-o scoată din puț?
— Apa... că văz că nu prea are amicul de gînd să vie...
Aprodul intră. Domnul ia paharul și-l soarbe întreg pe nerăsuflate, apoi ridicînd niște ochi foarte dulci și plini de mulțumire, către aprod:
— Mersi... Dacă nu te superi... mai îmi dai unul?
Aprodul pleacă. Domnul, după ce s-a căutat prin toate buzunarele, către impiegat:
— S-a dus dracului! Am pierdut-o!

— Ce?
— Ce, ne-ce... e vorba, am pierdut-o?
— A fost o petiție...
— Nu, frate, batista..."

(I. L. Caragiale, *Petițiune*)

(a) Comentează, cel puțin 30 de rînduri, textul de mai sus, avînd în vedere următoarele repere:
— elementele constitutive ale comunicării (emițător, receptor, mesaj etc.);
— caracteristicile comunicării (scopul comunicării, particularitățile situației de comunicare dialogată: atenția acordată interlocutorului, adecvarea la situația de comunicare, elementele perturbatoare etc.);
— efecte comice (artistice produse de textul lui Caragiale). **(20 de puncte)**

(b) Realizează un text dialogat, de 8-10 replici, care să aibă efect comic. **(20 de puncte)**

Barem de corectare și de notare

Subiectul I (50 de puncte)

A. Conținut — 30 de puncte:

1. Raportarea apariției operelor la diverse contexte (biografic, social, cultural). **(6 / 4 / 2 p.)**
2. Structura / arhitectura imaginarului operelor alese. **(6 / 4 / 2 p.)**
3. Relații în operă: autor / narator / personaj / persoană; reprezentări / ipostaze ale eului. **(6 / 4 / 2 p.)**
4. Alți indici semnificativi de diferențiere a operelor ca moduri de realizare a temei: mijloace ale expresivității, registru stilistic etc. **(6 / 4 / 2 p.)**
5. Relația cititor — operă, ficțiune — realitate, realitate — ficțiune, din perspectiva citatului dat. **(6 / 4 / 2 p.)**

Distribuirea punctelor pentru fiecare aspect relevat:

— prezentarea argumentată a aspectelor indicate, prin valorificarea celor două texte literare alese, avînd aceeași temă; (6 p.)
— prezentarea parțială a aspectelor indicate, prin valorificarea doar a unui text literar ales; încercare de argumentare, prin valorificarea celor două texte literare alese, avînd aceeași temă; (4 p.)
— simpla identificare a aspectelor precizate prin cerințe, rareori cu trimiteri la ambele texte alese. (2 p.)

B. Redactare — 20 de puncte:

1. Organizarea ideilor în scris (text clar organizat, coerent, cu echilibru între cele trei componente, introducere — cuprins — încheiere; construcția paragrafelor subliniază ideile; ideile principale și secundare au o pondere echilibrată). **(4 / 2 p.)**
2. Utilizarea limbii literare (stil și vocabular adecvate conținutului eseului, claritatea enunțului, exprimare corectă și nuanțată, sintaxa adecvată). **(4 / 2 p.)**
3. Abilitățile de analiză și de argumentare (ideile urmează succesiunea logică; o foarte bună relație idee — argument; argumentele sînt prezentate într-un mod persuasiv) **(4 / 2 p.)**
4. Originalitate în valorificarea informației și în expresie (prezentarea punctului de vedere personal în abordarea temei; abilitatea de a formula judecăți de valoare și de interpretare critică). **(4 / 2 p.)**
5. Respectarea normelor de ortografie și de punctuație; așezarea textului în pagină. **(4 / 2 p.)**

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Cerința (a) — 20 de puncte:

A. Conținut (5 p. + 5 p. + 5 p. = **15 p.**)
— elementele constitutive ale comunicării (emițător, receptor, mesaj etc.); **(5 / 3 / 1 p.)**
— caracteristicile comunicării (scopul comunicării, particularitățile situației de comunicare dialogată: atenția acordată interlocutorului, adecvarea la situația de comunicare, elemente perturbatoare etc.); **(5 / 3 / 1 p.)**
— efectele artistice produse de textul lui Caragiale. **(5 / 3 / 1 p.)**
B. Redactare (organizarea ideilor în scris, echilibrul între părțile eseului — 1 p.; coerența argumentării, armonie între fond și formă — 1 p.; stil și vocabular adecvate conținutului eseului, exprimare corectă și nuanțată — 1 p.; respectarea normelor de ortografie și de punctuație — 2 p.) **(5 p.)**

Cerința (b) — 20 de puncte:

A. Conținut (respectarea sarcinii de lucru, orginalitatea concepției **(10 / 8 / 6 / 4 / 2 / 0 p.)**
B. Redactare (numai dacă se încadrează în limita minimă de replici stabilită): registru stilistic și limbaj adecvate unui text dialogat (6 / 4 / 2 / 0 **p.**); ortografie, punctuație, dispunere în pagină adecvată scopului urmărit (4 / 2 / 0 **p.**) **(10 p.)**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Clasa a X-a

◊ **Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.**
◊ **Timpul efectiv de lucru este de trei ore şi jumătate.**

Subiectul I (50 de puncte)

Realizează un eseu în care să argumentezi afirmaţia lui E. M. Forster: *„Romanul realist este istoria unui eşec"*, prin valorificarea unuia dintre romanele studiate, aparţinînd prozatorilor români interbelici.

În elaborarea eseului, vei respecta structura textului argumentativ: *ipoteza* (examinarea atentă a afirmaţiei puse în discuţie, pentru enunţarea clară a problematicii şi pentru exprimarea propriei opinii), enunţarea şi susţinerea a două *argumente pro* şi a două *argumente contra*, *concluzia* (întărirea ipotezei, prin reluarea sa în mod nuanţat).

Notă! Pentru **conţinutul** eseului, vei primi **30 de puncte**; pentru **redactarea** eseului, vei primi **20 de puncte** (*organizarea ideilor în scris; utilizarea limbii literare; abilităţile de analiză şi de argumentare; originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie; respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie; aşezarea textului în pagină*).

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Se dă textul:

„Acolo, în apropiere de pîrîu, lîngă jilip şi lîngă tetrasul ucis, care-şi strălucea toate penele în soare, badea Toma Orăşanu mi-a spus cea mai frumoasă poveste din cîte am auzit eu în acei munţi de la apa Frumoasei. N-a fost o poveste lungă, nici cu multe peripeţii. Era o întîmplare de demult a uncheşului celui vechi.

Se spune că acel uncheş s-ar fi aflat, cu zeci şi zeci de ani în urmă, gornic, adică pădurar, tot în acele locuri, slujind pe stăpînul său, domn mare pe lumea asta. [...] Badea Toma îşi aducea aminte de bătrînul său, care i-a spus întîmplarea într-o iarnă, pe cînd era căzut de bătrîneţă şi reumatism şi nu se mai putea purta.

A povestit acest bătrîn Ignat Barbă-lată, privind în foc [...], că aici, în acest munte dincolo de locul care se chiamă Cioaca Jinarilor, s-ar fi aflînd o punte de trecere necunoscută altor pădurari şi vînători. El, bătrînul, era tînăr cînd, din întîmplare, a descoperit trecerea şi s-a aflat dintrodată într-o singurătate înfricoşată. Era acolo o lumină care curgea de sus, — fără să se vadă soarele nicăieri. În altă parte a muntelui mugurii erau pretutindeni încă închişi; iar aici, în această lumină lină, mugurii toţi de la mesteceni şi de la tufari şi smeurişuri erau deschişi; aşa că acolo se alcătuia un loc cald şi blînd, leşiseră ciutele în margini, să pască, iar cucoşii splbatici zburau cu sunet din umbra din fund şi veneau să se aşeze la vedere, rotindu-se şi fudulindu-se. Erau atîţia cucoşi, cît bătrînul s-a ţinut şi a vrut să-i numere; dar nu i-a putut cu nici un chip număra, mirîndu-se de toate acestea uncheşul, s-a tras înapoi şi a dat prin nişte rîpi străme, ajungînd la pîrăul Curpătului. S-a dus acasă, s-a gîndit trei zile şi trei nopţi, şi a trimes răspuns domnului său de toate cele cîte văzuse. Aşa că a venit domnul său ca să cunoască şi el locul. A fost mare ruşine pentru uncheşul cel bătrîn că n-a mai nimerit calea. A cercat unghiuri de trecere încolo şi încoace; în nouă rînduri a cercat şi n-a nimerit. A cercat în toţi anii după aceea şi n-a mai nimerit, pînă la bătrîneţă.

În acel loc încîntat pe tărîmul celălalt, de mulţi ani, din tinereţa lui, vrea să răzbată şi Toma acesta, tovarăşul nostru. Pînă acum n-a izbutit să treacă; odată şi odată are să găsească, însă, cărarea cea bună."

(Mihail Sadoveanu, *Raiul*, fragment, volumul *Valea Frumoasei*)

Lexic: *jilip* — jgheab pentru coborîrea buştenilor; *tetras* — cocoş-de-munte sau cocoş-sălbatic (din lat. *Tetrao urogallus*)

(a) Scrie, pe foaia de concurs, răspunsul la fiecare dintre următoarele cerinţe: (20 de puncte)

1. Prezintă, în 10 — 15 rînduri, specificul celor două spaţii diferite din povestire: tărîmul acesta — tărîmul celălalt, pornind de la trei perechi de sintagme / fragmente de text selectate de tine, care le evidenţiază prin opoziţie. **(6 p.)**
2. Oferă două explicaţii diferite ale prezenţei, în textul povestirii, a celor trei naratori. **(5 p.)**
3. Motivează, în maximum o pagină, prezenţa fantasticului în povestire, prin dezvoltarea a trei argumente. **(9 p.)**

(b) Compunere liberă (20 de puncte)

Naraţiunea sadoveniană relatează accesul în tărîmul celălalt şi raiul, aşa cum îl vede un vînător: un loc plin de ciute şi de cocoşi, vietăţi rare ale munţilor.

Realizează o naraţiune fantastică (de 1 — 2 pagini), în care să relatezi, din perspectiva unui personaj-narator, drumul „tău" spre tărîmul celălalt, paradisiac, pe care să-l descrii aşa cum ţi-l imaginezi. Naraţiunea de acest tip trebuie să respecte structura: plan real — plan imaginar — plan real, precizînd intrările şi ieşirile, şi să întreţină incertitudinea / echivocul. Alege titlul care exprimă originalitatea viziunii tale.

Subiectul I (50 de puncte)

A. Conţinut — 30 de puncte:

1. Exprimarea opiniei faţă de premisa enunţată: 5 / 3 / 1 p.

— exprimarea opiniei faţă de de premisa enunţată (acceptarea sau respingerea parţială / în totalitate); corelarea opiniei exprimate cu argumentele pro şi contra aduse în argumentare; capacitatea de sinteză şi de abstractizare (5 p.)

— exprimarea opiniei faţă de premisa enunţată (acceptarea sau respingerea parţială / în totalitate); imperfecţiuni / şarjări în corelarea opiniei exprimate cu argumente pro şi contra aduse în argumentare; capacitate de sinteză şi de abstractizare (3 p.)

— exprimarea opiniei faţă de premisa enunţată (acceptarea sau respingerea parţială / în totalitate); echivoc sau absenţa corelării opiniei exprimate cu argumentele pro şi contra aduse în argumentare (1 p.)

2. Primul argument în sprijinul ideii enunţate în premisă: 5 / 3 / 1 p.
3. Al doilea argument în sprijinul ideii enunţate în premisă: 5 / 3 / 1 p.
4. Primul argument în infirmarea ideii enunţate în premisă: 5 / 3 / 1 p.
5. Al doilea argument în infirmarea ideii enunţate în premisă: 5 / 3 / 1 p.

Detalierea punctajului acordat pentru criteriile 2, 3, 4, 5:

— precizarea explicită a argumentului şi susţinerea sa prin elemente din textul ales; demers logic, demonstraţie viabilă (5 p.)

— precizarea explicită a argumentului şi susţinerea sa prin elemente din textul ales; imperfecţiuni în demersul logic / ezitări sau şarjări în demonstraţie (3 p.)

— precizarea argumentului / argumentul implicit, dar fără susţinere cu elemente din romanul ales sau demonstraţie în opoziţie cu argumentul prezentat / implicit rezultat; demers logic confuz / demonstraţie cu elemente de contrast faţă de argumentul enunţat, echivoc (1 p.)

6. Concluzia argumentelor şi contraargumentelor aduse: 5 / 3 / 1 p.

— concluzie logic impusă de calitatea argumentelor şi a contraargumentelor aduse în lucrare; personalizarea viziunii globale asupra premisei enunţate în cerinţă; viabilitatea demersului logic; capacitate de sinteză şi abstractizare (5 p.)

— concluzie logic impusă de calitatea argumentelor şi a contraargumentelor aduse în lucrare; personalizarea viziunii globale asupra premisei enunţate în cerinţă; imperfecţiuni în demersul logic sau cu ezitări / şarjări; capacitate de sinteză şi de abstractizare evidentă numai într-o secvenţă a / în secvenţe ale finalului (3 p.)

— concluzie forţată în raport cu argumentele / contraargumentele aduse; viziune confuză asupra premisei enunţate în cerinţă; imperfecţiuni în demersul logic sau cu ezitări / şarjări; absenţa capacităţii de sinteză şi de abstractizare (1 p.)

B. Redactare — 20 de puncte:

1. Organizarea ideilor în scris (text clar organizat, coerent, cu echilibru între cele trei componente, introducere — cuprins — încheiere, conţinînd: ipoteza — examinarea atentă a afirmaţiei puse în discuţie pentru enunţarea clară a problematicii şi pentru exprimarea propriei opinii, enunţarea şi susţinerea a două argumente pro şi a două argumente contra, concluzia — întărirea ipotezei, prin reluarea sa în mod nuanţat; construcţia paragrafelor subliniază ideile; ideile principale şi secundare au o pondere echilibrată) 4 / 2 p.
2. Utilizarea limbii literare (stil şi vocabular adecvate eseului argumentativ, claritatea enunţului, exprimare corectă şi nuanţată, sintaxa adecvată) 4 / 2 p.
3. Abilităţile de analiză şi de argumentare (ideile urmează succesiunea logică şi sînt susţinute prin raţionamente pertinente şi personale, pe baza textului, explicaţii, exemplificări din text, citate, comparaţii cu exemple similare din literatura română sau din cea universală; o foarte bună relaţie idee — argument; argumentele sînt prezentate într-un mod persuasiv) 4 / 2 p.
4. Originalitate în valorificarea informaţiei şi în expresie (prezentarea punctului de vedere personal în abordarea temei; abilitatea de a formula judecăţi de valoare şi de interpretare critică) 4 / 2 p.
5. Respectarea normelor de ortografie şi de punctuaţie, aşezarea în pagină. 4 / 2 p.

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Cerinţa (a) — 20 de puncte:

1. Prezentareă specificului celor două spaţii diferite, prin valorificarea unor sintagme / fragmente de text, de exemplu: *tetrasul ucis — cucoşii sălbatici zburau cu sunet din umbra din fund şi veneau să se aşeze la vedere, rodindu-se şi fudulindu-se. / Erau atîţia cucoşi...; Acolo, în apropiere de pîrău, lîngă jilip — ... într-o singurătate înfricoşată. Era acolo o lumină care curgea de sus...; lîngă tetrasul ucis, care-şi străluceau toate penele în soare — Era acolo o lumină care curgea de sus, — fără să vadă soarele nicăieri; În altă parte a muntelui mugurii erau pretutindeni încă închişi; iar aici, în această lumină lină, mugurii toţi de la mesteceni şi de la tufari şi smeurişuri erau deschişi.* (cîte 1 punct pentru fiecare pere-

che identificată: 1 p. + 1 p. + 1 p. = **3 p.**; prezentare argumentată, logică — **3 p.** / încercare de argumentare, nefinalizată pentru cele trei perechi — 1 p.) (3 p. + 3 p. = **6 p.**)

2. Prezentarea a două explicații diferite ale prezenței celor trei naratori, de exemplu: tehnica povestirii în ramă; evidențierea temei povestirii; exprimarea continuității între generații, în căutarea idealului etc. (prezentarea celor două explicații, respectarea normelor de exprimare, de ortografie și de punctuație — 5 p.; prezentarea unei explicații viabile, cu ezitări în redactare — 2 p.) **(5 p.)**

3. Motivarea prezenței fantasticului, prin dezvoltarea a trei argumente, de exemplu: prezența celor două planuri, precizarea intrărilor și a ieșirilor din cele două planuri / spații, semnificația drumului, ambiguitatea, incertitudinea / ezitarea cititorului etc. (identificarea fiecărui argument — cîte 1 p.; susținerea pertinentă a fiecărui argument — cîte 2 p.) (3 p. + 3 p. + 3 p.= **9 p.**)

Cerința (b) – 20 de puncte:

A. Conținut (respectarea sarcinii de lucru, dezvoltarea creativă a structurii și a elementelor date, originalitatea concepției: narațiunea, descrierea, titlul — 10 / 8 / 6 / 4 / 2 / 0 puncte **10 p.**

B. Redactare (numai dacă se încadrează în limita minimă de spațiu precizată): registru stilistic și limbaj adecvate unui text narativ — **6 / 4 / 2 / 0 p.**: ortografie, punctuație, dispunere în pagină adecvată scopului urmărit — **4 / 2 / 0 p.** **10 p.**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Clasa a XI-a

◊ Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.
◊ Timpul efectiv de lucru este de trei ore și jumătate.

Subiectul I (50 de puncte)

Realizează un eseu în care să evidențiezi *comparativ* particularitățile de concepție și de expresie, prin care se manifestă sensibilitatea romantică și cea simbolistă în poezie, valorificînd cele două sonete de mai jos.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere următoarele aspecte:

— teme și motive;
— particularitățile lirismului;
— elemente de compoziție;
— caracteristicile limbajului poetic;
— niveluri ale textului poetic;
— figuri de stil / procedee artistice (aliterație, antiteză, comparație, enumerație, epitet, eufonie, metaforă, paralelism sintactic, refren, repetiție, sinestezie, simbol etc.).

Afară-i toamnă, frunză-mprăștiată,
Iar vîntul zvîrle-n geamuri grele picuri;
Și tu citești scrisori din roase plicuri
Și într-un ceas gîndești la viața toată.

Pierzîndu-ți timpul tău cu dulci nimicuri,
N-ai vrea ca nime-n ușa ta să bată;
Dar și mai bine-i cînd afară-i zloată,
Să stai visînd la foc, de somn să picuri.

Și eu astfel mă uit din jeț pe gînduri,
Visez la basmul vechi al zînei Dochii;
În juru-mi ceața crește rînduri-rînduri;

Deodat-aud foșnirea unei rochii,
Un moale pas abia atins de scînduri...
Iar mîini subțiri și reci mi-acopăr ochii.
(Mihai Eminescu, *Sonet*)

E-o noapte udă, grea, te-neci afară.
Prin ceață — obosite, roșii, fără zare —
Ard, afumate, triste felinare
Ca într-o crîșmă umedă, murdară.

Prin mahalale mai neagră noaptea pare...
Șivoaie-n case triste inundară —
Ș-auzi tușind o tuse-n sec, amară —
Prin ziduri vechi ce stau în dărîmare.

Ca Edgar Poe mă reîntorc spre casă,
Ori ca Verlaine, topit de băutură —
Și-n noaptea asta de nimic nu-mi pasă.

Apoi, cu pași de-o nostimă măsură,
Prin întuneric bîjbîiesc prin casă,
Și cad, recad, și nu mai tac din gură.
(George Bacovia, *Sonet*)

Notă! Ordinea integrării reperelor în cuprinsul lucrării este la alegere.

Pentru **conținutul** eseului, vei primi **30 de puncte** (cîte 5 puncte pentru prezentarea fiecărui aspect); pentru **redactarea** eseului, vei primi **20 de puncte** (*organizarea ideilor în scris; utilizarea limbii literare; abilitățile de analiză comparativă și de argumentare, originalitate în valorificarea informației și în expresie; respectarea normelor de ortografie și de punctuație; așezarea textului în pagină*).

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Se dă textul:

„EFIMIȚA: *Adică, zău, bobocule, de! Eu, cu mintea mea ca de femeie, pardon să te-ntreb și eu un lucru: ce procopseală ar fi și cu republica?*

LEONIDA (minunat de-așa întrebare): *Ei! Bravos! Ș-asta-i bună! Cum, ce procopseală? Vezi, asta-i vorba: cap ai, minte ce-ți mai trebuie? Apoi, închipuiește-ți dumneata numai un condei, stăi să-ți spui: mai întîi și-ntîi că dacă e republică, nu mai plătește niminea bir...*

EFIMIȚA: *Zău?*

LEONIDA: *Zău... Al doilea că fiește-care cetățean ia cîte o leafă bună pe lună, toți într-o egalitate.*

EFIMIȚA: *Parol?*

LEONIDA: *Parol... Par egzamplu, eu...*

EFIMIȚA: *Pe lîngă pensie?*

LEONIDA: *Vezi bine; pensia e basca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales cînd e republică, dreptul e sfînt: republica este garanțiunea tuturor drepturilor.*

EFIMIȚA (cu toate aprobarea): *Așa da.*

LEONIDA: *Și al treilea, că se face și legea de mușături.*

EFIMIȚA: *Cum, lege de mușături?*

LEONIDA: *Adicătele că nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile.*

EFIMIȚA (crucindu-se de mirare): *Maică Precistă, Doamne! Apoi dacă-i așa, de ce nu se face mai curînd republică, soro?*

LEONIDA: *Hei! Nu te lasă reacționarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească niminea bir! E aproape de mintea omului: de unde ar mai mînca ei lefurile cu lingura?*"

(I. L. Caragiale, *Conul Leonida față cu Reacțiunea*)

(a) Realizează un eseu, de 1 — 2 pagini, în care să prezinți mijloacele de realizare a comicului de limbaj, prin evidențierea a cîte unui aspect privitor la nivelul fonetic, lexico-semantic, morfosintatic, stilistic și la contrastul dintre idee și modul de exprimare. **(20 de puncte)**

(b) E. Lovinescu afirmase: „*Caragiale ne-a înmulțit populația cu un număr de cetățeni, expresii ale mentalității unei pături sociale într-o anumită epocă. Pentru a da viață acestor «tipuri», el a trebuit să-i facă să vorbească în felul lor [...]. După cum Eminescu a adus o nouă limbă poetică, o armonie proprie, un număr de imagini și de expresii ce au intrat în rostirea poetică, tot așa Caragiale a întrebuințat o limbă a sa, monstruoasă, dar plină de sevă, vie, o culegere de locuții ajunse legendare, de glume curente; «caragializăm», astfel, fără voie, după cum eminescianizăm în expresia sentimentelor poetice.*"

„Caragializează", realizînd o scenă dialogată, alcătuită din opt-douăsprezece replici, cu două personaje imaginate de tine, care conversează pe tema democrației. Valorifică, în redactarea textului dramatic, diferite mijloace de realizare a comicului de limbaj. **(20 de puncte)**

Barem de corectare și de notare

Subiectul I (50 de puncte)

A. Conținut (30 de puncte):

1. Prezentarea comparativă a temelor și a motivelor existente în cele două sonete. **5 / 3 / 1 p.**
2. Precizarea elementelor de compoziție (recurență, simetrie, opoziție, dispunerea ideilor în organizarea strofică etc.). **5 / 3 / 1 p.**
3. Menționarea particularităților lirismului (lirism subiectiv, mărcile prezenței vorbitorului în textul poetic, modalități de exprimare a singurătății / a însingurării, elemente de cîmp semantic, conturarea unei atmosfere specifice etc.). **5 / 3 / 1 p.**
4. Comentarea unor figuri de stil / a unor procedee artistice (aliterație, antiteză, comparație, enumerație, epitet, eufonie, metaforă, paralelism sintactic, refren, repetiție, sinestezie, simbol etc.). **5 / 3 / 1 p.**
5. Sublinierea rolului pe care îl au nivelurile textului poetic (fonetic, lexical, morfosintactic etc.). **5 / 3 / 1 p.**
6. Evidențierea caracteristicilor limbajului poetic (ambiguitate, expresivitate, sugestie etc.). **5 / 3 / 1 p.**

Distribuirea punctelor pentru fiecare aspect relevat:

— prezentarea comparativă a aspectelor indicate (cu evidențierea asemănărilor și a deosebirilor), argumentată, prin valorificarea celor două sonete propuse; (5 p.)

— prezentarea comparativă parțială a aspectelor indicate (cu evidențierea asemănărilor sau a deosebirilor); încercare de prezentare comparativă; (3 p.)

— simpla identificare a aspectelor precizate prin cerințe, în cele două texte propuse, fără încercare de prezentare comparativă. (1 p.)

B. Redactare (20 de puncte):

1. Organizarea ideilor în scris (text clar organizat, cu echilibru între cele trei componente, introducere — cuprins — încheiere; construcția paragrafelor subliniază ideile; ideile principale și secundare au o pondere echilibrată). 4 / 2 p.
2. Utilizarea limbii literare (stil și vocabular adecvate conținutului eseului, claritatea enunțului, exprimare corectă și nuanțată, sintaxa adecvată). 4 / 2 p.
3. Abilitățile de analiză comparativă și de argumentare 8ideile urmează succesiunea logică, relevînd asemănări — deosebiri, la nivelul concepției și al expresiei; o foarte bună relație idee — argument; argumentele sînt prezentate într-un mod persuasiv). 4 / 2 p.
4. Originalitate în valorificarea informației și în expresie (prezentarea punctului de vedere personal în abordarea temei; abilitatea de a formula judecăți de valoare și de interpretare critică). 4 / 2 p.
5. Respectarea normelor de ortografie și de punctuație; așezarea textului în pagină. 4 / 2 p.

Subiectul al II-lea (40 de puncte)

Cerința (a) — 20 de puncte:

A. Conținut — prezentarea mijloacelor de realizare a comicului de limbaj, prin evidențierea (numirea abaterii de la normă: 1 p.; identificarea acesteia în textul dat: 1 p.; comentarea: 1 p.) a cîte unui aspect privitor la:

— nivelul fonetic (de exemplu: pronunțarea incorectă a neologismelor, cacofoniile, hipercorectitudinea etc.);
— nivelul lexico-semantic (de exemplu: sensul greșit al neologismelor, etimologia populară / falsa etimologie, pleonasmul, tautologia, atracția paronimică etc.);
— nivelul morfosintactic (de exemplu: greșelile de acord, anacolutul, formele de adresare, interjecțiile, reluarea subiectului etc.);
— nivelul stilistic (de exemplu: oralitatea, amestecul stilurilor, prolixitatea, confuzia, nonsensul, ticul verbal etc.);
— constrastul între idee și modul de exprimare (de exemplu: truismul, bagatelizarea, căderea în derizoriu, aparența argumentării docte etc.). (3 p. + 3 p. + 3 p. + 3 p. + 3 p. = **15 p.**)

B. Redactare (organizarea ideilor în scris, echilibru între părțile eseului: 1 p; coerența argumentării, armonie între fond și formă: 1 p.; stil și vocabular adecvate conținutului eseului, exprimare corectă și nuanțată: 1 p.; respectarea normelor de ortografie și de punctuație: 2 p.) **(5 p.)**

Cerința (b) — 20 de puncte:

A. Conținut (respectarea sarcinii de lucru, dezvoltarea creativă a elementelor date, originalitatea concepției). **(10 p.)**

B. Redactare (numai dacă se încadrează în limita minimă de replici stabilită): registru stilistic și limbaj adecvate unui text dramatic: **6 / 4 / 2 / 0 p.**; ortografie, punctuație, dispunere în pagină adecvată scopului urmărit: **4 / 2 / 0 p.**). **(10 p.)**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Clasa a XII-a

◊ Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.
◊ Timpul efectiv de lucru este de trei ore și jumătate.

Subiectul I (45 de puncte)

Realizează un eseu structurat, în care să urmărești prezentarea și dezvoltarea motivului străinului în romanele *Enigma Otiliei* de George Călinescu și *Maitreyi* de Mircea Eliade.

În elaborarea lucrării, vei avea în vedere:

— formularea unor opinii despre prezența motivului străinului în cele două opere, ca premise ale realizării eseului;

— tipologia celor doi eroi: dimensiuni intelectuale, morale și psihologice; rolul atribuit acestora în „regia" textului (personaj — conștiință / personaj — narator / reflector / martor / actant etc.);

— experiențele de cunoaștere ale celor două personaje, prin referiri concrete (scene, evenimente etc.) la textul romanului;

— ipostaze ale devenirii fiecăruia dintre cele două personaje;

— alte idei, analogii, semnificații etc., în spiritul temei.

Subiectul al II-lea (45 de puncte)

Se dă textul:

„Au sunat prelung clopotele minții,
Doruri vechi porniră cu lumini de ceară.
Dar s-a ridicat Noaptea ca o fiară,
Auind pustiu și-arătîndu-și dinții...

Tu de-abia sculat, intri iar în groapă.
Vîntul duhurilor a încetat să bată...
Nu te mai faci înger, cum rîvneai odată,
Ajungi iar pămînt și te faci iar apă!

Coborînd pe linie aripi de suspine,
La un loc cu viemii, lin să nu-i deștepte,
Se întoarce-n carne alte vremi s-aștepte,
Alba îngerețe închegată-n tine!

Tac oprite-n loc clopotele grele...
Noaptea peste tine s-a lăsat pe labe;
Linge, ațîțată, coastele ei slabe
Și, ulmînd lumina, mîrîie spre stele:

...Te amîi... și singur crezi în vraja Vrerii!...
Vrerea ta acuma-i numai oase goale,
N-are-o-ncheietură bună, să se scoale,
Și-i aține Moartea calea învierii."

(Vasile Voiculescu, *Înger amînat)*

Realizează un eseu în care să-ți exprimi opinia despre *raportul dintre omul modern* și *sacralitate*, valorificînd poezia lui Vasile Voiculescu. Alege un titlu semnificativ pentru acest eseu.

În elaborarea eseului, vei avea în vedere:

— metamorfozele care au loc în planul uman și în cel natural, relația dintre trup și suflet;

— reflectarea condiției omului modern în ipostazele eului liric (rolul mărcilor gramaticale și lexicale);

— stabilirea unor analogii cu cel puțin două texte, cu aceeași problematică, ale autorului sau ale altor autori;

— semnificația titlului poeziei; alegerea unui tilu semnificativ pentru eseul realizat.

Notă! Ordinea integrării cerințelor în cuprinsul fiecărui eseu este la alegere. Vei primi punctaje diferite pentru **conținut** și pentru **redactarea** eseurilor.

Barem de corectare și de notare

Subiectul I (45 de puncte)

A. Conținut — 25 de puncte:

1. Formularea unor opinii despre prezența motivului străinului în cele două opere, ca premise ale realizării eseului. 5 / 3 / 1 p.
2. Tipologia celor doi eroi: dimensiuni intelectuale, morale și psihologice; rolul atribuit acestora în „regia" textului (personaj — conștiință / personaj — narator / reflector / martor / actant etc.). 5 / 3 / 1 p.
3. Experiențele de cunoaștere ale celor două personaje, prin referiri concrete (scene, evenimente etc.) la textul romanului. 5 / 3 / 1 p.
4. Ipostaze ale devenirii fiecăruia dintre cele două personaje. 5 / 3 / 1 p.
5. Alte idei, analogii, semnificații etc., în spiritul temei. 5 / 3 / 1 p.

Distribuirea punctelor pentru fiecare aspect relevat:

— prezentarea comparativă a aspectelor indicate (cu evidențierea asemănărilor și a deosebirilor), argumentată, prin valorificarea celor două romane propuse; (5 p.)

— prezentarea aspectelor indicate, cu unele ezitări în argumentare; încercare de prezentare comparativă (cu evidențierea asemănărilor sau a deosebirilor); (3 p.)

— simpla identificare a aspectelor precizate prin cerințe, în cele două texte propuse, fără încercare de prezentare comparativă. (1 p.)

B. Redactare — 20 de puncte:

1. Organizarea ideilor în scris (text clar organizat, coerent, cu echilibru între cele trei componente, introducere — cuprins — încheiere; construcția paragrafelor subliniază ideile; ideile principale și secundare au o pondere echilibrată). 4 / 2 p.
2. Utilizarea limbii literare (stil și vocabular adecvate conținutului eseului, claritatea enunțului, exprimare corectă și nuanțată, sintaxa adecvată). 4 / 2 p.
3. Abilitățile de analiză comparativă și argumentare (ideile urmează succesiunea logică, relevînd asemănări — deosebiri, la nivelul concepției și al expresiei; o foarte bună relație idee — argument; argumentele sînt prezentate într-un mod persuasiv). 4 / 2 p.
4. Originalitate în valorificarea informației și în expresie (prezentarea punctului de vedere personal în abordarea temei; abilitatea de a formula judecăți de valoare și de interpretare critică). 4 / 2 p.
5. Respectarea normelor de ortografie și de punctuație; așezarea textului în pagină. 4 / 2 p.

Subiectul al II-lea (45 de puncte)

A. Conținut — 28 de puncte:

1. Metamorfozele care au loc în planul uman și în cel natural, relația dintre trup și suflet. **7 / 5 / 3 p.**
2. Reflectarea condiției omului modern în ipostazele eului liric (rolul mărcilor gramaticale și lexicale). **7 / 5 / 3 p.**
3. Stabilirea unor analogii cu cel puțin două texte, cu aceeași problematică, ale autorului sau ale altor autori. **7 / 5 / 3 p.**
4. Semnificația titlului poeziei; alegerea unui titlu semnificativ pentru eseul realizat. **7 / 5 / 3 p.**

B. Redactare — 17 puncte:

1. Organizarea ideilor în scris. **4 / 3 / 2 p.**
2. Utilizarea limbii literare. **4 / 3 / 2 p.**
3. Abilități analitice și critice; valorificarea textului. **6 / 3 / 2 p.**
4. Respectarea normelor de ortografie și de punctuație (0-1 greșeli: 3 p.; 2 greșeli: 2 p.; 3 și mai multe greșeli: 0 p.). **3 / 2 / 0 p.**

Notă! Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota se calculează prin împărțirea punctajului obținut la 10. Nu se acordă fracțiuni de punct.

Subiecte și structuri la etapa națională a Olimpiadei de limba și literatura română (sau despre un sentiment de frustrare...)

Prof. ADRIAN COSTACHE,
inspector general în Ministerul Educației și Cercetării

Desfășurată la Iași, faza națională a Olimpiadei de limba și literatura română a adunat în acest an 541 de concurenți, dintre care 7 din Republica Moldova. Și pentru prima oară în istoria probabilă a olimpiadei, între participanți s-a numărat și un elev nevăzător care de altminteri a și primit o mențiune specială pentru „o performanță care vorbește deplin despre puterea de a te depăși pe tine însuți, atunci cînd pasiunea transcende o realitate dificilă".

Ca și altădată, olimpiada a stîrnit discuții. Și a fost oarecum previzibil că tema dilematic-controversată a lucrurilor va fi structura subiectelor, dar mai ales subiectele însele...

Realizate de către Serviciul Național de Evaluare și Examinare în colaborare cu Direcția Generală a Învățămîntului Preuniversitar, ultima avînd rolul de a coordona elaborarea acestora, în sensul strîngerii de propuneri de variante, dar nu numai, structura subiectelor a fost în mare aceeași de la etapa județeană. Dar dacă acolo lumea nu a părut să observe o nouă abordare și o nouă filozofie în a se înțelege rostul olimpiadei, la faza națională acest lucru a izbucnit cu prisosință la suprafață, transformîndu-se într-un sentiment de frustrare, exprimat între altele în numărul mare de contestații, dar și în retorici incendiare, cu titluri senzaționale, în ziare locale sau mai puțin locale... Iar frustrarea — generată de mai multe motive — a părut să fie în primul rînd motivată de faptul că, tot pentru prima oară, probabil, la o olimpiadă națională au existat note sub cinci...

Dar să revenim la subiecte. Fără a intenționa un comentariu detaliat al acestora, e de observat că, de această dată, cerințele au vizat în primul rînd *verificarea de competențe*... Profitîndu-se de împrejurarea favorabilă că trei clase liceale au parcurs deja noua programă de limba și literatura română, autorii subiectelor au avut în vedere două direcții în a construi cerințele subiectelor. Una dintre ele viza *formularea unei teze sau prezentarea unei afirmații cu caracter de generalitate suficientă*, iar concurentul era îndemnat să argumenteze teza / ideea / citatul critic, valorificîndu-și astfel cunoștințele într-un context nou și dîndu-le acestora o funcționalitate inedită. Cea de a doua direcție a constituit-o — realitate deloc surprinzătoare — *valorificarea unui text la prima vedere*. Și aici însă se poate vorbi despre o noutate. Dacă la clasa a VII-a sau a VIII-a comentariul se organiza sub forma unui eseu structurat, la alte clase comentariul era și / sau mai ales un pretext pentru a dezvolta o temă mai generală, cu deschideri nu doar literare, ci și filozofice, mitice sau morale. Este cazul celui de al doilea subiect formulat pentru clasa a XII-a, de exemplu, a cărui cerință a fost realizarea unui eseu — tot structurat, cu cerințe circumscrise așadar — despre „raportul dintre omul modern și sacralitate", S-a realizat, după opinia mea, nu doar o rigoare necesară pentru un barem, riguros și el, ci și o anume atenționare a candidatului privind *adecvarea răspunsului la tema dată*. Acest gen de specificitate — care va fi probabil și caracteristica examenului de bacalaureat 2003 — este în fond expresia unei bătălii care se poartă de cîțiva ani între evaluatori și fondul de inerție ce există încă în procesul evaluării

în școală... Mai direct spus, bătălia... este una „clasică" și se desfășoară între acel foarte știut (și necesar!) *informativ* ca dimensiune a învățării și acel, tot foarte știut, *formativ*, pe care retorica didactică nu obosește a-l promova, de mai mult de un deceniu, dar cu rezultate încă modeste... Și mai e ceva... Atunci cînd cerința pornind de la un text la prima vedere nu se referă doar la comentariul acestuia, ci — așa cum am subliniat deja — el, comentariul, devine necesar, și subsidiar într-o anumită măsură, pentru a rezolva „adevărata temă", ei bine, acum mi se pare că se evidențiază cît de important este un exercițiu relativ elementar în didactica învățării, acela al *înțelegerii de text în școală*...

Dar dacă filozofia subiectelor pare cumva ireproșabilă, în sensul că acestea promovează un ideal al învățării funcționale, structura acestora și pe alocuri cerințele pot fi surse de întrebări... Ne putem întreba, de pildă, dacă nu cumva un subiect precum „Creanga mea de aur" (clasa a VIII-a) nu e prea dificil din perspectiva unei creativități pe care — am uneori impresia — o supraestimăm... E, desigur, o întrebare la care noi înșine va trebui să răspundem. Asta nu înseamnă că, de obicei, concurenții nu sînt capabili să creeze asemenea texte, dar autenticitatea celor mai multe rămîne îndoielnică, ele fiind mai degrabă moduri mimetice, adesea inteligente, de a rezolva un subiect. Dificil și cu un grad de generalitate blocantă poate fi considerat și primul subiect pentru clasa a IX-a, deși problema *realității și ficționalității* e chiar problema a.b.c.-ului oricărei receptări a literaturii... Dificile, într-adevăr, au fost însă subiectele (primele) pentru clasele a X-a și a XI-a... Ideea că *romanul realist este istoria unui eșec* nu e doar o idee literară, ci mult mai mult, ea atingînd între altele și istoria speciei ca atare, a romanului ca descinzător din epopee și ca formă literară care aproximează lumea, spre deosebire de epopee, care o întemeiază. Firește, și supoziția că eseul de tip argumentativ ar fi cultivat în școala românească este una de tip prea optimist... În privința clasei a XI-a, unde candidații au obținut cele mai slabe rezultate — nici un premiu I și II și foarte multe note între 6 și 7 —, aici problema care ar putea stîrni eventuale discuții ar fi, poate, modul prea canonic în care punctele de reper au fost formulate... Lipsește, cu alte cuvinte, tocmai specificitatea pe care o invocăm ca fiind o calitate a structurii și formulării subiectelor... Din cauza acestei „mecanici" a formulării punctelor de reper, este posibil ca tentația unei tratări mai „libere" a temei să fi fost inhibată, ceea ce poate că ar explica în parte rezultatele slabe ale concurenților...

Dincolo de eventualele observații, mulți dintre colegii-profesori au apreciat subiectele date la olimpiadă... Fără a le supraaprecia neapărat, ele s-ar putea constitui într-un nou început... Cît privește faptul că nu s-au acordat toate premiile la unele clase, că au fost note sub cinci, că multe lucrări și note au fost medii ca valoare, ei bine, toate aceste aspecte pe cine ar trebui să tulbure oare?!... Răspund, fără ezitare, că nu, în primul rînd, pe autorii subiectelor...

Concurs de creație

Asociația Culturală „Iulia Hasdeu — Club UNESCO" anunță *Concursul trienal de creație originală „Iulia Hasdeu"*, la care pot participa tineri din țară sau din străinătate, elevi de gimnaziu sau de liceu care nu urmează școli de artă.

Pot fi prezentate *lucrări literare* (manuscrisele, în 3 exemplare, vor fi dactilografiate sau tehnoredactate la computer, la 2 rînduri): versuri (10 poezii sau 10 pagini de versuri), proză (3 proze scurte sau 10 pagini de manuscris), dramaturgie (teatru scurt, scenarii sau un act — maximum 10 pagini); *lucrări de artă plastică* (3 lucrări diferite) sau *compoziții muzicale* (3 compoziții înregistrate pe casetă audio de maximum 30 de minute în total). Lucrările se trimit pînă la data de 15 noiembrie 2002 pe adresa: *Colegiul Național „Iulia Hasdeu", Bd. Ferdinand nr. 91, sectorul 2, cod 73336, București*, cu mențiunea: *Pentru Asociația culturală „Iulia Hasdeu — Club UNESCO", Concurs de creație.*

„Eminescu la Lipova — 125 de ani"

Revizorul școlar (1875 — 1876) Mihai Eminescu avea în subordine județele Iași și Vaslui și, în această calitate, avea să-și îndeplinească îndatoririle în mod exemplar. Un episod al acestei biografii eminesciene a avut drept spațiu o comună vasluiană, Lipova, care ulterior, printr-o nouă împărțire administrativă, a intrat în perimetrul județului Bacău, înnobilîndu-i istoria culturală. Actualmente este cu certitudine locul — singurul — atins de pasul eminescian, pe raza județului de unde vă scriem. În virtutea unui obicei pe care profesorul nostru de română, Ioan Dănilă, l-a instituit din 1989, satul Valea Hogii din comuna Lipova, unde se afla școala pe atunci, a fost locul de pelerinaj cultural în noiembrie 2001. De data aceasta, a fost o acțiune specială, dată fiind împlinirea a 125 de ani de la trecerea scriitorului-revizor prin aceste locuri. (La 29 aprilie 1876, Mihai Eminescu vizita școala din Lipova și lăsa un proces-verbal cu dublă funcție: confirma efectuarea inspecției și, respectiv, transmitea peste timp că o localitate modestă din arealul moldovean a avut cinstea de a fi înscrisă în biografia eminesciană.)

Așadar, într-un sfîrșit de toamnă, elevi, studenți și profesori au umplut mai multe microbuze și autoturisme, pe parbrizul cărora era scris „Eminescu la Lipova — 125". S-au reunit elevi de la Liceul Pedagogic Bacău — cei mai mulți —, de la Liceul Teoretic „Gh. Vrănceanu", Liceul Teoretic „Mihai Eminescu" din Bacău, dar și gimnaziști din diverse localități. (Gheorghe Vrănceanu este matematicianul care a dus în lume faima științei românești. S-a născut în comuna Lipova, în anul 1900.) Nu au lipsit studenții filologi băcăuani și cei ai Colegiului de Institutori. Din cele ce s-au petrecut am reținut: vizitarea Casei-Muzeu „Vasile Alecsandri" din Bacău și a expoziției de documente M. Eminescu — Gh. Vrănceanu, pregătită de doamna profesoară Georgeta Potângă, precum și evocarea lui Gabriel Bacovia, fiul poetului, care ar fi împlinit 70 de ani. Din programul propriu-zis, am notat: depunerea unor eșarfe și buchete de flori ... ...stul poetului și, la Valea Hogii, la bustul academicianului Gh. Vrănceanu, dialogul cu fratele acestuia, Costică Vrănceanu, slujbele de pomenire a poetului-revizor, momentele artistice susținute în piațeta comunei de către elevii din cele patru-cinci sate, dar și de normaliștii băcăuani, dirijați de Dorina Cașcaval și Svetlana Pruteanu. Un moment aparte l-a constituit acordarea titlului de „Cetățean de onoare al comunei Lipova" domnului prof. Ioan Dănilă, pentru întreaga activitate pusă în slujba culturii locale (în 1989 s-a îngrijit direct de ridicarea unui bust al poetului în centrul comunei, iar ulterior a organizat numeroase activități cultural-educative desfășurate în localitate) și domnului Relu-Zanfir Stoian, numismat. Am asistat, cu emoție, la o lecție deschisă susținută la clasa a II-a de eleva Andreea Ojog, pe baza manualului nou de limba și literatura română realizat de băcăuanii Ioan Surdu și Ioan Dănilă (Editura ALL, 2001). Surpriza a constituit-o interviul cu Nicolae Dabija, al cărui text, *Învățătorul copiilor*, a fost inclus în respectivul manual. S-au mai făcut donații de carte, stimulate de Tatiana Scorțanu și Ioan Dănilă, s-au admirat tablouri ale normaliștilor aflați sub oblăduirea lui Mihai Butnaru și s-au emis presupuneri privind trecerea poetului și pe raza comunei Roșiori (prof. Maria Dobriniș). Cadrele didactice din comună, conducerea primăriei, preoții din cele două parohii, directoarea bibliotecii comunale au depus un efort considerabil pentru reușita manifestării. Următoarea întîlnire va avea loc în aprilie 2002.

NICOLETA DIACONU, elevă, Liceul Pedagogic
ANAMARIA LUPAȘCU, studentă, filologie, anul I
ANA STATE, studentă, colegiu, anul I

Cristina Nistor

S-a născut la 16 februarie 1984. Este elevă în clasa a XI-a A la Liceul Teoretic „Nicolae Bălcescu" din Medgidia. A obţinut premii la mai multe concursuri de poezie din ţară şi din străinătate. Este colaboratoare asiduă la revista liceului, *Metamorfoze*.

Cunoaştere

Cunosc acum
secretul rezistenţei
pînzei de păianjen
— element atît de banal —
dar care a capturat totuşi
armata mea de vise...
Acum nu mi se mai pare
fascinantă
decît lumina
strecurată prin pînză.

Schiţă

Trupul tău —
răsucindu-se
ca spirala lui Brîncuşi —
coloană
sfredelind, în clocot tăcut,
spre infinit.

Sisifică

Privesc în scurte pauze
cioburile de cer crăpat
şi sap,
sap tot mai adînc, cu înverşunare,
în proiecţiile acestui colos.
Nu e uşor să sfredeleşti,
să dai formă, prin cuvinte,
fără anestezie,
plînsului.

Alina Ocheşel

S-a născut la 7 februarie 1983. Este elevă în clasa a XII-a la Colegiul Dobrogean „Spiru Haret" din Tulcea. A participat la Olimpiada naţională de limba şi literatura română în 1997, 2999, 2000 şi 2001. Este redactor la revista *Aspiraţii* a Colegiului Dobrogean „Spiru Haret".

Sss...

Sferic... oul embrionar
Serafic... ochiul tău drept
Stîncos... plînsul tău
Sinele... eul tău
Sibilic... profetul din noi.

Ungerea luceferilor
(apologie prea-plinului)

Sub clopot de magmă
primeau ungerea
ca pe ceva firesc
au ales: oameni; spate
în spate, să tot pre-umble pe tălpi
universul în nopţi
cu migdale în locul
ochilor nefireşti,
altfel — de un negru de stea.

Raluca Nantu

S-a născut la 10 martie 1985. Elevă eminentă a Colegiului Național „Roman Vodă" din Roman. Laureată a olimpiadei de literatură română (2000 și 2001) și a concursului național *Tinere Condeie*, ediția 2001, participînd la tabăra de creație de la Arbănaș — Buzău. A colaborat la revista școlii și în presa locală.

În octombrie 2001 i-a apărut la Editura Pro Transilvania volumul de versuri *Locul în care cîntă lebedele*.

Asturias
(după muzica lui Isaac Albeniz)

Cu ochii clari și totuși înghețați în eter,
Simțeam cum secundele preamăreau
Stelele care nasc Cerul.
Lîngă cioburi de apă moartă,
Ferestrele se împrăștiau în aur fin.
Venea, cu pași sibilini de abur,
Sfărîmînd culmile întunericului,
Clipa cînd Îngerul s-a pogorît
Asupra mea.
Îngerul criselefantin
Cu privire de fluturi...
Seara căpătase o culoare de țipăt
Cînd gleznele lui poleite cu ceară
Au adăpat tăcerea încăperii.
Tremura nemișcat,
Căci îmi văzuse privirea în palmele lui.
Tremuram despletită
Căci unghii de aur îmi zgîriau pometii.
Beție de duh topit peste mine...
Cutremur de aripi ce se mistuie
Peste pleoapele mele întredeschise.
Simțeam că m-a luat cu el,
Căci o aschie de lacrimă
Mi se prelinse peste mîini.
Îmi acoperise viața cu aripa lui
Mai ușoară decît clipa,
Mai moale decît amuțirea
Și mă dusese altundeva.

Credeam că mă abandonase într-un punct,
Și eu tremurîndă...
Dar mi-a făcut semn
Să plîng, să tac, să dorm...
Eu nu l-am ascultat,
Ci i-am smuls un strop de cuvînt
De pe buzele-i frămîntate.
Eu nu l-am ascultat!
Simțeam că m-a adus înapoi,
Căci o aschie de lacrimă
Mi se prelinsese printre răni.
Gleznele lui poleite cu ceară
Picurau, peste timp, cu puf de lună.
El se zbătea, palid, între mine și ceilalți
Pereți ai labirintului,
Pînă la alt punct, cînd
Vulturii ce zboară prin albastru
Au căzut în nisip.
Trebuia să plece...
Atunci mi-a jurat
Că o să mai plouă peste mine.
Eu am rămas mult în urmă,
Cu aschia de lacrimă în mine,
Cu picurii sîngelui din ceară,
Cu tremurul penelor albe,
Cu versul acesta criselefantin...
Eu am rămas numai cu versul acesta...

Cătălina Ene

S-a născut în 24 iulie 1984 la Cîmpulung Muscel. Este elevă la Colegiul Național „I. L. Caragiale" din Ploiești și membră a cenaclului „Nichita Stănescu" de la Palatul Copiilor, redactorul suplimentului literar *Necuvintele* al revistei colegiului.

A obținut numeroase premii pentru creația lirică și cea eseistică (premiul „Adrian Marino" pentru debutul în eseistică cu volumul *Exerciții de memorie).* A debutat în *Jurnalul de Prahova* (1998) și, editorial, cu volumul trilingv (în română, engleză și germană) *Lumina din verb*, apărut la Editura Alt din Ploiești. În 2001 a scos un nou volum de versuri, tot trilingv, *Poeme în oglindă.*

Filă de jurnal
(Tumult în Prater — Viena)

Alergam, alergam...
o goană nebună!
Inima galopa lîngă mine;
Mai tîrziu curgeam
prin sîngele tău,
domolindu-mi galopul...

Nu știam pe atunci
că alergam
printr-o mare iubire.

Meditație
(München — No comment)

Tăcerea se sparge în gînduri
iar gîndurile mor răstignite pe pietre.
Viața se transformă în poveste;
povestea devine un imens carusel
limitat în spațiu de soartă.
Timpul joacă la ruletă viitorul
Cînd trecutul apune estompat de prezent;
prezentul tace.
Tăcerea se sparge în gînduri.

Stea
(Liniștea din Nordul Moldovei)

Există o privire în noi
Ca o pisică torcînd tolănită la gura sobei,
Ce urmărește îngerul ca să nu piară...
Privirea ne străbate blînd, venită
din afară,
dintr-un alt ochi ce ne păzește,
stea-înger de seară...

Moștenire
(Bruxelles & rememorări în noapte)

Mi-am lăsat privirile
în ochii tăi,
capcane ale timpului,
mici veșnicii strălucind.

Devenire
(Reverie pe Valea Loarei)

Mă așez lîngă pietre
și plîng;
cobor suspinele
în pămînt;
viața mi-o transform
în gînd.
Am devenit
un simplu cînt.

ANDRA VASILESCU, MIOARA POPESCU

Admiterea în liceu. Exerciții recapitulative de limba română

București, Editura Humanitas Educațional, col. „Cărțile elevului", 2002, 184 p.

Manualul apărut la Editura Humanitas se înscrie în seria caietelor de studiu individual adresate elevilor care se pregătesc pentru examenul de capacitate, dar și pentru examenul de bacalaureat sau pentru admiterea la facultățile unde limba română este probă de concurs. Obiectivul didactic general al cărții îl constituie autoevaluarea elevului prin rezolvarea exercițiilor propuse de cele două autoare.

Lucrarea oferă serii foarte variate de aplicații ale noțiunilor prevăzute de noul curriculum, aplicații utile pentru recapitularea materiei de limba română. Pe lîngă acestea, fiecare capitol conține scheme și tabele menite să clarifice și să fixeze noțiunile cuprinse în manuale. O altă componentă importantă a cărții o reprezintă sugestiile practice privind modul de abordare a subiectelor posibile la examenele de limba română.

Admiterea în liceu este un manual organizat în șase părți, care presupun exersarea practică a unor noțiuni ce privesc opera literară, cartea, ca obiect cultural, comunicarea, fonetica, vocabularul, gramatica, punctuația, ortografia, ortoepia și cultivarea limbii.

O mare parte dintre exerciții sînt de tip nou, fapt care permite testarea capacității de adaptare a elevului la cerințe cît mai diferite. Formarea unei gîndiri mobile și creative este, de altfel, un obiectiv declarat al celor două autoare.

Unele aplicații sînt precedate de definiția unui concept, cerința fiind aceea de a recunoaște într-un text dat trăsăturile fundamentale ale conceptului (de exemplu, pentru a demonstra că au înțeles definiția textului, li se cere elevilor să exemplifice elementele constitutive ale acestuia pornind de la un fragment dat).

Autoarele introduc și exerciții organizate astfel încît să îl determine pe elev să intuiască un concept, modalitate ce se face remarcată mai ales în capitolul *Comunicarea*. Aplicațiile au ca punct de plecare o situație concretă, ilustrată printr-o imagine sau prin descrierea unei împrejurări particulare. Astfel, pentru a demonstra că forma enunțurilor depinde de intenția vorbitorului, se indică un scenariu posibil („nu îți găsești pixul") și se cere construirea de mesaje pentru circumstanțe de comunicare variabile (de ex.: „Exprimă-ți indignarea, surpriza, regretul, Întreabă-ți colegii"). În acest caz, conceptul a cărui clarificare se dorește este *intenția de comunicare*. În capitolul menționat mai sus, elevii se familiarizează în acest fel și cu alte noțiuni, cum ar fi: *strategie conversațională* sau *eficiența discursului*.

E de remarcat faptul că acest caiet include un material foarte bogat atît prin diversitatea exercițiilor, cît și a problemelor teoretice pentru care sînt concepute aplicațiile. În partea dedicată *cărții*, exercițiile abordează subiecte de tipul modului de realizare a trimiterilor bibliografice sau de tipul elementelor constitutive ale cărților (prefață, postfață, indice, anexe, paragraf, titluri și subtitluri etc.). Capitolul de comunicare ilustrează prin situații concrete noțiuni cum ar fi: elementele care alcătuiesc un act de vorbire (emițător, receptor, mesaj, context, cod, canal), structura textului oral și tipuri de texte scrise aparținînd unor stiluri funcționale diferite. A treia parte a lucrării, *Opera literară*, își bazează aplicațiile pe cunoștințele teoretice privind genurile și speciile literare, elementele de structură a operei literare (descrierea, narațiunea, dialogul), figurile de stil, elemente de versificație.

Rezolvarea exercițiilor din capitolul *Fonetica. Vocabularul. Gramatica* presupune cunoașterea unor concepte cum ar fi vocală / consoană, diftong / triftong / hiat, a procedeelor interne și externe de îmbogățire a vocabularului, a modalităților de organizare a lexicului unei limbi (în funcție de relațiile dintre sensurile cuvintelor — sinonimie, antonimie, polisemie, omonimie — și în funcție de frecvența lor — lexicul fundamental și masa vocabularului). De asemenea, exercițiile de gramatică testează nivelul de însușire a teoriei referitoare la părțile de vorbire și la părțile de propoziție, precum și la tipurile de propoziții subordonate. Exercițiile din capitolele al cincilea și al șaselea ajută la testarea următoarelor aspecte teoretice: regulile de folosire a semnelor de punctuație, regulile de scriere, de despărțire în silabe și de accentuare a cuvintelor limbii române.

Pe lîngă exerciții, manualul include scheme generale și tabele care sistematizează date privind unele noțiuni învățate anterior. În cel de al doilea capitol este reprodusă schematic structura unei conversații (cu etapele de inițiere, menținere și încheiere) și li se cere elevilor să o dezvolte, imaginîndu-și o situație concretă. Se observă faptul că, mai ales în primele trei capitole, se prezintă într-un mod sintetic definițiile și trăsăturile esențiale ale unor concepte, după care se propun aplicații. În subcapitolele destinate tex-

tului, se oferă definiţia conspectului, rezumatului, povestirii, descrierii, argumentării şi caracteristicile stilurilor funcţionale.

Capitolele *Opera literară* şi *Fonetica. Vocabularul. Gramatica* oferă cele mai multe exemple de tabele, al căror scop este acela de a recapitula elementele teoretice importante. Un tabel conţine clasificarea operelor literare în funcţie de genul căruia îi aparţin, urmînd ca elevii să îl completeze cu date despre particularităţile fiecărui gen, ale fiecărei specii literare şi cu exemple. Numeroase tabele indică aspectele fundamentale care privesc o noţiune, cum ar fi, în cazul părţilor de propoziţie: definiţia, clasificarea, categoriile morfologice prin care se exprimă, topica şi punctuaţia. Datele specifice fiecărei părţi de propoziţie nu sînt incluse în tabel, iar elevului i se cere să le completeze pe baza teoriei prezente în manuale.

Alături de scheme şi de tabele, manualul conţine sugestii practice privind modul de organizare a notiţelor, paşii care ar trebui urmaţi în scrierea sau citirea unui text sau informaţiile care se menţionează atunci cînd se analizează morfologic o parte de vorbire.

Admiterea în liceu este un auxiliar didactic foarte util pentru elevii care se pregătesc să susţină examenul de capacitate, dar şi pentru profesori, avînd în vedere faptul că îmbină elemente teoretice şi practice din cadrul programei de limbă română. Prin intermediul acestui caiet-manual, elevii se familiarizează cu tipurile de exerciţii care pot constitui subiecte de examen şi sînt informaţi asupra noţiunilor pe care trebuie să le cunoască şi cu ajutorul cărora să poată opera.

DANA NICULESCU

ELEONORA ZAMŞA

Limba română — manual pregătitor, fără meditator, pentru gimnaziu

Bucureşti, Editura 100 + 1 Gramar, 2002, 239 p.

După un recent *Îndreptar lexico-gramatical*, interesant prin maniera integratoare în care este tratat fiecare cuvînt-titlu, Eleonora Zamşa este din nou prezentă în librării cu o carte care face o notă aparte.

Intitulată *Limba română — manual pregătitor, fără meditator, pentru gimnaziu*, cartea e realizată prin stratificarea conţinutului pe trei niveluri de performanţă, prezentate chiar la începutul manualului, avînd fiecare cîte un simbol grafic. Urmează un „decalog" cuprinzînd „reguli de învăţare" din care aş cita, deocamdată, doar două: 6. „Conţinutul fiecărui exerciţiu este stratificat pe trei niveluri de performanţă: minim, mediu şi maxim. Ia-le pe rînd şi opreşte-te la nivelul care ţi se pare potrivit pentru tine. Nu te grăbi să abordezi nivelul maxim, dacă nu te simţi stăpîn pe materie. Este preferabil să lucrezi corect exerciţii uşoare, decît să rezolvi exerciţii dificile comiţînd greşeli. Dacă nu înţelegi de ce ai greşit, reciteşte atent explicaţiile"; 7. „Dacă după cinci-zece lecţii simţi că ai progresat, poţi relua din urmă variantele grele rămase nelucrate. S-ar putea să ai surpriza plăcută că acum totul îţi pare mai uşor".

Avantajul acestui mod de lucru constă în faptul că încurajează spiritul de competiţie şi dorinţa de autodepăşire, permiţînd afirmarea calităţilor personale, fără a se pierde din vedere marea masă a elevilor.

Învăţarea propriu-zisă începe cu un *Memento* în care sînt trecute în revistă cele mai importante probleme de morfologie din programa pentru clasele gimnaziale inferioare, considerate indispensabile pentru o bună înţelegere a sintaxei, care se studiază în ultimele două clase de gimnaziu: părţile de vorbire, categoriile gramaticale, schimbarea valorii gramaticale a unor părţi de vorbire, verbe cu valori multiple, funcţia sintactică a verbelor la modurile nepersonale, locuţiuni şi expresii. Utilitatea acestei secvenţe din manual este explicată în „decalog" printr-un îndemn adresat elevului de regula a noua: „Apelează la *memento* ori de cîte ori te poticneşti. Este banca ta de informaţii. Obişnuieşte-te s-o foloseşti frecvent".

Sintaxa este tratată în conformitate cu cerinţele curriculare pentru clasa a opta, exerciţiile fiind prezentate într-o succesiune ascendentă: de la simplu la complicat, de la uşor la greu, de la identificări la transformări sau reformulări într-o topică modificată, de la simpla recunoaştere la redactarea unor enunţuri ilustrative pentru fenomenul respectiv, cu sau fără elemente de sprijin, „aşilor" cerîndu-li-se să evalueze şi aspectele stilistice ale unora dintre texte sau valabilitatea aserţiunilor cuprinse în ele. Astfel, elevilor li se propune să-şi exprime propriul punct de vedere în legătură cu un eveniment cunoscut din manualul de istorie sau din alte surse, pornind de la afirmaţia lui Liviu Rebreanu: „Crima nu e politică [...]. Crima e crimă"; la un text de Cezar Baltag, li se cere să decodifice simbolul roţii, relevînd multiplele lui semnificaţii; la citatul: „Oricît de neputincioşi ar fi oamenii buni şi drepţi, ei sînt singurii datorită cărora viaţa merită să fie trăită" (Einstein), să formuleze un argument în favoarea afirmaţiei autorului, dar numai dacă se simt în deplin acord cu el; iar la arhicunoscutul text „De la Dunăre la Sena / Din Carpaţi în Pirinei"..., reprodus după uzanţele din 1883 (anul primei lui apariţii), să indice direcţia în care a evoluat ortografia limbii române.

Nu sînt neglijate nici implicaţiile ortografice ale unor probleme de sintaxă (comple-

mentul direct exprimat prin forme pronominale atone sau atributul genitival), exercițiile devenind în acest caz un prilej de înțelegere conștientă a normei ortografice (folosirea cratimei, scrierea cu unul sau mai mulți *i)* și de consolidare a deprinderilor de scriere corectă. Caracterul practic și formativ al manualului se vădește și în alte cazuri. De exemplu, în lecția despre subordonata atributivă, elevul este ajutat să înțeleagă care este mecanismul formulării unei definiții clare și corecte (mai ales științifice, dar și poetice) și e pus în situația de a reproduce definiții cunoscute sau de a crea el însuși definiții după modelul dat.

Autoarea este atentă și la posibilele confuzii între noțiuni sau fenomene lexico-gramaticale asemănătoare, la care sînt expuși adesea elevii datorită unei abordări superficiale. Explicarea clară a diferențelor specifice fiecăruia îl ajută pe elev să deosebească ușor, de exemplu, pleonasmul de tautologie și pe amîndouă de repetiția obișnuită și să înțeleagă de ce sintagmele *mă supăr pe tine* și *îmi place muzica* nu conțin complemente directe sau de ce în propoziția *Nu mă pot concentra* predicatul nu este la diateza reflexivă.

Destinația cărții este de a-i ajuta în primul rînd pe elevii „doritori sau nevoiți să se pregătească singuri pentru examenul de capacitate și de admitere", dar ea poate fi folositoare „atît pentru profesor, căruia îi permite o mai judicioasă folosire a timpului de lucru cu elevii, cît mai ales pentru elevul însuși, căruia îi permite să lucreze independent, după propriul ritm și nivel, evitînd stresul și obișnuindu-se cu tehnici de studiu individual de care va beneficia tot restul vieții".

S-ar putea adăuga însă, fără teama de a greși, că acest manual îl poate ajuta mult pe profesorul neexperimentat (mai ales dacă este suplinitor necalificat sau în curs de calificare), căruia îi oferă, lecție de lecție, un scenariu didactic optim pentru munca cu elevii în ora de clasă, începînd cu exemplele care trebuie analizate și întrebările de control, continuînd cu concluziile care trebuie formulate sau cu exercițiile aplicative cu rol de feed-back și terminînd cu precizările suplimentare care completează și nuanțează informația de bază.

Rezolvările date la fiecare exercițiu și la fiecare test, de la recapitulările parțiale și de la cea finală fac din această carte un instrument util chiar și unui profesor experimentat, care poate avea momentele lui de oboseală.

Datorită acestor calități, manualul Eleonorei Zamșa ar putea fi utilizat ca bază a unui experiment din care să reiasă în ce măsură formula propusă de autoare are rezultate benefice măsurabile, ajutîndu-i pe elevi să-și îmbunătățească performanțele și competențele lingvistice și să capete o mai mare încredere în propriile puteri și abilități.

MARIA-CORNELIA IACOB

PETRU MIHAI GORCEA

Eminescu

Ediția a III-a, vol. I

Pitești — Brașov — București — Cluj-Napoca, Editura Paralela 45, 2001, 368 p.

Proiectată în patru volume, lucrarea „deschide șirul [...] celui mai amplu efort interpretativ de la G. Călinescu încoace" *(Cuvînt lămuritor,* p. 5). Reținem din această „declarație de intenție" a lui Petru Mihai Gorcea și motivația demersului său: „un *nou Eminescu*" (s.aut.), anume unul „recitit în întregime, [...] care corespunde mentalității anului 2000" *(idem),* s-ar cuveni prezentat cititorilor de astăzi nu numai fiindcă e vorba, în fond, de cel mai important scriitor clasic român, ci și pentru că el rămîne totodată, indiscutabil, „un mare spirit" al umanității.

În ampla *Parte întîi,* intitulată *Prolegomene,* ni se propune „o pregătire filozofică, axată pe conceptele de *adevăr, Ființă* și *existență*" *(idem),* fiindu-ne (re)actualizate cu folos lecturi din Platon, Aristotel, Kant, Schopenhauer, Bacon, Heidegger, Jung ș.a. Didacticismul — pe alocuri apăsat — devine o virtute nu numai pentru eventualii cititori în formare (elevi și studenți), ci și pentru prea grăbitul intelectual adult al zilelor noastre. Iată, de pildă, din capitolul *Despre opinie,* o „schematizare" în urma căreia putem reține cu toții că „opinia [este] treapta de mijloc ce unește o bancă de date «obiective» (selectate însă în funcție de experiența subiectului cunoscător) cu un orizont ideologic ce ține de formația și de opiniile culturale ale fiecăruia". Sînt opuse opiniile lui Alexandru Vlahuță, tributare unor „concepții de stînga", celor ale lui Titu Maiorescu, avînd în centru „condiția omului de geniu" (regretăm că nu se poate reproduce schema de la p. 30). „Dar, din moment ce toate opiniile sînt altceva decît un enunț «adecvat» — se întreabă autorul —, adică altceva decît *adevărul* aristotelic, sînt ele oare echidistante față de acest *adevăr* și au ele oare o valoare egală pentru cunoaștere?" Concluzia este că, „pentru sceptici, toate *opiniile* sînt egal de improbabile; pentru agnostici, egal de neputincioase în aflarea *adevărului* — dar pentru cei care cred în cunoaștere, *opiniile* nu pot fi decît accidental echidistante față de *adevăr,* ele implicînd întotdeauna o ierarhie valorică [...]. Studiind cele trei registre ale schemei [adică: (1) sursele informative, sau „banca de date"; (2) lanțul cauzal; (3) ideologia — n.n.], fiecărui registru corespunzîndu-i cîte un criteriu de evaluare a opiniilor [...], ăm obține, pe rînd, o atitudine factologică, una raționalizantă și, în fine, una ideologizantă. Consider, însă, benefic să păstrăm un echilibru dinamic în raport cu aceste trei criterii și

să departajăm opiniile posibile după o analiză atentă şi răbdătoare" (p. 30 — 31).

Un exemplu concret în această privinţă se referă la *Odă (în metru antic)*: „Nu toate variantele *Odei* au acelaşi rang — unele prezintă o analogie mai strînsă cu textul definitiv, altele sînt mai îndepărtate. Celor dintîi propun să le dăm numele de *versiuni*, pe celălalte propun să le considerăm *variante* [...]. Cred că este avantajos să considerăm drept *variante* acele texte care au o anumită autonomie tematică, ideativă sau formală, în vreme ce *versiuni* ar rămîne acele texte care diferă prin îmbunătăţiri de microtext" (p. 35). Interesul unei asemenea propuneri rezidă în „micşorarea numărului de *titluri* în poezia eminesciană" (p. 36) şi, îndeosebi, în restructurarea editării operei, ţinînd cont de faptul că „un număr destul de mare de poeme, atît dintre *antume*, cît şi dintre *postume*, se vădesc a fi *fragmente* din proiecte literare mult mai ample" *(idem)*. Spaţiul nu ne permite decît două exemplificări din prima categorie de poeme: *Înger de pază* e identificat ca făcînd parte din romanul neterminat *Geniu pustiu*, iar *Sara pe deal* — din *Eco* (cf. *idem*).

Restul capitolelor acestei prime părţi a volumului sînt intitulate *Despre fiinţă; Fiinţa şi timpul. Personalitatea; Abisul fiinţei* şi *Fiinţa ca întreg*. Dintre ele, mă mai opresc o clipă la cel de-al doilea, care propune o incursiune în domeniul fascinant al sub/in/conştientului, comparîndu-se, la un moment dat, arhetipurile lui Jung cu ideile lui Platon. Reţinem, dintr-o sumară descriere a principalelor arhetipuri („Fecioara divină", „Dea Mater", „Anima", „Copilul divin", „Eroul", „Spiritul" şi „Animus"), aserţiunea finală: „Nutresc convingerea că, dacă C. G. Jung ar fi cunoscut *Luceafărul*, cele două vise ale fetei de împărat, vise în care fata vede pe stelarul personaj, ar fi fost invocate ca exemple ale acestui arhetip", i.e. Animus, „inversul Animei, adică imaginea masculină a sufletului, specifică femeilor" (p. 120 — 121).

Partea a II-a, intitulată *Geneza*, e structurată în trei capitole: *Eminescu înainte de Eminescu. Anima moartă* şi *Epigonii*.

Tulburător, demersul interpretativ propriu-zis al lui Petru Mihai Gorcea debutează cu o rugăciune: „Să ne ajute Dumnezeu, pe noi, cei care dorim să înţelegem" (p. 147). Continuarea este iarăşi originală: „Întîmplarea face ca, la prima şi pînă acum unica mea ocazie de a viziona Louvrul, să fi început, singur cum eram şi uşor năucit de cele ce vedeam şi mai ales de cele ce urma să văd, cu acest sfîrşit [e vorba de capodoperele lui Michelangelo *Sclav revoltîndu-se* şi *Sclav murind* expuse de organizatori înadins la capătul traseului de urmat], să fi *pătruns* în sanctuarul sculpturii clasice pe uşa prin care se iese, să cobor în timp, în loc să urc..." *(idem)*. Ca şi genialul sculptor florentin, Eminescu ne propune, prin opera sa, o (re)descoperire a condiţiei umane, începînd cu stadiul „pietrei amorfe", depăşit printr-o sublimă „răzvrătire virilă" şi sfîrşind cu „somnul, frate morţii" (cf. p. 148).

Ceea ce înseamnă pentru autor *Eminescu înainte de Eminescu* va revolta, probabil, pe toţi amatorii de clişee, mai cu seamă pe dascălii care mai dictează elevilor „comentarii" prăfuite despre antumele publicate în *Familia* lui Iosif Vulcan. Este vorba, în *Speranţa* de exemplu, despre „simple banalităţi", despre „idei generale, fără vreo urmă de trăire personală a lor", despre „idei «găsite»", „comune", ale „altora", adică ale unui versificator oarecare, ilustrînd — ce ironie! — tocmai ceea ce poetul va nota mai tîrziu: *E uşor a scrie versuri / Cînd nimic nu ai a spune / Înşirînd cuvinte goale / Ce din coadă au să sune* (cf. p. 153).

O relaţie interesantă vede Petru Mihai Gorcea între încă „nenăscutul întru Fiinţă poetică" Eminescu şi Vasile Alecsandri. Adolescentul de 15 — 16 ani, bun versificator, simţise în autorul *Doinelor şi lăcrămioarelor* un veritabil părinte spiritual: „Alecsandri, oricît ar părea că acest lucru este imposibil, dată fiind diferenţa de valoare, este părintele lui Eminescu *întru Fiinţa poetică* [...]. Vom vedea, desigur, că în curînd are să se despartă şi apoi are să se îndepărteze de el, aşa cum orice Fiu autentic se îndepărtează de tată, «ucigîndu-l». Vom vedea, de-a lungul întregului meu studiu, că, pînă foarte tîrziu, numeroase poeme sau metafore eminesciene îşi au geneza în Alecsandri" (p. 209).

În aşteptarea celorlalte volume, voi încheia reproducînd un pasaj din capitolul al doilea, *Anima moartă*, ilustrînd profunzimea demersului hermeneutic propus de Petru Mihai Gorcea: „Justificarea existenţei umane, fie ea privită sub unghiul de incidenţă al individualului, fie sub unghiul participării la colectivitate, stă în *creaţie*. [...] Drumul spre *creaţie* trece, atît pentru individ, cît şi pentru colectivitate, prin pădurea deasă a *culturii*, care constituie pentru ea ceea ce artiştii plastici numesc *grund*-ul, stratul de fond fără de care ceea ce apare la suprafaţă nu poate să se menţină. [...] *Creaţia* nu este totuna cu opera, iar cultura nu este totuna cu *biblioteca* şi nici cu *bibliografia*. Important este să nu scăpăm din vedere faptul că ambele forme de activitate, atît *cultura*, cît şi *creaţia*, vizează nu numai relaţia personalităţii umane cu exteriorul, ci şi interioritatea însăşi. *Creaţia* nu înseamnă simpla producere a unui obiect nou, ci este indisolubil condiţionată de o re-naştere interioară a personalităţii (S. Kierkegaard) sau de o «îndumnezeire a omului» (N. Berdiaev)" (p. 280). Sînt idei potrivite mai ales pentru cititorii tineri ai acestor rînduri.

MIHAI FLOAREA

În atenția profesorilor și a elevilor

Societatea de Științe Filologice va continua să editeze în 2002 revistele trimestriale *Limbă și literatură* (destinată profesorilor și altor specialiști în domeniu) și *Limba și literatura română* (destinată elevilor), străduindu-se să răspundă cît mai eficient exigențelor impuse de noua orientare a învățămîntului, solicitînd, în acest scop, cadrelor didactice articole și studii în strînsă concordanță cu obiectivele modernizării mijloacelor de predare-învățare, care să permită o corectă înțelegere și aplicare a cunoștințelor teoretice în raport de complexitatea fenomenelor lingvistice sau literare, adaptate la fiecare nivel de pregătire școlară. De aceea, vă rugăm ca articolele trimise spre publicare să fie adaptate spiritului noilor programe de gimnaziu și de liceu, astfel încît materialele să nu fie simple comentarii ale textelor din manuale, ci să vizeze în primul rînd strategii didactice diferite de abordare a acestora.

Pentru anul 2002, cititorii noștri se pot abona la revistele menționate mai jos, în scris (menționînd adresa exactă la care doresc să primească revistele, numărul de abonamente și modalitatea de plată: anticipat, prin mandat poștal sau ordin de plată în contul Societății de Științe Filologice, sau contraramburs) direct la sediul **Societății de Științe Filologice, str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector 1, București,** sau la telefoanele: **(01) 312.31.48, 094.844.762,** astfel:

1. *Limbă și literatură* (30.000 de lei exemplarul, 4 volume x 30.000 = 120.000 de lei abonamentul anual).
2. *Limba și literatura română* (25.000 de lei exemplarul, 4 numere x 25.000 = 100.000 de lei abonamentul anual).

Abonamente se pot face și prin Rodipet, la oficiile poștale; numere de catalog: 7057 — *Limbă și literatură* și 7058 — *Limba și literatura română,* sau prin rețeaua de difuzare M.T. PRESS, Bd. Basarabia, nr. 256, sector 3, București (tel. (01)255.48.15, (01)255.48.16, (01)255.48.17).

A apărut:

• *Gramatică, vocabular, teste și bareme pentru examenul de capacitate* (autori: Andra Șerbănescu, Florin Ioniță și Adrian Săvoiu) — 50.000 de lei

Menționăm că revistele S.Ș.F. sînt cuprinse în lista publicațiilor recomandate de Ministerul Educației și Cercetării pentru a fi achiziționate de bibliotecile școlare.

Titularii de comenzi (abonamente) a căror valoare depășește 2.000.000 de lei beneficiază de o reducere a prețului de 15%, care se calculează de către S.Ș.F. la trimiterea coletului contraramburs sau de către titular la depunerea anticipată a sumei (mandat poștal sau ordin de plată) în contul S.Ș.F. nr. 2511.1—570.1/ROL, deschis la Banca Comercială Română, Filiala sector 5, București. Costurile de expediție sînt suportate de S.Ș.F.

I.S.S.N. 0254 — 4741 **Lei 25 000**

Biblioteca „ASTRA"
— SIBIU —

TRA

3
2002

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

SOCIETATEA DE ȘTIINȚE FILOLOGICE DIN ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

SILVIU ANGELESCU, GHEORGHE ANTONESCU (Slobozia), MIRCEA BREAZ (Cluj-Napoca), ION BUZAȘI (Blaj), TEODOR CAPOTĂ (Cluj-Napoca), MIHAI FLOAREA, ION HANGIU (redactor fondator), MARIN IANCU, FLORIN IONIȚĂ, NICOLAE MĂTCAȘ, NICOLAE I. NICOLAE, TUDOR OPRIȘ (membru fondator), GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, LIVIU PAPADIMA, GH. PIȚIGOI (Rm.-Vîlcea), GEORGE ȘOVU (membru fondator), AL. TUDORICĂ

REDACȚIA

FLORENTINA SÂMIHĂIAN — redactor, MIRCEA FRÂNCULESCU — redactor-șef

Secretariat — difuzare: MARIUS IONESCU, telefon (021) 312.31.48; 0744.844.762

Revista LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ este editată de Societatea de Științe Filologice, cod 848 866. Redacția: str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector I, București, cont B.C.R. nr. 2511.1—570.1/ROL, Filiala sector V, București.

Culegere și tehnoredactare computerizată: CARMEN BÎTLAN

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ PENTRU ELEVI

ANUL XXXI, NR. 3 (IULIE — SEPTEMBRIE), BUCUREŞTI, 2002

Sumar

Gramatică, vocabular

MIOARA AVRAM — Corectitudine de limbă şi corectitudine de gîndire 3
ADA STUPARU — Libertatea exprimării nu înseamnă ignorarea regulilor scrierii 6
CONSTANTIN DOMINTE — Cum se nasc familiile de cuvinte? (I) 8

Stil, compoziţie

CONSTANTIN CRUCERU — Despre arta oratorică a lui Antim Ivireanul 15
ANA-MARIA CORNILĂ — Naraţiune şi călătorie în „Balta Albă" de V. Alecsandri 19

Analize, sinteze

GHEORGHE LĂZĂRESCU — „O scrisoare pierdută" — text literar şi context istoric 22
CAMELIA DANIELA COJOCARU — Spiritualitate arhaică românească în romanul „Baltagul" de Mihail Sadoveanu 24
DORINA ŞONCA — Sacrul — revelaţie a realului în „La ţigănci" de Mircea Eliade 29

Miscellanea

I. HANGIU — Centenarul revistei *Luceafărul* (1902 — 2002) 32
ANA BOARIU — Ioan Petru Culianu sau ficţiunea ca mod de percepţie a realităţii 34

Concursuri, examene

Proba scrisă de limba şi literatura română la examenul de capacitate. Sesiunea iunie 2002 39
SOFIA DOBRA — Cîteva observaţii asupra probei de limba şi literatura română de la examenul de capacitate, sesiunea iunie 2002 41
Programa de limba şi literatura română pentru examenul de bacalaureat, 2003 43
GABRIELA PANĂ DINDELEGAN — Propuneri de exerciţii privind atributul şi atributiva şi rezolvările lor 46

Cenacluri, reviste

GEORGE ŞOVU — Cronica revistelor şcolare 56

De la corespondenţii noştri 59

Debut

DAN RĂZVAN PĂUN — Privind norii suri 59
AMALIA-VALENTINA DRAGOMIR — Adevăr 60

Tinere talente

DANIELA ANDREEA DINU — Clopoţel, Fluturele 60

Însemnări pe marginea cărţilor

LARISA CASANGIU, MARIN IANCU, *Dicţionar de personaje călinesciene* (Dorina Şonca); CONSTANTIN CUBLEŞAN, *„Moara cu noroc" de Ioan Slavici* (Const. Miu); *„Revista Fundaţiilor Regale"*. Ediţie de VICTOR CORCHEŞ, GELU CULICEA, CĂTĂLINA GRINDEANU (Marina Cap-Bun) 61

Corectitudine de limbă şi corectitudine de gîndire

MIOARA AVRAM
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan — Al. Rosetti", Bucureşti

1. În copilăria mea m-au amuzat două ingenioase întrebări-capcană cu privire la corectitudinea unor enunţuri:

Are o pană de vulpe la sau *pe pălărie?*
Şapte ori opt face sau *fac cincizeci şi opt?*

Întrucît accentul părea pus pe exprimare, prin „grila" cu opţiuni referitoare la prepoziţie în primul enunţ şi la forma verbului în cel de al doilea, aproape toţi cei întrebaţi se grăbeau să-şi demonstreze simţul limbii şi cunoştinţele gramaticale despre întrebuinţarea prepoziţiilor şi despre acordul predicatului ignorînd viciile de conţinut a căror corectare necesita cunoştinţe de zoologie (vulpea nu are pene), respectiv de aritmetică (7 x 8 = 56). Enunţurile, corectate doar gramatical, *Are o pană de vulpe la pălărie* şi *Şapte ori opt fac cincizeci şi opt* sînt bune exemple de situaţii în care corectitudinea exprimării, formală, nu coincide cu o corectitudine de conţinut, a gîndirii, deci nu se realizează corectitudinea integrală a enunţurilor în cauză.

De cele mai multe ori greşelile de exprimare la nivel sintactic şi lexical sînt în acelaşi timp greşeli de gîndire, în speţă de logică. Anacoluturile denotă o gîndire incoerentă, dezacordurile reflectă neidentificarea relaţiei dintre acţiune şi autorul ei sau dintre o însuşire şi purtătorul ei, iar pleonasmele, contradicţiile în adaos, confuziile paronimice şi improprietăţile semantice de orice fel denotă necunoaşterea exactă a noţiunilor denumite de cuvintele implicate. În aceeaşi situaţie de coincidenţă a incorectitudinii de exprimare cu cea de gîndire sînt şi unele greşeli din domeniul morfologiei, cum ar fi folosirea comparaţiei la adjective ca *etern* (şi sinonimele *peren, veşnic)* sau *permanent.* Sărăcia şi caracterul confuz al gîndirii se trădează cu deosebire în încercările de exprimare mai pretenţioasă, cu enunţuri lungi şi complicate (propoziţii dezvoltate cu construcţii gerunziale sau cu intercalări; fraze ample) şi cu anumite raporturi care solicită mai mult logica: opoziţia şi concesia, concluzia / consecinţa; folosirea fără rost a lui *deci* la începutul unor enunţuri care nu conţin concluzia unor enunţuri anterioare este o greşeală de limbă şi de gîndire.

Există însă şi enunţuri în care sub o aparentă corectitudine gramaticală se ascunde o eroare de gîndire. Cunoscutul enunţ glumeţ, folosit ca prototip de false echivalenţe, *Cei patru evanghelişti sînt trei: Luca şi Matei* are o structură sintactică ireproşabilă: subiect (+ atribut), predicat nominal cu verbul copulativ acordat cu subiectul şi o apoziţie explicativă, dar defectul lui constă în echivalarea explicită a lui *patru* cu *trei* şi apoi implicită, în enumerarea din apoziţie, cu *doi.* (În varianta cu adaosul *Ioan e unul dintre ei* confuzia sporeşte.) De aceeaşi natură sînt, în coordonare, enumerările, opoziţiile şi disjuncţiile ai căror termeni denumesc noţiuni cu sfere interferente: *bărbaţi şi şoferi, frumoase sau blonde, elevi şi sportivi;* pentru evitarea unor asemenea greşeli, în cazul exemplelor date sînt suficiente observaţiile empirice, cunoştinţele vorbitorului obişnuit, dar alteori sînt necesare cunoştinţe de natură culturală, de exemplu pentru evitarea coordonării unor termeni ca aceia din secvenţele *belgieni sau flamanzi, greci şi atenieni, prozator şi romancier, mamifere şi carnivore.* Lipsa cunoştinţelor de acest fel

se reflectă, printre altele, în construcţii predicative care atribuie subiectelor un statut sau însuşiri improprii: de exemplu, *Balena este un peşte* sau *Liliacul este o pasăre.*

2. Îmi amintesc, tot din copilărie, de un instructiv joc de societate numit „Zboară, zboară" după predicatul începător de propoziţie căruia i se propuneau, pe rînd, diverse subiecte, compatibile (de exemplu, *rîndunica)* şi incompatibile (de exemplu, *elefantul)*, participanţii trebuind să acţioneze diferit în cele două situaţii. Jocul îşi dovedea valenţele instructive şi prin controversele provocate de propunerile de subiecte-agenţi cu comportament atipic din punctul de vedere al capacităţii de a zbura (de exemplu, nume generice ca *pasăre* sau *peşte,* care nu iau în considerare existenţa excepţională a unor păsări nezburătoare şi a unor peşti zburători), cu această capacitate limitată la anumite împrejurări (*hîrtia, frunza)* sau atribuită doar în ficţiuni (*cai înaripaţi, covorul zburător),* precum şi de propunerea unor subiecte compatibile numai cu sensul figurat al verbului *a zbura* (de exemplu, *gîndul).* Observaţiile empirice prilejuite de cazurile discutabile apărute în situaţia de joc oferă concluzii general valabile pentru unele precauţii necesare în aprecierea corectitudinii integrale a unui enunţ. În ce priveşte strict conţinutul lui, trebuie făcute deosebiri între corectitudine şi adevăr, între realitate şi ficţiune (inclusiv absurd intenţionat), între obiectiv şi subiectiv şi trebuie evitate generalizările superficiale, care nu ţin seama de excepţii şi de nuanţe. În ce priveşte corectitudinea lingvistică raportată la conţinutul exprimat, trebuie să se aibă în vedere posibilităţile mai mari sau mai mici de care dispun limba şi gîndirea. Pe de o parte, datorită sinonimiei (lexicale şi gramaticale) limba poate exprima în feluri diferite acelaşi conţinut. Pe de altă parte, datorită omonimiei şi polisemiei (de asemenea, lexicale şi gramaticale) limba poate exprima în acelaşi fel conţinuturi diferite, ceea ce poate crea ambiguităţi de diverse grade.

Unele enunţuri clare în forma lor orală devin ambigue în scris şi invers, din cauza dispariţiei, la transpunerea dintr-o formă în alta, a unor mijloace specifice fiecăreia dintre aceste forme: accentul sintactic şi intonaţia, respectiv punctuaţia şi alte elemente grafice, ca variaţia corpului de literă, iniţiala majusculă / minusculă sau sublinierile. Altfel spus, enunţuri clare pentru cel care le formulează (emiţător) pot fi ambigue pentru cel care le receptează (receptor), ajungîndu-se chiar la înţelegerea greşită în cazul unor lecturi neconforme cu intenţia celui care a scris textul. Enunţurile formulate ambiguu, care permit deci două sau mai multe interpretări, nu sînt neapărat incorecte, dar, pentru asigurarea unei bune comunicări, redactarea unui text care urmează să fie citit de altcineva trebuie să prevină, pe cît posibil, altă decodare decît cea gîndită de emiţător; clarificarea textului se poate realiza prin topică, prin adăugarea unor cuvinte de precizare, prin înlocuiri sinonimice (inclusiv contrageri sau dezvoltări sintactice), printr-un context explicit, printr-o punctuaţie mai bogată etc.

Dezambiguizarea are însă limite inevitabile, care ţin de structura limbii şi de competenţa lingvistică a interlocutorului. Se pot produce blocaje, de pildă, cînd se folosesc cuvinte cu sens figurat care sînt receptate greşit în sens propriu sau expresii care sînt receptate *ad litteram,* ca îmbinări libere, cum a înţeles Păcală expresia *a trage uşa* (la îndemnul „Trage uşa după tine!" el a scos uşa din ţîţîni şi a plecat cu ea).

3. Dorinţa de claritate absolută prin formulări lipsite de echivoc poate intra în conflict cu regulile limbii, exagerarea corectitudinii de gîndire ducînd la incorectitudinea exprimării sau la blamarea nejustificată a unor exprimări corecte.

Pentru prima situaţie exemplele clasice sînt enunţurile cu negaţie expletivă — nu numai inutilă, ci şi derutantă — în construcţii negative de felul lor: *L-a oprit* (sau *I-a interzis) să nu mai bea, S-a abţinut să nu protesteze, Nu se simte bine fără să nu mintă*

etc. Nimeni nu susține explicit că nu ar fi corecte construcțiile recomandate ca normă — *L-a oprit / I-a interzis să mai bea, S-a abținut să protesteze, Nu se simte bine fără să mintă* etc. —, dar adăugarea, în practică, de către unii vorbitori, a negației buclucașe atestă faptul că absența acesteia este simțită de ei ca un obstacol pentru înțelegerea caracterului negativ al verbelor subordonate unor regenți negativi (în conținut sau / și în formă); vorbitorii care adaugă, din exces de zel logic, asemenea negații nu observă că prin aceasta anulează negația, întrucît două negații echivalează cu o afirmație.

Cea de a doua situație poate fi ilustrată cu luări de poziție explicite împotriva unor construcții tradiționale care par să contrazică logica ideală. Relativ numeroși căutători de noduri în papură agită false probleme de cultivare a limbii, pronunțîndu-se împotriva unor construcții firești în limba română ca: *a-și pune pălăria în cap* și *a pune ceva în cui* sau împotriva superlativului popular cu *tare (~ bun, ~ frumos* și chiar — numai aparent oximoronic — *tare moale).*

Condamnarea fățișă a unor construcții considerate neconforme cu logica este însoțită de înlocuirea lor — în propuneri teoretice și, mai ales, în practica limbii — cu altele, menite să înlăture echivocul imaginar. Forțînd exprimarea să se conformeze pe deplin unui ideal de gîndire clară, aceste exagerări nu țin seama de specificul limbii (care suportă polisemia și diverse excepții); ele se manifestă în unele inovații din limba actuală, cu statut diferit de la una la alta și chiar de la un context la altul sub raportul corectitudinii. În folosirea prepozițiilor se constată o tendință puternică de înlocuire a unor prepoziții polisemantice ca *de* cu altele mai specializate: *cu (un pahar cu apă, o cutie cu bomboane), din (ciorapi din lînă, înghețată din fructe), pentru (ciocan pentru lipit, detergent pentru vase);* între construcțiile atributive de acest tip cele cu *din* „de" sînt total respinse de normă, în timp ce unele construcții cu prepozițiile *cu* „de" și *pentru* „de" sînt tolerate (*un pahar cu apă,* nu însă și *un pachet cu biscuiți; detergent pentru vase,* nu însă și *mașină pentru spălat, cerere pentru ajutor).* În domeniul acordului se produc de asemenea inovații născute din dorința de precizare a relației respective: acordul în număr (și gen) al atributului adjectival cu un termen determinat multiplu se face, conform tradiției, prin atracție cu termenul imediat învecinat și pînă azi acest acord parțial este singurul posibil la orice atribut adjectival antepus (*frumoasa înfățișare și purtare, acest loc și timp)* și la unele postpuse, cum sînt cele exprimate prin adjective pronominale posesive (*cartea și caietul meu),* dar în limba actuală, mai ales în anumite stiluri funcționale pentru care precizia este esențială, se răspîndește din ce în ce mai mult și se admite acordul la plural (*radioul și televiziunea publice, spectacolul și petrecerea organizate;* nu s-a ajuns însă la înlocuirea acordului prin atracție și în *limba și literatura română* sau în *critica și istoria literară);* inovația asemănătoare de acord la plural al articolului posesiv după un termen determinat multiplu (*inteligența și vasta cultură ale lui X)* este însă respinsă de normele gramaticale, în ciuda corectitudinii logice.

4. În concluzie: deși sînt strîns legate între ele, limba și gîndirea sînt realități diferite, iar deosebirile dintre ele pot fi constatate și în planul corectitudinii. Nu întotdeauna corectitudinea de exprimare și cea de gîndire coincid, pentru că fiecare limbă are particularitățile ei și chiar o „logică" proprie, ceea ce explică existența deosebirilor de ordin semantic și sintactic dintre limbile lumii. Celebra formulă a clasicului francez N. Boileau *Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement* („Ceea ce este bine conceput se enunță clar"), parafrazată în *Cine gîndește bine vorbește bine,* are o valabilitate generală, dar comportă anumite excepții și nuanțări.

Libertatea exprimării nu înseamnă ignorarea regulilor scrierii

Prof. ADA STUPARU
Şcoala Nr. 23, Craiova

Unul dintre cîştigurile de necontestat ale democraţiei în ţara noastră este libertatea cuvîntului. A-ţi susţine opinia fără nici o constrîngere este o condiţie *sine qua non* a libertăţii spiritului, însă felul în care se face aceasta nu poate fi lăsat la voia întîmplării sau la bunul plac al fiecăruia.

Aspectul asupra căruia ne oprim este acela al scrisului, vizînd, mai exact, modul în care se face despărţirea cuvintelor în silabe. Motivul pentru care aducem în discuţie această problemă este acela că, din nefericire, în presa scrisă mai ales, dar şi în multe dintre volumele apărute în perioada actuală, nu se mai ţine seama de o regulă fundamentală a ortografiei noastre, după care, la sfîrşitul rîndului, se despart numai silabe întregi. Sînt foarte numeroase situaţiile în care despărţirea în silabe la sfîrşitul rîndului se face exclusiv în funcţie de spaţiul tipografic, aşa încît vezi cu uimire cum vocalele şi consoanele o iau razna, grupurile vocalice sudate prin definiţie trăiesc un dureros divorţ, iar cratima de la sfîrşitul rîndului devine o unealtă care leagă şi desparte în acelaşi timp.

Din acest motiv, considerăm necesară precizarea modului în care se formează silabele în limba română, precum şi a regulilor după care se poate face trecerea de la un rînd la altul, avînd în vedere:

- succesiunea vocalelor şi a consoanelor (reguli fonetice);
- modul de formare a cuvintelor (reguli morfologice);
- folosirea cratimei ca semn ortografic (reguli restrictive);
- respectul faţă de cititor (regula bunului simţ).

I. Formarea silabelor

Regula de bază: într-o silabă se află obligatoriu o singură vocală[1].

a) silabe formate dintr-un singur sunet (vocală):

a-e-ro-port; i-ni-mă; o-pe-ră; re-u-şit; ă-la; î-năl-ţi-me.

b) silabe formate din două sau mai multe sunete:

— ale aceluiaşi cuvînt: *con-struc-tor; pre-mi-ant* etc.;

— din cuvinte diferite: */te-am/, /s-au/, /nu-i/, /ce-ar/* etc.;

— din cuvinte şi părţi de cuvinte: *la-/să-l; mî-/na-mi; /te-a/-duc; /se-n/-torc* etc.

— din părţi de cuvinte: *în-/tr-a/-de-văr; ca-/re-a/-dorm* etc.

Observaţie: Legarea în pronunţie a cuvintelor se poate realiza:
— obligatoriu: *te-am; s-au, ne-ar* etc.
— facultativ: *ce-ai (ce ai); n-aş (nu aş...)* etc.
— cu sau fără elidarea unor sunete: *Ce-ar (ce ar...), pe-ndelete (pe îndelete)* etc.

II. Reguli de despărţire în silabe

1. Reguli fonetice

a) O consoană între două vocale formează silabă cu vocala de după ea: *co-pi-lă-ros; so-co-tea-lă* etc.

b) Două consoane între două vocale se despart în silabe diferite: *car-te; sin-cer; as-cul-tă* etc.

[1] *-i* final scurt sau literă ajutătoare nu poate forma silabă: *în-cepi; duci* etc.

Excepție: dacă a doua consoană este *l* sau *r*, consoanele nu se despart: *co-dru; ta-blă; a-prins* etc.

Observație: se aplică regula b) dacă *l* este precedat de una dintre consoanele: *m, r, j, s, ş, z: om-le-tă; mier-lă; mij-loc; is-la-mic; iş-lic; iz-laz* etc.

c) Trei sau mai multe consoane între două vocale se despart astfel: prima de următoarele: *con-struc-tor; pas-tra-mă; an-treu* etc.

Excepție: dacă a doua și a treia consoană sînt *ct, cţ, pt, pţ* sau grupul de consoane este *rtf, stm, ndv, ncş*, despărțirea se face între consoana a doua și a treia: *punc-te; func-ţi-e; somp-tu-os; pe-remp-ţi-os; jert-fă; ast-mă; sand-viş; sfinc-şii* etc.

Observație: prin definiție, grupurile vocalice (diftongi, triftongi) nu se despart: *po-ia-nă; mi-oa-ră; pleoa-pă; le-oai-că* etc.

2. Reguli morfologice

a) Cuvintele formate prin derivare cu prefix se despart ținînd seama de structura morfologică a cuvîntului: *con-să-tean; stră-ne-pot; in-e-gal; dez-a-mă-git; sub-li-ni-at* etc.

b) Cuvintele formate prin derivare cu sufix se supun regulilor fonetice: *co-pi-lă-ros; sen-ti-men-tal; fi-reş-te* etc.

Excepție: cuvintele cu un radical consonantic, urmate de un sufix, de asemenea consonantic, se despart ținînd seama de structură: *vîrst-nic, pust-nic* etc.

c) Cuvintele compuse prin sudare se despart ținînd seama de structură: *pri-mă-va-ră; nici-o-da-tă; banc-no-tă; port-a-vi-on; drept-unghi* etc.

3. Reguli restrictive

a) Nu se despart la sfîrșitul rîndului cuvintele care formează silabă împreună: *te-am; le-ar; să-i* etc.

b) Nu se despart la sfîrșitul rîndului, la locul cratimei, cuvintele legate obligatoriu prin cratimă, chiar dacă nu formează silabă împreună: *ascunde-te; uite-le; laudă-mi-te; pleca-voi; duce-m-aş; arăta-i-s-ar* etc.; *maică-ta, soră-sa* etc.

c) Nu se despart la sfîrșitul rîndului, la locul cratimei, cuvintele compuse prin alăturare cu cratimă: *cîine-lup; Tîrgu-Jiu; floarea-soarelui* etc.; locuțiunile sau expresiile formate cu cratimă: *astă-vară; ici-colo* etc.; neologismele preluate cu scrierea străină, cărora li se alătură sufixe, desinențe, articole: *rousseau-ism; week-end-uri; curriculum-ul* etc.

4. Regula bunului simț

La despărțirea cuvintelor în silabe la sfîrșitul rîndului, trebuie evitată situația în care părțile de cuvînt rezultate sînt cuvinte cu sens vulgar. E recomandabil să nu se despartă în silabe cuvinte precum: *curte, pişcot* etc.

Ținînd seama de aceste reguli, în cadrul normelor de bază ale ortografiei, vom dovedi nu numai o bună cunoaștere a limbii române și un nivel de cultură adecvat epocii contemporane, ci și respect față de modul de exprimare și de scriere, față de noi înșine și față de cititor, nu în ultimul rînd.

Așezarea în pagină are și ea rostul ei. În textele tipărite, aceasta cade în sarcina tipografilor, prima obligație fiind corectitudinea. Așezarea unui text în pagină sau economia de spațiu și de hîrtie, programele de editare pe calculator nu pot fi argumente pentru ignorarea regulilor ortografice; și apoi, parafrazîndu-l pe poet, întrebăm și noi: „Unde ne sînt corectorii?".

Cum se nasc familiile de cuvinte? (I)

CONSTANTIN DOMINTE
Universitatea din Bucureşti

Familia de cuvinte, numită şi *familie lexicală,* este mulţimea cuvintelor formate într-o limbă dată şi avînd un punct lexical de pornire comun. Acel punct comun de pornire al unei familii de cuvinte poartă denumirea de *etimon,* în disciplina e t i m o l o g i e i, sau *bază* ori *primitiv,* în t e o r i a f o r m ă r i i c u v i n t e l o r. Prin etimologie se înţelege studiul originii şi evoluţiei cuvintelor atît din punctul de vedere al corpului fonetic, cît şi din acela al înţelesului, iar teoria formării cuvintelor este o subdiviziune a etimologiei.

De exemplu, etimonul (baza) familiei de cuvinte formate din *casă, căsuţă, căscioară, casnic(ă)* (adjectiv sau substantiv), *căsnicie, căsător* (arhaism) cu înţelesul „care are propria sa casă (familie)", *a se căsători, căsătorit* (participiu al verbului precedent, dar şi cuvînt distinct în raport cu verbul, dacă este privit ca adjectiv) şi *căsătorie* este primul dintre cuvintele înşirate aici: substantivul *casă.* Membrii unei familii de cuvinte se caracterizează, între altele, printr-o *rădăcină* comună şi o varietate de *afixe* ataşate la rădăcină (în şirul de mai sus, afixele sînt exclusiv *sufixe,* adică afixe p o s t p u s e la rădăcină).

Uneori, este posibil ca la una şi aceeaşi bază să se ataşeze mai multe sufixe, ca în *căs/nic/ie* (format direct de la *cas/nic* şi indirect de la *casă), căs/ător/ie* (format direct de la arhaismul *căs/ător* şi indirect tot de la *casă),* în care am separat prin bare oblice sufixele componente.

Nu trebuie să se înţeleagă însă de aici că numai sufixele ar contribui la formarea cuvintelor unei familii lexicale; la aceasta pot contribui şi *prefixele* (afixe a n t e p u s e la rădăcină), ca în verbele formate de la baza lexicală *a scrie,* şi anume: ***a descrie, a înscrie, a circumscrie*** „a înscrie într-un cerc" sau „a delimita o arie", ***a prescrie*** „a impune un tratament" şi chiar „a impune prin ordin", *a rescrie,* ***a subscrie*** „a iscăli, a semna", dar şi „a scrie dedesubt", ***a suprascrie*** „a scrie deasupra". De fapt, membrii unei familii de cuvinte pot fi formaţi şi cu ajutorul prefixelor, ca în şirul imediat precedent, dar şi cu ajutorul sufixelor, ca substantivele şi adjectivele ***descriere, descris(ă)*** (adjectiv provenit din forma verbală de participiu), ***înscriere, înscris(ă)*** (adjectiv din participiu), ***circumscriere, circumscris(ă)*** (ca mai sus), ***prescriere, prescris(ă)*** (la fel), ***rescriere, rescris(ă)*** (la fel), ***subscriere, subscris(ă)*** (la fel), ***suprascriere, suprascris(ă)*** (la fel); membri ai aceleiaşi familii de cuvinte, cu baza *(a) scrie,* dar formaţi numai cu sufixe, sînt substantivele ***scriitor, scriitoare, scriitură,*** formate de la infinitiv, şi ***scrisoare, scrisorică,*** penultimul fiind format de la o formă verbală *(scris)* convertită în nume, adică în cuvînt declinabil (ca în cazul seriilor: *a ghici — ghicit — ghicitoare; a vîna — vînat — vînătoare; a vrăji — vrăjit — vrăjitoare).*

Acest fel de formare a cuvintelor — fie prin ataşare de sufixe, fie prin ataşare de prefixe — poartă numele d e r i v a r e p r o g r e s i v ă c u s u f i x e, respectiv cu p r e f i x e. Dacă noul cuvînt este format prin ataşare simultană de sufixe şi prefixe avem a face cu d e r i v a r e a p a r a s i n t e t i c ă, cum este cazul verbelor ca *(a) îngroşa* şi *(a) înflori,* ale căror baze sînt adjectivul *gros,* respectiv substantivul *floare,* la care s-au ataşat, în acelaşi timp, prefixul *în-,* în ambele exemple, respectiv sufixul verbal *-a,* caracteristic primei conjugări, în *(a) îngroşa,* şi sufixul verbal *-i,* caracteristic unei subdiviziuni a celei de a patra conjugări, în *(a) înflori.* Dar unele cuvinte se pot

forma nu prin atașare, ci prin eliminare, prin înlăturare de afixe, ca verbele *(a) necinsti, (a) nemulțumi, (a) nesocoti,* care provin din participiile negative adjectivate *necinstit, nemulțumit, nesocotit* ale verbelor *(a nu) cinsti, (a nu) mulțumi, (a nu) socoti,* prin înlăturarea sufixului de participiu adjectivat *-(i)t.* Și în acest caz se vorbește de derivare, numai că de data aceasta avem a face cu d e r i v a r e a r e g r e s i v ă.

Este posibilă și d e r i v a r e a prin s u b s t i t u ț i e (înlocuire) d e a f i x e, ca în exemplul perechii de diminutive *bătrînel* și *bătrînică;* substantivul de gen feminin s-a format de la cel de gen masculin în urma înlocuirii sufixului *-el* cu sufixul *-ică.*

Unii membri ai familiei de cuvinte pot fi formați și în alt fel, și anume prin „alipirea" a cîte două cuvinte în structura unuia singur; exemple: substantivele *botgros* (numele unei păsări), din substantivul *bot* și adjectivul *gros, bunăvoie,* din adjectivul *bun(ă)* și substantivul *voie;* adjectivul *alb-gălbui,* din adjectivele *alb* și *gălbui;* pronumele de politețe *dumneavoastră,* din substantivul *domnie* (articulat hotărît: *domnia)* și adjectivul posesiv *voastră;* numeralul *optzeci,* din numeralul *opt* și substantivul (în formă de plural) provenit din numeralul *zece;* adverbul *alaltăieri,* din adjectivul demonstrativ popular *alaltă,* însemnînd „cealaltă", și adverbul simplu *ieri;* prepoziția *despre,* din prepozițiile simple *de* și *spre;* conjuncția concesivă literară *deși,* din conjuncția populară *de,* cu înțelesul „dacă", și adverbul de întărire *și,* cu înțelesul „chiar" (ceea ce rezultă nu numai din sinonimia ei cu locuțiunea conjuncțională *chiar dacă,* ci și cu locuțiunea conjuncțională populară *și de,* care este aceeași conjuncție, dar cu elementele componente dispuse în ordine inversă). Formarea cuvintelor în cazuri de acest fel se realizează prin procedeul numit c o m p u n e r e, rezultatul lui fiind cuvintele compuse (opuse celor simple, din punctul de vedere al structurii lor). Cuvintele compuse de felul celor cu care am exemplificat au cîte două baze de formare, de aceea ele fac parte din cîte două familii de cuvinte simultan. Astfel, substantivul *bot/gros* (în care am separat prin bară oblică cele două rădăcini componente) face parte atît din familia substantivului *bot* (alături de derivatele cu sufixe *botic, botișor, botos),* cît și din familia adjectivului *gros* (alături de derivatele *grosuț, groscior, grosime, (a) îngroșa, îngroșare, îngroșat(ă)).*

Alți membri ai familiei de cuvinte pot fi formați într-un al treilea fel, adică nici prin derivare, nici prin compunere. Cîteva exemple de acest fel s-au strecurat pe nesimțite chiar în exemplificările de mai sus, în legătură cu procedeul derivării. Este vorba de substantivul sau adjectivul *casnic(ă),* de adjectivele provenite din participii *descris(ă), înscris(ă)* și celelalte ca ele, *necinstit, nemulțumit* etc. Dacă privim exemplele acestea ca forme verbale de participiu, atunci ele nu constituie membri ai unei familii de cuvinte; de exemplu, participiul *descris* nu este altceva decît o f o r m ă g r a m a t i c a l ă a verbului *a descrie,* făcînd parte, împreună cu această formă de infinitiv, din conjugarea verbului respectiv (altfel spus, *(a) descrie* și *descris* nu sînt două cuvinte distincte, ci numai unul, anume un verb — în două forme gramaticale, diferite în privința modului); la fel, *nemulțumit* nu este, ca formă de participiu (negativ), alt cuvînt decît *(a) mulțumi,* ci unul și același cuvînt cu acesta din urmă, dar sub o formă gramaticală diferită (după mod) aparținînd conjugării verbului respectiv. Comparați: *a mulțumi* (infinitiv pozitiv), *mulțumind* (gerunziu pozitiv), *mulțumit* (participiu pozitiv), *a nu mulțumi* (infinitiv negativ), *nemulțumind* (gerunziu negativ), *nemulțumit* (participiu negativ), care sînt numai forme din conjugarea verbului menționat. De îndată însă ce asemenea forme de participiu verbal sînt atașate pe lîngă substantive, ele devin adjective și — prin urmare — cuvinte distincte față de verbele care au constituit baza lor de

formare, ca în *prieten* ***mulțumit,*** *vrăjmaș* ***nemulțumit.*** Așadar, pentru a deosebi un membru distinct al unei familii de cuvinte de o formă gramaticală omonimă a aceleiași baze, c o n t e x t u l este hotărîtor în grad foarte înalt. În propoziția *l-am* ***mulțumit*** *pe prietenul meu* și în combinația de cuvinte *prieten foarte* ***mulțumit,*** avem a face cu o formă gramaticală a verbului *(a) mulțumi,* și anume una de mod participiu, în primul exemplu, dar cu un membru distinct al familiei aceluiași verb, *(a) mulțumi,* și anume un adjectiv, în al doilea exemplu, în pofida identității fonetice a celor două elemente. Tot așa, în combinația *femeie* ***casnică,*** cuvîntul subliniat este adjectiv, pentru că determină un substantiv, dar în propoziția *vecina lui era o* ***casnică*** *prin excelență,* cuvîntul subliniat este un substantiv, pentru că este precedat de articol nehotărît.

Acest al treilea mod de formare a cuvintelor, îndeajuns de subtil, poartă numele s c h i m b a r e a v a l o r i i g r a m a t i c a l e sau, concis, c o n v e r s i u n e. De notat că procedeul de formare a cuvintelor numit conversiune este totodată o sursă de îmbogățire a lexicului cu o m o n i m e, în pofida faptului că, de obicei, dicționarele grupează astfel de cuvinte în cîte un singur articol lexicografic, ca și cînd ar fi vorba de sensuri diferite ale cîte unui cuvînt p o l i s e m a n t i c, ceea ce nu este adevărat, chiar dacă între sensurile acelor omonime este o foarte strînsă legătură.

Subtilitatea conversiunii și, prin urmare, dificultatea deosebirii între forme gramaticale ale unui cuvînt, pe de o parte, și membri ai familiei lui lexicale, omonimi cu acele forme gramticale, pe de altă parte, poate rezulta din încercarea de a răspunde la întrebarea următoare: Ce sînt, de fapt, *muncitor* și *muncitoare* — două cuvinte distincte, aparținînd aceleiași familii, sau două forme gramaticale ale unuia și aceluiași cuvînt? Pentru a da un răspuns, să introducem obiectele interesului nostru de moment în variate contexte posibile. Astfel, putem avea: (1) Ionel este un *elev* ***muncitor,*** (2) Ionela este o *elevă* ***muncitoare,*** (3) George este *un* ***muncitor*** *bun,* (4) Georgeta este *o* ***muncitoare*** *bună.* Ne putem da seama, la o lectură atentă a exemplelor, că din punct de vedere s e m a n t i c (din punctul de vedere al î n ț e l e s u l u i) este vorba de două serii de elemente: în exemplele (1) și (2) se exprimă o î n s u ș i r e (ni se arată c e f e l d e elevi sînt Ionel și Ionela), iar în exemplele (3) și (4) se desemnează o o c u p a ț i e (ni se spune c e s î n t, din punct de vedere profesional, George și Georgeta). Din punctul de vedere al f o r m e i, prin care înțelegem aici c o m p l e x e l e s o n o r e (c o r p u r i l e f o n e t i c e) ale exemplelor subliniate, nu este nici cea mai mică deosebire între cele două serii de exemple: forma exemplului (1) se confundă cu forma exemplului (3), iar forma exemplului (2) se confundă cu forma exemplului (4). Deosebirile dintre seriile acestea de exemple nu sînt însă numai de ordin semantic, ci și de ordin c o n t e x t u a l, și acest lucru este de maximă importanță: în (1) și (2) exemplele subliniate determină substantive și, în acest caz, sînt adjective, iar în (3) și (4) exemplele subliniate sînt precedate de articole nehotărîte și sînt, ele — de data aceasta — determinate de adjective, concluzia fiind că, în acest caz, nu mai avem a face cu adjective, ca în mostrele precedente, ci de-a dreptul cu substantive. Dificultatea menționată se rezolvă așadar prin concordanța dintre punctele de vedere semantic și contextual, fără vreo contribuție a punctului de vedere formal-fonetic. Acum știm că în (1) și (2) avem două forme gramaticale ale unui adjectiv, deci o unică unitate lexicală, iar în (3) și (4) avem a face cu două cuvinte diferite, anume cu două substantive m o b i l e, adică aflate în raport de m o ț i u n e, așadar cu două unități distincte ale lexicului; forma adjectivală din (1) este omonimă cu substantivul din (3), iar forma adjectivală din (2) este omonimă cu substantivul, distinct, din (4). În concluzie, din punct de vedere general lexical, întîl-

nim aici în total trei unități: u n a d j e c t i v, sub două dintre formele lui gramaticale (a treia fiind *muncitori,* absentă din exemplificare), în (1) și (2), respectiv — d o u ă s u b s t a n t i v e: unul de gen masculin, în (3), și altul de gen feminin, în (4), toate aceste trei unități lexicale (mai simplu spus: trei cuvinte) aparținînd aceleiași familii: *muncitor*$_1$, *-e* 1 (adj.), *muncitor*$_2$ (subst. masc.), *muncitoare*$_2$ (subst. fem.). Indicii cifrici pe care i-am introdus aici deosebesc omonimele unele de celelalte, în absența contextelor specifice. Iar din punctul de vedere al formării cuvintelor avem a face cu un raport de c o n v e r s i u n e între unitățile subliniate din mostrele (1) și (3), pe de o parte, și între cele din (2) și (4), pe de altă parte.

În cele expuse pînă aici, care au avut caracterul unei introduceri recapitulative, nu am făcut altceva decît să reamintim cum se formează cuvintele într-o limbă dată, cum este româna (prin procedeele derivării, compunerii și conversiunii), și să arătăm, implicit, prin ce se deosebesc structural sau formal membrii variatelor familii de cuvinte (unii — prin afixe, dacă sînt cuvinte derivate: alții — prin rădăcini „suplimentare", dacă sînt cuvinte compuse; în sfîrșit, alții — fără deosebiri formale „interne" ale structurii lor, dar prin deosebirea „externă", a contextului în care se folosesc, dacă sînt cuvinte formate prin conversiune). Nu am răspuns însă decît în mod foarte indirect la întrebarea formulată în titlu: Cum se nasc familiile de cuvinte?

O parte din răspunsul la această întrebare se găsește însă în cîteva dintre exemplificările anterioare, atunci cînd am scris despre atașare de sufixe și / sau de prefixe la rădăcini sau — dimpotrivă — despre detașare de afixe din unele formații lexicale (ceea ce se numește d e r i v a r e), despre alăturare de rădăcini variate (ceea ce se numește c o m p u n e r e lexicală) sau despre plasarea cuvîntului dintr-un context determinat într-un context foarte diferit de precedentul (ceea ce se numește c o n v e r s i u n e). Este însă de adăugat că numai rareori un procedeu sau altul dintre cele înșirate aici funcționează izolat de celelalte. De multe ori, toate trei funcționează împreună, astfel încît *în mai fiecare familie lexicală se întîlnesc, simultan, cuvinte derivate, cuvinte compuse și cuvinte formate prin conversiune.*

Să urmărim un exemplu concret: familia cuvîntului *floare.*

Mai întîi vom urmări formarea *derivatelor* de la acest cuvînt: *flor/icică* este un *derivat de gradul I* (adică *format direct de la baza lexicală),* cu sufixul diminutival complex *-icică;* varianta lui fonetică, *flor/icea,* mai rar întîlnită, este tot un *derivat de gradul I* de la aceeași bază, de data aceasta — cu sufixul diminutival, de asemenea complex, *-icea.* Verbul *a în/flor/i,* formațiune lexicală parasintetică, deja amintită, rezultată din atașarea simultană la bază a sufixului verbal de mod infinitiv (specific unei variante a conjugării a IV-a), *-i,* și a prefixului *în-,* este tot un *derivat de gradul I,* sau *primar,* de la substantivul *floare.*

În/flor/ire, forma lungă a infinitivului, și *în/flor/it,* forma de mod participiu a verbului, sînt, după cum rezultă deja din aceste caracterizări, forme gramaticale (cea dintîi, numai pentru limba română veche) ale verbului amintit, prin urmare ele aparțin unuia și aceluiași cuvînt, dat mai devreme sub forma infinitivului scurt, nefiind membri distincți ai familiei de cuvinte a verbului. În limba română contemporană însă, forma de infinitiv lung este de mult timp substantiv, iar forma de participiu atașată unor substantive (ex.: măr *înflorit;* ramură *înflorită* etc.) a fost, în româna veche, și este, în româna contemporană, *convertită* în adjectiv. În aceste ipostaze, *în/flor/ire* și *în/flor/it* s-au desprins din flexiunea verbului (altfel spus, dintre formele lui gramaticale, din conjugare), devenind cuvinte distincte, membri aparte ai familiei cuvîntului *floare.* Substantivul

înflorire şi adjectivul *înflorit,* formate prin *conversiune,* sînt *formaţii lexicale de gradul al II-lea,* din moment ce nu mai provin direct din substantivul-bază a familiei, ci indirect — prin intermediul unor forme gramaticale ale verbului derivat de la substantiv (cel dintîi — prin infinitiv; celălalt — prin participiu).

Dar de la verbul *a în/flori* se poate forma, cu alt prefix, verbul *a re/în/flori.* Iar de la *în/flor/ire* se poate forma alt substantiv, *re/în/flor/ire,* pe cînd de la *în/flor/it* se poate forma alt adjectiv, *re/înflor/it* (indiferent dacă acestea din urmă ar fi derivate cu prefixul *re-* de la cuvintele obţinute prin conversiune sau dacă, cel puţin la un moment dat, ar fi numai forme gramaticale ale verbului *a re/înflor/i).* Aceste infinitive lungi cîndva şi aceste participii pot forma, toate, alte structuri, şi anume structuri — dintr-un punct de vedere — gramaticale (ca forme verbale), dintr-un alt punct de vedere — lexicale (în chip de cuvinte distincte); este vorba de formaţiile cu prefixul negativ *ne-,* devenite prin *conversiune* cuvinte aparte: *ne/în/flor/ire, ne/în/flor/it* şi *ne/re/în/flor/ire, ne/re/în/flor/it.* Ţinînd seama de structurile acestor unităţi (altfel spus: ţinînd seama de participarea prefixelor la formarea lor), ele sînt de considerat cuvinte derivate, şi anume: primele două — derivate de gradul I (cu numai un prefix) de la verbul *a în/flor/i,* ultimele două — derivate de gradul al II-lea (cu două prefixe) de la acelaşi verb. Totodată, primele două sînt de privit ca derivate de gradul al II-lea de la substantivul-bază a familiei, *floare,* iar ultimele două — derivate de gradul al III-lea de la acelaşi substantiv. Şi aceasta, pentru că între baza *floare* şi *neînflorire, neînflorit* se interpune numai perechea *înflorire, înflorit,* iar între aceeaşi bază, *floare,* şi *nereînflorire, nereînflorit* se interpun, de data aceasta, perechile *înflorire, înflorit* şi *reînflorire, reînflorit.*

Raporturile de grad dintre aceste formaţiuni pot fi urmărite mai uşor într-un lanţ „derivativ" de felul celui următor:

(1) *floare* (bază) — *a înflori* (derivat primar sau de gradul I în raport cu baza) — *înflorire* (derivat secundar sau de gradul al II-lea în raport cu baza, dar de gradul I în raport cu formaţia imediat precedentă) — *reînflorire* (derivat terţiar sau de gradul al III-lea în raport cu baza, dar de gradul I faţă de precedenta, şi de gradul al II-lea faţă de penultima formaţiune) — *nereînflorire* (derivat cuaternar sau de gradul al IV-lea faţă de bază, dar de gradul I faţă de *reînflorire,* de gradul al II-lea faţă de *înflorire* şi de gradul al III-lea faţă de *a înflori).*

(2) *floare* (bază) — *flor/ar*$_1$ (instrument de desen, în formă de floare, derivat de gradul I) — *flor/ar*$_2$ (floricultor „cultivator de flori", cuvînt o m o n i m cu precedentul, de asemenea, derivat de gradul I) — *flor/ăr/easă* (derivat de gradul I de la *florar*$_2$, şi de gradul al II-lea de la *floare)* — *flor/ăr/ie* (derivat de gradul I de la *florar*$_2$, şi gradul al II-lea de la floare).

O b s e r v a ţ i e. A considera pe *florar*$_1$ şi pe *florar*$_2$ ca fiind un singur cuvînt, polisemantic, este o greşeală, în pofida structurilor lor comune, căci nu se poate admite tranziţia de la sensul unuia la sensul celuilalt, din oricare direcţie am privi lucrurile. E ca şi cum am considera pe *fier/ăr/ie*$_1$ „locul unde îşi exercită meseria fierarul" şi pe *fier/ărie*$_2$ „grămadă de fiare (vechi)" ca fiind un cuvînt polisemantic, şi nu două cuvinte omonime, cum sînt în realitate (deosebirea e susţinută, în cazul din urmă, şi de structurile derivative diferite).

(3) *floare* (bază) — *flor/al* (adjectiv neologic derivat, de comparat cu: *coral, dental, (i)legal, mortal* şi altele) — *flori/bund* (neologism, „care înfloreşte abundent") — *flori/col* (neologism compus, „referitor la floricultură", de comparat cu: *arboricol, pomicol,* mai puţin cu: *agricol, horticol)* — *flori/cultură* (neologism compus, „ramură a horticulturii — a grădinăritului — care se ocupă de cultivarea florilor", de comparat cu:

arboricultură, pomicultură, mai puțin cu: *agricultură, horticultură, sericicultură)* — *flori/cultor* (neologism compus, „cultivator de flori", de comparat cu *pomicultor)* — *flor/id* (neologism derivat, „înfloritor, prosper", de comparat cu: *livid* „palid", dar mai ales cu adjectivul livresc *putrid* „putrezit") — *flori/fer* (neologism compus, „purtător de flori", de comparat cu: *argentifer, aurifer, cuprifer, petrolifer* și altele) — *flor/ist* (neologism rar, „cel care face și vinde flori artificiale") — *flor/ist/ic* (neologism derivat, „referitor la flori") — *flor/ist/ică* (neologism derivat, „referitor la flori") — *flor/ist/ică* (neologism derivat, „știință a cultivării forilor" și „ramură a geografiei botanice care studiază răspîndirea florei pe suprafața Pămîntului") (vezi, în privința acestei serii, *Dicționarul de neologisme* de Florin Marcu și Constant Maneca).

Cu cît între bază și derivat se interpun mi mult formațiuni lexicale, cu atît gradul de distanțare derivativă față de bază este mai ridicat. Toate aceste raportări vor ieși mult mai bine în evidență din schema arborescentă a familiei de cuvinte, pe care o vom prezenta puțin mai jos.

Înainte însă de a ajunge la schema familiei de cuvinte, după ce ne-am referit, mai sus, la derivate și cuvinte formate prin conversiune, se cuvin adăugate cîteva lucruri, absolut necesare.

Mai întîi, că, în timp ce membrii seriilor (1) și (2) aparțin „limbajul natural" în vorbirea românească, ceea ce însemnă că aparțin vorbirii spontane, obișnuite în limba română „cea de toate zilele", în schimb, membrii seriei (3) aparțin „limbajului artificial", nu numai în vorbirea românească, ci și în vorbirea altor limbi europene, mai ales romanice, anume aparțin stilului specific anumitor științe și tehnici legate de științele corespunzătoare. Seria (3) nu cuprinde cuvinte formate, la drept vorbind, în limba română, ci în latină sau limbi romanice occidentale (în special, franceză), din care româna le-a împrumutat gata făcute. Am mai avea dreptul, în acest caz, să le încadrăm în familia cuvîntului românesc *floare?* Răspunsul la această întrebare privind în mod concret seria (3) menționată aici mai sus, nu poate fi dat în mod tranșant, prin da sau nu, ci trebuie să fie întrucîtva nuanțat, anume: și da, și nu. Aspectul afirmativ al răspunsului se referă la acei vorbitori ai limbii române pentru care cuvintele din acea serie sînt a n a l i z a b i l e, adică permit recunoașterea în structura lor a unei rădăcini și a cîtorva sufixe (în cazul derivatelor), respectiv a două rădăcini (în cazul compuselor) sau, în anumite cazuri, sînt s e m i a n a l i z a b i l e, adică permit recunoașterea fie numai a rădăcinii, fie numai a unuia sau altuia dintre afixe (eventual, a tuturor afixelor dintr-un neologism). Acest aspect se referă deci la specialiștii români în domeniile cunoașterii de care sînt legate neologismele citate. Aspectul negativ al răspunsului se referă la ceilalți vorbitori ai limbii române, nespecialiști, sau nici măcar cunoscători ai domeniilor avute în vedere. Într-un exercițiu în care s-ar cere, în clasă, sau într-o probă dată fie la examenul de capacitate, fie la cel de bacalaureat sau la cel de admitere, este mai bine însă ca formațiunile lexicale de felul celei din seria (3) să nu fie incluse în rezolvarea pe care ați da-o cerinței. Cazurile de acest fel sînt de rezervat nu formării de cuvinte în interiorul limbii, adică nu îmbogățirii lexicului românesc pe cale internă, ci îmbogățirii lui pe cale externă, prin împrumuturi, căci membrii seriei de care vorbim acum sînt formațiuni lexicale străine, în fond, românei, în pofida caracterul analizabil sau semianalizabil al lor în conștiința unei mici părți dintre vorbitorii limbii române.

În al doilea rînd, este neapărat de luat în considerare și numele propriu *Floarea,* care poate fi considerat o formațiune aparte rezultată din *conversiune,* și anume prin așa-numita conversiune a numelui comun în nume propriu. Chiar dacă prenumele femi-

nin *Floarea* (desemnînd o persoană) nu mai are un înțeles care să-i permită încadrarea în familia substantivului comun *floare* (care desemnează un obiect), el se deosebește de celălalt prin contexte specifice, întocmai ca în cazul altor cuvinte formate prin conversiune. Dar, într-un caz ca acesta, se poate vorbi de *două tipuri de contexte:* unul sintactic (mai exact: *sintagmatic,* adică privind posibilitățile de combinare cu alte cuvinte) și celălalt — morfologic (mai exact: *paradigmatic,* adică privind ansamblurile proprii de forme gramaticale). Compară, în privința contextului sintagmatic: *Văd* ***floarea*** (acuzativ, fără prepoziție) cu: ***O văd pe Floarea*** (acuzativ cu prepoziție și anticipare a funcției de complement direct printr-o formă pronominală neaccentuată), și: *Smulgi florii o petală* (dativ, cu trecerea diftongului *oa* la vocala *o,* trecere numită alternanță vocalică) cu: *Oferi* ***Floarei*** *un buchet de garoafe* (dativ, fără alternanță vocalică). Cît privește contextul paradigmatic: substantivul comun *floare* are și forme de număr plural, fiind însă lipsit, la ambele numere, de forma de caz vocativ (cu excepția situațiilor în care obiectul numit așa este conceput ca personificat; în povești, de exemplu), pe cînd substantivul propriu nu dispune de forme de număr plural, dispunînd, în schimb, de forme de caz vocativ *Floare!* sau *Floareo!* (în vorbirea populară), respectiv *Floarea!* (în exprimarea literară). Apoi, de la acest nume propriu avem derivatele *Florica, Floricica, Florin* și — de la cel din urmă — diminutivul *Florinel* și prenumele feminin *Florina,* în sfîrșit, derivatul masculin, prin moțiune regresivă, *Florea,* iar de la acesta — diminutivul *Florică* și numele de familie *Florescu,* iar de la numele de familie — toponimul (numele de localitate) *Florești.* Iată, așadar, o subfamilie de cuvinte cu caracter de nume proprii, a cărei bază inițială, îndepărtată, este substantivul comun.

În al treilea rînd, nu ne-am referit, pînă aici, la cuvintele *compuse* din familia aceleiași baze. Or, ele sînt relativ numeroase, și anume: *floarea-brumei* (regionalism pentru „brîndușă"), *floare-de-colț* „albumință" (*Leontopodium alpinum), floare-de-leac (Ranunculus repens), floarea-doamnei* (sinonim cu *floare-de-colț), floare-domnească* „garoafă" sau „garofiță-de-munte", *flori-de-paie* (planta exotică *Helichrysum bracteatum), floarea-paștelui (Anemona nemorosa), floarea-reginei* (sinonim cu *floare-de-colț), floarea-soarelui,* numită regional, în Muntenia, și „răsărită" (vezi *Dicționarul explicativ al limbii române,* sub cuvîntul *floare).* Faptul că, vrînd-nevrînd, substantivele compuse din baza *floare* ne-au impus și o mică „excursie" în domeniul botanicii nu trebuie să fie considerat ca abatere de la tema generală a acestui articol — formarea cuvintelor în limba română —, căci legătura dintre diferitele „materii" studiate în școală trebuie să fie — dimpotrivă — considerată ca un principiu util în învățare, și anume într-o manieră de î n v ă ț a r e pe care o putem numi i n t e r d i s c i p l i n a r ă.

Despre arta oratorică a lui Antim Ivireanul

CONSTANTIN CRUCERU
Universitatea din București

Antim Ivireanul este cunoscut ca *tipograf, editor, traducător* și *orator bisericesc*. Asupra acestui ultim aspect al activității lui, care este cel mai important pentru dezvoltarea limbii române literare, ne propunem să facem cîteva considerații. Vom încerca, adică, o analiză succintă a unor procedee ale artei oratorice a lui Antim Ivireanul întîlnite în *Predicile* sau *Didahiile* sale.

Aluziile pe care le întîlnim în predicile acestui vrednic mitropolit, referirile directe la Anaxagora, la Socrate, la Democrit, la Aristotel[1], precum și la unele maxime filozofice au constituit pentru cercetători dovada că Antim Ivireanul cunoștea procedeele artei de alcătuire a unui discurs. Aluziile de acest fel se încheie de multe ori și cu trimiteri la textul biblic:

> Multe feliuri de vrednicii, stăpînitori și puteri dau filozofii să aibă luna. Și întâi zic că luna iaste podoaba nopții, asemănătoare soarelui și stăpîna mării: aceste însă vrednicii cu dreptate se cuvin vasului celui ales și cu cale iaste podoaba nopții, de vreme ce s-au trimis de la Dumnezeu, pentru ca să lumineze limbile [popoarele] dintre întunericul slujirii de idoli precum o au zis mai înainte Isaia: „Te-am dat spre lumină limbilor, să fii spre mîntuire pînă la marginile pămîntului" (p. 59 — 60).

Preocuparea oratorului pentru alegerea procedeelor și străduința în folosirea lor sînt determinate de intenția vădită de a impresiona, de a captiva, de a convinge auditoriul și, ca atare, de a-l îndrepta spre o cale sau alta. Scopurile sînt desigur moralizatoare, iar ceea ce frapează în *Didahii* este bogăția mijloacelor de persuasiune.

Procedeele artei oratorice a lui Antim sînt acelea ale retoricii clasice și anume: repetiția anaforică, comparația, antiteza și interogația retorică.

Repetiția anaforică este un procedeu specific retoric, constînd în reluarea unui cuvînt ori a unei sintagme la începutul unei propoziții sau, mai rar, la începutul unei unități sintactice (parte de propoziție sau propoziție). Iată un exemplu din *Cazanie la adormirea preasfintei născătoare de Dumnezeu:*

> *Aleasă iaste*, cu adevărat, ca soarele, pentru că iaste încununată cu toate razele darurilor dumnezeiești și strălucește mai vîrtos între celelalte lumini ale ceriului.
> *Aleasă iaste* și frumoasă ca luna, pentru că cu lumina sfînțeniei stinge celelalte stele și pentru marea și minunata strălucire de toate șireagurile stelelor celor de taină să cinstești, ca o împărăteasă.
> *Aleasă iaste* ca revărsatul zorilor, pentru că ia [ea] au gonit noaptea și toată întunericimea păcatului și au adus zioa cea purtătoare de viață. *Aleasă iaste*, că iaste izvor carele cu curgerile cereștilor bunătăț adapă sfînta biserică și tot sufletul creștinesc.
> *Aleasă iaste*, că iaste chiparos carele cu nălțimea covîrșaște ceriurile și precum mirosul cel din fire s-au arătat departe de toată stricăciunea.
> *Aleasă iaste*, că iaste crin, că măcar de au și născut între mărăcinii nenorocirii cei de obște, iar nu și-au pierdut niciodată podoaba albiciunii.
> *Aleasă iaste*, că iaste nor carele n-au ispitit nici o greime a păcatului.
> *Aleasă iaste*, pentru că iaste fecioară mai înainte de naștere, fecioară în naștere, fecioară și după naștere și iaste o adîncime neprecepută a bunătăților și o icoană însuflețită a frumoseților celor cerești. Iaste o grădină încuiată dintru care au eșit floarea cea neveștejită și fîntîna pecetluită, dintru care au curs izvorul vieții, Hristos. (p. 19 — 20)

[1] Vezi Antim Ivireanul, *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1972, p. 175. În continuare, paginile trimit la această ediție.

Repetiția anaforică este prin ea însăși un mijloc de sublinire, de întărire, de reliefare a unei însușiri sau a unei idei. Un rol important în obținerea unor efecte intesificatoare ale menționării însușirii *(aleasă)* îl au, într-un asemenea context, pe lîngă construcția anaforică, comparația și metafora dispuse într-o gradație ascendentă. În primele trei unități sintactice anafora este urmată de o comparație, iar comparația este explicată sau... „justificată" printr-o subordonată cauzală:

Aleasă iaste... ca soarele, *pentru că*...
Aleasă iaste... ca luna, *pentru că*...
Aleasă iaste... ca revărsatul zorilor, *pentru că*...

În cele cinci unități sintactice anafora este urmată de cîte o propoziție cauzală care conține, de fiecare dată, o metaforă explicită:

Aleasă iaste, că iaste *izvor*...
Aleasă iaste, că iaste *chiparos*...
Aleasă iaste, că iaste *crin*...
Aleasă iaste, că iaste *nor*...
Aleasă iaste, că iaste *fecioară*...

Varietatea termenilor care intră în asociere pentru obținerea comparațiilor și a metaforelor este remarcabilă și se explică printr-o profundă cunoaștere a textului biblic de către mitropolitul Antim, dar și prin talentul lui de scriitor. Simetria construcțiilor poate fi pusă în valoare prin intonație, prin inflexiunile corespunzătoare ale vocii, elemente despre care iscusitul orator avea desigur cunoștințe.

Tot cu ajutorul repetiției anaforice sînt evidențiate însușirile ieșite din comun ale sfinților apostoli Petru și Pavel:

Atîta sînt de mari vredniciile ale slăviților apostoli Petru și Pavel, care prăznuesc astăzi, cît nu iaste cu putință limba omenească a le grăi.
Atîta sînt de multe învățăturile lor cele vrednice de minune, cît întrec la număr năsipul mării și stelele ceriului.
Atît sînt de minunate vitejiile lor, cît nu e să priceapă toată limba pămîntească și să nu să minuneze toată mintea omenească.
Atît sînt de slăvite faptele lor, cît covîrșesc tot cuvîntul și fac făr' de graiu toată mintea spre lauda lor și spre cinstea pomenirii lor. (p. 56 — 57)

Repetarea anaforică, la începutul fiecărei principale, a lui *atîta*, căruia îi corespunde, de fiecare dată, în subordonată, corelativul *cît*, dă naștere unor construcții sintactice cu valoare intensivă, hiperbolică, în măsură să atragă și să rețină atenția ascultătorilor. Gradația ascendentă și simetria perfectă a construcțiilor vor fi și de data aceasta reliefate printr-o intonație corespunzătoare a oratorului.

Comparația. Din punct de vedere semantic, între comparat și comparant — cei doi termeni ai comparației — se pot stabili, în general, următoarele asocieri din care rezultă diferite funcții ale comparației. Astfel, cînd comparatul este un termen concret, iar comparantul, abstract, comparația are o funcție abstractizantă. Cînd comparatul este abstract, iar comparantul e concret comparația are o funcție sensibilizatoare. Cînd ambii termeni sînt concreți, comparația are o funcție de plasticizare. În sfîrșit, cînd ambii termeni sînt abstracți, comparația are o funcție de caracterizare. La Antim, comparația este rezultatul asocierii, în general, a unor elemente concrete — probabil sub influența textului biblic — ceea ce evidențiază funcția de plasticizare a comparației. Iată și de data aceasta două exemple:

Lumea aceasta iaste ca o mare, ce să turbură, întru care niciodată n-au oamenii odihnă, nici liniște. (p. 158) [...] să se strîngă împrejurul vîntului nori negri și deși, toată marea să spumege de mînie și pretutindenea *să se înalțe valurile ca niște munci* [chinuri]. (p. 156 — 157)

Uneori, aşa cum am mai remarcat, comparaţia este combinată cu repetiţia anaforică. În îmbinările de acest tip, anafora este reluarea unei propoziţii care se încheie de fiecare dată cu o comparaţie. Oratorul-scriitor face dovada unei forţe verbale remarcabile, textul oferind o varietate impresionantă de imagini concrete, menite să-l sensibilizeze pe cititor, dar şi, mai ales, pe ascultător.

> Pre aceasta au văzut-o Moisi în muntele Sinaei, *ca un rug aprins* şi nu ardea.
> Pre aceasta au văzut-o Aaron, *ca un toiag înflorit* şi plin de roadă.
> Pre aceasta au văzut-o Iacov, *ca o scară întărită*, din pământ pînă în ceriu şi îngerii lui Dumnezeu să suiia şi să pogorîia pre dînsa.
> Pre aceasta au văzut-o Iezechiil *ca o uşă încuiată*, prin care nimenea n-au trecut.
> Pre aceasta o au văzut-o Ghedeon, *ca o lînă*, Avvacum *ca o dumbravă umbroasă*, Daniil *ca un munte* şi Solomon *ca un pat*. (p. 20)

Plasarea cu regularitate a comparantului la finalul enunţurilor conferă caracter simetric construcţiilor sintactice şi presupune, ca de obicei în structurile retorice, o anumită intonaţie. Mai trebuie adăugat şi faptul că varietatea comparatului constituie un element de surpriză pentru ascultători şi devine, în acelaşi timp, un factor incitant al artei oratorice bisericeşti a lui Antim Ivireanul. Textul la care ne vom referi întruneşte o mare diversitate de mijloace lingvistice adecvate, organizate într-o amplă construcţie retorică.

> Că măcar că cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preţ şi cei mici n-au cu ce să-ş acopere trupul; cei mari se odihnească pe aşternuturi moi şi frumoase şi cei mici se culcă pe pământul gol şi pe pae; aceia însoţiţ cu mulţime de slugi, iar aceştia lipsiţ, pustii şi de ajutoriu şi de priiateni; aceia între răsfăţări şi între bogăţii şi aceştea între primejdii şi între întristăciuni. (p. 164)

În scopul reliefării opoziţiei dintre bogaţi şi săraci, Antim reia sau mai bine zis dezvoltă antiteza iniţială: „cei mari strălucesc cu hainele cele de mult preţ şi cei mici n-au cu ce să-ş acopere trupul", într-o serie de antiteze cu rol argumentativ şi cu o ţintă precisă, şi anume întărirea convingerii ascultătorilor pe care-i asigurase dintru început că „Nu se cuvine cinstea şi lauda numai oamenilor celor mari şi bogaţi, că sînt vrednici acestui dar şi cei mici şi smeriţi". Se impune să reţinem, aşa cum spuneam mai înainte, varietatea mijloacelor de expresie de care dispune oratorul:

cei mari	—	cei mici
aşternuturi moi şi frumoase	—	pământul gol şi pac
aceia	—	aceştea
însoţiţ cu mulţime de slugi	—	pustii de ajutoriu şi de priiateni
între răsfăţări şi între bogăţii	—	între primejdii şi între întristăciuni.

Simetria construcţiilor antitetice va fi pusă în relief şi prin intonaţia urcătoare a primului termen al antitezei şi coborîtoare a celui de al doilea.

Interogaţia retorică. Un loc important printre procedeele oratorice ale lui Antim îl deţine interogaţia retorică. Procedeul se impune, ca şi cele amintite pînă acum, nu numai prin frecvenţă, ci şi prin efectele expresive pe care le obţine oratorul cu ajutorul lui. Nu vom lua în discuţie interogaţiile retorice, foarte numeroase de altfel, întîlnite în predicile lui Antim, ci vom înfăţişa doar două situaţii în care interogaţia retorică e plasată în construcţii contextuale mai complexe.

Interogaţiile retorice pot fi, de pildă, dispuse într-un context ca termeni extremi ai unei alternative în faţa căreia se află vorbitorul, ceea ce conferă un pronunţat caracter simetric, şi de această dată, unor astfel de construcţii[1]:

---

[1] Cf. *Pagini de limbă şi literatură română veche*. Texte alese, prefaţă şi note de B. Cazacu, Bucureşti, 1964.

Să vorbesc? Dară ce cuvînt vrednic va putea să aducă mintea mea cea proastă [simplă] şi neştiinţa învăţăturii mele, ca să poată mări, după cum se cade vredniciilor lor cele mari? *Să tac iar?* Mă tem că mă voiu osîndi, ca un nemulţemitor şi ca acela ce ascunde facerile cele mari de bine, carele ei au arătat în politiia [oraşul] cea creştinească, în beserica cea proavoslavnică şi peste tot pămîntul ce iaste sînt oare luminînd minţile cele întunecate... (p. 57)

Simetria construcţiei este nu numai consecinţa distanţării în text a celor două interogaţii *(Să vorbesc?... Să tac iar?),* ci şi plasării „răspunsului" după fiecare întrebare. „Răspunsul" primei întrebări este tot o întrebare retorică, iar al celei de a doua este o lungă justificare a temerii că oratorul se va osîndi singur în cazul în care n-ar vorbi despre „facerile cele mari de bine" ale sfinţilor apostoli Petru şi Pavel. La simetria întregii construcţii contribuie într-o măsură sensibilă şi opoziţia semantică: *să vorbesc — să tac.*

Intonaţia unei asemenea construcţii presupune o varietate de inflexiuni şi curbe melodice, caracteristice stilului oratoric. Alteori, interogaţiile se succedă sub forma unei gradaţii ascendente, cu un accentuat caracter retoric:

Unde ţi-ai pus, păcătosule, sufletul tău cel iscusit, cel frumos, cel minunat, cel vrednic? Unde ţi-ai îngropat partea cea mai aleasă a sinelui tău, zidirea cea mai iscusită a dumnezeeştii puteri, soţiia cea iubită a îngerilor? Unde iaste frumuseţea aceia a închipuirii cei dumnezeeşti?
Unde iaste podoaba darului celui dumnezeesc? Unde iaste slava? Unde sînt frumuseţele lui cele minunate, carele îl arată mai luminat decît soarele? (p. 146)

Datorită repetiţiilor anaforice, reluărilor diferite şi construcţiilor cu caracter intensiv, superlativ, interogaţiile astfel dispuse, adică în competiţie cu alte procedee retorice, sînt la Antim Ivireanul expresia cea mai puternică a retorismului. Complexitatea construcţiei este şi de această dată rodul unei ingenioase organizări a procedeelor la care oratorul recurge în mod obişnuit. Aici, mai mult decît în alte situaţii, intonaţia este o modalitate de atragere a auditoriului, care se vedea „obligat" să-l urmărească fără întrerupere pe orator.

Orator ecleziastic în sensul înalt al cuvîntului, Antim Ivireanul îşi construieşte în aşa fel discursul — pentru că discursul său bisericesc este înainte de toate o construcţie — încît conţinutul lui să meargă direct nu numai către mintea, ci şi către inima auditoriului. Modulaţiile intonaţionale ale repetiţiei anaforice, ale antitezei, ale interogaţiei retorice, ale simetriilor din *Predici* aveau fără îndoială darul de a-i face pe ascultători să tresară şi să ia, statornic, aminte.

Admirabil cunoscător al limbii române, Anton Ivireanul este, în acelaşi timp, prin claritatea limbii textelor sale şi prin profunzimea emoţiei transmise de cuvînt, pe alocuri, prin forţa lui verbală, prin varietatea şi prin caracterul concret al imaginilor din textul *Didahiilor,* unul dintre cei mai de seamă artişti ai cuvîntului de la începutul secolului al XVIII-lea.

După cum bine se ştie „Influenţa *Predicilor* asupra limbii române literare a fost redusă, din pricina faptului că ele nu au văzut lumina tiparului nici în timpul vieţii lui Antim, şi nici îndată după moartea sa şi din pricina numărului mic de cópii-manuscrise ce au ajuns pînă la noi"[1].

În pofida acestei realităţi, *Predicile* sau *Didahiile* lui Antim Ivireanul sînt — şi faptul trebuie subliniat — o mărturie importantă, una dintre cele mai importante, a stadiului de dezvoltare atins de limba română literară, în general, şi de stilul literaturii artistice, în special, la începutul secolului al XVIII-lea.

[1] *Istoria literaturii române,* vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 539.

Narațiune și călătorie în „Balta Albă" de V. Alecsandri

ANA-MARIA CORNILĂ
București

Trei elemente organizează scrierea lui Alecsandri: *tehnica povestirii în ramă* (strategii narative de menținere a contactului cu auditoriul și de autentificare a evenimentelor povestite), *umorul* (ironie, autoironie, răsturnarea perspectivei) și *dialogul dintre două lumi diferite* (prejudecata, granița lingvistică, civilizație și sălbăticie).

Formula narativă a povestirii în ramă presupune o marcare pronunțată la nivelul textului a statutului naratorului și lectorului, precum și a modului în care aceste instanțe funcționează. Personajul care își narează propriile aventuri se află în poziția unui autor conștient de importanța actului de comunicare pe care îl săvîrșește și, în consecință, conștient de strategiile pe care trebuie să le adopte pentru a-și seduce auditoriul. Dacă naratorul este corespondentul unui autor care își țese atent pînza textului (fie el și un text vorbit, nu scris) pentru a-și învălui ascultătorii, aceștia din urmă reprezintă la nivelul textului dublul lectorilor; *strategiile naratorului* de grad doi (captarea atenției, punctarea momentelor semnificative, stimularea afectivă a auditoriului, solicitarea acordului sau părerii acestuia) sînt orientate către auditoriul său, așa cum strategiile autorului de text scris sînt orientate către (și de către) lectorii săi. Actul narativ se întemeiază pe această complicitate între emițător și destinatar, discursul naratorului fiind dirijat de către instanța supremă, publicul, cu rol de „judecător" și „complice" (Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*). O eventuală eșuare a tentativei de a „captiva" publicul pe teritoriul ficțiunii are ca urmare moartea textului; replica povestitorului poate fi suprimată prin intervenția consistentă a unui alt vorbitor care, în asentimentul general, poate schimba subiectul conversației. De aceea, naratorul își supraveghează strict textul pentru a-i conferi viabilitate tocmai prin obținerea complicității cu gusturile (și plăcerea) publicului, care se dovedește astfel o instanță ce poate pre-structura intențiile povestitorului.

Scrierea lui Alecsandri supralicitează statutul special al naratorului de gradul doi (imediat influențat de atitudinile și gustul publicului său) prin așezarea unui străin în poziție de narator, personaj exotic menit să ofere dacă nu o povestire cu totul și cu totul exotică, cel puțin o perspectivă exotică; o întreagă lume, recognoscibilă de altfel deopotrivă de către auditoriu și de către lectorii mijlocului de secol al XIX-lea, este figurată din perspectiva inedită a străinului povestitor. Pretextul călătoriei și motivul străinului dau posibilitatea unei noi lecturi a lumii cunoscute, tratată brusc în termenii straneității; procesul implicat de adoptarea *perspectivei străinului este defamiliarizarea auditoriului;* realul familiar este demontat și reinterpretat în cheie exotică datorită punctului de vedere exotic al străinului. Gradul de interes al publicului este augmentat nu prin subiectul tratat (pentru ei, banale realități ale societății românești de mijloc de secol al XIX-lea), ci prin introducerea unui intermediar care schimbă perspectiva asupra acestui subiect prin tehnica defamiliarizării sau a înstrăinării.

Delegarea străinului ca narator are drept efect apariția contrastului comic dintre așteptările acestuia și realitățile lumii noi pe care o vizitează, lume ce îi contrazice rînd pe rînd, într-un superb joc al antinomiilor, cînd cele mai sumbre previziuni, cînd cele mai luminoase speranțe.

Rama temporală şi atmosfera povestirii tînărului francez sugerează crearea unei legături intime între virtualul narator şi publicul său; această intimitate (favorizată de seara înnorată, camera plină de divanuri şi de ciubucurile celor prezenţi) este mediul propice în care se naşte gustul de a spune şi de a asculta poveşti; deopotrivă povestitor şi ascultători pot trece uşor pe tărîmul ficţiunii atît timp cît însuşi terenul realului pare a fi învăluit de aburii imaginaţiei.

Perspectiva inedită a străinului aflat într-un stadiu de iniţiere este marcată în text prin utilizarea a diverşi termeni din sfera evaluărilor de tip afectiv („curioasă", „curiozitate", „enigmă", „bizară") şi din sfera imaginarului care exclude cognitivul („credeam", „îmi închipuiam", „neştiinţă"). Francezul captează atenţia ascultătorilor săi anunţînd că va povesti „partea cea mai curioasă a călătoriei" sale, apoi creează o anumită tensiune afectivă şi narativă prin sugestia mişcărilor sale sufleteşti („[...] cu cît mă depărtam de centrul Europei şi mă apropiam de ţările d-voastră, curiozitatea mea creştea"); întreaga povestire este dinamizată pe parcurs de opoziţia dintre aşteptările străinului şi realităţile pe care le întîlneşte: „Îmi închipuiam deci Valahia ca un soi de pustiu", „Eu care credeam că Balta-Albă e numele unui tîrg precum Marienbad, Ems sau Baden [...]". O identitate abstractă a lumii vizitate se constituie pe tărîmul imaginarului călătorului, identitatea reală (de multe ori contaminată în text de perspectiva străinului), în toată contradicţia ei, dovedindu-se imposibil de definit (cel puţin cu mijloacele celui venit din exterior).

Structura opozitivă (experienţele anterioare ale occidentalului şi noua experienţă de la porţile Orientului) susţine tensiunea textuală prin permanenta dejucare a aşteptărilor eroului, prin imposibilitatea acestuia de a defini adecvat (şi a-şi apropia şi apropria astfel o lume stranie) o realitate ce se refuză clasificărilor şi tiparelor. Diferenţele culturale dintre naratorul francez şi lumea valahă sînt subliniate prin utilizarea unor termeni în franceză sau engleză („diable", „steeplechase") sau prin interpolarea unor comentarii de factură livrescă suprapuse unei banale realităţi rurale: aflat noaptea într-un sat plin de cîini, dar aparent lipsit de oameni, călătorul se vede „în rolul lui Acteon din mitologie".

Imaginarul călătorului occidental figurează astfel straneitatea în termenii unei umanităţi sălbatice şi violente, trăitoare în pustiu; cum arătam mai sus, această falsă identitate se conturează pe teritoriul imaginarului călătorului neavizat, care îşi denunţă propriile prejudecăţi cu un gest comic: el se coboară de pe vasul de pasageri „cu gînd de a răsturna gios pe cel dintîi valah ce s-ar înainta spre mine... Nici unul din oamenii adunaţi pe mal nu mă băgă în seamă".

Graniţa lingvistică dublează graniţa de mentalitate, străinul simţindu-se ameninţat de ceea ce s-ar putea spune despre el într-o limbă necunoscută; limbajul straneităţii este primejdios în măsura în care, cu ajutorul lui, se poate „fabrica" un viitor necunoscut celui despre care se vorbeşte. Codul lingvistic comun oferă accesul la cunoaşterea viitorului, a ceea ce îi este destinat unui om care devine subiect de conversaţie al altor doi; în momentul în care accesul la semnificaţia conversaţiei este suprimat, străinul nu poate decît să bănuiască existenţa unui complot împotriva lui: „Ce vorbea amîndoi împreună? Ce punea ei la cale pentru mine? Nu ştiu [...]"; cuvintelor necunoscute le este atribuit un înţeles în contextul „căutăturilor posomorîte ale străjerului". Francezul repetă automat vorbele străjerului, pentru a-i sugera că, stăpînind cel puţin aparent o parte din limba acestuia, este avizat în legătură cu ceea ce i se va întîmpla şi, în consecinţă, este stăpîn pe destinul său:

„— Hai, domnule!

— Hai, domnule, îi răspunsei dîrz pe un glas pe care căutam a-l face pe cît se putea mai gros".

Elementul lingvistic joacă un rol important în obținerea efectului comic și în realizarea unui „dialog" straniu între cele două lumi ce par incompatibile și reciproc inteligibile. Străinul preia și redă automat sintagme românești fără a le surprinde nuanțele semantice; în perspectiva sa, cuvintele străjerului „nu-i nimic, nu-i nimic" și „Neamțo dracoli!" pot însemna „noapte bună!". La rîndul său, căruțașul însărcinat cu transportul rafinatului vizitator confundă vaietele de durere ale acestuia „ai! ai!" cu românescul îndemn „hai! hai!" și mînă mai repede căruța, accentuînd astfel „chinurile" călătorului. Însă nici francezul, nici căruțașul nu pot fi creditați cu o totală inocență lingvistică și amîndoi pot fi bănuiți de o atitudine ludică față de straneitate; resemnat și ironic, francezul transferă semnificațiile cuvenitei urări de noapte bună asupra spuselor străjerului (misterioase parțial). Se poate ca diabolicul căruțaș să fi interpretat greșit strigătele francezului în mod intenționat, profitînd de existența unei granițe lingvistice pentru a se amuza pe seama diferențelor dintre lumea confortabilă din care vine francezul și lumea aspră la care este nevoit să se adapteze.

Țara nouă pe care o vizitează francezul (în legătură cu care a primit un avertisment de la consulul său: „Ține-te bine însă") contrariază diversele așteptări ale călătorului întrucît, în esența ei, este o țară a contrastelor. Opinia străinului este consolidată de opinia unui personaj autohton, care are însă privilegiul de a-și judeca țara de origine și după etalonul occidental; acest personaj vorbește despre „o lume nouă, vrednică de a deștepta închipuirea d-tale de artist", continuînd: „iată o lume ce în ochii d-tale pare a fi sălbatică, dar care are soiul ei de civilizație deosebită. Aici ne găsim în împărăția contrasturilor celor mai originale". Spusele tînărului valah reiau două aspecte ale perspectivei străinului: problema civilizației sau sălbăticiei acestor teritorii aflate „în fundul Europei, pe marginea Orientului" și problema imaginației stîrnite de cunoașterea insuficientă pe de o parte, iar, pe de alta, stîrnită de însăși esența fabuloasă a lumii noi.

Fraza de final, adresată de călătorul-narator auditoriului său (marcînd ieșirea de pe teritoriul ficțiunii conturat în povestirea francezului) reprezintă un rezumat al miracolelor unei lumi a contrastelor („Valahia este o țară plină de minuni") și se constituie într-un apel la auditoriul autohton în măsură să tălmăcească un „problem": „În 24 de ceasuri am văzut atîtea lucruri nepotrivite, atîtea contrasturi originale, că nu știu nici acum dacă Valahia este o parte a lumei civilizate sau de este o provincie sălbatică! Dumneavoastră domnilor [...] puteți să-mi tălmăciți acest problem".

Lectorul secolului al XXI-lea se poate identifica la rîndul său cu un călător, de data aceasta, în timp; dacă cititorilor secolului al XIX-lea le este propusă o defamiliarizare de natură culturală (realul prezentat din perspectiva străinului), cititorul contemporan suportă o dublă defamiliarizare: în primul rînd, una de factură istorică, în al doilea rînd, una de factură culturală. Savoarea contemporană a textului se constituie pe acest teritoriu al distanțelor temporale și identitare, în urma jocului de perspective. Lumea și textul sînt deschise de lecturi multiple, variind în funcție de cel care săvîrșește aceste lecturi: cititorul determinat spațial și temporal, care emite judecăți în acord (sau dezacord) cu setul de valori aflate la îndemînă.

„O scrisoare pierdută" — text literar şi context istoric

Prof. GHEORGHE LĂZĂRESCU
Colegiul Naţional „Sf. Sava", Bucureşti

La sesiunea din iunie — iulie 2002 a examenului de bacalaureat, subiectul al IV-lea al probei scrise de limba şi literatura română era formulat astfel: *„Scrie un eseu în care să ilustrezi comicul de caracter şi comicul de situaţie, prezente în realizarea personajelor Tipătescu şi Pristanda, din comedia* ***O scrisoare pierdută*** *de I. L. Caragiale"*. Printre reperele care ar fi trebuit avute în vedere pentru elaborarea eseului era şi cerinţa care privea relaţia ce se stabileşte între cele două personaje. Această cerinţă viza, desigur, în primul rînd, relaţia administrativă dintre cei doi.

Din lectura lucrărilor de examen pe care le-am parcurs în vederea evaluării, am constatat dificultatea pe care o întîmpină unii elevi în a înţelege cu claritate funcţia ocupată de Tipătescu şi care îl punea în poziţia de a-i comanda lui Pristanda. Această constatare coroborează observaţia, pe care am făcut-o şi cu alte ocazii, că există elevi (şi nu puţini) care nu cunosc contextul istoric şi politic al comediei lui Caragiale, au studiat aspectele literare ale textului fără a-şi pune problema despre ce alegeri era vorba, ce funcţie rîvneau Caţavencu, Farfuridi şi Dandanache şi în general ce raporturi există între personaje din punctul de vedere al poziţiei şi atitudinii lor politice. Confuziile pe care le fac în acest sens unii elevi de liceu reflectă şi necunoaşterea de către ei a sistemului politic actual, căci alegeri parlamentare, deputaţi şi prefecţi sînt noţiuni care ţin de o minimă cultură civică.

Înainte de a încerca să explicăm cîteva probleme legate de contextul istoric al comediei caragialene se cuvine să abordăm, pe scurt, legitimitatea unor astfel de preocupări. Cadrul istoric şi politic în care apare o creaţie literară îşi pune asupra ei o amprentă mai mult sau mai puţin puternică, în funcţie de specificul operei şi de atitudinea autorului. Această influenţă este, de exemplu, minimă sau chiar nulă în cazul liricii subiective, dar e importantă într-o piesă precum *O scrisoare pierdută*, în care politica reprezintă însuşi conţinutul, iar conflictul nu poate fi înţeles în afara ei. Este deci absolut necesar ca, la primul nivel de înţelegere a textului, în efortul de a distinge sensul său literal, să avem cunoştinţe privind viaţa politică a României de la sfîrşitul secolului al XIX-lea. O asemenea preocupare nu periclitează abordarea estetică a operei; a afirmat-o şi un critic, constant susţinător al primatului esteticului, precum G. Călinescu: „Punctul de plecare al criticului şi istoricului literar este opera ca realitate artistică. Însă cînd o operă există, ea începe a-şi afirma un conţinut, care nu este materia din care a ieşit, ci viaţa fictivă pe care o începe. *Hamlet, Crimă şi pedeapsă* sînt obiectul a consideraţii de tot felul, pe care unii ar fi înclinaţi a le socoti exterioare problemei estetice, şi fără îndoială că autorii înşişi nu s-au gîndit vreodată că vor stîrni atîtea comentarii. Şi totuşi, a face psihologia şi patologia lui Hamlet, a face sociologia lumii lui Dostoievski ori a determina gîndirea eroilor lui, nu este deloc o lucrare în afara esteticei, ci critica literară însăşi. Căci orice fel de consideraţie este un fel de a afirma vitalitatea operei de artă şi întîi de toate existenţa ei" *(Tehnica criticii şi a istoriei literare)*.

Desigur că această înţelegere a lumii operei constituie doar primul pas într-un demers ce trebuie să se axeze apoi pe investigarea modalităţilor estetice prin care inspi-

ra̧ia istorică şi politică este ridicată la nivelul marii arte şi îşi dezvăluie valenţele universale care dau valoare operei îmbrăcate în veşmîntul unor realităţi particulare, specifice unui anumit moment istoric.

Reprezentată pentru prima dată la 13 noiembrie 1884, comedia *O scrisoare pierdută* se referă la alegerile din 1883 pentru parlamentul chemat a revizui Constituţia din 1866. Ideea acestei reviziuri aparţinea liberalilor aflaţi la guvernare şi fusese mai întîi susţinută de C. A. Rosetti în ziarul *Românul* încă din 1882. Se propunea să se modifice 25 de articole din Legea fundamentală care priveau: principiile de la baza legii electorale, înscrierea în Constituţie a titulaturii de Regat al României (care fusese proclamat în 1881), integrarea în acesta a Dobrogei (regiune redobîndită de România prin tratatul care încheia Congresul de la Berlin din 1878 şi prin care se recunoştea — cu anumite condiţii — independenţa cucerită de ţara noastră prin eroismul ostaşilor care contribuiseră în 1877 la cucerirea Plevnei). De asemenea, urmau să se facă modificări în Constituţie vizînd sporirea libertăţii presei, înfiinţarea unei comisii legislative şi desfiinţarea gărzii civice (instituţie satirizată de Caragiale în comedia *O scrisoare pierdută* şi în schiţele *Baioneta inteligentă* şi *Garda civică).* Dintre aceste măsuri, cea mai combătută de opoziţia conservatoare era cea care urmărea o reducere a numărului colegiilor electorale de la patru la trei şi sporirea numărului deputaţilor şi senatorilor.

În România funcţiona sistemul electoral cenzitar, alegătorii fiind clasificaţi după avere în patru colegii (conform Legii electorale instituite pe baza Constituţiei din 1866): (1) marii proprietari rurali; (2) marii proprietari urbani; (3) comercianţii şi industriaşii; (4) ţăranii. La revizuirea pentru care militau în 1882 — 1883, liberalii propuneau reducerea numărului de colegii electorale de la patru la trei prin contopirea primelor două, ceea ce îi nemulţumea pe conservatori, care se bazau pe alegătorii din vechiul colegiu întîi, în vreme ce burghezia orăşenească de la colegiile al doilea şi al treilea îi susţinea de regulă pe liberali.

Personajele comediei lui Caragiale *O scrisoare pierdută* sînt implicate în alegerile de la colegiul II: „FARFURIDI: [...] *Prefectul şi oamenii lui trădează partidul pentru nifilistul Caţavencu, pe care vor să-l aleagă la colegiul II...* ". Tipătescu şi Trahanache susţinuseră iniţial alegerea lui Farfuridi ca deputat la colegiul II, dar Caţavencu îi sileşte să-l sprijine pe el, şantajîndu-i cu scrisoarea de dragoste adresată de Tipătescu lui Zoe şi pierdută de aceasta. Caţavencu doreşte deci să devină deputat, funcţie care îi putea aduce indirect mari avantaje materiale, fapt ce îl determină să refuze alte posturi pe care i le propune Tipătescu, profitabile şi ele, dar nu tot atît ca situaţia de deputat. Deşi se declară, demagogic, mînat de cel mai profund patriotism, Caţavencu nu urmăreşte în fond decît profitul personal şi al prietenilor politici. Vizînd deputăţia, acesta urmăreşte să intre în Parlament, forul legislativ al ţării, deci instituţia care votează legile şi revizuieşte Constituţia.

Personajul Cetăţeanului turmentat trebuie înţeles în contextul existenţei votului cenzitar. Din piesă reiese că el era de curînd alegător la colegiul II; fusese poştaş înainte de a deveni proprietar la oraş (probabil al unor case şi prăvălii): „*Eu pînă să nu intru în politică, cum am zice, care va să zică pînă să nu deviu negustor şi apropitar, am fost împărţitor... la poştie...* ". El se consideră cunoscut de Trahanache de la 11 februarie, adică de la manifestările pe care le provocase în judeţ evenimentul detronării lui Cuza din 1866.

Tipătescu este — după cum aflăm din lista personajelor de la începutul piesei — prefectul judeţului, adică reprezentantul în teritoriu al guvernului, numit de acesta, şi nu ales, ca deputaţii. El reprezintă aşadar puterea executivă şi ca atare este superiorul lui Pristanda, poliţaiul oraşului, şi cel care răspunde în faţa guvernului de organizarea alegerilor, pe care le şi poate influenţa în favoarea candidatului partidului său. Pe aceasta

se bazează Trahanache atunci cînd îi promite lui Dandanache: „ [...] *zic: nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile*". Întrucît partidul aflat la putere dispune de mijloace pentru a-şi impune candidatul, lupta dintre Farfuridi şi Caţavencu se dă pentru desemnarea drept candidat, alegerea propriu-zisă constituind numai o formalitate. Pierd însă amîndoi, fiind înlocuiţi de Agamemnon Dandanache (*„mai prost decît Farfuridi şi mai canalie decît Caţavencu"*, după cum îl caracteriza Caragiale însuşi), necunoscut în judeţ, dar impus de la Bucureşti tot în urma unui şantaj.

Toate personajele piesei aparţin Partidului Liberal, aflat la guvernare de şapte ani în momentul defăşurării acţiunii. Fac excepţie Zoe (care, ca femeie, nu putea face oficial politică pe vremea aceea, dar exercita o puternică influenţă asupra personalităţilor marcante ale judeţului, soţul ei — Trahanache — şi amantul ei — Tipătescu) şi Pristanda. Prin natura funcţiei sale poliţaiului îi era interzis a face politică, dar el era în fond instrumentul slugarnic al şefului la ordinele căruia nu pregeta să încalce legea, arestîndu-l pe Caţavencu fără mandat. În Partidul Naţional Liberal se manifestau pe atunci două tendinţe: cea moderată, a primului-ministru I. C. Brătianu — reprezentată în comedie de Trahanache, Tipătescu, Farfuridi şi Brînzovenescu — şi cea radicală, inspirată de C. A. Rosetti şi reprezentată de Caţavencu, adeptul „liber-schimbismului" şi al „liber-pansismului", partizan al dezvoltării industriei şi comerţului naţional, într-un mod paradoxal, ce-i drept, întrucît întreabă retoric: *„Pînă cînd să n-avem şi noi faliţii nostri?"*. O altă interogaţie retorică a sa *(„Ce eram acum cîtva timp înainte de Crimeea?")* se referă la războiul Crimeii, purtat între 1853 şi 1856 de Turcia, Franţa, Anglia şi Regatul Sardiniei împotriva Rusiei. Ca urmare a înfrîngerii acesteia din urmă, se încheie Tratatul de la Paris din 30 martie 1856, prin care se punea capăt protectoratului Rusiei asupra Principatelor Române şi se hotăra convocarea divanelor ad-hoc, care să exprime dorinţele populaţiei din Valahia şi Moldova în privinţa organizării definitive a Principatelor. Se declanşează astfel un întreg proces, care va culmina în 1859 cu Unirea. Caţavencu avea deci dreptate în legătură cu importanţa rezultatelor războiului Crimeii pentru ţara noastră, dar vedea în situaţia nou creată o conjunctură favorabilă profitului personal.

Pe fundalul acestor condiţii istorice şi al organizării politice la care ne-am referit, Caragiale creează personaje vii, cu o artă care le face mai pregnante decît multe persoane reale, şi le conferă trăsături universal valabile (demagogia, servilismul, tendinţele despotice ale înaltului funcţionar de stat, corupţia), prin care întruchipează formele fără fond şi face ca opera sa dramatică să nu-şi piardă actualitatea şi să-şi păstreze interesul, chiar dacă s-ar modifica particularităţile istorice care au generat-o.

Spiritualitate arhaică românească în romanul „Baltagul" de Mihail Sadoveanu

Prof. CAMELIA DANIELA COJOCARU
Şcoala Nr. 142, Bucureşti

Referindu-se la opera lui Mihail Sadoveanu, Constantin Ciopraga considera că „După Eminescu, [...] nimeni n-a realizat o mai completă hartă a spiritualităţii poporului român în dominantele lui". Fin şi atent observator al vieţii duse după anumite legi nescrise, vechi de cînd lumea, Sadoveanu înfăţişează, în *Baltagul,* o societate arhaică, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, ce trăieşte

schimbările aduse de pătrunderea unei noi civilizații, dar pe care nu le acceptă cu ușurință, privindu-le cu reticență, teamă și neîncredere.

Din centrul romanului se înalță cu demnitate un arhetip uman memorabil și fascinant — Vitoria Lipan. Eroina este văzută de G. Călinescu nu ca o individualitate, ci drept „un exponent al speței". Personajul feminin este o sinteză de spiritualitate românească. Evoluția ei în roman este relevantă prin tot ceea ce Vitoria întreprinde, bazîndu-se pe o întreagă filozofie de viață, moștenită din vremuri imemoriale.

Mostre ale unor concepții despre viață asemănătoare au fost adunate de cercetătorul Ernest Bernea[1] în impresionanta sa lucrare *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, apărută la Editura Humanitas, București, 1997, din care vom cita în continuare, menționînd numai paginile.

Vom folosi ca puncte de sprijin în interpretarea unor elemente de spiritualitate românească prezente în romanul *Baltagul* anumite idei și concluzii enunțate de Ernest Bernea și susținute prin fragmente ilustrative de gîndire și simțire autentică, prelevate printr-o asiduă muncă de teren (sînt reproduse exact expresii populare culese de la țărani).

În concepția țăranului român lumea este bine întocmită. La temelie are o rînduială cosmică ce-i conferă durabilitate și sens. Omul, făcînd parte din această lume, considerîndu-se integrat în natură, trebuie să se supună acestei ordini de nedepășit, înțeleasă ca lege a firii, a existenței în toate formele ei: „Lumea, așa cum e, e zidită bine, n-o poți schimba după voie. Lumea e-n cuprinsu ei și noi sîntem din ea, lumea nu-i din cuprinsu nostru, al oamenilor" (E. Bernea, p. 85).

Vitoria Lipan se conformează acestor norme de existență umană milenară. Ca orice om din acest mediu rural străvechi, are convingerea că, fără ordine și lege, lumea se distruge, totul moare.

La armonia universală contribuie o legătură organică a lucrurilor, ele există și durează împreună: „Lucrurile sînt în așa fel întocmite că se leagă unu de altu, cînd suferă într-un loc, suferă toate" (E. Bernea, p. 241).

Orice absență sau degradare a unui lucru atrage după sine tulburări în ordinea existenței. Tot efortul eroinei constă în a restabili ordinea normală a lucrurilor, căci crima a dereglat echilibrul lumii. Pornind de la semnele ce i „se arată" și pe care le „citește", Vitoria caută, în drumurile ei, confirmări ale acțiunilor sale.

Un semn inițial este chiar glasul lui Lipan, venit din memoria ei afectivă. Reamintindu-și legenda povestită de el, Vitoria îi aude glasul, „dar nu putea să-i vadă chipul" (*Baltagul*, București, Editura Tineretului, 1966, p. 35; trimiterile se vor face în continuare la această ediție). Următoarele arătări rău prevestitoare sînt visele. Cel dintîi care „a împuns-o în inimă și a tulburat-o" i-l înfățișează pe „Nechifor Lipan călare, cu spatele întors către ea, trecînd spre asfințit o revărsare de ape". Altă dată l-a visat rău, „trecînd o apă neagră... Era cu fața încolo". Ca o prevestire a lucrurilor grave petrecute este „spatele întors", „fața încolo", trădînd posibilitatea ca Nechifor să nu se mai afle

[1] Ernest Bernea (28 martie 1905, Focșani — 14 noiembrie 1990, București), sociolog și etnograf român. A făcut studii de specializare (1930 — 1933) în sociologie și istoria religiilor la Paris și Freiburg. A participat la faimoasele campanii monografice ale profesorului Dimitrie Gusti, întemeiotor al Școlii sociologice românești. A fost cercetător în cadrul Institutului de Etnografie și Folclor din București. Volumul *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român* conține un bogat material documentar înregistrat din zone etnografice de mari tradiții populare. A urmărit descifrarea unui mod specific de a gîndi, expresie a unei mentalități și coordonate etnice. Alte opere: *Timpul la țăranul român* (1940), *Îndemn la simplitate* (1941), *Maramureșul, țară românească* (1943), *Civilizația românească sătească* (1944), *Poezii populare în lumina etnografiei* (1976), *Cel care urcă muntele* (1996), *Crist și condiția umană* (1996), *Treptele luminii* (1997).

printre cei vii. Asfințitul, opus răsăritului, care este generatorul luminii, simbol al începutului, semnifică sfîrșitul. Iar trecerea unei ape reprezintă, în această situație, o întrerupere a cursului unei vieți.

Un alt semn ce-i dă Vitoriei de gîndit este comportamentul cocoșului:

„Vitoria privi cu uimire la cucoșul cel mare porumbac, cum vine fără nici o frică și se așează în prag. Inima-i bătu cu nădejde, așteptînd semnul cel bun. Dar cucoșul se întoarse cu secera cozii spre focul din horn și cu pliscul spre poartă. Cîntă o dată prelung și se mîră el singur.

— Nu vine... șopti cu îngrijorare gospodina.

— Cine? tătuca? întrebă fata înfricoșată.

— Nu vine, zise iarăși aprig, Vitoria. Cucoșul dă semn de plecare" (p. 44).

Conform *Dicționarului de simboluri* de Jean Chevalier și Alain Gheerbrant (București, Editura Artemis, 1994), cocoșul este un simbol solar, pentru că prin cîntecul său anunță răsăritul soarelui, dar și simbol al inteligenței venite de la Dumnezeu, avînd darul previziunii. Oamenii din popor au urmărit gesturile ființelor necuvîntătoare și le-au atribuit anumite semnificații. Astfel, cocoșul i-a întărit Vitoriei hotărîrea de a pleca să-și caute bărbatul.

Respectîndu-și îndatoririle de bună creștină, Vitoria cere sfatul preotului, ține post negru douăsprezece vineri. Abia apoi înștiințează autoritățile, însă nu-și pune nădejdea în ele. Se încrede doar în propriile puteri și în ajutorul lui Dumnezeu. Merge și se închină Sfintei Ana de la mănăstirea Bistrița. Spiritul ei organizatoric, gospodăresc se manifestă prin pregătirile riguroase pe care le face pentru plecare. În călătoria ei o va însoți doar băiatul, iar pe fată o duce la mănăstire, lăsînd-o în grija unei mătuși.

Conștientă că reușita acțiunii ei depinde de momentul începutului, care trebuie să fie favorabil, ea decide: „Astăzi e o sfîntă luni și începem împlinirea hotărîrii" (p. 77). Plecarea propriu-zisă în căutarea adevărului se produce „în zori de ziuă, vineri, în 10 martie" (p. 77).

În ceea ce privește timpul, țăranii știu că numai prin respectarea lui, prin realizarea faptelor la vremea lor, acestea pot fi duse pînă la capăt cu bine: „Și timpu are mersu lui și-i bine să-l cunoști. Cînd zice: fă toate la vreme, atunci zice că fiecare lucru are vremea lui" (E. Bernea, p. 175).

Ziua de luni e prielnică începutului unei acțiuni: „E zi mai însemnată; poate că d-aia, că-i început de săptămînă" (E. Bernea, p. 187).

Miercuri și vineri sînt zile curate și binefăcătoare, pentru că prin post se ajunge la înălțare spirituală. În schimb, zile nefaste sînt marți, cînd apar „cele trei ceasuri rele" și sîmbătă, fiind „ziua morților", nu e bine să pleci la drum sau să începi ceva.

„E bine să cați tot la răsărit că de-acolo vine ziua, de-acolo vine lumina și lumina-i de la D-zeu. Întunericu-i de la diavolu. Răsăritu-i locu ăl bun, îi locu de unde încep toate helea" (E. Bernea, p. 73). Se constată că Vitoria Lipan a ținut cont de aceste credințe și cînd a ales răsăritul zorilor ca moment de pornire.

La începutul călătoriei, Vitoria și fiul ei, Gheorghiță, l-au avut ca tovarăș de drum pe domnul David, negustor evreu. El își expune convingerea că orice s-ar întîmpla în lume, în cele din urmă adevărul trebuie să iasă la suprafață, oricît de ascuns ar fi. Există pretutindeni semne. E necesar doar să ai privire adîncă să le descoperi și înțelegere îndestulă să le descifrezi sensurile: „Dar, ca un om care stau și judec, zic așa, că toate cele de pe lumea asta au nume, glas și semn. Aicea, în stînga pe deal, se văd șapte case de bîrne, șindrilite și acoperite de omăt. Și prin șapte hogeaguri iese fum. Ele

nu strigă, dar de spus, spun ceva. Mai întîi, spun un număr: şapte. Al doilea, spun că-i iarnă şi gospodarii stau la vetrele lor şi pregătesc mămăliga şi topitura. Dacă dintr-un hogeag n-ar ieşi fum, înţelesul ar fi altul. Vra să zică toate pe lumea asta arată ceva. Ai auzit dumneata moarte de om să nu se afle leş şi să nu iasă la lumină? Se duc hultanii şi corbii ş-arată unde zace un trup lovit de bandiţi. Apa îl dă la mal dacă-i înecat. Dacă-i într-o fîntînă, vine vreme de secetă şi fac picioarele semn celui care se uită într-însa. Dacă-i îngropat se duce lupul şi scurmă. Vra să zică toate vorbesc: aşa le-a rînduit Dumnezeu" (p. 89).

Negustorul dovedeşte printr-o logică incontestabilă că, punînd cap la cap faptele evidente, se pot desluşi cele ascunse. De asemenea, o îmbărbătează pe femeia îndurerată să-şi urmeze cu încredere hotărîrea. Fără nădejde în reuşită nu este posibilă înfăptuirea. În urma unei bogate experienţe de viaţă, omul din comunitatea rurală a ajuns la această concluzie: „Din tot ce am văzut în viaţă, trebuie să ai credinţă ca să reuşeşti. De se slăbeşte credinţa, nu reuşeşti" (E. Bernea, p. 252).

Vitoria are de parcurs un drum sinuos pentru aflarea adevărului: „Vreau să zic că nu-i atît de lungă calea, cît cotită" (p. 86). Asemănător firului conducător al Ariadnei din mitologia greacă este vîntul ce o însoţeşte permanent pe femeia din Măgura Tarcăului, dîndu-i informaţii folositoare. Potrivit *Dicţionarului de simboluri* (menţionat anterior), vîntul este sinonim cu suflul şi, în consecinţă, cu Duhul Sfînt, cu influxul spiritual de origine cerească. De aceea sînt socotite vînturile, în Psalmi şi în Coran, mesageri divini, echivalentul îngerilor. Popasul făcut la Fărcaşa a fost impus de un „vînt rece" ce a adus „nouri negri şi vîrtejuri de ninsoare", astfel încît „nu se vedea nici cer, nici pămînt" (p. 97). La întoarcerea de la Dorna, unde a aflat despre vînzarea oilor şi s-a interesat în ce direcţie a apucat soţul ei, vremea s-a schimbat şi „S-a răsucit vîntul şi a prins a bate de către miezul-nopţii" (p. 114). Continuîndu-şi calea, „O împingea tot către vale vîntul de la spate" (p. 119). Urcînd pe o potecă dificilă, şerpuită, acoperită de omăt şi gheaţă, vîntul îi este un sprijin: „avea un spulber ş-o putere vie, încît te puteai rezima cu spatele în el" (p. 121). Cu cît înainta, vîntul îi vestea apropierea de locul căutat: „vîntul i se părea Vitoriei că a contenit. Cînd se încredinţă că faptul e adevărat, simţi nelinişte" (p. 123). Acelaşi mesager divin o atenţionează cînd trece de zona care o interesează: „Acuma vedea adevărat şi bine că vîntul a contenit. Căzuse jos, în vale, şi amuţise şi el. Semnul era vădit. Mai înainte nu putea trece. Trebuia să se întoarcă îndărăt" (p. 124). Ghidată de trimisul Sfintei Ana, Vitoria nu putea rătăci calea şi nici trece mai departe. Ceea ce sperase să descopere se afla pe aproape: „D-zeu îi va fi păstrat urmele. Ea are datoria să se întoarcă şi să le găsească. Sf. Ana i-a şi dat semn, poprind vîntul şi întorcîndu-l pe crîngul său" (p. 125).

Înzestrată cu luciditate şi tărie de caracter, Vitoria Lipan perseverează în căutare, neîncetînd să creadă că adevărul va ieşi la lumină şi dreptatea va triumfa. Fiinţa umană are însă datoria de a da atenţie tuturor semnelor, fiecare avînd taina şi înţelesul propriu: „Iar cine va ucide om nu se poate să scape de pedeapsa dumnezeiască. Blăstămat este să fie urmărit şi dat pe faţă. Dator este să-l urmărească omul; rînduit este să-l urmărească fiarele şi dobitoacele. Dacă ai cunoaşte înţelesurile vîntului şi ţipetelor de paseri, şi a scheunatului dihăniilor, şi a umbletului gîngăniilor, şi a tuturor urmelor care sînt, dar nu se văd dintr-o dată, atuncea îndată ai ajunge la cel vinovat. De ajuns tot trebuie să ajungi la el, însă mai tîrziu" (p. 142).

În romanul *Baltagul* faptele se desfăşoară pe un spaţiu vast şi variat totodată. Omul satului tradiţional clasifica locurile în bune şi rele. Loc bun era considerat cel rodnic şi ferit, reprezentat de obicei de casă, sat, prin faptul că sînt cunoscute, ne-

existînd pericole: „Nicăiri nu-i bine ca-n satu tău şi-n casa ta. Acolo-i locu tău, acolo-i rodu tău. Poţi căpăta toate celea în străini şi tot nu-i bine. Şi cînd mergi afară, mergi pe sigur; calci în curte ca prin casă. În străini calci tot cu teamă; nu ştii ce vine, ce te-aşteaptă" (E. Bernea, p. 38).

Pornirea la drum produce îngrijorare, pentru că sînt părăsite locurile proprii, cu însuşirile lor pozitive. E firească teama omului de necunoscut, unde pot exista forţe potrivnice care să-i zădărnicească planurile: „La drum nu-i ca-n ogradă că, de, nu eşti la locu tău, da tot mai bine-i decît să mergi pustiu peste ţarină sau mai ştiu eu cum" (E. Bernea, p. 44).

La rîndul lor, drumurile pot fi: deschise, drepte sau ascunse, şerpuite. Bineînţeles că drumul drept este mai sigur decît cel şerpuit, mai puţin supus neprevăzutului: „Drumu drept e drum deschis, e curat; la drum drept te poţi feri. Drumu drept e sănătos că-i deschis, fără ascunziş, nici cu gînd rău" (E. Bernea, p. 45).

Drumurile şerpuite, ascunse, pot aduce rău călătorului. În locurile numite „sucite", în special în regiunile de munte, omul se simte mai în primejdie. Asemenea drumuri întortocheate nu sînt agreate, ci evitate în măsura posibilului: „Ici-colo e tot altă formă de relief şi nu ştii de unde vine rău, că şi el are ascunzişurile lui" (E. Bernea, p. 45).

Orice intervine pe parcursul drumului are o influenţă negativă, producînd o tulburare a călătoriei. Podul este un obstacol, apa, prăpastia sînt elemente care distorsionează calea dreaptă. Un astfel de drum şerpuitor a fost străbătut de Nechifor Lipan. Avînd încredere în oamenii pe care-i considera prieteni şi bazîndu-se pe forţa sa fizică, nu a bănuit nimic şi şi-a găsit pierzania în aceste locuri primejdioase şi în împrejurări suspecte. Vitoria i-a călcat pe urme: „Pe urmă a suit un drum şerpuit săpat în stîncă, ocolind în singurătăţi pe sub vulturi. [...] Iar muntele, cu cale şerpuită şi cu punţi de piatră peste prăpăstii, se cheamă Stănişoara" (p. 121).

Străbătînd o cale cotită, întreruptă pe alocuri, Nechifor şi-a dus la împlinire destinul tragic. La această constatare ajunge Vitoria, reflectînd asupra celor întîmplate: „Dar dacă i-a fost lui Nechifor scrisă asemenea soartă, pe care nimica n-o poate înlătura, D-zeu prin sfînta de la Bistriţa, a adus-o pe dînsa, Vitoria, pe căi ocolite, tocmai unde trebuia ca să-şi găsească pe cel drag, să-l ridice din locul pieirii şi să-l puie în pămînt sfînt, cu toate rînduielile ştiute" (p. 141).

Similară este concepţia străveche a poporului român, potrivit căreia fiinţa umană vieţuieşte avînd o soartă anume, anterior hotărîtă de către divinitate. Ceea ce a fost rînduit se va săvîrşi de-a lungul întregii vieţi pînă la moarte.

„Cînd vii pe lume ai o soartă; trăieşti şi mori aşa după cum ţi-a fost sortit. Timpu trece şi se împlinesc toate după cum i-a fost dat" (E. Bernea, p. 168). Totuşi, la fel de adevărat este că voinţa omului poate influenţa în mare măsură soarta sa.

Tot într-un vis, femeia a primit înştiinţare de la omul ei şi a înţeles că nu peste multă vreme îl va afla: „Din întunericul lui, în care se depărta, pentru întîia oară Lipan se întoarse arătîndu-şi faţa şi grăind lămurit numai pentru urechile ei" (p. 136).

O dată găsite osemintele lui Nechifor şi îndeplinite rînduielile religioase de înmormîntare, Vitoria îşi va putea afla tihna. Şi-a făcut pînă la capăt datoria, a răzbunat moartea soţului şi a restabilit echilibrul în comunitatea rurală patriarhală. Natura i-a fost alături, îndrumîndu-i paşii, arătîndu-i printr-un grai anume care este adevărul şi unde zace ascuns pentru ca ea să-l facă deplin cunoscut. Armonia universală fiind restatornicită, viaţa îşi poate continua cursul. Romanul *Baltagul* prezintă o fericită îmbinare a mentalităţilor înrădăcinate în societatea rurală veche cu trăirile, simţămintele reale ale femeii îndurereate care-şi caută bărbatul dispărut.

Sacrul — revelație a realului în „La țigănci" de Mircea Eliade

Prof. DORINA ȘONCA
Colegiul Tehnic de Industrie Alimentară „Dumitru Moțoc", București

La țigănci este o nuvelă fantastică. Tema nuvelei: ieșirea din timp și spațiu și trăirea în două planuri existențiale. Semnificația: o alegorie a morții sau a drumului către moarte.

Autorul folosește codul literar al fantasticului pentru a trata un mit — mitul marii treceri sau al călătoriei în lumea de dincolo. Mitul este, după cum știm, o poveste, plasată la origini, cu valabilitate permanentă, care oferă un *model de cunoaștere și / sau de comportament.* După Mircea Eliade, mitul este o realitate sacră. Personajul principal din *La țigănci,* profesorul Gavrilescu, pierde legătura cu sacrul și, în această călătorie, care este o experiență de cunoaștere, eșuează.

Interpretarea adecvată a nuvelei, ca plăsmuire de aparențe ce revelează esențe, se evidențiază printr-o lectură ce trebuie să urmărească prezența mitului, cu pendularea între real și fantastic. Și, pentru aceasta, e nevoie să înregistrăm cu sporită atenție toate detaliile, pentru a observa unde se produce ruptura între real și ireal și să căutăm aici semnificațiile. În al doilea rînd, după ce vom înțelege că nuvela prezintă o imagine alegorică a morții sau a drumului către moarte, trebuie să analizăm această imagine și semnificația ei. În sfîrșit, vom stabili în ce măsură contactul cu fantasticul și, deci, cu mitul, a produs o modificare în real.

1. Mitul marii treceri. Fantasticul. Să ne amintim întîmplările prin care trece personajul și mai ales să ne întrebăm: Cum să înțelegem, să deducem că aceste evenimente stranii conduc la ideea că nuvela este o alegorie a morții?

Într-o zi toridă de vară, în București, profesorul de pian se întoarce cu tramvaiul de la eleva sa, Otilia, și constată că a uitat partiturile. Se întoarce, trece pe lîngă locul numit „La țigănci", despre care nimeni nu știe nimic exact, dar despre care se crede că e un bordel. Atras de răcoarea acestui loc, intră aici. Plătește pentru trei fete — o țigancă, o grecoaică, o ovreică —, iar fetele îl supun unei probe: el trebuie să ghicească țiganca, dar greșește de două ori. Trece apoi printr-o probă a labirintului și nu reușește nici aici să iasă la lumină decît cu greu. Iese din acest loc ciudat, în trecuseră cîteva ore —, ia tramvaiul și merge la eleva sa pentru a-și lua partiturile, dar e nedumerit și apoi stupefiat cînd i se spune că banii pe care-i avea pentru bilet nu mai sînt în circulație. Ajuns la locuința Otiliei, află că aceasta se măritase de patru ani și nu mai locuia acolo. Acasă la el, Gavrilescu găsește alți locatari, pe care nu-i cunoaște și nici el nu e recunoscut de aceștia. Nu are nici o explicație pentru ce i se întîmplă, merge la cîrciumă și aici cîrciumarul îl recunoaște și-i spune că soția lui, Elsa, care l-a căutat cîteva luni și nu l-a găsit nici viu, nici mort, a plecat de doisprezece ani în Germania. Se întoarce la locul numit „La țigănci", condus de un birjar-dricar, pentru a avea o lămurire, o explicație. Aici e disponibilă acum doar nemțoaica, ce se dovedește a fi Hildegard, marea lui dragoste din tinerețe. Împreună pornesc într-o altă călătorie, ca într-un vis.

Citind nuvela doar la acest nivel, al firului narativ, ce înțelegem? E clar că trebuie să căutăm semnificații convergente ale imaginii drumului prezentat și să vedem unde ne conduc ele. Semnificațiile sînt susținute de unele cuvinte-cheie, ca în poezie, ce subliniază diferențele dintre planuri: real — fantastic, viață — moarte, sacru — profan, material — spiritual și, la nivel lingvistic, planul denotativ și cel conotativ.

Să vedem prin ce „semne" se definește realul în opoziție cu fantasticul. Primele cuvinte-cheie sînt: *căldură — răcoare,* opoziție ce corespunde alteia: *viață — moarte.* Realitatea e guvernată de *timp* și *soartă:* „Avem *timp,* că n-am ajuns încă la țigănci". Iar la țigănci *„a stat ceasul",* așadar e o realitate în afara timpului. Soarta e și ea schimbătoare: „Ești un om cu *noroc,* Gavrilescule..." (își spune personajul cînd găsește un loc liber în tramvai), și „Ce *ghinion...*", gîndește personajul după ce își dă seama că a uitat partiturile.

Profesorul Gavrilescu este un om mediocru și superficial. Este dezordonat, nu-și găsește niciodată portmoneul, e supus automatismelor, are o viață monotonă (merge cu tramvaiul de trei ori pe săptămînă...). E năpădit de griji materiale, obsedat de bani (socotește cîți bani ar trebui pentru construirea casei de la țigănci, cîte meditații ar trebui să dea...). El are un acut sentiment al ratării în profesie: „Pentru păcatele mele sînt profesor de pian. N-am fost făcut pentru asta. Eu sînt o fire de artist".

Există o dublă subordonare a epicului, față de planul real și de cel fantastic: ceea ce se petrece într-un plan are semnificație în celălalt plan. Profesorul este uituc, dar acum, înainte de a trece în alt plan al existenței, își aduce aminte de tinerețe. E retrospectiva dinaintea morții. Pierde tramvaiul și spune: „Prea tîrziu" — pentru tramvai, dar și pentru viață. El se îndreaptă acum spre moarte. Avea 49 de ani. Cifra nu este întîmplătoare, dar nu trebuie să-i căutăm semnificația în plan real, unde nu corespunde nici măcar vîrstei imaginate la care în mod obișnuit se așteaptă trecerea... Dar 49 = 7 x 7, iar șapte este numărul ce semnifică o etapă de evoluție. Așadar 49 nu este o vîrstă, ci marchează simbolic clipa — cînd, nimeni nu știe — în care se încheie misiunea pe pămînt a oricărui om.

Părăsind planul realității, intră într-o altă lume, dar el nu-și dă seama și se comportă ca și înainte. Aici e răcoare și se simte un parfum sfios și exotic, ceasul a stat și Gavrilescu traversează „o grădină neîngrijită" — trandafiri și crini, dar și bălării — și intră într-o „casă veche părăginită". Așa e raiul lui, asemenea lui. E trist, îi e frică, dar deodată se produce o schimbare, se simte tînăr și fericit, pentru că-și amintește de Hildegard, marea lui dragoste, la care, din lașitate, renunțase. Amintirea îl face să se întoarcă în trecut, la viață, deși drumul lui se îndreaptă către moarte. Nu poate înainta în lumea de dincolo de aparențe, a spiritului. De aceea eșuează în proba ghicitului. De ce e necesară această probă? Pentru că nu ghicise, nu intuise adevărul vieții în nici una dintre experiențele sale fundamentale. Gavrilescu nu înțelege că trebuie să părăsească trecutul, nici nu poate să evite amintirea care-l trage înapoi, pentru că acolo, în trecut, ceva fusese în neregulă. Ceea ce-l reține este ratarea dragostei, mare păcat. I se și reproșează: „Nu trebuia să visezi, trebuia s-o iubești". Își aduce aminte de dragostea pentru Hildegard și de ce s-a căsătorit nu cu ea, ci cu Elsa: „Eu mi-am adus aminte de tragedia vieții mele. Căci, vedeți, acum înțeleg foarte bine: dacă în seara aceea, la Charlottenburg, n-aș fi intrat cu Elsa într-o berărie...". Este momentul căinței, înțelege că a greșit. De asemenea, îl reține din drumul său ratarea profesională: „Gavrilescu se plecă mai mult asupra pianului și-și repezi mîinile cu toată puterea, aproape cu furie, parcă ar fi vrut să răscolească clapele, să le smulgă...".

Urmează proba labirintului, în care e înconjurat de lucruri, obiecte, simbol a tot ce e material, realitate copleșitoare în propria sa experiență. Neglijase viața spirituală, care l-ar fi ajutat să înainteze pe drumul cel nou. Acum se vede pe sine în oglindă și se sperie de ceea ce vede, trăiește un coșmar. Este momentul judecății și, simbolic, al răstignirii: „Trupul tot era leoarcă și trebuia să se oprească la răstimpuri ca să se

odihnească. Se întindea atunci cît putea mai mult, depărtîndu-şi picioarele şi mîinile în cruce... respirînd adînc şi agitat, gîfîind". Se sperie şi fuge, draperia îl sufocă şi îl acoperă ca un giulgiu. El nu iese la lumină din labirintul obiectelor. Lumea aceea superioară, luminoasă, a spiritului, îi este inaccesibilă deocamdată, pentru că o ignorase în viaţă. De aceea nu-i rămîne altceva de făcut decît să se întoarcă în lumea reală.

Dar realitatea aceea îl refuză şi ea, îi e străină, nu mai e cea pe care o ştia, pentru că el nu mai e acelaşi. Sufletul se despărţise de trup. Şi aici, în lumea materială, sau pe care o crezuse doar materială, el nu mai are corp, iar sufletul nu-şi are locul aici. Chiar i se spune: „Pe ce lume trăiţi?". Se afla acum între cele două lumi, dar orientat spre cea de dincolo. Revenirea la lumea reală este încercarea disperată a eului de a se smulge destinului, morţii şi, deci, căinţei, crucificării, judecăţii proprii ce trebuie să preceadă judecata divină. Îi e frică. Fetele mereu subliniază acest lucru.

Se întoarce din nou la ţigănci, e un miros plăcut, de regina-nopţii, e mirosul unei lumi superioare. I se spune să găsească a şaptea uşă, unde-l aşteaptă nemţoaica, singura disponibilă. Se încurcă şi acum, uită numărătoarea, intră la întîmplare, dar nemţoaica îl aştepta. Era Hildegard: „De cînd te aştept...". Pleacă într-o călătorie, dar nici acum nu înţelege: „Se întîmplă ceva cu mine şi nu ştiu bine ce. Dacă nu te-aş fi auzit vorbind cu birjarul, aş crede că visez...". Abia acum merge în lumea de dincolo. Ceea ce l-a salvat a fost dragostea lui Hildegard. Abia acum, în moarte, dragostea lor s-a împlinit. Nici ea nu era acolo liniştită: nu dormea niciodată, îl aştepta. „Orbirea" lui a antrenat nefericirea ei.

2. Alegoria morţii. În drumul pe care-l parcurge Gavrilescu, el este mereu nedumerit. Oricîte şanse i se oferă, el le ratează pe toate, experienţa lui este un eşec: în moarte, ca şi în viaţă. De aceea, imaginea alegorică a morţii nu este aceea cu care ne-au obişnuit operele literare cunoscute. De obicei, de la *Moriţa* la poezia modernă, moartea apărea ca o nuntă, simbol al integrării în univers, al armoniei şi împlinirii prin cunoaştere (vezi şi simbolul nunţii la Ion Barbu). Aici nu are loc „nuntirea". Locul acela numit „La ţigănci" pare a fi pentru Gavrilescu pînă la sfîrşit un bordel. Alegoria morţii ca bordel nu poate fi întîmplătoare, pentru că pe această imagine se bazează întreaga desfăşurare epică. Semnificaţia alegoriei trebuie căutată în distanţa dintre nuntă şi bordel şi se referă la calitatea trăirii, a angajării totale a fiinţei umane în împlinirea propriului destin, „cu trup şi suflet", cu tot ce ţine de corporal, material, dar care trebuie să fie un „vas" al spiritului. Sugestiile care exprimă pierderea dimensiunii spirituale, a legăturii cu sacrul, sînt numeroase şi acum înţelegem mai bine insistenţa autorului asupra faptelor aparent banale ale personajului principal şi conotaţiile acestora. Lipsa de pregătire a lui Gavrilescu pentru moarte, ca şi pentru viaţă, face imposibilă nunta. Imaginea bordelului e mai potrivită. Locvace, superficial, uituc, ancorat în material, nehotărît, şovăielnic, ratat în dragoste şi în profesie, trăieşte cu sentimentul eşecului şi este incapabil să facă saltul în spiritual.

3. Revelaţia realului. Contactul cu povestea mitică, cu sacrul prezentat ca fantastic ne revelează realul. Ne întoarcem asupra realului, pe care-l privim acum altfel: trecerea din lumea văzută în cea nevăzută, din lumea cu dor în cea fără dor, această trecere care înfioară pe oricine cere o iniţiere.

Şi această poveste ne învaţă nu (doar) cum să murim, ci, mai ales, cum să trăim. În esenţă: să fim stăpîni pe viaţa noastră, să ne intuim destinul şi să ni-l împlinim, să întrevedem planul divin din existenţa noastră şi să-i ieşim în întîmpinare.

Centenarul revistei *Luceafărul* (1902 — 2002)

I. HANGIU
Bucureşti

La 1 iulie 1902, acum o sută de ani, a apărut la Budapesta primul număr al revistei *Luceafărul,* revistă care a marcat un moment important în procesul dezvoltării conştiinţei naţionale a românilor din Transilvania.

Ideea înfiinţării unei publicaţii care să reunească forţele tinere s-a născut în cadrul Societăţii de Lectură „Petru Maior" din Budapesta şi s-a realizat cu contribuţia materială a studentului clujean Aurel P. Bănuţiu. Acesta, moştenind o însemnată sumă de bani (300 de coroane aur), părăseşte Universitatea maghiară din Cluj şi se transferă la Universitatea din Budapesta, unde condiţiile înfiinţării unei reviste erau mai favorabile. Aici, în ziua de 10 mai 1902, un grup de 13 studenţi la litere, în frunte cu Al. Ciura, Octavian Goga şi Ion Lupaş, pun la cale, în locuinţa lui Sebastian Stanca, înfiinţarea revistei „sponsorizate" de Bănuţiu, cu titlul *Luceafărul,* nume simbolic care corespundea „cu starea sufletească" a studenţilor. Octavian Goga şi-a reamintit mult mai tîrziu motivul alegerii acestui titlu de către un grup „de 10 — 15" tineri, care au lucrat „la prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar"[1].

În perioada de pregătire, studenţii trimit scrisori prin care solicită viitorilor abonaţi şi unor personalităţi păreri despre iniţiativa lor. Nicolae Iorga, din Bucureşti, le recomanda tinerilor din Budapesta să tipărească poezii populare, poveşti, amintiri: „Trebuie să vă îndreptaţi toate puterile pentru a vă cunoaşte cît mai bine şi a întări astfel conştiinţa naţională de care atîrnă totul [...]. Scrieţi de la d-voastră din ţară şi din sufletul românesc de acolo"[2]. Aceleaşi cuvinte de încurajare le trimite Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia* din Oradea: „Doresc din inimă ca lucrarea începută [...] să devină a întregii tinerimi de pretutindeni"[3].

Articolul-program din primul număr, semnat de Al. Ciura, ajungea la următoarea concluzie: „O nouă suflare de viaţă trece de-a lungul ogorului părăginit al culturii noastre naţionale, care nu poate să nu fie priincioasă şi literaturii"[4]. Gruparea talentelor tinere, „darea unui impuls spre o înaintare mai spornică a literaturii româneşti", cu alte cuvinte

[1] I. Hangiu, *Presa literară românească. Articole-program de ziare şi reviste* (1790 — 1948). Ediţie în două volume, note, bibliografie, indici, Bucureşti, 1968, vol. II, p. 37.
[2] *Ibidem,* p. 40.
[3] *Ibidem,* p. 41.
[4] *Ibidem,* p. 39.

propăşirea culturii naţionale, în condiţiile în care populaţia majoritară din Transilvania nu se bucura de drepturi şi libertăţi egale cu cele ale minorităţilor, reprezentau obiective ale revistei *Luceafărul*.

La începutul anului 1904, *Luceafărul* îşi precizează programul: „Propovăduirea culturii naţionale, şi o revistă românească care îşi dă sama de misiunea ei, în vremurile noastre, nu-şi poate alege alte cărări"[1]. De la 1 ianuarie 1904, redactor al revistei *Luceafărul* este Octavian Goga, Aurel P. Bănuţiu rămînînd editorul ei de drept.

Succesul *Luceafărului* s-a datorat, în bună măsură, talentului fără egal al lui Octavian Goga, care exprima starea de spirit a românilor ardeleni. Majoritatea poeziilor incluse în volumul de debut din 1905 au apărut în *Luceafărul: Noi, Oltul, Plugarii, Cîntăreţilor de la oraşe* (republicare din *Sămănătorul*), *La groapa lui Laie*, poezii citate de Titu Maiorescu în *Raportul* pentru acordarea unui premiu. Dacă în *Oltul* „se personifică amintirea trecutului şi răzbunarea viitorului" (Maiorescu), în *Rugăciune* (1905), poetul luptător pentru drepturile poporului său se identifică cu destinul plin de sacrificii: „În suflet seamănă-mi furtună / Să-l simt în matca-i cum se zbate / Cum tot amarul se revarsă / Pe strunele înfiorate... / Încheagă-şi glasul de aramă / *Cîntarea pătimirii noastre*".

Redacţia revistei *Luceafărul* se mută de la Budapesta la Sibiu, unde apare de la 15 octombrie 1906 pînă la 15 august 1914, la începutul primului război mondial. Este perioada de pregătire a românilor pentru marea unire de la 1 decembrie 1918. Colaborează cu poezii, în continuare, Octavian Goga *(Cîntecele mele, Poetul, Din umbra zidurilor)*, Zaharia Bârsan, Aron Cotruş (debut cu versurile *Noaptea*, 1908), Nichifor Crainic, Şt. O. Iosif *(Cîntecul steagului*, 1913), cu proză: I. Agârbiceanu *(Două iubiri*, 1906 şi 1913 — 1914 cu fragmente din romanul *Arhanghelii*,). În nr. 28, 1908 debutează Liviu Rebreanu cu schiţa *Codrea*, urmată de schiţele *Ofilire* şi *Răfuiala*.

Între anii 1906 şi 1911 revista este condusă de Octavian C. Tăslăoanu, care în articole redacţionale sau polemice *(Două culturi*, 1908) discută problema culturii naţionale; cultura domnilor şi cultura ţăranilor, cea a domnilor fiind cultură internaţională, numai cea a ţăranilor se poate numi naţională. Opiniile lui Tăslăoanu au dat naştere, cum era şi firesc, unor polemici cu *Viaţa românească* de la Iaşi, *Sămănătorul* de la Bucureşti şi cu alte reviste. *Luceafărul* întreprinde în 1910 o anchetă cu tema *Poporanismul*, la care răspund I. L. Caragiale, C. Dobrogeanu-Gherea, E. Lovinescu, M. Sadoveanu, I. Agârbiceanu, Ioan Slavici şi M. Dragomirescu.

După primul război mondial, încheiat cu reîntregirea ţării în vechile hotare — la 1 decembrie 1918 — revista *Luceafărul* reapare la Bucureşti din ianuarie 1919 pînă în august — septembrie 1920, sub direcţia lui Octavian C. Tăslăoanu. Reapărînd în capitala tuturor românilor — Slavici afirmase într-o scrisoare, cu decenii în urmă, că „soarele pentru toţi românii la Bucureşti răsare" —, programul *Luceafărului*, afirmă Tăslăoanu, rămîne neschimbat: „În artă şi literatură va reprezenta, ca şi în trecut, concepţia naţională. Va căuta să fie o revistă în care să se reoglindească sufletul românesc, emoţiunea artistică originală a fiinţei noastre etnice"[2]. În noile condiţii sociale, politice şi culturale colaborează cu poezii: Lucian Blaga *(Lacrima şi raza*, 1919), Ion Pillat *(Privind Luceafărul*, 1919, *Seară la Miorcani*, 1920), V. Voiculescu *(La răscruce*, 1919), Artur Enăşescu *(Balada crucii de mesteacăn*, 1919), cu proză: I. Agârbiceanu, Gib I. Mihăescu,

[1] *Ibidem*, p. 44.
[2] *Ibidem*, p. 263.

Liviu Rebreanu, I. Al. Brătescu-Voineşti, cu articole de istorie şi critică literară: I. Lupaş, V. Pârvan, Tudor Vianu, M. Dragomirescu ş.a.

O nouă serie a revistei centenare *Luceafărul* apare la Sibiu între anii 1941 şi 1944, sub conducerea unui comitet de redacţie. Subliniind semnificaţia vechiului *Luceafăr,* Gr. Popa îi îndemna pe transilvănenii nedreptăţiţi în urma Diktatului de la Viena, prin care partea de nord a Transilvaniei fusese integrată Ungariei hortyste, să aibă „aceeaşi încredere de neam în ţară şi în Dumnezeul strămoşilor noştri". Şi românii au avut şi vor avea încredere în destinul unuia dintre cele mai vechi popoare ale Europei unificate.

După al doilea război mondial — încheiat din nefericire pentru România, cu pierderea Bucovinei de Nord, a ţinutului Herţa şi a Basarabiei — titlul revistei *Luceafărul* este preluat în 1958 de către revista *Tînărul scriitor.* Pentru cele două etape ale revistei *Luceafărul* (1958 — 1989 şi seria nouă din 1990, apărută sub conducerea lui Laurenţiu Ulici şi preluată de Marius Tupan), profesorii şi elevii pot consulta *Dicţionarul presei literare româneşti. 1790 — 1990,* ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996. În prezent, autorul acestor scurte însemnări despre o revistă centenară lucrează la ediţia definitivă, care completează *Dicţionarul* cu revistele ultimului deceniu (1790 — 2000) al mileniului încheiat.

Ioan Petru Culianu sau ficţiunea ca mod de percepţie a realităţii

Prof. ANA BOARIU,
Şcoala Nr. 8, Mediaş

A reflecta asupra raporturilor dintre cititor şi istorie, ficţiune şi realitate, poate să constituie o formă de terapie împotriva oricărui somn al raţiunii care naşte monştri.
(Umberto Eco, *Şase plimbări prin pădurea narativă)*

Ficţiunea ca terapie. Sondarea realităţii pînă în ceea ce are ea mai profund şi mai ascuns, pînă în hăţişurile infinite ale fiecărui gînd, act, gest, sunet, ale fiecărei forme sau culori. Cele două nu se pot, oricum, separa, căci nasc una din cealaltă. Asemenea unui iceberg, plutind în derivă, cu vîrful în realitate şi cu baza în transparenţele, în acelaşi timp, la fel de adevărate şi de înşelătoare, ale imaginaţiei germinative. În fond, pînă şi „modul nostru de a da cont de experienţa cotidiană ia forma unei povestiri", spune psihologul Jerome Bruner. Iar „porţile dintre lumi, care sunt în număr infinit, uneori sunt prost închise *(Conspiraţia sufletelor indienilor).* Borges, pe care Ioan Petru Culianu îl considera scriitorul cel mai important al secolului, „are curajul să utilizeze literatura în scopul unei dezbateri vitale şi profunde"[1].

Literatura reflectă în infinite oglinzi realitatea, o aşază faţă în faţă cu ea însăşi, cu feţele-i plurale, îi dă măsura conştienţei şi a inconştienţei sale. Îi este memorie fidelă în complexitatea ei, deschizîndu-i mii de ochi asupra ei înseşi, făcînd-o să se cunoască, să se recunoască şi astfel să se înţeleagă pe sine.

Acesta este şi scopul pentru care Culianu ţine în 1988 cursul *Religie şi ştiinţă: a patra dimensiune.* Cursul tratează „ştiinţa dimensiunilor multiple, căutînd în literatură şi teorie explicaţii ale unor străvechi istorisiri despre călătorii după moarte, miracole şi

[1] Gabriela Adameşteanu, *Interviu cu Ioan Petru Culianu,* revista *„22"*, nr. 21, 2001.

experienţe extatice"[1]. Intenţia cursului este tocmai îndemnul de a coborî / urca în trupul infinit al icebergului reflectant al imaginarului, pentru a cîştiga noi instrumente / simţuri de percepţie a realităţii. Autorii — spune Culianu — creează lumi ficţionale pentru a-i dezvăţa pe oameni să vadă cu ochii obişnuiţi cum arată lumea aceasta. Imaginaţia *este* un mod de percepţie. Nu este vorba atît de faptul că realităţile fantastice se află în interiorul minţii, ci de acela că lumea reală ea însăşi e una fantastică şi multidimensională. Incapacitatea noastră de a percepe acest lucru este cauzată de limitele mentalului nostru"[2]. Astfel se explică şi dorinţa lui Culianu de a-şi scrie opera de ficţiune, conştient fiind că, „punînd în mişcare mecanismul creaţiei, putea înţelege mai bine mecanismele lumii care-l înconjura"[3].

Avînd „o minte care trăia sub semnul curiozităţii intelectuale"[4], văzînd semne / sensuri în tot ce-l înconjura, însuşindu-şi firesc misterul ca pe o componentă inseparabilă a fiinţei, profesorul-căutător „călătoreşte dintr-o lume în alta şi poartă şi alţi oameni dintr-o lume în alta"[5].

Dacă noi definim misterul ca pe „o breşă pe care o creează inexplicabilul, iraţionalul, insolitul, straniul, neinteligibilul care irupe în lumea reală", Culianu nu se poate opri la marginea acestei fante separatoare, el caută liantul care ordonează lumea, căci este conştient, ca şi gînditorul medieval Al-Kindi, că oamenii sînt legaţi între ei şi de universul lor prin raze invizibile. Iar acest liant îl găseşte în mental, căci în virtutea lui se construieşte / deconstruieşte lumea reală şi imaginară. „Nu se poate descoperi nici un lucru a cărui existenţă nu a fost mai întîi imaginată"[6]. În acelaşi timp, învăţînd din propria experienţă, Ioan Petru Culianu este convins de funcţia eliberatoare a gîndului. Ilimitat prin mental, el priveşte şi se priveşte, este pe rînd sau în acelaşi timp contemplat şi contemplator, este înlăuntrul acestei lumi şi în afara ei totodată. Asemeni eroinei din *Jocul de smaragd* — un alter ego al său — care priveşte „o piatră verde translucidă" şi încearcă să pătrundă în ea şi pătrunde, ca într-un joc, şi trăieşte fericirea şi se risipeşte firesc şi nedureros, simţind în acelaşi timp atingerea lucrurilor, iar jocul se termină „ca un lucru familiar, jucătorul însuşi făcînd parte din jocul de smaragd"[7].

Proprietăţile mentalului sînt uimitoare iar „cea mai remarcabilă este aceea că nu este limitat la trei dimensiuni, precum universul fizic"[8]. Opera ficţională a lui Culianu ne poartă alternativ în lumi şi în timpuri diferite / paralele, de la facerea lumii, într-un viitor hesperian. Conştient că „astăzi sîntem analfabeţi din punct de vedere metafizic iar imaginaţia noastră este reprimată de triumful ştiinţei şi al tehnologiei"[9], profesorul, Magnet al Straniului, după cum îl numeşte studentul său, Greg Spinner, vrea, prin opera sa, să restaureze dimensiunea simbolică a istoriei umane şi să reabiliteze continuitatea profundă dintre culturi. Darul lui pentru noi *acesta* este: „restitutio in integrum" a identităţii plurale umane. Lumea căreia ne circumscriem, în care locuim succesiv şi care ne locuieşte, rămîne pentru grăbitul nostru contemporan închisă, încifrată. Dar pentru

---

[1] Ted Anton, *Eros, magie şi asasinarea profesorului Culianu*, Bucureşti, Editura Nemira, 1997, p. 231.

[2] Ted Anton, *op. cit.*, p. 236.

[3] *Idem*, p. 237.

[4] Horia Roman Patapievici, *I. P. Culianu — o gîndire întreruptă*, dezbatere, revista „*22*", nr. 46, 2001.

[5] Sorin Antohi, *ibidem*.

[6] Ted Anton, *op. cit.*, p. 297.

[7] I. P. Culianu, *Pergamentul diafan*, Editura Nemira, 1993, p. 55.

[8] Ted Anton, *op. cit.*, p. 306.

[9] *Idem*, p. 183.

Culianu, timpul şi spaţiul nu au acelaşi sens, ele se deschid, se întrepătrund, se multiplică, îşi pierd contururile, se modifică (schimbarea constînd în această mutaţie), trecutul «se întîmplă» şi în prezent iar despre viitor el *poate* avea amintiri. Recunoscînd că timpul istoric este maleabil (opinie împărtăşită şi de Ficino şi Giordano Bruno şi de Einstein), Culianu conectează *„ştiinţa* (care prevede viitorul) cu *imaginaţia* (care modifică prezentul) şi cu *memoria* (care modifică trecutul)[1].

În investigaţia sa pentru înţelegerea holistică a lumii, a existenţei, împleteşte „detaşarea savantului cu implicarea practicianului". «Pesimistul credul», cum a fost numit, consideră că studiul rămîne arid, incomplet fără practicarea geromanţiei, kabbalei, astrologiei... Atît în lucrările savante, cît şi în operele de ficţiune, nimic nu este pierdut din vedere în acest sens. Atent „la tot şi la toate", vrînd să exploreze „opinia tot mai fermă a fizicienilor lumii... că universul poate să existe cu adevărat într-un spaţiu multidimensional"[2], nu ignoră nici o cale de-a ajunge în lumile aflate dincolo de percepţia convenţională: visul, ritualurile şamanice, teorii ale celei de-a patra dimensiuni, transele extatice şi literatura fantastică.

„O carte — spune Culianu în *Introducere* la *Eros şi magie în Renaştere* — este un răsad de fantasme menit unui culegător necunoscut. El va fi acela care îi va hotărî folosinţa"[3].

În interviul acordat Gabrielei Adameşteanu, el vorbeşte despre povestirile sale care „cresc ca nişte plante... cînd mă apuc să scriu, planta e acolo, cam ştiu adică, ce e şi nu mă apuc pînă nu ştiu"; „nu pot scrie prea multe pentru că o anumită limită a sferei mintale pe care poţi să o cultivi... este enormă"[4]. Deşi vorbeşte despre limita enormă a sferei mintale cultivabile, este evident că unităţile de măsură sînt altele. Mobilul gîndirii şi al acţiunilor lui Culianu a fost „ideea unei persoane care vede lucruri inaccesibile celorlalţi şi al cărei rol este de a comunica oamenilor experienţa sa"[5]. Or, pentru noi, Culianu este tocmai această persoană. „Ce scriu este foarte speculant" îi spune el Gabrielei Adameşteanu. Dar aceste speculaţii sînt, în acelaşi timp, ale unui savant care adoptă *metoda complexităţii,* bazat pe „principiul de Adevăr" şi ale unui literat care, în lumile lui narative şi nu numai, contează pe „principiul de Încredere"[6]. Această încredere îl va face să se apropie de miracolele inexplicabile, bănuind şi căutînd esenţa lor logică: „Cînd studiezi miracolele medievale, trebuie să-ţi laşi deoparte neîncrederea şi să cauţi pînă şi în cele mai neobişnuite şi inexplicabile evenimente o logică sau un model tainic"[7]. Ficţiunile lui narative dau proba acestei încrederi. Căutarea neobosită a savantului este completată, întregită de capacitatea ilimitată a imaginaţiei. Epica sa însumează astfel trei surse inseparabile, întrepătrunse, chiar confundîndu-se uneori: viaţa, cercetarea savantă, profundă şi imaginaţia. Există o permanentă ieşire / intrare din una în alta, căci toate trei stau sub semnul neostoitei căutări, a încercării de a rupe barierele de spaţiu şi timp. O adevărată artă a fugii, „fuga din timp, fuga în sine" a unui spirit ce nu acceptă limitarea. La Culianu, „arta fugii este leit-motiv central, un principiu structurant al avatarurilor sale existenţiale şi artistice"[8], afirmă Tereza Culianu-Petrescu. Încă din tinereţe, ideea evadării

---

[1] *Idem,* p. 213.
[2] *Idem,* p. 225.
[3] I. P. Culianu, *Eros şi magie în Renaştere,* Bucureşti, Editura Nemira, 1994, p. 20.
[4] Gabriela Adameşteanu, *Interviu,* revista „22", nr. 21, 2001.
[5] Ted Anton, *op. cit.,* p. 307 — 308.
[6] Umberto Eco, *Şase plimbări prin pădurea narativă,* Constanţa, Editura Pontica, 1997, p. 117.
[7] Ted Anton, *op. cit.,* p. 183.
[8] I. P. Culianu, *Arta fugii,* Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 19.

îl preocupă. O evadare, prin orice mijloace, din spațiul strîmt, sufocant, pentru a atinge Nemurirea. În *Fuga I: Numerele,* afirmă: „Încerc să construiesc o Artă a fugii din lume, o artă a evadării într-o împărăție de sunete pure și triunghiuri în afara timpului și deasupra munților, încerc fără mișcare să găsesc poporul depărtat la nesfîrșit al Nemuritorilor"[1]. Chinuit, își va începe lupta strigînd „în fața celorlalți neînțelegerea și singurătatea mea neomenească"[2]. Se vor contura astfel, în epica sa, cîteva teme și nuclee de semnificație ce revin obsesiv. Între acestea, tema *multiplelor identități* o regăsim încă din *Fuga X: Apoteoza omului gotic sau cele zece zile.*

„Cea mai ascuțită amintire a gîndurilor de atunci este: siguranța că trupul meu e arbitrar, că nu exist pentru prima oară, dar pentru prima oară mă aflu în acest trup, că nu pot să mor, ci doar să înlocuiesc acest trup"[3]. Ideea multiplelor identități este nuanțată în *Pergamentul diafan,* unde eroul trăiește *simultaneitatea multiplelor identități.* El simte că i se întîmplă ceva straniu „ca o ruptură între existența mea vizibilă și o parte a ei tainică, inenarabilă, de care pînă atunci nu fusesem conștient"; „atîtea memorii începură deodată să funcționeze în mine însumi, încît îmi pierdui orice identitate"[4]. Eroul are sentimentul acut al dispariției limitelor pînă atunci imuabile:

„Istoria umană însă mi se dezvăluia ca o povestire corporativă, în care deosebirile dintre actori sunt doar iluzorii. ERAM, în orice clipă, bătrînul orb care primea în fiecare duminică, punctual, pe pragul catedralei, un dinar de la Cosimo de Medici; dar eram și Cosimo și, într-un fel, moneda însăși, traiectoria ei, mediul pe care-l străbătea, piatra pragului și crăpătura din piatră, altarul, mulțimea, privirea preotului ațintită la potir, cuvintele *hoc est corpus,* tînăra fată ținînd ostia în gură, saliva, gustul, rugăciunea, papilele de pe limba ei, o mică mișcare laterală a piciorului ei drept și presentimentul clopotelor pe care o forță necunoscută și nevăzută avea să le facă să răsune pe dată"[5]. În această identificare simultană cu TOTUL, eul devine chintesență a lumii, înglobator și fără limite.

Trăirea simultană în identități diferite este, în *Pergamentul diafan,* provocată de vederea smaragdelor din colecția profesorului H. *Smaraldele,* pietrele verzi, translucide, revin în numeroase dintre prozele sale. „Verdele, spune Luc Benoist, este în Occident culoarea regnului vegetal [...] cea a apelor lustrale regeneratoare"[6]. La Culianu, piatra verde ascunzînd „lungi și misterioase coridoare", sunete miraculoase, marea de smaragd, iarba subțire și, mai ales, pe Zeița pietrei verzi, Mekor Hayyim, este simbolul capacității eului de a ieși din universul fizic limitat la trei dimensiuni, atingînd Nemurirea. Zeița care ia, uneori, trup uman, își dezvăluie substanța numai celui care *crede.* Pe el îl vizitează și lui îi transmite „tot felul de cunoștințe"[7]. Ea este adierea invizibilă care risipește ceața și care îl poate ajuta pe cel ales „să treacă dincolo de acea formă inefabilă care e pojghița lucrurilor"[8]. Prezența ei aluzivă descătușează, ilumineză, salvează: „Era ca zorii deasupra unui lac: tu, scufundat, începeai deodată, să vezi... Se afla în toate antenele care vibrează"[9]. Zeița este bucurie, frumusețe, grație, este expresie și, mai ales, iubire, dar nu se dezvăluie oricui: „Eram sigur că toate reveriile mele nu erau simple halucinații, era efectiv

[1] *Idem,* p. 88.
[2] *Idem,* p. 111.
[3] I. P. Culianu, *Pergamentul diafan,* p. 6.
[4] *Idem,* p. 7.
[5] *Idem,* p. 7.
[6] Luc Benoist, *Semne, simboluri și mituri,* București, Editura Humanitas, 1995, p. 90.
[7] I. P. Culianu, *Pergamentul diafan,* p. 48.
[8] *Idem,* p. 40.
[9] *Idem,* p. 39.

Zeița și cine știe de ce fusesem singurul care-și dăduse seama de asta" sau „De atunci am încetat s-o mai caut căci am fost și încă mai sunt convins că era o Zeiță ce nu-și manifestase esența decît față de mine, după care fusese silită să se retragă într-o dimensiune inaccesibilă"[1]. Numai căutătorului febril, arzînd în propria dorință nerăbdătoare de a ști și de a înțelege, numai celui pregătit i se relevă miracolul. După parcurgerea drumului terestru, el se va integra împăcat în cosmos, ordinea lumii: „desăvîrșit împăcat cu această viitoare transmigrație a sa în pămînt, apă, aer, foc, Lună și Soare"[2], asemeni alergătorului tibetan care intră în nemurire prin împlinirea destinului său, acela de purtător al tainei indicibile: „Carnea i se întoarse în pămînt, sîngele — în apă, răsuflarea — în vînt, lumina din ochiul stîng — în Lună, lumina din ochiul drept — în Soare, mesajul cunoscut — în tărîmul murmurelor, Zeița Tara — în lumea-i de smaragd, iar taina indicibilă — în cea mai misterioasă parte a acestui colț de univers, acolo unde lucrurile disparate dobîndesc un înțeles prea complex spre a putea fi definit, prea subtil ca să devină limbaj"[3].

Ceea ce fascinează în opera lui Culianu este complexitatea ei, cu multitudinea de planuri ordonate de o logică interioară. Puterea sa anticipativă uimitoare își trage seva din adoptarea metodei complexității. Savantul, ca și literatul, „ia în considerație diferitele versiuni, din unghiurile de vedere ale mai multor jucători și acționează înainte, privind fiecare acțiune ca un produs al șansei și al mereu schimbătoarelor posibilități de a opta"[4]. Această artă combinatorie, posibilă datorită enciclopedismului său, datorită coborîrii în esența, în geneza și în istoria lucrurilor, îl face asemeni jucătorului de șah care anticipează mutările „adversarului", care construiește strategii pentru fiecare posibilă mutare, gîndind înaintea celorlalți totul. Cum altfel ar fi putut surprinde în detaliu secvențele a ceea ce s-a numit Revoluția din 1989 cu atîta timp înainte și cu atîta amară luciditate? „Invaziunea zorabilor în Jormania" — îi spune Culianu Gabrielei Adameșteanu în interviu — este fantastică, dar o să recunoști acolo totul și pe toată lumea chiar"[5]. Pentru cel inițiat, „istoria este ordonată, revelatoare, chiar predictibilă"[6].

Culianu aplică el însuși ceea ce spunea despre rolul autorilor de ficțiuni. Ne face să privim cu alți ochi, ne *dă* alți ochi cu care să privim ce se întîmplă și *ni* se întîmplă. Lecția pe care ne-o dă este una de reflecție: Efectul reflectării asupra raporturilor dintre cititor și istorie, ficțiune și realitate" poate fi terapeutic, armonizîndu-ne cu noi înșine și cu universul.

[1] *Idem*, p. 41 — 42.
[2] I. P. Culianu, *Pergamentul diafan*, p. 50.
[3] Ted Anton, *op. cit.*, p. 31.
[4] G. Adameșteanu, *Interviu*.
[5] *Ibidem*.
[6] Ted Anton, *op. cit.*

Proba scrisă de limba şi literatura română la examenul de capacitate
Sesiunea iunie 2002

- Toate subiectele sînt obligatorii. Se acordă 10 puncte din oficiu.
- Timpul efectiv de lucru este de două ore.

Partea I (46 de puncte)
Citeşte cu atenţie textul dat. Scrie, pe foaia de examen, răspunsul pentru fiecare cerinţă.

„Soare, pretutindeni soare,
Foc din zori pînă-n apus.
Şi-mprejur dogoritoare,
Zori pustii fără coline.
Nici pe cîmp cîntări de-albine.
Nici o pasăre pe sus.
Numai groaza şi fiorul
Stăpînesc pustiul loc,
Trenu-şi înţeţeşte zborul,
Mai curînd de-aci să scape,
Din pămînt lipsit de ape
Şi mustrat de-atîta foc."

(George Coşbuc, *Bărăganul*)

A. Înţelegerea textului

1. Transcrie, din text, o structură / un grup de cuvinte care sugerează imaginea anotimpului. **(2 p.)**
2. Precizează felul ritmului din prima strofă. **(2 p.)**
3. Transcrie, din strofa a doua, o structură care conţine o personificare. **(2 p.)**
4. Explică rolul repetiţiei din prima strofă: „Soare, pretutindeni soare". **(2 p.)**
5. Menţionează două trăsături care să justifice faptul că textul citat aparţine unei opere lirice. **(2 p.)**

B. Limbă română

6. Desparte în silabe cuvintele: „soare", „pretutindeni", „apus", „pustii". **(4 p.)**
7. Stabileşte două sinonime potrivite pentru sensul din text al cuvîntului: *„(-şi) înţeţeşte"*. **(4 p.)**
8. Scrie doi termeni din familia lexicală a substantivului „cîmp". **(4 p.)**
9. Menţionează două valori morfologice diferite ale lui „şi", din textul dat. **(4 p.)**
10. Transcrie, din a doua strofă, două substantive în cazul acuzativ. **(4 p.)**
11. Alcătuieşte un enunţ în care adjectivul „dogoritoare" să aibă funcţia sintactică de nume predicativ. **(4 p.)**
12. Precizează funcţiile sintactice ale cuvintelor subliniate în enunţul: „Zori pustii fără coline". **(4 p.)**
13. Alcătuieşte un enunţ în care verbul „a scăpa" să fie regent pentru o propoziţie subordonată circumstanţială de cauză. **(4 p.)**
14. Transformă atributul subliniat din enunţul „Numai groaza şi fiorul / Stăpînesc pustiul loc", în propoziţie subordonată corespunzătoare ca sens. **(4 p.)**

Partea a II-a (10 puncte)

Te numeşti Marin / Maria Popescu, locuieşti în Sibiu şi ai absolvit clasa a VII-a. Redactează, pe o **pagină distinctă a foii de examen,** o scrisoare în care îi dai veşti despre tine fostei colege de bancă, Elena, care s-a mutat anul trecut în Bucureşti. În scrisoare, trebuie:

- să ai formulele şi celelalte convenţii specifice acestui tip de compunere **(4 p.)**;
- să ai un conţinut şi un stil adecvate situaţiei imaginate **(4 p.)**;
- să respecţi normele de exprimare, de ortografie şi de punctuaţie **(2 p.)**.

Atenţie! Nu folosi alte nume decît cele indicate în cerinţă. Data redactării scrisorii este 17.06.2002.

Partea a III-a (34 de puncte)

Scrie o compunere de 1 — 2 pagini, în care să caracterizezi personajul principal dintr-o **schiţă** studiată de tine la şcoală. În redactarea compunerii, vei avea în vedere:

- precizarea, însoţită de exemple, a patru mijloace / procedee de caracterizare, existente în text;
- numirea a patru trăsături ale personajului;
- ilustrarea acestor trăsături, prin referire la întîmplări / la situaţii semnificative;
- prezentarea relaţiei dintre personajul principal şi un alt personaj al schiţei.

Notă: Respectarea, în lucrare, a ordinii cerințelor nu este obligatorie. Vei primi **16 puncte** pentru **conținut** (câte 4 puncte pentru fiecare cerință rezolvată) și **18 puncte** pentru **redactare** *(unitatea compoziției* — 3 p.; *coerența textului* — 3 p.; *registrul de comunicare, stilul și vocabularul adecvate conținutului* — 3 p.; *ortografia* — 4 p; *punctuația* — 3 p.; *așezarea corectă a textului în pagină, lizibilitatea* — 2 p.). **În vederea acordării punctajului pentru redactare, compunerea trebuie să aibă cel puțin o pagină.**

Barem de corectare și de notare

Notă: Se acordă același punctaj pentru răspunsurile redactate în spiritul soluțiilor din barem.

Partea I (46 de puncte)

A. Înțelegerea textului

1. Exemplu de răspuns: „Soare, pretutindeni soare", „Foc din zori pînă-n apus" etc. **(2 p.)**
2. Ritm trohaic. **(2 p.)**
3. Exemplu de răspuns: „Numai groaza și fiorul / Stăpînesc pustiul loc...", „... pămînt [...] mustrat de-atîta foc..." etc. **(2 p.)**
4. Este considerat răspunsul care evidențiază insistența poetului asupra imaginii soarelui / efectele vizuale, anotimpul, căldura sau lumina excesivă etc. (*explicație logică, prezentată într-un text coerent, corect redactat* — 2 p.; *încercare de explicație, cu unele greșeli de exprimare, de ortografie și / sau de punctuație* — 1 p.). **(2 p.)**
5. Exemple de răspuns: accentul pus pe exprimarea unor sentimente / stări sufletești; prezența / frecvența imaginilor artistice, transfigurarea artistică a elementelor peisajului etc. (1 p. + 1 p. = **2 p.**)

B. Limba română

6. Despărțirea cuvintelor în silabe: „soa-re", „pre-tu-tin-deni", „a-pus", „pus-tii". (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
7. Sinonime contextuale pentru verbul „a-și înteți": *a (-și) mări, a (-și) amplifica, a (-și) intensifica, a (-și) spori, a (-și) iuți* etc. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
8. Exemple de răspuns: *cîmpean, cîmpeancă, cîmpenesc, cîmpie.* (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
   Notă: Se acceptă și cuvintele compuse cu acest element: *cîmpulungean / cîmpulungeancă* etc.
9. Exemple de răspuns: conjuncție coordonatoare („numai groaza și fiorul"); pronume reflexiv („Trenu-și întețește zborul") etc. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
   Notă: Pentru răspunsul incomplet („și" — conjuncție sau „și" — pronume) se acordă cîte 1 punct.
10. Substantive în acuzativ: „loc(ul)", „zborul", „(din) pămînt" etc. (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
11. Exemplu de răspuns: *Căldura soarelui este dogoritoare.* **(4 p.)**
12. „Pustii" — atribut adjectival; „(fără) coline" — atribut substantival (prepozițional). (2 p. + 2 p. = **4 p.**)
    Notă: Pentru simpla identificare a funcției sintactice de *atribut* se acordă 1 punct.
13. Exemplu de răspuns: *A scăpat de înec* [1]*/ fiindcă știa* [2]*/ să înoate foarte bine* [3]*/.* **(4 p.)**
14. Exemplu de răspuns: *Numai groaza și fiorul stăpînesc locul* [1]*/ care era pustiu* [2]*/.* **(4 p.)**

Partea a II-a (10 puncte)

1. Respectarea convențiilor specifice scrisorii **(4 p.)**: (*formula de introducere:* 1 p.; *formula de încheiere:* 1 p.; *data, locul, semnătura:* 2 p. numai dacă apar toate elementele; pentru 1 — 2 elemente se acordă 1 p.)
2. Redactarea scrisorii **(4 p.)**: (*referirea la întîmplări / la situații semnificative sau percepute ca atare, eventual la elemente de portret; conținut adecvat cerinței:* în totalitate — 2 p. / parțial — 1 p.; *folosirea unui registru stilistic potrivit:* în totalitate — 2 p. / parțial — 1 p.)
3. Corectitudinea limbii utilizate **(2 p.)**:
   - *corectitudinea exprimării:* 1 p. (0 p. pentru două sau mai multe greșeli de lexic sau de sintaxă);
   - *ortografia și punctuația:* 1 p. (0 p. pentru trei sau mai multe greșeli cumulate).

Partea a III-a (34 de puncte)

A. Conținut

1. Prezentarea celor patru mijloace / procedee de caracterizare **(4 p.)**: directă — de către narator, de către alte personaje; indirectă — caracterizare desprinsă din gînduri, fapte, atitudini, comportament, din relațiile cu celelalte personaje, din limbaj, din mediul în care trăiește, din numele purtat, din detalii de vestimentație etc. *(precizarea celor patru mijloace / procedee de caracterizare, fie distinct, fie pe parcursul compunerii; alegerea potrivită a exemplelor pentru fiecare mijloc / procedeu luat în discuție; în acord cu textul ales:* 4 p.; *precizarea a trei mijloace / procedee de caracterizare, fie distinct, fie pe parcursul compunerii; alegerea potrivită a exemplelor pentru fiecare mijloc / procedeu luat în discuție, în acord cu textul ales:* 3 p.; *precizarea a două mijloace / procedee de caracterizare, fie distinct, fie pe parcursul*

compunerii; alegerea potrivită a exemplelor pentru fiecare mijloc / procedeu luat în discuţie, în acord cu textul ales: 2 p.; *precizarea unui mijloc / procedeu de caracterizare:* 1 p.).

2. Numirea a patru trăsături distincte ale personajului ales. (1 p. + 1 p. + 1 p. + 1 p. = **4 p.**)
3. Ilustrarea acestor trăsături, prin referire la întîmplări / la situaţii semnificative **(4 p.)** *(alegerea adecvată a exemplelor, în acord cu trăsăturile selectate, explicaţii logice, nuanţate:* 4 p.; *exemplificări parţiale, argumentare sumară:* 2 p.; *exemplificări parţiale, fără argumente:* 1 p.).
4. Prezentarea relaţiei dintre personajul principal şi un alt personaj al schiţei **(4 p.)** *(alegerea potrivită a exemplelor; prezentarea logică, nuanţată, a relaţiei dintre personaje, în acord cu exemplele alese:* 4 p.; *prezentare sumară / incompletă a relaţiei dintre personaje, cu detalii irelevante* etc.: 2 p.; *încercare de prezentare a relaţiei dintre personaje, dar cu explicaţii de circumstanţă, cu improvizaţii sau cu tendinţă evidentă de povestire a faptelor şi a întîmplărilor, fără sublinierea particularităţilor relaţiei* etc.: 1 p.).

B. Redactare (pentru acordarea punctajului, compunerea trebuie să aibă cel puţin o pagină)

5. Unitatea compoziţiei **(3 p.)** *(introducere:* 1 p.; *cuprins:* 1 p.; *încheiere:* 1 p.).
6. Coerenţa textului **(3 p.)** *(claritatea enunţului:* 1 p.; *varietatea lexicului:* 1 p.; *sintaxa adecvată:* 1 p.).
7. Registrul de comunicare, stilul şi vocabularul adecvate conţinutului compunerii **(3 p.)** (1 p. + 1 p. + 1 p.)
8. Ortografia **(4 p.)** (*0 greşeli:* 4 p.; *1 greşeală:* 3 p.; *2 greşeli:* 2 p.; *3 greşeli:* 1 p.; *4 sau mai multe greşeli:* 0 p.)
9. Punctuaţia **(3 p.)** (*0 — 1 greşeli:* 3 p.; *2 — 3 greşeli:* 2 p.; *4 — 5 greşeli:* 1 p.; *6 sau mai multe greşeli:* 0 p.).
10. Aşezarea corectă a textului în pagină, lizibilitatea **(2 p.)** (1 p. + 1 p.)

Notă: Se acordă 10 puncte din oficiu. Nota finală se obţine prin împărţirea la 10 a punctajului obţinut de candidat.

Cîteva observaţii asupra probei de limba şi literatura română de la examenul de capacitate, sesiunea iunie 2002

Prof. SOFIA DOBRA
Şcoala Nr. 131, Bucureşti

1. Structura subiectului

Proba de limba şi literatura română a examenului de capacitate din sesiunea iunie 2002 a respectat o structură pe care Serviciul Naţional de Evaluare şi Examinare a propus-o în anul precedent. Stabilitatea acestei structuri, verificată şi ajustată în timp printr-o serie de simulări, a uşurat sarcina elevului pus în faţa unui asemenea tip de subiect, ceea ce constituie un aspect pozitiv al examenului.

Prima parte a subiectului, care are ponderea cea mai mare în evaluare, a vizat înţelegerea unui text la primă vedere. Aplicarea pe un text necunoscut a cunoştinţelor asimilate în cei patru ani de gimnaziu a probat capacitatea de receptare a textului literar, dar şi competenţe lingvistice şi de construcţie a unui discurs coerent.

Partea a II-a, menită să evalueze capacitatea de redactare a unor texte funcţionale, a fost clar formulată, imaginînd o situaţie de comunicare veridică.

Partea a III-a, care solicită redactarea unei compuneri pe baza unor cerinţe prestabilite, a cerut realizarea unei caracterizări de personaj principal dintr-o schiţă. Tipul de compunere a fost bine ales şi a fost conform cu programa şcolară, fiind rezolvat mulţumitor de elevi.

2. Aspecte pozitive

Aş dori să subliniez ca pe un prim aspect pozitiv al subiectului alegerea unui text la prima vedere potrivit vîrstei candidaţilor şi care se încadrează totodată în programa de examen.

Cerinţele au fost gradate pe trepte diferite de dificultate. S-a pornit de la simplu, transcrierea de grupuri de cuvinte care sugerează anotimpul descris în text, identificarea unei personificări, şi s-a ajuns la complex, menţionarea a două trăsături care să justifice faptul că textul aparţine unei opere lirice, explicarea rolului repetiţiei. Punctul 5 a fost dificil, pentru că textul nu avea mărci ale expresiei lirice evidenţiate lingvistic şi numai puţini elevi au putut rezolva corect cerinţa.

Problemele de limbă română au acoperit bine conţinuturile studiate de elevi şi au avut echilibru ca pondere a compartimentelor limbii (fonetică, lexic, morfologie, sintaxă). Unele cerinţe au fost simple, în timp ce altele au reuşit să departajeze elevii prin dificultate (punctele 9, 11, 14). Tot ca un aspect pozitiv se remarcă evitarea aspectelor controversate. Şi aceste chestiuni au fost elaborate pornindu-se de la simplu la

complex, ceea ce a permis chiar elevilor mai puțin pregătiți să obțină un punctaj mulțumitor. Astfel, despărțirea în silabe nu a pus probleme pentru două cuvinte (*pretutindeni, apus)*, în timp ce prezența diftongilor în celelalte două cuvinte (*soare, pustii)* a dus la greșeli. Claritatea cerințelor de limbă a dus la rezolvări, în general, corecte.

Este bine că la partea a II-a s-a renunțat la introducerea unor informații care deveneau factori disturbatori (adresa expeditorului și a destinatarului).

3. Observații privitoare la barem

În privința baremului, cred că ar trebui menționate *toate* răspunsurile așteptate, renunțîndu-se la *etc.*, pentru a asigura într-adevăr o unitate în evaluare. În cazul în care se cer explicații sau justificări, să se menționeze că orice răspuns coerent poate fi acceptat.

Ca o scăpare a baremului, menționăm faptul că prezența sau frecvența imaginilor artistice nu înseamnă marcă a lirismului. Pot fi texte lirice aproape lipsite de imagini artistice (alcătuitorii baremului înțeleg oare figuri de stil?), așa cum pot fi texte epice în care acestea sînt prezente.

Sinonimele contextuale cerute pentru verbul *a-și înteți* sînt *a-și iuți, a-și grăbi, a-și accelera, a-și zori, a-și precipita, a-și sili.* Celelalte sinonime citate intră în seria respectivă, dar nu sînt potrivite în context, deci nu ar trebui să intre în barem.

În exemplele de răspuns de la punctul 8 se citează doar derivate, precizîndu-se într-o notă că sînt acceptate și compusele. În familia lexicală intră derivatele, compusele și cuvintele obținute prin conversiune, ca atare observația nu se justifică. Mai mult, aici s-a strecurat și o eroare, pentru că atît *cîmpulungean,* cît și *cîmpulungeancă* sînt derivate, primul cu sufixul de origine *-ean* de la substantivul propriu Cîmpulung, compusul care putea fi dat ca exemplu, și al doilea cu sufixul moțional *-că* de la substantivul *cîmpulungean.*

Este oarecum nejustificată în baremul rezervat scrisorii prezența unor elemente de portret, mai ales că astăzi scrisoarea nu este un mod curent de comunicare, și atunci cînd se recurge la ea se transmit știri presante.

La partea a III-a ar trebui să se adauge la caracterizarea directă și autocaracterizarea. Baremul ar trebui să precizeze ce înseamnă *alegere potrivită, exemplificări parțiale, argumentare sumară, explicații de circumstanță* etc., fiindcă asemenea formulări nu sînt cuantificabile și, ca atare, pot duce la diferențe mari în notare.

4. Greșeli tipice

Elevii au greșit la despărțirea în silabe a cuvîntului *pustii* pe care l-au considerat trisilabic, diftongul *ii* fiind apreciat ca un hiat.

Nu a fost recunoscut pronumele reflexiv și nu s-a identificat ritmul trohaic.

Destui elevi n-au reușit să realizeze expansiunea atributului *pustiul* și nu au construit corect enunțul cu nume predicativ dat.

S-a semnat o scrisoare amicală cu numele complet și nu doar cu prenumele.

S-a manifestat o tendință de povestire a textului în realizarea caracterizării.

5. Sugestii

Se poate observa că problemele de înțelegere a textului depășesc, practic, acest nivel de receptare, tinzînd și spre o interpretare a acestuia. Ca o sugestie pentru viitor, poate că s-ar putea schimba denumirea acestei prime părți a subiectului în *Înțelegerea și interpretarea textului,* introducîndu-se și o cerință care să aibă clar în vedere construirea sensului global al textului, concretizată printr-un scurt exercițiu de redactare în care elevul să comenteze textul necunoscut.

La partea a III-a, ordonarea cerințelor, cărora nu li se poate reproșa vreo neclaritate, nu-l ajută însă pe elev în realizarea unei unități compoziționale. Mai mult, plasarea unei probleme de teorie literară pe primul loc orientează spre o recunoaștere a tehnicilor literare și nu spre o interpretare a textului. Elevul trebuie să fie un cititor de literatură și plăcerea lecturii ar putea fi diminuată de orientarea excesivă spre problemele teoretice. De asemenea, nu văd rostul precizării în compunere a mijloacelor de caracterizare, mult mai importantă fiind argumentarea pe baza textului a existenței unei trăsături de caracter. Poate că o ierarhizare mai școlărească a cerințelor (identitatea personajului, portretul, fizic, portretul moral, argumentarea existenței unei trăsături de caracter) ar fi în sprijinul candidaților.

6. Concluzii

Subiectul dat la examenul de capacitate în sesiunea iunie 2002 la proba de limba și literatura română a fost adecvat vîrstei elevilor și a respectat programa de examen. De asemenea, a fost bine conceput, de la simplu la complex, astfel încît a permis diferențierea între candidați prin cîțiva itemi mai dificili, deși majoritatea cerințelor a fost de nivel mediu.

Programa de limba şi literatura română pentru examenul de bacalaureat, 2003[1]

I. STATUTUL DISCIPLINEI DE EXAMEN

Prin ponderea sa reflectată în prezenţa celor două probe obligatorii, scrisă şi orală, limba şi literatura română ocupă un loc important în structura examenului de bacalaureat. Noul Curriculum liceal pune accent pe **latura formativă a învăţării**, fiind centrat pe *achiziţionarea de competenţe*, fapt care a determinat precizarea, în programa de bacalaureat, a competenţelor de evaluat şi a conţinuturilor din domeniile: A. literatura română, B. limbă şi comunicare.

Proba scrisă vizează competenţele de comunicare în scris, aplicate în **receptarea / producerea mesajelor** şi în redactarea diferitelor tipuri de texte (compuneri / eseuri şi texte funcţionale).

Proba orală vizează competenţele de comunicare orală, fiind centrată pe producerea unor tipuri de discurs (expozitiv, narativ, argumentativ) exersate în cadrul învăţământului liceal.

II. COMPETENŢE DE EVALUAT

Prin susţinerea examenului de Bacalaureat la această disciplină, elevul va trebui să facă dovada următoarelor abilităţi şi elemente de competenţă, dobîndite la nivel liceal (clasele a IX-a — a XII-a):

1. Utilizarea corectă şi adecvată a limbii române în receptarea şi în producerea mesajelor, în diferite situaţii de comunicare

a. Competenţe privind producerea mesajelor

- Utilizarea corectă şi adecvată a formelor exprimării **orale** în diverse situaţii de comunicare (respectarea normelor limbii literare; pronunţarea corectă; tehnici de comunicare specifice în conversaţie; adecvarea mijloacelor verbale, paraverbale şi nonverbale la situaţia dată) — pentru proba orală.
- Construirea diverselor tipuri de discurs: descriere orală, povestire orală, rezumare, exprimarea unei opinii pe teme diverse, comentarii pe marginea unor texte literare şi nonliterare — pentru proba orală.
- Utilizarea corectă şi adecvată a formelor exprimării **scrise** în redactarea unor texte diverse (registre stilistice diferite în funcţie de situaţia de comunicare; stilurile funcţionale; calităţile generale şi particulare ale stilului; respectarea normelor ortografice, de punctuaţie, morfosintactice şi folosirea adecvată a unităţilor lexico-semantice).
- Redactarea diferitelor tipuri de compuneri, pornind de la texte literare (rezumat, analiză, sinteză, paralelă, eseu) şi a textelor funcţionale (curriculum vitae, proces-verbal, cerere, scrisoare — tipuri diverse de scrisori).

b. Competenţe privind receptarea mesajelor

- Receptarea adecvată a sensului unui mesaj transmis prin texte orale sau scrise (sens denotativ, sensuri conotative; sesizarea valenţelor stilistice ale unor categorii morfosintactice; influenţa elementelor paraverbale asupra înţelegerii mesajului oral).
- Identificarea valorilor stilistice generate de folosirea registrelor limbii în texte studiate sau în texte la prima vedere (elemente de limbaj arhaic, popular, regional, colocvial; argou, jargon).
- Aplicarea cunoştinţelor de limbă în interpretarea textelor literare (studiate sau la prima vedere).
- Identificarea expresivităţii şi a subiectivităţii în limbajul comun şi în limbajul poetic, în texte studiate sau la prima vedere.

2. Folosirea instrumentelor de analiză stilistică şi structurală în receptarea diferitelor texte literare şi nonliterare

- Recunoaşterea trăsăturilor definitorii ale comunicării ficţionale şi nonficţionale (referent, limbaj, scopul comunicării, modalităţi de receptare).
- Recunoaşterea şi analiza principalelor componente de ordin structural specifice textului narativ, pornind de la texte studiate sau la prima vedere (construcţia subiectului, compoziţia, personajele, modalităţi de caracterizare a personajului, tipuri de personaje, instanţele comunicării, perspectiva narativă).
- Identificarea particularităţilor de limbaj în textele narative studiate sau la prima vedere (registre stilistice, limbajul personajelor, mărci lingvistice ale prezenţei naratorului, stilul direct, stilul indirect şi stilul indirect liber).
- Recunoaşterea şi realizarea de conexiuni / compararea diferitelor tipuri de proză şi a particularităţilor acestora.

---

[1] ANEXA 2 la Ordinul M.E.C. nr. 4329 din 30.08.2002 cu privire la lista disciplinelor şi programele pentru examenul de bacalaureat, 2003.

- Recunoaşterea şi analiza principalelor componente de ordin structural şi de limbaj, specifice textului dramatic (construcţia subiectului, compoziţia, modalităţi de caracterizare a personajelor, registre stilistice, limbajul personajelor, notaţiile autorului / indicaţiile scenice).
- Identificarea şi analiza elementelor de compoziţie şi de ordin structural în textul poetic, pe texte studiate sau la prima vedere (titlu, incipit, relaţii de opoziţie şi de simetrie, elemente de recurenţă — motiv poetic, laitmotiv; instanţele comunicării în textul poetic).
- Analiza şi realizarea de conexiuni / compararea diferitelor tipuri de lirism, pe baza unor texte studiate sau la prima vedere.
- Analiza limbajului poetic sub aspectul particularităţilor stilistice, pe texte studiate sau la prima vedere (figuri sintactice, figuri semantice, figuri de sunet şi elemente de versificaţie).
- Aplicarea conceptelor operaţionale în analiza şi în discutarea textelor narative, dramatice, poetice şi de doctrină literară.
- Realizarea de conexiuni diverse între două sau mai multe texte literare (înrudite tematic, structural sau stilistic).

3. Argumentarea în scris sau oral a propriilor opinii asupra unui text literar sau nonliterar

Receptare

- Identificarea structurilor lingvistice în diverse situaţii de comunicare, în vederea sesizării logicii şi coerenţei mesajului.

Producere

- Susţinerea argumentată a unui punct de vedere într-un monolog **oral** (tehnica argumentării, adecvarea elementelor verbale, nonverbale şi paraverbale) — pentru proba orală.
- Elaborarea unei argumentări scrise / orale pe o temă dată (construcţia discursului argumentativ: structuri, conectori şi tehnici argumentative).
- Încadrarea unui text dramatic, a unui text narativ sau a unei poezii într-o anumită categorie (de exemplu: comedie, dramă; basm cult, roman modern; poezie romantică, simbolistă), pe baza identificării caracteristicilor acestora.
- Integrarea unui text literar într-un anumit context (opera autorului, curent literar, epocă).
- Identificarea unor particularităţi şi realizarea de conexiuni între epoci culturale şi ideologii literare, în vederea caracterizării acestora (*Dacia literară*, *Junimea*, tradiţionalism, modernism).
- Compararea şi evaluarea unor puncte de vedere diferite, exprimate în legătură cu un anumit text literar sau cu un fenomen literar / cultural.
- Compararea unor idei şi atitudini diferite, în dezvoltarea aceleiaşi teme literare.
- Relevarea specificităţii limbajului literar în raport cu limbajul altor arte.

III. CONŢINUTURI

A. LITERATURA ROMÂNĂ

1. Textul. Aspecte generale

— elemente ale situaţiei de comunicare (emiţător, receptor, mesaj, cod, canal, context); funcţiile comunicării;
— textul literar / nonliterar;
— text şi context;
— teme şi motive literare;
— literatura şi alte arte.

2. Proza

a. Proza narativă — accepţii ale termenului; evoluţie şi tipologie (proză romantică, proză realistă; proză fantastică).

b. Specii narative (basmul cult; povestirea; nuvela istorică, fantastică, psihologică; romanul — tradiţional, modern, obiectiv, subiectiv).

c. Structura textului narativ

— instanţele comunicării narative (autor, narator, personaje, cititor);
— perspectiva narativă / viziunea (narator omniscient, personaj-narator, narator „martor"); naraţiunea la persoana I şi a III-a;
— construcţia subiectului şi a discursului narativ: acţiune, secvenţă narativă, episod, conflict, relaţii temporale şi spaţiale, momentele subiectului; povestire în ramă, alternanţă, înlănţuire, incipit, final, elipsă, pauză descriptivă;
— personajele: tipuri de personaje (principal, secundar, episodic, „caractere", personaje „tipice"); modalităţi de caracterizare a personajului.

d. Limbajul prozei narative

— modalităţi ale narării: povestire; rezumat, scenă;

— mărci ale prezenței naratorului; limbajul personajelor; vorbire directă și indirectă, stilul indirect liber;
— registre stilistice (popular și cult, scris și oral etc.).

3. Poezia

a. Poezia — accepții ale termenului; evoluție (poezia pașoptistă; Mihai Eminescu; prelungiri ale romantismului și ale clasicismului; simbolismul; tradiționalismul; modernismul; neomodernismul; postmodernismul); tipologie (poezie lirică și epică).

b. Structura textului poetic

— comunicarea în textul poetic (eul liric; raportul autor — eu liric);
— tipuri de lirism: subiectiv și obiectiv;
— elemente de compoziție în textul poetic: titlu, incipit, secvențe poetice, relații de opoziție și de simetrie, elemente de recurență (motiv poetic, laitmotiv);
— nivelurile textului poetic: fonetic, morfosintactic, lexico-semantic și stilistic.

c. Limbajul și expresivitatea textului poetic

— caracteristicile limbajului poetic (expresivitate, ambiguitate, sugestie etc.);
— imaginarul poetic;
— procedee artistice / figuri de stil — concept, clasificare: figuri sintactice și de construcție (enumerația, repetiția, paralelismul sintactic, refrenul, simetria, antiteza, interogația retorică, exclamația retorică, invocația retorică), figuri semantice (epitetul, comparația, metafora, oximoronul, sinestezia, simbolul), figuri de sunet (aliterația);
— elemente de versificație: strofă, vers, vers alb, măsură metrică, rimă, ritm.

4. Dramaturgia

a. Dramaturgia — accepții ale termenului: text dramatic, artă a spectacolului teatral.
b. Specii dramatice (comedia, drama); forme ale dramatugiei în teatrul modern.
c. Structura textului dramatic

— construcția subiectului dramatic: conflicte dramatice, intrigă, scenă, relații temporale și spațiale;
— compoziția textului dramatic: act, scenă, tablou, replică; indicații scenice;
— personajul dramatic — modalități de caracterizare.

d. Limbajul dramaturgiei. Expresivitate în textul dramatic

— particularități ale construcției dialogului dramatic; monologul;
— limbajul personajelor ca modalitate de caracterizare (registre stilistice în vorbirea personajelor); oralitate în dialogul dramatic.

5. Epoci și ideologii literare

Texte de doctrină literară privitoare la:

— romantism (estetica) — *Dacia literară* (manifest literar; doctrină estetică);
— *Junimea* și junimismul — Titu Maiorescu;
— perioada interbelică — ideologii literare, elemente de estetică: modernism — E. Lovinescu; tradiționalism.

6. Autori canonici

Mihai Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, Titu Maiorescu, Ioan Slavici, G. Bacovia, Lucian Blaga, Tudor Arghezi, Ion Barbu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, G. Călinescu, E. Lovinescu, Marin Preda, Nichita Stănescu (numărul de texte — pentru fiecare dintre autori — este cel prevăzut de programa școlară în vigoare).

Notă. Textele la prima vedere vor fi selectate prin raportare la competențele de evaluat. Ele pot aparține atît autorilor canonici, cît și altor autori. Conform programei, examenul de bacalaureat nu implică studiul monografic al scriitorilor canonici.

B. LIMBĂ ȘI COMUNICARE

Niveluri de constituire a mesajului

Notă. Conținuturile de mai jos vizează:
— aplicarea, în diverse situații de comunicare, a normelor ortografice, ortoepice, de punctuație, morfosintactice și folosirea adecvată a unităților lexico-semantice;
— aplicarea cunoștințelor de limbă, inclusiv cele dobîndite în ciclul gimnazial, în exprimarea corectă și în interpretarea textelor literare.

Nivelul fonetic

— pronunțarea corectă a neologismelor; accentul, evitarea cacofoniei;
— hipercorectitudinea.

Nivelul lexico-semantic
— variante lexicale;
— cîmpuri semantice;
— derivate şi compuse, schimbarea categoriei gramaticale;
— relaţii semantice (polisemie; sinonimie, antonomie, paronimie, omonimie), sensul corect al cuvintelor (neologismelor);
— elemente verbale ale comunicării (cuvinte, propoziţii, frază); unităţi frazeologice;
— sensul cuvintelor în context; sens denotativ şi conotativ;
— pleonasmul, tautologia, atracţia paronimică.

Nivelul morfosintactic
— forme flexionare ale părţilor de vorbire; valori expresive ale părţilor de vorbire; mijloace lingvistice de realizare a subiectivităţii vorbitorului;
— elemente de acord gramatical; acordul prin atracţie, acordul logic;
— elemente de relaţie (prepoziţii, conjuncţii, pronume / adjective pronominale relative, adverbe relative);
— anacolutul; hipercorectitudinea.

Nivelul ortografic şi de punctuaţie
— norme ortografice şi de punctuaţie în constituirea mesajului scris;
— rolul semnelor ortografice şi de punctuaţie în înţelegerea mesajelor scrise.

Nivelul stilistic
— calităţile generale şi particulare ale stilului (claritate, proprietate, precizie, concizie, corectitudine; variaţie stilistică, cursivitate, eufonie, oralitate etc.);
— stiluri funcţionale (definire, caracteristici, exerciţii aplicative / redactarea unor texte);
— stil direct, stil indirect, stil indirect liber;
— registre stilistice ale limbii (popular şi cult, scris şi oral; arhaic, regional, colocvial, argou, jargon).

CONCEPTE OPERAŢIONALE
act, acţiune, aliteraţie, antiteză, artă poetică, autor, basm cult, cîmp semantic, cititor, comedie, comic, comparaţie, compoziţie, conflict, construcţia subiectului (expoziţiune, conflict, intrigă, punct culminant, deznodămînt), curent literar, dramaturgie, dramă, elemente ale situaţiei de comunicare (emiţător, receptor, mesaj, cod, canal, context) / funcţiile comunicării, enumeraţie, episod, epitet, eul liric, exclamaţie retorică, fantastic, ficţiune, final, imagine artistică, incipit, indicaţii scenice, interogaţie retorică, laitmotiv, lirism obiectiv / subiectiv, metaforă, modalităţi de caracterizare a personajului literar, modernism, moduri de expunere (naraţiune, descriere, dialog, monolog), motiv literar, narator (tipuri), neomodernism, nuvelă (tipuri), oximoron, paralelism sintactic, personaj literar (tipuri), perspectivă narativă, poezie (tipuri), postmodernism, povestire, proză, realism, repetiţie, refren, relaţii temporale şi spaţiale, rimă, ritm, romantism, roman (tipuri), secvenţă narativă, secvenţă poetică, scenă, sens denotativ / sensuri conotative, simetrie, simbol, simbolism, sincronism, sinestezie, stil direct / indirect / indirect liber, stil funcţional, tablou, temă, text literar / nonliterar, titlu, tradiţionalism, tragic, vorbire directă, vorbire indirectă.

În numărul 4 al revistei, vom prezenta detalii privitoare la cele două probe (scrisă şi orală) ale disciplinei limba şi literatura română la examenul de bacalaureat 2003.

Propuneri de exerciţii privind atributul şi atributiva şi rezolvările lor

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Universitatea din Bucureşti

Mai întîi, încercaţi să rezolvaţi singuri exerciţiile şi numai după aceea, verificaţi-vă soluţiile.

1. (A) Alegeţi răspunsurile corecte, tăindu-le pe cele incorecte:
Regentul unui atribut poate fi:
(a) substantiv; (b) verb la mod nepersonal; (c) adjectiv; (d) pronume; (e) adverb; (f) numeral; (g) verb la mod personal; (h) interjecţie.

(B) Examinați următoarele „cugetări" ale lui N. Iorga și indicați, pentru atributele subliniate, cărei situații dintre cele enumerate sub *A* îi corespunde fiecare:

(a) *„În veselie-ți strălucesc toate însușirile, ca frumusețile naturii în soare."*

(b) *„Un zgîrcit al înteligenței sale e tot așa de vrednic de dispreț ca și un zgîrcit al banilor săi."*

(c) *„Nu există nimic mai dulce și mai sfînt decît vestirea nelămurită a unei idei ce va răsări fie în mintea omului, fie în timpul oamenilor."*

(d) *„O singură comparație îți e în adevăr folositoare: aceea cu tine însuți."*

(e) *„Poate să existe ceva mai antipatic decît virtutea care se uită în oglindă?"*

(f) *„De la rînjitul de ură și de la rînjitul de bucurie pentru pradă vine rîsul gurii. Din inimă, vine rîsul ochilor."*

(g) *„Ce rău nespus au făcut omenirii aceia care au despărțit o inteligență, o simțire și o voință, amestecate totuși totdeauna la un loc!"*

(h) *„La un milion de scîntei nu-ți încălzi nici degetul cel mic."*

(i) *„Numai moartea egoistului e deplină: nimic din el nu rămîne în alții."*

2. Din următoarele „cugetări" ale lui N. Iorga, extrageți atributele și faceți analiza lor sintactică și morfologică, indicînd, pentru fiecare, și calitatea morfologică a termenului regent.

(a) *„Te poți împăca deplin cu un dușman, iertînd ce a făcut; nu te poți împăca însă cu acela a cărui ființă însăși e o veșnică făgăduială de fapte rele.*

(b) *„E un singur fel de prietenie, sunt multe feluri de dragoste."*

(c) *„Vorbele și faptele cuiva se desfac totdeauna pe fondul caracterului său."*

(d) *„O mie de înțelepți se pot înțelege mai bine decît doi proști."*

(e) *„Altruiști pătimași sunt, dar nici un egoist cu patimă."*

(f) *„Amintirea suferințelor tale păstreaz-o bine: e comoara cel mai scump plătită."*

(g) *„În cei dintîi ani și în cele din urmă clipe ale vieții, nimeni nu e în stare a urî."*

(h) *„Nimic nu înjosește mai mult pe cineva decît trebuința bolnavă de a se înconjura de oamenii pe care-i disprețuiește."*

(i) *„Ceea ce te înalță ori te coboară, te întărește sau te face slab nu sunt relațiile cu alții, ci acelea cu tine însuți."*

(j) *„Creșterea din afară amețește pe om; cea dinăuntru îl înalță, făcîndu-l tot mai simplu și mai bun."*

(k) *„Câinii cei mai răi nu sunt acolo unde e mai multă avere de păzit, ci acolo unde e mai puțină hrană de mîncat."*

(l) *„Pretenția multora de a face o alegere în interiorul unei opere literare organice se aseamănă cu aceea de a hotărî dacă vrei să-ți păstrezi nasul sau urechile, mîna dreaptă sau mîna stîngă."*

3. Selectați atributele adjectivale din următoarele enunțuri, stabilind felul adjectivului și cazul fiecăruia:

(a) *„Orice om cinstit care ți-a făcut bine e mai bucuros să fii om de ispravă nerecunoscător decît o canalie care vine să-și plătească datoria."*

(b) *„Zăpada de martie e un bătrîn pe care vîntul l-a adus din greșeală în odaia de flori a primăverii copile."*

(c) *„Acela care-și părăsește țara pentru una mai înaintată seamănă cu omul care și-ar alege altă mamă printre femeile mai chipoase."*

(d) *„Fiindcă sluga ciocoiului e mai obraznică decît ciocoiul însuși, e firesc lucru s-o iei uneori drept stăpînul său."*

(e) *„Ce tristă e o societate organizată astfel, încît la cele mai mari bucurii și dureri ale tale să trebuiască să te învîrți nu între prieteni, ci între străini și vînzători!"*

(f) *„Unii se căznesc a iubi în tine iubirea ta pentru ei."*

(g) *„Și muștele iubesc mierea, o, diletanți netrebnici, dar n-o pot face!"*

(h) *„În copilul tău ți-e dat să adaugi ce a lipsit copilăriei tale."*

(i) *„Doi oameni mari nu pot să încapă niciodată într-o ambiție mică, dar totdeauna într-o idee mare."*

(j) *„Unii sunt fiii părinților lor pînă la naștere, alții pînă la maturitate, cîțiva, prin noroc sau neșansă, deopotrivă de nemeritate, pînă la moarte."*

4. Extrageți atributele substantivale din următoarele enunțuri; indicați tipul de atribut substantival și cazul fiecăruia:

(a) *„Cînd se vor înființa multe spitale, sanatorii și azile pentru cîini, să nădăjduim că aceste dobitoace, prietene rasei noastre, vor primi în asemenea așezăminte pe oamenii ce crapă de foame și de boală în colțul străzilor din cele mai luminate orașe ale lumii."*

(b) *„Prostiile cele mai mari din viața lumii s-au făcut prin sfătuirea a foarte mulți oameni."*

(c) *„Lumea înțelege pe fiecare cum îi e interesul să-l înțeleagă. Cei mai mulți dintre cei rău înțeleși se învoiesc la aceasta."*

(d) *„Acea ocupație este rea care ajunge a-ți închide vederea asupra vieții."*

(e) *„Simțul de datorie e cea mai luminoasă dovadă de sănătate a unui suflet."*

(f) *„Pacea de după înfrîngere și pacea de dinainte de luptă n-au semănat niciodată."*

(g) *„Frăția sentimentală dintre români trebuie schimbată într-un simț de unitate, cu toate urmările de solidaritate și de muncă împreună."*

(h) *„De sute și mii de ani fericiții din Rai cer de la Dumnezeu îndurarea unei singure dureri. Și ladul tot rîde de zădărnicia rugăciunii lor."*

5. Există în următoarele enunțuri atribute pronominale? Dacă există, extrageți-le, indicați tipul de atribut, felul pronumelui prin care se exprimă și cazul fiecăruia:

(a) *„Unii se căznesc a iubi în tine iubirea ta pentru ei."*

(b) *„E ciudată pretenția unora de a-ți impune și bădărănia lor."*

(c) *„O țară sunt oamenii dintr-însa."*

(d) *„Celui mai mare să-i vorbești cum e datoria lui față de tine, iar celui mai mic, cum e datoria ta față de dînsul."*

(e) *„Înțelegi viața cu atît mai bine cu cît mai mulți dintre ai tăi te cheamă dincolo de dînsa."*

(f) *„Numai de unul singur ai de ce să te temi: de tine însuți cînd te privești în față."*

(g) *„Viața ta să fie astfel, în necontenita-i dezvoltare, încît eul tău de ieri să fie pentru tine un învins ori un întrecut spre care să poți privi totuși cu simpatie."*

(h) *„Nu sunt numai nebuni furioși, ci și proști furioși, anume aceia care încep a-și înțelege prostia."*

(i) *„Ideea altuia oglindită în sufletul tău nu e altă idee."*

(j) *„Există o considerație de sine care se hrănește numai din lauda altora."*

6. Se dă următorul text al unei legi juridice:

„Următoarele împrejurări constituie circumstanțe agravante:

(a) *săvîrșirea faptei de trei dintre ei sau de mai multe persoane;*

(b) *săvîrșirea infracțiunii prin acte de cruzime sau prin metode ori mijloace care prezintă pericol public;*

(c) *săvîrșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor;*

(d) *săvîrșirea infracțiunii din motive josnice;*

(e) *săvîrșirea infracțiunii în stare de beție anume provocată în vederea comiterii faptei..."*

Indicați soluția corectă pentru fiecare cuvînt sau grup de cuvinte subliniat; notați-o printr-un „x" introdus în spațiul corespunzător:

(a) În secvența (a) din text apar: două complemente indirecte...; două atribute substantivale prepoziționale...; un atribut adjectival și unul substantival prepozițional...;

(b) În secvența (b) din text apar: trei complemente circumstanțiale de mod...; trei atribute substantivale prepoziționale...;

(c) În secvența (c) din text apare: un complement de agent...; un atribut susbtantival prepozițional...;

(d) În secvența (d) din text apare: un complement circumstanțial de cauză...; un atribut substantival prepozițional...;

(e) În secvența (e) din text apare: un complement circumstanțial de timp...; un atribut substantival prepozițional...

7. Comparați următoarele forme subliniate; alegeți soluția de analiză corectă, marcînd, pentru fiecare, cîte un „x" în spațiul corespunzător:

(a) *cartea fiecărei eleve — cartea fiecăreia;*

fiecărei: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;

fiecăreia: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;

(b) *cartea sa — cartea ei — cartea-i;*

sa: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;

ei: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...; atribut pronominal în dativ...;

-i: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...; atribut pronominal în dativ...;

(c) *cartea despre ale cărei fragmente mi-ai vorbit — cartea despre fragmentele căreia mi-ai vorbit;*

ale cărei: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;

căreia: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;

(d) *cartea acelui student — cartea studentului aceluia;*
acelui: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
aceluia: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
(e) *cartea tuturor studenților — cartea tuturor;*
tuturor (studenților): atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
(cartea) tuturor: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
(f) *părerea oricărui student — părerea oricăruia;*
oricărui: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
oricăruia: atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
(g) *părerea despre fiecare student — părerea despre fiecare dintre noi;*
fiecare: atribut adjectival...; atribut pronominal...;
despre fiecare: atribut adjectival...;"atribut pronominal...;
(h) *plecarea celorlalți elevi — plecarea celorlalți din clasă;*
celorlalți (elevi): atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...;
celorlalți (din clasă): atribut adjectival...; atribut pronominal genitival...

8. Selectați propozițiile atributive din următoarele fraze și fragmente de fraze; specificați tipul de atributivă și elementul regent. Indicați natura morfologică a fiecărui element de relație, iar, acolo unde este posibil, funcția sintactică și cazul acestuia:

(a) *„Pentru lume poetul e cineva care face versuri, precum generalul e cineva în uniformă aurită care stă călare pe un cal frumos."*

(b) *„Cea dintîi mișcare a oamenilor față de cine iese la iveală e strîngerea fricoasă a rîndurilor."*

(c) *„Îndărătnicul e convins numai de un lucru: că a apucat să spună într-un fel."*

(d) *„Ai dreptul să ierți vinovatul, dar nu și dreptul să-i ierți greșeala."*

(e) *„Sunt oameni ale căror păreri atîrnă de ale adversarilor lor și cărora dușmănia le dă un crez."*

(f) *Proștii se pot împărți în două: cei care nu vreau să fie și cu care te poți înțelege și cei care sunt bucuroși că sunt proști și cu care să nu te întinzi la vorbă."*

(g) *Trufia e cea mai mare nedreptate: de unde știi cine e omul înaintea căruia înaintezi trufaș?"*

(h) *Adesea mustrarea de cuget pentru ce n-ai făcut e mai chinuitoare decît aceea pentru ce-ai făcut."*

(i) *„Un lucru e sigur: că ești dator a trăi."*

(j) *„Atîția au virtuți cîrpite și încleiate, pe care e primejdios să te sprijini!"*

(k) *„Unii prieteni se miră de ce te desparți pentru totdeauna de dînșii în clipa cînd ți-au dovedit că nu ți-au fost niciodată prieteni."*

(l) *„Nu te încrede în iubirile al căror motiv ești îndemnat să-l cauți."*

(m) *„Națiunea ta nu e numai națiunea de unde vii, ci și aceea din care meriți să faci parte."*

9. În următoarele fraze, realizați, în funcție de situație, contragerea sau expansiunea fragmentelor subliniate:

(a) *„De teama ca liniștea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost cîtuși de puțin tulburată, tata nu lua nici o hotărîre fără s-o întrebe și pe mama, lucru care avea și neajunsurile lui și care era condamnat de noi, copiii."*

(b) *„Simțirea de dezgust care te împiedică a păcătui seamănă cu scîrba ce este simțită de cineva fiind pe punctul să ridice un diamant din băligar."*

(c) *„O constatare ce s-a impus constant aceluia care lucrează cu manuscrisele este nevoia de a-și asimila grafia respectivă a manuscrisului. A stabili cronologia textelor înseamnă să schițezi filiația versiunilor care duce la determinarea vîrstelor fiecărei poezii."*

A. Rescrieți textul în noua formă și indicați ce fenomen a intervenit în fiecare caz.

B. Indicați ce modificări sintactice s-au produs.

10. Descoperiți, corectați și comentați greșelile de construcție și de punctuație care privesc propozițiile atributive din următoarele texte:

(a) *Dorința ca să reușim în viață cît mai repede ne face mai inventivi.*

(b) *Antrenorii ne dau speranța că imediat ce vom termina pregătirea să și putem cîștiga mulți bani.*

(c) *Chestiunile care le am de rezolvat sînt complicate.*

(d) *Fata care mi-ai vorbit de ea este tare neserioasă.*

(e) *Fata de care îmi place nu se uită la mine.*

(f) *Îmi puneau mereu întrebarea că de unde am atîția bani?*

(g) *Lucrul de-mi ziseși e cunoscut în tot satul.*

(h) *Omul de l-ai văzut intrînd e noul nostru prefect.*

(i) *Nimic din ce s-a spus şi s-a discutat în ultima vreme, nu este adevărat.*

(j) *Au dorit să ridice un mare monument chiar în locul unde s-a produs accidentul, şi au murit mii de oameni.*

(k) *Fetiţa a căror necazuri le-am văzut la televizor a primit multe ajutoare.*

REZOLVĂRI

A. (a) substantiv; (d) pronume; (f) numeral;

B. (a) *toate* — regent substantiv; *naturii* — regent substantiv;

(b) *al inteligenţei* — regent substantiv; *al banilor* — regent substantiv;

(c) *mai dulce, mai sfînt* — regent pronume;

(d) *o* — regent substantiv; *cu tine* — regent pronume; *însuţi* — regent pronume;

(e) *mai antipatic* — regent pronume;

(f) *de ură* — regent substantiv; *de bucurie* — regent substantiv; *gurii* — regent substantiv;

(g) *nespus* — regent substantiv (provenit prin conversiune din adverb); *amestecate* — regente, trei substantive coordonate;

(h) *de scîntei* — regent numeral (cu valoare substantivală);

(i) *din el* — regent pronume.

2. (a) *a cărui* = atribut pronominal genitival, determină substantivul *fiinţă*, exprimat prin pronume relativ, singular, masculin, genitiv precedat de articolul genitival *a;*

însăşi = atribut adjectival, determină substantivul *fiinţă*, exprimat prin adjectiv pronominal de întărire, persoana a III-a, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (feminin, singular, nominativ);

veşnică = atribut adjectival, determină substantivul *făgăduială*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul regent (feminin, singular, nominativ), fără grad de comparaţie;

de fapte = atribut substantival prepoziţional, determină substantivul *făgăduială*, exprimat prin substantiv comun, feminin, plural, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*), nearticulat;

rele = atribut adjectival, determină substantivul *fapte*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (feminin, plural, acuzativ), gradul pozitiv.

(b) *un* =atribut adjectival, determină substantivul *fel*, exprimat prin numeral cardinal cu valoare adjectivală, se acordă în gen şi caz cu regentul (masculin, nominativ);

singur = atribut adjectival, determină substantivul *fel*, exprimat prin adjectiv propriu-zis, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (masculin, singular, nominativ), fără grad de comparaţie;

de prietenie = atribut substantival prepoziţional, determină substantivul *fel*, exprimat prin substantiv comun, feminin, singular, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*), nearticulat;

multe = atribut adjectival, determină substantivul *feluri*, se exprimă prin adjectiv variabil, acordat în gen, număr şi caz cu regentul (feminin, plural, nominativ), gradul pozitiv;

de dragoste = atribut substantival prepoziţional, determină substantivul *feluri*, se exprimă prin substantiv comun, feminin, defectiv de plural, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*), nearticulat;

(c) *cuiva* = atribut pronominal genitival, determină substantivele coordonate *vorbele şi faptele*, este exprimat prin pronume nehotărît compus, genitiv;

caracterului = atribut substantival genitival, determină substantivul *fondul*, este exprimat prin substantiv comun, neutru, singular, genitiv, articulat cu articolul hotărît enclitic *-lui;*

său = atribut adjectival, determină substantivul *caracterului*, persoana a III-a, se acordă în gen şi caz cu regentul (masculin, deoarece regentul substantival este neutru, genitiv), un posesor, un obiect posedat;

(d) *de înţelepţi* = atribut substantival prepoziţional, determină numeralul cu valoare substantivală *o mie*, este exprimat prin substantiv (provenit prin conversiune din adjectiv), masculin, plural, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*), nearticulat;

doi = atribut adjectival, determină substantivul *proşti*, este exprimat prin numeral cardinal cu valoare adjectivală, se acordă cu regentul în gen şi caz (masculin, acuzativ).

(e) *pătimaşi* = atribut adjectival, determină substantivul *altruişti*, se exprimă prin adjectiv, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (masculin, plural, nominativ), gradul pozitiv;

nici un = atribut adjectival, determină substantivul *egoist*, se exprimă prin adjectiv pronominal negativ, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (masculin, singular, nominativ);

cu patimă = atribut substantival prepoziţional, determină substantivul *egoist*, se exprimă prin substantiv comun, feminin, singular, acuzativ (cerut de prepoziţia *cu*), nearticulat;

(f) *suferinţelor* = atribut substantival genitival, determină substantivul *amintirea*, se exprimă prin substantiv comun, feminin, plural, genitiv, articulat cu articolul hotărît enclitic *-lor;*

tale = atribut adjectival, exprimat prin adjectiv pronominal posesiv, persoana a II-a, se acordă în gen şi caz cu regentul (feminin, genitiv), un posesor, mai multe obiecte posedate;

plătită = atribut adjectival, determină substantivul *comoara*, se exprimă prin adjectiv participial, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (feminin, singular, nominativ);

(g) *cei dintîi* = atribut adjectival, determină substantivul *ani*, se exprimă prin numeral ordinal cu valoare adjectivală, se acordă în gen şi caz cu regentul (masculin, acuzativ), precedat de articolul adjectival *cei;*

cele din urmă = atribut adjectival, determină substantivul *clipe*, se exprimă prin locuţiune adjectivală, precedată de articolul adjectival *cele*, acuzativ;

ale vieţii = atribut substantival genitival, determină substantivul *clipe*, se exprimă prin substantiv comun, feminin, singular, genitiv (precedat de articolul genitival *ale*), articulat cu articolul hotărît enclitic *-i;*

(h) *bolnavă* = atribut adjectival, determină substantivul *trebuinţa*, se exprimă prin adjectiv propriu-zis variabil, se acordă în gen, număr, caz cu regentul (feminin, singular, nominativ), gradul pozitiv;

de a (se) înconjura = atribut verbal, determină substantivul *trebuinţa*, se exprimă prin verb de conj. I, infinitiv prezent, diateza activă pronominală, precedat de prepoziţia *de;*

(i) *cu alţii* = atribut pronominal prepoziţional, determină substantivul *relaţiile*, se exprimă prin pronume nehotărît, masculin, plural, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*);

cu tine = atribut pronominal prepoziţional, determină pronumele *acelea*, se exprimă prin pronume personal, persoana a II-a, singular, acuzativ, formă accentuată (cerută de prepoziţia *cu*);

însuţi = atribut adjectival, determină pronumele *tine*, se acordă în persoană, gen, număr şi caz cu regentul (persoana a II-a, masculin, singular, acuzativ);

(j) *din afară* = atribut adverbial, determină substantivul *creşterea*, exprimat prin adverb de loc precedat de prepoziţie;

dinăuntru = atribut adverbial, determină pronumele demonstrativ semiindependent *cea*, se exprimă prin adverb de loc compus;

(k) *cei mai răi* = atribut adjectival, determină substantivul *cîinii*, se exprimă prin adjectiv propriu-zis variabil, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (masculin, plural, nominativ), gradul superlativ relativ;

mai multă = atribut adjectival, determină substantivul *avere*, exprimat prin adjectiv variabil, se acordă în gen, număr şi caz cu regentul (feminin, singular, nominativ), gradul comparativ de superioritate;

de păzit = atribut verbal, determină substantivul *avere*, exprimat prin verb de conj. a IV-a, modul supin;

mai puţină = atribut adjectival, determină substantivul *hrană*, exprimat prin adjectiv variabil, se acordă cu regentul (feminin, singular, nominativ), gradul comparativ de superioritate;

de mîncat = atribut verbal, determină substantivul *hrană*, exprimat prin verb de conj. I, modul supin;

(l) multora = atribut pronominal genitival, determină substantivul *pretenţia*, se exprimă prin pronume nehotărît, plural, genitiv;

de a face = atribut verbal, determină substantivul *pretenţia*, se exprimă prin verb de conj. a III-a, infinitiv prezent, tranzitiv, precedat de prepoziţia *de;*

unei opere = atribut substantival genitival, determină substantivul *interiorul*, se exprimă prin substantiv comun, feminin, singular, genitiv, articulat cu articolul nehotărît proclitic *unei;*

literare; organice = două atribute adjectivale necoordonate, determină substantivul *opere*, exprimate prin adjective propriu-zise variabile, se acordă cu regentul (feminin, singular, genitiv), fără grade de comparaţie;

de a hotărî = atribut verbal, determină pronumele *aceea*, se exprimă prin verb de conj. a IV-a, infinitiv prezent, tranzitiv, precedat de prepoziţia *de;*

-ţi = atribut pronominal în dativ, determină substantivele *nasul, urechile*, se exprimă prin pronume reflexiv, persoana a II-a, singular, cazul dativ, formă neaccentuată, valoare de dativ „posesiv";

dreaptă, stîngă = două atribute adjectivale necoordonate, determină substantivul *mînă*, a cărui apariţie este distinctă pentru fiecare; se exprimă prin adjective propriu-zise variabile, acordate cu regentul (feminin, singular, acuzativ), fără grade de comparaţie;

O b s e r v a ţ i e: • Grupul *în interiorul* a fost interpretat ca analizabil (vezi *în exteriorul*), deci conţinînd în structura lui un substantiv. • Dativul reflexiv *–ţi (să-ţi păstrezi nasul sau urechile)* are dublă interpretare: şi ca dativ „posesiv" („nasul şi urechile tale"), şi ca dativ „al beneficiarului" („să-ţi păstrezi pentru tine"). Analiza ca atribut priveşte numai una dintre interpretări. • Sintagma *în interiorul* este, sintactic, ambiguă: se poate interpreta ca raportîndu-se la verbul *a face*, ceea ce înseamnă funcţia de complement, sau ca raportîndu-se la substantivul *o alegere*, ceea ce înseamnă funcţia de atribut substantival prepoziţional.

3. (a) *orice* — adjectiv pronominal nehotărît, nominativ;
cinstit — adjectiv participial, nominativ;
de ispravă — locuţiune adjectivală, nominativ;
nerecunoscător — adjectiv propriu-zis, nominativ.

(b) *copile* — adjectiv (provenit prin conversiune din substantiv), genitiv;
(c) *mai înaintată* — adjectiv (provenit prin conversiune din participiu), acuzativ;
altă — adjectiv pronominal nehotărît, acuzativ;
mai chipoase — adjectiv propriu-zis, acuzativ;
(d) *însuşi* — adjectiv pronominal de întărire, acuzativ;
firesc — adjectiv propriu-zis, nominativ;
său — adjectiv pronominal posesiv, acuzativ;
(e) *organizată* — adjectiv (provenit prin conversiune din participiu), nominativ;
cele mai mari — adjectiv propriu-zis, acuzativ;
ale tale — adjectiv pronominal posesiv, acuzativ;
(f) *ta* — adjectiv pronominal posesiv, acuzativ;
(g) *netrebnici* — adjectiv propriu-zis, vocativ;
(h) *tău* — adjectiv pronominal posesiv, acuzativ;
tale — adjectiv pronominal posesiv, dativ;
(i) *doi* — numeral cardinal cu valoare adjectivală, nominativ;
mari — adjectiv propriu-zis, nominativ;
mică — adjectiv propriu-zis, acuzativ;
mare — adjectiv propriu-zis, acuzativ;
(j) *deopotrivă de nemeritate* — adjectiv (provenit prin conversiune din participiu), comparativ de egalitate, acuzativ.

4. (a) *pentru cîini* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţie);
prietene — atribut substantival apoziţional, apoziţie izolată, nominativ;
rasei — atribut substantival în dativ;
străzilor — atribut substantival genitival, genitiv;
din oraşe — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţie);
ale lumii — atribut substantival genitival, genitiv (precedat de articol genitival).
(b) *din viaţa* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţie);
lumii — atribut substantival genitival, genitiv;
a... oameni — atribut substantival genitival, acuzativ (cerut de prepoziţia *a*).

Observaţie: În grupul *a... oameni*, deşi întreaga construcţie este echivalentă cu un genitiv (*sfătuirea oamenilor*), relaţia de genitiv se exprimă prepoziţional, cu ajutorul prepoziţiei *a*, care cere acuzativul.

(c) *dintre cei... înţeleşi* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *dintre*).

Observaţie: Acest atribut se exprimă printr-un substantiv provenit prin conversiune din participiu; ca marcă de substantivizare apare articolul demonstrativ *cei*.

(d) *asupra vieţii* — atribut substantival prepoziţional, genitiv (cerut de prepoziţia *asupra*).
(e) *de datorie* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*);
de sănătate — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*);
a unui suflet — atribut substantival genitival, genitiv.
(f) *de după înfrîngere* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia compusă *de după*);
de dinainte de luptă — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de locuţiunea prepoziţională *de dinainte de*).
(g) *dintre români* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *dintre*);
de unitate — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţie);
cu... urmările — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţie);
de solidaritate, de muncă — două atribute substantivale prepoziţionale coordonate, ambele în acuzativ (cerute de prepoziţie).
(h) *de ani* — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *de*);
din Rai — atribut substantival prepoziţional, acuzativ (cerut de prepoziţia *din*);
unei... dureri — atribut substantival genitival, genitiv;
rugăciunii — atribut substantival genitival; genitiv.

5. (a) *pentru ei* — atribut pronominal prepoziţional; pronume personal, acuzativ;
(b) *unora* — atribut pronominal genitival; pronume nehotărît, genitiv;
lor — atribut pronominal genitival; pronume personal, genitiv;
(c) *dintr-însa* — atribut pronominal prepoziţional; pronume personal, acuzativ;

(d) *lui* — atribut pronominal genitival; pronume personal, genitiv;
față de tine — atribut pronominal prepozițional; pronume personal, acuzativ;
față de dînsul — atribut pronominal prepozițional; pronume personal, acuzativ;
(e) *dintre ai tăi* — atribut pronominal prepozițional; pronume posesiv, acuzativ;
(f) *de tine* — atribut pronominal apozițional, apoziție acordată; pronume personal, acuzativ;
(g) *-i* — atribut pronominal în dativ; pronume personal, dativ cu valoare „posesivă";
(h) *anume aceia* — atribut pronominal apozițional, apoziție izolată; pronume demonstrativ (precedat de adverbul explicativ fără funcție sintactică *anume*), nominativ;
-și (a-și înțelege prostia) — atribut pronominal în dativ; pronume reflexiv, dativ cu valoare „posesivă";
(i) *altuia* — atribut pronominal genitival; pronume nehotărît, genitiv;
(j) *de sine* — atribut pronominal prepozițional; pronume reflexiv, acuzativ;
altora — atribut pronominal genitival; pronume nehotărît, genitiv.

6. (a) În secvența (a) din text apar: două atribute substantivale prepoziționale „X";
(b) În secvența (b) din text apar: trei atribute substantivale prepoziționale „X";
(c) În secvența (c) din text apare: un atribut substantival prepozițional „X";
(d) În secvența (d) din text apare: un atribut substantival prepozițional „X";
(e) În secvența (e) din text apare: un atribut substantival prepozițional „X".

7. (a) *fiecărei:* atribut adjectival „X";
fiecăreia: atribut pronominal genitival „X";
(b) *sa:* atribut adjectival „X";
ei: atribut pronominal genitival „X";
-i: atribut pronominal în dativ „X";
(c) *ale cărei:* atribut pronominal genitival „X";
căreia: atribut pronominal genitival „X";
(d) *acelui:* atribut adjectival „X";
aceluia: atribut adjectival „X";
(e) *tuturor (studenților):* atribut adjectival „X";
(cartea) tuturor: atribut pronominal genitival „X";
(f) *oricărui:* atribut adjectival „X";
oricăruia: atribut pronominal genitival „X";
(g) *fiecare:* atribut adjectival „X";
despre fiecare: atribut pronominal „X";
(h) *celorlalți (elevi):* atribut adjectival „X";
celorlalți (din clasă): atribut pronominal genitival „X".

8. (a) *...care face versuri* = atributivă determinativă, are ca regent pronumele *cineva;* se introduce prin pronumele relativ *care*, cu funcția de subiect, nominativ;
care stă călare pe un cal frumos = atributivă determinativă, are ca regent pronumele *cineva*; se introduce prin același element de relație *care*, cu aceeași funcție sintactică și același caz;
(b) *față de cine iese la iveală* = atributivă determinativă, are ca regent substantivul *mișcare;* se introduce prin pronumele relativ *cine* precedat de locuțiunea prepozițională *față de;* relativul are funcție de subiect în atributivă, în cazul acuzativ (excepție de la regula de construcție a subiectului);
(c) *că a apucat* = atributivă apozițională, are ca regent substantivul *un lucru;* se introduce prin *că*, o conjuncție subordonatoare nespecializată; raportul apozițional este marcat grafic prin [:];
(d) *să ierți vinovatul, să-i ierți greșeala* = două atributive determinative (necoordonate), au ca regente substantivul *dreptul*, respectiv substantivul *dreptul;* au ca element de relație conjuncția subordonatoare nespecializată *să;*
(e) *ale căror păreri atârnă de ale adversarilor lor și cărora dușmănia le dă un crez* = două atributive determinative coordonate copulativ, au ca regent același substantiv *oameni*; se introduc: • prima, prin *ale căror* — pronume relativ, funcția de atribut pronominal genitival în atributivă, cazul genitiv (precedat de articol genitival); • a doua, prin *cărora* — pronume relativ, cu funcția de complement indirect în atributivă, cazul dativ;
(f) *care nu vreau... și cu care te poți înțelege* = două atributive determinative coordonate copulativ, având ca regent același pronume demonstrativ formă scurtă *cei;* se introduc: • prima, prin pronumele relativ *care*, funcția de subiect în atributivă, cazul nominativ; • a doua, prin pronumele relativ precedat de prepoziție *cu care*, funcția de complement indirect în atributivă, cazul acuzativ (cerut de prepoziție);
care sînt bucuroși... și cu care să nu te întîlnești la vorbă = două atributive determinative coordonate copulativ, au ca regent pronumele demonstrativ *cei;* pentru elementele de relație, vezi situația de mai sus: *care*, subiect, nominativ; *cu care*, complement indirect, acuzativ;

(g) *înaintea căruia înaintezi trufaş* = atributivă determinativă, are ca regent substantivul *omul;* se introduce prin grupul *înaintea căruia,* pronume relativ precedat de prepoziţie, cu funcţia de complement circumstanţial de loc în atributivă, cazul genitiv (cerut de prepoziţie);

(h) *pentru ce n-ai făcut* = atributivă determinativă, are ca regent substantivul *mustrarea;* se introduce prin pronumele relativ invariabil *ce,* precedat de prepoziţie, cu funcţia de complement direct în atributivă, cazul acuzativ (cerut de prepoziţia *pentru,* o excepţie de la regula de construcţia a complementului direct);

pentru ce-ai făcut = atributivă determinativă, are ca regent pronumele demonstrativ *aceea;* are acelaşi element de relaţie cu propoziţia anterioară, apare în aceeaşi situaţie sintactică;

(i) *că eşti dator a trăi* = atributivă apoziţională; regent — substantivul *un lucru;* se introduce prin conjuncţia subordonatoare nespecializată *că;* raportul apoziţional este marcat grafic prin [:];

(j) *pe care e primejdios* = atributivă explicativă, regent — substantivul *virtuţi;* se introduce prin pronume relativ precedat de prepoziţie (*pe care*), cu funcţia de complement indirect, dar nu în propoziţia atributivă pe care o introduce, ci în subordonata acesteia (*te sprijini pe ceva*), cazul acuzativ (cerut de prepoziţia *pe*);

(k) *cînd ţi-au dovedit* = atributivă determinativă, are ca regent substantivul *clipa;* se introduce prin adverbul relativ de timp *cînd,* a cărui funcţie este de complement circumstanţial de timp în atributivă, nu are caz;

(l) *al căror motiv eşti îndemnat* = atributivă determinativă, are ca regent substantivul *iubirile;* se introduce prin pronumele relativ *al căror,* cu funcţie de atribut pronominal genitival, funcţie îndeplinită însă nu în propoziţia atributivă pe care o introduce, ci în subordonata acesteia, apare la cazul genitiv (precedat de articolul genitival *al);*

(m) *de unde vii* = atributivă determinativă, determină substantivul *naţiunea;* se introduce prin adverbul relativ de loc precedat de prepoziţie (*de unde*), cu funcţia de complement circumstanţial de loc în atributivă, nu are caz;

din care meriţi = atributivă determinativă, determină pronumele *aceea;* se introduce prin pronume relativ precedat de prepoziţie (*din care*); pronumele relativ are funcţia de complement indirect nu în propoziţia pe care o introduce, ci în subordonata acesteia (*faci parte din ceva*); este la cazul acuzativ (cerut de prepoziţia *din*).

9. (a) *A. De teama tulburării cîtuşi de puţin a liniştii / de a nu fi fost cîtuşi de puţin tulburată liniştea* (contragere) *ce domnea în cuibul nostru, tata nu lua nici o hotărîre fără s-o întrebe şi pe mama, lucru avînd şi neajunsurile lui* (contragere) *şi condamnat de noi, copiii.* (contragere).

O b s e r v a ţ i e: Pentru prima construcţie, sînt posibile *două variante* de contragere.

B. Modificări sintactice:

— Cele trei propoziţii atributive: *ca linştea să nu fi fost cîtuşi de puţin tulburată / care avea şi neajunsurile lui / şi care era condamnat de noi, copiii* devin trei atribute: • primul, un atribut substantival genitival (*tulburării* + determinanţii lui), în prima variantă de contragere / un atribut verbal (*de a nu fi fost tulburată*), în a doua variantă de contragere; • al doilea, un atribut verbal (*avînd* + determinanţii lui); • al treilea, un atribut adjectival (*condamnat,* un adjectiv participial + determinanţii lui). Ultimele atribute, cel verbal (gerunziu) şi cel adjectival (participiu), sînt coordonate copulativ, ca şi propoziţiile atributive din care provin.

— Dispar trei predicate, care se transformă: • într-un substantiv de provenienţă verbală, în prima variantă de contragere (*să nu fie tulburată* devine *tulburării*), sau într-un infinitiv perfect pasiv precedat de prepoziţie, în a doua variantă de contragere; • într-un gerunziu (*care avea* devine *avînd*); • într-un participiu pasiv (*care era condamnat* devine *condamnat).*

— Dispar trei elemente de relaţie specifice nivelului frazei: • conjuncţia subordonatoare compusă *ca... să*; • două pronume relative *care / care.*

(b) *A. Simţirea de dezgust care te împiedică a păcătui seamănă cu scîrba simţită* (contragere) *de cineva care este pe punctul* (expansiune) *să ridice un diamant din băligar.*

B. Modificări sintactice:

— Prin contragere, o propoziţie atributivă se transformă într-un atribut adjectival (adjectivul participial *simţită* + determinantul lui); prin expansiune, un atribut verbal, realizat prin gerunziu, se transformă într-o propoziţie atributivă determinativă.

— Prin contragere, dispare un predicat, recuperat semantic integral prin participiul corespunzător; prin expansiune, apare un nou predicat, gerunziul fiind înlocuit printr-o construcţie relativă sinonimă.

— În operaţia contragerii, dispare un element de relaţie specific nivelului frazei (pronumele relativ *ce*); în operaţia expansiunii, se introduce un element de relaţie propriu nivelului frazei (pronumele relativ *care*).

(c) *A. O constatare impusă* (contragere) *constant aceluia lucrînd cu manuscrisele* (contragere) *este nevoia să-şi asimileze* (expansiune) *grafia respectivă a manuscrisului. A stabili cronologia textelor înseamnă să schiţezi filiaţia versiunilor ducînd* (contragere) *la determinarea vîrstelor fiecărei poezii.*

B. Modificări sintactice:

— În cazul contragerilor, dispar: • o propoziție atributivă, înlocuită printr-un atribut adjectival (un adjectiv participial *impusă*); • o propoziție atributivă, înlocuită printr-un atribut verbal (realizat prin verbul la gerunziu *lucrînd*); • o propoziție atributivă, înlocuită, de asemenea, printr-un atribut verbal (*care duce la determinarea...* devine *ducînd la determinarea...*).

— În procesul expansiunii, atributul verbal exprimat prin infinitiv se transformă într-o propoziție atributivă conjuncțională (*nevoia de a-și asimila* devine *nevoia să-și asimileze*).

— În operația de contragere, dispar trei elemente de relație specifice frazei: pronumele relativ *ce*, pronumele relativ *care* (ultimul, din două propoziții); în expansiune, dimpotrivă, se introduce un element de relație specific frazei: conjuncția subordonatoare *să*.

10. (a) *Dorința <u>să</u> reușim în viață cît mai repede ne face mai inventivi.*

— conjuncția nedisociată compusă *ca să* este neacceptată de normele literare actuale; în consecință, a fost înlocuită cu varianta *să*, corectă în condițiile sintactice în care regentul substantival este urmat imediat de verbul din subordonată la conjunctiv.

(b) *Antrenorii ne dau speranța <u>că</u>, imediat ce vom termina pregătirea, <u>vom putea</u> cîștiga mulți bani.*

— conjuncția compusă *că să* nu este acceptată de normele literare; în consecință, a fost înlocuită de conjuncția simplă *că*, o conjuncție care nu admite construcția cu subjonctivul;

— cum în structura atributivei se intercalează altă subordonată (o temporală), aceasta a fost separată prin virgule.

(c) *Chestiunile <u>pe care</u> le am de rezolvat sînt complicate.*

— cum atributiva este introdusă prin pronumele relativ *care*, a cărui funcție în subordonată este de complement direct, construcția cu *pe (pe care)* este obligatorie, prepoziția fiind cerută de această funcție sintactică.

(d) *Fata <u>de care</u> mi-ai vorbit este tare neserioasă.*

— cum relativul are calitate pronominală și îndeplinește o funcție sintactică în cadrul atributivei (în cazul dat, funcția de complement indirect prepozițional: *mi-ai vorbit de fată*), apariția altui substitut pronominal (pronumele personal *de ea*) este incorectă, iar prepoziția trebuie să preceadă relativul (*de care*) pentru a-i marca funcția și relația sintactică.

(e) *Fata <u>care</u> îmi place nu se uită la mine.*

— în subordonata atributivă, relativul *care* îndeplinește funcția de subiect, funcție cerută de construcția corectă a verbului *a plăcea* (corect: *cineva îmi place;* incorect: *de cineva îmi place*); este motivul pentru care relativul trebuie construit neprepozițional.

(f) *Îmi puneau mereu întrebarea <u>de unde</u> am atîția bani.*

— în interogativele parțiale transpuse în vorbire indirectă (cum este cazul de față), nu poate apărea și conjuncția de subordonare *că*, funcția relativă fiind preluată de interogativ, care, contextual, devine relativ;

— în vorbire indirectă nu poate apărea semnul întrebării, semn de punctuație specific vorbirii directe.

(g) *Lucrul <u>despre care</u> mi-<u>ai zis</u> este cunoscut în tot satul.*

— elementul de relație *de* este neacceptat de normele literare ca element de introducere a atributivelor;

— perfectul simplu la persoanele I și a II-a nu este acceptat de normele literare; așa se explică înlocuirea acestuia cu forma sinonimă de perfect compus.

(h) *Omul <u>pe care</u> l-ai văzut intrînd este noul nostru prefect.*

— pentru înlocuirea relativului *de* cu *pe care*, vezi comentariul de la (g); forma cu prepoziție este cerută de funcția sintactică a relativului din atributivă: cea de complement direct.

(i) *Nimic din ce s-a spus și s-a discutat în ultima vreme nu este adevărat.*

— în (i), singura greșeală corectată este de punctuație: cum apar două atributive determinative, ambele avînd ca regent pronumele *nimic*, ele nu trebuie izolate prin virgulă, chiar dacă se intercalează în structura principalei.

(j) *Au dorit să ridice un mare monument chiar în locul unde s-a produs accidentul și au murit mii de oameni.*

— în (j), a fost corectată o greșeală de punctuație, eliminîndu-se virgula dintre cele două atributive determinative coordonate copulativ.

(k) *Fetița <u>ale cărei</u> necazuri le-am văzut la televizor a primit multe ajutoare.*

— s-a corectat acordul greșit al pronumelui relativ în genitiv: articolul genitival *ale* se acordă în gen și număr cu regentul substantival din atributivă (vezi *necazuri* ***ale,*** unde *ale* are formă de plural, ca și *necazuri*, și formă de feminin, deoarece *necazuri* este neutru, iar la plural, impune, prin acord, femininul), iar pronumele relativ se acordă în gen și număr cu antecedentul, deci cu substantivul determinat din regentă (*fetița, cărei* — ambele trebuie să aibă formă de feminin singular; cazul genitiv al relativului nu este impus prin acord, ci este cerut de funcția sintactică din subordonată: atribut pronominal genitival — *necazuri ale fetiței / ale cărei).*

Cronica revistelor şcolare

Prof. GEORGE ŞOVU
Bucureşti

Foşnetul dureros al *Aripi*-lor Şcolii Nr. 11 „Mihai Eminescu" din Piteşti, generat de vestea trecerii hotarului spre *lumea de dincolo* a strălucitei învăţătoare şi a talentatei poete Elena Marin, unul dintre *redactorii îndrumători* ai acestei reviste, m-a făcut să cercetez altfel cele o sută de pagini ale ultimelor ei numere sosite la redacţia noastră. În semn de omagiu, pe care am dori să-l aducem şi noi celei ce ne priveşte acum din orizontul *umbrelor*, îmi permit să citez aici cîteva cuvinte din emoţionanta evocare pe care i-o face profesoara Renata Alexe, în spaţiul destinat rubricii *In memoriam:* „A fost esenţa unui proces de creaţie şi de educaţie, a fost dascălul modest, dar capabil să reverse imense energii spirituale, cum a făcut-o de fapt pînă în ultima clipă, ignorîndu-şi boala care îi apropia sfîrşitul şi ascunzînd, cu demnitate, o stare de suferinţă. A fost dragoste de viaţă, s-a agăţat cu putere de orice fir de lumină, şi-a clădit speranţa pe deziluzie... A fost zîmbet, iubire pentru oameni, adîncă înţelegere şi frumuseţe spirituală. A fost şoapta unui suspin. A plecat să cunoască tainele veşniciei, lăsîndu-ne trişti şi nemîngîiaţi, trăind mereu în amintirea noastră şi în memoria şcolii pe care a iubit-o enorm!"...

Sînt adînc impresionat de nobila neuitare ce stăruie în sufletele principalilor realizatori şi îndrumători ai revistei *Aripi* pentru foştii lor colegi, trecuţi în nemurire — redactorul-şef al acestei publicaţii, prof. Petru Stoicescu şi învăţătoarea Elena Marin, evocaţi, de data aceasta, împreună în nr. 29 — 30, din 2002, de către Renata Alexa, Ionel Ţuţă, Diana Camber, Marin Ioniţă, Constantin Mândruţă, ca şi de o serie de copii... Frumoase gînduri, delicată şi adîncă simţire, într-o expresivă şi caldă alcătuire de cuvinte!... După cum mă declar stăpînit de o bucurie aproape mirată în faţa unor uriaşe eforturi ale dascălilor şi elevilor acestei şcoli, desfăşurate pentru ca publicaţia lor, cu nume inspirat, intrată în sfera, nu prea largă, a *reuşitelor excepţionale*, să continue, în mod *normal*, drumul ei glorios. Ca şi altă dată, vă felicit din toată inima! Mulţumiri pentru *Diplomele de onoare* „Mihai Eminescu" acordate revistei *Limba şi literatura română* şi semnatarului acestor rînduri.

Atelier didactic, revista Inspectoratului Şcolar al Municipiului Bucureşti şi a Casei Corpului Didactic din Capitală, realizată, cu deosebire, prin truda redactorului-şef, prof. Ioan Dumitru, sprijinit de inspectorul şcolar general Daniela Nedelcu şi de directoarea C.C.D. Diana Melnic, este o publicaţie care şi-a cîştigat prestigiu în rîndurile dascălilor bucureşteni. În spaţiul rezervat unor rubrici (din nr. 1, 2002) — printre care: *Consiliere şcolară, Şcoala în lucru, Schimburi de experienţă, Portret de dascăl, Integrare europeană, Activităţi extraşcolare* —, sînt publicate texte de real interes, semnate de profesori şi învăţători, inspectori şcolari, psihologi, scriitori şi ziarişti preocupaţi de îmbunătăţirea şi modernizarea procesului instructiv-educativ. Dintre autori fac parte: prof. dr. Nicolae Scurtu, profesorii Ioan Dumitru, Adrian Săvoiu, Gabriel Silvăşanu, Mirela Ciurea, Gheorghe Stancu, Dorina Cârlan, psihologul Georgiana Stanciu, învăţătoarele Iuliana Tomescu şi Aurica Dulgheru, scriitorul Alexandru Mironov, epigramistul Gheorghe Zarafu ş.a.

Cu prilejul *Anului Caragiale*, revista găzduieşte diverse informaţii şi analize referitoare la aspecte ale operei marelui dramaturg (menţionăm, în acest sens, articolul intitulat *I. L. Caragiale şi vocaţia rîsului ca artă*, semnat de prof. Ana Odescu, de la Şcoala Nr. 117), iar prof. Veronica Focşeneanu, directorul Colegiului Naţional „I. L. Caragiale" din Bucureşti, îşi prezintă şcoala pe care o conduce... Aşteptăm şi alte apariţii ale acestei publicaţii.

Salutăm cu bucurie primul număr al revistei *Pro Dante*, publicaţie a Liceului Teoretic „Dante Alighieri" din Bucureşti. După ani de tăcere, iată că, în sfîrşit, un grup de elevi inimoşi, coordonaţi de profesorul Ioan Dumitru şi sprijiniţi, în mod firesc, de conducerea şcolii, reuşeşte să reia o preocupare de mare distincţie, cîndva, în această instituţie de învăţămînt, preocupare reflectată în revista, intitulată, pe-atunci, *Pe-un picior de plai*, una dintre cele mai valoroase publicaţii şcolare din întreaga ţară, înainte de 1990. În paginile acestui *început* modest, deocamdată, dar promiţător, cititorii pot găsi, între altele, o documentată şi foarte atrăgătoare (pentru cei interesaţi) prezentare a liceului, făcută de directorul şcolii, prof. Crăciun Năstase, dezbateri pe diferite teme, la care participă o serie de elevi, un *autoportret de dascăl întemeietor* al acestui liceu (este vorba despre semnatarul rîndurilor de faţă), însemnări despre colaborarea

cu instituții de învățămînt similare din alte țări (Italia, Canada), orînduite sub semnul unei *activități complexe de integrare europeană*, informații adunate în compartimentul intitulat *Ce știm despre...*, precum și încercări de poezie, în limbile română și italiană, semnate de elevele: Raluca Cluceresc, Alexandra Mihail, Elena Orzan, Alexandru Asanache, Dana Andronache...

Mult succes în continuare!

Revista *Caleidoscop* a Colegiului Național „Matei Basarab" din Capitală, publicație inițiată și coordonată de profesorii Ion Dina și Rodica Rucăreanu, își continuă drumul... După cum ne informează membrii colectivului de redacție (din care fac parte elevii Monica-Elena Enache, Veronica-Elena Belmega, Sibel Catană, Georgiana-Alina Andrei, Georgiana Crainic, Cristian Vidu), „număr după număr ea a căpătat substanță și personalitate. Ea ne reprezintă — precizează aceștii tineri — și sperăm să ducă mai departe pasiunea din care s-a născut. Interesul, năzuințele și spiritul generației noastre și-au găsit expresia deplină în această publicație. [...]. Preocupările noastre s-au diversificat: «file de istorie», matematică, informatică, teste de cultură generală, consiliere școlară, psihotexte, noutăți, curiozități, enigme, sondaje, interviuri, artă, cultură, sănătate, învățămînt, debuturi în poezie etc., adică elemente de larg interes. Toate acestea reprezintă dorința noastră de informare și de afirmare. Credem că «spiritul mateist» va triumfa"...

Ultimele două numere ale acestei reviste, sosite la redacția noastră, constituie o concretizare evidentă și convingătoare a tuturor acestor preocupări și aspirații...

Și de data aceasta, vă felicit călduros!...

Colegiul Național „Mihai Viteazul" din Sfîntul Gheorghe ne trimite încă două *Ecou*-ri: numerele 1 (20), ianuarie — martie și 2 (21), aprilie — iunie, 2002, însoțite de materiale de popularizare referitoare, pe de o parte, la un *Proiect*, intitulat *Alături de Caragiale*, inițiat de *Asociația de Tineret „Ecou"* din cadrul Colegiului și de Societatea de Științe Filologice — Filiala Covasna, iar, pe de alta, privitoare la prima ediție a *Concursului național de limba și literatura română „Mihai Eminescu"*, pentru minorități, acțiune care s-a desfășurat între 23 și 27 mai, 2002, în municipiul Sfîntul Gheorghe, sub patronajul Ministerul Educației și Cercetării, reprezentat de Inspectoratul Școlar al Județului Covasna și cu sprijinul Societății de Științe Filologice Sf. Gheorghe.

Ne bucurăm, mai întîi, pentru inițiativa organizării și desfășurării unor asemenea activități, menite, între altele, să consolideze în ființa tinerilor cetățeni ai României prețuirea pentru cele două *coloane de lumină* din cultura și existența țării noastre (Mihai Eminescu și I. L. Caragiale) și să dezvolte, în același timp, preocuparea pentru însușirea temeinică a limbii noastre naționale și a valorilor fundamentale ale literaturii române.

Ne bucurăm, de asemenea, pentru succesele remarcabile pe care și le înscrie în palmaresul existenței sale revista *Ecou*...

Așa cum declara, în articolul *Editorial*, eleva Tatiana Scurtu, redactorul-șef al revistei, numărul 1 (20) din ianuarie — martie 2002 „pătrunde în sufletele" cititorilor săi mai ales prin vibrațiile poeziei, „căci în acest număr versul deține întîietate. Mărturisim satisfacția pe care am simțit-o citind poeziile unor tinere talentate, printre care: *Ramona Lazarov* („Lăsați-mă să scriu / cît mai am călimară / cît pana e încinsă / și-o minte de veghe / în lanul cu stihuri", din poezia *Rugă); Otilia Bularca* („Copacii grei de suflet / culeg visul fierbinte / ca răsăritul soarelui, din sunet", din poezia *Supă la termoplonjon); Ramona-Daniela Dobra* („Îi plîng de milă / Celui ce te-adoră, / Căci plînge iadul / De a ta privire; / De cînți, se ofilește aurora / Și leapădă și Luna blînda-i fire", din poczia *Nebuna fericire); Roxana Negrea* („Îmi alunecă verbele sfioase / printre degete, / fără să cugete / la cît sînt de roase, / de vechi, de... albastre", din poezia *Verbele); Tatiana Scurtu*, care în pamfletul în versuri, intitulat *Țepeșe, Măria Ta*, din nr. 2 (21), afirmă: „Căci au ajuns nerozii să ducă faima-n lume / Acestui neam cu glorii și fără stricăciuni, / Dar azi e pușcărie și casă de nebuni / Cu patrioți ce fac politică din spume. / Limba devine moarte, istoria — poveste / Și toate-n astă țară au mersul încurcat, / Doar tu, Mărite Doamne, de ești mai luminat, / Cu țeapa ori cu spada justețea o găsește". În sfîrșit, mai menționăm numele *Anei-Maria Radu*, de la Grupul Școlar „Nicolae Bălcescu", din Întorsura Buzăului, care colaborează (în nr. 20) cu mai multe poezii. Citățm din cea intitulată *Catarsis:* „Poeziile trebuie citite în genunchi, / Pentru că fiecare cuvînt e un înger care învie! / Cu fiecare vers pietrele au învățat să zboare! / Poeziile se mai citesc cu ochii închiși, / Ca să vedem lumina ce se naște înăuntru... / Poeziile se citesc, de prea multe ori, cu pumnii strînși, / Pentru că, de prea multe ori, ele dor".

În încheiere, îmi permit să transcriu în întregime splendida „declarație de dragoste" pe care eleva *Elena Mogoș* o face limbii române: „Toate cuvintele limbii române îmi sînt scumpe. Ele sînt, toate, spațiul fără margini, tinerețea fără bătrînețe și viața fără de moarte prin care poporul se înfățișează sieși ca o ființă unică și nepieritoare. Ele sînt scrise în temeliile fiecărei ființe de pe acest pămînt, în adîncuri, acolo de unde nimeni nu le-ar putea smulge. Ele sînt scrise pe cerul patriei, care le rostește în amiezile aurii de toamnă, cu galbenul Bărăganului, în diminețile incendiate de razele soarelui, în culoarea roșie a sîngelui eroilor scurs

pentru neatîrnarea şi libertatea patriei şi prin care, prin secole, s-a îmbogăţit, pînă-n adîncuri, glia!... Ele sînt scrise pe cerul patriei, care le rosteşte, de asemenea, în serile senine de vară, cu albastrul intens al Voroneţului, albastru în care s-au clădit, prin timp, vocaţia pentru visare şi încrederea în eternitatea omului... Toate cuvintele limbii române îmi sînt scumpe!... Dar, cu emoţie şi sfială, aleg acum, dintre ele, doar două, prin care le adun, laolaltă, pe toate. Acestea sînt: *patrie* şi *mamă*! Simbolic şi atît de adevărat, am spus şi spunem mereu: *mamă patrie!* Prin acest leagăn de vorbe poporul urcă în eternitate!"...

Liceul Pedagogic „Sabin Drăgoi" din Deva, care şi-a sărbătorit 130 de ani de activitate neîntreruptă, ne-a trimis nr. 2, din septembrie 2000, al revistei sale *Alfa şi Omega.*

Parcurgînd cele 24 de pagini, cititorul atent ar putea să aprecieze, după opinia noastră: ţinuta îngrijită a revistei; diversitatea materialelor publicate; bogăţia de informaţii referitoare la îndelungata existenţă a şcolii, ca şi la viaţa şi succesele ei actuale; informaţii despre viaţa şi activitatea celui care, prin numele său, aduce o lumină în plus în corola de valori a liceului (compozitorul, folcloristul şi pedagogul Sabin Drăgoi); capacitatea de visare şi de creaţie a atîtor elevi care-şi încearcă puterile în domeniul poeziei; talentul celor care semnează cîteva reuşite texte de proză; inteligenţa, umorul şi spiritul incisiv al *„celor de pe metereze"*, care au cules atîtea „perle" verbale ale colegilor lor, dar şi ale unora dintre dascăli şi le-au publicat în cuprinsul rubricilor *Diverse* şi *Opinii.*

Vă mulţumesc şi aştept de la voi lucruri noi!

Am mai scris de cîteva ori despre revista *Primii paşi* a unor copii de la Şcoala Nr. 197 din Bucureşti. Crescuţi şi cu ajutorul minţii, al sufletului şi prin eforturile deosebite ale învăţătoarei lor, Luminiţa Cârstea, de *a-i învăţa carte* şi de a le desluşi, la un nivel potrivit cu vîrsta, desigur, tainele vieţii, aceşti copii au absolvit, în iunie 2002, clasa a IV-a. O dată cu acest nou moment, revista lor, din care am primit la redacţia noastră ultimele patru numere (două datate chiar cu numele lunilor mai şi iunie 2002) riscă să devină „o amintire", după cum notează inimoasa învăţătoare, în cel din urmă număr, printre alte *Cuvinte de rămas bun:* „În paginile acestei reviste, care, peste ani, va rămîne o amintire, s-au adunat visele, bucuriile şi speranţele voastre!"... Dar ce duioasă, ce emoţionantă, ce splendidă *amintire!* am adăuga noi, precizînd, în acelaşi timp, că, o dată cu trecerea timpului, a crescut şi revista, devenind interesantă cu adevărat frumoasă, proaspătă şi colorată ca o veşnică primăvară, naivă, dar încîntătoare, la început, dar tot mai matură, mai profesionistă, cum se spune... Şi, o dată cu revista, au crescut şi copiii... Şi nu mă refer, bineînţeles la înălţimea lor fizică, ci la luminile acumulate înlăuntrul fiinţei lor, bogăţie revărsată în afară în tot ceea ce sînt, în tot ceea ce fac, iar, dacă tot vorbim despre revistă, prin tot ceea ce scriu în paginile ei, copiii aceştia demonstrează că gîndesc coerent şi profund, că au ajuns, pe măsura lărgirii orizontului de cunoştinţe, să aibă un vocabular bogat şi nuanţat şi, prin exerciţiu stăruitor, să se exprime corect, să simtă frumuseţea „«potrivirii cuvintelor» şi, nu de puţine ori, chiar s-o reuşească pe cont propriu"...

Bravo, doamnă învăţătoare! Şi mă adresez, în primul rînd dumneavoastră cu convingerea că atît revista, cît şi o mare parte din felul în care arată copiii aceştia pe dinăuntru constituie expresia eforturilor şi a calităţilor dumneavoastră de dascăl!... Totodată exclam: Bravo, copii! Mă bucur mult pentru ceea ce aţi reuşit să faceţi, pentru ceea ce aţi devenit! Vă îndemn nu numai să nu vă uitaţi revista, care vă va vorbi toată viaţa despre *primii voştri paşi* pe drumul învăţăturii şi al vieţii (iar, pentru unii dintre voi, cine ştie, poate chiar pe cel al preocupărilor de mai tîrziu de a ajunge ziarişti sau scriitori), ci şi, dacă se va putea, s-o continuaţi în noul ciclu şcolar. Încercaţi! Eu vă urez succes!...

Am primit la redacţie numeroase alte publicaţii şcolare, de care ne vom ocupa în viitoarea apariţie a revistei noastre!...

DE LA CORESPONDENȚII NOȘTRI

Galați

Pe 24 septembrie 2002 s-a deschis la Muzeul de Istorie din Galați o expoziție cu adevărat inedită: exponatele sînt obiectele de scris care au aparținut unor scriitori români. Dl. Dan Râpă Buicliu este muzeograful gălățean care s-a ocupat de organizarea acestei expoziții în cadrul Muzeului Județean de Istorie. Obiectele au fost aduse de către doamnele Oana Melinte, conservator general, și Ioana Coșereanu, muzeograf, șef de secție la Muzeul Literaturii Române din Iași.

Vernisajul a început cu discursul directorului Muzeului de Istorie, domnul Ștefan Stanciu: „Am zis că dacă tot a început școala și copii s-au apucat de scris, ar fi interesant să deschidem o expoziție pe această temă și iată că deja cîțiva dintre ei au venit la muzeu să vadă cu ce scriau înaintașii lor, cei care au dat capodopere ale literaturii".

Printre piesele expuse, am remarcat cîteva obiecte care au aparținut lui Mihai Eminescu și anume: inelul sigilar cu piatră roșie, precum și ceasul de aur, cu monogramă, dăruit de Gheorghe Eminovici fiului său. „Știm cu toții că de la Eminescu ne-au rămas foarte puține obiecte, printre care se numără și acestea două, care fac parte din patrimoniul Muzeului Literaturii din Iași. Publicul gălățean le poate vedea o singură zi: din motive de securitate, ele se vor întoarce la Iași", a declarat doamna Ioana Coșereanu. Expoziția a mai scos la iveală una dintre primele ediții ale volumului *Poezii*, îngrijite și completate de Titu Maiorescu, precum și un facsimil cu semnăturile marelui poet. „Mihai Eminescu și-a exersat mult timp semnătura pînă ce aceasta să ajungă în forma pe care o cunoaștem cu toții", a mai spus doamna Coșereanu.

Cu emoție în suflet, am putut vedea stiloul de aur folosit de Mihai Sadoveanu cînd a scris de la prima pînă la ultima literă *Baltagul*. Nu au lipsit nici călimara de cristal, cartea de vizită, precum și o scrisoare în original, obiecte aparținînd marelui scriitor român.

Prefața volumului *Amintiri din copilărie*, în original, precum și nisiparnița prozatorului Ion Creangă au fost și ele expuse în muzeu.

Trusa de birou a lui Calistrat Hogaș (sfeșnice de fildeș cu piedestal de menochet, port-sugativă cu rulou de fildeș, daltiță și cuțitaș), călimara și tocul Otiliei Cazimir, stiloul și călimara lui Cezar Petrescu, port-carnet brodat cu motive florale, precum și un vas napoleonian pentru cărțile de vizită ale lui Titu Maiorescu și ale istoricului Artur Gorovei au putut fi admirate în vitrinele muzeului.

Au fost expuse și mașini de scris aparținînd unor scriitori, din care amintim mașina de scris „Remington" — 1877 — a lui Cezar Petrescu și „Olympia" lui Demostene Botez.

Expoziția a rămas deschisă pînă la 15 octombrie.

CODRIN-ȘTEFAN ARSENE,
clasa a IX-a E, Colegiul Național „Vasile Alecsandri", Galați

DEBUT

Dan Răzvan Păun

Școala Nr. 3 „Ștefan cel Mare",
clasa a VI-a, Alexandria

Privind norii suri

Se vede ca-ntr-o diagramă
Cum norii suri
Cern picături
Ca într-o panoramă.

Iar vîntul cel nebun
Scutură copacii
Ca un căpcăun

Și peste creștet de dumbravă
Se văd cocori
Zburînd spre alte zări.

Amalia-Valentina Dragomir
Comuna Măneciu-Ungureni, jud. Prahova

Adevăr

Ocolim durerea,
deci adevărul.
Pentru a nu suferi
ne mințim sufletul
ca atunci cînd unui copil
îi dai o acadea
să tacă.

Ocolim singurătatea,
deci adevărul.
Pentru a nu-l răni
pe cel de-aproape
ne credem actori
în roluri de excelență.

Ocolim sfîrșitul,
deci adevărul.
Pentru a nu pleca,
ne mințim virusul
ce sălășluiește-n noi.
Vom spune o minciună
cu tentă de-adevăr:
„Taci, tu, suflete, căci noi
nu vom pleca,
ci vom rămîne veșnic
lîngă ceea ce iubim!"

TINERE TALENTE

Daniela Andreea Dinu

S-a născut în ziua de 4 mai 1985, la Brăila. În prezent este elevă în clasa a XI-a la Colegiul Național „Gh. M. Murgoci".

A debutat în ziarul *Libertatea*, la 25 decembrie 1995. A participat la mai multe ediții ale concursului de creație literară „Mihai Eminescu", inițiat de Școala „Mihai Eminescu", obținînd premii și mențiuni. În anul 2000 a primit *Premiul special* al Primăriei municipiului Brăila.

Volumul de debut, intitulat *La poalele Golgotei* (Editura Edmunt, 1999), a fost lansat de Biblioteca Județeană „Panait Istrati". Al doilea volum, *Dor de aripi*, a apărut la Editura „Ex Libris" în martie 2001.

Clopoțel

Un clopoțel argintiu
Trezește în mine
Amintirea unei nopți
Cu fulgi mari,
Pe care ți-i trimiteam
Cu suflarea, în joc,
După ce-i sărutasem
Tainic, mai înainte,
Albi paji ai albei iubiri
Ascunsă în sufletul meu.

Fluturele

Închisă în sufletul meu
Dragostea mea are zbaterile
Unui fluture oprit din zborul lui.
Un fluture albastru
Cu aripile aurite
De amintirea zilelor petrecute cu tine.
Un fluture ce seamănă
Cu o floare uitată
Într-un caiet vechi, o dată cu tot ceea ce a fost.
Un fluture obosit
Să mai continue drumul zbuciumat
Spre o inimă ce nu-l primește.

LARISA CASANGIU, MARIN IANCU

Dicționar de personaje călinesciene

București, Editura Sigma, 2001, 126 p.

Cartea cu titlul de mai sus oferă prilejul unei lecturi pe cît de utile, pe atît de plăcute, ce îl conduce pe cititor în lumea fascinantă a ficțiunii călinesciene.

Prefața, semnată de Marin Iancu, se constituie într-un studiu teoretic privind conceptul de personaj și importanța lui ca „element structural fundamental, mai ales pentru genul romanesc", cu o poziție privilegiată față de celelalte unități textuale ale narațiunii: povestire și intrigă (E. M. Forester), spațiu și acțiune (Wolfgang Kayser), narator, timp și spațiu. Într-un scurt istoric al teoriei despre personaj se trec în revistă diversele tipuri ale demersurilor critice (și de lectură): sociologice, psihologice, psihanalitice, stilistice, funcționale și semiotice și se citează nume ca: Aristotel, N. Hartmann, N. Frye, Ph. Haman, Tz. Todorov, Guy Michaud, E. M. Forester, R. Barthes, A. J. Greimas, V. Propp, B. Tomașevski ș.a. Analizînd studii fundamentale, autorul evidențiază ambiguitatea termenului de personaj, care provine, pe de o parte, din „caracterul proteiform al axei primordiale a textului romanesc [...], axa diegetică, iar, pe de altă parte, din existența mai multor niveluri de descriere și analiză, a unor categorii diferite ce coexistă în această noțiune: personaj și persoană, personaj și viziune, personaj și atribute, personaj și psihologie" (p. 7).

De asemenea, se evidențiază diversitatea punctelor de vedere asupra personajului, din care decurg direcții de analiză și metode de studiu diferențiate în adevărate școli critice. Uneori (Aristotel, formaliștii ruși, structuraliștii francezi), personajul a fost considerat ca *purtător al acțiunii*, un simplu *agent*, *actant*, care acționează după o schemă și îndeplinește un rol, statutul lui fiind funcțional. Alteori, personajul este considerat ca purtător de viziune, o adevărată instanță narativă sau, în sfîrșit, cînd se face referire la modalitățile de configurare a umanului în artă, personajului i se recunoaște evoluția psihică și morală, prin asemănarea cu modelul antropomorf sau, dimpotrivă, prin contradicție cu el, mergînd de la deformare (personajele urmuziene) pînă la metamorfoza totală (Kafka). Se aduc în discuție termenii *tip*, *tipicitate*, *prototip*, *caracter*, *arhetip* și relațiile *persoană gramaticală — persoană narativă — personaj literar* sau *autor — personaj narativ*.

Personajul este văzut apoi ca *element al textului* și ca *proiecție a textului*. Ca element al textului se identifică prin nume, descriere, discurs, evenimente, dar nu se limitează — precizează autorul — la nici unul dintre procedeele de calificare, ci „este fondat pe o materie textuală risipită, fiind reconstruit, treptat, în materia textului". Ca proiecție a textului, împlinită numai prin lectură, personajul este o structură deschisă, aflată în interacțiune cu diferitele categorii de cititori.

Astfel, Marin Iancu descrie „morfologia și sintaxa personajului" sau „gramatica sa interioară" și descifrează „liniile de forță ale unei actuale poetici a personajului; socialitatea eroului și valorizarea lui în diferite perioade ale literaturii, interesul uman și estetic, coerența sa psihologică, clasificarea și distribuirea personajelor, tipologii bazate pe criterii ideologice, etice sau formale, tehnici de caracterizare și moduri de prezentare sau de introducere în acțiune [...], legăturile dintre personajele aceleiași opere, care compun un sistem relațional complex...".

Toate acestea sînt puse în valoare de cei doi autori în cuprinsul dicționarului.

Larisa Casangiu și Marin Iancu prezintă în ordine alfabetică personajele celor patru romane călinesciene, iar atunci cînd personajul apare în două romane, se fac referiri la ambele apariții, separat. Mai întîi se precizează locul și rolul personajului în narațiune: personaj principal, secundar, episodic, caracterizat prin scene dialogate și prin comentariul naratorului, *porte-parole* sau *alter-ego* al autorului, vector al acțiunii sau pretext pentru contextul narativ sau semic, personaj adjuvant sau personaj cu rol migrator. Apoi este integrat lumii ficțiunii sale, prin stabilirea gradelor de rudenie cu alte personaje (soț, soție, ginere, logodnic etc.), observîndu-se preocuparea scriitorului de a crea arborele genealogic al celor mai multe dintre personajele sale. Considerațiile sociale și morale sînt cele mai numeroase, firește pentru romanul de tip balzacian: profesia, mediul social, traiectul existențial și tipul moral reprezentat. Aprecierile critice sînt susținute de citate din opera literară (pentru portret) și din studii critice referitoare la opera lui G. Călinescu (S. Damian, Pompiliu Constantinescu, Paul Georgescu, Gh. Glodeanu ș.a.). Se fac referiri la portret — static, pitoresc, schematic —, la atitudinea autorului față de personaj: portret șarjat, ridiculizat, grotesc, ironic. Cînd intențiile caracterologice sînt existente, este

discutată onomastica. Sugestiile sînt de multe ori comice (Pomponescu, Farfara), ironice (Dragavei). Se urmăreşte construirea personajului şi din perspectiva curentelor literare: unul este neverosimil din perspectivă realistă (Dragavei), altul oscilează între clasicism, romantism, baroc (Caty Zănoagă). Uneori imaginea personajului este completată prin evidenţierea unor înrudiri sufleteşti, spirituale sau tipologice cu alte personaje, fie din opera aceluiaşi scriitor, fie din romanele altor scriitori (generăleasa Cernicev).

Dicţionarul pune în evidenţă capacitatea scriitorului de a crea o tipologie. Personajele sînt caractere puternice, cristalizate în jurul unei trăsături dominante, în mod paradoxal în competiţie cu vocea auctorială, care încearcă să domine şi să submineze propriile creaţii. Protagoniştii au o dublă determinare, de exponent al unui destin individual şi de *porte-parole* al autorului. De asemenea, se evidenţiază însuşirea lui G. Călinescu de excepţional portretist, care, cu un deosebit spirit al observaţiei şi prin acumularea unor detalii pitoreşti, realizează portrete schematizate, şarjate, în spiritul „călinescianismului".

Larisa Casangiu şi Marin Iancu reuşesc, prin analiza personajelor, să ilustreze cu aceeaşi claritate atît „faţa", cît şi „nodurile" ţesăturii narative. Fiecare personaj are istoria lui, *Dicţionarul...* fiind o sumă de istorii, cu reale calităţi artistice, care îl delectează pe cititor, iar, prin amploarea şi seriozitatea analizei, este o contribuţie de referinţă pentru bibliografia critică a operei lui G. Călinescu şi pentru poetica personajului.

DORINA ŞONCA

CONSTANTIN CUBLEŞAN

„Moara cu noroc" de Ioan Slavici

Cluj-Napoca, Editura Dacia (seria „Biografia unei capodopere"), 2001, 94 p.

Alături de Humanitas (care a publicat foarte bune volume în colecţia „Tezaur"), Editura Dacia din Cluj-Napoca vine în sprijinul atît al elevilor şi studenţilor, cît şi al profesorilor de literatura română, iniţiind seria „Biografia unei capodopere". În amintita serie, editorii au publicat analize critice ale unor opere literare incluse în programa şcolară: *La ţigănci, Enigma Otiliei, Ciocoii vechi şi noi, Povestea lui Harap Alb, Alexandru Lăpuşneanul, Moromeţii, Sărmanul Dionis, Ultima noapte de dragoste..., Patul lui Procust.*

În cele şase secţiunii ale cărţii sale, Constantin Cubleşan propune receptarea unei opere literare — nuvela *Moara cu noroc* de Ioan Slavici. În *Preliminarii teoretice*, criticul clujean face distincţii pertinente între nuvelă şi povestire, urmăreşte istoricul speciei, de la cristalizarea ei, la sfîrşitul evului mediu, în Italia, punctînd perioadele literare în care s-au înregistrat capodopere, precizînd totodată că „nuvela va cunoaşte tratarea din punctul de vedere teoretic abia în perioada romantică." (p. 9). Tot în această secţiune se subliniază caracteristica esenţială a nuvelei psihologice: *monologul interior*, ca modalitate de investigare a eu-lui, spre a se reliefa „problemele de conştiinţă acute, declanşate în raport cu ansamblul relaţiilor sociale [...] în care personajele sînt obligate să acţioneze, dramatic" (p. 12). Din această perspectivă, nuvela lui Slavici e analizată în contextul nuvelisticii psihologice naţionale, alături de *Bunicul, Bunica* (Delavrancea), *Catastrofa, Iţic Ştrul dezertor* (Rebreanu), *De la noi la Cladova* (Galaction), iar în literatura actuală nuvela de factură psihologică „e ilustrată în special de generaţia şaizecistă, care aduce o revigorare a genului, excelînd prin tratarea unor subiecte luate din actualitatea imediată sau din războiul abia încheiat..." (p. 16).

În a doua secţiune a cărţii, *Ioan Slavici — schiţă pentru un portret*, se vorbeşte despre *O biografie convulsionată, Locul lui Slavici în literatura română*, ca şi despre *Noutatea prozei* sale. În ultima subdiviziune menţionată, după ce rezumă ecourile în epocă la publicarea în 1881 a volumului *Novele din popor* (bunăoară, Xenopol îl compară pe Slavici cu Stendhal, „în ceea ce priveşte profunzimea descripţiilor...", p. 25, iar N. Iorga „vedea în autorul lor un autentic şi profund analist...", p. 26), Constantin Cubleşan fixează liniile directoare ale noutăţii prozei lui Slavici, semnalînd că se poate vorbi despre „o orientare manifestă spre universul actualităţii imediate, spre dramele umane [...], totul văzut [...] din dramatismul interior al sufletelor şi conştiinţelor oamenilor simpli..." (p. 26).

Dacă primele două secţiuni sînt pregătitoare, avînd menirea unei *puneri în temă* cu privire la problematica opului, în a treia secţiune — *Moara cu noroc* — Constantin Cubleşan se referă la receptarea critică a celei mai valoroase nuvele psihologice a lui Slavici. Mai întîi, criticul atrage atenţia cititorului asupra unui paradox: deşi Maiorescu ţine nuvela în sertar aproape un an, înainte de a o publica în *Convorbiri literare*, o recomandă poetei Mite Kremnitz (cumnata sa) s-o traducă în germană, pentru a fi publicată în revista berlineză *Deutsche Revue* (numerele 10 — 12, 1881).

Deşi subdiviziunea referitoare la subiectul nuvelei este intitulată *Un western românesc la 1881*, această idee nu e aprofundată, ci se reia o ipoteză de interpretare: „Faptul că de multe ori exegeza literară [...] a făcut trimiteri la lumea vestului sălbatic american, se justifică [...]. Avem de a face şi aici cu lumea unui vest în plin proces de ascensiune pe scară social-economică [...]. Avem briganzi, un fel de pistolari, intraţi în legenda locului datorită bravurilor sîngeroase săvîrşite [...]. Şi nu lipseşte nici povestea de dragoste [...] care eşuează sub presiunea suspiciunilor murdare, a neîncrederii şi laşităţii" (p. 48 — 49).

Mai bine argumentată, fiindcă se bazează şi pe citate inspirat alese, este subdiviziunea *Conflictul moral. Virtute şi corupţie*. Aici, accentul e pus pe relevarea *jocului duplicitar* al lui Ghiţă, care-l ajută să reziste presiunii lui Lică, dar care îi va fi fatal pînă la urmă.

Tipologia personajelor este abordată „într-o simetrie diamantină, pe coordonatele conflictului provocat de patima înavuţirii..." (p. 65). Ea trebuie pusă în relaţie cu *analiza psihologică* şi cu *mijloacele artistice* de realizare a acestora. Constantin Cubleşan îşi susţine argumentaţia tot pe baza citatelor din nuvelă, oprindu-se asupra aspectelor semnificative referitoare la dialog, monologul interior, stilul direct, cel indirect liber şi descrierea personajelor.

De asemenea, sînt propuse trei teme de studiu, dintre care mai incitante sînt cele referitoare la prezenţa hanului şi descripţia drumului, prin comparare cu alte opere din care transpar aceste motive literare.

În secţiunea a cincea găsim referinţe critice, sub forma unor extrase despre personajele nuvelei în discuţie, de la cele mai autorizate voci (G. Călinescu, D. Vatamaniuc, T. Vianu, Al. Săndulescu, M. Zaciu) pînă la cele mai noi abordări critice: Tatiana Scorţanu şi Sara Iercoşan.

Prin felul cum a fost gîndită şi realizată, cartea lui Constantin Cubleşan se dovedeşte a fi un util instrument de lucru în receptarea primei nuvele psihologice din literatura română.

CONST. MIU

„Revista Fundaţiilor Regale"

Ediţie de VICTOR CORCHEŞ, GELU CULICEA, CĂTĂLINA GRINDEANU

Constanţa, Editura Europolis, 2002, 467 p.

Revista Fundaţiilor Regale este fără îndoială una dintre publicaţiile de referinţă ale culturii române, cu atît mai mult cu cît cei 14 ani de apariţie ai lunarului bucureştean (din ian. 1934 pînă în dec. 1947) coincid cu apogeul creator al celui de-al doilea val de clasicitate. Înaltul patronaj al casei regale, ale cărei idealuri culturale le reprezenta, colaborarea celor mai importante personalităţi ale vremii, profilul enciclopedic şi ambiţia de a fi simultan o sinteză a valorilor naţionale, dar şi o fidelă oglindă a spiritualităţii universale, au făcut din această publicaţie un forum al actualităţii culturale româneşti şi nu numai. În paginile ei se găsesc publicate pentru prima oară versuri, proză, eseuri, dar şi traduceri de cea mai bună calitate, recenzii, cronici ale unor ediţii de referinţă ce apăreau în această perioadă, nu doar în spaţiul românesc, ci şi pe întregul continent european, în Asia sau Statele Unite ale Americii.

Spre a da doar cîteva exemple, Arghezi începe să scrie în *Revista Fundaţiilor Regale* în nov. 1934 şi va rămîne fidel colaborator pînă în dec. 1946, Bacovia publică versuri în 1935 — 1936, Blaga colaborează între 1938 şi 1947, Ion Barbu semnează o *Dedicaţie* în 1947, Al. Philippide publică o serie de poeme între 1938 şi 1947, Ion Pillat îşi încredinţează revistei mare parte din sonete (1935 — 1944), Dimitrie Stelaru publică aici între 1942 şi 1946, iar Vasile Voiculescu, între 1937 şi 1944. Dintre prozatori colaborează: Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Hortensia Papadat-Bengescu, Camil Petrescu, Mircea Eliade, Anton Holban, G. Călinescu, Mihail Sebastian, Agârbiceanu, Brătescu-Voineşti, Galaction, Cella Delavrancea, Eugen şi Monica Lovinescu, Cella Serghi, Ionel Teodoreanu şi mulţi alţii. Mai semnează, Gh. Brătianu, N. Condiescu, N. Cartojan, Constantin C. Giurăscu, N. Iorga, Ion Petrovici, Al. Rosetti, D. Gusti, G. Moisil, C. Rădulescu-Motru, L. Pătrăşcanu şi mulţi alţii.

Răsfoind acest volum, ai impresia că pătrunzi în multe ateliere de creaţie celebre, căci se găsesc aici fragmente ce vor fi integrate ulterior unor studii de anvergură, viitoare cărţi de referinţă. Fragmente din *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent* sau din monografiile călinesciene se află în paginile *Revistei Fundaţiilor Regale* la prima lor redactare, fragmente din studiile viitoare ale lui Mircea Eliade (*Treptele lui Julien Green, Insula lui Euthanasius*), precum şi o serie de texte semnate de Camil Petrescu (*Noua structură şi opera lui Marcel Proust, Carmen Sylva, Scriitorii români şi străinătatea*), Tudor Vianu (*Generaţie şi creaţie, Stil şi destin, Funcţiunile metaforei*), Dimitrie Caracostea (*Creativitatea eminesciană*, I — II, *Creativitate şi creaţie, Morfologia baladei populare*), Adrian Marino (*O teorie a istoriei literare: René Wellek, „The Theory of Literary History", Pentru cunoaşterea*

humanismului), Perpessicius (cu rubrica permanentă *Jurnal de lector)*, Vladimir Streinu (*Edgar Poe şi scriitorii români, Despre autenticitate)*, Şerban Cioculescu (*Gib I. Mihăescu, Caragiale şi politica)*, Artur Gorovei (*Dragostea în poezia populară)*, I. C. Chiţimia (*Contribuţii la istoria literaturii române vechi)* şi mulţi alţii.

Nici un eveniment cultural nu rămînea neconsemnat de revistă, fie că era vorba despre momente aniversare, fie că se punea doar problema unor reaşezări valorice permanente. Pentru a da un exemplu concret, în 1940 se serba centenarul naşterii lui Titu Maiorescu, prilej de ample dezbateri în critica românească asupra contribuţiei mentorului Junimii la dezvoltarea culturii române. Toate vocile autorizate ale momentului au ţinut să participe la această reevaluare a operei critice şi culturale maioresciene şi multe dintre studiile scrise cu acest prilej au fost publicate în *Revista Fundaţiilor Regale*, unde procesul decantărilor valorice reprezenta una dintre politicile editoriale permanente. Ca ilustrare a interesului pentru epoca marilor clasici, citãm cîteva dintre studiile dedicate criticului în paginile revistei: V. Streinu: *Spre Titu Maiorescu*, în nr. 5, 1937, p. 392 şi apoi *Maiorescu şi rolul criticei*, în nr. 3, 1940, p. 616; Ş. Cioculescu: *Despre Junimea şi Titu Maiorescu*, în nr. 8, 1937, p. 395 şi *Titu Maiorescu şi Eminescu*, în nr. 3, 1940, p. 628; I. Rădulescu-Pogoneanu: *La apariţia volumului II din "Jurnalul" lui Maiorescu*, în nr. 12, 1939, p. 546; G. Călinescu: *Titu Maiorescu, polemist. Centenarul lui T. Maiorescu*, în nr. 3, 1940, p. 575; M. Sebastian: *Titu Maiorescu şi „Jurnalul" său*, în nr. 3, 1940, p. 608; Redacţia: *Comemorarea lui Titu Maiorescu*, în nr. 4, 1940, p. 168; P. Constantinescu: *Titu Maiorescu faţă de noi*, în nr. 3, 1940, p. 584 şi *Concepte maioresciene în critica lui E. Lovinescu*, în nr. 5, 1946, p. 122; Al. Dima: *Afinităţi elective: Titu Maiorescu şi Goethe*, în nr. 9, 1940, p. 589; P. Comarnescu: *„Titu Maiorescu" de I. Petrovici*, în nr. 6, 1942, p. 695; C. Bodea: *Titu Maiorescu, bursier al Blajului*, în nr. 8, 1942, p. 479.

Acest *Caleidoscop* al *Revistei Fundaţiilor Regale* constituie un instrument ştiinţific şi documentar extrem de util pentru cei interesaţi de dinamica vieţii culturale româneşti în acea perioadă, în care valorile epocii interbelice se sedimentaseră deja. O dată cu dispariţia revistei, în 1947, se stingeau şi ultimele prelungiri ale unei epoci importante a culturii române, umbrită curînd de tenebrele proletcultismului. Obsedantul deceniu bătea la uşă, iar falsificările ideologice ale perioadei comuniste aveau să-şi facă un program sistematic din ignorarea oricărei contribuţii civilizatoare a casei regale. Generaţii întregi au părăsit băncile şcolilor fără să li se fi pus în mîini un singur număr din această revistă de referinţă a culturii române interbelice. Deşi colecţiile se păstrau în biblioteci, publicaţii ca *Gîndirea* sau *Revista Fundaţiilor Regale* erau rareori trecute în listele bibliografice, chiar în cele ale studenţilor filologi, şi uneori consultarea lor necesita tot felul de aprobări.

Azi *Revista Fundaţiilor Regale* este la îndemîna tuturor celor interesaţi şi, dacă acest volum apare la Constanţa, este poate şi datorită existenţei unei colecţii aproape complete la Biblioteca Judeţeană locală. Prin crestomaţia de texte şi mai cu seamă prin repertoarul bibliografic complet, cartea oferă un ghid de orientare în vastul material, făcînd totodată oficiul de a stîrni curiozitatea noilor generaţii de specialişti. Reproducerea unor documente şi fotografii de epocă este o încercare de a o face şi mai utilă şi atractivă, mai cu seamă pentru cei încă nefamiliarizaţi cu epoca. Cum ea se anunţă ca un prim pas spre realizarea unei monografii a revistei, nu ne rămîne decît să salutăm această iniţiativă, pe care o aşteptăm cu nerăbdare.

MARINA CAP-BUN

HUMANITAS EDUCAȚIONAL

vă propune pentru toamna 2002
titluri pentru aria curiculară limbă și comunicare

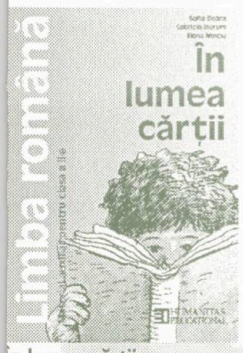

În lumea cărții
Limba și literatura română clasa a II-a
144 pagini, 65 000 lei

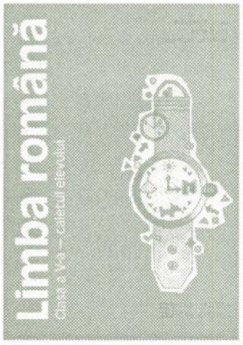

Limba și literatura română clasa a V-a - Caietul elevului
176 pagini, 65 000 lei

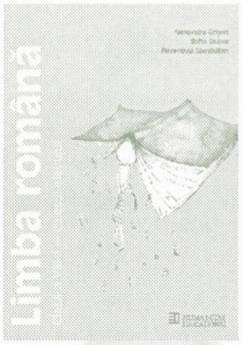

Limba și literatura română clasa a VIII-a - Caietul elevului
264 pagini, 75 000 lei

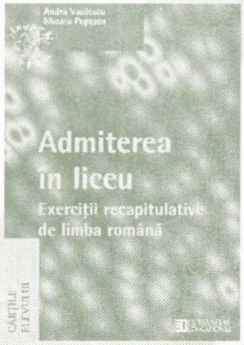

Admiterea în liceu
Exerciții recapitulative
184 pagini, 75 000 lei

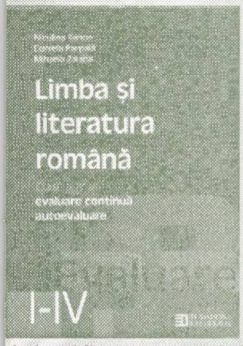

Limba și literatura română clasa a II-a
Evaluare și autoevaluare
96 pagini, 49 000 lei

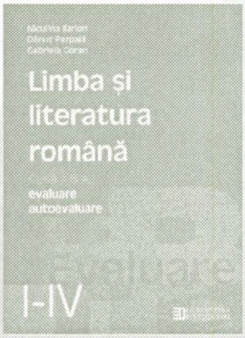

Limba și literatura română clasa a III-a
Evaluare și autoevaluare
94 pagini, 94 000 lei

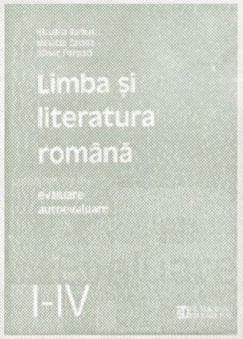

Limba și literatura română clasa a IV-a
Evaluare și autoevaluare
90 pagini, 49 000 lei

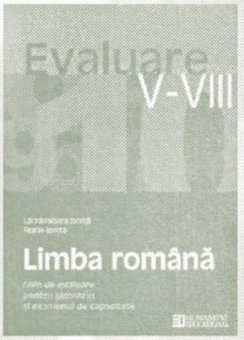

Limba și literatura română
Ghid de evaluare pentru gimnaziu și examenul de capacitate
152 pagini, 65 000 lei

Jurnalistică școlară
Manual opțional pentru liceu
144 pagini, 95 000 lei

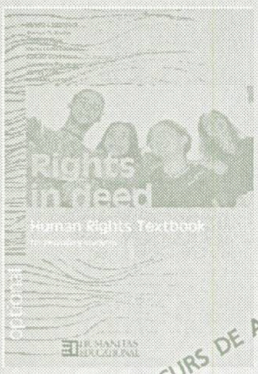

Rights in deed
Manual opțional pentru liceu

ÎN CURS DE APARIȚIE

Pentru informații și comenzi ne puteți contacta la:

PIAȚA PRESEI LIBERE 1, CORPUL C
SECTOR 1, 79734 BUCUREȘTI
TEL. (021) 224 54 36, (021) 222 51 10
FAX (021) 224 54 38
educ@agora.humanitas.ro www.hed.ro

În atenția profesorilor și a elevilor

Societatea de Științe Filologice va continua să editeze în 2003 revistele trimestriale *Limbă și literatură* (destinată profesorilor și altor specialiști în domeniu) și *Limba și literatura română* (destinată elevilor), străduindu-se să răspundă cît mai eficient exigențelor impuse de noua orientare a învățămîntului, solicitînd, în acest scop, cadrelor didactice articole și studii în strînsă concordanță cu obiectivele modernizării mijloacelor de predare-învățare, care să permită o corectă înțelegere și aplicare a cunoștințelor teoretice în raport de complexitatea fenomenelor lingvistice sau literare, adaptate la fiecare nivel de pregătire școlară. De aceea, vă rugăm ca articolele trimise spre publicare să fie adaptate spiritului noilor programe de gimnaziu și de liceu, astfel încît materialele să nu fie simple comentarii ale textelor din manuale, ci să vizeze în primul rînd strategii didactice diferite de abordare a acestora.

Pentru anul 2003, cititorii noștri se pot abona la revistele menționate mai jos în scris (menționînd adresa exactă la care doresc să primească revistele, numărul de abonamente și modalitatea de plată: anticipat, prin mandat poștal sau ordin de plată în contul Societății de Științe Filologice, sau contraramburs) direct la sediul **Societății de Științe Filologice, str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector 1, București.** sau la telefoanele: **(021) 312.31.48, 0744.844.762,** astfel:

1. *Limbă și literatură* (40.000 de lei exemplarul, 4 volume x 40.000 = 160.000 de lei abonamentul anual).
2. *Limba și literatura română* (30.000 de lei exemplarul, 4 numere x 30.000 = 120.000 de lei abonamentul anual).

Abonamente se pot face și prin Rodipet, la oficiile poștale; numere de catalog: 7057 — *Limbă și literatură* și 7058 — *Limba și literatura română*, sau prin rețeaua de difuzare M.T. PRESS, Bd. Basarabia, nr. 256, sector 3, București (tel. (021)255.48.15, (021)255.48.16, (021)255.48.17).

A apărut:

• *Gramatică, vocabular, teste și bareme pentru examenul de capacitate* (autori: Andra Șerbănescu, Florin Ioniță și Adrian Săvoiu) — 50.000 de lei

Menționăm că revistele S.Ș.F. sînt cuprinse în lista publicațiilor recomandate de Ministerul Educației și Cercetării pentru a fi achiziționate de bibliotecile școlare.

Titularii de comenzi (abonamente) a căror valoare depășește 2.000.000 de lei beneficiază de o reducere a prețului de 15%, care se calculează de către S.Ș.F. la trimiterea coletului contraramburs sau de către titular la depunerea anticipată a sumei (mandat poștal sau ordin de plată) în contul S.Ș.F. nr. 2511.1—570.1/ROL, deschis la Banca Comercială Română, Filiala sector 5, București. Costurile de expediție sînt suportate de S.Ș.F.

I.S.S.N. 0254 — 4741

Lei 25 000

Bibliotec... TRA
- SIBIU -

Biblioteca ... TRA
- SIBIU -

4
2002

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

SOCIETATEA DE ŞTIINŢE FILOLOGICE DIN ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACŢIE

SILVIU ANGELESCU, GHEORGHE ANTONESCU (Slobozia), MIRCEA BREAZ (Cluj-Napoca), ION BUZAŞI (Blaj), TEODOR CAPOTĂ (Cluj-Napoca), MIHAI FLOAREA, ION HANGIU (redactor fondator), MARIN IANCU, FLORIN IONIŢĂ, NICOLAE MĂTCAŞ, NICOLAE I. NICOLAE, TUDOR OPRIŞ (membru fondator), GABRIELA PANĂ DINDELEGAN, LIVIU PAPADIMA, GH. PIŢIGOI (Rm.-Vîlcea), GEORGE ŞOVU (membru fondator), AL. TUDORICĂ

REDACŢIA

FLORENTINA SÂMIHĂIAN — redactor, MIRCEA FRÂNCULESCU — redactor-şef

Secretariat — difuzare: MARIUS IONESCU, telefon (021) 312.31.48; 0744.844.762

Revista LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ este editată de Societatea de Ştiinţe Filologice, cod 848 866. Redacţia: str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector I, Bucureşti, cont B.C.R. nr. 2511.1—570.1/ROL, Filiala sector V, Bucureşti.

Culegere şi tehnoredactare computerizată: CARMEN BÎTLAN

Biblioteca „ASTRA"
— SIBIU —

LIMBA ŞI LITERATURA ROMÂNĂ

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ PENTRU ELEVI

ANUL XXXI, NR. 4 (OCTOMBRIE — DECEMBRIE), BUCUREŞTI, 2002

Sumar

Gramatică, vocabular

NARCISA FORĂSCU — Observaţii asupra semanticii cuvintelor derivate 3
ELEONORA ZAMŞA — Împrumuturi analizabile: dificultăţi şi soluţii 8
CONSTANTIN DOMINTE — Cum se nasc familiile de cuvinte? (II) 11
CONSTANTIN IONIŞOR — Despre structura funcţională a vocabularului 15

Stil, compoziţie

ANDRA ŞERBĂNESCU — Conspectul 19
AL. TUDORICĂ — Despre genurile literare: lirismul obiectiv 23

Analize, sinteze

ALINA BOBOC — Modalităţi de caracterizare a personajului Răzvan din drama „Răzvan şi Vidra" de Bogdan Petriceicu Hasdeu 27
VALENTIN EMIL MUŞAT — Elipsa şi cunoaşterea contextuală în poezia „N-ai să vii" de Nichita Stănescu 30

Concursuri, examene

Structura probei scrise la disciplina Limba şi literatura română din cadrul examenului de capacitate 2003 ... 33
Structura celor două probe la disciplina Limba şi literatura română din cadrul examenului de bacalaureat 2003 34
Proba de limba română la Concursul de admitere la Facultatea de Litere, Secţia Relaţii Internaţionale. Studii Europene, Sesiunea septembrie 2002. (Rezolvare şi comentarii de MELANIA ROIBU) 35
Proba de limba română la Concursul de admitere la Facultatea de Litere, Secţia de Comunicare Socială şi Relaţii Publice, Sesiunea septembrie 2002 (Rezolvare şi comentarii de DANA NICULESCU) 40
IULIA MORTU, TANA NUŢU, FLORIN IONIŢĂ — Proba de limba română la examenul de admitere la Academia de Poliţie din Bucureşti, Sesiunea septembrie 2002 43

Cenacluri, reviste

GEORGE ŞOVU — Cronica revistelor şcolare 48

De la corespondenţii noştri 50

Debut

CRISTINA MĂRCULEŢ — Rîs 53
IOANA MĂDĂLINA MATEESCU — Scrisoare către George Bacovia, Luna 53

Tinere talente

ALEXANDRA GHENGHEA — Poezii într-un vers 54
OANA-CRISTINA STOICA — Nouraş (fragment) 54

Însemnări pe marginea cărţilor

DUMITRU CRAŞOVEANU, *Categorii sintactice necircumstanţiale* (Melania Roibu); MIRCEA CĂRTĂRESCU, *Enciclopedia zmeilor*, Ilustraţii de TUDOR BANUŞ (Liviu Papadima); PETRU MIHAI GORCEA, *Eminescu*, ediţia a III-a, vol. II (Mihai Floarea); ŞTEFAN CAZIMIR, *Caragiale recidivus* (Const. Miu); *Mari teme literare:* vol. 1 (*Adolescenţa; Joc şi joacă; Literatura şi celelalte arte; Familia; Şcoala);* vol. 2 *(Iubirea; Confruntări etice şi civice; Personalităţi, modele, exemple);* vol. 3 *(Scene din viaţa de ieri şi de azi; Aventură, călătorie; Lumi fantastice).* Dicţionar-antologie de texte pentru clasa a IX-a, coordonatori: FLORIN ŞINDRILARU, GHEORGHE CRĂCIUN, RAMONA LAPOVIŢĂ-JUGUREANU (George Ardeleanu)..... 56

Observaţii asupra semanticii cuvintelor derivate

NARCISA FORĂSCU
Universitatea din Bucureşti

Formarea cuvintelor cu ajutorul prefixelor şi al sufixelor este un proces complex, care pare simplu doar la prima vedere. De obicei chestiunea este expediată rapid de către elevi, citîndu-se doar exemplele cele mai clare şi făcîndu-se apel la sufixele şi prefixele cele mai productive.

Ne propunem, în cele ce urmează, să aducem în discuţie problema sensului afixelor, chestiune importantă, deoarece, se ştie, sensul unui derivat rezultă din suma sensului cuvîntului bază la care se adaugă sensul afixului lexical; pe de altă parte, productivitatea unui afix este strîns legată şi de sensul (sau sensurile) acestuia.

Afixele prezintă şi ele unele caracteristici semantice foarte asemănătoare cu cele ale cuvintelor, dar într-un fel oarecum diferit. Ele pot fi polisemantice, omonime, sinonime şi antonime.

Se ştie că afixele se clasifică după trei criterii: criteriul morfologic (care are în vedere clasa morfologică a derivatului), criteriul semantic (care dă seama de sensul lexical al derivatului, deoarece sensul afixului se adaugă la cel al bazei) şi criteriul productivităţii (numărul de derivate obţinute cu un afix).

Vom avea aici în vedere, în mod special, criteriul semantic, fără a face însă abstracţie de cel morfologic, întrucît trecerea unui cuvînt dintr-o clasă morfologică în alta este însoţită şi de o modificare a sensului. De exemplu, un derivat cum ar fi *instalator*, obţinut prin adăugarea lui *-tor* la un verb, se defineşte ca *„persoană* specializată în lucrările de montare şi de reparare a unor aparaturi tehnice", iar *zîmbitor*, obţinut cu acelaşi sufix tot de la verb, se defineşte, ca orice adjectiv, prin „care zîmbeşte".

Polisemia afixală este uneori foarte evidentă, deoarece, deşi derivatele au sensuri diferite, vorbitorul poate stabili cu uşurinţă o legătură între acestea. Cazul cel mai clar este acela al sufixului *-tor* care, adăugat la infinitivul verbelor, creează derivate cu sens diferit în funcţie de raporturile acestuia cu baza, dar între care se poate sesiza legătura, de exemplu: *1.* se pot obţine substantive nume de agent, numind persoana care face acţiunea exprimată de bază *(croitor, măturător, desenator, încasator); 2.* se formează numele obiectului cu ajutorul căruia se face o anumită acţiune *(bătător, stingător, strecurătoare, scobitoare, ascuţitoare); 3.* se formează numele unor animale numite astfel după o anumită caracteristică a lor *(lipitoare, ciocănitoare, privighetoare); 4.* se formează numele unor plante, de asemenea numite după o caracteristică *(plesnitoare, vătămătoare); 5.* se formează adjective care indică o însuşire dedusă din verbul de bază *(mîngîietor,* „care mîngîie", *hotărîtor* „care hotărăşte", *apăsător* „care apasă", *otrăvitor* „care otrăveşte"). În aceste derivate sufixul ca atare exprimă numai ideea „care" sau „cel care realizează acţiunea verbului-bază". Mai puţin evidentă este legătura celor cinci sensuri amintite cu o a şasea valoare a sufixului discutat şi anume aceea de a forma substantive abstracte ca *măsurătoare, însurătoare, numărătoare.*

În cazul sufixului *-ar*, şi el cu mai multe valori, întîlnim aceeaşi situaţie. Cu ajutorul lui se pot crea substantive nume de agent ca *cizmar, coşar, văcar, tăbăcar, pantofar, morar.* Remarcăm sinonimia dintre *-tor* şi *-ar* pentru valoarea de agent, diferenţa dintre ele constînd în tema la care se adaugă: verbală în cazul lui *-tor,* substantivală în cazul lui *-ar;*

o altă valoare este cea de nume de instrumente, numite după ce exprimă baza: *blidar* „raftul pe care se păstrează blidele", *umbrar* „acoperiș confecționat pentru a ține umbră", *grînar* „magazie unde se păstrează grînele", *obrăzar* „mască pentru protejat obrazul" etc. O a treia valoare a derivatelor cu *-ar* este aceea de însușire, caracteristică, introducîndu-se o marcă semantică suplimentară, depreciativă: *mămăligar* „cel care mănîncă multă mămăligă", *opincar* „cel care poartă opinci", *broscar, macaronar* „cel care mănîncă broaște, respectiv, macaroane". O altă valoare a sufixului *-ar* este cea adjectivală. Cu ajutorul lui se pot obține adjective, cum ar fi (deget) *inelar*, (tren) *mărfar*, (an) *școlar; -ar* se întîlnește frecvent și în derivatele care numesc animale, plante, păsări, pornindu-se de la o bază considerată o caracteristică a acestora: *urzicar, fluierar, cufundar, lopătar* (cerb), *șerpar* (soi de șoim) etc.

Dacă în cazul sufixelor discutate mai sus legătura dintre diferitele valori semantice ale fiecăruia dintre ele se poate face relativ ușor, deci ele pot fi considerate ca fiind polisemantice, în cazul celor mai multe sufixe această legătură fie a dispărut din conștiința vorbitorilor, fie sufixele nu au avut niciodată legătură. Oricum ar fi, ele funcționează în limba de astăzi ca omonime și ni se pare lipsit de importanță cum au evoluat ele în limbă, dacă au fost cîndva în legătură sau nu. Important este că la nivelul limbii de astăzi se comportă ca omonime. În această situație se află *-ime* cu ajutorul căruia se pot obține derivate din următoarele categorii: *1.* substantive denumind o colectivitate, ca *studențime, funcționărime, preoțime, boierime* (prin atașarea la substantive); *2.* adăugat la adjective, creează substantive abstracte, ca *lungime, lățime, vechime, usturime, cruzime, limpezime* etc., al căror sens general este „însușire, proprietate a bazei, privită ca substanță"; *3.* atașat la numerale, același *-ime* formează numerale fracționare cu înțelesul general „parte dintr-un întreg avînd ca numitor numeralul de bază": *doime, cincime, zecime.*

În aceeași situație se află și sufixul *-aș,* care se regăsește în derivate de următoarele tipuri: *1.* atașat substantivelor formează diminutivul acestora, de cele mai multe ori însoțit de o nuanță hipocoristică, atunci cînd obiectul denumit are alte dimensiuni decît cele indicate prin diminutiv. În acest caz se subliniază atitudinea mîngîietoare, de simpatie a vorbitorului față de obiectul apreciat: *copilaș, băiețaș, guleraș, cuțitaș, balconaș, ciobănaș.* Diminutivarea poate fi însă însoțită de o nuanță depreciativă, cînd baza este un substantiv care denumește o profesiune: *actoraș, profesoraș, gazetăraș.* O altă categorie de derivate în *-aș* (adăugat de regulă la substantive și, mai rar, la adjective și verbe) o reprezintă numele de agent: *poștaș, făptaș, ostaș, căruțaș, chiriaș, plutaș, fluieraș* „cîntăreț din fluier". Este evident că *-aș* cu valoare de agent nu are nimic a face cu *-aș* cu valoare diminutivală. Lucrul este cu atît mai evident, cu cît există formații paralele pornite de la aceeași bază, dar cu valori total diferite, de exemplu *fluieraș* „fluier mic" și *fluieraș* „cîntăreț la fluier". Cu ajutorul aceluiași sufix se pot obține adjective ca *buclucaș, codaș, mijlocaș, lăturaș, pizmaș.*

Un alt sufix care merită discutat este *-iș* (cu varianta *-îș),* ale cărui valori nu au nimic a face una cu cealaltă. Cu ajutorul acestuia se pot obține substantive denumind o colectivitate, ca de exemplu *bolovăniș, mărăciniș, tufiș, pietriș, zmeuriș.* Aceste derivate pot fi lesne puse în legătură cu baza de la care provin, ceea ce explică sensul noilor formații. Raportarea la baza de derivare este foarte importantă, întrucît ea explică sensul derivatului și evită greșeli ca aceea de a include în aceeași categorie cuvinte ca *hățiș,* de exemplu, a cărui bază nu poate fi identificată. O valoare de sens diferită este cea realizată în derivatele substantivale ca *tăiș, ascuțiș, sticliș, coborîș,* obținute prin atașarea sufixului la teme verbale. În fine, o altă valoare de sens, adverbială, este realizată în formații ca *furiș, pieptiș, cruciș, pieziș.*

Un alt sufix cu valori diferite, fără legătură între ele, este *-iță*, dezvoltat uneori ca *-uliță*. Cu ajutorul lui se formează numai substantive (în mod excepțional, adjective), iar valoarea sa principală este cea diminutivală: *blăniță, cheiță, portiță, codiță, dunguliță, vorbuliță*. O valoare cu totul diferită o realizează în derivate ca *doctoriță, poștăriță, notăriță, morăriță*, unde denumește femeia care face o lucrare sau, în cazul lui *zeiță*, unde este doar moțional. În mod accidental, formează nume de instrumente ca *linguriță, furculiță* (provenite de la *lingură* și, respectiv, *furcă)* în care valoarea diminutivală este destul de transparentă.

Sufixul *-uș(ă)* poate fi și el întîlnit în derivate cu valori diferite. În formații ca *măgăruș, cățeluș, mărgelușă, purceluș* are un sens diminutival care, ca și în alte cazuri, poate fi însoțit de o valoare hipocoristică. În formații adjectivale cum ar fi *bătăuș*, sensul este unul de agent (derivat de la verb) „care obișnuiește să bată"; numele de agent *cărăuș* provine tot de la o temă verbală. Îl mai întîlnim în derivate care denumesc un instrument, de exemplu, *căluș* „bucată de lemn sau de metal care se pune între dinții unui animal pentru a-l forța să deschidă gura", *astupuș* „dop", dar și cu valoare oarecum incertă în *culcuș, gălbenuș, albuș*.

Ca și la cuvinte, și la sufixe se poate observa suprapunerea omonimiei cu polisemia. De exemplu, sufixul *-easă* poate indica în unele formații sensul de „soție a persoanei denumite prin cuvîntul bază", dar și pe acela de „persoană feminină care îndeplinește funcția sau calitatea indicată de cuvîntul de bază": *cîrciumăreasă, proprietăreasă, portăreasă*. În aceste derivate cele două valori semantice coexistă, iar interpretarea derivatului într-un sens sau în altul este dirijată de context. Alături de acestea există derivate cu același sufix care nu pot fi înțelese *decît* ca „soție a persoanei indicate de bază", cînd aceasta denumește o meserie sau o calitate specific masculină: *preoteasă, generăleasă, coloneleasă*, deci valoarea sufixului este doar cea moțională. În cazul unor formații ca *spălătoreasă, lenjereasă*, acestea sînt în mod cert doar nume de agent, întrucît în limbă nu există un masculin la care să se fi atașat un sufix moțional.

Un alt sufix ale cărui valori foarte diferite merită a fi discutate este *-cios*. Atașat la teme verbale, el formează adjective ca *supărăcios, lipicios, băgăcios, pofticios, plîngăcios*, al căror sens general este „care + acțiunea exprimată de verb": „care se supără ușor", „care se lipește" etc. În combinație cu teme adjectivale formează derivate care aproximează o culoare: *negricios* „cam negru", *albicios* „cam alb" sau o însușire: *sărăcăcios* „cam sărac". Între cele două valori de bază nu se poate stabili nici o legătură.

Din cele arătate mai sus rezultă că sensurile derivatelor obținute cu același sufix trebuie interpretate diferit în funcție de raporturile (semantice sau / și morfologice) dintre acesta și baza cu care se combină.

În afară de sensurile clare, care pot fi definite printr-o formulă foarte generală, cele mai multe sufixe se regăsesc și în formații în care valoarea sau valorile de bază se estompează sau devin incerte și nu mai sînt percepute ca atare. În aceste cazuri se vorbește despre neutralizarea valorii sufixului. Cităm aici cîteva situații. Majoritatea sufixelor diminutivale se utilizează la formarea numelor de plante, animale, păsări, pești etc. și, în acest caz, nu mai sînt percepute de vorbitori ca diminutivale: *-iță (albăstriță, garofiță, lămîiță), -ior (gălbior, vinecior* (ciuperci), *inișor, nemțișor, perișoare)*. De asemenea, sufixele sînt frecvent utilizate pentru formarea numelor de persoane: *Ionuț, Vlăduț, Măriuța, Croitoru, Vînătoru, Rotaru, Lemnaru, Deleanu, Munteanu, Bîrlădeanu, Vlădoiu, Stănoiu, Dobroiu, Ioniță, Dumitriță* etc. Chiar dacă valoarea de bază a sufixelor care intră în formațiile de mai sus este estompată și vorbitorul nu mai are în

minte valoarea de agent a sufixelor *-tor* sau *-ar* din *Croitoru, Rotaru,* cuvintele respective trebuie totuşi recunoscute şi analizate ca derivate.

Un alt exemplu interesant de neutralizare este sufixul *-oaică* (format din augmentativul *-oaie* şi sufixul *-că,* al cărui rol este de a marca femininul) în formaţii ca *ursoaică, leoaică, lupoaică, turcoaică, rusoaică, unguroaică,* unde valoarea augmentativă nu mai este resimţită.

Sufixele sînt şi sinonime, în măsura în care ele coincid pentru un anumit sens. De exemplu, valoarea de nume de agent este conţinută în derivatele cu sufixele *-tor (muncitor, croitor, anchetator, programator), -ar (portar, fierar, grădinar, cizmar), -aş (arcaş, poştaş, căruţaş, puşcaş), -giu (camionagiu, mahalagiu, gratarагiu, macaragiu), -ist (pianist, gornist, dinamovist, căminist).*

De asemenea, pentru valoarea diminutivală, următoarele sufixe sînt sinonime: *-el (degeţel, băieţel, ghiozdănel, nepoţel), -uc (pătuc, sătuc, năsuc), -aş (copilaş, băieţaş, paltonaş), -uţ (pătuţ, gărduţ, căluţ), -ic (tătic, pupic, bunic);* pentru valoarea augmentativă se poate cita sinonimia dintre *-an (băietan, beţivan, puştan), -andru (băieţandru, copilandru, puiandru)* şi *-oi (butoi, buboi, lădoi, pietroi)* ş.a.m.d. Exemplele s-ar putea înmulţi. Evident însă, ca şi în cazul sinonimiei dintre cuvinte, sinonimia afixală este valabilă doar pentru o anumită valoare semantică. Opţiunea, în formarea cuvintelor pentru un sufix sau altul, ţine de preferinţa sufixelor pentru anumite teme, de alternanţele fonetice pe care acestea le provoacă, de productivitatea sufixelor în limba din care provin etc.

În cele de mai sus am avut în vedere numai polisemia, omonimia şi sinonimia sufixelor, întrucît acestea sînt foarte multe (circa 600) şi mai bine organizate semantic decît prefixele. În ce priveşte acestea din urmă, s-ar putea aminti sinonimia dintre prefixele negative *ne-,* vechi în limbă şi cu foarte multe derivate (de ex., *neascultător, nefiresc, necinstit, nespălat, nesomn)* şi *in-* (cu varianta *im-* înainte de *p, b* şi *i-* înainte de *l, m, r)* ca în *intraductibil, incorectitudine.* Cît priveşte derivatele cu *in- (im-, i-),* acestea trebuie deosebite cu grijă de formaţiile derivate împrumutate (de obicei din limba franceză). Şi aceasta, pentru că cele mai multe dintre formaţiile respective sînt analizabile în limba română, deoarece baza circulă şi independent: *indiscutabil, imoral, ilegal, inegal.* Sinonimia perfectă dintre cele două este dovedită şi de faptul că în limbă au apărut dublete ca *inegal — neegal, impolitețe — nepolitețe.* Dacă cele două prefixe se suprapun semantic, trebuie să menţionăm că ele se diferenţiază din punctul de vedere al distribuţiei lor stilistice: *ne-* se ataşează, de preferinţă, la teme vechi în limbă (mai rar la neologisme), în timp ce *in-* se combină exclusiv cu teme neologice.

În ce priveşte antonimia, sufixele nu pun probleme deosebite. În cazul prefixelor problema care s-ar putea aduce în discuţie nu este propriu-zis aceea a antonimiei la nivelul afixelor, cît aceea că unele, de exemplu *în-* şi *des(z)-,* formează perechi de cuvinte care se opun unul altuia, de cele mai multe ori cînd baza poate fi recunoscută: *încleia — descleia, înființa — desființa, înşuruba — deşuruba, înfrunzi — desfrunzi.* Chiar şi în cazul cînd vorbitorul nu mai poate recunoaşte baza, unele derivate cu *în-* şi *des(z)-* formează perechi de verbe cu sens opus: *îmbrăca — dezbrăca, încălța — descălța, încăleca — descăleca, încurca — descurca.* Alteori, verbe derivate cu prefixul *des(z)-* formează perechi antonimice cu verbele fără prefix, de exemplu: *nădăjdui — deznădăjdui, tăinui — destăinui, săra — desăra.*

În cele discutate mai sus am urmărit să atragem atenţia asupra faptului că identificarea şi analiza superficială a derivatelor nu sînt suficiente pentru o bună înţelegere a sensului acestora şi nici a sistemului de formare a cuvintelor în limba română, sistem complex şi cu aspecte variate. Afixele lexicale au diferite valori de sens (uneori foarte

îndepărtate) şi prezintă polisemii, omonimii şi sinonimii ca şi cuvintele, chiar dacă oarecum diferit de acestea.

Cu titlu ilustrativ, sugerăm în continuare cîteva comentarii ce s-ar putea face pe un mic text extras din *Manualul de limba română pentru clasa a VI-a*, Bucureşti, Editura All, 1998.

„O moară întotdeauna are ceva tainic şi singuratic în înfăţişarea ei. Cîteva case răzleţe stau pitite, înfricoşate ai zice, ameninţate întruna de primejdia bolovanilor uriaşi [...]. Dealul de piatră sfărîmicioasă întotdeauna, la ploi [...] îneacă grădinile acestor gospodari mărginaşi [...]. Şi printre căsuţele acestea se zăreşte trista rămăşiţă a cetăţii Neamţului."

În acest text sînt următoarele cuvinte derivate:

singuratic — derivat de la baza adjectivală *singur* cu sufixul adjectival *-atic* şi are sensul „izolat, solitar, retras"; sufixul se ataşează la adjective, ca în exemplul din text sau în *nebunatic*, ori la substantive ca în *tomnatic, primăvăratic* „de toamnă, de primăvară".

înfăţişare — derivat de la infinitivul verbal *înfăţişa* cu sufixul substantival care formează abstracte *-are;* sufixul este foarte productiv, putînd fi ataşat, în principiu, oricărui verb la infinitiv *(plimbare, încolonare, adunare)*, şi creează substantive care denumesc atît acţiunea verbului-bază, cît şi, concretizat, rezultatul acesteia. Astfel, un cuvînt ca *adunare* înseamnă „acţiunea de a aduna", dar şi „rezultatul acţiunii, întrunire". Verbul *a înfăţişa* este un derivat parasintetic obţinut cu prefixul delocutiv *în-* şi cu sufixul verbal *-a* de la baza *făţiş*, derivată, la rîndul ei, cu sufixul, aici cu valoare adverbială, *-iş* de la substantivul *faţă*.

înfricoşat — este un adjectiv obţinut prin conversiune de la participiul verbului *a înfricoşa*, derivat parasintetic cu prefixul delocutiv *în-* şi sufixul verbal *-a* de la adjectivul *fricos;* acesta este şi el un derivat de la substantivul *frică*, la care s-a adăugat sufixul adjectival *-os*, foarte productiv, ce se ataşează mai ales la substantive *(ceţos, botos)*, avînd înţelesul general „cu ceea ce indică baza"; este posibilă şi combinarea lui cu o temă verbală *(lunecos, tăios, tînguios)* şi, în acest caz, valoarea lui este de „care face acţiunea indictă de bază".

sfărîmicios — este un adjectiv obţinut de la baza *sfărîma* cu sufixul adjectival *-(i)cios* şi are sensul „care face acţiunea indicată de bază". Alte derivate cu acest sufix: *băgăcios, plîngăcios, pofticios*. O altă valoare a lui *-cios*, de data aceasta obţinută prin combinarea cu un adjectiv, este „aproximarea": *sărăcăcios* „cam sărac", *gălbenicios* „cam galben".

mărginaş — derivat de la substantivul *margine* cu sufixul *-aş*, aici cu valoare adjectivală; alte derivate cu aceeaşi valoare adjectivală sînt: *trufaş, păgubaş, nărăvaş, poznaş*. Acelaşi sufix mai poate crea diminutive, ca *guleraş, cuţitaş* sau substantive nume de agent: *căruţaş, poştaş*.

căsuţă — derivat de la substantivul *casă* cu sufixul diminutival *-uţ(ă)*, ca şi alte formaţii ca *făbricuţă, panglicuţă, steluţă*.

zări — derivat de la substantivul *zare* cu sufixul verbal *-i*, frecvent utilizat pentru obţinerea verbelor. Alte exemple: *înflori, înroşi, mărgini*.

rămăşiţă — derivat de la adjectivul participial *rămas* cu sufixul substantival *-iţă* cu sensul general „care este ceea ce exprimă baza". Acelaşi sufix formează frecvent diminutivul unor substantive feminine *(moviliţă, scăriţă, căciuliţă)*, agentul, denumind femeia care face o lucrare *(şoferiţă, casieriţă)* sau pe soţia cuiva, ca în *morăriţă* (soţia morarului). În aceeaşi categorie se înscrie şi denumirea femelei unor animale, păsări *(porumbiţă, cănăriţă)*.

Împrumuturi analizabile: dificultăți și soluții

Prof. ELEONORA ZAMȘA
București

În cadrul subiectelor de examene, concursuri, olimpiade, se acordă, în ultima vreme, o atenție sporită problemelor de vocabular vizînd fie sensul cuvintelor, fie forma, fie utilizarea lor corectă în context. Una dintre aceste probleme este cea a recunoașterii / identificării cuvintelor compuse sau derivate dintr-un text dat sau a enumerării cuvintelor care au o anumită structură internă, conținînd un element de compunere sau un afix derivativ (sufix, prefix).

Modul de formulare a subiectelor și a baremelor de corectare trădează însă neglijarea sau chiar confundarea a două criterii distincte de clasificare a cuvintelor, care:

1. după *locul* de formare, pot fi autohtone sau împrumutate;

2. după *modul* de formare, sesizabil în structura lor lexicală, pot fi simple sau compuse, derivate sau nederivate.

Prin trecerea unui cuvînt dintr-un idiom în altul, el pierde statutul conferit de primul criteriu de clasificare, devenind împrumut, în cazul în care a fost o creație autohtonă (altminteri, putînd fi un împrumut trecut prin mai multe filiere). În schimb, calitatea conferită de al doilea criteriu: simplu / compus, derivat / nederivat, nu se modifică, ci cel mult se „opacizează" parțial sau total pentru vorbitorul neinițiat în lexicologie și necunoscător al limbii din care s-a făcut împrumutul. Un asemenea vorbitor va putea formula afirmația că a băut o „limonadă de... grepfrut", care conține o incompatibilitate de termeni, întrucît recunoaște doar sufixul *-adă,* productiv în sfera denumirilor de răcoritoare (și nu numai): *citronadă, oranjadă, frucadă,* nu și baza *limon* care, în limba de proveniență (franceză, în cazul de față), înseamnă *lămîie* (ca și *citron,* de altminteri, motiv pentru care „citronadă de lămîie" e un pleonasm), sau va afirma că termenul *rigiditate* e un derivat (ceea ce e adevărat) autohton (ceea ce nu e adevărat, cuvîntul provenind din franceză — așa afirmă DEX, deși franceza nu are sufixul *-itate),* întrucît recunoaște atît baza *rigid,* cît și sufixul *-(i)tate,* existente în limba română independent unul de altul. În cazuri de acest fel, în care structura cuvîntului este foarte transparentă, problema încadrării lui, după primul criteriu, la formații autohtone sau la împrumuturi, devine dificilă chiar și pentru un filolog, dacă nu are la îndemînă un dicționar sau dacă termenul în cauză nu figurează în dicționarul consultat, sau... dacă recurge la două dicționare care se contrazic.

Nu este deloc corect ca un concurent care recunoaște structura compusă / derivată a unui împrumut, contestabil uneori, să fie depunctat din cauza unei cerințe vicioase, care nu-i spune dacă formațiile de identificat trebuie să fie neapărat autohtone.

Din acest motiv, se impune ca formularea subiectelor să fie, pentru un nivel de selecție superior (profesori, studenți filologi), mai precisă: nu numai „derivate / compuse", ci „derivate / compuse autohtone", iar pentru un nivel de selecție inferior (elevi, studenți nefilologi), mai îngăduitoare: „cuvinte care conțin formantul *x*" sau „derivate / compuse analizabile prin formantul *x*", fără distincția autohtone / împrumutate (în cerință sau barem), întrucît nu această distincție creează probleme de corectitudine, de proprietate și nuanțare a exprimării.

Că distincția împrumut / formație autohtonă este mai puțin importantă din perspectivă pragmatică, o dovedește și faptul că în lucrări destinate marelui public, ca de ex.:

Gramatica pentru toți sau *Ortografie pentru toți* de Mioara Avram, autoare a cărei competență este de necontestat și care nu se încurcă în asemenea detalii.

Iar ca dovadă că nici autorii subiectelor nu fac această distincție, deși o pretind uneori concurenților, stau subiectele concursului național de limba și literatura română „Mihai Eminescu" — etapa națională 2002, unde la clasa a VIII-a, partea a III-a, cerința *1*, citim: „Scrie cîte două cuvinte derivate cu fiecare dintre sufixele *-an* și *-(i)ot*", cerință pentru a cărei rezolvare baremul dă cîte trei exemple urmate de „sfintele puncte de suspensie", cu care descurce-se fiecare cum poate. Dintre exemplele date în barem, două sînt, apud DEX, împrumuturi din franceză: *marocan, cipriot,* alte trei, nefigurînd în DEX, au statut incert: *budapestan, sofiot, mangaliot* (ultimul, probabil, autohton), ca și *ciocîrlan,* pentru care DEX menționează doar: *cf. cioc* (sufixul ar fi deci *-îrlan),* ciocîrlanul nefiind masculul ciocîrliei, cum au presupus autorii subiectelor — neconsultînd un dicționar sau un ornitolog — ci un alt soi de pasăre. Cu siguranță însă, deși sau tocmai pentru că e o creație ad-hoc, termenul *funariot* (< Funar, primarul Clujului) e un derivat autohton.

Dintre cele două sufixe, *-(i)ot,* avînd o utilizare mai restrînsă, permite realizarea unui inventar complet (în limitele relativității) al derivatelor care îl conțin: *mafiot* (autohton), *cipriot* (< fr.), *fanariot* (< ngr.), iar *cairot, epirot, magaliot, sofiot, tokiot* și *hipiot,* nemenționate în DEX, sînt greu de încadrat etimologic.

Același sufix apare și în cuvîntul *idiot* (< fr.), care a suferit însă, o deturnare semantică majoră de la sensul inițial de persoană diferită de ceilalți, singulară, originală, sens păstrat în derivatul *idiotism* (< fr.), care nu înseamnă nici *idioție* (< fr.), nici *idiotenie* (derivat autohton), ci expresie specifică unei limbi, intraductibilă literal în alta. Acest sens se datorește componentei *idio-,* prezentă și în alți termeni compuși sau derivați care au ca semantism comun singularitatea, unicitatea, deosebirea de rest: *idioblast* = celulă izolată printre celulele de alt tip, *idiocromatism* = colorație specifică, *idiocromozom* = cromozom care diferențiază sexul, *idioglosie / idiolalie* = vorbire / rostire deosebită de a oamenilor normali, *idiogramă* = imagine a morfologiei cromozomiale individuale, *idiolect* = specificul vorbirii unui individ, *idiom* = limbă, dialect, grai, *idiopatie* = boală cu evoluție independentă de a altor boli, *idioplasmă* = substanță cu rol deosebit în ereditate, *idiosincrasie* = reacție adversă individuală, *idiostil* = stil individual, *idiotip* = material genetic din celulă, *idiotrofism* = capacitate de asigurare a propriei nutriții.

Mai numeroase și mai diversificate tipologic, derivatele cu sufixul *-an* fac parte fie din categoria augmentativelor: *băietan, flăcăuan, lungan, puștan* sau a moționalelor: *curcan, gîscan,* fie din cea a cuvintelor care exprimă apartenența la un topos sau la o concepție / doctrină / școală, situație în care, alături de formațiile autohtone: *african, american, băcăuan, cisnădian, cuban, hațegan, liliputan, mozambican, nicaraguan, peruan, sibian, tărcăuan, tăzlăuan, goethean, mahomedan* ș.a., apar numeroase împrumuturi, mai ales din franceză: *jamaican, marocan, portorican, venezuelan, dominican; elisabetan, franciscan, herculean, licean,* dar și din alte surse: *castelan* (< lat., it., pol.), *luteran* (< lat., germ.), *mundan* (< lat.), *spartan* (< lat., it.). Un număr destul de mare de asemenea derivate nu figurează în DEX — sursa cea mai accesibilă —, fiind deci problematice sub raport etimologic: *andorran, budapestan, centrafrican, cuban, sanfranciscan, sevillan* (pron.: *-lian), texan, tongan; copernican, galilean, nietzschean* ș.a.

În mod accidental, suf. *-an* îl concurează pe *-ean*, ca în dubletul *arădean / arădan* (dar numai: *abrudan, clujean, lugojean* — ultimele două avînd şi o variantă în *-an*, dar numai în denumiri de firmă / cîntec: *Clujana, Ana-lugojana).*

Mai simplă în aparenţă, cerinţa adresată clasei a VII-a (III, 1): „Scrie cîte două cuvinte derivate (substantive) cu fiecare dintre sufixele *-iş* şi *-ar*", ridică şi ea destule probleme.

Sufixul *-iş*, prezent numai în derivate autohtone, formează nu doar substantive colective, cum sugerează baremul prin exemplele: *tufiş, frunziş*, ci şi substantive care denumesc obiecte rezultate dintr-o acţiune sau capabile de o acţiune şi chiar acţiunea însăşi: *acoperiş, ascunziş, ascuţiş, întîlniş* (pop.), *măciniş, povîrniş, suiş*, la acestea putîndu-se adăuga: *luminiş* < *lumină* (s.f.), *repeziş* < *repede* (adv.). Cerinţa excludea în mod explicit numai derivatele adverbiale: *cruciş, curmeziş* (şi subst.), *grăpiş, pieptiş, pitiş, pituliş* sau adjectivale: *furiş*. În cazul numelui propriu *Opriş*, mai plauzibilă este derivarea din forma *Oprea*, dar nu este exclusă nici schimbarea de statut morfologic al unui postverbal ieşit din uz, din seria *întîlniş, măciniş, opriş*.

Tot aşa sufixul *-ar* derivă nu numai nume de profesie: *lăptar, morar*, cum sugerează baremul prin aceste exemple, ci şi alte categorii de substantive, dintre care unele sînt autohtone: *colţar, furnicar, macaronar, minutar, prepelicar, umbrar*, altele — împrumutate: *bestiar* şi *monetar* din franceză, *policar* din latină, iar *legionar* şi *orar* din franceză şi latină. Termenul *tocilar*, care îl indică pe cel ce lucrează într-o tocilărie, poate fi folosit şi figurat, cu referire la elevul / studentul care învaţă mecanic.

Cerinţa excludea categoria (mult mai numeroasă) a adjectivelor, aproape toate împrumuturi: *arbitrar, articular, ereditar, incendiar, originar, secundar, tentacular, tributar*, din franceză şi latină, *lapidar, larvar, preliminar, scapular, similar, spectacular, stagiar, vezicular*, din franceză, *interimar* din franceză, italiană, iar *ordinar*, din franceză şi germană. Autohtone sînt *oracular, tipicar* şi, probabil, *orbitar, palmar* (absente din DEX).

Problema este însă că, în cazul unora dintre derivate (indiferent de origine), numai contextul poate decide asupra valorii morfologice: fus *orar* (adj.) / *orar* provizoriu (subst.), ac *minutar* (adj.) / *minutar* de ceas (subst.), aspect *secundar* (adj.), ceas cu *secundar* central (subst.).

Cerinţa III.2 complică şi mai mult lucrurile, întrucît, solicitîndu-se folosirea în enunţuri adecvate a două compuse prin:

— „alăturare cu cratimă": adverb + adjectiv (clasa a VII-a)

— „contopire (unire, alipire, ...)" adjectiv + substativ (clasa a VIII-a), baremul dă ca exemple de rezolvare: *aşa-zisul, sus-citat* (alăturare) şi: *bună-credinţă, bun-simţ / bunăvoinţă* (contopire).

Lăsînd la o parte predilecţia pentru punctele de suspensie, total nejustificate în cazul de faţă, întrebarea care se impune în mod firesc este: dacă baremul pune semnul egalităţii între alăturare şi contopire, atunci care mai este rostul prezenţei acestor termeni în enunţul cerinţei? Acela de a-l deruta pe concurent, pentru a-i diminua nota cu orice preţ?

Mai mult încă: în DEX, termenul *citat* figurează numai ca s.n. (sau ca participiu al verbului *a cita*), nu şi ca adjectiv, cum stipulează cerinţa, iar *aşa-zis* este considerat locuţiune, în contradicţie cu ce spune DOOM. Or, rostul concursurilor şcolare nu este acela de a-i pune pe nişte copii de 14 — 15 ani să tranşeze probleme în care surse prestigioase se contrazic.

Cum se nasc familiile de cuvinte? (II)

CONSTANTIN DOMINTE
Universitatea din Bucureşti

Ajungem acum la momentul, promis în numărul precedent, al ilustrării arborescente a familiei cuvîntului *floare*, care să pună în evidenţă în mod mai concret raporturile dintre membrii acestei familii, respectiv „distanţele" şi „gradele de înrudire" dintre ei.

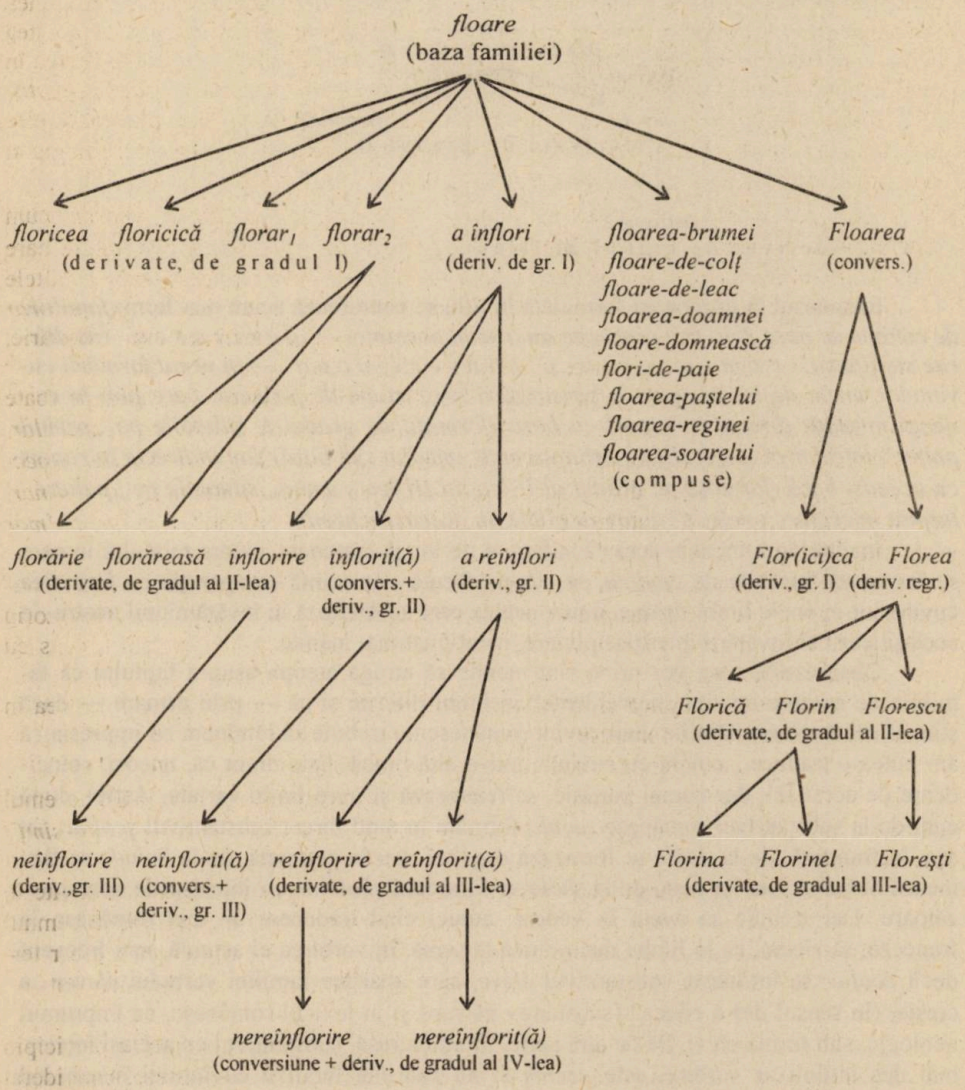

O b s e r v a ţ i e. Cuvintele *compuse* din acest arbore al familiei lexicale ar fi trebuit să fie „înşirate", unul după altul, şi nu „încolonate", unul sub altul, cum apar ele aici, dar spaţiul tipografic disponibil nu a permis o asemenea aranjare, care ar fi arătat, indirect, că ele nu sînt formate unul de la celălalt, ci — fiecare în parte — de la substantivul *floare*. În afară de aceasta este de reamintit că vocabulele com-

puse aparţin, simultan, la cîte două familii lexicale (de exemplu, *floarea-brumei* aparţine şi familiei substantivului *brumă*, iar *floare-de-colţ* aparţine şi familiei substantivului *colţ* şi aşa mai departe), ceea ce îndreptăţeşte afirmaţia că, prin intermediul cuvintelor compuse, mai multe familii de cuvinte „se împletesc" unele cu altele, iar pentru reprezentarea grafică, „arborescentă", a unei „împletiri" de acest fel am avea nevoie nu numai de o pagină de revistă, ci de o planşă echivalentă cu mai multe pagini, una „în prelungirea" alteia, şi pliabilă. Este momentul să lămurim, din perspectiva schemei de mai sus, şi deosebirea structurală dintre *fier/ăr/ie*$_1$ (derivat cu două sufixe) şi *fier/ărie*$_2$ (derivat cu numai un sufix), menţionate în observaţia precedentă: primul este un derivat de gradul al II-lea de la *fier* (fiind derivat de gradul I numai în raport cu *fier/ar*), iar celălalt este un derivat de gradul I de la aceeaşi bază, substantivul *fier*. Schema arborescentă a acestui fragment din familia lexicală a cuvîntului *fier* este următoarea:

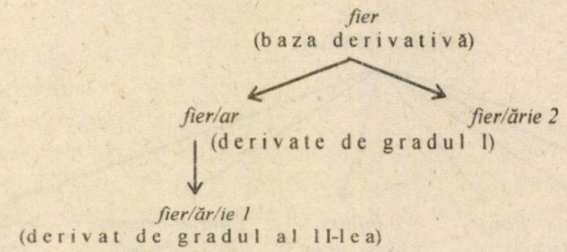

Răspunsul la întrebarea formulată în titlu se conturează acum mai ferm: *familiile de cuvinte se nasc prin trei procedee interne importante — derivarea (de diferite subtipuri), compunerea şi conversiunea — în urma formării cuvintelor unele de la celelalte, a parcurgerii unor etape de formare, care pun în evidenţă formaţii directe în raport cu baza (formaţii de gradul I, situabile pe „primul palier" inferior al unei scheme arborescente, imediat sub bază) sau indirecte în raport cu aceeaşi bază (formaţii de gradul al II-lea, al III-lea ş.a.m.d., situabile pe „paliere" treptat inferioare unele în raport cu altele, în aceeaşi schemă).*

Înainte de a încheia această suficient de lungă expunere asupra modului în care se formează familiile de cuvinte, se cuvine făcută o succintă comparaţie cu formarea cuvintelor în unele limbi străine, dintre acelea care se studiază în învăţămîntul nostru, în acelaşi spirit al învăţării interdisciplinare, menţionat mai înainte.

Observaţiile care vor urma sînt menite să atragă atenţia asupra faptului că familiile de cuvinte nu sînt „coincidente" în limbi diferite şi că — prin urmare — dacă ştim să reconstituim familia unui cuvînt românesc nu trebuie să rămînem cu impresia că am putea-o traduce, „cuvînt cu cuvînt", într-o altă limbă. Este drept că, uneori, coincidenţe de acest fel, dar numai parţiale, se realizează şi între limbi variate. Astfel, după cum de la substantivul românesc *şcoală* formăm în mod direct substantivul *şcol/ar*, tot aşa, în franceză, de la *école* se formează *écol/ier*, sau în germană, de la *Schule* se formează *Schul/er*, sau în rusă, de la *şkola* se formează *şkol/nik*, cu înţelesurile corespunzătoare. Dar trebuie să avem în vedere, atunci cînd traducem un text românesc în franceză, să zicem, că în limba menţionată la urmă, în vorbirea ei actuală, mai frecvent decît *écolier* se întîlneşte substantivul *élève*, care aparţine familiei verbului *élever* „a creşte, (în sensul de) a educa" (substantiv pătruns şi în lexicul românesc, ca împrumut neologic, sub forma *elev*). Pe de altă parte, în limba rusă, substantivul cu acelaşi înţeles, mai des întîlnit în vorbire, este *ucenik* şi nu aparţine familiei cuvîntului însemnînd „şcoală" (rus. *şkola*), nici a aceluia însemnînd „a creşte (un copil)", „a educa" (rus. *vospitîvat'* sau *vospitat'*), ci este un derivat de la verbul însemnînd „a învăţa" (rus. *ucit'sia*, cu derivatul substantival *ucenie* „învăţătură"); de altfel, şi *ucenik* a fost împrumutat în

română, sub forma *ucenic*, dar însemnînd „învățăcel în privința unei meserii" și avînd și înțelesul special „apostol; învățăcel sau discipol nemijlocit al lui Hristos".

Sînt posibile și cuvinte aparținînd aceleiași familii într-o limbă, dar cu echivalente aparținînd unor familii diferite în alte limbi; de exemplu: adjectivul *drag* și substantivul *dragoste* din română țin de aceeași familie lexicală, dar le corespund adjectivul *dear* și substantivul *love* în engleză, sau *cher* și *amour* în franceză, *caro* și *amore* în italiană, *caro* și *amor* în spaniolă, cu elemente aparținînd unor familii diferite (ultimele trei serii păstrează modelul latin al raportului dintre adjectivul *carus* și substantivul *amor*, spre deosebire de română, care a împrumutat un model din slavă, o dată cu echivalentele corespunzătoare).

Deosebiri tot atît de izbitoare între familiile de cuvinte echivalente din punctul de vedere semantic (al înțelesului) în limbi diferite apar în cazurile în care bazei dintr-o limbă îi corespunde un derivat în alta și invers. Astfel, de la baza verbală românească *a socoti* se formează derivatul substantival *socot/eală*, în schimb, în franceză baza este substantivul *calcul*, iar de la ea se formează verbul *calcul/er*. Rom. *socoteală* și fr. *calcul*, pe de o parte, rom. *a socoti* și fr. *calculer*, pe de altă parte, sînt corespondente numai din punct de vedere semantic, nu și din punct de vedere structural, perspectivă din care raporturile derivative, interne, dintre ele se prezintă în mod contrastant, opus, ca în schema de mai jos (direcția săgeților verticale notează tocmai direcția, inversă, a derivării):

Rom. *a socoti*	Fr. *calcul/er*
↓	↑
socot/eală	*calcul*

(Facem abstracție aici de existența și în română a cuvintelor *calcul* și *a calcula*, care sînt neologisme împrumutate din limba franceză).

Alteori, cuvîntului analizabil (derivat sau compus) dintr-o limbă îi corespunde în alta un cuvînt neanalizabil (simplu sau necompus, nici măcar derivat). De exemplu, în română, substantivul *alb* din expresia *albul ochilor* este format prin conversiune din adjectivul *alb*, și la fel stau lucrurile în engleză, unde îi corespunde substantivul *white* din expresia *the white of the eye*, și el format prin conversiune din adjectivul corespunzător englez. În schimb, în expresia *albuș(ul oului)* avem a face cu un derivat românesc cu sufix de la adj. *alb*, căruia nu-i corespunde tot un derivat în engleză, ci același substantiv format prin conversiune de la adjectiv: *white (of an egg)*. Iar substantivului românesc neanalizabil *becață* (sinonim cu *sitar*, numele unei păsări apreciate ca vînat), îi corespunde în engleză, pe lîngă neanalizabilul *snipe*, și compusul *woodcock* (cu înțelesul literal „cocoș de pădure", ceea ce înseamnă că acest cuvînt englez aparține atît familiei substantivului *wood* „pădure", cît și familiei substantivului *cock* „cocoș", familii cu corespondentele românești ale cărora substantivul *becață* și sinonimul lui, *sitar*, nu au nici o legătură). La fel, în cazul rom. *fluture* (neanalizabil) în raport cu echivalentul semantic engl. *butterfly* (analizabil în engleză și, prin urmare, aparținînd simultan familiilor de cuvinte cu bazele *butter* „unt" și *fly* „muscă").

În sfîrșit, conversiunea funcționează în mod diferit de la o limbă la alta. Astfel, dacă, în română, unele substantive abstracte au fost obținute din infinitivele lungi ale verbelor, de exemplu *ieșire, intrare, vedere*, în schimb, în franceză, substantivele corespunzătoare, *sortie, entrée, vue*, au fost obținute prin conversiunea formelor de participiu ale verbelor corespunzătoare (dintre care *entrée* a pătruns, ca împrumut, și în lexicul românesc, sub forma *antreu*). Dacă, în română, verbelor *a putea* și *a ști* le corespund

substantivele *putere* şi *ştire,* cu aparenţă de derivate, iar ultimului chiar derivatul *şti/inţă,* în franceză intervine convertirea verbelor ca *pouvoir, savoir* în substantivele corespunzătoare: *(le, un) pouvoir, (le, un) savoir.*

O interesantă serie lexicală-record (o familie de cuvinte formate numai prin conversiune) oferă engleza. O menţionăm aici, în coloana din partea stîngă (cu litere **aldine, îngroşate,** prezentăm membrii familiei lexicale engleze, notînd cu litere *italice, înclinate,* contextele lor specifice, iar între paranteze — părţile de vorbire în care se încadrează fiecare membru al familiei), dînd în coloana paralelă, din partea dreaptă, echivalentele româneşti:

Engleză:		Română:
a **round** + substantiv	(adjectiv)	**rotund**
the **round** + verb	(substantiv)	**cerc; rond; ocol**
to **round**	(verb)	**a rotunji; a se rotunji**
verb + **round**	(adverb)	**de jur împrejur** (locuţiune adv.)
verb + **round** + *substantiv*	(prepoziţie)	**în jurul** (locuţiune prepoziţională cu genitivul)

Se observă uşor că, dintre echivalentele româneşti, numai adjectivul şi verbul aparţin unei anumite familii de cuvinte, iar adverbului şi prepoziţiei engleze le corespund în româneşte locuţiuni aparţinînd altei familii, unei familii frazeologice (de locuţiuni, şi nu de cuvinte propriu-zise), de data aceasta, pe cînd substantivele româneşti corespunzătoare aparţin altor familii lexicale: unei a treia, unei a patra şi unei a cincea familii.

Lingviştii afirmă, în cazuri de aceste feluri, menţionate în exemplificările comparative din limbi variate, că una şi aceeaşi s u b s t a n ţ ă a conţinutului cunoaşterii (adică *realitate* sau *existenţă* reflectabilă în gîndire şi exprimabilă în limbă) se realizează prin f o r m e diferite (adică *moduri* distincte *de organizare* într-o limbă sau alta a raporturilor dintre cuvinte).

Dar chiar în una şi aceeaşi limbă am putea să ne înşelăm cu privire la raporturile dintre cuvinte în cadrul anumitor familii. Astfel, în română, comparînd etnonimele (numele de popoare) *german* şi *algerian* cu toponimele (numele ţărilor) corespunzătoare, *Germania* şi *Algeria,* am putea avea impresia că sînt formate la fel. Ar fi o simplă iluzie. Căci, în timp ce *German/ia* este un nume propriu format, cu sufixul *-ia,* de la numele comun *german* (ca, de pildă, *Oltenia* de la *oltean, Slovenia* de la *sloven* ori *Slovacia* de la *slovac),* în schimb, dimpotrivă, numele comun *alger/i/an* este format, cu sufixul *-an,* de la numele propriu *Alger/ia* (ca şi *italian* de la *Italia* sau chiar ca *marocan* de la *Maroc).*

Pentru a conchide, trebuie spus că este bine să consultăm dicţionarele bilingve ori de cîte ori ni se cere sau trebuie să traducem un text din limba română într-o limbă străină ori invers, şi anume chiar atunci cînd credem că ştim bine despre ce este vorba, pentru că — uneori — este posibil să avem numai impresia că ştim, iar impresia aceasta poate să ne joace farse neplăcute. Aşa cum s-a întîmplat cu traducătorul — sau cu traducătoarea, anonim(ă) — a(l) unui text englez din revista *Arborele lumii. Revistă de cultură generală pentru întreaga familie* (într-un număr apărut în primăvara acestui an), care a tălmăcit compusul englez *trade unions* prin... „uniuni comerciale". Este adevărat că engl. *trade* înseamnă „comerţ" şi, antepus altui substantiv, poate însemna şi „comercial", iar engl. *union* înseamnă „uniune", dar compusul engl. *trade union* înseamnă nici mai mult, nici mai puţin decît „sindicat (muncitoresc)".

De altfel, chiar cei mai buni şi mai experimentaţi traducători nu ezită să recurgă la consultarea dicţionarelor. Şi trebuie să le urmăm exemplul, cu atît mai mult atunci cînd ne aflăm într-o etapă incipientă sau medie de studiere a unei limbi străine.

Iar în paralel cu aceasta, să nu neglijăm nici încercarea de a cunoaşte mai îndeaproape sistemul şi structurile, inclusiv lexicale (nu numai gramaticale), ale limbii române.

Despre structura funcţională a vocabularului

Prof. CONSTANTIN IONIŞOR
Colegiul Naţional „Ştefan Velovan", Craiova

A r g o u l (< fr. *argot)* este un limbaj special, „secret", utilizat de grupuri restrînse de vorbitori, cu scopul de a nu fi înţeleşi de alţii.

Caracteristic la începùt hoţilor, argoul a fost folosit apoi şi de alte grupuri sociale: elevi, studenţi, soldaţi, vagabonzi, şoferi, ospătari, frizeri ş.a. Argoul nici unui grup social nu poate fi prea bogat, deoarece foloseşte fondul lexical principal şi structura gramaticală a limbii comune.

Într-un fel, se poate spune că termenii de argou au un caracter tehnic pentru grupurile care-l folosesc, din acest punct de vedere semănînd cu limbajul profesional. Deosebirea este însă esenţială, pentru că argoul este folosit cu intenţia de a realiza o comunicare pe care să nu o înţeleagă cei din afara grupului respectiv, în vreme ce limbajul profesional este folosit între specialişti, dar poate fi cunoscut şi de alte persoane interesate de domeniul respectiv (de exemplu, mulţi termeni medicali sînt cunoscuţi, prin intermediul materialelor publicitare, al articolelor ce apar în unele reviste, şi de pacienţii care doresc să se informeze şi să cunoască mai multe despre o boală, un medicament etc.).

În general, grupurile care folosesc argoul nu-şi păstrează pentru mult timp acest statut: situaţia de student, de elev, de militar şi uneori chiar cea de hoţ este trecătoare în existenţa unor indivizi.

Referitor la *sursele* argoului, în literatura de specialitate se menţionează faptul că vocabularul argotic cuprinde cuvinte din limba română cărora li se dă, prin metaforă, un alt sens, cuvinte împrumutate din alte limbi şi cuvinte obţinute prin schimbarea ordinii obişnuite a sunetelor sau prin derivarea cu sufixe proprii.

Cuvinte argotice provenite de la cele din limbajul comun, cărora li s-a schimbat sensul prin metaforă: *bombă* are în argou sensul de „ştire importantă" şi de „cîrciumă ordinară", *berbec* — „negustor bogat", *copoi* — „poliţist", *ciripitor* — „denunţător", *calul bălan* — „duba care transportă deţinuţii", *căldură, ploscă, găleată* — „buzunar", *gaură* — „spargere", *sfeşnice* — „cizme".

Termeni argotici proveniţi din cuvinte aparţinînd graiurilor regionale: *govie,* de exemplu, are în Banat şi Oltenia sensul de „mireasă", dar Eugen Barbu, în *Groapa,* îl foloseşte cu sensul de „gură"; *pîrnaie* (reg.) „oală mare de pămînt folosită în gospodăria ţărănească" — în argou „închisoare, puşcărie"; *pîrlitură* (reg.) „loc ars dintr-o pădure" — în argou „cartier fără obiective importante pentru furat".

Elemente de argou provenite din alte limbi, în special din aceea a ţiganilor: *ciordi* (< ţig. *cior)* „a fura lucruri mărunte", *hali* (< ţig. *halo)* „a mînca", *mangli* (< ţig. *manglo)* „a fura", *mardei* (< ţig. *marde)* „gologani", *mardi* (< ţig. *mardo)* „a bate pe cineva", *pleaşcă* (< bg. pljačka) „chilipir" etc., plus altele din franceză (*tet),* germană (*zexe, fraier),* rusă (*a pili, glavă)* sau cu origine necunoscută *(cioace* „glume nesărate", *gini* „a observa", *haios* „glumeţ").

Despre *expresivitatea* argoului s-a vorbit mult. Ea apare numai atunci cînd termenii argotici sînt folosiți în limba comună sau literară, pentru că numai aici se simte caracterul lor argotic. Aceşti termeni pătrund doar în anumite stiluri ale limbii. Iar expresivitatea lor e cu atît mai mare, cu cît stilul respectiv este mai departe de grupul social care-l foloseşte. Pentru cei care folosesc argoul e important ca termenii respectivi să nu fie înțeleşi de cei din afara grupului, să aibă caracter codificat, pentru că, pierzîndu-şi secretul, nu mai prezintă interes, sînt abandonați şi trec în alte sfere ale limbii.

Argoul intră în literatură în secolul al XV-lea prin cele zece balade ale lui Fr. Villon, scrise într-un argou numit *jobelin*. În literatura română apar elemente de argou la Eugen Barbu (*Groapa*), Nicuță Tănase (*Derbedeii*), H. Nicolaide (*Băieții veseli*), Fănuş Neagu (*Îngerul a strigat*).

Chiar dacă argoul este un limbaj „închis", *proliferarea* are totuşi loc, fie prin intrarea unor cuvinte sau sensuri argotice în locuțiuni şi expresii din limbajul familiar: *a se ține de bancuri* „a face glume proaste", *a face blatul* „a călători fără bilet", *a lansa o bombă* — „a răspîndi o veste senzațională", *a duce cu preşul* — „a minți, a păcăli", *fraier cu cioc* — „mare prost, om uşor de păcălit" etc., fie prin derivare (*ciordi* + suf. *-eală* > *ciordeală*, *gini* + suf. *-tor* (> *ginitor*), *hali* + suf. *-tor* > *halitor*, *mardi* + suf. *-aş* > *mardeiaş* etc.

Vom ilustra cele de mai sus cu *A treia baladă în jargon* de François Villon, menționînd cuvintele argotice şi indicînd sinonimele lor din limba curentă:

D-aia, *cioflingari* (1)
voi, mîndri *scoicari* (2),
feriți-vă *pliscul* (3) de *ştoarfa* (4)
Ce-ți *umflă* (5) *boarfa* (6)
şi-ți *suflă* (7) marfa
şi pe voi vă face să-nfruntați
fie cu zarul
fie cu parul,
C-aşa-s *hulubaşii* (8), *dracului daţi* (9)
făcuți să *şparlească* (10)
şi să dosească
pungile doldora, ca să rămînă
doar la *seniorii cei lungi de mînă* (11)[1].

Semnificația termenilor argotici din text este următoarea:
(1), (2), (8), (11) = hoți;
(3) = gura, vorba;
(4), (6) = femeie de moravuri uşoare;
(5), (7), (10) = a fura;
(9) = înjurătură.

Elemente de jargon (< fr. *jargon*) sînt folosite de unele pături sociale în scopul izolării de masa vorbitorilor.

O asemenea singularizare nu are sorți de izbîndă, pentru că ruptura de societate şi de limba comună nu este posibilă. Jargonul cuprinde multe cuvinte, expresii şi struc-

[1] Apud Carmen Iordăchescu, *Limba română. Fonetică. Vocabular*, Piteşti, Editura Carminis, 1995, p. 118.

turi organizate după model străin: *şarmantă, demoazelă, high-life, bon-ton, jur-fix, bonsoir, bonjour, merci, au revoir, ciao, arrivederci, grande-malade* etc.

În lexicul românesc s-au perindat, în funcţie de modă, mai multe tipuri de jargoane: grecizant, latinizant, franţuzit.

Unele au un pronunţat caracter de clasă (cel grecizant), altele un caracter mai mult cultural (cel italienizant).

Elemente ale jargonului grecizant se întîlnesc din timpul domniilor fanariote şi merg pînă în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, situaţie explicabilă şi prin prestigiul de care se bucura *limba greacă (parapon* — „necaz", *psihimu* — „sufletul meu", *beimu* — „domnul meu", *evghenie* — „noblеţe", *protipendas* — „nobilime", *evghenis* — „de neam mare", *filotimie* — „dărnicie", *schepsis* — „deliberare", *didascăl* — „dascăl").

Folosirea incorectă de către unii vorbitori a unor cuvinte preluate din limbi pe care nu le cunosc (cel mai adesea din franceză) a constituit ţinta atacurilor unor scriitori, precum Faca, Alecsandri, Caragiale ş.a.

Expresiile idiomatice (idiotisme) sînt îmbinări stabile de cuvinte, ale căror sensuri sînt determinate de întreaga expresie. Altfel spus, ele sînt îmbinări fixe de cuvinte cu sens unitar. În structura lor intră cuvinte obişnuite care-şi pierd independenţa lexicală, sensul expresiei fiind cu totul nou, de cele mai multe ori figurat.

Ele sînt unităţi neanalizabile în planul semnificaţiei, nu li se poate schimba numărul şi nici locul cuvintelor.

În vorbirea populară, prezenţa lor este frecventă. Ele sintetizează experienţa de viaţă, simţirea, înţelepciunea, felul de a trăi şi de a gîndi al poporului nostru. Avînd un pronunţat specific românesc, sînt greu — sau chiar imposibil — de tradus într-o altă limbă. Enumerăm, în continuare, cîteva dintre expresiile des întîlnite în limba noastră şi care au un semnificativ potenţial expresiv: *a-i veni apa la moară, a sta pe gînduri, a bate apa-n piuă, a-şi aprinde paie-n cap, a (o) lăsa baltă, a cere mîna cuiva, a bate cîmpii, a sta ca pe ghimpi, a tăia frunză la cîini, a-şi lua inima-n dinţi, a turna gaz pe foc, a arde gazul de pomană, a spăla putina, a-şi da arama pe faţă, a pune pe foc, cu frica-n spate, claie peste grămadă* etc.

Apropiate de expresiile idiomatice sînt şi *unele construcţii de proveniență cărturărească;* acestea au de cele mai multe ori un conţinut ironic, umoristic, polemic şi prin care limba literară îşi exercită influenţa asupra celei vorbite. Unele au o origine biblică (*„a aduce osanale", „a trăi ca în sînul lui Avram", „a fi în al şaptelea cer", „a mînca din fructul oprit"* etc.), altele provin din cronici, cărţi populare sau opere foarte cunoscute ale unor scriitori români sau străini („proşti, dar mulţi", „a încălzi un şarpe la sîn", „aveţi puţintică răbdare", „familie mare" etc.).

Vulgarismele sînt cuvinte şi expresii triviale, obscene, invective, blesteme etc. pe care dicţionarele obişnuite nu le înregistrează, deşi sînt relativ frecvente în exprimarea unor oameni neinstruiţi. Sînt folosite, uneori, şi de către unii scriitori (din perioada interbelică, mai ales) pentru caracterizarea unui mediu social sau a unor personaje.

Referindu-ne la vocabularul individual, este necesar să precizăm că nici un vorbitor nu cunoaşte toate cuvintele existente în limbă. În procesul comunicării, vorbitorii folosesc în mod obişnuit cîteva mii de cuvinte, deşi numărul cuvintelor cunoscute este mai mare. Cuvintele folosite în mod obişnuit alcătuiesc *vocabularul activ* al unui vorbitor, iar cuvintele pe care le cunoaşte şi al căror sens îl înţelege, dar pe care nu le foloseşte poate niciodată formează *vocabularul pasiv.*

Între vocabularul activ şi cel pasiv nu se pot fixa graniţe precise, deoarece cuvintele circulă în ambele sensuri. Unele cuvinte din vocabularul activ pot trece în vo-

cabularul pasiv, iar termeni din acesta pot deveni activi: *ostaş, soldat, cazarmă, tragere* etc. fac parte din vocabularul activ al unui vorbitor care-şi satisface stagiul militar, dar care trec în cel pasiv atunci cînd va înceta să mai activeze în armată. Componenţa vocabularului activ şi a celui pasiv variază în funcţie de gradul de cultură al vorbitorilor, de experienţa de viaţă, de mediul în care trăiesc, de profesiune sau chiar de sex şi vîrstă. Pentru un vorbitor din mediul rural, cuvinte ca: *furcă, sapă, a prăşi* etc. fac parte din vocabularul activ, iar pentru cei din mediul urban din cel pasiv; *bloc, lift, robinet, apartament* etc. fac parte din vocabularul activ al unui orăşean şi din cel pasiv pentru vorbitorul din mediul rural.

Cuvinte ca *afix, sufix, prefix, rădăcină, desinenţă* fac parte din vocabularul activ al lingviştilor; *placentă, biceps, forceps, flebită* etc. aparţin vocabularului activ al medicilor, iar termeni ca *vinificaţie, degustare* etc. ţin de vocabularul activ al viticultorilor. Pentru bărbaţi, cuvinte ca *agrafă, fard, rejansă* („panglică neextensibilă de bumbac, cu o ţesătură specială, foarte apretată, avînd diferite întrebuinţări în croitorie", cf. DEX, Editura Academiei, 1975), *jupon* fac parte din vocabularul pasiv, în timp ce pentru un foarte mare număr de femei fac parte din cel activ.

Răspîndirea geografică este un alt criteriu în stabilirea raporturilor dintre vocabularul activ şi cel pasiv. Pentru un moldovean, cuvintele *curechi, harbuz, păpuşoi, hulub, bortă* fac parte din vocabularul activ, iar pentru un muntean — din cel pasiv, pentru că el foloseşte sinonimele *varză, pepene, porumb, porumbel, gaură.*

În loc de concluzii, ne permitem să citãm din lucrarea lui Al. Graur, *Gramatica azi* (Bucureşti, Editura Academiei, 1973):

„Limba literară, din ce în ce mai mult, elimină din uzaj graiurile regionale, dialectele. Se ajunge ca oamenii instruiţi din toată ţara să vorbească aproximativ la fel, să nu putem deci ghici din ce regiune este cel pe care îl auzim vorbind.

Trebuie precizat însă că scriitorii, în interesul exprimării artistice şi pentru a-şi caracteriza personajele, au dreptul să folosească şi expresii arhaice, regionale şi chiar corupte. Pentru acestea din urmă ajunge să amintim de opera lui Caragiale. Nimeni şi nimic nu poate limita dreptul scriitorului de a-şi lua mijloacele de expresie de unde le găseşte, cu singura condiţie ca rezultatul să fie valoros.

Se aud uneori proteste: folosind elemente regionale sau corupte, scriitorii ar împiedica unificarea şi cultivarea limbii. De asemenea, se protestează uneori pentru că se difuzează texte folclorice redactate în dialect. În realitate, se întîmplă foarte rar ca o formă regională să se răspîndească graţie folosirii ei de către un scriitor, şi aceasta nu constituie nici o nenorocire, întrucît nu există restricţii teritoriale pentru procurarea de material lingvistic al operelor literare. De obicei însă, tocmai pentru că o formă lingvistică e folosită pentru a caracteriza un personaj ca aparţinînd unei regiuni periferice sau unei categorii de oameni inculţi, această formă atrage asupra ei atenţia în sensul că trebuie evitată. Să ne gîndim iarăşi la Caragiale." (p. 18)

BIBLIOGRAFIE

Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Albatros, 1984
Carmen Iordăchescu, *Limba română. Fonetică. Vocabular*, Piteşti, Editura Carminis, 1995
Traian Tandin, *Ne putem apăra cunoscînd limbajul infractorilor*, Bucureşti, Editura PACO, 1993

Conspectul

ANDRA ȘERBĂNESCU
Universitatea din București

Definiție. A conspecta un text înseamnă a nota pe scurt informația esențială conținută într-un material informativ. Putem conspecta lecția din manual, informațiile găsite într-un dicționar enciclopedic sau de specialitate, un articol de ziar, un text științific într-un domeniu oarecare.

Cînd conspectăm? Facem conspecte atunci cînd ne documentăm în vederea alcătuirii unui referat, a unui articol, eseu etc. sau atunci cînd culegem informații pentru a aprofunda o temă. Este o etapă preliminară extrem de importantă. Felul în care știm să facem un conspect se reflectă în calitatea materialului pe care îl vom redacta sau în calitatea informațiilor de care dispunem pentru prezentarea orală a unei teme. Conspectăm lecția din manual pentru a o putea învăța mai bine, conspectăm ideile dintr-un text de critică literară pentru a le putea integra într-un eseu, conspectăm un articol accesat pe Internet pentru a completa informațiile primite la școală în ora de geografie, conspectăm mai multe cărți pentru a dobîndi un bagaj de cunoștințe necesar susținerii examenului la proba de istorie etc.

În ce scop conspectăm? Conspectăm cu scopul de a reține în scris, în formă sintetică, informații din diverse surse documentare, pentru a le consulta rapid și a le prelucra ușor într-o etapă ulterioară în absența textului original.

Trăsăturile distinctive ale conspectului. A conspecta nu înseamnă a muta un text dintr-o carte în caietul propriu. Un conspect bun are următoarele caracteristici: (a) este fidel originalului: nu modifică, nu omite idei importante; (b) sintetizează ideile originalului (selectînd ideile importante, eliminînd redundanțele, rezumînd anumite paragrafe, parafrazînd, reducînd numărul exemplelor, reținînd citate numai dacă sînt importante, prescurtînd, dînd simple trimiteri la idei, la autori sau la cărți foarte cunoscute etc.); (c) ordonează ideile din original într-o manieră convenabilă celui care face conspectul (autorul conspectului poate regrupa ideile exprimate în original în funcție de propriul sistem de gîndire și de lectură, pentru a da o structură clară materialului); (d) oferă o bună vizualizare a materialului (conspectăm făcînd scheme, săgeți, tabele, scriem idei „cu liniuță", subliniem anumite idei, scriem cu culori, folosim titluri și subtitluri, scriem cu majusculă ideile / conceptele-cheie, numerotăm idei / paragrafe etc.); (e) poate fi ușor consultat în absența originalului, conținînd toate informațiile utile (trimiterea bibliografică exactă, autorul, pagina), este suficient de explicit pentru ca autorul conspectului să înțeleagă ideile conspectate și după scurgerea unui interval de timp; (f) are caracter personalizat: autorul conspectului își pune amprenta asupra materialului pe care îl realizează (reține anumite idei, nu pe toate, le organizează într-o anumită formă, are un stil propriu de a pune în pagină ideile reținute, de a face anumite sublinieri, evidențieri, comentarii pe marginea ideilor conspectate).

Etapele în care se realizează un conspect. Activitatea noastră de a conspecta un text este mai eficientă dacă respectăm cîteva reguli: (a) citim textul cu un scop: ne fixăm obiectivele lecturii, informațiile pe care le căutăm în acel text (de pildă, citim un text de critică literară pentru a desprinde etapele creației unui autor sau pentru a extrage

particularitățile stilistice ale creației autorului respectiv; citim un text de istorie pentru a completa succesiunea evenimentelor cu date importante sau pentru a aprofunda cauzele unor evenimente; căutăm într-un text diverse definiții ale unui fenomen sau putem fi interesați de interpretări alternative date aceluiași fenomen; citim într-o gramatică a limbii române capitolul *Substantivul* pentru a găsi informații legate de flexiunea substantivelor proprii) etc.; acest lucru ne ajută să ne concentrăm atenția într-o singură direcție, să focalizăm informația specifică, să facem un conspect unitar, cu o logică ușor de urmărit; (b) înainte de a face conspectul propriu-zis, facem o lectură rapidă a textului: citim titlul cu atenție, apoi subtitlurile, cuvintele-cheie (subliniate în text cu litere cursive sau îngroșate), parcurgem rapid textul în întregime pentru a vedea succesiunea ideilor, citim introducerea și concluziile, zăbovind asupra lor ceva mai mult timp pentru a înțelege demersul autorului și a ne familiariza cu stilul său; (c) facem lectura atentă a textului, concentrîndu-ne pe rînd asupra fiecărei idei, fiecărui paragraf, încercînd să înțelegem relațiile dintre ele și logica înlănțuirii lor, revenind asupra fiecărui paragraf sau asupra fiecărei propoziții ori de cîte ori este nevoie pentru a o înțelege; (d) reținem în scris, pe măsură ce parcurgem textul, cele mai importante idei; putem reduce la o idee importantă o frază, un șir de fraze, un paragraf, o pagină sau mai multe pagini, decizînd, de la caz la caz, asupra gradului de detaliere: ce reținem drept citat, ce rezumăm, ce parafrazăm, ce reducem la o simplă indicație, cîte exemple păstrăm în conspect.

Tipuri de conspecte. În funcție de numărul de surse folosite, există conspecte făcute dintr-o singură sursă (un singur material documentar) și conspecte făcute din mai multe surse (din mai multe materiale documentare). Atunci cînd folosim mai multe surse putem proceda în două moduri: fie conspectăm integral fiecare sursă, urmînd apoi să confruntăm conspectele pentru a sintetiza ideile într-un singur material, fie conspectăm o sursă integral, iar din celelalte reținem numai ideile noi, neapărute în materialele precedente. În funcție de modul în care autorul conspectului se raportează la textul original, distingem între conspecte obiective și conspecte subiective. Cînd face un conspect obiectiv, autorul conspectului reține în scris doar ideile expuse în textul original; cînd face un conspect subiectiv, autorul conspectului face adnotări și comentarii personale pe marginea textului conspectat. Pentru a distinge între conspectul propriu-zis și reflecțiile personale, se poate proceda în diverse moduri: comentariile se scriu cu litere mai mici în marginea din stînga a paginii, lăsată mai lată special pentru comentarii; se scriu reflecțiile personale cu o altă culoare; se scriu reflecțiile personale, iar în dreptul lor autorul conspectului își notează inițialele sau pune un semn distinctiv pentru ca în momentul consultării conspectului să vadă clar care sînt ideile care au aparținut autorului conspectat și care sînt ideile personale, originale.

Cum învățăm să facem conspecte? În mod cert, nu ne naștem cu talentul de a face conspecte bune, ci învățăm să le facem cunoscînd regulile după care se conspectează textele, exersînd, raportîndu-ne la modele.

Textul pe care îl citești acum îți spune explicit care sînt regulile ce trebuie respectate atunci cînd alcătuiești un conspect. Notează aceste reguli pe o fișă de lucru pe care o vei reciti ori de cîte ori va trebui să faci un conspect. Nu e nevoie să înveți pe de rost regulile; cu timpul ele se vor fixa în mintea ta și vor deveni o obișnuință de lucru.

1. Decid asupra tipului de conspect pe care îl voi face (una / mai multe surse, obiectiv / subiectiv).

2. Respect următoarele etape:

(a) îmi fixez scopul / obiectivele lecturii;

(b) fac lectura rapidă a textului;

(c) fac lectura atentă a textului;

(d) reţin în scris ideile pe măsură ce parcurg textul, luîndu-mi ca unităţi de lucru, după caz, propoziţii, fraze, paragrafe, pagini.

3. Structurez conspectul:

— nu modific ideile autorului;

— sintetizez informaţia;

— pun propria mea ordine în ideile autorului;

— vizualizez eficient informaţia reţinută (scheme, tabele, culori, sublinieri);

— am în vedere faptul că în momentul consultării conspectului nu voi mai dispune de original (deci notez trimiterea bibliografică în detaliu, notez paginile la care se găsesc informaţii la care voi da trimiteri, notez cu atenţie citatele şi paginile de unde le-am luat etc.);

— personalizez conspectul pentru a-l consulta uşor (dispun informaţia în pagină în mod convenabil, folosesc prescurtări personale, am propriul meu sistem de a conspecta).

Faptul că acum cunoşti aceste reguli nu înseamnă că începînd de mîine vei face conspecte foarte bune. Este nevoie să exersezi acest mod de lucru. Cu timpul vei căpăta experienţă şi vei lucra din ce în ce mai bine.

Un rol important îl au şi modelele: uită-te cum fac scheme la tablă profesorii tăi, cum sînt conspectate în forma unui rezumat ideile la sfîrşitul unor lecţii din manual, cum fac conspecte fraţii tăi mai mari sau, poate, părinţii tăi. Iată în continuare un model. Un text conspectat de mine. Acesta va fi conspectul meu. Este foarte posibil ca tu să procedezi puţin diferit de mine, dar rezultatul va fi, în linii generale, acelaşi: o prezentare sintetică şi uşor accesibilă a unui material.

TEXTUL ORIGINAL

Varianta literară

Limba română literară actuală este o variantă a limbii naţionale, care presupune forme şi utilizări specifice. Ea acoperă necesităţile de comunicare din toate domeniile culturii (ştiinţe, arte, relaţii oficiale, presă, şcoală, teatru, radio, televiziune), caracterizîndu-se prin aspect elaborat, îngrijit şi prin respectarea obligatorie a unor norme (cf. Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, 1971, p. 22; Şt. Munteanu, V. D. Ţâra, 1978, p. 17; I. Gheţie, 1978, p. 13).

„Normele literare" manifestate la nivel fonetic, morfologic, sintactic, lexical exprimă anumite reguli de utilizare cultivată a limbii. Pentru oamenii instruiţi dintr-o comunitate oarecare, acceptarea normelor nu este facultativă; de exemplu, în româna contemporană, una dintre regulile morfo-sintactice impune prezenţa prepoziţiei *pe*, marcă a acuzativului, în enunţuri de tipul: *prietenii pe care îi întîlnesc, spectacolul pe care îl vezi*; în aceeaşi serie de constrîngeri, utilizarea adverbului de restricţie *decît* nu este admisă în afara construcţiilor negative: *nu rămînem decît o zi, nu cumpăr decît fructe*. Abaterile de la condiţiile invocate (*prietenii care îi întîlnesc* sau *rămînem decît o zi*), fiind derogări nepermise de la o normă literară, devin indici siguri ai vorbitorilor semidocţi.

Varianta literară a unei limbi este deopotrivă conservatoare şi inovatoare. Respectarea generală a normelor îi conferă aspect unitar, stabil şi, în consecinţă, conservator, dar, în acelaşi timp, funcţia de comu-

nicare exercitată în diverse domenii de activitate întreține tendința de ameliorare și de modernizare a limbii. Normele românei literare s-au format în timp, punctul de plecare al acestei evoluții îndelungate fiind secolul al XVI-lea, epocă a primelor monumente de limbă română.

Dublul sistem de norme, specific pentru epoca veche, separă două variante literare românești: de tip nordic și de tip sudic (vezi și p. 96 — 97). În perioada modernă din istoria limbii române, normele literare devin unice pentru întregul teritoriu românesc. Situîndu-se deasupra diferențelor regionale (dialectale) și făcînd abstracție de ele, norma literară românească modernă este supradialectală.

La procesul complicat de constituire a normei supradialectale au participat, în proporții inegale, diverse variante regionale ale dacoromânei; pe prim-plan se situează însă elementele lingvistice de tip sudic, muntenesc, care reprezintă *baza dialectală* a românei literare moderne. (Maria Cvasnâi Cătănescu, *Limba română. Origini și dezvoltare*, București, Humanitas, 1996, p. 116 — 117).

CONSPECTUL

Maria Cvasnâi Cătănescu, *Limba română. Origini și dezvoltare*, București, Editura Humanitas, colecția Tezaur, 1996, p. 116 — 117.

Varianta literară

- **Lb. rom. lit. actuală** — VARIANTĂ A LIMBII NAȚIONALE cu forme și utilizări specifice
  — satisface necesitățile de comunicare în toate domeniile (șt., arte, radio etc.)
  — aspect elaborat, îngrijit
  — caracter normat

- **Norma:** SISTEM DE REGULI de utilizare cultivată a limbii în diverse situații
  — se manifestă la nivel fonetic, morfologic, sintactic, lexical
  — caracter unic, SUPRADIALECTAL (BAZA DIALECTALĂ a românei moderne o formează dialectul muntenesc — vezi mai jos)
  — ex.: „spectacolul pe care îl vezi" (greșit: „spectacolul care îl vezi");
  „nu cumpăr decît fructe" (greșit: „cumpăr decît fructe")
  — respectarea normei este obligatorie
  — respectarea normei / abaterea de la normă = indice de cultură

- **Varianta lb. lit. este:**
  — conservatoare (caracter stabil în timp)
  — inovatoare (modificări produse în actul concret de comunicare în diverse domenii; evoluție în timp)

- **Constituirea normei:** — proces început în ***sec.16*** (primele monumente de lb. rom.); ***în epoca veche***: dublu sistem de normare (varianta lit. de tip nordic și varianta lit. de tip sudic); ***epoca modernă***: norme literare unice pentru întreg teritoriul rom. (= norma unică supradialectală: se situează deasupra variantelor regionale, dialectale, face abstracție de ele; baza dialectală a lb. lit. moderne este tipul sudic: „La procesul complicat de constituire a normei supradialectale au participat, în proporții inegale, diverse variante regionale ale dacoromânei; pe prim-plan se situează însă elementele lingvistice de tip sudic, muntenesc" — p.117)

Reţine! Conspectul este un tip de text care se elaborează după anumite reguli. Respectînd aceste reguli, vei deveni eficient, adică vei face conspecte repede şi bine, vei putea folosi aceste conspecte uşor pentru a învăţa sau pentru a prelua informaţiile în diverse lucrări pe care le vei redacta ulterior. Un conspect bun te ajută să înţelegi textul parcurs, să îţi pui ordine în idei, să memorezi repede şi corect informaţiile. În raport cu originalul, conspectul va căpăta în ochii tăi un plus de semnificaţie.

Despre genurile literare: lirismul obiectiv

AL. TUDORICĂ
Universitatea din Bucureşti

Ideea împărţirii literaturii în genuri, ca şi încercarea, mai vastă, de a ordona în clase varietatea formelor literare, reprezintă preocupări străvechi şi constante ale teoriei literare, durînd din antichitate şi pînă în zilele noastre. În înţelesul ei cel mai larg, literatura, ca rostire prin cuvînt a unui eu creator, prezintă o atitudine fundamental lirică, înţelegînd aici lirismul drept manifesterea naturii firești a oricărei subiectivităţi artistice, indiferent de modalitatea sa specifică de exprimare. Împărţirea în genuri, mai mult sau mai puţin riguroase, pare să devină astfel, în ochii unor teoreticieni mai radicali (B. Croce, de exemplu), o operaţiune fără obiect şi chiar fără folos, impietînd asupra integrităţii miezului, întotdeauna liric, al faptului literar. „Dacă eul autoscopic [care se contemplă pe sine — n.n.] constituie condiţia «lirică» a literaturii, atunci esenţial «lirice», «poetice», devin toate modalităţile şi ipostazele acestei «autoscopii». [...] Literatura fiind produsul unui singur eu creator, «autor» al unei literaturi substanţial unitare, ea este în acelaşi timp lirică, epică, dramatică etc., în mişcare circulară. Orice enunţ literar cuprinde virtual orice gen, deci *toate* genurile posibile“ (Adrian Marino, *Dicţionar de idei literare,* I, Editura Eminescu, 1973, p. 726).

Dar o dată stabilită natura esenţial lirică a oricărui act creator, ca şi a produsului său artistic, atitudinea cercetătoare îşi poate începe munca aplicată de descriere şi clasificare a *formelor* literare, considerînd că astfel poate cunoaşte şi stăpîni mai bine acest obiect inefabil, dificil de cuprins, care este opera de artă.

Teoria literară face primii paşi cu Platon şi Aristotel, autorii definiţiei poeziei ca imitaţie (*mimesis),* ale căror observaţii se regăsesc apoi, în variate ipostaze, în mai toate încercările de sistematizare a literaturii. Genurile literare pornesc şi ele tot de aici, bazate pe descrierea raporturilor dintre autor şi lumea sa, şi explicate prin acelaşi mecanism al imitaţiei. „Tot imitaţie este şi cînd cineva povesteşte — sub înfăţişarea altuia, cum face Homer, ori păstrîndu-şi propria individualitate neschimbată — şi cînd înfăţişează pe cei imitaţi în plină acţiune şi mişcare“ (Aristotel, *Poetica,* III). Cu alte cuvinte, poetul poate povesti direct, la persoana I, întîmplarea dorită, ori se poate folosi de un intermediar, ascunzîndu-se, de exemplu, în spatele unui povestitor mai mult sau mai puţin convenţional. Pe de altă parte, el poate să prezinte direct faptele întîmplate, punîndu-i pe eroi să acţioneze şi să vorbească nemijlocit. Se conturează astfel primele două genuri importante, cel epic şi cel dramatic, cuprinzînd, în esenţa lor, cele două modalităţi fundamentale de comunicare: *povestirea,* adică istoria *spusă,* narată, şi *reprezentarea,* adică istoria *arătată,* făcută să trăiască pe viu. Al treilea gen major, cel liric, e mai slab reprezentat în *Poetica* lui Aristotel, urmînd să-şi contureze mai bine profilul de-a lungul dezvoltării ulterioare a poeziei.

Dar dacă acceptăm ideea că vorbirea poetului despre sine, care face esența genului liric, este tot un fel de „narare", atunci înseamnă că, pentru cei vechi, rămîn să funcționeze în chip fundamental cele două tipuri de discurs (integrînd în ele și liricul): cel narativ (poetul e prezent în discurs, cu subdiviziunile: poetul vorbește despre sine = genul liric, poetul vorbește despre lume = genul epic) și cel reprezentativ (poetul e absent din discurs, vorbirea trece de la narator direct la personaje = genul dramatic). Este adevărat că epicul a început prin a fi povestit, adică a fost colorat „liric", lumea astfel înființată purtînd în ea semnul tutelar al naratorului-părinte, ca în basmul popular. În *Amintirile* lui Creangă, de exemplu, satul copilăriei se prezintă învăluit în permanență în lirismul evocator al povestitorului adult, care-i conferă farmecul particular și îl salvează de generalitatea unei evocări oarecare. Aici se cuvine făcută o precizare, menită să risipească o neînțelegere frecventă: atunci cînd G. Călinescu spune, într-o formulă devenită celebră, dar, din păcate, adesea rău interpretată, că, în *Amintirile* sale, Creangă povestește „copilăria copilului universal", el urmărește să facă tocmai această distingere: pe de o parte, criticul sesizează „obiectul" banal, comun al povestirii — copilăria lui Nică; ea e, în mare măsură, cea a oricărui copil de la țară, și la acest nivel ea e universală, iar prezența acestei lumi obișnuite nu presupune nici o laudă (cum au înțeles unii comentatori); pe de altă parte însă, criticul atrage atenția asupra calității individuale, unice și de mare rafinament, a *spunerii* acestei copilării, însușiri care scot povestirea lui Creangă din banal și popular și o ridică spre marea literatură.

Pe măsura dezvoltării și a maturizării genului epic, naratorul se îndepărtează treptat de lumea pe care o construiește, retrăgîndu-se într-o neutralitate care, așa cum s-a observat, mărește iluzia „realității" cuprinse în operă. „De la subiectiv la obiectiv, de la liric spre epic" suna recomandarea lui E. Lovinescu, adresată prozei românești interbelice. Romanele satului ale lui Rebreanu, de exemplu (în opoziție cu romanele semănătoriste de la începutul secolului), urmează o astfel de evoluție (vizibilă îndeosebi în *Răscoala),* dobîndind pe această cale reputația de proză realistă și obiectivă de calitate.

Revenind la fondul esențialmente liric al literaturii, vom spune că, dincolo de consemnarea generalității acestui lirism profund, analiza este interesată de descrierea varietăților sale expresive. Folosind două criterii de operare, *autoreflectarea* (eului) și *distanțarea* (eului față de lumea operei), Adrian Marino prezintă o schemă mai nuanțată a genurilor, în comparație cu triada tradițională: „Eul care se contemplă în actul autoexprimării definește *genul liric;* eul care se autoreflectă pe durata narațiunii subiective sau obiective — *genul epic;* eul care se autoreflectă în tensiunile sale interioare sau în conflictele exterioare — *genul dramatic-tragic;* eul care se autoreflectă în atitudinile critice, ironice, ridicole etc. — *genul comic.* Peste tot, una și aceeași situație existențială, în prezentări tehnice diferențiate: *lirism substanțial, lirism declarat, lirism narat, lirism în conflict cu alte lirisme, lirism ridiculizat* [s.n.]. Spiritul care se exprimă, care se exprimă succesiv, care se exprimă contradictoriu, care se exprimă caricatural" (*Dicționar de idei literare,* ed. cit., p. 725). E de observat faptul că, luînd în considerație aceste forme de manifestare a eului, genul epic poate fi subiectiv sau obiectiv (să comparăm, de exemplu, romanele lui Camil Petrescu, în general proza de analiză, cu cele ale lui Rebreanu, adică proza obiectivă, de „creație"). La fel, genul dramatic ajunge să se subîmpartă în dramatic-tragic și în dramatic-comic, în funcție de atitudinea critică și de distanța luată de eu în raport cu lumea din operă (tragedia îndeamnă la solidarizarea cu situația eroului tragic — vezi *catharsis*-ul antichității, în timp de ironia comediei cere, dimpotrivă, detașarea de personajul ori împrejurarea ridiculizate, pentru a se putea obține efectul de satiră).

În contextul unor asemenea distincții, conceptul de *lirism obiectiv,* care a dobîndit la noi o relativă notorietate datorită teoretizării sale de către T. Vianu și G. Călinescu, apare ca o varietate lirică potențială între celelalte forme de manifestare a eului. În studiul său cunoscut, cercetînd tocmai *Atitudinea și formele eului în lirica lui Eminescu,* T. Vianu dă mai întîi o definiție „de lucru" a poeziei lirice: „Poezia lirică trece drept acea formă a creației literare în care poetul, vorbind în numele său, exprimă viziunile, sentimentele și aspirațiunile sale cele mai intime" (în *Scriitori români,* I, București, Editura Minerva, 1971, p. 268). Citîndu-l apoi pe Wilhelm Scherer, T. Vianu observă că, în afara exprimării directe, la persoana I, a propriului eu, poetul mai poate folosi o *mască* ori se poate ascunde chiar într-unul sau în mai multe *personaje,* substanța discursului său rămînînd însă mereu lirică. Putem vorbi, așadar, despre o triadă a exprimării eului: există o *lirică a eului* (exemplificată la Eminescu prin poezia *Singurătate),* o *lirică a măștii (Rugăciunea unui dac)* și o *lirică a rolurilor (Înger și demon, Luceafărul).* Gradul de „obiectivitate" a lirismului exprimat în cele trei ipostaze lirice crește de la una spre cealaltă, atingînd în lirica rolurilor nivelul maxim. Desigur, *Luceafărul* reprezintă un exemplu mai special, căci poemul este o sinteză complexă de liric (sentimentul erotic), epic (canavaua de basm) și dramatic (personaje în dialog); pînă la urmă, putem spune că Eminescu alege structura epică a unei povești de dragoste, presărată cu scene dramatice, animată prin dialog, pentru a transmite însă, cu aceste mijloace, un sens liric-filozofic mult mai înalt: poziția tristă și însingurată a geniului într-o lume ce nu-l poate cuprinde și înțelege. Lirismul erotic transportă cu sine, ca o undă purtătoare, celălalt lirism, cel existențial, care precumpănește în finalul poemului, dezvăluind ținta mesajului. Condiția geniului e o temă obsesivă la Eminescu: Hyperion, dacul, Cezarul din *Împărat și proletar,* bătrînul dascăl din *Scrisoarea I,* poetul refuzînd lumea și refuzat de ea, din *Scrisoarea II* reprezintă măști sau roluri (distincția pare a se șterge) în lirica lui Eminescu, exprimînd toate conținutul aceluiași eu. E evident faptul că poetul folosește cu precădere confesiunea la persoana I, adică vocea propriului eu, în lirica erotică (de exemplu, în elegiile iubirii: *Te duci..., Pe lîngă plopii fără soț..., De cîte ori, iubito..., De ce nu-mi vii, Din valurile vremii..., Și dacă...* etc., sau în cele ale timpului: *Trecut-au anii..., Mai am un singur dor).* Pe de altă parte, pentru a exprima valori filozofice, el simte nevoia să apeleze la „personaje" lirice, cum sînt cele citate mai sus. Măști presupuse, de sub care se fac auzite voci impersonale, aflăm în *Glossa* ori în *Odă (în metru antic).* Cine dă, în *Scrisoarea V,* sfaturi sceptice tînărului încă plin de iluziile dragostei? A cui e vocea care rostește discursul trist (așezat, ca un citat, între ghilimele!) pe care îl ascultă Cezarul la malul mării? Cine ne învață despre curgerea fără sfîrșit a lumii, în *Cu mîne zilele-ți adaogi...?* Imprecizia acestor „persoane" lirice nu e supărătoare, doar sîntem într-un text liric: ajunge sugerarea lor pentru ca efectul poetic să se producă.

De asemenea, jocul persoanelor gramaticale, observat de T. Vianu, alunecînd de la un *eu* personal la *tu* (dominant în *Glossa)* și *noi,* e tot o modalitate de obiectivare a lirismului (de remarcat diferența de semnificație dintre *noi* = cuplul erotic — de exemplu, în *Dorința* ori în *Sara pe deal* — și același pronume din „noi, noi, epigonii?"). Alternarea registrelor stilistice și gramaticale îl ajută pe poet în exprimarea diferitelor valori de conținut, integrîndu-se în țesătura complexă a textelor. Deși predomină lirismul intim, erotic, în poezia lui Eminescu sînt perceptibile de asemenea grade nuanțate de generalitate, pe care le cuprinde, sub un nume mai larg, formula de „lirism obiectiv". „Spovendindu-se, poetul poate să extindă eul său pînă la limitele unei perechi, ale unei colectivități mai întinse sau pînă la condiția umană generală. [...] Prin adoptarea măștii,

Eminescu coboară mai adînc în sine. Prin trecerea către eul colectiv sau către eul general, poetul ajunge la expresia unor sentimente mai vaste" (T. Vianu, *op. cit.*, p. 279 — 280).

Un alt poet reprezentativ pentru o formă de *lirism obiectiv,* care ia în poezia sa proporţii, aşa-zicînd, totalitare, este G. Coşbuc, analizat, din această perspectivă, de G. Călinescu, în *Istoria literaturii române...* Manifestîndu-se, în mod fundamental, ca un poet „sfios", G. Coşbuc evită, chiar şi în lirica de dragoste, vorbirea la persoana I a eului propriu, venind în opoziţie cu Eminescu, la care lirismul erotic, exprimat personal, diferea ca exprimare de cel filozofic, purtat de „persoane" lirice. Există „măşti", dar mai cu seamă „roluri" în lirica lui Coşbuc, asaltată din toate părţile, cum se ştie, de un epicism aproape irepresibil. S-a putut vorbi de psihologie (Gherea) la „personajele" din lirica erotică ţărănească a lui Coşbuc, ilustrată printr-o mare diversitate de ipostaze, „de la jalea inexplicabilă pînă la toana maliţioasă. Caracteristic este că mai toate aceste poezii sînt nişte monoloage. Sînt ele epice, dramatice?", se întreabă G. Călinescu. Nu, răspunde criticul, ele rămîn esenţial lirice, căci „lirismul, în forma aceasta obiectivă, există ca un mecanism etern al ingenuităţii umane, ca un hieratism al instinctelor. [Tot o desfăşurare solemnă, eternă şi deci obiectivă află criticul şi în poezia de natură a lui Coşbuc — n.n.] E un lirism reprezentabil, o poezie teatrală, aşa cum există un teatru de poezie" (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent,* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1941, p. 521). Fata ori flăcăul, aflaţi în diferite momente ale dezvoltării erosului, exprimă sentimente „personale", care aşază fără îndoială aceste declaraţii în sfera poeziei lirice. S-a putut vorbi la Coşbuc despre o monografie a eroticii rurale, ilustrată în ipostaze semnificative: ivirea primilor fiori ai iubirii (*La oglindă, Pe lîngă boi),* hîrjoana erotică („reproşurile" venind mai ales din partea băiatului: *Rea de plată, Supţirica din vecini, Spinul, Scara, Ispita),* dragostea aprinsă (*Numai una),* competiţia erotică dintre fata săracă şi cea bogată *(Duşmancele),* cearta cu împăcare *(Dragoste învrăjbită),* în sfîrşit, drama erotică (de obicei a fetei), mai uşoară (*Mînioasă, Nu te-ai priceput!, Baladă)* sau gravă, pînă la abandon *(Cîntecul fusului, Fata morarului, Cîntec, Fata mamii).* Toate aceste „personaje" lirice, vorbind aparent în nume propriu, reprezintă de fapt „voci" ale poetului, iar măştile lor diferite şi situaţiile „în trepte" în care sînt aşezate pe o presupusă scară a iubirii oferă o diversitate psihologică ce poate da seama, prin însumare, despre specificul liricii lui Coşbuc. Ne putem întreba totuşi: în ce poezie vorbeşte poetul în nume propriu? Asemenea ocazii sînt puţine în lirica lui Coşbuc; un exemplu, contrastant faţă de atîtea poveşti (autohtone ori exotice), balade, peisaje, scene de viaţă şi monologuri cu nenumărate personaje, toate „epice" şi „obiective", îl oferă poezia *Vara:* o declaraţie lirică directă, a unui eu ce nu pare a mai purta aici vreo mască, un elogiu adus naturii frumoase pînă la sublim, exprimînd o puternică bucurie personală de viaţă. Textele cu tentă filozofică, în schimb (de exemplu, *Decebal către popor),* adoptă în chip firesc „personajul" liric. Vocea din *Lupta vieţii. Gazel,* care ne ţine o lecţie de filozofie a vieţii, e greu să fie socotită a poetului însuşi. Ea seamănă, prin impersonalitate, cu vocea din *Glossa* eminesciană (predicînd însă o învăţătură cu sens invers: angajarea în lupta vieţii, înţeleasă ca o datorie, la Coşbuc, *versus* retragerea de pe scena vieţii, răceala şi nonparticiparea, la Eminescu).

Lirismul obiectiv reprezintă aşadar o formulă, destul de răspîndită, de atitudine poetică, împărtăşită, aşa cum se vede, de poeţi importanţi. Ea poate părea mai specială numai dacă o comparăm cu definiţia romantică a poeziei (expresie directă a sentimentelor, îndeosebi a celor erotice), aşa cum o găsim, de exemplu, în studiul citat al lui

T. Vianu. Poezia a cunoscut însă, de-a lungul istoriei sale, numeroase feluri de conținuturi (lirica de idei, morală, religioasă ș.a.) și a folosit modalități variate pentru a le exprima. Există, structural vorbind, poeți imperativi, năvalnici, care vorbesc în primul rînd despre ei înșiși și în al doilea rînd despre lume, pe care o măsoară întotdeauna cu măsura propriului lor eu. (H. Friedrich vorbește în acest sens, analizînd poezia lui Rimbaud, despre „fantezia dictatorială" a poetului modern, care vrea să dea reguli lumii, în loc să i se supună prin imitație, ca în vechiul *mimesis.)* Dar există și poeți „timizi", discreți, care își ascund propriul eu în spatele unor măști sau personaje, cum face Coșbuc, ori folosesc diferite alte mijloace de distanțare, cum ar fi, de exemplu, în cazul lui Topîrceanu, ironia; pentru a-și masca adevăratul fond sentimental, poetul înțeapă „baloanele lirice" cu acul inteligenței critice. La Topîrceanu, o asemenea constituție sufletească i-a condus în mod firesc creația spre parodie, formă literară crescută în umbra unui alt spirit, modalitate evidentă de disimulare a propriei sensibilități lirice.

Prezența sau absența eului vorbitor înăuntrul discursului poetic reprezintă mai întîi un simptom ce trimite către clasele psihologiei creației și către categoriile structurilor de adîncime, marcînd apartenența la un anumit tip artistic. (Să ne imaginăm, de exemplu, o axă ce l-ar avea la un capăt pe G. Bacovia, probabil campionul absolut al declarației lirice personale, niciodată absent din trista sa litanie despre viață și moarte, iar la celălalt pe G. Coșbuc, poetul discret al unui lirism întotdeauna intermediat de un „purtător de cuvînt". Pe o astfel de linie ar putea fi așezați, mai aproape de o margine sau de cealaltă, poeții — și, prin extensie, scriitorii — literaturii române, iar pozițiile acestora ar fi cu siguranță semnificative pentru mai buna înțelegere a universului lor poetic.) Dar măștile și personajele lirice ori jocul persoanelor gramaticale pot fi socotite și mijloace tehnice, prin care orice autor caută să obțină grade variabile de prezență și de intensitate în exprimarea propriei subiectivități. La urma urmelor, poetul ia „bunul său" de oriunde îl poate afla, trecînd peste marginile, mai puțin importante pentru el, ale genurilor literare sau ale altor clase convenționale; ceea ce contează este, evident, rezultatul artistic. Teoria și critica literară păşesc, ca întotdeauna, în urma inovației poetice, descoperind adeseori cu uimire îndrăznelile spiritului creator. Lirismul obiectiv nu este o formulă poetică hibridă, ci o sinteză îmbogățitoare pentru expresivitatea lirică.

ANALIZE, SINTEZE

Modalități de caracterizare a personajului Răzvan din drama „Răzvan și Vidra" de Bogdan Petriceicu Hasdeu

Prof. ALINA BOBOC
Liceul „Henri Coandă", București

Atracția lui Hasdeu către teatrul istoric se concretizează în cîteva încercări (fragmentul *Arbore,* schița dramatică *Ruxandra Doamna* sau piesa într-un act *Răposatul postelnic),* urmate de drama în 5 acte, *Răzvan Vodă.* Reprezentată la 10 februarie 1867 pe scena Teatrului Național din București (pe atunci, Teatrul cel Mare), este primită cu căldură de public și începe să apară imediat și în foiletonul periodicului *Perseverența.* Piesa cunoaște în timpul vieții autorului patru ediții foarte asemănătoare; modificări mai importante apar o dată cu ediția a treia (din 1869), cînd Hasdeu îi

schimbă titlul în *Răzvan şi Vidra,* o numeşte „poemă dramatică în 5 cînturi" şi îi adaugă la început o *Dedicaţiune.*

Este prima dramă istorică românească, scrisă în stilul romantic al epocii care a generat-o. Autorul creează un erou excepţional, Răzvan, care urmează un traseu evolutiv incredibil, dominat tot timpul (chiar dacă nu în mod constant) de o singură dorinţă: aceea de a ajunge cît mai sus în ierarhia socială. Această ascensiune oarecum rapidă a personajului este cunoscută: ţigan de curînd dezrobit, Răzvan găseşte o pungă de galbeni pe care vrea s-o dea unui cerşetor, scrie şi afişează în locuri publice versuri împotriva domniei lui Petru Şchiopu, ajunge, deşi nevinovat, din nou rob, fuge şi se face haiduc în codrii Moldovei, devine polcovnic în armata polonă, domnitorul Aron îl numeşte mare hatman în Moldova, apoi el însuşi se impune pentru a fi recunoscut domn.

Răzvan este un personaj complex, care trebuie privit cu atenţie în toate manifestările personalităţii sale, dar mai ales plasat în contextul epocii căreia îi aparţine (sfîrşit de secol XVI, 1580 — 1595). Astfel, *caracterizarea directă* este în primul rînd *a autorului,* care implică în toată devenirea eroului său ideea de soartă. Răzvan este privit, din cauza originii sale (ajunsă obsesie), ca un *paria* al societăţii, la fel cum se simţea şi Hasdeu, dar nu din cauza originii, ci pentru că, venit în ţară dintr-o chemare naţională, dintr-un sentiment patriotic sincer, este respins. (Hasdeu provenea dintr-o familie cu o conştiinţă puternică de apartenenţă la naţie; bunicul Tadeu şi tatăl Alexandru au încercat în mod obsesiv să reia legătura cu ţara, dar autorităţile ţariste nu le-au permis; Hasdeu reuşeşte să treacă Prutul în 1857, însă, stabilit la Iaşi, drepturile îi sînt contestate şi se simte un dezmoştenit al sorţii.) Încă de la începutul dramei apare acest paralelism, plauzibil de altfel, la care se adaugă vibraţia afectivă a autorului. Miza piesei este stabilită chiar din *Dedicaţiune:* „Mînia mizantropă a omului în goană, / Sarcasmul infernal / Le vezi în astă carte, înfipte-ntr-o icoană / Cu vîrful de pumnal!"

Totuşi, *caracterizarea directă făcută de către celelalte personaje* pare să fie mai importantă. Astfel, cel care-l urmează pe Răzvan în peregrinările sale, moş Tănase, este creat parcă de autor special pentru a-i aminti eroului tot timpul originea sa. La început, cînd Răzvan vrea să-i dea punga cu galbeni găsită, cerşetorul exprimă cu voce prejudecăţile vremii, la fel cum o va face şi pe parcurs: „De la un ţigan pomană? / De-ai fi român, cale-vale! Dar ţigan, păcat! păcat!" (Cîntul I); „Uf, uf, ce inimă mare! Păcat, zău, că nu-i creştin!..." (Cîntul II); „Eu ştiu că-n ţara Moldovei unul e Răzvan, mă jur! / Păcat că-i ţigan... La dracu!... Ăsta-i singuru-i cusur!" (Cîntul IV). În ultimul cînt, moş Tănase îl avertizează că ar fi mai bine să rămînă hatman pentru că „nu se cade orişicui / A şedea pe scaunul ţării". În final, acelaşi personaj exprimă aforistic: „Eu ştiam / Că nu se cădea s-apuce tronul ţării orice neam".

Însă personajul cel mai important care ajută la definirea şi la împlinirea lui Răzvan este Vidra, nepoata lui Moţoc. De viţă boierească, pe ea n-o interesează originea lui Răzvan, ci forţa acestuia, pe care o intuieşte de la prima vedere: „Rob, ţigan, haiduc, de-oriunde soarta să te fi adus, / Un suflet c-al d-tale îşi va face loc în sus!" (Cîntul II). Există, pe de o parte, îndemnurile persistente şi crescînde ale Vidrei şi, pe de alta, rezerva modestă a eroului pînă cînd el acceptă printr-o asumare a voinţei de dominare să devină ceea ce vrea Vidra. Astfel, ajuns căpitan în tabăra leşească, Răzvan se bucură cu suficienţă, considerîndu-se răsplătit pentru faptele sale. Vidra însă reacţionează: „Cum? Atîta veselie? Pentru ce? ...Pentru-o nimică? / Căpitan! Ce mare treabă!... Căpitanu-i furnică!..." (Cîntul III). Şi, imediat, îi arată: „Setea de-a merge-nainte... Iată ceea ce-ţi lipseşte" (Cîntul III).

De o ambiție extraordinară, care nu se poate împlini decît prin Răzvan, Vidra ajunge să compare dorința de mărire a acestuia cu goana după aur a avarului boier Sbierea: „O! dacă și tu, Răzvane, ai simți așa de tare / Mîndra patimă de-a crește tot mai mare și mai mare, / Precum Sbierea mii de galbeni din nimic a secerat, / Tu dintr-o căpitănie a ajunge împărat!" (Cîntul III).

Cînd dorul de țară, „acel pojar îngrozitor", simțit atît de intens încît îi anulează voința, îl cuprinde pe erou, aflat în oastea poloneză, Vidra îi replică furioasă: „Vrea să zică, tu, Răzașul, calul vostru și Vulpoi / Sînteți tocmai deopotrivă, tot un fel și tot un soi?" (Cîntul IV). Vidra este de fapt un catalizator al ambițiilor latente care-l dominau pe Răzvan și pentru care el nu avea forța necesară de a le exterioriza prin fapte. Autorul are nevoie de acest personaj feminin pentru a crea contrastul necesar dramei romantice și pentru a dinamiza acțiunea.

Cuplurile de personaje masculine, Răzașul — Vulpoi și Minski — Piotrowski, sînt situate cumva antitetic prin prisma părerii lor față de Răzvan. Dacă primii doi îl urmează pe erou peste tot și ar fi în stare de orice sacrificiu pentru el (deși, uneori, au momente de slăbiciune, omenești, și se întorc, pentru o clipă, împotriva lui), cei doi căpitani polonezi nu încetează să fie lingușitori în prezența eroului și să-l urască *in absentia*, chiar dacă îi recunosc acestuia meritele:

PIOTROWSKI:

Ce vrei! *Ut verum dicamus*, mărturisește și tu
C-acest *vir valachus* este *strenuissimus*." (Cîntul III)

MINSKI:

Tot Răzvan! Răzvan! Răzvan!
Tabăra leșească-ntreagă mi-l înalță și-l ridică,
Iar despre noi nu s-aude, nu se vorbește nemică!" (Cîntul III)

Vătaful Bașotă îl admiră pe Răzvan încă de la început (cînd tocmai descoperise versurile acestuia împotriva domniei) și îl dispută cu Sbierea: „Să-ți spui verde dumitale / C-aș avea și eu nevoie de-un țigan așa de rar. / Cam cutezător, cam țanțoș, dar deștept și cărturar". În Cîntul al IV-lea, tot Bașotă este trimis de domnitorul Aron la Răzvan cu propunerea de a-l numi hatman în Moldova. Cu acest prilej, solul elogiază faptele de vitejie ale eroului, despre care se dusese vestea, și tot el îi schițează și un portret fizic: „Nas de șoim; o frunte înaltă. Din ochi inima tresare! / Mai în sfîrșit, toată fața numai duh și numai foc!... / Căci pe cei aleși de soartă eu unu-i ghicesc pe loc...".

Autocaracterizarea este mai evidentă la începutul și la sfîrșitul dramei, deci în momentele extreme ale evoluției eroului. Astfel, încercînd să-l convingă pe moș Tănase de nobletea sa sufletească, Răzvan declară: „... eu unul nu-s țigan de rînd, mă jur. / Nu, nu, crede-mă, în pieptu-mi bate suflet de vultur" (Cîntul I). Personajul încearcă să-și compenseze originea, obstacol obsedant, de neînfrînt și considerat un handicap pentru ascensiunea sa socială, prin inteligență și ambiție. „Ei bine! Numai singur eu supt soare, / Dintre mii de țigănime, știut-am să-nvăț scrisoare, / Sîrbească și românească, încît ajunsei de mic / În casa mitropoliei cel mai isteț grămătic..." (Cîntul I).

Caracterizarea indirectă este în mod necesar legată de epoca în care personajul trăiește și este revelată de acțiune, limbaj, gesturi și atitudini, de mediul în care este plasat, de monolog ș.a.m.d. Faptele eroului sînt canalizate într-o singură direcție, cea a măririi, cu ultima limită de împărat al provinciilor românești (dorință pe care Răzvan nu ajunge să și-o împlinească). Hasdeu respectă în linii mari realitatea istorică, schimbînd

numai finalul, moartea personajului (aici, rănit în luptă, în realitate, tras în țeapă). Toate acțiunile importante ale eroului, bătăliile, nu sînt aduse în prim-plan de către autor; despre ele doar se vorbește, sînt plănuite și ne este comunicat rezultatul lor: eroul romantic este mereu triumfător. Limbajul este bogat, cu nuanțe arhaice de secol XVI, cu trimiteri folclorice în diverse replici, cu o retorică a frazei caracteristică dramei romantice. Gesturile și atitudinile personajului sînt adesea oscilante, lucru normal pentru acest tip de erou, și toate se înscriu într-o anumită limită a moralității, dezvăluind un caracter nobil. Astfel, eliberarea de două ori a lui Sbierea, care-l ținuse rob trei ani pentru un galben lipsă, luat de moș Tănase din punga pierdută, este o situație puțin verosimilă chiar pentru drama romantică. Preceptele morale ale lui Răzvan se contrazic într-un fel cu ambiția și cu forța lui de a trece peste orice piedică: „Răzbunarea cea mai cruntă este cînd dușmanul tău / E silit a recunoaște că ești bun și dînsu-i rău!..." (Cîntul II).

De asemenea, pentru profilul moral al personajului este importantă discuția acestuia cu hatmanul polonez, care-i propune lui Răzvan mîna fetei sale, ca semn de încredere absolută, intenție menținută și după ce eroul îi mărturisește că este țigan și că a fost haiduc, adică un fel de hoț, în Moldova. Prin monolog, personajul își dezvăluie, încă de la început, gîndurile și sentimentele, mai toate avînd în comun ambiția extraordinară: „Lumea-și bate joc de mine! Rîde lumea de Răzvan!... / O să rîz și eu de lume!... Da, vom rîde fiecare: / Ea de mine cu trufie, eu de dînsa cu turbare!..." (Cîntul I).

Cînd nu este prins în hățișul planurilor și acțiunilor sale, la începutul piesei, eroul are timp să fie și ironic; astfel, cînd îl vede pe Sbierea închinîndu-se fariseic, Răzvan se amuză: „Așa cruci evlavioase, așa față răstignită, / Așa-nchinăciuni plecate, pînă la brîu și mai jos, / Nu făcea nici sfîntul Petre, nici însuși domnul Hristos!..." (Cîntul I).

Răzvan este tipul eroului romantic de dramă istorică, văzut de autor în toată profunzimea și complexitatea sa. Deși este urmărit pe linia ascendentă a evoluției sale, dominat de unica dorință a măririi, personajul are și alte trăsături care-i conturează un portret moral: este bun cu cei care nu-i fac rău, circumspect cu boierii, modest, îndrăgostit de Vidra (chiar dacă maniera de a-și mărturisi sentimentul este foarte distantă), cinstit, fidel promisiunilor făcute, patriot.

Hasdeu are, între altele, meritul de a fi creat un personaj romantic modern, care nu-și obosește cititorul (spectatorul) cu tirade moralizatoare, așa încît eroul își păstrează toată măreția, iar drama și-a păstrat în timp capacitatea de reprezentare scenică.

Elipsa și cunoașterea contextuală în poezia „N-ai să vii" de Nichita Stănescu

Prof. VALENTIN EMIL MUȘAT
Colegiul Național „N. Iorga", Vălenii de Munte

I. Într-un univers cultural contemporan în care tocmai lectura poeziei pare să fie în declin, în școala românească receptarea textului liric modern devine o aventură a cunoașterii. Pentru a nu trece neobservată și pentru a fi provocator-participativă, lectura și decodarea trebuie să urmeze, înainte de toate, istoria propriei deveniri a textului supus lecturii. Noile manuale, atent redactate și generoase în pagini antologice, includ fără excepție versuri de Nichita Stănescu, precum *N-ai să vii:* „N-ai să vii și n-ai să morți / N-ai să șapte între sorți / N-ai să iarnă, primăvară / N-ai să doamnă, domnișoară. //

Pe fundalul cel albastru / din al ochiul meu vast / meteor ai fost şi astru / şi incest ai fost, prea cast. // Uite-aşa rămînem orbi / surzi şi ciungi de un cuvînt. / Soarbe-mă de poţi să sorbi / «S» e rece azi din sînt".

2. Inclusă în volumul *În dulcele stil clasic* (1970), poezia trebuie să fie raportată la preambulul autorului *Către cititorul cărţii acesteia:* „Însuşirea de versuri din faţa dumneavoastră este un fel de pasăre care zboară invers, — ca să repet o inspirată imagine a lui Borges. Ea propune, din punctul de vedere al sentimentelor, sentimentul că apocalipsul a fost de mult, de foarte mult, şi că amintirea lui poate fi considerată numai ca o sursă a cuvintelor reci, neschimbate în urlet"[1].

A fi poet înseamnă a avea suflet, spunea Nichita Stănescu în *Antimetafizica.* Şi tot el, referindu-se la discursul poetic, considera că *muţenia vorbitoare* este esenţială în actul creaţiei: „Pauza de dinaintea unui cuvînt e la fel de expresivă ca şi cuvîntul [...]. Translatarea gîndului în cuvinte produce o fină deformare a verbului şi o oarecare împopoţonare a substantivului cu oarecari adjective. Exagerarea are în ea un ce dubios. Ea este antiironia pură"[2].

3. Privită în contextul operei, poezia *N-ai să vii* relevă „o împăcare a poetului cu cuvintele, o reluare a motivelor prezente în ciclurile de după *Elegii,* într-un ton care, dacă nu abandonează vocaţia paradoxului sau a conceptului, redescoperă timbrul cuvîntului. Prin paradox, căutarea unui sens final al posibilităţii de comunicare ar trebui să ducă la absenţa rostirii, viziune pură. Tensiunea ultimă a poeziei lui Nichita Stănescu este aceea a părăsirii cuvîntului"[3].

4. Prima strofă frapează prin dislocarea verbului din context şi suprimarea lui la nivel lexical, fără a exclude însă mărcile gramaticale (morfologice) ale viitorului familiar, specific dialogului[4], oralităţii. Ocurenţa verbală dispusă în *anaforă* domină formal prima strofă *(N-ai să...),* atrăgînd atenţia — prin insistenţă — în registrul negaţiei asupra unor *absenţe existenţiale.*

Acestea nu pot fi subînţelese din context, dat fiind faptul că ambiguitatea semantică lasă deschisă şi amplifică sugestia poetică, singura ce-i permite cititorului să opereze o selecţie de termeni pertinenţi contextual, într-o variaţie lexicală plurivalentă.

5. Procedeul nu este nou în poetică. *Elipsa* este o figură de stil din categoria ambiguităţii ce se defineşte ca omitere a unui cuvînt sau chiar a unei propoziţii ce se poate deduce liber din context (spre deosebire de *subînţelegere,* în care termenul omis *se află,* de obicei, în acelaşi context)[5].

Elipsa verbală generează construcţii nominale dintre cele mai expresive în forma lor sintetică. Istoriceşte, procedeul este consemnat începînd cu scrierile lui Tucidide şi Tacit, la Vergiliu, apoi în curentul literar de inspiraţie iluministă *Sturm und Drang (Furtună şi avînt),* la Schiller şi în teatrul lui Racine, la poeţii simbolişti şi la cei ermetici[6].

Începutul strofei deschide perspectiva semantică a absenţei familiare *(N-ai să vii)* ce se continuă prin coordonare copulativă cu alte trei sintagme verbale eliptice. Prima

---

[1] Nichita Stănescu, *Ordinea cuvintelor,* vol. II, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1985. p. 6.

[2] Nichita Stănescu, Aurelian Titu Dumitrescu, *Antimetafizica,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, p. 92.

[3] Marian Papahagi, în *Scriitori români,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 436.

[4] Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi,* Bucureşti, Editura Academiei, 1986, p. 183.

[5] N. Gh. Dragomirescu, *Mică enciclopedie a figurilor de stil,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975, p. 136.

[6] *Dicţionar de termeni literari,* Bucureşti, Editura Academiei, 1976, p. 140.

dintre ele *(n-ai să morți)* este o potențialitate semantică aptă să sugereze *a învia* (+ pronumele neaccentuat *mă), a reînvia, a trezi, a scoate,* elipsa incluzînd adjectivul substantivizat *morți* care impune prin acest procedeu o restricție cazuală (+ prepoziția *din).*

Ambiguizarea se desfășoară gradat. În a doua sintagmă verbală opalescența este amplificată: *N-ai să șapte între sorți.* Elipsa verbală ar trimite spre *a fi* (cu referențialitate pronominală + *mi), a părea, a veni, a reprezenta* etc. Conotația posibilă ar fi aceea de absență a sărbătorii, a bucuriei evenimențiale în contextul destinului. Elipsa aceasta deschide o perspectivă tragică, dezvăluind, potrivit lui Schlegel, *o luptă între existența externă finită și aspirația interioară infinită.*

În același registru de ambiguitate se mențin celelalte două sintagme din anaforă. *Iarna, primăvara,* termeni în succesiune, simbolizează afectiv *indiferența* și *vitalitatea,* absența declarată excluzîndu-le. Extensia selectează termenii *doamnă, domnișoară,* trecînd sugestiv de la împlinire la aspirație, alternativele vii ale trăirii erotice.

Sintactic, elipsele verbale au subiect inclus, referențialitatea fiind subtil pusă în evidență ca un segment de dialog al eului liric fie cu sine, fie cu o domnișoară. De remarcat în ultimul vers al primei strofe coordonarea prin juxtapunere cu cel puțin două posibilități de interpretare:

(a) dacă virgula delimitează două sintagme verbale / propoziții principale, atunci repetiția eliptică vizează două unități sintactice distincte *(N-ai să fii doamnă, n-ai să fii domnișoară);*

(b) dacă virgula marchează un vocativ familiar, atunci sensul se luminează și destinatara lamentației este *o domnișoară* care va pune sub semnul neîmplinirii aventura erotică a eului liric *(N-ai să fii doamnă, domnișoară).* Absența contextului exclamativ intră în registrul elipsei. Timbrul vocii poetice devine reproș, prefăcută mustrare.

Regia temporalității se schimbă în strofa a doua. Discursul este pus sub semnul trecutului, tonul devine evocator, cuprinderea ființei iubite se face prin simboluri paradoxale. Erosul este văzut (prin *ochiul meu vast),* gîndit *(meteor / astru)* și trăit.

Paradoxul nu este altceva decît instrumentul prin care se sugerează limitele absolute ale trăirii, tensiunea fiind exprimată printr-un frapant oximoron: *și incest ai fost, prea cast.* Superlativul stilistic duce în hiperbolă trăirea, spiritualizează erosul de aceeași sorginte cu propria aspirație.

Finalul parodiază apocalipticul prin ruperea de logos și spulberarea aventurii erotice. Este starea prezentului transpusă explicit prin ablațiune ori mutilare: *Uite-așa rămînem orbi / surzi și ciungi de un cuvînt.* Descoperim în final un moralist care pledează pentru armonie prin împlinire erotică, proiectată în logosul inaugural.

Imperativul final *Soarbe-mă de poți sorbi* nu este altceva decît *dumicarea vaporoasă* din arghezianul *Morgenstimmung,* avînd drept cauzalitate, la Nichita Stănescu, pierderea identității în absența iubirii: *„S" e rece azi din sînt.* El exprimă totodată și neîntrerupta aspirație către împlinire afectivă extinsă din planul trăirii personale în planul trăirii reciproce.

Și în acest caz ființa poetului se întrupează din cuvînt și își află salvarea prin reîntoarcerea în paradisul rostirii, prin regăsirea lui *sînt.* Asumarea cuvintelor este semnul vieții în poezia lui Nichita Stănescu, elipsa fiind numai o marcă evidentă care invită la descoperirea acestora. Paradoxal, egocentrismul din lirica lui Nichita Stănescu exclude solitudinea.

Structura probei scrise la disciplina Limba şi literatura română din cadrul examenului de capacitate 2003[1]

STRUCTURA TESTULUI

Partea I (46 de puncte) are două componente complementare:

A. Înţelegerea textului (text la prima vedere) va conţine 5 cerinţe a cîte 2 puncte fiecare, prin care se vor evalua abilităţi, deprinderi, competenţe, vizînd *capacităţile de receptare a mesajului scris*, prevăzute în programa de examen.

B. Limba română (9 cerinţe a cîte 4 puncte) presupune *recunoaşterea* unor elemente de fonetică, de vocabular, de morfologie, de sintaxă a propoziţiei şi a frazei, precum şi *operarea* cu aceste elemente, avînd ca suport *textul la prima vedere oferit candidatului* (cerinţe vizînd *selectarea, aplicarea, analiza, compararea şi interpretarea unor fapte de limbă, redactarea unor enunţuri)*. Rezolvarea cerinţelor implică abilităţi, deprinderi, competenţe dobîndite de candidat pe parcursul ciclului gimnazial.

Partea a II-a (10 puncte) este destinată evaluării *capacităţii de exprimare scrisă*, în situaţia de redactare a unor texte cu destinaţie funcţională: *scrisoare, telegramă, cerere, invitaţie*. Punctajul acestei probe va fi acordat pentru:

(a) respectarea convenţiilor specifice textului funcţional;

(b) structurarea conţinutului, în funcţie de tipul de text şi de reperele / cerinţele formulate;

(c) corectitudinea limbii utilizate.

Partea a III-a (34 de puncte) are ca obiect evaluarea *capacităţii de exprimare scrisă*, constînd în redactarea unei compuneri de 1 — 2 pagini, pe baza unor cerinţe date (4 repere / cerinţe specifice fiecărui tip de subiect), avîndu-se în vedere:

(a) rezumarea unui text narativ, la prima vedere, prezentat candidatului;

(b) caracterizarea unui personaj dintr-un text studiat: *basm, baladă, schiţă, nuvelă, roman, comedie* sau dintr-un text la prima vedere (cerinţele pot fi axate pe sublinierea doar a unei trăsături / a unor trăsături sau a unor mijloace / procedee de portretizare);

(c) argumentarea apartenenţei unui text studiat la un gen şi / sau la o specie literară (*basmul, schiţa, nuvela, romanul, balada, doina, pastelul, fabula, imnul, comedia);*

(d) analiza unui text literar, prezentat candidatului, valorificînd structura acestuia şi resursele expresive ale limbii.

Se vor acorda *16 puncte* pentru *conţinut* (cîte 4 puncte pentru rezolvarea fiecărei cerinţe date) şi *18 puncte* pentru *redactare — numai dacă se realizează cel puţin o pagină din spaţiul destinat compunerii sau echivalentul a minimum 25 de rînduri scrise (unitatea compoziţiei; coerenţa textului; registrul de comunicare, limbajul şi stilul adecvate conţinutului; ortografia; punctuaţia; aşezarea corectă a textului în pagină; lizibilitatea).*

Textul la prima vedere poate conţine 250 — 400 de cuvinte, avînd în vedere faptul că vor fi luate măsuri ca în toate centrele de examen să existe posibilitatea multiplicării unui test cu o lungime de *două pagini*.

Pe baza acestei structuri, S.N.E.E. va elabora modele de teste pentru simularea / simulările care vor avea loc în semestrul al II-lea.

---

[1] Structura probei de limba şi literatura română pentru examenul de capacitate a fost concepută de specialiştii Serviciului Naţional de Evaluare şi Examinare, din cadrul Ministerului Educaţiei şi Cercetării, în conformitate cu programa de examen.

Structura celor două probe la disciplina Limba şi literatura română din cadrul examenului de bacalaureat 2003[1]

A. PROBA SCRISĂ

STRUCTURA TESTULUI

Subiectul I (40 de puncte) este destinat *înţelegerii şi operării pe un text la prima vedere*. Pe baza acestuia, se formulează 10 cerinţe a cîte 4 puncte, prin care se evaluează abilităţi şi competenţe prevăzute în programa de examen. Cerinţele vizează: *înţelegerea textului, valorificarea unor concepte operaţionale şi a unor cunoştinţe din domeniul limbă şi comunicare*.

Subiectul al II-lea (10 puncte) presupune:

— redactarea unor texte cu destinaţie funcţională (curriculum vitae, proces-verbal, cerere, scrisoare);

— redactarea unor texte în diferite stiluri funcţionale sau în registre stilistice diferite;

— utilizarea unor tehnici de construire a monologului scris (povestire, relatare, descriere, exprimarea unei opinii / prezentare de tip argumentativ) sau a dialogului;

— rezumarea unui text literar dat.

Notă! Cerinţa formulată poate avea ca punct de plecare textul dat la **Subiectul I.**

Subiectul al III-lea (40 de puncte) are în vedere *elaborarea unui eseu structurat* (un reper general şi detalieri ale acestuia prin cinci repere / cerinţe adecvate, privitoare la conţinut):

— argumentarea încadrării unui text literar (narativ, dramatic, poetic) într-o categorie precizată, pe baza caracteristicilor acesteia;

— prezentarea / argumentarea anumitor caracteristici ale personajului literar, dintr-o operă literară studiată (încadrarea într-o tipologie, evoluţia personajului, particularităţi de construcţie, modalităţi / procedee de caracterizare, relaţii cu alte personaje etc.);

— evidenţierea particularităţilor de ordin structural şi de limbaj ale unei opere narative sau dramatice studiate;

— analiza elementelor de ordin structural şi / sau analiza limbajului sub aspectul particularităţilor stilistice, într-un text poetic studiat sau la prima vedere;

— argumentarea / evaluarea unei opinii critice date, despre un text literar studiat, despre o specie literară sau despre o temă literară.

Se vor acorda *20 de puncte* pentru *conţinutul* eseului (cîte 4 puncte pentru rezolvarea fiecărei cerinţe date) şi *20 de puncte* pentru *redactare* numai dacă răspunsul se încadrează în limita minimă de spaţiu precizată (organizarea ideilor în scris — 4 puncte; utilizarea limbii literare — 4 puncte; abilităţile analitice şi critice — 4 puncte; ortografia — 3 puncte; punctuaţia — 3 puncte; aşezarea în pagină, lizibilitatea — 2 puncte).

Pe baza acestei structuri, S.N.E.E. va elabora modele de teste pentru simularea / simulările care vor avea loc în semestrul al II-lea.

B. PROBA ORALĂ

În cazul probei orale, biletul de examen va conţine un subiect de tipul I, care vizează *o înţelegere de text la prima vedere* — aplicaţie pe un text nonliterar dat — şi un subiect de tipul al II-lea, *susţinerea unei expuneri / a unui discurs argumentativ* pe o problematică din domeniul *literaturii române*, conform programei de bacalaureat.

Itemii pentru proba orală vor fi făcuţi publici cu cel puţin 15 zile înaintea începerii probei de examen, fiind însoţiţi de o grilă de evaluare a răspunsului oral.

---

[1] Structura probei de limba şi literatura română pentru examenul de bacalaureat a fost concepută de specialiştii Serviciului Naţional de Evaluare şi Examinare, din cadrul Ministerului Educaţiei şi Cercetării, în conformitate cu programa de examen.

Proba de limba română la Concursul de admitere la Facultatea de Litere, Secţia Relaţii Internaţionale. Studii Europene
— Sesiunea septembrie 2002 —

Subiecte

I. Se dă textul:

Iar, cînd bătrînul, dînd din cap, gata să plîngă, a răspuns: „Îmi pare rău să aud asemenea cuvinte spuse împotrivă-mi, care nu sînt deloc apropiate de adevăr, mai ales fără să ştiu pentru ce motiv, prin urmare sînt îndreptăţit să mă apăr", judecătorul, care îl cunoştea bine, trebuie să-şi fi întărit convingerea că bătrînul nu poate fi decît o victimă a cine ştie cui.

Cerinţe:

1. Extrageţi din text propoziţiile principale, fără alte detalii de analiză.

2. Extrageţi din text propoziţiile subordonate, exceptîndu-le pe cele circumstanţiale. Indicaţi felul propoziţiilor, raporturile sintactice cu alte propoziţii, elementele de relaţie; nu este necesară descrierea propoziţiilor după structură şi după felul comunicării.

3. Identificaţi locuţiunile din text şi precizaţi cărei părţi de vorbire îi aparţin.

4. Există în text pronume şi adjective pronominale în cazurile dativ şi acuzativ? Dacă există, extrageţi-le şi analizaţi-le morfosintactic.

5. Există în text substantive cu funcţia sintactică de complement care au ca regent un adjectiv sau un cuvînt cu rol adjectival? Dacă există, extrageţi-le şi analizaţi-le morfosintactic.

6. Există în text forme de gerunziu? Dacă există, extrageţi-le şi analizaţi-le morfologic. Indicaţi 4 funcţii sintactice ale gerunziului şi ilustraţi-le cu cîte un exemplu.

7. Alegeţi varianta corectă dintre următoarele construcţii:

(a) *Ion sau Maria a început discuţia asta?*
(b) *Ion sau Maria au început discuţia asta?*
(c) *cetăţenii ai căror paşapoarte;*
(d) *cetăţenii ale căror paşapoarte;*
(e) *cetăţenii a căror paşapoarte.*

8. Despărţiţi în silabe cuvintele: *nestatornic, sancţiona.*

II. Se dau textele:

(a) „*Vocabularul românesc* poate fi definit ca totalitate a cuvintelor utilizate astăzi mai mult sau mai puţin. [...] Numărul cuvintelor este însă foarte mare (între 60.000 şi 170.000, vezi DEX faţă de DA), iar vocabularul românesc pus la dispoziţie de dicţionare reprezintă un inventar ideal, stabilit la nivelul limbii române în general. [...] În orice fel de comunicare dintre vorbitorii limbii române, cuvintele nu sînt folosite singure, ci se combină între ele pentru a constitui enunţuri, mesaje, texte de mai multe tipuri. De aceea, «învăţarea lexicală» nu constituie un scop în sine, ci interesează cum folosim şi cum interpretăm (cum *se actualizează) cuvintele din dicţionare în texte.* Pentru acest motiv ne-am propus să extindem relaţia dintre dicţionar şi semantică la studiul sensurilor cuvintelor aşa cum apar în texte româneşti actuale, oprindu-ne, în primul rînd, asupra explicării sensurilor unor cuvinte din texte literare cuprinse în manualele şcolare." (Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *Cuvinte şi sensuri)*

(b) „Vocabularul e harta prescurtată şi esenţială a naturii şi omul poate crea din cuvinte, din simbole, toată natura din nou [...]. Toate cuvintele însă lăsate-n voia singurătăţii lor sînt ca nişte timbre uzate şi nu pot evoca peste înconjorul lor îngust nimic. Cînd vine cîntăreţul, povestitorul sau apostolul, cuvintele tremură ca păsările îndrăgostite la ivirea liniştitelor dimineţi; ele cîntă, vorbesc sau ameninţă şi blestemă." (Tudor Arghezi, *Scrisoare cu tibişirul)*

Cerinţe:

1. Redactaţi un text de cel mult o pagină, în care să realizaţi o comparaţie între cele două texte (a) şi (b), avînd în vedere conţinutul lor şi stilul funcţional căruia îi aparţine fiecare. Argumentaţi afirmaţiile pe care le faceţi cu fapte de limbă extrase din cele două texte.

2. Extrageţi din textul (b) patru cuvinte formate prin derivare şi explicaţi modul de formare.

3. Exemplificaţi în cîte o propoziţie patru sensuri diferite ale cuvîntului *natura.*

Barem

Fiecare grup de subiecte (I, II) va fi notat cu 10 puncte (de la 1 la 10), fiind inclus un punct din oficiu. Nota finală reprezintă media dintre nota acordată pentru subiectul I şi cea acordată pentru subiectul II.

Punctele vor fi distribuite astfel:

Pentru cerinţele de la subiectul *I.*

1. — **0,75 p.** — cîte 0,25 p. pentru fiecare propoziţie (*iar... trebuie, îmi pare rău, prin urmare sînt îndreptăţit)*

2. — **4 p.** — cîte 0,50 p. pentru fiecare propoziţie, dintre care 0,25 p. pentru indicarea felului propoziţiei, iar 0,25 p. pentru segmentare şi pentru indicarea raporturilor sintactice, cu precizarea elementelor de relaţie (completive indirecte: *să plîngă, să aud asemenea cuvinte spuse împotrivă-mi, să mă apăr;* completivă directă eliptică de predicat: *pentru ce motiv;* atributive: *care nu sînt deloc apropiate de adevăr, care îl cunoştea bine, că bătrînul nu poate fi decît o victimă a cine ştie cui;* subiectivă: *judecătorul... să-şi fi întărit convingerea)*

3. — **0,50 p.** — dintre care 0,25 p. pentru extragerea tuturor locuţiunilor şi 0,25 p. pentru încadrarea lor corectă într-o anumită parte de vorbire (*pare rău,* locuţiune verbală; *mai ales,* locuţiune adverbială; *fără să* şi *prin urmare,* locuţiuni conjuncţionale; *a cine ştie cui,* locuţiune pronominală nehotărîtă)

4. — **1,50 p.** — cîte 0,25 p. pentru fiecare cuvînt (*îmi* şi *-mi,* pronume personale, dativ, complemente indirecte; *ce,* adjectiv interogativ-relativ, acuzativ, atribut adjectival; *mă,* pronume reflexiv, acuzativ, complement direct; *îl,* pronume personal, acuzativ, complement direct; *-şi,* pronume reflexiv, dativ posesiv)

5. — **0,25 p.** — (*de adevăr,* complement indirect)

6. — **1,25 p.** — dintre care 0,25 p. pentru analiza formei *dînd* şi cîte 0,25 p. pentru fiecare funcţie sintactică (subiect, complement direct, circumstanţial de cauză, atribut etc.)

7. — **0,50 p.** — cîte 0,25 p. pentru variantele (a), (d)

8. — **0,25 p.** — global; dacă unul dintre cuvinte nu este despărţit în silabe corect, nu se acordă punctajul (*ne-sta-tor-nic, sanc-ţi-o-na)*

Pentru cerinţele de la subiectul *II.*

1. — **7 puncte**, repartizate astfel:

1 p. — asemănarea dintre cele două texte în planul conţinutului (definirea cuvîntului în raport cu vocabularul limbii şi cu vorbitorul);

1 p. — apartenenţa celor două texte la stiluri funcţionale diferite (ştiinţific: viziune ştiinţifică asupra lumii, transmitere de informaţii, obiectivitate; beletristic: viziune personală asupra lumii, reflexivitate, afectivitate);

2 p. — argumente morfosintactice pentru încadrarea textului (a) în stilul ştiinţific: pentru punctajul maxim sînt necesare 8 argumente din următoarele posibile: prezentul atemporal; structuri (reflexiv) impersonale; pluralul autorului; subiectul nedeterminat; frecvenţa substantivelor abstracte şi a construcţiilor nominale; numeralul cu rol în exprimarea cu precizie a unor valori; concizia realizată prin participii, infinitive, gerunzii; structuri sintactice specifice: definiţia, exemplul, structuri enumerative, repetiţia în scopul preciziei / clarităţii, structuri apozitive / explicative, marcarea raporturilor de subordonare prin conjuncţii specifice cu rol în clarificarea relaţiilor semantice dintre cuvinte / propoziţii, fraza amplă, elaborată); textul (b) prezintă, la acest nivel de analiză, o topică subiectivă;

1 p. — argumente lexicale: textul ştiinţific (termeni specializaţi, neologisme, termeni monosemantici, cuvinte cu sens propriu / denotativ, cuvinte din limba literară, compuse formate prin abreviere) // textul beletristic (polisemie, sensuri conotative / figurate — cu numirea a cel puţin 4 tipuri diferite de figuri de stil din următoarele posibile: metafore, epitete, comparaţia, personificarea, inversiunile, repetiţia, enumeraţia —, posibila apariţie a unor termeni aparţinînd unor variante neliterare);

1 p. — organizarea textului redactat de candidat (structura logică, coerenţă, coeziune, structurarea demonstraţiei pe niveluri — morfosintactic, lexical —, folosirea unor cuvinte specifice *în comparaţie cu, spre deosebire de, ca şi* etc.);

1 p. — calităţile stilului în textul redactat de candidat (claritate, proprietate, corectitudine, concizie); ortografie, punctuaţie; încadrare în pagină.

2. — **1 punct** (0,25 x 4). Se vor lua în considerare 4 dintre următoarele derivate:

prescurtat — format în mai multe etape: (a) *scurt* + *-a* (sufix lexico-gramatical); (b) *scurta* + *pre-* (compunere); (c) conversiunea participiului în adjectiv;

singurătate — *singur* + *-ătate* (sufix substantival pentru nume de abstracte);

înconjor — derivat regresiv din *a înconjura;*

cîntăreţ — *cînta* + *-ăreţ* (sufix substantival pentru denumirea agentului);

povestitor — format în mai multe etape: (a) *poveste* + *-i* (sufix lexico-gramatical); (b) *povesti* + *-tor* (sufix substantival pentru denumirea agentului);

îndrăgostit — format în mai multe etape: (a) *dragoste* + *în-* (prefix delocutiv) + *-i* (sufix lexico-gramatical), derivare parasintetică; (b) conversiunea participiului în adjectiv;

ivire — se poate considera conversiunea infinitivului lung sau derivare *ivi* + *-re* (sufix substantival pentru denumiri abstracte);

liniştit — format în mai multe etape: (a) *liniște* + *-i* (sufix lexico-gramatical); (b) conversiunea participiului în adjectiv;

vorbi — *vorbă* + *-i* (sufix lexico-gramatical).

Notă:
1. Verbele formate cu sufix lexico-gramatical (considerate în manualele şcolare „derivate imediate", cf. Th. Hristea, *Sinteze...*) pot fi considerate şi rezultat al unui proces de conversiune (cf. *Tratatul de formare a cuvintelor*, III).
2. Deoarece derivarea regresivă nu se învaţă în şcoală, nu se va considera greşit *blestema* < *blestem*, cu sufix lexico-gramatical.
3. În prezentarea procesului derivativ se poate avea în vedere fie cuvîntul de bază, fie radicalul.

3. — **1 punct** (0,25 x 4)

Vezi sensurile 1-4 din DEX (ex.: *1. În natură au loc procese fizice şi chimice; 2. Natura l-a înzestrat cu multe calităţi, dar cu şi mai multe defecte; 3. El este o natură conflictuală; 4. Trebuie explicată natura acestui fenomen).*

Rezolvare

MELANIA ROIBU
Universitatea din Bucureşti

I.1. Textul conţine trei propoziţii principale: una în vorbire indirectă („iar [...] trebuie") şi două în vorbire directă („îmi pare rău" şi „prin urmare sînt îndreptăţit").

I.2. Dintre subordonatele necircumstanţiale, în text apar:

— trei completive indirecte, toate introduse prin conjuncţia subordonatoare nespecializată „să":
„să plîngă" — completivă indirectă, are ca regent adjectivul invariabil „gata";
„să aud asemenea cuvinte spuse împotrivă-mi" — completivă indirectă, are ca regent locuţiunea verbală impersonală „pare rău";
„să mă apăr" — completivă indirectă, are ca regent adjectivul participial „îndreptăţit".

— o completivă directă eliptică de predicat („pentru ce motiv √"), cerută de verbul tranzitiv „să ştiu" şi introdusă prin adjectivul pronominal relativ „ce" (determinant al substantivului „motiv").

— trei atributive, dintre care:
⇒ două explicative (omisibile, pentru că aduc informaţie redundantă), ambele introduse prin pronumele relativ „care":
„care nu sînt deloc apropiate de adevăr" (regent — substantivul „cuvinte")
„care îl cunoştea bine" (regent — substantivul „judecătorul").
⇒ una determinativă (neomisibilă, pentru că adaugă informaţie necesară):
„că bătrînul nu poate fi decît o victimă a cine ştie cui" (regent — substantivul „convingerea"; element introductiv — conjuncţia subordonatoare nespecializată „că").

— o subiectivă: „judecătorul [...] să-şi fi întărit convingerea" (regent — verbul impersonal „trebuie"; element introductiv — conjuncţia subordonatoare nespecializată „să").

I.3. „Pare rău" — locuţiune verbală impersonală; „mai ales" — locuţiune adverbială; „fără să" — locuţiune conjuncţională subordonatoare; „prin urmare" — locuţiune conjuncţională coordonatoare conclusivă / locuţiune adverbială conclusivă; „a cine ştie cui" — locuţiune pronominală nehotărîtă.

I.4. Pronume în dativ:

— *îmi* (pare rău), (împotrivă)-*mi:* pronume personale, persoana I, singular, formă neaccentuată, complemente indirecte;

— (să)-*şi* (fi întărit): pronume reflexiv, persoana a III-a, singular, forma neaccentuată (valoare de dativ posesiv), atribut pronominal;

Pronume în acuzativ:

— (să) *mă* (apăr): pronume reflexiv, persoana I, singular, formă neaccentuată, complement direct;

— *îl* (cunoştea): pronume personal, persoana a III-a, singular, masculin, complement direct.

Adjective pronominale în acuzativ:

— *ce* (motiv): adjectiv pronominal relativ, invariabil, preia mărcile de gen, număr şi caz ale substantivului „motiv" (masculin, singular, acuzativ), atribut adjectival.

I.5. de adevăr — substantiv comun, simplu, neutru, singular, nearticulat, precedat de prepoziţia simplă „de", acuzativ, complement indirect (are ca regent adjectivul participial „apropiate").

I.6. dînd — verb predicativ, personal, la un mod nepredicativ (gerunziu), complement circumstanţial de mod.

Verbele la gerunziu mai pot îndeplini şi alte funcţii sintactice, cum ar fi:

— subiect: Se aude *plouînd.*

— complement direct: Aude *plouînd.*

— atribut verbal: Un bătrîn *plîngînd* mă impresionează.

— complement circumstanţial de cauză: *Începînd* ploaia, nu am mai ieşit în oraş.

— complement circumstanţial de timp: *Ajungînd* acasă, şi-a sunat imediat prietenii.

I.7. Sînt corecte variantele (a) şi (d): „Maria sau Ion a început discuţia asta?", respectiv „cetăţenii ale căror paşapoarte".

I.8. Ne-sta-tor-nic (conform unei reguli morfologice, prefixul se desparte de radical; restul cuvîntului urmează regulile fonetice de silabaţie); *sanc-ţi-o-na* (reguli fonetice).

II.1. Cele două texte au în comun referentul — vocabularul limbii române —, dar se deosebesc prin apartenenţa la stiluri funcţionale diferite: ştiinţific, în cazul celui dintîi, respectiv, artistic, în cazul celui de al doilea. În favoarea acestei încadrări pledează mai multe tipuri de argumente, dintre care amintim:

(a) *Argumente de ordin general:*

Primul text se caracterizează prin claritate, precizie şi tranzitivitate (emiţătorul transmite ceva unui potenţial receptor); viziunea adoptată fiind obiectivă. Ca atare, funcţia dominantă este cea referenţial-denominativă, fapt cu implicaţii majore la nivel lexico-semantic şi gramatical.

La polul opus, textul lui Arghezi pune accent pe expresivitate şi reflexivitate (prin selecţia lingvistică operată, emiţătorul *se* exprimă pe sine), viziunea sa asupra faptului prezentat fiind personală, subiectivă. În consecinţă, în prim-plan vor apărea funcţia expresivă (centrată pe emiţător) şi cea poetică, avînd în vedere faptul că mesajul este elaborat. Cele două funcţii vor influenţa îndeosebi lexicul şi semantica textului.

(b) *Argumente lexico-semantice*

Textul ştiinţific utilizează un lexic aparţinînd terminologiei lingvistice (*dicţionar, enunţ, semantică, mesaj* etc.), care cuprinde un număr însemnat de neologisme, majoritatea avînd circulaţie internaţională. În schimb, cel de al doilea text apelează la un lexic uzual, cu multe cuvinte create prin mijloace interne de îmbogăţire a vocabularului, mai ales prin derivare, progresivă (*singurătate, cîntăreţ, povestitor)* sau regresivă (*înconjor).* Apar şi cuvinte din fondul vechi al limbii *(apostol).* Predomină polisemia şi sensurile secundare (conotative sau figurate) ale cuvintelor, ceea ce determină o aglomerare de figuri de stil:

— metafora (*Vocabularul e harta prescurtată şi esenţială a naturii),* o „definiţie" poetică;

— metafora personificatoare:

- nominală („Toate cuvintele lăsate în voia *singurătăţii* lor...");
- verbală („Cuvintele *tremură* [...]; ele *cîntă, vorbesc* sau *ameninţă* şi *blestemă");*

— comparaţia concretizatoare (abstract → concret): „cuvintele [...] sînt *ca nişte timbre uzate",* „cuvintele tremură *ca păsările* îndrăgostite la ivirea liniştitelor dimineţi";

— enumeraţia („Cînd vine *cîntăreţul, povestitorul sau apostolul...");*

— inversiunea („... la ivirea *liniştitelor dimineţi").*

Spre deosebire de acest text, cel dintîi cultivă denotaţia şi monosemia, locul figurilor de stil fiind luat de definiţia ştiinţifică (lexicografică).

(c) *Argumente gramaticale (morfosintactice):*

Autoarele primului text folosesc un stil nominal prin excelenţă, în care predomină substantivele abstracte: *cuvînt, sens, semantică, învăţare* (lexicală), în timp ce Arghezi preferă substantivele concrete (vezi comparaţiile concretizatoare menţionate anterior). În textul lui îşi găseşte locul şi un arhaism morfologic: *simbole* (plural ieşit din uz).

Adjectivele din primul text se caracterizează prin absenţa gradelor de comparaţie: (vocabularul) *românesc,* (inventar) *ideal,* (texte) *actuale,* (manuale) *şcolare.* Numeralul şi trimiterile metalingvistice aduc precizie şi credibilitate („între 60.000 şi 170.000 [de cuvinte], vezi DEX faţă de DA"). Verbele apar la indicativ (mod al acţiunii reale), timpul prezent — prezentul atemporal, persoana a III-a sau persoana I plural (pluralul autorului, convenţie specifică stilului ştiinţific).

Şi la Arghezi apar modul indicativ, timpul prezent, persoana a III-a, dar toate aceste categorii primordial obiective sînt „subiectivate". Topica este, la rîndul ei, subiectivă (vezi inversiunea *liniştitelor dimineţi),* spre deosebire de cea a primului text, care respectă succesiunea „firească" a elementelor.

II.2. Derivate progresive:

— *singurătate* > *singur* + sufixul substantival abstract *-ătate;*

— *cîntăreț* > *(a) cînta* + sufixul substantival abstract *-(a)re* > *cîntare* + sufix substantival de agent *-et;*

— *povestitor* > *poveste* + sufix lexico-gramatical *-i* > *(a) povesti* + sufix substantival de agent *-tor;*

— *îndrăgostit* > prefix delocutiv *în-* + *dragoste* + sufix lexico-gramatical *-i* (derivare parasintetică + conversiune: participiu → adjectiv);

— *liniștit* > *liniște* + sufix lexico-gramatical *-i* (+ conversiune: participiu → adjectiv);

— *a vorbi* > *vorbă* + sufix lexico-gramatical *-i;*

— *ivire* > *(a) ivi* + sufix substantival abstract *-(i)re* (sau conversiune: infinitiv lung → substantiv).

Derivat regresiv postverbal:

— *înconjor* < *a înconjura.*

II.3. Exemple de propoziții în care cuvîntul *natura* are sensuri diferite:

După o săptămînă obositoare, o evadare în *natură* este întotdeauna bine venită.

Deși *natura* l-a înzestrat cu mult talent, nu a confirmat încă așteptările publicului.

Proza de investigație psihologică pătrunde pînă în profunzimea *naturii* umane.

Situația învățămîntului românesc actual nu e de *natură* să ne bucure.

Comentarii:

Subiectele propuse spre rezolvare conțin cîteva dificultăți, care au generat greșeli, precum:

La subiectul I:

— *identificarea propozițiilor principale:* interpretarea secvenței „Îmi pare rău" ca propoziție completivă directă, subordonată semantic, dar nu și sintactic, verbului tranzitiv „a răspuns", ignorîndu-se faptul că cele două propoziții aparțin la planuri diferite ale comunicării (vorbirea indirectă, respectiv vorbirea directă); verbul „a răspuns" ar fi fost urmat de o completivă directă dacă s-ar fi produs trecerea la vorbirea indirectă, cu tot ceea ce implică aceasta: apariția conjuncției subordonatoare „că" și modificarea persoanei verbale și pronominale (ex.: „...a răspuns *că îi pare rău...* ");

— *segmentarea textului,* în condițiile existenței unor propoziții intercalate: „iar [...] trebuie" și „judecătorul [...] să-și fi întărit convingerea"; această disociere este impusă de statutul de verb impersonal al lui „trebuie", al cărui subiect nu putea fi substantivul „judecătorul", ajuns în acea poziție printr-un fenomen de topicalizare. Prin urmare, segmentarea: „judecătorul trebuie / să-și fi întărit convingerea" este greșită;

— *calificarea eronată a unor subordonate:* cele mai frecvente greșeli privesc completivele indirecte, considerate fie completive directe („să plîngă", „să mă apăr"), fie subiective („să aud asemenea cuvinte spuse împotrivă-mi"). Interpretarea ca subiectivă a propoziției menționate, al cărei regent este locuțiunea verbală impersonală „pare rău", are la bază principiul (greșit) conform căruia verbele / locuțiunile verbale impersonale sînt urmate „obligatoriu" de acest tip de propoziție. De fapt, regentul impersonal „pare rău" are regim prepozițional („pare rău *de* ceva / *pentru* ceva"), ceea ce conferă propoziției subordonate următoare statutul de completivă indirectă. Proba contragerii este foarte utilă în această situație, avînd în vedere faptul că planul frazei „ascunde" unele opoziții care sînt mai ușor de sesizat la nivel propozițional. (Nu putem spune **Îmi pare rău cineva / ceva.*);

— *pierderea unei propoziții* completive directe eliptice de predicat („pentru ce motiv √"), deși prezența elementului de relație subordonator, adjectivul pronominal relativ „ce", semnalează începutul unei propoziții noi, impunînd subînțelegerea unui verb de mod predicativ („pentru ce motiv" *√sînt spuse*);

— *nerecunoașterea locuțiunilor „reale" sau interpretarea ca locuțiuni a unor sintagme analizabile și disociabile* (ex.: „dînd din cap", „apropiate de");

— *confuzii între pronumele personal și pronumele reflexiv* (în „să mă apăr", pronumele și verbul au aceeași persoană; prin urmare, „mă" este pronume reflexiv; nu la fel stau lucrurile dacă verbul trece la o altă persoană gramaticală: în „să mă aperi", „mă" este pronume personal. În sintagma „îmi pare rău", pronumele apare la persoana I, iar verbul la persoana a III-a, deci „îmi" este tot pronume personal și nu trebuie inclus în structura predicatului);

— *greșeli în interpretarea formelor pronominale neaccentuate* („-mi" din „împotrivă-mi" ilustrează una dintre abaterile de la regimul prepozițional: prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care „cer" genitivul admit și construcția cu un posesiv în acuzativ — împotriva *mea* —, sau cu un pronume personal, formă neaccentuată în dativ — împotrivă-*mi.* Funcția sintactică a lui „-mi" în acest exemplu este de complement indirect în dativ. În schimb, „-și" din „să-și fi întărit convingerea" este atribut pronominal în dativ (posesiv), deși este adesea confundat cu un complement indirect în dativ. Soluția atributului pronominal este susținută de două argumente: reflexivul nu acceptă dublarea clitică, dar acceptă adjectivul pronominal posesiv (vezi: *?și-a întărit convingerea sie(și),* față de „a întărit convingerea sa");

— *necunoașterea regulilor acordului:*

• în grupul verbal — acordul predicatului cu subiectul (coordonarea disjunctivă „cere" forma de persoana a III-a, *singular*, a verbului);

• în grupul nominal — acordul „încrucişat" în sintagma:

„cetăţeni ale căror paşapoarte";

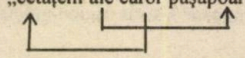

— *transformarea hiatului în diftong* (sinereza): *sanc-ţio-na.*

La subiectul al II-lea, principala problemă a constituit-o confuzia între analiza stilistică (în care accentul cade pe observarea mijloacelor lingvistice) şi comentariul literar (în care accentul cade pe conţinut).

Proba de limba română la Concursul de admitere la Facultatea de Litere, Secţia de Comunicare Socială şi Relaţii Publice — Sesiunea septembrie 2002 —

Subiecte

1. Se dă textul:

Este evident că trebuie să se ia măsuri hotărîte, dacă firma vrea să mai salveze ceva, dar nu se observă nimic — mai bine zis, nimic eficient — care să demonstreze că managerii ştiu ce trebuie să facă.

Se cere:

(a) dacă în text există propoziţii subiective, să se extragă şi să se indice termenul regent;

(b) să se înlocuiască cuvintele subliniate cu sinonime compatibile cu contextul;

(c) să se aducă cel puţin trei argumente pentru a demonstra că textul de mai sus este un text de presă.

2. Se dă textul:

Veniturile familiei erau modeste, doar cele a fiului mijlociu erau ceva mai mari, dar el îşi permitea decît vreo vacanţă scurtă ca semn că nu e chiar sărac şi asta mai ales ca să impresioneze prietenii care îi avea şi care îşi permiteau mult mai mult.

Se cere să se rescrie corect textul.

3. Să se arate modul de formare a următoarelor cuvinte: *botez, descumpănit, împodobit, întruchipat, neascultător, nemaipomenit, sărut, strămoşesc.*

4. Să se explice (nu prin sinonime) sensul următoarelor cuvinte: *a audia, coaliţie, deflagraţie, diaspora, holocaust, moţiune, radicalism, şovin, totalitarism, vandalism.*

5. Să se dea cele două sensuri pentru fiecare din următoarele omonime: *acces, articol, baie, ban, bandă, bloc, bob, bursă, cală, capelă, doc, freză, mină, morgă, odor.*

6. Să se alcătuiască enunţuri din care să reiasă sensul următoarelor cuvinte: *a apropria, a apropia, minoritar, orgie, urgie, reactiv, retroactiv.*

7. Să se arate cum este denumit un locuitor din următoarele oraşe: *Baia Mare, Călăraşi, Cluj-Napoca, Făgăraş, Giurgiu, Iaşi, Mangalia, Satu-Mare, Tulcea, Vatra Dornei.*

Barem

1. (a) 3 propoziţii — **3 p.**;

(b) **4 p.**;

(c) impersonalizare; neologisme frecvente în presă; împrumuturi (*manager*) **3 p.**

2. 4 greşeli:

- a fiului — **1 p.**;
- îşi permitea decît: (se admit „nu îşi permitea decît" / „îşi permitea doar") — **2 p.**;
- să impresioneze prietenii: (se admit „să-şi impresioneze prietenii" / „să-i impresioneze pe prieteni") — **2 p.**;
- care îi avea — **1 p.**;

3. Fiecare cuvînt primeşte **2 p.**

— Se scade un punct dacă analiza este corectă, dar nu se arată modul de formare (fie progresiv, fie regresiv)

A t e n ţ i e: *sărut* şi *botez* sînt derivate regresive.

Total: 16 puncte

4. Se admit fie definiţii, fie contexte explicative — **10 puncte.**

5. **30 de puncte**

6. **7 puncte**

7. **11 puncte**

Total: 90 de puncte, echivalent cu nota 9, la care se adaugă un punct din oficiu.

Dacă se identifică greşeli de exprimare, nu se acordă punctul din oficiu.

Rezolvare

DANA NICULESCU
Universitatea din Bucureşti

1. (a) În text există trei propoziţii subiective:

„că trebuie" — element regent: expresia verbală impersonală „este evident";

„să se ia măsuri hotărîte" — element regent: verbul impersonal „trebuie";

„să facă" — element regent: verbul impersonal „trebuie".

(b) *evident* = clar, vădit, învederat; *hotărîte* = ferm, categoric; *eficient* = eficace; *demonstra* = arăta, dovedi.

(c) Argumente pentru a demonstra că textul de mai sus este un text de presă:

— impersonalitatea tonului, ilustrată de expresia verbală impersonală („este evident"), de verbele reflexiv impersonale („nu se observă", „să se ia") şi de verbul impersonal „a trebui";

— folosirea neologismelor: *evident, firma, salva, observa, eficient, demonstra, manager;*

— tendinţa spre claritatea formulării — nevoia de a clarifica ideea enunţului este ilustrată de folosirea unei construcţii cu caracter metalingvistic: „nu se observă nimic — *mai bine zis,* nimic eficient".

2. Veniturile familiei erau modeste, doar cele ale fiului mijlociu erau ceva mai mari, dar şi el îşi permitea doar cîte o vacanţă scurtă ca semn că nu e chiar sărac şi asta, mai ales ca să-şi impresioneze prietenii / ca să-i impresioneze pe prietenii pe care îi avea şi care îşi permiteau mult mai mult.

3. botez — substantiv obţinut prin derivare regresivă de la verbul *a boteza;*

descumpănit — adjectiv obţinut prin conversiune de la participiu; verbul *descumpăni* este derivat de la verbul *a cumpăni* cu prefixul privativ *des-*; verbul *cumpăni* este derivat de la radicalul substantival *cumpăn-* cu sufixul lexico-gramatical *-i*;

împodobit — adjectiv obţinut prin conversiune de la participiu; verbul *împodobi* este derivat parasintetic de la radicalul substantival *podob-* cu prefixul delocutiv *îm-* (variantă fonetică a prefixului *în-*) şi sufixul verbal *-i*;

întruchipat — adjectiv obţinut prin conversiune de la participiu; verbul *întruchipa* este format prin compunerea prepoziţiei *întru* cu substantivul *chip* şi derivare cu sufixul lexico-gramatical *-a*;

neascultător — adjectiv derivat cu prefixul negativ *ne-* de la *ascultător*; adjectivul *ascultător* este derivat de la verbul *asculta* cu sufixul adjectival *-tor*;

nemaipomenit — adjectiv format prin derivare cu prefixul negativ *ne-* şi prin compunerea adverbului *mai* cu adjectivul *pomenit*; adjectivul *pomenit* rezultă prin conversiune de la forma de participiu;

sărut — substantiv derivat regresiv de la verbul *săruta*;

strămoşesc — adjectiv derivat de la substantivul *strămoş* cu sufixul adjectival *-esc;* substantivul *strămoş* este derivat de la substantivul *moş* cu prefixul *stră-*.

4. a audia — 1. a supune unui interogatoriu; 2. a asculta un şir de lecţii, de prelegeri etc.;

coaliţie — alianţă între mai multe state, grupări politice, clase sociale făcută în scopul unei acţiuni comune, pentru atingerea aceluiaşi ţel;

deflagraţie — ardere explozivă în care reacţia se propagă cu viteză relativ mică;

diaspora — 1. Totalitatea comunităţilor evreieşti, disparate ca urmare a distrugerii Ierusalimului şi alungării populaţiei de Nabucodonosor II, regele Babilonului; 2. p. ext. grup etnic aflat în afara ţării de origine;

holocaust — jertfă adusă zeilor în care animalul era ars în întregime; ucidere prin ardere a unui foarte mare număr de oameni;

moţiune — 1. propunere formulată într-o adunare şi supusă votului acesteia; 2. procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la feminine prin adăugarea unui sufix, pentru a exprima diferenţa de sex la oameni şi animale;

radicalism — preconizare şi practicare a metodelor radicale în soluţionarea unor probleme;

şovin — partizan al şovinismului, atitudine naţionalistă extremă care propagă rasismul şi exclusivismul naţional;

totalitarism — regim sau concepţie politică totalitară, care aplică dictatura unei minorităţi, privînd în felul acesta majoritatea de drepturi şi de libertăţi;

vandalism — distrugere sălbatică a valorilor culturale, artistice ale unui popor; p. ext. distrugere fără rost a unor bunuri.

5. acces: (a) posibilitate, drept de a ajunge pînă într-un loc sau pînă la o anumită persoană (acces în clădire); (b) apariţie sau revenire a unei stări acute de boală (acces de tuse);

articol: (a) compoziţie cu caracter informativ, documentar, ştiinţific, tipărită într-o publicaţie periodică (articol de ziar); (b) parte de vorbire care apare în vecinătatea substantivului, avînd rolul de a-l individualiza (*un* copil);

baie: (a) îmbăiere; cada în care cineva se îmbăiază; recipient în care se pune un lichid, o soluţie în vederea unor operaţii chimice sau industriale; încăpere special amenajată pentru îmbăiere; (la pl.) localităţi în care se găsesc izvoare de apă termală sau minerală (Băile Felix); (b) mină (Baia de Aramă);

ban: (a) echivalent general al valorii mărfurilor, identificat pe baza uzului social cu forma naturală a aurului; unitate monetară egală cu a suta parte dintr-un leu; (b) titlu de dregător în evul mediu delegat de domnul Ţării Româneşti cu cîrmuirea Olteniei;

bandă: (a) ceată, grup de oameni întovărăşiţi în vederea unui scop comun; (b) fîşie îngustă de stofă, de hîrtie; partea carosabilă a unei şosele; (c) trupă muzicală: (d) fîşie magnetizată folosită pentru înregistrări şi redări (bandă de magnetofon).

bloc: (a) bucată, masă mare dintr-o materie solidă şi grea (bloc de piatră); (b) clădire de dimensiuni mari, cu numeroase etaje (bloc de locuinţe); (c) alianţă, înţelegere între state, partide, grupări, pentru realizarea unor scopuri comune; blocadă;

bob: (a) plantă erbacee din familia leguminoaselor; sămînţa unor plante; obiect mic izolat dintr-o masă de obiecte asemănătoare; (b) sanie joasă dirijată cu ajutorul unui volan;

bursă: (a) alocaţie bănească acordată de stat unui elev sau student pentru a-şi acoperi cheltuielile de întreţinere; (b) instituţie unde se negociază acţiuni, valute străine, efecte comerciale sau mărfuri foarte căutate;

cală: (a) încăpere situată în fundul unei nave şi destinată încărcăturii; (b) plantă decorativă de origine tropicală;

capelă: (a) bonetă de postav cu cozoroc moale purtată de soldaţi; (b) biserică mică, paraclis; (c) orchestră de proporţii reduse; fanfară;

doc: (a) ţesătură de bumbac din care se fac haine de vară; (b) bazin înconjurat de diguri în care intră vapoarele spre a fi încărcate, descărcate sau reparate;

freză: (a) pieptănătură bărbătească; (b) unealtă cu unu sau mai multe tăişuri dispuse simetric în jurul unui ax şi avînd o mişcare de rotaţie;

mină: (a) loc subteran, amenajat special, de unde se extrag minereuri; (b) expresie a feţei;

morgă: (a) atitudine de orgoliu, de aroganţă; (b) clădire special amenajată unde se depun cadavrele neidentificate şi unde se fac autopsii;

odor: (a) miros, mireasmă; (b) obiect prelucrat dintr-un material preţios; fig. fiinţă iubită, preţuită.

6. a apropria: Persoanele care îşi aproprie bunuri ce nu le aparţin sînt pedepsite de lege.
a apropia: A apropiat scrisoarea de lampă ca să vadă mai bine ce scrie.
minoritar: Ucrainenii sînt un grup etnic minoritar în România.
orgie: Romanii organizau orgii în cinstea zeului Bachus.
urgie: O asemenea urgie s-a abătut asupra regiunii, încît două oraşe au fost evacuate.
reactiv: Prin combinarea celor doi reactivi rezultă un compus instabil.
retroactiv: Legea votată astăzi în parlament se aplică retroactiv.

7. băimărean, călărăşean, cîmplungean, clujean, făgărăşean, giurgiuvean, ieşean, mangaliot, sătmărean, tulcean, dornean.

Observaţii privind modul de rezolvare a subiectelor

Dificultatea primului punct al probei de limba română constă nu atît în identificarea propoziţiilor subiective, cît în aducerea de argumente pentru a dovedi că fragmentul aparţine stilului publicistic. Candi-

daților li s-a cerut să enumere trăsături distinctive ale acestui stil funcțional, iar greșeala cea mai frecventă a fost aceea de a evidenția trăsături generale ale limbajului literar, cum ar fi corectitudinea gramaticală a textului sau fraza amplă, cu numeroase subordonate.

Al doilea subiect urmărește verificarea cunoștințelor de sintaxă ale candidaților: realizarea acordului dintre articolul posesiv și substantivul său regent, condițiile semantice, lexicale și sintactice care impun folosirea prepoziției „pe" pentru complementul direct și restricțiile de utilizare a adverbului restrictiv „decît" (verbul propoziției are formă negativă) în comparație cu adverbele sinonime „doar", „numai" (care cer ca verbul să aibă formă afirmativă).

Dificultățile celui de-al treilea subiect sînt următoarele: identificarea procedeelor de formare a cuvintelor (derivare progresivă cu sufixe și cu prefixe, derivare regresivă, compunere, conversiune), distingerea derivării succesive a unui cuvînt cu sufix și cu prefix de derivarea parasintetică, respectarea etapelor de derivare a unei unități lexicale.

Subiectul al patrulea verifică gradul în care candidații cunosc sensul unor neologisme aparținînd în majoritatea lor limbajului politic, cel de-al cincilea urmărește dacă se sesizează diferența dintre un cuvînt polisemantic și unități omonime. Polisemia presupune existența unei componente semantice comune pentru toate sensurile cuvîntului, pentru că un înțeles derivă de la altul. Omonime sînt unitățile lexicale ale căror sensuri nu prezintă legături semantice și care au etimon diferit. Al șaselea subiect verifică posibilitatea de utilizare în context a unor cuvinte care, cu excepția unuia (minoritar), sînt paronime, iar ultimul punct urmărește gradul în care sînt cunoscute sufixele care derivă numele locuitorilor de la numele locului în care trăiesc.

Proba de limba română la examenul de admitere la Academia de Poliție din București. Sesiunea septembrie 2002

Prof. IULIA MORTU
Școala Nr. 30, București
Prof. TANA NUȚU
Colegiul Național „Mihai Viteazul", București
Prof. FLORIN IONIȚĂ
Colegiul Național „Iulia Hasdeu", București

Seria I, varianta 2*

1. În cuvintele „ghiveci", „cearcăne", „ghiocei" sînt, în ordine:
(a) trei consoane, patru consoane, două consoane;
(b) patru consoane, patru consoane, trei consoane;
(c) patru consoane, patru consoane, două consoane;
(d) trei consoane, trei consoane, trei consoane.

2. Indică seria în care fiecare cuvînt conține cel puțin un triftong:
(a) *pleoapă, aripioară, voiau, leoarcă, leoaică;*
(b) *suiau, știoalnă, băieți, scaiete, vioi;*
(c) *aceea, vaiet, creier, proiect, aievea;*
(d) *trăiai, trăiam, locuiește, înlocuia, veioză.*

3. Indică seria în care toate cuvintele sînt corect scrise:
(a) *a dezrobi, brazdă, a izgoni, glesnă;*
(b) *izlaz, desluși, cazmă, zvînta;*
(c) *a svînta, prismă, josnic, paznic;*
(d) *pleonasm, fantasmă, desiș, obrasnic.*

4. Rădăcina cuvîntului „reîmpădurire" este:
(a) *-pădurire;*
(b) *-pădur-;*
(c) *-împădur-;*
(d) *-păduri-.*

5. Identifică seria în care toate adjectivele sînt la gradul superlativ absolut:
(a) *autobuz supraîncărcat; sală arhiplină; etaj superior;*
(b) *bomboane extrafine; mașină ultramodernă; dificultate ultimă;*
(c) *o splendoare de fată; cît de darnic ești!; frumos de mama focului;*
(d) *timp splendid; bunătate de om; tare bun.*

6. Pronumele relativ din enunțul „Ți-am spus mereu ce trebuie să faci" este în cazul:
(a) nominativ; (b) genitiv; (c) dativ; (d) acuzativ.

* În numărul următor vom publica subiectele și baremul pentru seria a II-a, varianta 1.

7. Forma de genitiv-dativ a substantivelor „Ion" şi „Ioana" este:
(a) *lui Ion, Ioana;* (b) *lui Ion, lui Ioana;* (c) *lui Ion, Ioanei;* (d) *Ion, Ioana.*

8. În propoziţia „Obrazul bărbatului era foarte bronzat de soarele acestei veri", există:
(a) trei atribute; (b) patru atribute; (c) cinci atribute; (d) şase atribute.

9. Cuvîntul subliniat în enunţul „Şoferul a cărui maşină ai avariat-o, îţi cere să repari stricăciunile", este:
(a) subiect; (b) atribut pronominal; (c) atribut adjectival; (d) fără funcţie sintactică.

10. În enunţul „Mă duc la piaţă după tîrguieli", structura subliniată este:
(a) complement circumstanţial de loc; (c) complement circumstanţial de mod;
(b) complement circumstanţial de scop; (d) complement circumstanţial de cauză.

11. În fraza „Îţi împrumut umbrela, cu condiţia să mi-o înapoiezi pînă mîine", există o propoziţie subordonată:
(a) atributivă; (c) circumstanţială condiţională;
(b) completivă indirectă; (d) circumstanţială de cauză.

12. Din contragerea în parte / părţi de propoziţie corespunzătoare a subordonatei / subordonatelor din fraza „Venea cu fuga iarmarocul de Fălticeni, care acela este ce este" rezultă, în ordine, un:
(a) atribut şi un predicat; (c) atribut şi un subiect;
(b) atribut şi un nume predicativ; (d) nume predicativ şi un subiect.

13. În fraza „Cînd mă gîndesc la examene e ca şi cînd aş fi bolnav", propoziţiile subordonate sînt, în ordine:
(a) temporală, temporală; (c) temporală, predicativă;
(b) subiectivă, predicativă; (d) subiectivă, modală.

14. În fraza „Şi care scăpau cu cazmalele, care cărau cu tărăboanţele, care cu căruţele, care cu covăţile...", există:
(a) patru propoziţii principale;
(b) o propoziţie principală şi trei propoziţii subordonate;
(c) o propoziţie principală şi două propoziţii subordonate;
(d) două propoziţii principale.

15. Virgula din textul „Voi pleca în excursie, şi să plouă cu găleata":
(a) marchează coordonarea prin juxtapunere;
(b) marchează coordonarea copulativă;
(c) desparte subordonata concesivă de regentă;
(d) este greşit întrebuinţată.

16. Identifică seria în care toate cuvintele / expresiile sînt scrise corect:
(a) *motto, i-mail, etcetera, curiculum vitae;*
(b) *moto, e-mail, etceterra, curriculum vitae;*
(c) *moto, e-mail, etcetera, curriculum vitae;*
(d) *motto, e-mail, etcettera, curiculum vitae.*

17. În fraza „Motanul clipeşte-ncet din ochi şi-adoarme-apoi şi el", există:
(a) un adverb; (b) două adverbe; (c) trei adverbe; (d) patru adverbe.

18. În fraza „Îmi închipuiam că e singur, că trebuie să se fi plictisit, dar nu credeam în nici un caz că nu-l voi găsi acasă", există:
(a) verbe auxilare, copulative şi predicative; (c) numai verbe copulative şi predicative;
(b) numai verbe auxiliare şi predicative; (d) numai verbe predicative.

19. În fraza „V-am spus, cum mi se pare, de nu îţi fi uitat, / Că lupul se-ntîmplase s-ajungă împărat", există:
(a) patru propoziţii; (b) cinci propoziţii; (c) şase propoziţii.

20. Sînt despărţite corect în silabe cuvintele din seria:
(a) *(a) băr-bie-ri; bi-e-lo-rus; bi-no-clu; boj-de-u-că;*
(b) *(a) băr-bi-e-ri; bie-lo-rus; bin-o-clu; boj-deu-că;*
(c) *(a) bărb-ie-ri; bie-lo-rus; bin-o-clu; bo-jdeu-că;*
(d) *(a) băr-bi-e-ri; bi-e-lo-rus; bi-no-clu; boj-deu-că.*

21. Sînt despărţite corect în silabe cuvintele din seria:
(a) *im-pi-e-gat; in-au-gu-ra; in-tui-ţi-e; in-fa-i-li-bil;*
(b) *im-pie-gat; in-au-gu-ra; in-tu-i-ţi-e; in-fa-i-li-bil;*
(c) *im-pi-e-gat; i-na-u-gu-ra; in-tu-i-ţi-e; in-fai-li-bil;*
(d) *im-pie-gat; i-nau-gu-ra; in-tu-i ţie, in-fai-li-bil.*

22. Sînt despărţite corect în silabe cuvintele din seria:
(a) *ni-cio-da-tă; nai-vi-ta-te, nau-fra-gi-a; ne-cu-vi-in-cios;*
(b) *nici-o-da-tă; naiv-i-ta-te; nau-fra-gia; ne-cu-vi-in-ci-os;*
(c) *ni-cio-da-tă; na-i-vi-ta-te; na-u-fra-gia; ne-cu-vi-in-ci-os;*
(d) *nici-o-da-tă; na-i-vi-ta-te; na-u-fra-gi-a; ne-cu-vi-in-cios.*

23. Sînt de genul neutru toate substantivele din seria:
(a) *aprilie, aur, eroism, muşeţel;*
(b) *cătană, creştinism, soare, unt;*
(c) *moravuri, ochelari, represalii, vineri;*
(d) *atletism, curaj, nazuri, sînge.*

24. Sînt corecte toate formele de dativ-genitiv, singular, cu articol hotărît din seria:
(a) *cinstii, lenei, onoarei, gardei, bunichii;*
(b) *cinstii, lenii, onorii, gardei, bunichii;*
(c) *cinstei, lenei, onoarei, gărzii, bunicii;*
(d) *cinstei, lenii, onorii, gărzii, bunicăi.*

25. În enunţul „Pe faţa ta sînt urme de lacrimi" sintagma „pe faţa" este:
(a) adverb precedat de o prepoziţie;
(b) locuţiune adverbială;
(c) locuţiune prepoziţională;
(d) substantiv cu prepoziţie.

26. În textul „În pacea iernii, codrul minunat dormita. După o tăcere lungă, ascultam duruitul scurt de darabană, al cicănitorii celei mari" (M. Sadoveanu), există:
(a) cinci articole;
(b) şase articole;
(c) şapte articole;
(d) opt articole.

27. Cuvîntul „ude" din propoziţia „Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet" (M. Eminescu) este:
(a) adjectiv;
(b) adverb de mod;
(c) substantiv;
(d) verb la participiu.

28. În enunţul „Nu era decît un băiat în cameră", cuvîntul „un" este:
(a) articol nehotărît;
(b) adjectiv pronominal nehotărît;
(c) numeral cardinal cu valoare adjectivală;
(d) pronume nehotărît.

29. Sintagma „al cui" din enunţul „Al cui este acest copil?", are funcţia sintactică de:
(a) atribut adjectival;
(b) nume predicativ;
(c) atribut pronominal;
(d) complement indirect.

30. În propoziţia „În casa noastră veţi fi primiţi totdeauna", cuvîntul „noastră" este în cazul:
(a) nominativ;
(b) acuzativ;
(c) dativ;
(d) genitiv.

31. Verbul „a avea" are valoare predicativă în enunţul:
(a) *Are să treacă pe la noi.*
(b) *Germanii au jucat contra brazilienilor.*
(c) *În anul următor, poetul avea să vină la Bucureşti.*
(d) *Vor fi avut şi ei un rezultat mai bun vreodată.*

32. Verbul „privii" este la modul indicativ, timpul:
(a) imperfect, persoana I;
(b) mai mult ca perfectul, persoana a III-a;
(c) perfectul simplu, persoana I;
(d) perfect simplu, persoana a III-a.

33. Verbul „a fi" este predicativ în enunţul:
(a) *Ar fi fost lăudat, dacă ar fi meritat.*
(b) *Să fi învăţat, ar fi ştiut.*
(c) *Tinerii au fost într-o excursie la munte.*
(d) *Toţi poliţiştii au fost atenţi la mişcările infractorului.*

34. În fraza: Atunci tu în întuneric te apropii surîzîndă, / Albă ca zăpada iernii, dulce ca o zi de vară..." (M. Eminescu), cuvîntul „surîzîndă" este:
(a) adjectiv propriu-zis;
(b) adverb de mod;
(c) verb la gerunziu;
(d) verb la participiu.

35. În enunţul „Pe vremuri, îţi va fi făcut şi el un bine", verbul „va fi făcut" este la diateza:
(a) activă;
(b) reflexivă;
(c) pasivă;
(d) activă sau pasivă, contextul menţionînd ambiguitatea.

36. În fraza „Are să mănînce cînd are să-i fie foame", există:
(a) 2 predicate verbale;
(b) 2 predicate nominale;
(c) 4 predicate verbale;
(d) 1 predicat verbal şi 1 predicat nominal.

37. Există un predicat verbal în enunțul:

(a) *Cișmigiul rămîne cel mai frumos parc din București.*

(b) *Copacii desfrunziți par a se plînge cerului de soarta lor.*

(c) *Nu-mi este frică de nimeni.*

(d) *Nu mai fusese niciodată atît de sigur de succesul lui.*

38. Există un complement direct în enunțul:

(a) *Am contat mult pe ajutorul dumneavoastră.* (c) *Nu vă bizuiți pe acest băiat.*

(b) *În depărtare, se văd cîteva sate de munte.* (d) *Uneori, copii îi supără pe profesori.*

39. Identificați seria ce cuprinde forma corectă a cuvintelor:

(a) *încuviințat, cuviință, conștiință, cunoștiință, cuviincios, știință, fiindcă, încunoștiința.*

(b) *încuvințat, cuvință, conștință, cunoștința, cuvincios, ștință, findcă, încunoștința.*

(c) *încuviințat, cuviință, conștiință, cunoștință, cuviincios, știință, fiindcă, încunoștința.*

40. Propoziția scrisă corect este:

(a) *Ce-i cu cei de-afară?* (b) *Cei cu cei de-afară?* (c) *Ce-i cu ce-i de-afară?*

41. Identificați seria ce conține formele corecte ale cuvintelor:

(a) *buldozer, pick-up, lider, indemnizație, excepție, contingent;*

(b) *buldozăr, pikap, lidăr, îndemnizație, excepție, contigent,*

(c) *buldozer, pik-up, lider, îndemnizație, escepție, contingent;*

(d) *buldozer, picap, lider, indemnizație, excepție, contingent.*

42. Sînt corecte formele de imperfect din varianta:

(a) *cream, agream, înfățișam, încurajam, scriam, știam;*

(b) *creeam, agreeam, înfățișeam, încurajeam, scriam, știam;*

(c) *cream, agream, înfățișam, încurajam, scrieam, știeam.*

43. Verbul „a continua" are, la indicativ și conjunctiv prezent, formele din seria:

(a) *(eu) continu, (tu) continui, (el) continuă; să continue;*

(b) *(eu) continuu, (tu) continui, (el) continuă; să continue;*

(c) *(eu) continuu, (tu) continuui, (el) continuuă; să continuue;*

(d) *(eu) continui, (tu) continui, (el) continuă; să continue.*

44. Indică numărul greșelilor din următoarea frază: „Mi-ar plăcea să vii pe la mine, dar însă văd că preferi mai bine să-l însoțești pe un prieten de-ai tăi la meci":

(a) două; (b) una; (c) trei; (d) patru.

45. Sînt corecte toate formele din seria:

(a) *liber-cugetători, înainte-mergători, drept-credincioși, nou-născuți, propriu-zișI;*

(b) *liber-cugetători, înainte mergători, drept-credincioși, noi-născuți, propriu-zișI;*

(c) *liberi-cugetători, înainte-mergători, drepți-credincioși, nou-născut, propriu-zișI.*

46. Identificați seria ce conține numai locuțiuni adverbiale:

(a) *an de an, de voie de nevoie, ici și colo, pe neașteptate;*

(b) *în vederea, așa că, de-a binelea, talmeș-balmeș;*

(c) *de jur împrejur, în caz că, chiar dacă, în scopul;*

(d) *zi de zi, de-a dura, în afară de, în afara.*

47. Alegeți varianta în care „a fi" este verb auxiliar în toate situațiile:

(a) *El. este acasă. El a fost certat de părinți. El este trist. Era cald. Este bine să te grăbești.*

(b) *Era să plec fără umbrelă. E ușor să critici. Am fi mers și noi la spectacol. Profesorul de fizică este exigent. Nu este nimeni acasă.*

(c) *Copilul este în camera lui. Problema este dificilă. Era să piardă trenul. Este greu de abordat această problemă. Aș fi mers și eu în excursie.*

(d) *Elevul este lăudat de profesor. Aș fi mîncat niște fructe. Să fi venit mai devreme, nu acum. Poate voi fi făcut bine. Ideea de a fi invitat și profesorii la concert ne-a încîntat.*

48. Identificați seria ce conține numai locuțiuni adjectivale:

(a) *de geniu, în toată firea, într-o ureche, iute de picior, de seamă;*

(b) *de neuitat, în toată firea, într-o ureche, iute de picior, de seamă;*

(c) *de neuitat, de ajuns, pe față, în zadar, de formă.*

49. Identificați seria care conține numai pronume relative:

(a) *care, cine, oricine, cînd;* (c) *ce, care, ci, cine;*

(b) *cine, ce, căci, cît;* (d) *cît, ce, care, cine.*

50. În exemplul: „Mi-aduc bine aminte ce copii au participat la concurs", cuvîntul „ce" este:
(a) pronume relativ;
(b) adjectiv pronominal interogativ;
(c) adjectiv pronominal relativ;
(d) pronume interogativ.

51. Identificaţi varianta în care „o" este adjectiv pronominal nehotărît:
(a) *O zi e mai rea, altă zi poate fi mai bună.*
(b) *O! i-ai tras o păcăleală de zile mari.*
(c) *Am zărit-o într-o zi ducînd în mînă o sacoşă uriaşă.*
(d) *Copilul a luat-o la fugă.*

52. În fraza: „O să-i pară rău că n-a venit", propoziţia subordonată este:
(a) subiectivă;
(b) completivă indirectă;
(c) completivă directă;
(d) circumstanţială de cauză.

53. În textul „— Nepoate, mai văzut-ai pietre nestemate aşa de mari şi frumoase ca acestea, de cînd eşti?" există:
(a) trei semne de punctuaţie;
(b) patru semne de punctuaţie;
(c) cinci semne de punctuaţie,
(d) mai multe semne de punctuaţie.

54. Identificaţi seria ce conţine numai adjective invariabile:
(a) *asemenea, gri, propice, eficace, feroce;*
(b) *bej, asemenea, ferice, sagace, verde;*
(c) *tenace, vernil, propice, locvace, asemenea;*
(d) *aşa, asemenea, bleumarin, tenace, motrice.*

55. În propoziţia „Era bucuros de reuşită", cuvîntul subliniat îndeplineşte funcţia sintactică de:
(a) complement circumstanţial de cauză;
(b) complement indirect;
(c) complement circumstanţial de scop.

56. În propoziţiile: *S-au cunoscut pe drum* şi *S-au întîlnit la intrare*, cuvintele subliniate îndeplinesc funcţia sintactică de:
(a) ambele complemente circumstanţiale de loc;
(b) ambele complemente circumstanţiale de timp;
(c) 1 — complement circumstanţial de mod, 2 — complement indirect.

57. În fraza „A rămas stabilit să ne întîlnim la facultate", propoziţia subordonată este:
(a) completivă directă;
(b) completivă indirectă;
(c) subiectivă;
(d) predicativă.

Răspunsuri corecte:

1 (a)	20 (b)	39 (c)
2 (a)	21 (b)	40 (a)
3 (b)	22 (d)	41 (a)
4 (b)	23 (d)	42 (a)
5 (c)	24 (c)	43 (b)
6 (d)	25 (d)	44 (a)
7 (c)	26 (d)	45 (a)
8 (a)	27 (a)	46 (a)
9 (b)	28 (c)	47 (d)
10 (b)	29 (b)	48 (a)
11 (a)	30 (b)	49 (d)
12 (b)	31 (d)	50 (c)
13 (b)	32 (c)	51 (a)
14 (a)	33 (c)	52 (b)
15 (c)	34 (c)	53 (c)
16 (c)	35 (a)	54 (a)
17 (c)	36 (a)	55 (b)
18 (a)	37 (c)	56 (a)
19 (b)	38 (d)	57 (c)

Cronica revistelor şcolare

Prof. GEORGE ŞOVU
Bucureşti

Încep însemnările din acest număr al revistei noastre cu menţionarea unui valoros volum de literatură (poezie, proză, teatru), o *antologie*, de fapt, intitulată *Săgetătorul* (Prima promoţie de tinere condeie a mileniului III), întocmită şi prefaţată de prof. dr. Tudor Opriş şi apărută anul acesta la Editura Ager din Bucureşti.

„Cei treizeci şi patru de autori incluşi în această culegere, reprezentînd prima promoţie (2000 — 2001) a generaţiei 2000, sînt elevi din toate colţurile ţării, născuţi între 1983 şi 1990, cuprinşi în arcul de vîrstă 11 — 18 ani, laureaţi ai Concursului «Tinere condeie», care întruneşte, anual, începînd din 1967, circa 1000 de talente, în faza finală a întrecerii", afirmă, în prefaţa volumului, scriitorul şi, de zeci de ani, îndrumătorul Cenaclului „Săgetătorul", preşedintele juriului naţional al Concursului „Tinere condeie", Tudor Opriş. „Cei treizeci şi patru de autori laureaţi au cunoscut integral debutul publicistic, iar douăzeci şi cinci dintre ei, şi pe cel editorial, ceea ce confirmă dreapta judecată a celor care au mizat pe talentul lor."

În aceste condiţii, nu e de mirare că, în anii 2000 şi 2001, proaspeţi studenţi, foştii „săgetători", au obţinut, valorificînd şi creaţiile lor din anii de liceu, nu numai premii de debut ale Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, ci şi premii internaţionale, iar trei elevi cuprinşi în această antologie (Gabriel Berceanu, Olga Ştefan şi Lavinia Braniştе) au fost încununaţi cu premii pentru poezie în Franţa, în Germania şi în S.U.A.

Actuala promoţie, ce deschide noul mileniu, face dovada nu numai a unei mulţumitoare pregătiri estetice, ci şi a unui plus de autenticitate, evidenţiată în interiorul antologiei printr-o diversitate de teme, de maniere şi stiluri, care dovedesc emanciparea, din ce în ce mai curajoasă, de sub tutela unor mode şi modele, impuse altădată şi, într-o măsură, şi acum de către unele medii literare.

Astăzi, cînd aşa-zisul timp liber al elevilor se consumă, în multe cazuri, în activităţi fără de folos pentru pregătirea şi pentru creşterea, sănătoasă, a lor, cînd interesul pentru cultura scrisă a scăzut şi scade vertiginos, cînd limba literară este supusă, tot mai mult, agresiunii vulgarităţilor lexicale, argoului de cartier, invaziei de barbarisme etc., încurajarea activităţii literare — prin cenacluri şi reviste —, cultivarea sensibilităţii şi a imaginaţiei, sprijinirea, încă din şcoală, a însuşirii valorilor perene ale frumosului reprezintă o necesară contribuţie educativă la păstrarea demnităţii şi a prestigiului spiritualităţii româneşti în lume...

Dintre textele, bune şi foarte bune, care pot fi întîlnite pe fiecare pagină a antologiei, transcriu aici o *Rugă*, adresată lui Nichita Stănescu, poezie semnată de Cătălina Ene, născută în 1984, elevă la Colegiul Naţional „I. L. Caragiale" din Ploieşti: *„Acoperă-mi umbra cu inima unui copac — / o parte din sufletul ascuns al toamnei / închis într-o ghindă. / Mai lasă-mă un timp, preţ de un gînd nerostit, / mai lasă-mă o pagină, o frunză, un rînd, / un vers nescris, / un adevăr..., o speranţă... / Ajută-mă şi iartă-mă / pentru o viaţă!"...*, la care adaug cîteva „gînduri", frumos spuse de Bogdan Fabian, născut în 1988, elev al Şcolii Nr. 1 din Oneşti: *„Noi sîntem nişte tatuaje / ale timpului, / litere pe care le zăresc fantomatic / printre vitralii" (Tatuaje); „Trupurile florilor / au rămas / în morminte de aer, / iar la poalele lor, / nişte iluzii / îngălbenite de moarte" (Ofilire); „Cad dinţii de lapte / ai iernii / şi mor pe obrazul / de foc al lui Dumnezeu" (Dinţii de lapte).* Şi, în sfîrşit, citãm o altă *Rugă*, aparţinînd Oanei Tonca, născută în 1983, elevă la Colegiul Naţional „Tudor Vladimirescu" din Tg. Jiu: *„O clipă, Doamne, stai cu mine / Că timp ai o eternitate / La îngeri nu îi-i dor de tine / Şi eu mor de singurătate. / O clipă, Doamne, fă tăcerea / Şi spune vîntului să stea. / Mi-e somn şi moartea tare-mi cere / Ca să adorm şi să mă ia. / O clipă, Doamne, doar o clipă / Aş vrea să rîd cu rîs ceresc, / Că sînt o tristă şi mi-e frică / De îngeri, ca să nu-i rănesc!"...*

Am în faţă un număr mai vechi (14 — 15) din mai 2001 al excelentei revistei *F.B.*, publicaţie a elevilor Colegiului Naţional „Fraţii Buzeşti" din Craiova, coordonată de prof. Gabriela Cojocăreanu şi de prof. dr. C. M. Popa, revistă atît de lăudată de mine cu fiecare ocazie ce mi-a fost oferită.

Păstrînd, fără nici un fel de rezervă, aprecierile de altădată, mă folosesc de acest număr, mai întîi spre a-i informa şi pe cititorii revistei noastre (care vor citi, eventual, neînsemnatele rînduri de faţă) cu nişte gînduri ale lui Marin Sorescu, desprinse dintr-un text intitulat *Inventar Brâncuşi*, reprodus de revista *F.B.* (folosindu-se de volumul *Stare de destin*, Iaşi, Editura Junimea, 1976):

1. „De origine română şi de profesie sculptor. A murit la Paris, la 16 martie, 1957. Avea 81 de ani, o barbă de Dumnezeu şi conştiinţa împăcată. Şi-a lăsat, prin testament, atelierul naţiunii franceze!"...

2. „Gorjanul mesteca iute mămăliga şi vorbea în proverbe româneşti: «Lupul are ceafa groasă, că-şi găteşte singur masă»; «Perla stă la fundul mării şi mortăciunea pluteşte pe deasupra»; «Îmbucătură

mare să-nghiți și vorbă mare să nu zici!»; «Sau taci, sau zi ceva mai bun decît tăcerea!» Încheind, poate, astfel: «Cîte le zice omul sînt toate vorbe!»...

3. „Și-a vîndut, în prima tinerețe, partea de pămînt din Hobița. «Moșia» nu i s-a părut rentabilă. Înainte de asta, a adunat însă de pe ea toți cocoșii, păsările măiestre, vrăjitoarele. Și spațiul de deasupra pămîntului, aerul, lumina locului"...

4. „Ca român, a fost bun francez, iar ca francez, a rămas toată viața un înflăcărat român!"...

5. „Pascal spunea că omul nu este decît o trestie, cea mai fragilă din natură, dar o trestie gînditoare. Coloana *lui Brâncuși e cea mai gînditoare plantă de pe acest pămînt!"...*

6. „Spunea: «Ce materiale admirabile sînt pentru un sculptor piatra și lemnul!» Spunea: «Simplicitatea în artă este o complexitate rezolvată!». Spunea: «Arta este justiția absolută!»".

7. „Nimic nou despre Brâncuși în acest inventar. Numai că mai pe scurt. Ceea ce mă consolează e că și Brâncuși a spus pe scurt, în sculpturile sale, ceea ce poporul român făcea de două mii de ani!"...

Dacă nu m-aș teme de prea marea aglomerare în spațiul ce mi-a fost rezervat, aș transcrie, între altele, și întreaga pagină cu nr. 9, care găzduiește patru poezii ale talentatei Roxana Ciurezu.

În încheiere, o mențiune specială pentru articolul *Limba noastră,* semnat de eleva Mina Ivanovici, text în care autoarea își mărturisește îngrijorarea în legătură cu faptul că limba română „începe, încetul cu încetul, să-și piardă individualitatea și frumusețea", din cauza împestrițării ei, mai mult decît abuzive, cu tot felul de cuvinte și expresii preluate mai ales din limba engleză, „în scopul denumirii unor noțiuni care au deja corespondent în limba noastră"...

Din nr. 10, iunie 2000, al seriei a doua a revistei *ABC,* publicație a Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare", din Bacău, coordonată de prof. Ioan Dănilă, care cuprinde o serie de articole interesante, semnate de elevi deștepți, bine informați și care reușesc, nu de puține ori, performanța unei exprimări cu un relief notabil, menționăm, printre altele, urmînd succesiunea paginilor, textele intitulate: *Gînduri pentru tine,* semnat de Raluca Cristea, un dens, dar semnificativ portret al adolescenței; *Cine trăiește sau produce în virtutea inerției sfîrșește prin a ofensa calitatea* — interviu, luat de aceeași elevă, directorului liceului, prof. Daniel Nicolescu; *Ion al Glanetașului și Vasile Baciu, fațete ale oglindirii prin celălalt* — un interesant eseu, care „reprezintă, după afirmația autoarei, Liliana Ciobanu, o interpretare succintă a raporturilor dintre două personaje de prim-plan ale romanului *Ion,* de Liviu Rebreanu"; *Creația este o salvare temporară din ghearele morții,* tot un eseu, semnat de Dina Țarălungă; *Odă limbii române,* titlu sub care sînt publicate două sensibile și inspirate „declarații de dragoste" pentru „patria noastră de cuvinte", aparținînd elevilor Gabriela Dănilă și Cosmina Rebegea și, în sfîrșit, *Dragostea pentru copii caracterizează pe orice dascăl,* amplu interviu cu Vasile Șendrea, prefectul județului Neamț, consemnat de prof. Ioan Dănilă, în colaborare cu eleva Adriana Cobzan.

Arta băcăuană (anul IV, nr. 6, septembrie 2001) se deschide cu articolul intitulat *„Astra" — 140,* consacrat de prof. Didi Alistar sărbătoririi a 140 de ani de la înființarea „Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român", text care își propune să răspundă la trei întrebări: „Ce a fost?"; „Ce este?"; „Ce vrea să fie?" această „Asociațiune"...

După o documentată și convingătoare imagine a înființării și devenirii „Astrei", autorul încheie, afirmînd: „În lumina celor prezentate, se poate aprecia că Asociația Culturală «Astra» și-a adus și trebuie să-și aducă și în viitor o contribuție principală, de mare valoare, la progresul științei și culturii românești, la împlinirea idealurilor democratice și ale unității românilor de pretutindeni"...

Dintre articolele care acoperă paginile acestei reviste (numărul menționat), m-am oprit, între altele, la cel în care prof. Ion Ungureanu și prof. Mitică Pricopie prezintă, pe larg, personalitatea și activitatea lui Ion Ionescu de la Brad — revoluționar pașoptist și pionier al științei agronomice românești. Am citit, cu o plăcere deosebită, ampla și captivanta mărturisire intitulată *Cronica unei dimineți de aprilie,* consemnată de Roxana-Andreea Patachi, în urma unei vizite la bine cunoscuta scriitoare Ioana Postelnicu. M-am oprit, de asemenea, la cele trei frumoase poezii ale elevei Florina Fănaru, publicate sub mențiunea: *Premianții „Astrei" băcăuane,* ca și la poemul *Sfînta Treime,* al lui Octavian Voicu... De tot interesul sînt numeroasele însemnări despre tabere, concursuri, lansări de cărți, sărbătoriri sau comemorări ale unor oameni de cultură (profesori, critici și istorici literari), întîlniri cu scriitori etc.

Îi felicit pe toți cei care contribuie la apariția acestei reviste!

Salut cu mare respect și prețuire apariția unei reviste cu totul speciale din punctul de vedere al conținutului, al punerii în pagină, al ilustrației etc. Este vorba despre nr. 1, anul I, 2001, al publicației *Semn,* revista Taberei Naționale „George Apostu", a elevilor din liceele de artă (edițiile 1996, 1997, 1999 — 2001). Primul număr, coordonat de cunoscutul profesor Ioan Dănilă, inițiatorul, de fapt, al acestei reviste, este o adevărată încîntare! Reproduceri de lucrări (în special de sculptură) împreună cu imaginea realizatorilor

acestora, reproduceri de fotografii ale locurilor unde au fost organizate taberele, de afişe etc., însoţite de numeroase texte — însemnări despre activităţile din tabere, evaluări ale rezultatelor, evocări ale unor personalităţi artistice, interviuri cu unele dintre aceste personalităţi, ecouri din presă, toate într-o tehnoredactare originală, fac din această revistă o apariţie aproape singulară în peisajul publicaţiilor şcolare.

Din toată inima, bravo!

Am răsfoit şi alte reviste primite la redacţie, printre care: *Crisalide* (numerele 2, 3, 4 din 1998 şi 1999), publicaţie a Şcolii „Andrei Şaguna" din Deva, cu un conţinut variat şi de folos cititorilor şi foarte frumos ilustrată; *Sună clopoţelul* (nr. 1, noiembrie 1999), gazetă editată de elevii Şcolii cu clasele I — VIII, Nr. 2 din Slobozia; *Şapte* (an II, nr. 2, 2000), revista Şcolii Nr. 7 din Caracal, judeţul Olt.

Aşteptăm cu interes noi apariţii, din toate colţurile ţării.

DE LA CORESPONDENŢII NOŞTRI

Bucureşti

„Şi iată că [...], după ce aurora suflase de la geamuri umbrele şi poleise odăiţa cu razele de aur vechi ale soarelui tomnatic, poposi între scutece, proaspăt despăturite, o fetiţă rotofee, cu păr negru ondulat, cu ochii căprui, aproape negri, cu sprîncene scrise firişor, salutîndu-şi oaspeţii pe limba ei şi a tuturor brotacilor, ca un semn parcă anume al naturii, care-şi împrumută strunele bogate cu zărăfească zgîrcenie." (C. Manolache, *Scînteietoarea viaţă a Iuliei Hasdeu*, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2000, p. 39)

O zi de toamnă tîrzie — 2 / 14 noiembrie 1969 —, o noapte care a adus fericire şi speranţă în casa din strada Carol I (actualmente Franceză), nr. 14, o dată cu sosirea pe lume, la ora unu şi jumătate noaptea, a odraslei reputatului istoric, filolog, scriitor şi ziarist, Bogdan Petriceicu Hasdeu, şi a abrudencei Iulia (născută Faliciu) Hasdeu.

Tînăra Iulia Hasdeu, Lilica aşa cum i se va spune, îl va avea ca naş de botez pe Ion C. Brătianu, cel care va prezice părinţilor miracolul pe care fetiţa aceasta îl va reprezenta.

Casa de pe strada Franceză, primitoare şi veselă, „era o casă cu două caturi ce-şi deschidea pieziş ferestrele înalte către Podul Mogoşoaii; balconaşele cu zăbrele de fier forjat purtau muşcate, aşa cum se cade să fie la clădirile din preajma bisericilor. Biserica Sf. Dumitru de peste drum avea brîul de piatră la înălţimea acoperişului caselor din jur, iar înspre clopotniţă acesta se întrerupea lăsînd loc pisaniei despre ctitorie" (Crina Decusară-Boçşan, *Iubirile Iuliei Hasdeu*, Asociaţia Culturală „Iulia Hasdeu", p. 14). Aceasta va fi prima scenă unde copilul precoce îi uimeşte pe prietenii tatălui ei. La numai doi ani şi jumătate recunoştea literele alfabetului, le pronunţa „destul de clar şi destul de peltic" (C. Manolache, p. 44) şi memora poezii. La patru ani ştia să citească, vorbea nemţeşte şi franţuzeşte, recita musafirilor poezii lungi; la opt ani trecea, cu dispensă de vîrstă, examenele pentru patru clase, lua lecţii de pian, canto şi desen. La unsprezece ani Iulia Hasdeu absolvă Liceul „Sf. Sava", obţine premiul întîi cu cunună la Conservator, unde studiase canto, iar la şaptesprezece ani îşi ia bacalaureatul la Sorbona.

Întîmplarea face ca faţada imobilului din strada Franceză, nr. 14 (vezi fotografia din pagina următoare), casa în care s-a născut Lilica, să fie identică cu una din casele în care a locuit în Franţa, cea de pe strada St. Sulpice, nr. 28, ale cărei ferestre se deschideau către Catedrala St. Sulpice.

„Scriitoare română de expresie franceză", cum a fost etichetată Iulia Hasdeu, scrie, în româneşte, de la patru ani, piese de teatru „care nu se mai terminau", mărturiseşte chiar Lilica, de lungi şi complicate ce erau...

La paisprezece ani, adolescenta care avea să semneze cu pseudonimul Camille Armand, îşi alesese deja titlurile volumelor ei de versuri: *Bourgeons d'Avril*, *Chevalerie* sau *Confidences et Canevas*, *Théâtre*, *Légendes et Contes*...

Boala se cuibăreşte, însă, la pieptul ei... La 17 / 29 septembrie 1888, la ora unu şi jumătate, ziua, de data aceasta, se stinge din viaţă copila de nici nouăsprezece ani. Este înmormîntată la Cimitirul Bellu din Bucureşti.

Moartea Iuliei înseamnă o lovitură năprasnică pentru Bogdan-tatăl şi îi schimbă destinul şi preocupările, petrecîndu-şi zilele printre amintiri şi fantasme. Acum descoperă, cu mirare şi încîntare, şi scrierile Iuliei, din care publică o parte. Trece, în testamentul său, alcătuirea „unui fond numit Iulia Hasdeu, din care, cu vremea, se vor ajuta lucrările literare şi ştiinţifice" ale unor tineri talentaţi.

„Încredinţat că sufletul trăieşte materialmente într-o conversiune eternă spre marele centru" (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 372), începe să practice spiritismul şi construieşte, inspirat de planurile primite de la fiica sa prin aceste şedinţe, „mormîntul-poemă" de la Bellu şi Castelul de la Cîmpina, zămislit din piatră, fier şi lemn, într-o arhitectură perfectă, sub forma unei cruci.

Mărturisirile asupra şedinţelor de spiritism alcătuiesc volumul *Sic cogito* (vezi B. P. Hasdeu, *Sic cogito*. Ediţie îngrijită, prefaţă, note şi tabel cronologic de Tudor Nedelcea, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1991).

Ultimul vlăstar al familiei Hasdeu s-a stins.

În anul 1992, ia fiinţă Asociaţia Culturală „Iulia Hasdeu", care-şi asumă nu doar rolul de a face cunoscută personalitatea Iuliei Hasdeu, de a-i publica opera, ci şi de a găsi şi stimula talente noi printre tineri.

Pe 14 noiembrie 2002, la 133 de ani de la naşterea poetei, casa din strada Franceză, nr. 14 şi-a redeschis porţile, cu ajutorul Primăriei sectorului 3, pentru a găzdui viitorul *Centru de hasdeologie*. Avînd ca principal scop mediatizarea vieţii şi creaţiei membrilor familiei Hasdeu, dar şi promovarea tinerelor talente, la eveniment au participat cercetători, istorici, studenţi, elevi şi foşti elevi ai Colegiului Naţional „Iulia Hasdeu" sau simpli iubitori de literatură, care au fost încîntaţi de tonalităţile viorii tinerei Iustina Ilie.

Aceste rînduri sînt, dragi prieteni, o invitaţie de a vizita casa din strada Franceză, nr. 14, de a reface o atmosferă de studiu, de optimism, de tinereţe. Trebuie să menţionăm aici revista în care elevii îşi publică producţiile literare, *Mesaj literar*, concursurile de creaţie şi traduceri, destinate tot acestora, dar şi concursul adresat scriitoarelor, ajuns, în acest an, la cea de a treia ediţie, precum şi caravanele literare „Pe urmele lui B. P. Hasdeu".

Anul acesta se încheie prima ediţie a concursului de creaţie a tinerilor pînă la 21 de ani, al cărui iniţiator a fost B. P. Hasdeu în urmă cu un secol.

LAVINIA VASILIU-IGNAT
Radiodifuziunea Română

Caracal

Zilele municipiului Caracal (16 — 22 septembrie a.c.) au prilejuit desfăşurarea unor manifestări menite să evidenţieze aspecte din activitatea cultural-artistică ce pulsează de mulţi ani în inima oraşului.

Din acest ansamblu al manifestărilor merită a fi consemnat programul acţiunilor dedicate aniversării a 55 de ani de la înfiinţarea Pinacotecii „Marius Bunescu" de la Colegiul Naţional „Ioniţă Asan" din Caracal. Principalul organizator al activităţii a fost Biblioteca „N. B. Locusteanu", sub egida Societăţii Culturale „Haralamb G. Lecca" (preşedinte, prof. Ilie Corcoveanu).

Momentul aniversar a debutat cu alocuţiunea d-lui Gheorghe Anghel, primarul municipiului Caracal, care a ţinut să sublinieze importanţa unui asemenea lăcaş de artă pentru oraşul nostru. Din partea d-lui Marin Ştefan, directorul Colegiului Naţional „Ioniţă Asan" şi a celor prezenţi s-au făcut propuneri precum: evaluarea de către un specialist în domeniu a lucrărilor existente în pinacotecă, întocmirea unui catalog cu toate tablourile de aici, protejarea tuturor lucrărilor prin asigurarea de condiţii necesare conservării acestora ş.a.

Programul întregii manifestări a fost coordonat cu multă măiestrie de d-na bibliotecară Magdalena Sîrbu, om de o rară sensibilitate şi dotat cu un deosebit spirit de iniţiativă, care a dat citire expunerii cu tema *55 de ani de la înfiinţarea Pinacotecii „Marius Bunescu"*. Am reţinut astfel că reputatul pictor a fost

principalul donator şi propagator al ideii de înfiinţare a pinacotecii care, mai tîrziu, avea să-i poarte numele. Pinacoteca reuneşte astăzi un număr foarte mare de lucrări de artă românească şi străină (peisaje, portrete, stampe japoneze etc.).

În cadrul simpozionului cu tema „Pictori de ieri şi de azi din Romanaţi", eleve ale clasei a XII-a G (diriginte prof. Ilie Corcoveanu) au evocat personalităţi din domeniul picturii, oameni care au contribuit cu donaţii la realizarea acestui lăcaş al frumosului: Marius Bunescu, Ion Musceleanu, Hortensia Popescu, Gheorghe Teodorescu-Romanaţi, Nora Vasâlca, Teodor Catană, Popa Jean Tudor, Lelia Cristici.

Manifestarea s-a încheiat cu vernisarea expoziţiei fotodocumentare „Pinacoteca Marius Bunescu 1947 — 2002", expoziţie amenajată de d-l prof. Corneliu Vasile, care a avut grijă să ofere privirii vizitatorilor xerocopii ale unor documente de o valoare inestimabilă.

Eleva Cristiana Pătru (clasa a XII-a A) a avut posibilitatea să prezinte celor prezenţi o expoziţie personală de grafică şi desen, care a încîntat prin coloritul deosebit şi frumuseţea peisajelor.

În finalul acţiunii, d-na bibliotecară Magdalena Sîrbu a mulţumit tuturor „prietenilor pinacotecii, acelor oameni care, cu dragoste pentru oraşul Caracal, au adus o contribuţie deosebită la ridicarea lui pe culmi meritate, au ajutat cu donaţii de lucrări de artă sau cu sprijinul moral la închegarea şi apoi la consolidarea acestui templu al frumosului".

ALINA ANGHEL
elevă în clasa a XII-a G
la Colegiul Naţional „Ioniţă Asan", Caracal

Medgidia

Fondată în 1991, revista *Metamorfoze*, a Liceului Teoretic „N. Bălcescu" din Medgidia, a ajuns de curînd la numărul 42. De la bun început, redactorii revistei (prof. dr. Const. Miu — redactor-şef, prof. Şt. Gaţachiu — redactor-şef adjunct, prof. Marius Furtună — secretar general de redacţie) au încurajat talentele autentice, spiritul lor inventiv. Tematica abordată e diversă: poezie, critică literară, filozofie, teologie, limbi moderne, teste de cultură generală, articole de actualitate, cum ar fi cele aflate în legătură cu Proiectul Eco-Şcoală, într-o grafică deosebită, semnată de elevii Elena Dodiş, Adina Cristică şi Alin Dărîngă. Subiectele abordate au consistenţă, maturitate şi profunzime, precum şi un evident aer adolescentin.

Chiar de la prima pagină a fiecărui număr, cititorii sînt direcţionaţi de Anton Onigy (vechi colaborator al revistei) spre un tărîm al liricii şi al meditaţiei, pigmentat cu dileme ale erosului, lucru ce reiese din omniprezenta rubrică *Scrisoare neterminată*.

În cei 12 ani de apariţie, în paginile revistei *Metamorfoze* au semnat elevi — la vremea respectivă — care acum sînt profesori ai liceului. Bunăoară, aici au ucenicit în ale scrisului doamnele Andreea Mirică şi Nicoleta Burlacu. Tot aici s-au format Anamaria Panait şi Lidia Lojniţă — actualmente la redacţiile culturale de la TVR 1.

Anual, în ultima săptămînă a lunii mai, au loc ample manifestări culturale (simpozioane, lansări de carte, mese rotunde cu tematică diversă, întîlniri cu cititorii revistei), prilejuite de serbările revistei *Metamorfoze*. Cu acest prilej sînt decernate şi premii pentru cei mai merituoşi colaboratori. Cu ocazia împlinirii a 10 ani de la apariţia primului număr, la Casa Armatei din municipiul Medgidia a avut loc o adevărată sărbătoare: cîteva eleve, membre ale grupului „Floare albastră", au recitat creaţii ale colaboratorilor revistei. Tot atunci, în holul de la intrarea în incinta acestei instituţii, elevul Alin Dărîngă a expus desene într-o grafică inspirată, elogiată de vizitatori.

În luna mai a acestui an, revista *Metamorfoze* a primit la Constanţa laurii Concursului revistelor şcolare, faza judeţeană. La jumătatea lunii noiembrie a anului în curs, un grup de colaboratori ai revistei, împreună cu redactorul ei şef au mers la Bucureşti, spre a vizita Casa memorială „T. Arghezi" şi Muzeul „G. Bacovia". Un pios omagiu a fost adus la Cimitirul „Bellu" poetului nostru nepereche — Eminescu —, lui Marin Preda, Marin Sorescu şi Iuliei Hasdeu. În numărul din decembrie au fost publicate creaţiile colaboratorilor, care au marcat artistic ziua excursiei, una dintre acestea fiind poezia Adinei Cristică, *Luceafăr neapus*.

Aceasta este viaţa spirituală a revistei *Metamorfoze*, a cărei prezenţă s-a făcut văzută şi la Craiova, Voineasa, Suceava sau Baia Mare.

Prof. ŞT. GAŢACHIU
Liceul Teoretic „N. Bălcescu", Medgidia
Redactor-şef adjunct al revistei *Metamorfoze*

Cristina Mărculeț
Colegiul „Goethe", București,
clasa a XII-a, profilul filologie

Rîs

Şi parcă-mi vine să rîd c-un rîs sinistru.
Şi nu ştiu de ce, dar nici nu mă-ntreb.
Rîd, numai rîd în nebunia-mi desfrînată,
Parcă tunete, furtuni, urlă, încep,
Eu rămîn goală în cer încă o dată
Şi rîd, rîd sinistru, grotesc.
Mă scol dintr-o groapă, în alta cad
Şi-aş vrea să mă prăpădesc.
Şi rîd tăvălindu-mă-n focuri şi iad.

Tu nu rîzi cu mine, dar parcă rînjeşti,
Ca moartea! Ca faţa ei suptă şi goală!
Eşti palid ca dînsa, nu rîzi, de ce oare?
Mi-e frică de mine ca de ultima boală.
Şi parcă în rîsu-mi capul mă doare.
Stai mut cu buzele tremurînde, crispate.
Eu rîd ca nebuna, rîd singură-n noapte.
Şi parcă n-am nimic, le am dar pe toate,
Şi-n mine trec urlete, şoapte.

Îmi pare comic cum trece timpul nebun ca şi mine
Şi cum trece viaţa. Aminte nu şi-o aduce
De tine, de nimeni şi-mi pare de rîs,
Că-n pumnul rece acuma mă duce.
Şi rîd, căci de-aş izbucni deodată în plîns
Nu m-ăi găsi în lumea mea eu,
Şi rîd grotesc. Hahaha. Îmi pare absurd...
Cu aripi de piatră un zeu
Vorbeşte singur şi surd.

Un marş funebru trece fără de rost.
Îl cunosc şi rîd. Ce lume de netoţi!
În mine i-aceasta, şi versuri sînt ude
De cerneala neagră ce-adun de la toţi.
Şi luna rînjind silită-mi surîde.
Ah, lună, ce stele! Ce albe sînt toate.
În faţă se-nalţă cerul cel hîd.
Unde sînt oare? Aici ori departe?
Şi rîd ca nebuna şi rîd şi tot rîd.

Ioana Mădălina Mateescu
Liceul „Dimitrie Bolintineanu", București

Scrisoare către George Bacovia

Sunt solitarul pustiilor piețe
Cu tristele becuri cu pală lumină

Tot ce ai scris cîndva, poete,
Rămîne atestat pe veac.
În piețe sărăcii complete
Acasă foamea din stomac.

Nimic nu pare mai stabil
Nevroza pe toți ne cuprinde
Şi peste tot plumbul abil
Ca un tezaur se tot vinde.

Şi ieri şi azi este la fel
Culorile sînt instabile
Abundă iar ca un mister
În cărțile cu multe file.

Iar viața noastră e suspin
Povara pentru toți e scrisă
Se moşteneşte un suspin
Din soarta lumii interzisă.

Cînd ninge parcă plouă iar
Şi anotimpul s-a schimbat
În colț timid stă în zadar
Un ceas de vremuri greu marcat.

Luna

Cînd tainica noapte se lasă pe străzi
Agale vibrează doar luna
Cu flacăra vie a veşnicei prăzi
Ca tine regină nu-i una.

Sub negura nopții pătrunde natura
De-al timpului nume hoinar
Ființa de zîmbete pură
Perechea îşi cheamă în dar.

Alexandra Ghenghea

S-a născut în 17 ianuarie 1986. Este elevă la Colegiul „Nicu Gane" din Fălticeni. Scrie proză şi poezii. Se autocaracterizează astfel: „Îmi place originalitatea şi mă pasionează zonele exotice şi cultura orientală. Iubesc istoria, literatura şi artele marţiale. În timpul liber pictez şi citesc. Consider viaţa ca fiind un dar care trebuie respectat prin fericire şi realizare. Scopul meu este să ajung jurnalist la un ziar renumit". A debutat în revista *Limba şi literatura română*, nr. 1, 2002.

Poezii într-un vers

De pe un ţărm pe altul culegi cîte un mugure de cer
ai zis să jucăm amîndoi, dar am ţinut ploaia de vorbă
era numai secetă şi eu am stropit marea să crească
a înviat nudul pe care mi-l făcuseşi în ţărînă
o floare de salcîm îşi zbate seva în nările mele
priveam sîngele şiroaie din gîtul sucit al clipelor
ascult pe ţărmul cerului parfumul frunzelor uscate
pe străzi învineţite de frig înfloresc mugurii vîntului.

Oana-Cristina Stoica

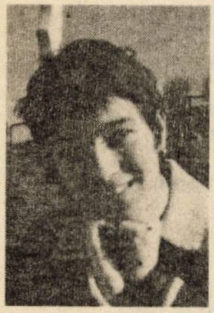

S-a născut în 28 martie 1984 în Constanţa. Este elevă în clasa a XI-a la Colegiul Economic Mangalia. A debutat cu o carte de poveşti, *Aventurile lui Bobuleţ* (din care am reprodus un fragment în revista noastră, nr. 3 din 2000), ilustrată şi tradusă în engleză şi franceză. A mai publicat: *Destinul creaţiei*, proză, ediţie bilingvă, martie 2002, şi *Nouraş*, proză, tradusă de asemenea în engleză şi în franceză, cu ilustraţii de Giusepina Drăgoi, apărută anul acesta la Editura Remember. Povestirile *Aventurile lui Bobuleţ* şi *Iarna în sărbători* au fost transmise la postul de radio *România cultural*. În prezent, lucrează la a patra carte, *Paşii copilăriei*, care va apărea tradusă în 17 limbi.

Nouraş
(fragment)

Era o zi frumoasă de mai, o zi în care primăvara se grăbea să lase locul verii. Într-o astfel de zi, gîndurile şi paşii m-au purtat la ţărmul mării.

M-am aşezat pe plajă stăpînită de doruri mai vechi şi mai noi, şi am lăsat amintirile să călătorească spre nesfîrşitul apelor.

Am privit o clipă cerul. Era atît de albastru, ca un safir topit. Soarele privea cu drag întinderile de azur ale mării. O mîngîia cu raze fierbinți și-i șoptea încet cuvinte de iubire. Marea îl privea și ea drăgăstoasă. Am închis ochii și, deodată, o picătură călduță mi-a sărutat fruntea. Mi-am îndreptat privirea mirată spre cerul fără pată și am văzut un nor frumos, apărut parcă de nicăieri.

Era de un albastru intens, tivit cu alb pe margini și cu un papion roz la gît. Vrăjită, l-am admirat clipe în șir. Deodată, de undeva, un cîntecel mi-a fermecat urechile:

Nor, Nouraș,
Mic și drăgălaș,

și, tresărind, am continuat eu:
Azi te-ai supărat,
Tare m-ai udat.

Iar norul minunat și-a strîns puțin nasul și a trimis spre mine cîțiva stropi strălucitori. L-am recunoscut de îndată. Era Nouraș, prietenul meu din copilărie. Cînd l-am cunoscut era un nor micuț, o scamă ce plutea între pămînt și cer, între Soare și Mare.

Nouraș era fiul Mării și al Soarelui, un bulgăre micuț de apă și sare, cu parfum de alge și scoici, vesel ca raza jucăușă de soare și zburdalnic precum spinarea albă a unui val. Soarele l-a primit cu dragoste pe fiul său. Era frumos și îl însoțea peste tot. Acum, împreună, am început să depănăm ghemul amintirilor. Ne-am întors la zilele unei veri fierbinți, cînd plaja răsuna de strigătele vesele ale copiilor, iar Nouraș, mai năstrușnic decît toți, se prindea în jocul lor. Îmi amintesc că eram vreo cinci — șase copii care priveam cerul. Ne plăcea să găsim norilor diferite nume și forme. Într-o zi, am văzut cu toții cel mai mic nor de pînă atunci. Nu știam ce nume să-i punem. Pufuleț, Spumă de Val, Nouraș. Nouraș — am zis eu și toți au fost de acord. Am început să cîntăm:

Nor, Nouraș,
Mic și drăgălaș,

Azi te-ai supărat,
Tare m-ai udat.

Și, spre surprinderea noastră, cîțiva stropi de apă ne-au udat obrajii. Am bătut fericiți din palme, în timp ce, în jurul nostru, priviri mînioase scrutau cerul. Din acea zi, Nouraș a devenit prietenul nostru și, ori de cîte ori auzea cîntecelul, dădea fuga să ne bucure cu năzdrăvănia lui. Dimineața, cînd era somnoros, Nouraș avea culoarea roz-trandafirie, iar spre amiază arăta alb ca o scamă de vată. Timpul s-a scurs și, pe la începutul toamnei, la chemarea noastră, nu a mai răspuns nimeni. Marea era supărată, susurul valurilor se transformase în bocet. Neîncetat, valuri mari și furioase se spărgeau de țărm. Plaja era aproape pustie. Soarele, trist și palid, își strînsese coama de raze, scormonind zările cu priviri obosite. Doar țipătul pescărușilor călători pe nisipul spulberat de Vînt de Toamnă amintea că mai există viață.

Cineva mi-a șoptit că Nouraș a fost răpit. De atunci nu am mai auzit nimic despre el. Pînă în acea fericită zi de mai, cînd l-am reîntîlnit pe plajă. L-am rugat să-mi spună tot ce pățise, unde a dispărut un timp atît de lung. Nouraș nu s-a lăsat îmbiat prea mult și a început să povestească...

DUMITRU CRAȘOVEANU

Categorii sintactice necircumstanțiale

Timișoara, Editura Mirton, 2002, 128 p.

În ciuda titlului, lucrarea lui D. Crașoveanu nu este consacrată, așa cum ar fi de așteptat, categoriilor necircumstanțiale „clasice", ci doar unora dintre funcțiile sintactice mai noi, considerate, în mod tradițional, circumstanțiale. Este vorba despre complementele (și completivele) opozițional(ă), cumulativ(ă), de excepție, sociativ(ă), precum și de un „complement al reciprocității", clasă delimitată de celelalte complemente pe criterii semantice, morfologice, relaționale și structurale.

Dată fiind „tinerețea" acestor categorii sintactice încă insuficient cunoscute, cartea constituie în primul rînd un binevenit instrument teoretic, dar oferă și un suport aplicativ, fiecare poziție sintactică prezentată fiind apoi fixată prin seturi de cel puțin zece texte-exerciții, extrase din operele scriitorilor noștri reprezentativi, prezenți în manualele de limba română pentru gimnaziu și / sau liceu.

În prima secțiune teoretică sînt definite și descrise complementele opozițional, cumulativ, de excepție și sociativ, în cea de-a doua — subordonatele corespunzătoare, fiind tratate inclusiv chestiuni de topică, punctuație și posibile interferențe valorice cu alte tipuri de complemente sau de propoziții subordonate. Ultima secțiune teoretică este consacrată exclusiv complementului reciprocității și reprezintă reluarea unui articol al aceluiași autor, publicat (sub titlul *Cu privire la construcțiile care exprimă reciprocitatea)* în revista *Limba română*, anul XXIII, 1974, nr. 3, p. 177 — 187.

Teza centrală a lucrării o constituie afirmarea necircumstanțialității pozițiilor sintactice menționate, fapt susținut cu argumente precum:

• *Din punct de vedere semantic*, ceea ce unește toate aceste tipuri de complemente (și completive), distingîndu-le totodată de cele circumstanțiale, este faptul că ele *nu exprimă* împrejurările în care se petrece acțiunea verbului; în plus, este invocată echivalența semantică a acestora cu un raport de coordonare, adversativă (în cazul complementelor opozițional și de excepție), respectiv, copulativă (în cazul cumulativului și al sociativului).

• *Din punct de vedere relațional*, acestor categorii le este specifică raportarea *indirectă* la termenul regent (verb, locuțiune verbală, interjecție predicativă, adjectiv, adverb), relația fiind mediată de o altă parte de propoziție, de obicei *necircumstanțială* sau, mult mai rar, circumstanțială. Doar în acest din urmă caz s-ar justifica încadrarea complementelor (și a completivelor) opozițional(e), cumulativ(e), de excepție și sociative(e) în clasa circumstanțialelor.

În favoarea delimitării complementului de reciprocitate pledează și *argumente de ordin morfologic* (realizarea acestuia exclusiv ca pronume) și *structural* (cel de-al doilea pronume din alcătuirea sa cunoscînd două forme cazuale: una de dativ, neprepozițională, și alta de acuzativ, întotdeauna prepozițională). Astfel, prin recunoașterea acestui tip de complement, se rezolvă, de o manieră satisfăcătoare, problema interpretării sintagmelor pronominale de tipul „unul altuia", „unul pe celălalt" etc., care au cunoscut, de-a lungul timpului, încadrări sintactice foarte variate (complement circumstanțial de mod — *Gramatica Academiei;* subiect dublat de un complement — Gh. N. Dragomirescu; construcții reperabile la un nivel superior părților de propoziție — C. Milaș; apoziție — S. Stati). Avînd în vedere că rolul acestor elemente este de a sublinia / preciza / conferi un sens de reciprocitate acțiunii verbului regent, denumirea propusă de D. Crașoveanu mi se pare motivată.

La fel de motivate și de oportune sînt și cele cîteva „teste" indicate de autor pentru distingerea complementelor și a completivelor care fac obiectul cărții de alte poziții sintactice cu care ar putea fi confundate. În speță, este vorba despre a disocia între:

— *complementul cumulativ și cel de excepție*, ambele construite cu aceleași mijloace introductive, dar diferite din punct de vedere semantic, cel de-al doilea ilustrînd tocmai nerealizarea cumulului (sau cumulul negativ);

— *complementul de excepție și cel opozițional*, echivalente, în planul conținutului, cu un raport de coordonare adversativă;

— *complementul de excepție și alte părți de propoziție precedate de semiadverbul restrictiv „decît"*, diferența constînd doar în prezența, respectiv, absența unui termen de referință (compară: Nu a cumpărat altceva *decît cărți* — complement de excepție; Nu a cumpărat *decît cărți* — complement direct dezvoltat);

— *complementul sociativ și subiectul multiplu*, distinse doar prin tipul de acord predicat — subiect;

— *subordonata opozițională „atipică"* și, *pe de o parte, falsele condiționale sau falsele finale* (în construcții cu caracter livresc), *pe de altă parte, falsele locale, temporale sau modale* (în construcții cu caracter popular).

Remarcînd coerenţa descrierii şi a prezentării materialului lingvistic, considerăm că D. Craşoveanu furnizează suficiente (şi convingătoare) argumente în favoarea delimitării unei noi clase — *necircumstanţiale* — de complemente (complementul reciprocităţii), precum şi a reinterpretării unor categorii sintactice mai noi, considerate, în mod tradiţional, circumstanţiale. Această schimbare de perspectivă nu ni se pare o complicare inutilă (şi, în orice caz, nu nejustificată!) a nivelului sintactic al limbii, ci doar o îndreptăţită şi oportună tratare unitară a unor complemente şi completive indubitabil legate prin *lipsa referinţei la împrejurările în care se petrece acţiunea verbului*, prin relaţia *indirectă* cu regentul, mediată, de obicei, de o parte de propoziţie *necircumstanţială*, şi chiar, uneori, prin utilizarea unor corelative identice.

Semnalăm, de asemenea, utilizarea unui metalimbaj accesibil şi a unor exemple edificatoare, care fac din cartea lui D. Craşoveanu un instrument auxiliar util de predare / învăţare a limbii române, destinat deopotrivă studenţilor filologi, elevilor din învăţămîntul liceal pedagogic şi filologic, profesorilor de limba română, precum şi tuturor celor interesaţi de studiul (şi de stadiul) sintaxei româneşti.

MELANIA ROIBU

MIRCEA CĂRTĂRESCU

Enciclopedia zmeilor

Ilustraţii de TUDOR BANUŞ

Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, 172 p.

Acum vreo jumătate de an Mircea Cărtărescu mi-a spus că pregăteşte o carte despre zmei.

Ideea mi s-a părut cam bizară. Ştiut este că personajele negative au, în general, mai multă savoare decît cele pozitive. Însă în basmele cu care ne-am obişnuit, unde musai albul e alb şi negrul e negru, zmeul este, pare-se, aproape la fel de insipid ca şi antonimul său. Cerber, gorgonă sau meduză, harpie sau himeră, căpcăun, ciclop, sirenă, centaur, hidră, sfinx şi cîte altele aveau fiecare înfăţişarea şi povestea sa, prin care fie Alexandru Mitru, fie N. A. Kun ne-au putut coloniza fantezia copilărici şi a adolescenţei. Pe cînd zmeul e zmeu şi basta. Pînă şi făpturile care populează imaginarul mai ceţos al mitologiilor nordice — elfii, trolii, walkiriile... — au mai mult contur. Ce să mai vorbim de dragonii orientali, pe care e de ajuns să intri în aproape orice restaurant chinezesc ca să-i vezi dîndu-ţi tîrcoale în zeci şi sute de încolăcituri. Chiar şi bravului curăţitor de monştri din basmele noastre i se zice cînd Făt Frumos, cînd Prîslea, cînd Feciorul-de-împărat-cu-noroc-la-vînat, cînd Călin Nebunul. Pe cînd zmeul, tot zmeu rămîne, prestînd la nesfîrşit aceleaşi pofte hrăpăreţe şi aceleaşi meciuri în trei runde, cu final aranjat.

Tocmai de la asta, mi-a spus Mircea Cărtărescu, porni cartea la care lucra: de ce nu ar putea primi şi zmeul, la urma urmei, chip şi istorie?

Ideea m-a prins şi, cînd am auzit de apariţia cărţii, m-am grăbit să fac rost de ea. Nu era o poveste, ci o *Enciclopedie a zmeilor*, întocmită după toate regulile, şi încă vreo cîteva pe deasupra. Iată ce am aflat — nu răsfoind-o, ci parcurgînd-o cu migală şi deliciu, rînd cu rînd, cuvînt cu cuvînt, zăbovind asupra fiecărei ilustraţii, vignete sau înluminuri.

Întîi de toate, pentru elaborarea unei veritabile *Enciclopedii* fusese nevoie de un specialist de notorietate în domeniu, pe care îl voi numi în continuare, în acord, sper, cu eul lumesc al lui Mircea Cărtărescu şi cu cele mai înalte cuceriri ale teoriei literare, Autorul.

Enciclopedia este rezultatul strădaniilor de peste două decenii ale unui încercat zmeolog. Iată ce mărturiseşte Autorul: „...Am călătorit în toată lumea pe urmele sale [ale *zmeului*, n.n.], am vizitat situri arheologice, am explorat universul subpămîntean, am petrecut săptămîni şi luni de documentare în marile biblioteci, citind despre miturile întemeierii unor mari oraşe de către sfîntul ce a devenit apoi patronul urbelor respective. Am conversat cu cele cîteva exemplare vii care supravieţuiesc în rezervaţii şi grădini zoologice. Azi port cu mîndrie urmele acestor «întîlniri de gradul al treilea» cu subiecţii mei: trei degete lipsă la mîna stîngă şi o frumoasă proteză metalică la încheietura şoldului, care nu mă jeneză decît în zilele cu ploaie".

Formalităţile textuale fiind astfel îndeplinite, Autorul se apucă de carte. El descrie, în prima parte a lucrării, rase şi varietăţi zmeieşti: *Zmeul zmeilor*, „exemplar foarte rar, mai masiv şi mai feroce decît zmeii comuni", purtînd pe cap un coif cu cleşti de homar; *Zmeul sur de văgăună*, mic de statură, viclean şi vorace, cu cîte o tarantulă cocoţată pe fiecare umăr; *Zmeul cu colţi*, iscusit dentist; *Cîinele de zmeu*, bibliofil şi *gourmet*; *Muma zmeilor* — întotdeauna mascul!; *Zmeul mioritic*, de sub munţii Carpaţi, foarte puternic şi deosebit de nătîng; *Animicştiutorul*, „rasă neatestată ştiinţific, poate legendară"; *Zmeul zmeelor*, cu vocaţie de zburător (a nu se confunda cu paronimul său, *Zmeul zmeilor*!); *Zmăul*, „un troglodit, în toate sensurile cuvîntului"; *Încălţaţii*, rasă dispărută în asediul cetăţii Desp-Air, la anul 6372 î.Cr. şi *Zmeul asiatic* (sau *zombalul*), fabricant de *chip*-uri şi *sound-blastere*.

În continuare, Autorul tratează competent şi sugestiv despre răspîndirea teritorială a zmeilor — descriind cu lux de amănunte Ţărîmul

Întunecimii — şi istoria acestora — marcată de milenarele confruntări cu oamenii de la Suprafaţă, cunoscuţi sub numele de *prăpădiţi*. Următoarele capitole sînt dedicate studiului armelor (ofensive: contondente, tăioase şi energizante; defensive), ocupaţiilor şi uneltelor (gheara, suzeta, tîrbuşonul, firul cu băşică de porc, nivela cu manivelă, grebla, bîta dreptăţii, coiful hotărîrii definitive, faimosul condei, sula, proteza, cangiogul, letconul ş.a.), economiei, civilizaţiei (familie, stat şi guvernare, învăţămînt, religie etc.), limbii (cele două mari grupuri de idiomuri zmeieşti), ştiinţelor, artelor şi literaturii.

Partea a doua a *Enciclopediei* reuneşte o serie de texte simplist intitulate „poveşti", ele fiind, aşa cum reiese în final, transcrierea faimoasei *Zurbe inelare a lui Meer-Tscha*. (Pentru edificare: *zurbele* sînt creaţii colective ale poeţilor din neamul zmeului cu colţi — „pe jumătate fantastice, ele nu dau doi bani pe realitate, în care nu cred deloc". Ciinii de zmeu, „cei mai mari amatori de literatură dintre zmei, dar şi cei mai conservatori", le privesc cu dispreţ, socotindu-le „moderniste".)

Enciclopedia nu ar fi putut deveni ceea ce este fără sprijinul nepreţuit al lui Tudor Banuş, desenator virtuoz şi iscusit caligraf, care îmbogăţeşte, cu minunatele-i planşe, schiţe şi letrine, textul Autorului. Din fineţea execuţiei ilustraţiilor se vede limpede că şi maestrul Banousch de Nogent este adînc iniţiat în tainele universului explorat.

Lectura *Enciclopediei* l-ar fi interesat neîndoielnic pe savantul principe Cantemir, întîiul care, în lucrarea sa *Descriptio Moldaviae*, a înregistrat şi înfăţişat ceea ce el considera a fi „superstiţii" care „amintesc de cultul străvechi al Daciei" — *Lado* şi *Mano, Zîna, Drăgaica, Doina, Heoile, Stahia, Dracul în vale, Ursitele, Frumoasele, Sînzienele, Joimăriţele, Păpăluga, Chiraleisa, Colinda, Turca, Zburătorul, Miază-Noapte, Striga, Tricolici, Legătura, Dezlegătura, Farmec, Descîntec* şi *Vergelat* — fără a pomeni nici un singur cuvînt despre *zmeu*. Actualul tratat ar fi oferit o nepreţuită sursă de inspiraţie poeţilor ca Alecsandri, Bolliac, C. Stamati şi alţii care, pe urmele lui Heliade Rădulescu, au scris despre o rudă apropiată a zmeului, *zburătorul*, numit uneori şi „pacoste de zmei" („Or e-— să nu mai fie! — vro pacoste de zmei?"). Cunoaşterea investigaţiilor recente în specialitate ar fi temperat cu siguranţă speculaţiile eruditului Hasdeu, care exprima, în *Magnum etymologicum*, convingerea că basmul s-ar trage din vis. Istoria coborîtă în negura vremilor, acum treisprezece mii de ani, cînd „Dragg-Onn a unificat triburile de zmei asiatici", ca şi descrierea detaliată a Celuilalt Tărîm ar fi putut rodi în fanteziile poetului care a compus *Panorama deşertăciunilor*. În special informaţiile despre *zmeul mioritic* ar fi dat filozofului zonelor abisale — subpămîntene? — temeiul pentru identificarea pe cale deductivă a unei varietăţi încă neatestate din nefericire în literatura de specialitate: *Zmeul ce-mai-la-deal-la-vale*. Apariţia la vreme a *Enciclopediei* ar fi servit mai presus de orice lui G. Călinescu, cel care, în *Estetica basmului*, se încumetă să cerceteze sistematic caracterul, inteligenţa, comportamentul, însuşirile fizice, viaţa de familie, habitatul, ocupaţiile şi uneltele zmeilor şi ale zmeoaicelor. Deplîngînd această regretabilă întîrziere, nu ne rămîne decît să ne exprimăm încrederea că *Enciclopedia* va impulsiona decisiv dezvoltarea studiului zmeologic.

Este drept că execuţia excepţională a tratatului — ca şi, probabil, importanţa sa — a făcut ca el să fie accesibil la un preţ atingător, la care să se încumete, poate, numai expertul împătimit. Credem însă că, prin darurile cu totul deosebite pentru o astfel de lucrare — imaginaţie, subtilitate, umor — *Enciclopedia* se adresează oricărui cititor: „Şi tu poţi deveni zmeolog".

LIVIU PAPADIMA

PETRU MIHAI GORCEA

Eminescu

Ediţia a III-a, vol. II

Piteşti — Braşov — Bucureşti — Cluj-Napoca — Constanţa, Editura Paralela 45, 2002, 284 p.

În colecţia „Deschideri" coordonată de Mircea Martin, seria „Comentarii critice" continuă anunţatul[1] volum al doilea din cartea lui Petru Mihai Gorcea dedicată lui Mihai Eminescu.

Aşa cum fusesem preveniţi în *Cuvîntul lămuritor* al primului volum, autorul îşi continuă investigaţia prin *Partea a treia*, structurată într-un *Preludiu* dedicat Timpului şi patru capitole intitulate *„Marele vis" din 1876; Fiinţa poetică şi moartea; Începutul şi sfîrşitul Timpului* şi *Fiinţă şi religie* (amintim că volumul I include *Partea întîi — Prolegomene* şi *Partea a II-a — Geneza*).

Interesul didactic al cărţii este meritoriu şi de această dată. Bunăoară, primele 30 de pagini (cuprinzînd subcapitolele *Timpul? — o enigmă; Ce este Timpul? Răspunsul religiei; Ce este Timpul? Răspunsul ştiinţei; Eterna clipă a morţii lui Cezar; Discursul filozofic şi Timpul; Ideea de Timp în mitologie şi artă; Capitolul acesta de „preludii" se încheie ciclic*) scrutează secole de

[1] Vezi *Limba şi literatura română*, nr. 2, 2002, p. 63 — 64.

căutări în domeniu, de la Aristotel pînă la Einstein, trecîndu-se în revistă cele mai importante încercări ale minții omenești de a defini Timpul. Dacă ar fi să folosim terminologia modernă, știind că, la rîndul său, Mihai Eminescu a fost intens preocupat de cunoaștere, am spune, o dată cu P. M. Gorcea, că poetul școlit la Viena și Berlin „a folosit *metoda holistică*, una dintre cele patru metode recunoscute ca fiind tot atîtea căi spre cunoașterea adevărului" (p. 23). În *Fragmentarium* aflăm, într-adevăr, reproduse filele manuscrise numerotate 2276A, referitoare la călătoria infinită prin Univers a razei care a căzut pe fața lui Cezar ucis, între alții, și de Brutus. Aparent enigmatica frază conclusivă eminesciană din finalul citatului: „Pretutindeni ea [tragedia asasinării lui Cezar — n.n.] e o clipă care nu este, devine, este, scade, nu este", apare tălmăcită de exeget astfel: „Avem, în acest fragment [...], un concentrat al întregului demers sintetic al gîndirii eminesciene: dacă, precum am văzut deja [în paginile anterioare din *Preludiu* — n.n.], conceptul de *eternitate* a fost elaborat de gîndirea religioasă, ideea de *clipă* provine din gîndirea filozofică, iar imperiul razei de lumină nu este altul decît imperiul artei [...]. În esență, aceasta este artă pe care Eminescu a slujit-o cu puterea verbului său, iar Cezar murind nu este altceva decît Sinele său, surprins în fulgerul de lumină al unei clipe eternizate. În întunericul existenței noastre, arta — cel puțin cea slujită de Eminescu — este un mod de a muri în fulgerul de lumină al clipei eterne" (p. 24).

În privința textului celui „mai clar axat tematic pe problematica *Timpului* din întreaga creație poetică eminesciană" (p. 8) — *Cu mîne zilele-ți adaogi...* —, socotit pînă acum de critică, pe urmele lui T. Vianu, ca inspirat din scrierea lui A. Schopenhauer *Lumea ca voință și reprezentare*, P. M. Gorcea scrie, convingător: „Eminescu s-a interesat în mod constant, toată viața, de literatura patristică, înlăuntrul căreia Augustin este un autor de primă mînă, de mare prestigiu atît în mediul catolic al universității vieneze, cît și în cel protestant al celei berlineze; Eminescu era familiar[izat] cu gîndirea stoicilor (Epictet, Seneca, Marcus Aurelius) și nu putem înțelege *Glossa* sau *Oda (în metru antic)* fără să facem apel la această gîndire; cît despre Parmenide [al cărui text[1] constituie „sursa surselor" — n.n.] concepția sa despre Unu stă, alături de dialectica lui Heraclit, la temelia întregii filozofii grecești și nu putea fi ignorată de un doctorand [sic] în filozofie, cum era Eminescu la Berlin. În chip vădit, Eminescu se așază în descendența unei întregi linii a tradiției filozofice reactualizate de Schopenhauer" (p. 14).

Capitolul al doilea, intitulat *„Marele vis" din 1876*, gravitează în jurul devenirii poetice eminesciene abordate din perspectiva unui „mod circular" (cf. p. 47), diferit de al criticii de pînă acum. Astfel, în timp ce Titu Maiorescu și urmașii lui (Mihail Dragomirescu, Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, Dimitrie Caracostea ș.a.) agreau modelul critic al geniului „înălțat impersonal", Perpessicius, inițiatorul marii ediții în 16 volume a operei lui Mihai Eminescu și continuatorii săi considerau că poezia „oglindește viața". Concepînd *„Ființa poetică* drept un stadiu calitativ superior existenței, care nu este decît o manifestare exterioară a celei dintîi" (p. 96), Petru Mihai Gorcea socotește că doar intervalul 1869 — 1883 circumscrie „manifestarea întru *Ființa poetică* a lui Eminescu" (p. 97). Acești 14 ani nu sînt egali, ci diferențiați: 1869 — 1874 corespund primului elan creator; 1874 — 1878 sînt anii de criză; iar 1879 — 1883 reprezintă al doilea elan creator. (Amintim că, în vol. I, perioada dinaintea intervalului a fost denumită *Eminescu dinainte de Eminescu*, iar cea ulterioară, aflăm acum, e considerată drept „cădere din *Ființa poetică*" — cf. p. 96 — 97.) Această periodizare oferă autorului prilejul abordării „crizei abil mascate" atingînd apogeul în 1876 și, totodată, analizarea unei creații pe nedrept ignorate de critică și de public: postuma *Vis*, denumită „o cenușăreasă a liricii lui Eminescu" (p. 75). Sînt interpretate, de asemenea, sonetul *Trecut-au anii, O, stingă-se a vieții fumegătoare faclă...*, *Surorile / Tat twam asi*, *Criticilor mei* etc.

Capitolul al treilea, *Ființa poetică și moartea*, debutează incitant: *„A fi sau a nu fi — iată întrebarea*, rostește prințul Danemarcei, formulînd dilema ontologică. Îi răspunde, în felul lui inconfundabil, la aproape trei veacuri distanță, Eminescu: *Pe cînd ființă nu era, nici neființă, / Pe cînd totul era lipsă de viață și voință...*" (p. 98). Justificarea titlului acestui capitol ar putea fi constatarea că „în cazul acelui om a cărui existență se realizează întru Ființa poetică, *totul devine poezie, inclusiv moartea*" (p. 144). Cum era de așteptat, exegeza culminează cu analiza elegiei *Mai am un singur dor*. Alături de aceasta, sînt interpretate, în ordine: *Mortua est!* („prima capodoperă poetică autentic eminesciană" — p. 109), *Oda (în metru antic)* („piesa de cea mai mare rezistență nu numai din jurul lui 1880, ci și din întreaga lirică eminesciană" — p. 116), „mica și enigmatica poezie" *Din noaptea* (p. 139), *Rugăciunea unui dac* („un caz cu totul aparte de rugăciune «negativă», unic, după știința mea, în toată lirica universală" — p. 141) etc.

Începutul și sfîrșitul Timpului — cel de-al patrulea capitol al volumului — trimite la biblica

[1] Vezi *Filozofia greacă pînă la Platon*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 235.

Apocalipsă interpretată de Eminescu în amplul poem *Memento mori!* În afară de această mărturie a preocupării poetului pentru imaginarul escatologic, apar comentate, între altele, textul cvasi-necunoscut *Într-o lume de neguri...*, postuma *Demonism*, neterminata *Poveste a magului călător în stele*, proiectul dramatic *Decebal*, *Scrisoarea I*, *Kamadeva* şi poemul în terţine descoperit de Petru Creţia, publicat în *Manuscriptum* (XXII, nr. 1, 1991, p. 128) şi intitulat, după sintagma din ultimul vers, *Eterna pace*.

Cel din urmă capitol al volumului e intitulat *Fiinţă şi religie*, abordînd „trăirea efectivă şi autentică a sacrului la nivel existenţial" (p. 234). Pentru noutatea hermeneutică propusă, în locul banalelor îndemnuri la lectură şi al prăfuitelor, complezentelor fraze specifice recenziilor, merită să transcriem subtitlurile: *1. Argument, 2. Tipologia trăirilor religioase, 3. Despre mentalitatea magică, 4. Elemente magice la Eminescu: a) Bătrînul mag, b) Dubla ipostază a femeii-mag, c) „Legarea" şi „des-legarea" Timpului, d) Nemaipomenitele aventuri ale unui „ateist superstiţios", e) Orfeu şi forţa magică a cuvîntului, f) Blestemul şi ursita, g) Închinarea şi sfîrşitul magilor, 5. În căutarea unui Dumnezeu autentic: a) Dumnezeul negativ al „omului revoltat", b) Dumnezeu — arhitect al civilizaţiilor umane?, c) Dumnezeu ca armonie universală, 6. Paşi către un dialog cu Dumnezeu: a) Chemarea, b) Vocea, c) Rugăciunile, d) Psihanodia sau călătoria sufletului către Dumnezeu, 7. Dumnezeu se adresează omului: „Glossă", 8. Omul i se adresează lui Dumnezeu: „Odă (în metru antic)"*.

Ca în tot ceea ce scrie (cu gîndul la studenţii săi, în primul rînd), Petru Mihai Gorcea este evidentă şi în acest volum preocuparea pentru sistematizarea vastelor sale cunoştinţe. Acest didacticism, pe alocuri apăsat — poate supărător pentru unii — constituie, de fapt, o virtute: furaţi de multiplele obligaţii curente, foarte mulţi dintre noi au uitat să (re)citească temeinic textele fundamentale, pe care le găsim în operele lui Aristotel, Platon, Augustin, Kant, Schopenhauer, Hegel, Heidegger, Jung...

În privinţa operei eminesciene, să recunoaştem: cîţi au mai putut medita, în ultima vreme, asupra terţinelor:

> [...] *Precum uitarea-i a durerii moarte*
> *Astfel şi moartea e uitarea vieţii*
> *Spre-a răsări din nou la altă soarte.*
> .....
> *Căci timpu-i tatăl, iar genunea-i muma,*
> *Iar fiul e mişcarea, e amorul,*
> *E foc aprins ce arde pîn-acuma* [...]?

Cartea lui Petru Mihai Gorcea ne oferă acest prilej.

MIHAI FLOAREA

ŞTEFAN CAZIMIR

Caragiale recidivus

Bucureşti, Editura pentru Literatura Naţională, 2002, 614 p.

Creaţia lui Caragiale rămîne — în termenii lui Umberto Eco — „opera aperta" (operă deschisă). Aşa cum se precizează în *Cuvîntul autorului*, „Volumul de faţă adună roadele unei preocupări de peste trei decenii, ţinînd seama că redactarea cărţii *Caragiale — universul comic* a început în 1965, că i s-au adăugat de-a lungul anilor numeroase studii de mai mici dimensiuni, reunite parţial în *Nu numai Caragiale* (1984), că eseul *I. L. Caragiale faţă cu kitschul* a văzut lumina tiparului în 1988 şi că o seamă de contribuţii noi *(Domina optima, O dispută liber-schimbistă, Caragiale şi terorismul)* aparţin perioadei postdecembriste, inclusiv volumul *Caragiale e cu noi!* Secţiunea *De ce, nene Iancule?* reia şi întregeşte cu cîteva titluri sumarul unui volum apărut în 1998" (p. 5).

Prima carte inclusă în volum — *Caragiale — universul comic* — are trei secţiuni: *1. Periplu, 2. Orizont tipologic, 3. Consideraţii tehnice*. În primul capitol al *Periplului — Repere teoretice* —, autorul stăruie asupra comicului, pentru definirea căruia apelează la Aristotel, Platon, Schopenhauer, Hegel (acesta făcînd o distincţie netă între comic şi rizibil — cf. p. 17), la Bergson, ca şi la Paul Jean. *Perspective critice* — al doilea capitol — este o sinteză a receptării operei dramatice caragialiene, de la Maiorescu la Şerban Cioculescu. Pentru un filolog, acest capitol se dovedeşte a fi un util *instrument* de sistematizare a referinţelor critice privitoare la opera dramatică a lui Caragiale. Dacă Maiorescu în studiul *Comediile dlui Caragiale (Convorbiri literare*, nr. 6, 1885) avea ca scop disculparea dramaturgului, „acuzat în presă că piesele lui urmăresc scopuri politice şi ofensează morala publică [...] şi intră în sfera esteticii generale, spre a expune cunoscuta sa teorie asupra moralităţii artei" (p. 30), Gherea vorbeşte despre „indiferenţa scriitorului în materie de politică socială" (p. 33). Precizînd că timp de patru decenii Mihail Dragomirescu a fost preocupat de studiul comicului caragialesc, Şt. Cazimir semnalează că acest exeget „este cel dintîi care a recunoscut în creaţia lui Caragiale o valoare universală ireductibilă" (p. 36). În timp ce Ibrăileanu considera că dramaturgul este cel mai mare creator de caractere din literatura română (elocvent este studiul *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale* — n.n.), acelaşi critic fiind „cel dintîi care a sem-

nalat la Caragiale existența unor elemente clasice în compoziție..." (p. 43), Pompiliu Constantinescu accentuează valoarea operei lui Caragiale ca *document artistic*. Printre cei care au zăbovit asupra operei dramaturgului, Șt. Cazimir nu uită să amintească de contribuția lui G. Călinescu în *Istoria literaturii române*... și în eseul *Domina bona*, arătînd că acesta „respinge părerea că eroii lui Caragiale ar suferi de platitudine și unidimensionalitate" (p. 51).

În al treilea capitol — *Tradiții și influențe* —, Șt. Cazimir pornește de la premisa că „... a vorbi despre tradițiile comicului caragialian înseamnă în largă măsură a face istoria rîsului românesc" (p. 57). Mai întîi, e amintit Matei Milu, care prin *Gîciturile* sale probează „o vocație incipientă de moralist clasic" (p. 57). Apoi, *Caracterurile* lui Mumulean — adevărată galerie portretistică în spirit clasic — cuprind și secvențe comice. De reținut că trei critici: Ibrăileanu, Lovinescu și G. Călinescu „au trecut în revistă toate înrudirile între comediile lui Alecsandri și cele ale lui Caragiale" (p. 62). Atmosfera de mahala din schițele și piesele caragialești amintește de cea din piesele lui Costache Caragiali. Dacă, „Sub aspectul prefigurării lui Rică Venturiano, a fost deseori citată tirada lui Mitică Rîmătorian" (p. 73) — din *Nenorocirile unui slujnicar*, de Nicolae Filimon, n.n. — moravurile din sfera politicului îi prilejuiesc lui I. Negruzzi comedia *O alegere la senat*, în care Șt. Cazimir recunoaște *tipuri și situații* detectabile și în *O scrisoare pierdută*: „Acțiunea [piesei lui I. Negruzzi — n.n.] se desfășoară în preajma și în timpul alegerilor, scoțînd la iveală mecanismul lor ocult" (p. 79).

Demonstrația din secțiunea *Orizontul tipologic* se desfășoară, cum era și de așteptat, pe trei paliere: comedii, schițe și nuvele. În privința comediilor, personajele și situațiile sînt judecate pornind de la observația lui Bergson, potrivit căruia sursa principală a rizibilului este vanitatea. În cazul lui Jupîn Dumitrache, aceasta ia forma *onoarei de familist*, la care presupune că a atentat „un coate goale", iar în cel al Zoei — *onoarea de mare doamnă cu influență în județ*, onoare periclitată de amenințarea lui Cațavencu de a publica *scrisoarea* de amor pierdută de ea. „Dacă *Noaptea furtunoasă* este comedia vanităților satisfăcute, *Conu Leonida față cu reacțiunea* mută centrul de observație în zona vanității înăbușite..." (p. 107), iar în *O scrisoare pierdută* „ea devine cel mai adesea sinonimă cu ambiția" (p. 110). Din categoria ambițioșilor a căror „politică" e să-și păstreze *o situație statornică*, Șt. Cazimir îl vede în prim-plan pe Zaharia Trahanache. În vreme ce ambiția lui Cațavencu de a fi ales în campania electorală, cu sprijinul condiționat al adversarilor politici, este *esențial dinamică* (cf. p. 119), cea a lui Dandanache pare anchilozată, însă prin declarația că nu are de gînd să înapoieze scrisoarea compromițătoare, pentru că „mai trebuie ș-al'dată", *ambițul* său atinge culmile perfidiei.

Dacă pînă aici am fost de acord cu opiniile bine argumentate ale lui Șt. Cazimir, trebuie să facem precizarea că nu același lucru am putea spune în cazul lui Pristanda. La acest personaj — se spune la pagina 123 — „ideea vanității nemaiputînd intra în discuție, comicul apare ca expresia unor eforturi de disimulare cărora naivitatea mijloacelor nu le îngăduie să-și atingă țelul". Să ne amintim totuși că în momentul cînd polițaiul orașului simte că dușmanul de moarte al prefectului — Cațavencu — începe să cîștige teren în disputa cu acela, prin răspunsul său la reproșul avocatului că nu-i citește gazeta, acesta dă de înțeles că ar fi gata să-și trădează vechii stăpîni: „... eu gazeta d-voastră o citesc ca *Evanghelia* totdeauna; că să nu vă uitați la mine... adică pentru misie... (misterios) altceva am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face: famelie mare, renumerație după buget mică...". În timp ce la celelalte personaje vanitatea se vădește la nivelul faptelor, în cazul lui Pristanda aceasta rămîne la nivelul vorbelor cu subînțeles: „Mare pișicher! Strașnic prefect ar fi acesta! *(lese aruncînd priviri furișe de admirație către Cațavencu)*". De sesizat în fragmentul reprodus indicația regizorală a dramaturgului (și pe care am subliniat-o), aceasta întărindu-ne convingerea că polițaiul, fără a-și pune în practică strategia, se mulțumește să facă doar supoziții care ar putea să-i gîdile vanitatea: prin numirea lui Cațavencu în funcția de prefect, viitorul său șef ar putea să-și dovedească mărinimia și să-i mărească leafa.

Nota comună a personajelor care populează schițele lui Caragiale (fie că aparțin lumii aristocratice, fie celei a plebeilor) este *moftul*. De altfel, într-o altă carte inclusă în culegerea de care ne ocupăm — *I. L. Caragiale față cu kitschul* —, care cuprinde 21 de *tablete* pe diverse teme, avînd în centrul lor *moftul*, Șt. Cazimir dă lămuriri referitoare la sfera de semnificații a celor doi termeni: „Convergența fundamentală dintre «moft» și «kitsch» o fixează așadar *minciuna:* lipsa de autenticitate, lipsa de valoare, primatul aparenței asupra esenței" (s.aut.).

Nuvelele sînt discutate sub două aspecte: cele în care tragismul e convertit în situații comice *(Cănuță, om sucit* și *Două loturi)* și cele unde „Umorul [...] se aplică unei zone de tranziție, aceea în care realul și fantasticul își încalcă reciproc domeniile..." (p. 158).

Secțiunea *Considerații tehnice* (structurată în trei capitole: *Limbajul, Compunerea* și *Dicțiunea)* interesează mai mult pe filologi, profesori de literatura română care au de ilustrat *limba personajelor lui Caragiale*. Investigațiile și exemplificările lui Șt. Cazimir în această privință pornesc de la ideea că limbajul „este ordonat în două straturi suprapuse: unul de veche și îndeată sedimentare, altul constituit din aluviuni foarte recente" (p. 188). Capitolul *Compunerea* are în vedere *cuplurile geminate* și numele personajelor, iar *Dicțiunea* relevă gama variată a procedeelor comice detectabile în *sectorul narativ al operei* lui Caragiale.

Primele capitole ale cărții *De ce, nene Iancule? (Arta narativă a „Scrisorii pierdute", Arta compoziției* și *Arta monologului)* completează judecățile din ultima secțiune a cărții anterioare. Vorbind despre *grefele narative* în *O scrisoare pierdută*, Șt. Cazimir are în vedere raportul narator — ascultător, luînd drept reper observația lui Pompiliu Constantinescu: „... la Caragiale, politicienii sunt discursivi, iar mahalagiii, naratori" (p. 225).

Studiul care împrumută titlul cărții apărute inițial în 1998 — *De ce, nene Iancule?* — are ca pretext cazul lui Anghelache din schița *Inspecțiune*. Observînd că această schiță „nu a suscitat interpretări, [ci] i s-au căutat în schimb «soluții»..." (p. 348), Șt. Cazimir amintește și alte personaje învăluite în *taine* datorate unor situații de ambiguitate: „Zaharia Trahanache, ca membru al unui triunghi conjugal, nu ne îngăduie nici o certitudine în legătură cu faptul că «știe» sau «nu știe». [...] Nuvela *La hanul lui Mînjoală* respectă simultan două logici principial incompatibile, logica realului și aceea a magiei, în așa fel încît nici una din ele să nu poată obține infirmarea celeilalte" (p. 349).

Ultima carte cuprinsă aici — *Caragiale e cu noi* (1997) — a fost scrisă ca dovadă că spiritul caragialian n-a dispărut după căderea comunismului: „S-a afirmat, îndată după revoluția din decembrie, că am fi ieșit din zodia Caragiale [...]. Revanșa lui Caragiale n-a întîrziat, și ea a fost, cum știm, copleșitoare. Actualitatea lui s-a ridicat la cote nemaivăzute" (p. 515). Paginile respective dezvăluie, nu fără umor, cum s-a născut ideea creării unui partid în spiritul caragialian — Partidul Liber Schimbist — și reproduce luările de cuvînt în Parlament ale șefului acestei formațiuni politice, nimeni altul decît dl Ștefan Cazimir.

Cărțile adunate între copertele acestui volum sînt tot atîtea fețe ale operei lui Caragiale.

CONST. MIU

Mari teme literare: vol. 1 *(Adolescența; Joc și joacă; Literatura și celelalte arte; Familia; Școala);* vol. 2 *(Iubirea; Confruntări etice și civice; Personalități, modele, exemple);* vol. 3 *(Scene din viața de ieri și de azi; Aventură, călătorie; Lumi fantastice)*

Dicționar-antologie de texte pentru clasa a IX-a, coordonatori: FLORIN ȘINDRILARU, GHEORGHE CRĂCIUN, RAMONA LAPOVIȚĂ-JUGUREANU

Pitești — Brașov — București — Cluj-Napoca, Editura Paralela 45, 2000, 298 p.; 255 p.; 251 p.

Într-o perspectivă rezumativă, două sînt „centrele" opoziției dintre reformă și contrareformă în predarea limbii și literaturii române în învățămîntul liceal: *demersul metodic* (interactivitate versus viziune „catedratică") și *canonul didactic* (reducerea defazajului dintre acesta și canonul profesionist versus „încremenirea" în vechiul canon didactic, retardat în raport cu cel critic). De aici rezultă, firesc, și alte serii de opoziții: centrare pe competențe versus centrare pe conținuturi, viziune reflexiv-critică asupra literaturii versus viziune pioasă, muzeală, justificată prin marota „specificului național" etc. Opozițiile sînt, evident, mai multe, le-am enumerat pe cele mai litigioase și care au orientat în cea mai mare măsură selectarea manualelor alternative. Previzibilă era și apariția auxiliarelor didactice, aliniate și ele de o parte sau de cealaltă parte a „baricadei". Sînt, astfel, auxiliare care impulsionează reforma și auxiliare care îi pun o surdină mai mult sau mai puțin puternică, speculînd populismul didactic (există și un asemenea populism) sau construindu-și o miză comercială.

Dicționarul-antologie intitulat *Mari teme literare* propus de Editura Paralela 45 și realizat de un colectiv larg de profesori din învățămîntul universitar și liceal, apărut aproape concomitent cu primele manuale alternative pentru liceu, se circumscrie reformei în primul rînd la nivelul canonului. În ceea ce privește demersul metodic, el încearcă o reconciliere între cele două paradigme.

În acest sens oferta textuală este foarte bogată, circumscriind, dar și depășind cu mult pe cea propusă în cele cinci manuale alternative de clasa a IX-a. Sînt selectate texte din toate generațiile literare, inclusiv din mult controversatele generații '80 și '90, textele din literatura română alternează cu cele din literatura universală (ultimul domeniu fiind și el un punct de „litigiu" în dezbaterile legate de noul curriculum și de

manuale), ficţionalul alternează cu nonficţionalul etc. Să dăm cîteva exemple: pentru tema „Adolescenţa": Mihai Eminescu (*Fiind băiet păduri cutreieram*), Titu Maiorescu (*Jurnal*), Ionel Teodoreanu (*La Medeleni*), Mircea Eliade (*Romanul adolescentului miop* şi *Memorii*), Giovanni Papini (*Un om sfîrşit*), Alain Fournier (*Cărarea pierdută*), J. D. Sallinger (*De veghe în lanul de secară*), Simone de Beauvoir (*Amintirile unei fete cuminţi*), William Golding (*Împăratul muştelor*), Ursula Şchiopu, Emil Verzea (*Psihologia vîrstelor*); pentru tema „Joc şi joacă": Tudor Arghezi (*Prefaţă — la Ţara piticilor*), Lucian Blaga (*Hronicul şi cîntecul vîrstelor*), Nina Cassian (*Poezii în limba spargă*), Emil Brumaru (*Ecuson*), Şerban Foarţă (*Balada baionetei din Bayonne*), Mircea Cărtărescu (*Orbitor. Aripa stîngă*), Simona Popescu (*Exuvii*), Caius Dobrescu (*Trăind periculos*), J. W. Goethe (*Poezie şi adevăr*), Lewis Carroll (*Peripeţiile Alisei în Ţara Minunilor* şi *Ciorbobocu*), Vladimir Nabokov (*Vorbeşte, Memorie*), Italo Calvino (*Baronul din copaci*), Johan Huizinga (*Homo ludens*), dar şi *Descrierea unui joc pentru computer: SimCity 3000*; pentru tema „Familia": Ion Creangă (*Amintiri din copilărie*), Ioan Slavici (*Mara*), Hortensia Papadat-Bengescu (*Concert din muzică de Bach*), Marin Preda (*Viaţa ca o pradă, Moromeţii*), Balzac (*Moş Goriot*), Lev Tolstoi (*Anna Karenina*), *Codul familiei*; pentru tema „Şcoala": Costache Negruzzi (*Cum am învăţat româneşte*), Ion Ghica (*Şcoala acum 50 de ani*), I. L. Caragiale (*Bacalaureat, Triumful talentului, Un pedagog de şcoală nouă*), D. R. Popescu (*Leul albastru*), Ioan Groşan (*Marea amărăciune*), Cătălin Bursaci (*Prima carte, ultima carte*), Radu Petrescu (*Ocheanul întors*), James Joyce (*Portret al artistului în tinereţe*), Delavrancea (*Discurs rostit în Cameră la 5 februarie 1898, la Reforma Învăţămîntului*); pentru tema „Iubirea": *Cîntarea cîntărilor*, Mihai Eminescu (*Dorinţa, Floare albastră, Sara pe deal, Cezara*), George Coşbuc (*Minioasă, Nu te-ai priceput*), Ion Minulescu (*Romanţă meschină*), G. Ibrăileanu (*Adela*), Lucian Blaga (*Nu-mi presimţi?, Lumina raiului, Izvorul nopţii*), Tudor Arghezi (*Creion, Morgenstimmung, Logodnă*), Mircea Eliade (*Maitreyi*), Radu Petrescu (*Matei Iliescu*), Mircea Cărtărescu (*Cînd ai nevoie de dragoste, Poema chiuvetei, Travesti*), William Shakespeare (*Romeo şi Julieta, Scrisorile portugheze ale Marianei Alcoforado*), Françoise Sagan (*Vă place Brahms?*), Ortega y Gasset (*Studii despre iubire*), Octavio Paz (*Dubla flacără*); pentru tema „Confruntări etice şi civice": Ioan Slavici (*Moara cu noroc*), Liviu Rebreanu (*Pădurea spînzuraţilor*), Mihail Sadoveanu (*Baltagul*), Augustin Buzura (*Vocile nopţii*), Ana Blandiana (*Temă de meditaţie, Intensitatea supliciului*), Mircea Dinescu (*Peşti, Crăciun*), Ileana Mălăncioiu (*Îngropaţi în picioare, Ordinea lucrurilor*), N. Steinhardt (*Jurnalul fericirii, Dăruind vei dobîndi*), Andrei Pleşu (*Minima moralia*), H.-R. Patapievici (*Cerul văzut prin lentilă*), Cicero (*Catilinara I*), William Shakespeare (*Antoniu şi Cleopatra*), Friedrich Dürrenmatt (*Fizicienii*), Cesare Pavese (*Meseria de a trăi*), Milan Kundera (*Gluma*); pentru tema „Personalităţi, modele, exemple": *Monastirea Argeşului*, Nicolae Bălcescu (*Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*), Mihai Eminescu (*Andrei Mureşanu*), Ioan Slavici (*Popa Tanda*), I. L. Caragiale (*În Nirvana*), Mihail Sadoveanu (*Anii de ucenicie, Fraţii Jderi*), G. Călinescu (*Bietul Ioanide, Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*), Gabriel Liiceanu (*Jurnalul de la Păltiniş*), Percy B. Shelley (*Prometeu descătuşat*), Irving Stone (*Agonie şi extaz*), Thomas Mann (*Doctor Faustus*), Hermann Hesse (*Jocul cu mărgele de sticlă*), Eugen Ionescu (*Regele moare*); pentru tema „Scene din viaţa de ieri şi de azi": Nicolae Filimon (*Ciocoii vechi şi noi*), Vasile Alecsandri (*Balta-Albă, Istoria unui galbăn şi a unei parale*), Gabriela Adameşteanu (*Dimineaţa pierdută*), Silviu Angelescu (*Calpuzanii*), Mircea Nedelciu (*O căutare în zăpadă*), Cristian Teodorescu (*Moştenirea*), Victor Hugo (*Mizerabilii*), Balzac (*Iluzii pierdute*), Jack London (*Martin Eden*), Boris Leonidovici Pasternak (*Doctor Jivago*), Titu Maiorescu (*Asaltul de la Smîrdan*), Sextil Puşcariu (*Braşovul de altădată*); pentru tema „Aventură, călătorie": Panait Istrati (*Chira Chiralina*), Jean Bart (*Europolis*), Mihail Sadoveanu (*Zodia Cancerului sau Vremea Ducăi-Vodă, Creanga de aur*), Marian Popa (*Călătorie sprîncenată*), Octavian Paler (*Rugaţi-vă să nu vă crească aripi*), Miguel de Cervantes Saavedra (*Don Quijote*), Herman Melville (*Moby Dick*), Edgar Allan Poe (*Aventurile lui Gordon Pym*), Ernest Hemingway (*Bătrînul şi marea*); pentru tema „Lumi fantastice": Mircea Eliade (*Douăsprezece mii de capete de vite*), Vasile Voiculescu (*Şarpele Aliodor*), Vladimir Colin (*Broasca*), Ovid S. Crohmălniceanu (*Istorii insolite*), Leonid Dimov (*Istoria lui Claus şi a giganticei spălătorese*), H. G. Wells (*Oul de cristal*), Dino Buzzati (*Secretul Pădurii Bătrîne*), Michael Ende (*Povestea fără sfîrşit*), Stanislaw Lem (*Solaris*), *Fenomenul „Poltergeist"* etc.

După cum se poate uşor constata, oferta este excelentă şi reprezintă o autentică „alternativă" la textele propuse de manuale.

În linii mari, structura fiecărei unităţi tematice şi textuale este următoarea: o prezentare globală a temei (realizată de Gheorghe Crăciun): repere bio-bibliografice; prezentarea succintă a textului; reproducerea textului sau a fragmentelor de text; teme de lucru; bibliografie.

Extrem de util şi de profesionist (confirmînd, dacă mai era cazul, competenţele critico-teoretice, dar şi didactice ale lui Gheorghe Crăciun) este preambulul care deschide fiecare unitate tematică. Este util, în primul rînd, pentru că inventariază multiplele unghiuri de abordare a temei, cîmpurile de tensiune din interiorul fiecărei viziuni tematice asociate cu diversitatea scriitorilor, istoricul şi, implicit, metamorfozele temelor aduse în discuţie. Să dăm, din nou, cîteva exemple: adolescenţa ca evanescenţă psihică şi corporală, adolescenţa ca incertitudine ontologică, adolescenţa ca vîrstă a narcisismului tineresc şi a împotrivirii la tot ce înseamnă dogmă, regulă, încremenire ori dictatură a „bătrînicioşilor", adolescenţa ca vîrstă a revoltei pure, a afectelor frustrate, chiar a cinismului şi iresponsabilităţii, adolescenţa ca „infern", ca stare favorabilă experienţelor deviante (ca în *Straja dragonilor* de Ion Negoiţescu ori *Rătăcirile elevului Törles* de Robert Musil) şi a cruzimii împinse pînă la diabolic (ca în *Împăratul muştelor* de William Golding), adolescenţa ca vîrstă a superbiei şi a splendorii, adolescenţa în cultura europeană de pînă la romantism privită ca obiect de educaţie şi ca teren uman gîndit ca simplă deschidere spre o rapidă maturizare, adolescenţa ca vîrstă problematică descoperită de modernitate etc.; jocul ca temă culturală şi mod de existenţă, ca formă de revelare a „subteranei" umane şi a originilor identităţii, jocul textual, corelat cu livrescul şi sistemul referinţelor culturale, jocul ca modalitate de instituire a unor forme literare precum colajul, remake-ul, caligramele, combinările de forme incongruente ş.a.; iubirea ca irepetabilitate, ca un paz particular unic, ireductibil, iubirea carnală şi cea metafizică, iubirea paradisiacă, demonică, mortuară şi elegiacă, iubirea ca imaturitate şi impudoare, iubirea ca agent al schimbării coordonatelor lumii înconjurătoare şi ca act de reparaţie ontologică; familia ca temă a identităţii şi spaţiu al alterităţii etc.

În ceea ce priveşte următoarea secţiune a fiecărei unităţi (*Prezentarea textului)*, aceasta ar reprezenta dimensiunea „conservatoare" (la nivel metodic) a lucrării. Sînt comentarii mai mult sau mai puţin succinte ale textelor, care ar putea să încurajeze o anumită comoditate, a elevilor şi a profesorilor (dacă nu cumva e în joc o „mică" miză comercială). Ele s-ar putea justifica doar în măsura în care produc o anumită „dezinhibare" a receptorilor în faţa textelor contemporane. Se impune o precizare însă: comentariile sînt (lucru destul de rar) foarte bine realizate, profesioniste, putînd constitui (din acest punct de vedere!) un model. Există şi aici, totuşi, un deziderat reformist: sînt aduse în discuţie, de cele mai multe ori, controversele şi pluralitatea interpretărilor. Să luăm, la întîmplare, un singur exemplu. În prezentarea textului biblic *Cîntarea cîntărilor* sînt relevate cele trei niveluri ale interpretării: literar, mistic şi alegoric, sensul literal, „de suprafaţă" şi cel figurat, „alegoric", decodificabil din perspectivă teologică, *Cîntarea cîntărilor* ca poem al iubirii umane, „profane", ca poem al relaţiei dintre Hristos şi biserică ş.a.m.d.

În sfîrşit, „temele de lucru" sînt provocatoare şi recuperează necesarul demers interactiv. Ele stimulează competenţele prevăzute în programă, reacţiile reflexiv-critice şi chiar nonconformismul (unii i-ar spune „erezia") interpretative, depăşind, chiar, la acest capitol, unele manuale alternative. Din nou, cîteva exemple: la textul *Poema chiuvetei* de Mircea Cărtărescu (text care figurează la tema „Iubirea") sînt propuse următoarele cerinţe: „1. Încercaţi să găsiţi cît mai multe puncte comune între discursul fetei de împărat din *Luceafărul* eminescian şi cel al chiuvetei cărtăresciene; 2. Prin ce mijloace lirice reuşeşte poetul să pună în valoare cu ajutorul ironiei mitul iubirii?; 3. Textul este o falsă fabulă? Argumentaţi-vă punctele de vedere; 4. Încercaţi o comparaţie între «lirica erotică» a lui Mircea Cărtărescu şi poezia de gen a altui / altor liric(i) contemporan(i)"; la textul *Vorbeşte, Memorie* de Vladimir Nabokov: „1. Desprindeţi din fragmentul de mai sus trăsăturile esenţiale ale exilatului rus în Europa Occidentală aşa cum sînt relevate acestea în paginile autobiografice ale lui Vladimir Nabokov; 2. Comparînd actul scrierii unui roman cu rezolvarea unei probleme de şah, Nabokov afirmă în autobiografia *Vorbeşte, Memorie:* «Strategia mea cuprinde amăgirea pînă la punctul diabolicului şi originalitatea pînă la grotesc; în ceea ce priveşte construcţia, am încercat să mă conformez [...] regulilor clasice: economie de forţă, unitate, eliminarea scopurilor vagi, dar am fost întotdeauna pregătit să sacrific puritatea formei pentru exigenţele conţinutului fantastic». Încercaţi să identificaţi pe baza acestui fragment şi a comparaţiei scrisului cu jocul de şah tehnica narativă considerată ideală în viziunea lui Nabokov şi observaţi dacă scriitorul îşi construieşte autobiografia respectînd acest ideal".

Interesant şi funcţional este şi demersul interdisciplinar al lucrării. Atît preambulurile tematice, cît şi prezentările de text şi temele de lucru vizează conexiunile dintre literatură şi celelalte arte, dintre literatură şi celelalte domenii ale cunoaşterii umane. Suportul iconic (reproduceri, ilustraţii) amplifică şi el acest demers.

Lucrarea este prima dintr-o serie intitulată *Istoria literaturii române din perspectivă didactică* (din care au mai apărut, deja, două volume dedicate prozei şi dramaturgiei). În numerele viitoare ale revistei, le vom prezenta şi pe acestea.

GEORGE ARDELEANU

Biblioteca „ASTRA" — SIBIU —

HUMANITAS EDUCAȚIONAL

cărți de **limba română**

Pentru informații și comenzi puteți contacta:
Humanitas Educațional

Piața Presei Libere 1
Sector 1 - 79734 București
Telefon: (021) 224 54 36,(021) 222 51 10
Fax: (021) 224 54 38
educ@agora.humanitas.ro
www.hed.ro

În lumea cărții. Limba română - material auxiliar pentru clasa a III-a
128 p., 79 000 lei

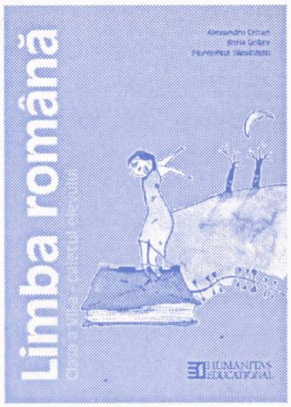

Limba română. Clasa a VII-a – caietul elevului
208 p., 75 000 lei

Limba română. Clasa a VIII-a – caietul elevului
264 p., 75 000 lei

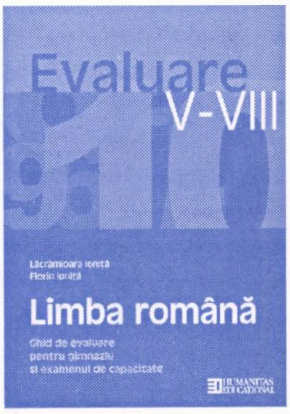

Limba română. Ghid de evaluare pentru gimnaziu și examenul de capacitate
152 p., 75 000 lei

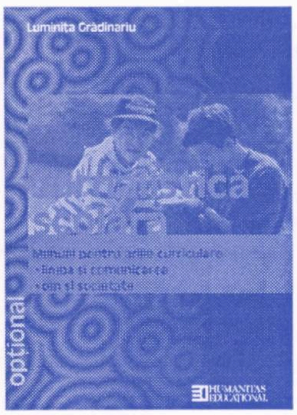

Jurnalistică școlară
144 p., 95 000 lei

Admiterea în facultate. Teste de limba română
144 p., 75 000 lei

Analiza textului literar
224 p., 80 000 lei

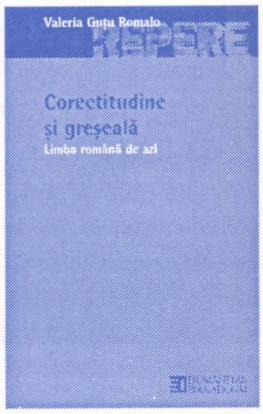

Corectitudine și greșeală. Limba română de azi
280 p., 80 000 lei

În atenţia profesorilor şi a elevilor

Societatea de Ştiinţe Filologice va continua să editeze în 2003 revistele trimestriale *Limbă şi literatură* (destinată profesorilor şi altor specialişti în domeniu) şi *Limba şi literatura română* (destinată elevilor), străduindu-se să răspundă cît mai eficient exigenţelor impuse de noua orientare a învăţămîntului, solicitînd, în acest scop, cadrelor didactice articole şi studii în strînsă concordanţă cu obiectivele modernizării mijloacelor de predare-învăţare, care să permită o corectă înţelegere şi aplicare a cunoştinţelor teoretice în raport de complexitatea fenomenelor lingvistice sau literare, adaptate la fiecare nivel de pregătire şcolară. De aceea, vă rugăm ca articolele trimise spre publicare să fie adaptate spiritului noilor programe de gimnaziu şi de liceu, astfel încît materialele să nu fie simple comentarii ale textelor din manuale, ci să vizeze în primul rînd strategii didactice diferite de abordare a acestora.

Pentru anul 2003, cititorii noştri se pot abona la revistele menţionate mai jos, în scris (menţionînd adresa exactă la care doresc să primească revistele, numărul de abonamente şi modalitatea de plată: anticipat, prin mandat poştal sau ordin de plată în contul Societăţii de Ştiinţe Filologice, sau contraramburs) direct la sediul **Societăţii de Ştiinţe Filologice, str. Mendeleev, nr. 21 — 25, et. 4, cam. 417, sector 1, Bucureşti,** sau la telefoanele: **(021) 312.31.48, 0744.844.762,** astfel:

1. *Limbă şi literatură* (40.000 de lei exemplarul, 4 volume x 40.000 = 160.000 de lei abonamentul anual).
2. *Limba şi literatura română* (30.000 de lei exemplarul, 4 numere x 30.000 = 120.000 de lei abonamentul anual).

Abonamente se pot face şi prin Rodipet, la oficiile poştale; numere de catalog: 7057 — *Limbă şi literatură* şi 7058 — *Limba şi literatura română,* sau prin reţeaua de difuzare M.T. PRESS, Bd. Basarabia, nr. 256, sector 3, Bucureşti (tel. (021)255.48.15, (021)255.48.16, (021)255.48.17).

De asemenea, mai puteţi comanda volumul

- *Gramatică, vocabular, teste şi bareme pentru examenul de capacitate* (autori: Andra Şerbănescu, Florin Ioniţă şi Adrian Săvoiu) — 50.000 de lei

Menţionăm că revistele S.Ş.F. sînt cuprinse în lista publicaţiilor recomandate de Ministerul Educaţiei şi Cercetării pentru a fi achiziţionate de bibliotecile şcolare.

Titularii de comenzi (abonamente) a căror valoare depăşeşte 2.000.000 de lei beneficiază de o reducere a preţului de 15%, care se calculează de către S.Ş.F. la trimiterea coletului contraramburs sau de către titular la depunerea anticipată a sumei (mandat poştal sau ordin de plată) în contul S.Ş.F. nr. 2511.1—570.1/ROL, deschis la Banca Comercială Română, Filiala sector 5, Bucureşti. Costurile de expediţie sînt suportate de S.Ş.F.

I.S.S.N. 0254 — 4741

Lei 25 000

Biblioteca ... TRA
— SIBIU —